INDIANS OF TO-DAY.

We have already quoted a short account from the Bombay papers of Shrimad Rájchandra Ravjibhai, a rising Jain reformer, who died on April 9th, 1901, in Rajkot, Kathiawar, at the premature age of 33. Shrimad had the reputation of being the only *Shatavadhani* poet of India, when he was only nineteen. *Avadhana* means attention *Shatavadhana* means attention to a hundred things at a time A poet is styled *Shatavadhani,* when he stores up a hundred things in his memory,—be they verses in different languages whose words are recited to him at random, or some games such as chess, cards, etc., or any other things, and reproduces them in their proper order from memory During the performance the strokes of a bell are counted and arithmetical problems are solved by the poet. This feat of memory power, coupled with poetic gifts,—for the *Shatavadhani* poet has also to compose poetry *extempore*,—can be realised better by sight than description.

Shrimad Rájchandra was a living psychological instance of how far memory can be developed He was considered by his admirers to be one of the greatest moral teachers of our time and country, and the enlightened portion of the Jain community regarded him as its youngest great philosopher in this *Pancham Kal* (the fifth *yuga*). He was born in Vavunya, Kathiawar, 1867, of *Vanika* parentage. As a boy at school he showed extraordinary powers of memory. He finished within two years the vernacular course of his studies, which generally requires six years to complete His teachers regarded him as a prodigy of intellect and memory. At a very early age he showed a predilection for poetry. At the age of nine, he wrote small *Ramayana* and *Mahabharata* in Padya (poetry). At the age of twelve he wrote three hundred stanzas on a clock in three days. This shows that Shrimad was a born poet. He also began to contribute to several monthly magazines and newspapers, and wrote an essay on the importance of female education When he was thirteen he went to Rajkot to study English. At the age of fourteen or fifteen he went to Morvi, and performed an *Ashtavadhana* (in which eight things are attended to at a time) feat before a circle of friends He then increased the *Avadhanas* from eight to twelve, and gave a public performance of the same. He gradually increased his powers of memory to such an extent that from twelve *Avadhanas* he began to perform sixteen and from sixteen to fifty-two and lastly, one hundred, and thus at the age of nineteen he became a *Shatavadhani* poet. He went to Bombay and gave a public performance of his *Shatavadhans*, in the Framji Cowasji Institute and other places For these wonderful feats of memory he was awarded a gold medal by the Bombay public, and was given the name of *Sakshat Saraswati.* (साक्षात् सरस्वति) Mr. Malabari, the well-known social reformer, after witnessing the performance wrote in his paper, the *Indian Spectator,* a very admirable article calling Shrimad, "a prodigy of intellect and memory."

Shortly after this, at the instance of the late Sir Charles Sargeant, the then Chief Justice of Bombay, Dr. Peterson, Mr. Yajnik, and such other well-known citizens, a big public meeting was arranged to witness Shrimad's *Shatavadhana.* The public and the Press expressed their high appreciation and admiration of the young prodigy. Sir Charles advised him to visit Europe and exhibit his powers there, but he could not do so, as he thought, he could not live in Europe as a pure Jain ought to live.

After such public recognition a sudden change seemed to come over him. At the age of twenty, he completely disappeared from the public gaze He determined to use his powers and abilities for the instruction and enlightment of his community and the people at large From his very early age he was a voracious reader. He studied the six schools of religions (षड्दर्शन) and other systems of Oriental and Western philosophy. Strange though it might seem it was a fact that a book was required to be read only once in order to be digested, and without any regular study of Sanskrit and Prakrit, he could accurately understand works in those languages and explain them to others, as only learned scholars could be expected to do Shrimad now began to inculcate his taste for knowledge in others his taste for knowledge in others and soon attracted a large number of disciples, whom he guided to the proper study of the Jain philosophy He found that the *Acharayas* (religious teachers) of the time held narrow and sectarian views, and did not appreciate the change of times Again those who renounced the world were generally lacking in some of the good things of the world, and had some reason or other to be dissatisfied with their lot in the world Such men could not impress their congregations by their example He believed that if a man of wealth, and social position renounced the world, he could work real good by his example, convinced of his sincerity and disinterestedness, the people would more readily follow his guidance and profit by his preaching Holding such views, he had believed that he had not sufficiently qualified himself to appear before the public as an ascetic and a spiritual guide, and he continued steadily as a man of the world, though his inclinations were all the other way

When he was twenty-one he took to business and in a very short time gained the credit of being a capable jeweller The cares of a flourishing business however, did not keep him from his favourite study of religion and philosophy In the midst of his busy life he was quietly extending his studies and was always found surrounded by his books. Again for some months of the year, he would leave Bombay with instructions to the members of the firm not to correspond with him, unless he wrote to them He used to retire into the forests of Gujerat and there pass days and weeks in meditation and *yoga.* He always tried to conceal his identity and whereabouts and, in spite of that, he was often found out followed by a large number of people eager to listen to his preaching and advice.

After ten years of business life, he felt that he had accomplished the object with which he had entered the business. He expressed his desire to sever his connection with it. Knowledge, possession of wealth, social position, the enjoyment of

family happiness (for Shrimad had parents, one married brother, four married sisters, a wife, two sons and two daughters, all living), he was preparing to renounce the world and lead the life of an ascetic. In the mean time, in his 32nd year, his health gave way. He was treated by a number of medical men. Dr. Mehta, one of his followers who received his medical education in England, came all the way from Rangoon, and under his treatment there was a change for the better. A relapse however, followed, and after an illness of more than a year, in spite of competent medical treatment and good nursing by devoted disciples, he quietly passed away on the 9th ultimo, at Rajkot During his long and painful illness he never uttered a sigh or a groan. He was cheerful while all others around him were despondent.

Besides scattered poems he has written several works. His *Moksha Mala* has already been published. This work is the key note of Jainism. This, he had written at the age of seventeen Among his unpublished works there are *Atma-Siddhi-Upaya* and *Panchastikaya*, and several essays on the *Atmà* or soul. The corner-stone of the Jain religion and philosophy is the theory of Karma, in which he strongly believed He thought of writing a convincing treatise on this theory, and a series of works on the principles taught by the Great Mahavira, but unfortunately he was prevented from doing so by his long illness He had also solved several difficult problems of religion After careful study of the Jain and Buddhist literature, he had come to the conclusion that both Mahavira and Buddha were different personages, their principles were quite different and the belief of European scholars that Jainism was the offspring of Buddhism was not well founded. He said that in the Jain manuscripts, of more than two thousand years old, it was clearly stated that the Great Mahavira and the Great Buddha were hard religious competitors.

Shrimad had also maintained that the two chief sects of Jainism,—the Digambara and Swetambara—were the outcome of irregular condition of the country

The above short sketch of his life is sufficient to show that Shrimad Ráj-chandra was in every way a remarkable man. His mental powers were extraordinary. At the same time the moral elevation of his character was equally striking. His regard for truth, his adherance to the strictest moral principles in business, his determination to do what he believed to be right, in spite of all opposition, and his lofty ideal of duty, inspired and elevated those who came in contact with him His exterior was not imposing, but he had a serenity and gravity all his own On account of his vast and accurate knowledge of religions and philosophy, his wonderful powers of exposition and his lucid delivery, his discourses were listened with the utmost attention His self-control under irritating circumstances was so complete, his persuasive powers so great, and his presence so inspiring that those who come to discuss with him in a defiant and combative frame of mind returned quite humilated and full of admiration.

Shrimad Rájchandra deplored the present condition of India, and was always solicitous for its amelioration. His views on the social and political questions of the day were liberal. He said that there ought not to be anything like caste distinction amongst the Jains, as those who were Jains were all ordered to lead similar life. Among all the agencies for reform, he assigned the highest place to the religious reformer, working with the purest of motives and without ostentation. He found fault with the religious teachers of the present day because they preached sectarianism, did not realise the change of the times, and often forgot their real sphere in the desire to proclaim themselves as *avatars* of God, and arrogated to themselves powers which they do not possess. In his latter years, it was clear that he was preparing to fulfil his life's mission in that capacity. But unfortunately death intervened and the mission remained unfulfilled Shrimad had, however, succeeded in creating a new spirit among the Jains in the Bombay Presidency. It is generally believed that had he lived long, he would have revolutionised the whole system of the present Jain religion, and would have taught the people what the Great Mahavira had actually taught. He wanted to do away with the numerous sects of the Jain religion in order to establish one common religion, founded by Mahavira. That such an useful life should have been cut short at this premature age was a distinct loss to the country.

His admirers have already collected about Rs 11,000 to perpetuate his memory A movement is still going on to increase the fund It is expected that either an institution to collect old manuscripts and to publish the works of the Jain religion, which remain unpublished, in several *Bhandarus*, will be started, or a complete library of the Jain philosophy and literature will be established bearing his honoured name.

It is hoped that some one of his numerous disciples may give the public a comprehensive account of his life and work —*Pioneer, 22nd May 1901.*

श्रीमद् राजचंद्र.

जन्म.–ववाणीआ.
कार्तिक पूर्णिमा वि. स. ऌ. पू. रवि.

देहविलय,– राजकोट.
चैत्र वद पंचमी, वि. सं. १९५७ चैत्र वद मंगळ

Lakshmi Art, Bombay, 8

श्रीमद् राजचंद्र.

(द्वितीयावृत्ति. संशोधित वर्धित.)

"जेणे आत्मा जाण्यो तेणे सर्व जाण्युं."

(निर्ग्रंथ प्रवचन.)

"अनंत काळथी जे ज्ञान भवहेतु थतुं हतुं ते ज्ञानने एक समयमात्रमां जात्यंतर करी जेणे भवनिवृत्तिरूप कर्युं ते कल्याण-
-मूर्त्ति सम्यग् दर्शनने नमस्कार."

—श्रीमद् रा० अं० ७६४. पृ० ६९८.

संशोधक :—मनसुखलाल किरत्चंद मेहता. मोरबी.

प्रकाशक :—रेवाशंकर जगजीवन झवेरी.

व्य० श्री प० श्रुत प्र० मंडळ—मुंबई.

वि० सं० १९८२. दीपोत्सवी.

"विशाळ बुद्धि, मध्यस्थता, सरळता अने जीतेंद्रियपणुं आटला गुणो जे आत्मामां होय ते तत्त्व पामवानुं उत्तम पात्र छे." (अं. २०. पृ. १४०.)

"बंध मोक्षनी यथार्थ व्यवस्था जे दर्शनने विषे यथार्थपणे कहेवामां आवी छे ते दर्शन निकट मुक्तपणानुं कारण छे अने ए यथार्थ व्यवस्था कहेवाने जोग्य जो कोई अमे विशेषपणे मानता होईए तो ते श्री तीर्थंकर देव छे.

अने ए जे श्री तीर्थंकरदेवनो अंतर् आशय ते प्राये मुख्यपणे अत्यारे कोईने विषे आ क्षेत्रे होय तो ते अमे होईशुं एम अमने दृढ करीने भासे छे.

कारण के अमारुं अनुभवज्ञान तेनुं फळ वीतरागपणुं छे, अने वीतरागनुं कहेलुं जे श्रुतज्ञान ते पण ते ज परिणामनुं कारण लागे छे; माटे अमे तेना अनुयायी खरेखरा छईए, साचा छईए." (अं. २७० (२). पृ. २६९–७०.)

"ते आत्मस्वरूपथी महत् एवुं कंई नथी. एवो आ सृष्टिने विषे कोई प्रभावजोग उत्पन्न थयो नथी, छे नहीं अने थवानो नथी के जे प्रभावजोग पूर्ण आत्मस्वरूपने पण प्राप्त न होय." (अं. ३३७ (१) पृ. ३०९.)

"भ्रांतिनुं कारण एवुं असत्दर्शन आराधवाथी पूर्वे आ जीवे पोतानुं स्वरूप ते जेम छे तेम जाण्युं नथी. असत्संग, निजेच्छापणुं, अने मिथ्यादर्शननुं परिणाम ते ज्यांसुधी मटे नहीं त्यांसुधी आ जीव क्लेशरहित एवो शुद्ध असंख्यप्रदेशात्मक मुक्त थवो घटतो नथी, अने ते असत्संगादि टळवाने अर्थे सत्संग, ज्ञानीनी आज्ञानुं अत्यंत अंगीकृतपणुं अने परमार्थस्वरूप एवुं जे आत्मापणुं ते जाणवायोग्य छे." (अं. ३५८ (१). पृ. ३२५.)

"जेने आत्मस्वरूप प्राप्त छे, प्रगट छे ते पुरुषविना बीजो कोई ते आत्मस्वरूप यथार्थ कहेवा योग्य नथी; अने ते पुरुषथी आत्मा जाण्या विना बीजो कोई कल्याणनो उपाय नथी. ते पुरुषथी आत्मा जाण्या विना आत्मा जाण्यो छे एवी कल्पना मुमुक्षुजीवे सर्वथा त्याग करवी घटे छे. (अं. ३६८. पृ. ३३०.)

"जे तीर्थंकरे ज्ञाननुं फळ विरति कह्युं छे ते तीर्थंकरने अत्यंत भक्तिए नमस्कार हो." (अं. ५१७. पृ. ४३२.)

परमपद प्राप्तिनी भावना.

(अंतर्गत)

गुणश्रेणी स्वरूप.

मुंबई. १९५१.

१. अपूर्व अवसर एवो क्यारे आवशे ?
क्यारे थइशुं बाह्यांतर निर्ग्रंथ जो ?
सर्व संबंधनुं बंधन तिक्ष्ण छेदीने,
विचरशुं कव महत्पुरुषने पंथ जो ! अपूर्व०

२. सर्व भावथी औदासीन्य वृत्ति करी,
मात्र देह ते संयमहेतु होय जो,
अन्य कारणे अन्य कशुं कल्पे नहीं,
देहे पण किंचित् मूर्छा नव जोय जो. अपूर्व०

३. दर्शनमोह व्यतीत थइ उपज्यो बोध जे,
देह भिन्न केवळ चैतन्यनुं ज्ञान जो,
तेथी प्रक्षीण चारित्रमोह विलोकिये,
वर्ते एवुं शुद्धस्वरूपनुं ध्यान जो. अपूर्व०

४. आत्मस्थिरता त्रण संक्षिप्त योगनी,
मुख्यपणे तो वर्ते देहपर्यंत जो;
घोर परिषह के उपसर्गभये करी,
आवी शके नही ते स्थिरतानो अंत जो. अपूर्व०

५. संयमना हेतुथी योगप्रवर्तना,
स्वरूपलक्षे जिनआज्ञा आधीन जो,
ते पण क्षण क्षण घटती जाती स्थितिमां,
अंते थाये निजस्वरूपमां लीन जो. अपूर्व०

६. पंच विषयमां रागद्वेष विरहितता,
पंच प्रमादे न मळे मननो क्षोभ जो,
द्रव्य, क्षेत्र ने काळ भाव प्रतिबंधवण,
विचरवुं उदयाधीन पण वीतलोभ जो. अपूर्व०

७. क्रोधप्रत्ये तो वर्ते क्रोधस्वभावता,
मानप्रत्ये तो दीनपणानुं मान जो;
मायाप्रत्ये माया साक्षी भावनी,
लोभप्रत्ये नहीं लोभ समान जो. अपूर्व०

८. बहु उपसर्गकर्ताप्रत्ये पण क्रोध नहीं,
वंदे चक्रि तथापि न मळे मान जो;
देह जाय पण माया थाय न रोममां,
लोभ नहीं छो प्रबळ सिद्धि निदान जो. अपूर्व०

९. नग्नभाव, मुंडभाव सहअस्नानता,
अदंतधोवन आदि परम प्रसिद्ध जो,
केश, रोम, नख, के अंगे शृंगार नहीं,
द्रव्यभाव संयममय निर्ग्रंथ सिद्ध जो. अपूर्व०

१०. शत्रुमित्रप्रत्ये वर्ते समदर्शिता,
मान अमाने वर्ते ते ज स्वभाव जो,
जीवित, के मरणे नहीं न्यूनाधिकता,
भव मोक्षे पण शुद्ध वर्ते समभाव जो. अपूर्व०

११. एकाकी विचरतो वळी स्मशानमां,
वळी पर्वतमां वाघ सिंह संयोग जो,
अडोल आसन ने मनमां नहीं क्षोभता,
परम मित्रनो जाणे पाम्या योग जो. अपूर्व०

१२. घोर तपश्चर्यामां पण मनने ताप नहीं,
सरस अन्ने नहीं मनने प्रसन्न भाव जो;
रजकण के रिद्धि वैमानिक देवनी,
सर्वे मान्या पुद्गल एक स्वभाव जो. अपूर्व०

१३. एम पराजय करीने चारित्रमोहनो,
आवुं त्यां ज्यां करण अपूर्व भाव जो;
श्रेणी क्षपकतणी करीने आरूढता,
अनन्य चिंतन अतिशय शुद्ध स्वभाव जो. अपूर्व०

१४. मोह स्वयंभूरमण समुद्र तरी करी,
स्थिति त्यां ज्यां क्षीणमोह गुणस्थान जो;
अंत समय त्यां पूर्णस्वरूप वीतराग थइ,
प्रगटावुं निज केवळज्ञाननिधान जो. अपूर्व०

१५. चार कर्म घनघाती ते व्यवच्छेद ज्यां,
भवनां बीजतणो आत्यंतिक नाश जो,
सर्वभाव ज्ञाता दृष्टा सह शुद्धता,
कृतकृत्य प्रभु वीर्य अनंत प्रकाश जो. अपूर्व०

१६. वेदनीयादि चार कर्म वर्ते जहां,
बळी सींदरीवत् आकृति मात्र जो;
ते देहायुष् आधीन जेनी स्थिति छे,
आयुष् पूर्णे, मटिये दैहिकपात्र जो. अपूर्व०

१७. मन, वचन, काया ने कर्मनी वर्गणा,
छूटे जहां सकळ पुद्गल संबंध जो,
एवुं अयोगिगुणस्थानक त्यां वर्ततुं,
महाभाग्य सुखदायक पूर्ण अबंध जो. अपूर्व०

१८. एक परमाणु मात्रनी मळे न स्पर्शता,
पूर्णकलंकरहित अडोलस्वरूप जो,
शुद्ध निरंजन चैतन्यमूर्ति अनन्यमय,
अगुरुलघु, अमूर्त्त सहजपदरूप जो. अपूर्व०

१९. पूर्व प्रयोगादि कारणना योगथी,
ऊर्ध्वगमन सिद्धालय प्राप्त सुस्थित जो;
सादि अनंत अनंत समाधिसुखमां,
अनंत दर्शन, ज्ञान, अनंत सहित जो. अपूर्व०

२०. जे पद श्री सर्वज्ञे दीठुं ज्ञानमां,
कही शक्या नहीं पण ते श्रीभगवान जो;
तेह स्वरूपने अन्य वाणी ते शुं कहे ?
अनुभवगोचर मात्र रह्युं ते ज्ञान जो. अपूर्व०

२१. एह परमपदप्राप्तिनुं कर्युं ध्यान में,
गजावगरने हाल मनोरथरूप जो,
तोपण निश्चय राजचंद्र मनने रह्यो,
प्रभुआज्ञाए थाशुं ते ज स्वरूप जो. अपूर्व०

राजकोट. फा. वद ३ शुक्र. १९५७.

अंतिम वचनो.

घणी त्वराथी प्रवास पूरो करवानो हतो; त्यां वच्चे सहरानुं रण संप्राप्त थयुं. माथे घणो बोजो रह्यो हतो ते आत्मवीर्ये करी जेम अल्पकाळे वेदी लेवाय तेम प्रघटना करतां पगे निकाचित उदयमान थाक ग्रहण कर्यो.

जे स्वरूप छे ते अन्यथा थतुं नथी ए ज अद्भुत आश्चर्य छे. अव्याबाध स्थिरता छे.

प्रकृति उदयानुसार कंइक असाता मुख्यत्वे वेदी साता प्रत्ये.

अंतिम संदेशो.

राजकोट. चैत्र सुद ९. १९५७.

परमार्थमार्ग अथवा शुद्धआत्मपद प्रकाश.

ॐ श्रीजिन परमात्मने नमः.

१ इच्छे छे जे जोगी जन, अनंत सुखस्वरूप;
मूळ शुद्ध ते आत्मपद, सयोगी जिनस्वरूप. १
आत्मस्वभाव अगम्य ते, अवलंबन आधार;
जिनपदथी दर्शावियो, तेह स्वरूप प्रकार. २.
जिनपद निजपद एकता, भेदभाव नही कांई;
लक्ष थवाने तेहनो, कह्यां शास्त्र सुखदाई. ३.
जिन प्रवचन दुर्गम्यता, थाके अति मतिमानः
अवलंबन श्रीसद्गुरु, सुगम अने सुख खाण. ४.
उपासना जिनचरणनी, अतिशय भक्तिसहीत;
मुनिजन संगति रति अति, संयम योग घटीत. ५.
गुणप्रमोद अतिशय रहे, रहे अंतर्मुख योग;
प्राप्ति श्री सद्गुरुवडे, जिन दर्शन अनुयोग. ६.
प्रवचन समुद्र बिंदुमां, उलटी आवे एम;
पूर्व चौदनी लब्धिनुं, उदाहरण पण तेम. ७.
विषय विकार सहीत जे, रह्या मतिना योग;
परिणामनी विषमता, तेने योग अयोग. ८.
मंद विषय ने सरळता, सह आज्ञा सुविचार;
करुणा कोमळतादि गुण, प्रथम भूमिका धार. ९.
रोक्या शब्दादिक विषय, संयम साधन राग;
जगत इष्ट नहीं आत्मथी, मध्य पात्र महाभाग्य. १०.
नहीं तृष्णा जीव्यातणी, मरण योग नहीं क्षोभ;
महापात्र ते मार्गना, परम योग जितलोभ. ११.
२. आव्ये बहु सम देशमां, छाया जाय समाई;
आव्ये तेम स्वभावमां, मन स्वरूप पण जाई. १.
उपजे मोहविकल्पथी, समस्त आ संसार;
अंतर्मुख अवलोकतां, विलय थतां नहीं वार. २.
३. सुखधाम अनंत सुसंत चहि, दिन रात्र रहे तद् ध्यानमंहि,
परशांति अनंत सुधामय जे, प्रणमुं पद ते वर ते जय ते. १.

शुद्धिपत्रक.

(शरूआतमां ज अशुद्ध सुधारी वांचवाथी लाभकारी अने उपकारी थशे.)

पृ०	ला०	अशुद्ध.	शुद्ध.
१५	१२	परमात्मानो	परात्मानो
१९	२०	सत्छास्त्र	सत् शास्त्र
१९	२४	राधवुं	रांधवुं
५३	१५	निरुपाधि	निरुपाधिक
५४	१९	छडाय	छंडाय
६७	९	मोर	मारे
६८	१५	बहुधा. करीने	बहुधा करीने
७४	११	सांमाळी	सांभळी
७९	२४	अवैराग्य	अवैराग्ये
८०	९	सहनार	सद्दहनार
९२	६	म छे.	मळे छे.
९६	१६	भुल थई हशे !	भुल थई ! हशे !
१६३	४	प्रज्ञापनीयता ए	प्रज्ञापनीयताए
१९८	२०	स्यद्वाद	स्याद्वाद
१९८	३०	कडुं छुं.	कहुं छुं.
२०५	२७	साधाण	साधारण
२०८	५	कथ्युं	कथ्युं
२२७	२८	अनुवभ	अनुभव
२३५	१४	पकारे	प्रकारे
२३५	१९	पारब्ध	प्रारब्ध
२५८	२९	थथायोग्य	यथायोग्य
२६०	२०	स्वरूपस्थत	स्वरूपस्थित
२६९	१६	प्रतिज्ञामा	प्रतिज्ञामां
२६९	१७	चिंतां	चिंता
२६९	१९	कोई काळ	कोई काळे
२७१	२८	छे. तेम	छे, तेम
२७२	६	स्वरूपस्थित	स्वरूपस्थिति
२७७	२	ज्ञाने विषे	ज्ञान विषे
२७९	२१	ऋषाभादि	ऋषभादि
२८०	६	विषेष	विशेष
२८३	४	थकी.	थकी
२८६	३०	छे. ते	छे, ते
२९८	९	लख्युं छे. ते	लख्युं छे ते
३१०	२४	तथातथ्य	यथातथ्य
३११	१३	अधारे	आधारे
३१२	११	स्थापना	स्थापन
३१२	३२	कह्यो छे	कह्या छे
३१७	२२	सद्गुनो	सद्गुरुनो
३१९	१९	गृणो	गुणो
३१९	२५	वात् भुल्व	वात भुल्वा
३२८	४	तीर्थंकर जेवा	तीर्थंकर के तीर्थंकर जेवा
३३३	१९	व्यवहारप्राये	व्यवहार प्राये
३५२	१३	तेना, अपरिचयथी	तेना अपरिचयथी
३६०	२१	रक्षणकारी छे,	रक्षणकारी छे.
३७३	१४	तेमा	तेमां
३९१	२३	अज्ञान भावमां.	अज्ञानभावमां
३९३	३२	जणया छे.	जणाय छे.
३९४	२	धर्मसंसार परीक्षीण	धर्म संसारपरिक्षीण
४०१	३३	निर्हंतराय	निरंतराय
४१७	२४	याय छे.	थाय छे.
४२०		संबंधी निवृत्ति	संबंधीनी वृत्ति
४२६	३	धटे छे.	घटे छे.
४३४	२०	ज्ञान छे.	ज्ञान छे,
४४३	२३	साक्षेप	सापेक्ष
४४४	९	जाणता	जाणतां
४४६	१४	दुगंछा	दुगंछा,
४४७	५	बोली	लोक
४४८	५	स्वरूमां	स्वरूपमां
४७०	३१	माटे,	माटे.
४७२	२५	एक	एम
४८७	३१	वर्त्ते छे.	वर्त्ते छे,
४८८	६	राखवो. बने	राखवो बने,
४८८	२७	आजीवका	आजीविका
४९२	५	विचार	सद्भूतपदार्थ विचार
४९२	६	घणाजीवोने प्राप्ति.	बारव्रतनी घणा जीवोने प्राप्ति.
५४१	१०	कहीवानो हेतु.	कही

पृ०	ला०	अशुद्ध.	शुद्ध.
५७१	५	प्राणी मात्रापर	प्राणी मात्र पर
५७३	१२	आत्मविना	आत्माविना
५७५	२५	मोठार्मा	मोढामां
५७७	३२	६५६	५५६
५८३	८	पणा	पण
५९४	३	निश्चव	निश्चय
६२०	९	पत्यक्ष	प्रत्यक्ष
६५४	३०	सबंध	संबंध
६५५	२१	रहित शके छे	रहि शके छे
६५८	८	शुद्धज्ञान	शुद्धसान
६६०	११	पाळटण	पाटण
६६८	२१	सामयिक	सामायिक
६७३	२१	वगळी	वळगी
६७६	२८	अमोह=	अ=
६७६	२९	मोह.	मोह
७०७	९	जाव	जाय.
७२४ ७२५	७ ६	१९५५	१९५६

पृ०	ला०	अशुद्ध.	शुद्ध.
७२९	१४	वंने	बंने
७३१	९	करी.	करी,
७३३	२४	मुख्यनुं	मुख्य
७३६	१४	अश्चर्य	आश्चर्य
७३७	१५	कुंदकुंदा आर्य	कुंदकुंदाचार्य
७३९	१८	सरूप	रूप
७४२	१९	त्याग	त्याग.
७४८	१६	असंज्ञीए	असंज्ञी ए
७४८	२८	वालपणुं	बालपणुं
७५२	१३	अयुष्	आयुष्
७५८	३०	धर विनाना	घर विनाना
७८४	१५ १६	मां + वगेरे छे	ते अनुक्रमे १६,१७ लाईनमां समजवुं.
७९९	५	जाम	जाय
७९९	६	जीवा	जीव
८०८	१	हात	हाथ
८०८	२८	तहा।	। तहा

"जे ज्ञान महानिर्जरानो हेतु थाय छे, ते ज्ञान अनधिकारी जीवना हाथमां जवाथी तेने अहितकारी थई घणुंकरी परिणमे छे." (अं० ६६५. पृ० ५९७.)

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya-Sagar Press, 26-28, Kolbhat Lane, Bombay, and Published by Sha Rewashankar Jagajeevan Javeri Hon. Vyavasthapaka Shree Paramshruta Prabhavak Mandal, Javeri Bazar, Kharapura, Bombay.

श्रीमद् राजचंद्र.

वर्ष १६ मा पहेलां.

१.

पुष्पमाळा.

ॐ सत्

१. रात्रि व्यतिक्रमी गई, प्रभात थयो; निद्राथी मुक्त थया. भावनिद्रा टळवानो प्रयत्न करजो.

२. व्यतीत रात्रि अने गई जींदगी पर दृष्टि फेरवी जाओ.

३. सफळ थयेला वखतने माटे आनंद मानो, अने आजनो दिवस पण सफळ करो. निष्फळ थयेला दिवसने माटे पश्चात्ताप करी निष्फळता विस्मृत करो.

४. क्षण क्षण जतां अनंतकाळ व्यतीत थयो छतां सिद्धि थई नहीं.

५. सफळजन्य एके बनाव ताराथी जो न बन्यो होय तो फरी फरीने शरमा.

६. अघटित कृत्यो थयां होय तो शरमाईने मन, वचन, कायाना योगथी ते न करवानी प्रतिज्ञा ले.

७. जो तुं स्वतंत्र होय तो संसार-समागमे तारा आजना दिवसना नीचे प्रमाणे भाग पाड.

१ प्रहर — भक्तिकर्त्तव्य.
१ प्रहर — धर्मकर्त्तव्य.
१ प्रहर — आहारप्रयोजन.
१ प्रहर — विद्याप्रयोजन.
२ प्रहर — निद्रा.
२ प्रहर — संसारप्रयोजन.

८

८. जो तुं त्यागी होय तो त्वचा वगरनी वनितानुं स्वरूप विचारीने संसार भणी दृष्टि करजे.

९. जो तने धर्मनुं अस्तित्व अनुकूळ न आववुं होय तो नीचे कहुं छुं ते विचारी जजे.

तुं जे स्थिति भोगवे छे, ते शा प्रमाणथी ?
आवती काळनी वात शामाटे जाणी शकतो नथी ?
तुं जे इच्छे छे ते शामाटे मळतुं नथी ?
चित्रविचित्रतानुं प्रयोजन शुं छे ?

१०. जो तने अस्तित्व प्रमाणभूत लागतुं होय अने तेना मूळतत्त्वनी आशंका होय तो नीचे कहुं छुं.

११. सर्व प्राणीमां समदृष्टि,—

१२. किंवा कोई प्राणीने जीवितव्यरहित करवां नहीं, गजा उपरांत तेनाथी काम लेवुं नहीं.

१३. किंवा सत्पुरुषो जे रस्ते चाल्या ते.

१४. मूळतत्त्वमां क्यांय भेद नथी, मात्र दृष्टिमां भेद छे एम गणी आशय समजी पवित्र धर्ममां प्रवर्त्तन करजे.

१५. तुं गमे ते धर्म मानतो होय तेनो मने पक्षपात नथी, मात्र कहेवानुं तात्पर्य के जे राहथी संसारमळ नाश थाय ते भक्ति, ते धर्म अने ते सदाचारने तुं सेवजे.

१६. गमे तेटलो परतंत्र हो तोपण मनथी पवित्रताने विस्मरण कर्या वगर आजनो दिवस रमणीय करजे.

१७. आजे जो तुं दुष्कृतमां दोरातो हो तो मरणने स्मर.

१८. तारा दुःख सुखना बनावोनी नोंध आजे कोइने दुःख आपवा तत्पर थाय तो संभारी जा.

१९. राजा हो के रंक हो—गमे ते हो, परंतु आ विचार विचारी सदाचार भणी आवजो के मात्र आ कायानां पुद्गळ थोडा वखतने माटे साडात्रण हाथ भूमि मांगनार छे.

२०. तुं राजा हो तो फीकर नहीं, पण प्रमाद न कर. कारण नीचमां नीच, अधममां अधम, व्यभिचारनो, गर्भपातनो, निर्वंशनो, चंडालनो, कसाइनो अने वेश्यानो एवो कण तुं खाय छे. तो पछी ?

२१. प्रजानां दुःख, अन्याय, कर एने तपासी जई आजे ओछां कर. तुं पण हे राजा ! काळने घेर आवेलो परोणो छे.

२२. वकील हो तो एथी अर्धा विचारने मनन करी जजे.

२३. श्रीमंत हो तो पैसाना उपयोगने विचारजे. रळवानुं कारण आजे शोधीने कहेजे.

२४. धान्यादिकमां व्यापारथी थती असंख्य हिंसा संभारी न्यायसंपन्न व्यापारमां आजे तारुं चित्त खेंच.

२५. जो तुं कसाई होय तो तारा जीवना सुखनो विचार करी आजना दिवसमां प्रवेश कर.

२६. जो तुं समजणो बालक होय तो विद्या भणी अने आज्ञा भणी दृष्टि कर.

२७. जो तुं युवान होय तो उद्यम अने ब्रह्मचर्य भणी दृष्टि कर.

२८. जो तुं वृद्ध होय तो मोत भणी दृष्टि करी आजना दिवसमां प्रवेश कर.

२९. जो तुं स्त्री होय तो तारा पति प्रत्येनी धर्मकरणीने संभार;—दोष थया होय तेनी क्षमा याच अने कुटुंब भणी दृष्टि कर.

३०. जो तुं कवि होय तो असंभवित प्रशंसाने संभारी जई आजना दिवसमां प्रवेश कर.

३१. जो तुं कृपण होय तो,—

३२. जो तुं अमलमस्त होय तो नेपोलियन बोनापार्टने बन्ने स्थितिथी स्मरण कर.

३३. गई काले कोई कृत्य अपूर्ण रह्युं होय तो पूर्ण करवानो सुविचार करी आजना दिवसमां प्रवेश कर.

३४. आजे कोई कृत्यनो आरंभ करवा धारतो हो तो विवेकथी समय, शक्ति अने परिणामने विचारी आजना दिवसमां प्रवेश कर.

३५. पग मूकतां पाप छे, जोतां झेर छे, अने माथे मरण रह्युं छे; ए विचारी आजना दिवसमां प्रवेश कर.

३६. अघोर कर्म करवामां आजे तारे पडवुं होय तो राजपुत्र हो तोपण भिक्षाचरी मान्य करी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

३७. भाग्यशाली हो तो तेना आनंदमां बीजाने भाग्यशाली करजे परंतु दुर्भाग्यशाली हो तो अन्यनुं बुरुं करतां रोकाई आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

३८. धर्माचार्य हो तो तारा अनाचार भणी कटाक्ष दृष्टि करी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

३९. अनुचर हो तो प्रियमां प्रिय एवां शरीरना निभावनार तारा अधिराजनी निमकहलाली इच्छी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

४०. दुराचारी हो तो तारी आरोग्यता, भय, परतंत्रता, स्थिति अने सुख एने विचारी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

४१. दुःखी हो तो आजीविका (आजनी) जेटली आशा राखी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

४२. धर्मकरणीनो अवश्य वखत मेळवी आजनी व्यवहारसिद्धिमां तुं प्रवेश करजे.

४३. कदापि प्रथम प्रवेशे अनुकूळता न होय तोपण रोज जता दिवसनुं स्वरूप विचारी आजे गमे त्यारे पण ते पवित्र वस्तुनुं मनन करजे.

४४. आहार, विहार, निहार ए संबंधीनी तारी प्रक्रिया तपासी आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

४५. तुं कारीगर हो तो आळस अने शक्तिना गेरउपयोगनो विचार करी जई आजना दिवसमां प्रवेश करजे.

४६. तुं गमे ते धंधार्थी हो, परंतु आजीविकार्थे अन्यायसंपन्न द्रव्य उपार्जन करीश नहीं.

४७. ए स्मृति ग्रहण कर्या पछी शौचक्रियायुक्त थई भगवद्भक्तिमां लीन थई क्षमापना याच.
४८. संसारप्रयोजनमां जो तुं तारा हितने अर्थे अमुक समुदायनुं अहित करी नाखतो हो तो अटकजे.
४९. जुलमीने, कामीने, अनाडीने उत्तेजन आपतो हो तो अटकजे.
५०. ओछामां ओछो पण अर्ध प्रहर धर्मकर्त्तव्य अने विद्यासंपत्तिमां गाळ करजे.
५१. जींदगी टूंकी छे, अने लांबी जंजाळ छे. माटे जंजाळ टूंकी कर तो सुखरूपे जींदगी लांबी लागशे.
५२. स्त्री, पुत्र कुटुंब, लक्ष्मी इत्यादि बधां सुख तारे घेर होय तोपण ए सुखमां गौणता-ए दुःख रह्युं छे एम गणी आजना दिवसमां प्रवेश कर.
५३. पवित्रतानुं मूळ सदाचार छे.
५४. मन दोरंगी थई जतुं जाळववाने,—
५५. वचन शांत, मधुर, कोमळ, सत्य अने शौच बोलवानी सामान्य प्रतिज्ञा लई आजना दिवसमां प्रवेश करजे.
५६. काया मळमूत्रनुं अस्तित्व छे ते माटे हुं आ शुं अयोग्य प्रयोजन करी आनंद मानुं छुं? एम आजे विचारजे.
५७. तारे हाथे कोइनी आजीविका आजे तूटवानी होय तो,—
५८. आहारक्रियामां हवे तें प्रवेश कर्यो. मिताहारी अकबर सर्वोत्तम बादशाह गणायो.
५९. जो आजे दिवसे तने सुवानुं मन थाय तो ते वखते ईश्वरभक्तिपरायण के सत्-शास्त्रनो लाभ लई लेजे.—
६०. हुं समजुं छुं के एम थवुं दुर्घट छे तोपण अभ्यास सर्वनो उपाय छे.
६१. चाल्युं आवतुं वेर आजे निर्मूळ कराय तो उत्तम नहीं तो तेनी सावचेती राखजे.
६२. तेम नवुं वेर वधारीश नहीं कारण वेर करी केटला काळनुं सुख भोगववुं छे? ए विचार तत्त्वज्ञानीओ करेछे.
६३. महारंभी—हिंसायुक्त—व्यापारमां आजे पडवुं पडनुं होय तो अटकजे.
६४. बहोळी लक्ष्मी मळतां छतां आजे अन्यायथी कोइनो जीव जतो होय तो अटकजे.
६५. वखत अमूल्य छे, ए वात विचारी आजना दिवसनी २१६००० विपळनो उपयोग करजे.
६६. वास्तविक सुख मात्र विरागमां छे माटे जंजाळमोहिनीथी आजे अभ्यंतरमोहिनी वधारीश नहीं.
६७. नवराशनो दिवस होय तो आगळ कहेली स्वतंत्रता प्रमाणे चालजे.
६८. कोई प्रकारनी निष्पापी गम्मत किंवा अन्य कंई निष्पापी साधन आजनी आनंदनीय-ताने माटे शोधजे.

६९. सुयोजक कृत्य करवामां दोरावुं होय तो विलंब करवानो आजनो दिवस नथी, कारण आज जेवो मंगळदायक दिवस बीजो नथी.

७०. अधिकारी हो तोपण प्रजाहित भूलीश नहीं, कारण जेनुं (राजानुं) तुं लुण खाय छे ते पण प्रजाना मानीता नोकर छे.

७१. व्यवहारिक प्रयोजनमां पण उपयोगपूर्वक विवेकी रहेवानी सत्प्रतिज्ञा मानी आजना दिवसमां वर्त्तजे.

७२. सायंकाळ थया पछी विशेष शान्ति लेजे.

७३. आजना दिवसमां आटली वस्तुने बाध न अणाय तोज वास्तविक विचक्षणता गणाय:

१ आरोग्यता.	२ महत्ता.
३ पवित्रता.	४ फरज.

७४. जो आजे ताराथी कोई महान् काम थतुं होय तो तारां सर्व सुखनो भोग पण आपी देजे.

७५. करज ए नीच रज (क+रज) छे; करज ए यमना हाथथी नीपजेली वस्तु छे; (कर+ज) कर ए राक्षसी राजानो जुल्मी कर उघरावनार छे. ए होय तो आजे उतारजे, अने नवुं करतां अटकजे.

७६. दिवस संबंधी कृत्यनो गणित भाव हवे जोई जा.

७७. सवारे स्मृति आपी छे छतां कंइ अयोग्य थयुं होय तो पश्चात्ताप कर अने शिक्षा ले.

७८. कंइ परोपकार, दान, लाभ के अन्यनुं हित करीने आव्यो हो तो आनंद मानी निरभिमानी रहे.

७९. जाणतां अजाणतां पण विपरीत थयुं होय तो हवे ते माटे अटकजे.

८०. व्यवहारनो नियम राखजे अने नवराशे संसारनी निवृत्ति शोधजे.

८१. आज जेवो उत्तम दिवस भोगव्यो, तेवी तारी जींदगी भोगववाने माटे तुं आनंदित था तो ज आ०

८२. आज जे पळे तुं मारी कथा मनन करे छे, ते ज तारुं आयुष्य समजी सद्वृत्तिमां दोराजे.

८३. सत्पुरुष विदूरना कह्या प्रमाणे आजे एवुं कृत्य करजे के रात्रे सुखे सुवाय.

८४. आजनो दिवस सोनेरी छे, पवित्र छे-कृतकृत्य थवारूप छे, एम सत्पुरुषोए कह्युं छे; माटे मान्य कर.

८५. जेम बने तेम आजना दिवस संबंधी, स्वपत्नी संबंधी विषयासक्त पण ओछो रहेजे.

८६. आत्मिक अने शारीरिक शक्तिनी दिव्यतानुं ते मूळ छे, ए ज्ञानीओनुं अनुभवसिद्ध वचन छे.

८७. तमाकु सुंघवा जेवुं नानुं व्यसन पण होय तो आजे पूर्ण कर.—(०) नविन व्यसन करतां अटक.

८८. देशकाल, मित्र ए सवळांनो विचार सर्व मनुष्योए आ प्रभातमां स्वशक्तिसमान करवो उचित छे.

८९. आजे केटला सत्पुरुषोनो समागम थयो, आजे वास्तविक आनंदस्वरूप शुं थयुं ? ए चिंतवन विरला पुरुषो करे छे.

९०. आजे तुं गमे तेवा भयंकर पण उत्तम कृत्यमां तत्पर हो तो नाहिम्मत थईश नहीं.

९१. शुद्ध सच्चिदानंद, करुणामय परमेश्वरनी भक्ति ए आजनां तारां सत्कृत्यनुं जीवन छे.

९२. तारुं, तारा कुटुंबनुं, मित्रनुं, पुत्रनुं, पत्नीनुं, मातापितानुं, गुरुनुं, विद्वाननुं, सत्पुरुषनुं यथाशक्ति हित, सन्मान, विनय, लाभनुं कर्त्तव्य थयुं होय तो आजना दिवसनी ते सुगंध छे.

९३. जेने घेर आ दिवस क्लेश वगरनो, स्वच्छताथी, शौचताथी, संपथी, संतोषथी, सौम्यताथी, स्नेहथी, सभ्यताथी, सुखथी जशे तेने घेर पवित्रतानो वास छे.

९४. कुशल अने कह्यागरा पुत्रो, आज्ञावलंबनी धर्मयुक्त अनुचरो, सद्गुणी सुंदरी, संपीलुं कुटुंब, सत्पुरुष जेवी पोतानी दशा जे पुरुषनी हशे तेनो आजनो दिवस आपणे सवळाने वंदनीय छे.

९५. ए सर्व लक्षणसंयुक्त थवा जे पुरुष विचक्षणताथी प्रयत्न करे छे तेनो दिवस आपणने माननीय छे.

९६. एथी प्रतिभाववाळुं वर्त्तन ज्यां मची रह्युं छे ते घर आपणी कटाक्ष दृष्टिनी रेखा छे.

९७. भले तारी आजीविका जेटलुं तुं प्राप्त करतो हो परंतु निरुपाधिमय होय तो उपाधिमय पेलुं राजसुख इच्छी तारो आजनो दिवस अपवित्र करीश नहीं.

९८. कोईए तने कडवुं कथन कह्युं होय ते वखतमां सहनशीलता—निरुपयोगी पण,

९९. दिवसनी भूलने माटे रात्रे हसजे, परंतु तेवुं हसवुं फरीथी न थाय ते लक्षमां राखजे.

१००. आजे कंई बुद्धिप्रभाव वधार्यो होय, आत्मिक शक्ति उजवाळी होय, पवित्र कृत्यनी वृद्धि करी होय तो ते,—

१०१. अयोग्य रीते आजे तारी कोई शक्तिनो उपयोग करीश नहीं;—मर्यादलोपनथी करवो पडे तो पापभीरु रहेजे.

१०२. सरळता ए धर्मनुं बीजस्वरूप छे. प्रज्ञाए करी सरळता सेवाई होय तो आजनो दिवस सर्वोत्तम छे.

१०३. बाई, राजपत्नी हो के दीनजनपत्नी हो, परंतु मने तेनी कंई दरकार नथी. मर्यादाथी वर्त्तती मने तो शुं पण पवित्र ज्ञानीओए प्रशंसी छे.

१०४. सद्गुणथी करीने जो तमारा उपर जगत्नो प्रशस्त मोह हशे तो हे बाई! तमने हुं वंदन करुं छुं.

१०५. बहुमान, नम्रभाव, विशुद्ध अंतःकरणथी परमात्माना गुणसंबंधी चिंतवन–श्रवण–मनन, कीर्तन, पूजा–अर्चा ए ज्ञानी पुरुषोए वखाण्यां छे, माटे आजनो दिवस शोभावजो.

१०६. सत्शीलवान सुखी छे. दुराचारी दुःखी छे. ए वात जो मान्य न होय तो अत्यारथी तमे लक्ष राखी ते वात विचारी जुओ.

१०७. आ सघळांनो सहेलो उपाय आजे कही दउं छुं के दोषने ओळखी दोषने टाळवा.

१०८. लांबी टूंकी के क्रमानुक्रम गमे ते स्वरूपे आ मारी कहेली, पवित्रतानां पुष्पोथी छवायली माळा प्रभातना वखतमां, सायंकाळे अने अन्य अनुकूळ निवृत्तिए विचारवाथी मंगळदायक थशे. विशेष शुं कहुं!

२.

काळ कोईने नहि मूके.

हरिगीत.

मोती तणी माळा गळामां मूल्यवंती मलकती,
हीरा तणा शुभ हारथी बहु कंठकांति झळकती;
आभूषणोथी ओपता भाग्या मरणने जोइने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोइने. १.
मणिमय मुगट माथे धरीने कर्ण कुंडळ नाखता,
कांचन कडां करमां धरी कशीए कचाश न राखता;
पळमां पड्या पृथ्वीपति ए भान भूतळ खोइने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोइने. २.
दश आंगळीमां मांगळिक मुद्रा जडित माणिक्यथी,
जे परम प्रेमे पे'रता पोंची कळा बारीकथी;
ए वेढ वींटी सर्व छोडी चालिया मुख धोईने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोईने. ३.
मुछ वांकडी करी फांकडा थई लींबु धरता ते परे,
कापेल राखी कातरा हरकोईनां हैयां हरे;
ए सांकडीमां आविया छटक्या तजी सहु सोईने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोईने. ४.
छो खंडना अधिराज जे चंडे करीने नीपज्या,
ब्रह्मांडमां बळवान थइने भूप भारे ऊपज्या;

ए चतुर चक्री चालिया होता नहोता होईने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोईने. ५.
जे राजनीतिनिपुणतामां न्यायवंता नीवड्या,
अवळा कर्ये जेना बधा सवळा सदा पासा पड्या;
ए भाग्यशाळी भागिया ते खटपटो सौ खोईने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोईने. ६.
तरवार बहादुर टेक धारी पूर्णतामां पेखिया,
हाथी हणे हाथे करी ए केसरी सम देखिया;
एवा भला भडवीर ते अंते रहेला रोईने,
जन जाणीए मन मानीए नव काळ मूके कोईने. ७.

३.

धर्म विषे.

कवित.

दिनकर विना जेवो, दिननो देखाव दीसे,
शशि विना जेवी रीते, शर्वरी सुहाय छे;
प्रजापति विना जेवी, प्रजा पुरतणी पेखो,
सुरस विनानी जेवी, कविता कहाय छे;
सलिल विहीन जेवी, सरीतानी शोभा अने,
भर्त्तार विहीन जेवी, भामिनी भळाय छे;
वदे रायचंद वीर, सद्धर्मने धार्या विना,
मानवी महान तेम, कुकर्मी कळाय छे. १.
धर्म विना धन धाम, धान्य धुळधाणी धारो,
धर्म विना धरणीमां, धिक्कता धराय छे;
धर्म विना धीमंतनी, धारणाओ धोखो धरे,
धर्म विना धर्युं धैर्य, धुम्र थै धमाय छे;
धर्म विना धराधर, धुताशे, न धामधुमे,
धर्म विना ध्यानी ध्यान, ढोंग ढंगे थाय छे;
धारो धारो धवळ, सुधर्मनी धुरंधरता,
धन्य धन्य धामे धामे, धर्मथी धराय छे. २.
मोह मान मोडवाने, फेलपणुं फोडवाने,
जाळफंद तोडवाने, हेते निज हाथथी;

कुमतिने कापवाने, सुमतिने स्थापवाने,
ममत्वने मापवाने, सकल सिद्धांतथी;
महा मोक्ष माणवाने, जगदीश जाणवाने,
अजन्मता आणवाने, वळी भली भातथी;
अलौकिक अनुपम, सुख अनुभववाने,
धर्म धारणाने धारो, खरेखरी खांतथी. ३.
धर्म विना प्रीत नहीं. धर्म विना रीत नहीं,
धर्म विना हित नहीं. कथुं जन कामनुं;
धर्म विना टेक नहीं. धर्म विना नेक नहीं.
धर्म विना ऐक्य नही. धर्म धाम रामनुं;
धर्म विना ध्यान नहीं. धर्म विना ज्ञान नहीं.
धर्म विना भान नहीं, जीव्युं कोना कामनुं?
धर्म विना तान नही. धर्म विना सान नहीं.
धर्म विना गान नहीं. वचन तमामनुं. ४.
साह्यबी सुखद होय, मानतणो मद होय,
खमा खमा खुद होय. ते ते कशा कामनुं;
जुवानीनुं जोर होय, एशनो अंकोर होय.
दोलतनो दोर होय, ए ते सुख नामनुं;
वनिता विलास होय. प्रौढता प्रकाश होय,
दक्ष जेवा दास होय, होय सुख धामनुं;
वदे रायचंद एम, सद्धर्मने धार्या विना,
जाणी लेजे सुख एतो, बेएज बदामनुं! ५.
चातुरो चोंपेथी चाही चिंतामणी चित्त गणे,
पंडितो प्रमाणे छे पारसमणी प्रेमथी;
कवियो कल्याणकारी कल्पतरु कथे जेने,
सुधानो सागर कथे, साधु शुभ क्षेमथी;
आत्मना उद्धारने उमंगथी अनुसरो जो,
निर्मळ थवाने काजे, नमो नीति नेमथी;
वदे रायचंद वीर, एवुं धर्मरूप जाणी,
"धर्मवृत्ति ध्यान धरो, विलखो न वे'मथी." ६.

४. वि० सं० १९४१ चैत्र.

ॐ

श्रीमोक्षमाळा.

"जेणे आत्मा जाण्यो तेणे सर्व जाण्युं."

(निर्ग्रंथप्रवचन.)

१ वांचनारने भलामण.

वांचनार! आ पुस्तक आजे तमारा हस्तकमळमां आवे छे. तेने लक्षपूर्वक वांचजो, तेमां कहेला विषयोने विवेकथी विचारजो. अने परमार्थने हृदयमां धारण करजो. एम करशो तो तमे नीति, विवेक, ध्यान. ज्ञान. सद्गुण अने आत्मशांति पामी शकशो.

तमे जणता हशो के. केटलांक अज्ञान मनुष्यो नहीं वांचवायोग्य पुस्तको वांचीने अमूल्य वखत वृथा खोइ दे छे; जेथी तेओ अवळे रस्ते चडी जाय छे. आ लोकमां अपकीर्त्ति पामे छे; अने परलोकमां नीच गतिए जाय छे.

भाषाज्ञाननां पुस्तकोनी पेठे आ पुस्तक पठन करवानुं नथी. पण मनन करवानुं छे. तेथी आ भव अने परभव बन्नेमां तमारुं हित थशे. भगवाननां कहेलां वचनोनो एमां उपदेश कर्यो छे.

तमे आ पुस्तकनो विनय अने विवेकथी उपयोग करजो. विनय अने विवेक ए धर्मना मूळ हेतुओ छे.

तमने बीजी एक आ पण भलामण छे के, जेओने वांचतां आवडतुं न होय, अने तेओनी इच्छा होय, तो आ पुस्तक अनुक्रमे तेमने वांची संभळाववुं.

तमने आ पुस्तकमांथी जे कंइ न समजाय ते सुविचक्षण पुरुष पासेथी समजी लेवुं योग्य छे.

तमारा आत्मानुं आथी हित थाय; तमने ज्ञान, शांति अने आनंद मळे; तमे परोपकारी, दयाळु, क्षमावान, विवेकी अने बुद्धिशाळी थाओ; एवी शुभ याचना अर्हत् भगवान् पासे करी आ पाठ पूर्ण करुं छउं.

---

२ सर्वमान्य धर्म.

चोपाइ.

धर्मतत्त्व जो पूछ्युं मने, तो संभळावुं स्नेहे तने;
जे सिद्धांत सकळनो सार, सर्व मान्य सहुने हितकार. १.
भाख्युं भाषणमां भगवान, धर्म न बीजो दया समान,
अभयदान साथे संतोष, द्यो प्राणीने, दळवा दोष. २.
सत्य, शीळ ने राघळां दान, दया होइने रह्यां प्रमाण;
दया नहीं तो ए नहीं एक, विना सूर्य किरण नहीं देख. ३.

पुष्पपांखडी ज्यां दूभाय, जिनवरनी त्यां नहीं आज्ञाय;
सर्व जीवनुं ईच्छो सुख, महावीरनी शिक्षा मुख्य. ४.
सर्व दर्शने ए उपदेश; ए एकांते, नहीं विशेष;
सर्व प्रकारे जिननो बोध, दया दया निर्मळ अविरोध! ५.
ए भवतारक सुंदर राह, धरिये तरिये करी उत्साह;
धर्म सकळनुं ए शुभ मूळ, ए वण धर्म सदा प्रतिकूळ. ६.
तत्त्वरूपथी ए ओळखे, ते जन प्होंचे शाश्वत सुखे;
शांतिनाथ भगवान प्रसिद्ध, राजचंद्र करुणाए सिद्ध. ७.

३ कर्मना चमत्कार.

हुं तमने केटलीक सामान्य विचित्रताओ कही जउं छउं; ए उपर विचार करशो, तो तमने परभवनी श्रद्धा दृढ थशे.

एक जीव सुंदर पलंगे पुष्पशय्यामां शयन करे छे, एकने फाटल गोदडी पण मळती नथी. एक भात भातनां भोजनोथी तृप्त रहे छे. एकने काळी जारना पण सांशा पडे छे. एक अगणित लक्ष्मीनो उपभोग ले छे. एक फूटी बदाम माटे थइने घेर घेर भटके छे. एक मधुरां वचनोथी मनुष्यनां मन हरे छे, एक अवाचक जेवो थइने रहे छे. एक सुंदर वस्त्रालंकारथी विभूषित थइ फरे छे. एकने खरा शियाळामां फाटेलुं कपडुं पण ओढवाने मळतुं नथी. एक रोगी छे, एक प्रबल छे. एक बुद्धिशाळी छे. एक जडभरत छे. एक मनोहर नयनवाळो छे, एक अंध छे. एक लूलो के पांगळो छे. एकना पग ने हाथ रमणीय छे. एक कीर्त्तिमान छे, एक अपयश भोगवे छे. एक लाखो अनुचरो पर हुकम चलावे छे, अने एक तेटलाना ज ठुंबा सहन करे छे. एकने जोइने आनंद उपजे छे, एकने जोतां वमन थाय छे. एक संपूर्ण इंद्रियोवाळो छे, अने एक अपूर्ण इंद्रियोवाळो छे. एकने दिन दुनियानुं लेशभान नथी, ने एकनां दुःखनो किनारो पण नथी.

एक गर्भाधानमां आवतां ज मरण पामे छे. एक जन्म्यो के तरत मरण पामे छे. एक मुवेलो अवतरे छे; अने एक सो वर्षनो वृद्ध थइने मरे छे.

कोइना मुख, भाषा अने स्थिति सरखां नथी. मूर्ख राज्यगादी पर खमाखमाथी वधावाय छे, अने समर्थ विद्वानो धक्का खाय छे!

आम आखा जगत्‌नी विचित्रता भिन्न भिन्न प्रकारे तमे जुओ छो; ए उपरथी तमने कंइ विचार आवे छे? में कह्युं छे ते उपरथी तमने विचार आवतो होय तो कहो के, ते शावडे थाय छे?

पोतानां बांधेलां शुभाशुभ कर्मवडे. कर्मवडे आखो संसार भमवो पडेछे. परभव नहीं माननार पोते ए विचारो शावडे करे छे ते उपर यथार्थ विचार करे, तो ते पण आ सिद्धांत मान्य राखे.

---

४ मानवदेह.

आगळ कह्युं छे ते प्रमाणे विद्वानो मानवदेहने बीजा सघळा देह करतां उत्तम कहे छे. उत्तम कहेवानां केटलांक कारणो अत्रे कहीशुं.

आ संसार बहु दुःखथी भरेलो छे. एमांथी ज्ञानीओ तरीने पार पामवा प्रयोजन करे छे. मोक्षने साधी तेओ अनंत सुखमां विराजमान थाय छे. ए मोक्ष बीजा कोइ देहथी मळतो नथी. देव, तिर्यंच के नरक ए एके गतिथी मोक्ष नथी; मात्र मानवदेहथी मोक्ष छे.

त्यारे तमे कहेशो के, सघळां मानवियोनो मोक्ष केम थतो नथी? तेनो उत्तर: जेओ मानवपणुं समजे छे, तेओ संसारशोकने तरी जाय छे. जेनामां विवेकबुद्धि उदय पामी होय, अने ते वडे सत्यासत्यनो निर्णय समजी, परम तत्त्वज्ञान तथा उत्तम चारित्ररूप सद्धर्मनुं सेवन करी जेओ अनुपम मोक्षने पामे छे, तेना देहधारीपणाने विद्वानो मानवपणुं कहे छे. मनुष्यना शरीरना देखाव उपरथी विद्वानो तेने मनुष्य कहेता नथी; परंतु तेना विवेकने लइने कहे छे. बे हाथ, बे पग, बे आंख, बे कान, एक मुख, बे होठ अने एक नाक ए जेने होय तेने मनुष्य कहेवो एम आपणे समजवुं नहीं. जो एम समजीए तो पछी वांदराने पण मनुष्य गणवो जोइए. एणे पण ए प्रमाणे सघळुं प्राप्त कर्युं छे. विशेषमां एक पूंछडुं पण छे; त्यारे शुं एने महा मनुष्य कहेवो? ना. नही. मानवपणुं समजे ते ज मानव कहेवाय.

ज्ञानीओ कहे छे के, ए भव बहु दुर्लभ छे; अति पुण्यना प्रभावथी ए देह सांपडे छे; माटे एथी उतावळे आत्मसार्थक करी लेवुं. अयमंतकुमार, गजसुकुमार जेवां नानां बाळको पण मानवपणाने समजवाथी मोक्षने पाम्या. मनुष्यमां जे शक्ति वधारे छे, ते शक्तिवडे करीने मदोन्मत्त हाथी जेवां प्राणीने पण वश करी ले छे; ए शक्तिवडे जो तेओ पोतानां मनरूपी हाथीने वश करी ले, तो केटलुं कल्याण थाय!

कोइ पण अन्य देहमां पूर्ण सद्विवेकनो उदय थतो नथी. अने मोक्षना राजमार्गमां प्रवेश थइ शकतो नथी, एथी आपणने मळेलो आ बहु दुर्लभ मानवदेह सफळ करी लेवो ए अवश्यनुं छे. केटलाक मूर्खो दुराचारमां, अज्ञानमां, विषयमां, अने अनेक प्रकारना मदमां आवो मानवदेह वृथा गुमावे छे; अमूल्य कौस्तुभ हारी बेसे छे. आ नामना मानव गणाय, बाकी तो वानररूप ज छे.

मोतनी पळ, निश्चय, आपणे जाणी शकता नथी, माटे जेम बने तेम धर्ममां त्वराथी सावधान थवुं.

---

५ अनाथी मुनि.

(१)

अनेक प्रकारनी रिद्धिवाळो मगधदेशनो श्रेणिक नामे राजा अश्वक्रीडाने माटे मंडिकुक्ष नामनां वनमां नीकळी पड्यो. वननी विचित्रता मनोहारिणी हती. नाना प्रकारनां वृक्षो त्यां आवी रह्यां हतां; नाना प्रकारनी कोमळ वेलीओ घटाटोप थइ रही हती; नाना प्रकारनां पंखीओ आनंदथी तेनुं सेवन करतां हतां; नाना प्रकारनां पक्षियोनां मधुरां गायन त्यां संभळातां हतां; नाना प्रकारनां फूलथी ते वन छवाइ रह्युं हतुं; नाना प्रकारनां जळनां झरण त्यां वहेतां हतां. टुंकामां ए वन नंदनवन जेवुं लागतुं हतुं. ते वनमां एक झाड तळे महा समाधिवंत पण सुकुमार अने सुखोचित मुनिने ते श्रेणिके बेठेलो दीठो. एनुं रूप जोइने ते राजा अत्यंत आनंद पाम्यो. उपमारहित रूपथी विस्मित थइने मनमां तेनी प्रशंसा करवा लाग्यो. आ मुनिनो केवो अद्भुत वर्ण छे! एनुं केवुं मनोहर रूप छे! एनी केवी अद्भुत सौम्यता छे! आ केवी विस्मयकारक क्षमानो धरनार छे! आना अंगथी वैराग्यनो केवो उत्तम प्रकाश छे! आनी केवी निर्लोभता जणाय छे! आ संयति केवुं निर्भय नम्रपणुं धरावे छे! ए भोगथी केवो विरक्त छे! एम चिंतवतो चिंतवतो, मुदित थतो थतो, स्तुति करतो करतो, धीमेथी चालतो चालतो, प्रदक्षिणा दइ ते मुनिने वंदन करी अति समीप नहीं तेम अति दूर नहीं, एम ते श्रेणिक बेठो. पछी बे हाथनी अंजली करीने विनयथी तेणे ते मुनिने पूछ्युं: "हे आर्य! तमे प्रशंसा करवायोग्य एवा तरुण छो! भोगविलासने माटे तमारुं वय अनुकूळ छे; संसारमां नाना प्रकारनां सुख रह्यां छे. ऋतु ऋतुना कामभोग, जळ संबंधीना विलास, तेम ज मनोहारिणी स्त्रीओनां मुखवचननुं मधुरुं श्रवण छतां ए सघळांनो त्याग करीने मुनित्वमां तमे महा उद्यम करो छो एनुं शुं कारण? ते मने अनुग्रहथी कहो." राजानां आवां वचन सांभळीने मुनिए कह्युं: "हे राजा! हुं अनाथ हतो. मने अपूर्व वस्तुनो प्राप्त करावनार, तथा योगक्षेमनो करनार, मारापर अनुकंपा आणनार, करुणाथी करीने परम सुखनो देनार एवो मारो कोइ मित्र थयो नहीं. ए कारण मारा अनाथीपणानुं हतुं."

---

६ अनाथी मुनि.

(२)

श्रेणिक, मुनिनां भाषणथी स्मित हसीने बोल्यो: "तमारे महा रिद्धिवंतने नाथ केम न होय? जो कोइ नाथ नथी तो हुं थउं छउं. हे भयत्राण! तमे भोग भोगवो. हे संयति! मित्र, ज्ञातिए करीने दुर्लभ एवो आ तमारो मनुष्यभव सुलभ करो." अनाथीए कह्युं: "अरे श्रेणिक राजा! पण तुं पोते अनाथ छो तो मारो नाथ शुं थइश? निर्धन ते धनाढ्य क्यांथी बनावे?

अबुध ते बुद्धिदान क्यांथी आपे? अज्ञ ते विद्वत्ता क्यांथी दे? वंध्या ते संतान क्यांथी आपे? ज्यारे तुं पोते अनाथ छे; त्यारे मारो नाथ क्यांथी थइश?" मुनिनां वचनथी राजा अति आकुळ अने अति विस्मित थयो. कोइ काळे जे वचननुं श्रवण थयुं नथी ते वचननुं यति-मुखथी श्रवण थयुं एथी ते शंकित थयो, अने बोल्यो: "हुं अनेक प्रकारना अश्वनो भोगी छउं; अनेक प्रकारना मदोन्मत्त हाथीओनो धणी छउं; अनेक प्रकारनी सेना मने आधीन छे; नगर, ग्राम, अंतःपुर अने चतुष्पादनी मारे कंइ न्यूनता नथी; मनुष्य संबंधी सघळा प्रकारना भोग हुं पाम्यो छउं; अनुचरो मारी आज्ञाने रुडी रीते आराधे छे; एम राजाने छाजती सर्व प्रकारनी संपत्ति मारे घेर छे; अनेक मनवांछित वस्तुओ मारी समीपे रहे छे. आवो हुं महान् छतां अनाथ केम होउं? रखे हे भगवन्! तमे मृषा बोलता हो." मुनिए कह्युं: "राजा! मारुं कहेवुं तुं न्यायपूर्वक समज्यो नथी. हवे हुं जेम अनाथ थयो; अने जेम में संसार त्याग्यो तेम तने कहुं छउं; ते एकाग्र अने सावधान चित्तथी सांभळ; सांभळीने पछी तारी शंकानो सत्यासत्य निर्णय करजे:—

"कौशांबी नामे अति जीर्ण अने विविध प्रकारनी भव्यताथी भरेली एक सुंदर नगरी छे; त्यां रिद्धिथी परिपूर्ण धनसंचय नामनो मारो पिता रहेतो हतो. हे महाराजा! यौवनवयना प्रथम भागमां मारी आंखो अति वेदनाथी घेराइ; आखे शरीरे अग्नि बळवा मंड्यो. शस्त्रथी पण अतिशय तीक्ष्ण ते रोग वैरीनी पेठे मारापर कोपायमान थयो. मारुं मस्तक ते आंखनी असह्य वेदनाथी दुःखवा लाग्युं. वज्रना प्रहार जेवी, बीजाने पण रौद्र भय उपजावनारी एवी ते दारुण वेदनाथी हुं अत्यंत शोकमां हतो. संख्याबंध वैद्यकशास्त्रनिपूण वैद्यराजो मारी ते वेदनानो नाश करवा माटे आव्या, अने तेमणे अनेक औषध उपचार कर्या पण ते वृथा गया. ए महा निपूण गणाता वैद्यराजो मने ते दरदथी मुक्त करी शक्या नहीं. ए ज हे राजा! मारुं अनाथपणुं हतुं. मारी आंखनी वेदना टाळवाने माटे मारा पिताए सर्व धन आपवा मांड्युं पण तेथी करीने मारी ते वेदना टळी नहीं, हे राजा! ए ज मारुं अनाथपणुं हतुं. मारी माता पुत्रने शोके करीने अति दुःखार्त्त थइ, परंतु ते पण मने दरदथी मूकावी शकी नहीं, ए ज हे राजा! मारुं अनाथपणुं हतुं. एक पेटथी जन्मेला मारा ज्येष्ठ अने कनिष्ठ भाइओ पोताथी बनतो परिश्रम करी चूक्या पण मारी ते वेदना टळी नहीं, हे राजा! ए ज मारुं अनाथपणुं हतुं. एक पेटथी जन्मेली मारी ज्येष्ठा अने कनिष्ठा भगिनीओथी मारुं ते दुःख टळ्युं नहीं, हे महाराजा! ए ज मारुं अनाथपणुं हतुं. मारी स्त्री जे पतिव्रत्ता, मारापर अनुरक्त अने प्रेमवंती हती, ते आंसु भरी मारुं हैयुं पलाळती हती तेणे अन्न पाणी आप्या छतां, अने नाना प्रकारनां अंघोलण, चुवादिक सुगंधी पदार्थ, तेम ज अनेक प्रकारनां फुल चंदनादिकनां जाणिता अजाणिता विलेपन कर्या छतां, हुं ते विलेपनथी मारो रोग शमावी न शक्यो; क्षण

पण अळगी रहेती नहोती एवी ते स्त्री पण मारा रोगने टाळी न शकी, ए ज हे महाराजा! मारुं अनाथपणुं. हतुं. एम कोइना प्रेमथी, कोइनां औषधथी, कोइना विलापथी के कोइना परिश्रमथी ए रोग उपशम्यो नहीं. ए वेळा पुनः पुनः में असह्य वेदना भोगवी; पछी हुं प्रपंची संसारथी खेद पाम्यो. एकवार जो आ महा विटंबनामय वेदनाथी मुक्त थउं तो खंती, दंती अने निरारंभी प्रवर्ज्याने धारण करुं, एम चिंतवीने शयन करी गयो. ज्यारे रात्रि व्यतिक्रमी गई त्यारे हे महाराजा! मारी ते वेदना क्षय थइ गई; अने हुं निरोगी थयो. मात, तात, स्वजन. बंधवादिकने पूछीने प्रभाते में महा क्षमावंत इंद्रियने निग्रह करवावाळुं, अने आरंभोपाधिथी रहित एवुं अणगारत्व धारण कर्युं.

---

७ अनाथी मुनि.

(३)

हे श्रेणिक राजा! त्यार पछी हुं आत्मा परमात्मानो नाथ थयो. हवे हुं सर्व प्रकारना जीवनो नाथ छउं. तुं जे शंका पाम्यो हतो ते हवे टळी गइ हशे. एम आखुं जगत्–चक्रवर्त्ती पर्यंत अशरण अने अनाथ छे. ज्यां उपाधि छे त्यां अनाथता छे: माटे हुं कहुं छउं ते कथन तुं मनन करी जजे. निश्चय मानजे के, आपणो आत्मा ज दुःखनी भरेली वैतरणीनो करनार छे; आपणो आत्मा ज क्रूर सालमलि वृक्षनां दुःखनो उपजावनार छे; आपणो आत्मा ज वंछित वस्तुरूपी दुधनी देवावाळी कामधेनु सुखनो उपजावनार छे; आपणो आत्मा ज नंदनवननी पेठे आनंदकारी छे; आपणो आत्मा ज कर्मनो करनार छे; आपणो आत्मा ज ते कर्मनो टाळनार छे; आपणो आत्मा ज दुःखोपार्जन करनार छे, अने आपणो आत्मा ज सुखोपार्जन करनार छे; आपणो आत्मा ज मित्र, ने आपणो आत्मा ज वैरी छे; आपणो आत्मा ज कनिष्ठ आचारे स्थित अने आपणो आत्मा ज निर्मळ आचारे स्थित रहे छे.

एम आत्मप्रकाशक बोध श्रेणिकने ते अनाथी मुनिए आप्यो. श्रेणिकराजा बहु संतोष पाम्यो. बे हाथनी अंजलि करीने ते एम बोल्यो: "हे भगवन्! तमे मने भली रीते उपदेश्यो; तमे जेम हतुं तेम अनाथपणुं कही बताव्युं. महर्षि! तमे सनाथ, तमे सबंधव अने तमे सधर्म छो. तमे सर्व अनाथना नाथ छो. हे पवित्र संयति! हुं तमने क्षमावुंछुं. तमारी ज्ञानी शिक्षाथी लाभ पाम्यो छुं. धर्मध्यानमां विघ्न करवावाळुं भोग भोगववा संबंधीनुं में तमने हे महा भाग्यवंत! जे आमंत्रण दीधुं ते संबंधीनो मारो अपराध मस्तक नमावीने क्षमावुंछुं." एवा प्रकारथी स्तुति उच्चारीने राजपुरुषकेसरी श्रेणिक विनयथी प्रदक्षिणा करी स्वस्थानके गयो.

महा तपोधन, महा मुनि, महा प्रज्ञावंत, महा यशवंत, महा निर्ग्रंथ अने महा श्रुत अनाथी मुनिए मगध देशना श्रेणिक राजाने पोतानां वितक चरित्रथी जे बोध आप्यो छे

ते खरे! अशरणभावना सिद्ध करे छे. महा मुनि अनाथीए भोगवेली वेदना जेवी के एथी अति विशेष वेदना अनंत आत्माओने भोगवता जोइए छीए ए केवुं विचारवा लायक छे! संसारमां अशरणता अने अनंत अनाथता छवाइ रही छे. तेनो त्याग उत्तम तत्त्वज्ञान अने परम शीलने सेववाथीज थाय छे. ए ज मुक्तिनां कारणरूप छे. जेम संसारमां रह्या अनाथी अनाथ हता तेम प्रत्येक आत्मा तत्त्वज्ञाननी प्राप्ति विना सदैव अनाथ ज छे. सनाथ थवा सद्देव, सद्धर्म अने सद्गुरुने जाणवा अने ओळखवा ए अवश्यनुं छे.

८ सद्देव तत्त्व.

त्रण तत्त्वो आपणे अवश्य जाणवां जोइए. ज्यांसुधी ते तत्त्वो संबंधी अज्ञानता होय छे त्यांसुधी आत्महित नथी. ए त्रण तत्त्वो सद्देव, सद्धर्म अने सद्गुरु छे. आ पाठमां सद्देवनुं स्वरूप संक्षेपमां कहीशुं.

चक्रवर्त्ती राजाधिराज के राजपुत्र छतां जेओ संसारने एकांत अनंत शोकनुं कारण मानीने तेनो त्याग करे छे; पूर्ण दया, शांति, क्षमा, निरागीत्व अने आत्मसमृद्धिथी त्रिविध तापनो लय करे छे; महा उग्र तपोपध्यानवडे विशोधन करीने जेओ कर्मना समूहने बाळी नांखेछे; चंद्र तथा शंखथी अत्यंत उज्ज्वळ एवुं शुक्ल ध्यान जेओने प्राप्त थाय छे: सर्व प्रकारनी निद्रानो जेओ क्षय करे छे; संसारमां मुख्यता भोगवतां ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय अने अंतराय ए चार कर्म भस्मीभूत करी जेओ केवलज्ञान केवल दर्शनसहित स्वस्वरूपथी विहार करे छे; जेओ चार अघाति कर्म रह्या सुधी यथाख्यातचारित्ररूप उत्तम शीलनुं सेवन करे छे; कर्मग्रीष्मथी अकळाता पामर प्राणीओने परम शांति मळवा जेओ शुद्ध बोधबीजनो निष्कारण करुणाथी मेघधारावाणीवडे उपदेश करे छे; कोइ पण समये किंचित् मात्र पण संसारी वैभवविलासनो स्वप्नांश पण जेने रह्यो नथी; घनघाति कर्म क्षय कर्या पहेलां, पोतानी छद्मस्थता गणी जेओ श्रीमुखवाणीथी उपदेश करता नथी; पांच प्रकारना अंतराय, हास्य, रति, अरति, भय, जुगुप्सा, शोक, मिथ्यात्व, अज्ञान, अप्रत्याख्यान, राग, द्वेष, निद्रा अने काम ए अढार दूषणथी जे रहित छे; सच्चिदानंद स्वरूपथी विराजमान छे, महा उद्योतकर बार गुणो जेओने प्रगटे छे; जन्म, मरण अने अनंत संसार जेनो गयो छे तेने निर्ग्रंथना आगममां सद्देव कह्या छे. ए दोषरहित शुद्ध आत्मस्वरूपने पामेला होवाथी पूजनीय परमेश्वर कहेवायोग्य छे. उपर कह्या ते अढार दोषमांनो एक पण दोष होय त्यां सद्देवनुं स्वरूप घटतुं नथी. आ परम तत्त्व महत्पुरुषोथी विशेष जाणवुं अवश्यनुं छे.

९ सद्धर्मतत्त्व.

अनादि काळथी कर्मजाळना बंधनथी आ आत्मा संसारमां रझळया करे छे. समय मात्र पण तेने खरुं सुख नथी. अधोगतिने ए सेव्या करे छे; अने अधोगतिमां पडता आत्माने धरी राखनार सद्गति आपनार वस्तु तेनुं नाम 'धर्म' कहेवाय छे, अने ए ज सत्य सुखनो उपाय छे. ते धर्मतत्त्वना सर्वज्ञ भगवाने भिन्न भिन्न भेद कह्या छे. तेमांना मुख्य बे छे: १. व्यवहारधर्म. २. निश्चयधर्म.

व्यवहारधर्ममां दया मुख्य छे. सत्यादि बाकीनां चार महाव्रतो ते पण दयानी रक्षा वास्ते छे. दयाना आठ भेद छेः १. द्रव्यदया २. भावदया ३. स्वदया ४. परदया ५. स्वरूपदया ६. अनुबंधदया ७. व्यवहारदया ८. निश्चयदया.

प्रथम द्रव्यदया—कोइ पण काम करवुं ते यत्नपूर्वक जीवरक्षा करीने करवुं ते 'द्रव्यदया'.

बीजी भावदया—बीजा जीवने दुर्गति जतो देखीने अनुकंपाबुद्धिथी उपदेश आपवो ते 'भावदया'.

त्रीजी स्वदया—आ आत्मा अनादि काळथी मिथ्यात्वथी ग्रहायो छे, तत्त्व पामतो नथी, जिनाज्ञा पाळी शकतो नथी, एम चिंतवी धर्ममां प्रवेश करवो ते 'स्वदया'.

चोथी परदया—छकाय जीवनी रक्षा करवी ते 'परदया'.

पांचमी स्वरूपदया—सूक्ष्म विवेकथी स्वरूपविचारणा करवी ते 'स्वरूपदया'.

छट्ठी अनुबंधदया—सद्गुरु के सुशिक्षक शिष्यने कडवां कथनथी उपदेश आपे ए देखवामां तो अयोग्य लागे छे; परंतु परिणामे करुणानुं कारण छे—आनुं नाम 'अनुबंधदया'.

सातमी व्यवहारदया—उपयोगपूर्वक तथा विधिपूर्वक जे दया पाळवी तेनुं नाम 'व्यवहारदया'.

आठमी निश्चयदया—शुद्ध साध्य उपयोगमां एकता भाव अने अभेद उपयोग ते 'निश्चयदया'.

ए आठ प्रकारनी दयावडे करीने व्यवहारधर्म भगवाने कह्यो छे. एमां सर्व जीवनां सुख, संतोष, अभयदान ए सघळां विचारपूर्वक जोतां आवी जायछे.

बीजो निश्चयधर्म.—पोताना स्वरूपनी भ्रमणा टाळवी, आत्माने आत्मभावे ओळखवो; 'आ संसार ते मारो नथी, हुं एथी भिन्न, परम असंग सिद्धसदृश शुद्ध आत्मा छुं' एवी आत्मस्वभाववर्त्तना ते 'निश्चयधर्म' छे.

जेमां कोइ प्राणीनुं दुःख, अहित के असंतोष रह्यां छे त्यां दया नथी; अने दया नथी त्यां धर्म नथी. अर्हत् भगवाननां कहेलां धर्मतत्त्वथी सर्व प्राणी अभय थाय छे.

---

१० सद्गुरुतत्त्व.

(१)

पिता—पुत्र, तुं जे शाळामां अभ्यास करवा जाय छे ते शाळाना शिक्षक कोण छे?

पुत्र—पिताजी, एक विद्वान अने समजु ब्राह्मण छे.

पिता—तेनी वाणी, चालचलगत वगेरे केवां छे?

पुत्र—एनी वाणी बहु मधुरी छे. ए कोइने अविवेकथी बोलावता नथी, अने बहु गंभीर छे; बोले छे त्यारे जाणे मुखमांथी फुल झरे छे. कोइनुं अपमान करता नथी; अने अमने योग्य नीति समजाय तेवी शिक्षा आपे छे.

पिता—तुं त्यां शा कारणे जाय छे ते मने कहे जोइए.

पुत्र—आप एम केम कहो छो, पिताजी! संसारमां विचक्षण थवाने माटे पद्धतिओ समजुं, व्यवहारनी नीति शीखुं एटला माटे थइने आप मने त्यां मोकलो छो.

पिता—तारा ए शिक्षक दुराचारी के एवा होत तो?

पुत्र—तो तो बहु माठुं थात; अमने अविवेक अने कुवचन बोलतां आवडत; व्यवहारनीति तो पछी शीखवे पण कोण?

पिता—जो पुत्र, ए उपरथी हुं हवे तने एक उत्तम शिक्षा कहुं: जेम संसारमां पडवा माटे व्यवहारनीति शीखवानुं प्रयोजन छे, तेम धर्मतत्त्व अने धर्मनीतिमां प्रवेश करवानुं परभवने माटे प्रयोजन छे. जेम ते व्यवहारनीति सदाचारी शिक्षकथी उत्तम मळी शके छे; तेम परभवश्रेयस्कर धर्मनीति उत्तम गुरुथी मळी शके छे. व्यवहारनीतिना शिक्षक अने धर्मनीतिना शिक्षकमां बहु भेद छे. बीलोरीना कटका जेम व्यवहारशिक्षक अने अमूल्य कौस्तुभ जेम आत्मधर्म शिक्षक छे.

पुत्र—शीरछत्र! आपनुं कहेवुं व्याजबी छे. धर्मना शिक्षकनी संपूर्ण अवश्य छे. आपे वारंवार संसारनां अनंत दुःख संबंधी मने कह्युं छे; एथी पार पामवा धर्म ज सहायभूत छे त्यारे धर्म केवा गुरुथी पामीए तो श्रेयस्कर नीवडे ते मने कृपा करीने कहो.

---

११ सद्गुरुतत्त्व.

(२)

पिता—पुत्र! गुरु त्रण प्रकारना कहेवाय छे: १. काष्ठस्वरूप. २. कागळस्वरूप. ३. पथ्थरस्वरूप. १. काष्ठस्वरूप गुरु सर्वोत्तम छे; कारण संसाररूपी समुद्रने काष्ठस्वरूपी गुरु ज तरे छे, अने तारी शके छे. २. कागळस्वरूप गुरु ए मध्यम छे. ते संसारसमुद्रने पोते तरी शके नहीं; परंतु कंइ पुण्य उपार्जन करी शके. ए बीजाने तारी शके नहीं. ३. पथ्थरस्वरूप ते पोते बुडे अने परने पण बुडावे. काष्ठस्वरूप गुरु मात्र जिनेश्वर भगवानना शासनमां छे. बाकी बे प्रकारना जे गुरु रह्या ते कर्मावरणनी वृद्धि करनार छे. आपणे बधा उत्तम वस्तुने चाहीए छीए; अने उत्तमथी उत्तम मळी शके छे. गुरु जो उत्तम होय तो ते भवसमुद्रमां नाविकरूप थइ सद्धर्म नावमां बेसाडी पार पमाडे. तत्त्वज्ञानना भेद, स्वस्वरूपभेद, लोकालोकविचार, संसारस्वरूप ए सघळुं उत्तम गुरु विना मळी शके नहीं;

त्यारे तने प्रश्न करवानी इच्छा थशे के एवा गुरुनां लक्षण कियां कियां? ते कहुं छुं. जिनेश्वर भगवाननी भाखेली आज्ञा जाणे, तेने यथातथ्य पाळे, अने बीजाने बोधे, कंचन, कामिनीथी सर्व भावथी त्यागी होय, विशुद्ध आहारजळ लेता होय, बावीश प्रकारना परिषह सहन करता होय, क्षांत, दांत, निरारंभी अने जितेंद्रिय होय, सिद्धांतिक ज्ञानमां निमग्न होय, धर्म माटे थइने मात्र शरीरनो निर्वाह करता होय, निर्ग्रंथपंथ पाळतां कायर न होय, सळी मात्र पण अदत्त लेता न होय, सर्व प्रकारना आहार रात्रिए त्याग्या होय, समभावि होय, अने निरागताथी सत्योपदेशक होय. टुंकामां तेओने काष्ठस्वरूप सद्गुरु जाणवा. पुत्र! गुरुना आचार, ज्ञान ए सम्बंधी आगममां बहु विवेकपूर्वक वर्णन कर्युं छे. जेम तुं आगळ विचार करतां शीखतो जइश, तेम पछी हुं तने ए विशेष तत्त्वो बोधतो जइश.

पुत्र—पिताजी, आपे मने टुंकामां पण बहु उपयोगी, अने कल्याणमय कह्युं; हुं निरंतर ते मनन करतो रहीश.

---

१२ उत्तम गृहस्थ.

संसारमां रह्या छतां पण उत्तम श्रावको गृहाश्रमथी आत्मसाधनने साधे छे; तेओनो गृहाश्रम पण वखणाय छे.

ते उत्तम पुरुष सामायिक, क्षमापना, चोविहारप्रत्याख्यान इ० यम नियमने सेवे छे.

परपत्नी भणी मा बहेननी दृष्टि राखे छे.

सत्पात्रे यथाशक्ति दान दे छे.

शांत, मधुरी अने कोमळ भाषा बोले छे.

सत्शास्त्रनुं मनन करे छे.

बने त्यांसुधी उपजीविकामां पण माया, कपट, इ० करतो नथी.

स्त्री, पुत्र, मात, तात, मुनि अने गुरु ए सघळाने यथायोग्य सन्मान आपे छे.

मावापने धर्मनो बोध आपे छे.

यत्नथी घरनी स्वच्छता, राधवुं, सींधवुं, शयन इ० रखावे छे.

पोते विचक्षणताथी वर्त्ती स्त्री, पुत्रने विनयी अने धर्मी करे छे.

कुटुंबमां संपनी वृद्धि करे छे.

आवेला अतिथिनुं यथायोग्य सन्मान करे छे.

याचकने क्षुधातुर राखतो नथी.

सत्पुरुषोनो समागम, अने तेओनो बोध धारण करे छे.

समर्याद अने संतोषयुक्त निरंतर वर्त्ते छे.

जे यथाशक्ति शास्त्रसंचय घरमां राखे छे.

अल्प आरंभथी जे व्यवहार चलावे छे.

आवो गृहस्थावास उत्तम गतिनुं कारण थाय एम ज्ञानीओ कहे छे.

---

१३ जिनेश्वरनी भक्ति.

(१)

जिज्ञासु—विचक्षण सत्य! कोइ शंकरनी, कोइ ब्रह्मानी, कोइ विष्णुनी, कोइ सूर्यनी, कोइ अग्निनी, कोइ भवानीनी, कोइ पेगम्बरनी अने कोइ क्राइस्टनी भक्ति करे छे. एओ भक्ति करीने शुं आशा राखता हशे?

सत्य—प्रिय जिज्ञासु, ते भाविक मोक्ष मेळववानी परम आशाथी ए देवोने भजे छे.

जिज्ञासु—कहो त्यारे, एथी तेओ उत्तम गति पामे एम तमारूं मत छे?

सत्य—एओनी भक्तिवडे तेओ मोक्ष पामे एम हुं कही शकतो नथी. जेओने ते परमेश्वर कहे छे तेओ कंई मोक्षने पाम्या नथी; तो पछी उपासकने ए मोक्ष क्यांथी आपे? शंकर वगेरे कर्मक्षय करी शक्या नथी अने दूषणसहित छे एथी ते पूजवायोग्य नथी.

जिज्ञासु—ए दूषणो कियां कियां ते कहो?

सत्य—अज्ञान, निद्रा, मिथ्यात्व, राग, द्वेष, अविरति, भय, शोक, जुगुप्सा, दानांतराय, लाभांतराय, वीर्यांतराय, भोगांतराय, उपभोगांतराय, काम, हास्य, रति, अने अरति ए अढार दूषणमांनुं एक दूषण होय तोपण ते अपूज्य छे. एक समर्थ पंडिते पण कह्युं छे के, 'परमेश्वर छउं' एम मिथ्या रीते मनावनारा पुरुषो पोते पोताने ठगे छे, कारण पडखामां स्त्री होवाथी तेओ विषयी ठरे छे; शस्त्र धारण करेलां होवाथी द्वेषी ठरे छे; जपमाळा धारण कर्याथी तेओनुं चित्त व्यग्र छे एम सूचवे छे, 'मारे शरणे आव, हुं सर्व पाप हरी लउं' एम कहेनारा अभिमानी अने नास्तिक ठरे छे. आम छे तो पछी बीजाने तेओ केम तारी शके? वळी केटलाक अवतार लेवारूपे परमेश्वर कहेवरावे छे तो त्यां तेओने अमुक कर्मनुं भोगववुं बाकी छे एम सिद्ध थाय छे.

जिज्ञासु—भाई, त्यारे पूज्य कोण? अने भक्ति कोनी करवी के जेवडे आत्मा स्वशक्तिनो प्रकाश करे?

सत्य—शुद्ध सच्चिदानंदस्वरूप जीवनसिद्ध भगवान् तेम ज सर्व दूषणरहित, कर्ममलहीन, मुक्त, वीतराग, सकळ भयरहित, सर्वज्ञ, सर्वदर्शी जिनेश्वर भगवाननी भक्तिथी आत्मशक्ति प्रकाश पामे छे.

जिज्ञासु—एओनी भक्ति करवाथी आपणने तेओ मोक्ष आपे छे एम मानवुं खरूं?

सत्य—भाइ जिज्ञासु, ते अनंतज्ञानी भगवान् तो निरागी अने निर्विकार छे. एने स्तुति निंदानुं आपणने कंइ फळ आपवानुं प्रयोजन नथी. आपणो आत्मा अज्ञानी अने मोहांध थइने जे कर्मदळथी घेरायेलो छे ते कर्मदळ टाळवा अनुपम पुरुषार्थनुं अवश्य छे. सर्व कर्मदळ क्षय करी अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत चारित्र, अनंत वीर्य, अने स्वस्वरूपमय थया एवा जिनेश्वरोनुं स्वरूप आत्मानी निश्चयनये रिद्धि होवाथी ते भगवाननुं स्मरण, चिंतवन, ध्यान अने भक्ति ए पुरुषार्थता आपे छे; विकारथी आत्माने विरक्त करे छे; शांति अने निर्जरा आपे छे. जेम तरवार हाथमां लेवाथी शौर्यवृत्ति अने भांग पीवाथी निशो उत्पन्न थाय छे, तेम ए गुणचिंतवनथी आत्मा स्वस्वरूपानंदनी श्रेणिए चढतो जाय छे. दर्पण जोतां जेम मुखाकृतिनुं भान थाय छे तेम सिद्ध के जिनेश्वरस्वरूपनां चिंतवनरूप दर्पणथी आत्मस्वरूपनुं भान थाय छे.

१४ जिनेश्वरनी भक्ति.

(२)

जिज्ञासु—आर्य सत्य! सिद्धस्वरूप पामेला ते जिनेश्वरो तो सघळा पूज्य छे; त्यारे नामथी भक्ति करवानी कंइ जरूर छे?

सत्य—हा, अवश्य छे, अनंत सिद्धस्वरूपने ध्याता जे शुद्ध स्वरूपना विचार थाय ते तो कार्य; परंतु ए जेवडे ते स्वरूपने पाम्या ते कारण कियुं? ए विचारतां उग्र तप, महान् वैराग्य, अनंत दया, महान् ध्यान ए सघळानुं स्मरण थशे; एओनां अर्हत् तीर्थंकर-पदमां जे नामथी तेओ विहार करता हता ते नामथी तेओना पवित्र आचार अने पवित्र चरित्रो अंतःकरणमां उदय पामशे. जे उदय परिणामे महा लाभदायक छे. जेम महावीरनुं पवित्र नाम स्मरण करवाथी तेओ कोण? क्यारे? केवा प्रकारे सिद्धि पाम्या? ए आदि चरित्रोनी स्मृति थशे; अने एथी आपणे वैराग्य, विवेक इत्यादिकनो उदय पामीए.

जिज्ञासु—पण "लोगस्समां" तो चोवीश जिनेश्वरनां नामोनुं सूचवन कर्युं छे? एनो हेतु शुं छे ते मने समजावो.

सत्य—आ काळमां आ क्षेत्रमां जे चोवीश जिनेश्वरो थया एमनां नामोनुं अने चरित्रोनुं स्मरण करवाथी शुद्ध तत्त्वनो लाभ थाय. वैरागीनुं चरित्र वैराग्य बोधे छे. अनंत चोवीशीनां अनंत नाम सिद्धस्वरूपमां समग्रे आवी जाय छे. वर्तमानकाळना चोवीश तीर्थंकरनां नाम आ काळे लेवाथी काळनी स्थितिनुं बहु सूक्ष्मज्ञान पण सांभरी आवेछे. जेम एओनां नाम आ काळमां लेवाय छे, तेम चोवीशी चोवीशीनां नाम काळ अने चोवीशी फरतां लेवातां जाय छे; एटले अमुक नाम लेवां एम कंइ हेतु नथी. परंतु तेओना गुणना पुरुषार्थनी स्मृति माटे वर्त्तती चोवीशीनी स्मृति करवी एम तत्त्व रह्युं छे. तेओनां जन्म,

विहार, उपदेश ए सघळुं नामनिक्षेपे जाणी शकायछे. ए वडे आपणो आत्मा प्रकाश पामे छे. सर्प जेम मोरलीना नादथी जागृत थाय छे, तेम आत्मा पोतानी सत्य रिद्धि सांभळतां ते मोहनिद्राथी जागृत थाय छे.

जिज्ञासु—मने तमे जिनेश्वरनी भक्ति संबंधी बहु उत्तम कारण कह्युं. जिनेश्वरनी भक्ति कंइ फळदायक नथी एम आधुनिक केळवणीथी मने आस्था थइ हती ते नाश पामी छे. जिनेश्वर भगवाननी भक्ति अवश्य करवी जोइए ए हुं मान्य राखुं छउं.

सत्य—जिनेश्वर भगवाननी भक्तिथी अनुपम लाभ छे. एनां कारणो महान् छे. तेमना परम उपकारने लीधे पण तेओनी भक्ति अवश्य करवी जोइए. वळी तेओना पुरुषार्थनुं स्मरण थतां पण शुभ वृत्तिओनो उदय थाय छे. जेम जेम श्री जिनना स्वरूपमां वृत्ति लय पामे छे, तेम तेम परम शांति प्रवहे छे. एम जिनभक्तिनां कारणो अत्रे संक्षेपमां कह्यांछे ते आत्मार्थीओए विशेषपणे मनन करवायोग्य छे.

---

१५ भक्तिनो उपदेश.

तोटक छंद.

शुभ शीतळतामय छांय रही, मनवांछित ज्यां फळपंक्ति कही;
जिन भक्ति ग्रहो तरु कल्प अहो, भजिने भगवंत भवंत लहो. १.
निज आत्मस्वरूप मुदा प्रगटे, मन ताप उताप तमाम मटे;
अति निर्जरता वण दाम ग्रहो, भजिने भगवंत भवंत लहो. २.
समभावि सदा परिणाम थशे, जडमंद अधोगति जन्म जशे;
शुभ मंगळ आ परिपूर्ण चहो, भजिने भगवंत भवंत लहो. ३.
शुभ भाववडे मन शुद्ध करो, नवकार महा पदने समरो;
नहि एह समान सुमंत्र कहो, भजिने भगवंत भवंत लहो. ४.
करशो क्षय केवळ राग कथा, धरशो शुभ तत्त्वस्वरूप यथा;
नृपचंद्र प्रपंच अनंत दहो, भजिने भगवंत भवंत लहो. ५.

---

१६ खरी महत्ता.

केटलाक लक्ष्मीथी करीने महत्ता मळे छे एम माने छे; केटलाक महान् कुटुंबथी महत्ता मळे छे एम माने छे; केटलाक पुत्र वडे करीने महत्ता मळे छे एम माने छे; केटलाक अधिकारथी महत्ता मळे छे एम माने छे; पण ए एमनुं मानवुं विवेकथी जोतां मिथ्या छे. एओ जेमां महत्ता ठरावे छे तेमां महत्ता नथी, पण लघुता छे. लक्ष्मीथी संसारमां

स्नान, पान, मान, अनुचरोपर आज्ञा, वैभव ए सघळुं मळे छे, अने ए महत्ता छे, एम तमे मानता हशो; पण एटलेथी एने महत्ता मानवी जोइती नथी. लक्ष्मी अनेक पाप वडे करीने पेदा थाय छे. आव्या पछी अभिमान, बेभानता, अने मूढता आपे छे. कुटुंबसमुदायनी महत्ता मेळववा माटे तेनुं पालणपोषण करवुं पडे छे. ते वडे पाप अने दुःख सहन करवां पडे छे. आपणे उपाधिथी पाप करी एनुं उदर भरवुं पडे छे. पुत्रथी कंइ शाश्वत नाम रहेतुं नथी; एने माटे पण अनेक प्रकारनां पाप अने उपाधि वेठवां पडे छे; छतां एथी आपणुं मंगळ शुं थाय छे? अधिकारथी परतंत्रता के अमलमद आवे छे, अने एथी जुलम, अनीति, लांच तेम ज अन्याय करवा पडे छे; के थाय छे. कहो त्यारे एमां महत्ता शानी छे? मात्र पापजन्य कर्मनी. पापी कर्म वडे करी आत्मानी नीच गति थाय छे; नीच गति छे त्यां महत्ता नथी पण लघुता छे.

आत्मानी महत्ता तो सत्य वचन, दया, क्षमा, परोपकार अने समतामां रही छे. लक्ष्मी इ० तो कर्ममहत्ता छे. आम छतां लक्ष्मीथी शाणा पुरुषो दान दे छे, उत्तम विद्याशाळाओ स्थापी परदुःखभंजन थाय छे. एक परणेली स्त्रीमां ज मात्र वृत्ति रोकी परस्त्री तरफ पुत्री-भावथी जुए छे. कुटुंब वडे करीने अमुक समुदायनुं हितकाम करे छे. पुत्र वडे तेने संसारमां भार आपी पोते धर्ममार्गमां प्रवेश करे छे. अधिकारथी डहापण वडे आचरण करी राजा, प्रजा बन्नेनुं हित करी, धर्मनीतिनो प्रकाश करे छे; एम करवाथी केटलीक महत्ता पमाय खरी. छतां ए महत्ता चोकस नथी. मरणभय माथे रह्यो छे; धारणा धरी रहे छे. योजेली योजना के विवेक वखते हृदयमांथी जतां रहे एवो संसारमोह छे. एथी आपणे एम निःसंशय समजवुं के, सत्य वचन, दया, क्षमा, ब्रह्मचर्य अने समता जेवी आत्ममहत्ता कोइ स्थळे नथी. शुद्ध पंचमहाव्रतधारी भिक्षुके जे रिद्धि अने महत्ता मेळवी छे, ते ब्रह्मदत्त जेवा चक्रवर्तीए लक्ष्मी, कुटुंब, पुत्र के अधिकारथी मेळवी नथी, एम मारुं मानवुं छे!

---

१७ बाहुबळ.

बाहुबळ एटले पोतानी भुजानुं बळ एम अहीं अर्थ करवानो नथी, कारण के, बाहुबळ नामना महापुरुषनुं आ एक नानुं पण अद्भुत चरित्र छे.

सर्व संग परित्याग करी भगवान् ऋषभदेवजी भरत अने बाहुबळ नामना पोताना बे पुत्रोने राज्य सोंपी विहार करता हता त्यारे भरतेश्वर चक्रवर्ती थयो. आयुधशाळामां चक्रनी उत्पत्ति थया पछी प्रत्येक राज्यपर तेणे पोतानी आम्नाय बेसाडी अने छखंडनी प्रभुता मेळवी. मात्र बाहुबळे ज ए प्रभुता अंगीकार न करी. आथी परिणाममां भरतेश्वर अने बाहुबळने युद्ध मंडायुं. घणा वखत सुधी भरतेश्वर के बाहुबळ ए बन्नेमांथी एके हठ्या नहीं, त्यारे

क्रोधावेशमां आवी जइ भरतेश्वरे बाहुबळ पर चक्र मूक्युं. एक वीर्यथी उत्पन्न थयेला भाइपर चक्र प्रभाव न करी शके. आ नियमने लीधे ते चक्र फरीने पाछुं भरतेश्वरना हाथमां आव्युं. भरते चक्र मूकवाथी बाहुबळने बहु क्रोध आव्यो. तेणे महा बलवत्तर मुष्टि उपाडी. तत्काळ त्यां तेनी भावनानुं स्वरूप फर्युं. ते विचारी गयो के, हुं आ बहु निंदनीय करुं छउं; आनुं परिणाम केवुं दुःखदायक छे! भले भरतेश्वर राज्य भोगवो. मिथ्या परस्परनो नाश शामाटे करवो? आ मुष्टि मारवी योग्य नथी; तेम उगामी ते हवे पाछी वाळवी पण योग्य नथी. एम विचारी तेणे पंचमुष्टि केशलुंचन कर्युं; अने त्यांथी मुनिभावे चाली नीकळ्या. भगवान् आदीश्वर ज्यां अठाणु दीक्षित पुत्रोथी तेम ज आर्य, आर्याथी विहार करता हता त्यां जवा इच्छा करी; पण मनमां मान आव्युं के त्यां हुं जइश तो माराथी नाना अठाणु भाइने वंदन करवुं पडशे; माटे त्यां तो जवुं योग्य नथी. एम मानवृत्तिथी वनमां ते एकाग्र ध्याने रह्या. हळवे हळवे बार मास थइ गया. महा तपथी काया हाडकांनो माळो थइ गइ; ते सुकां झाड जेवा देखावा लाग्या; परंतु ज्यांसुधी माननो अंकुर तेनां अंतःकरणथी खस्यो नहोतो त्यांसुधी ते सिद्धि न पाम्या. ब्राह्मी अने सुंदरीए आवीने तेने उपदेश कर्यो. "आर्य वीर! हवे मदोन्मत्त हाथीपरथी उतरो, एनाथी तो बहु शोष्युं." एओनां आ वचनोथी बाहुबळ विचारमां पड्या. विचारतां विचारतां तेने भान थयुं के "सत्य छे, हुं मानरूपी मदोन्मत्त हाथीपरथी हजु क्यां उतर्यो छउं? हवे एथी उतरवुं ए ज मंगळकारक छे," आम विचारी तेणे वंदन करवाने माटे पगलुं भर्युं के ते अनुपम दिव्य कैवल्य कमळाने पाम्या.

वांचनार, जुओ, मान ए केवी दुरित वस्तु छे!!

---

१८ चार गति.

जीव शातावेदनीय, अशातावेदनीय वेदतो शुभाशुभ कर्मनां फळ भोगववा आ संसारवनमां चार गतिने विषे भम्या करेछे; तो ए चार गति खचित जाणवी जोइए.

१. नरकगति—महारंभ, मदिरापान, मांसभक्षण, इत्यादिक तीव्र हिंसाना करनार जीवो अघोर नरकमां पडे छे. त्यां लेश पण शाता, विश्राम के सुख नथी. महा अंधकार व्याप्त छे. अंगछेदन सहन करवुं पडे छे, अग्निमां बळवुं पडे छे, अने छरपलानी धार जेवुं जळ पीवुं पडे छे. अनंत दुःखथी करीने ज्यां प्राणीभूते सांकड, अशाता अने विलविलाट सहन करवा पडे छे. आवा जे दुःख तेने केवलज्ञानीओ पण कही शकता नथी. अहोहो!! ते दुःख अनंतवार आ आत्माए भोगव्यांछे.

२. तिर्यंचगति—छळ, जूठ, प्रपंच इत्यादिक करीने जीव सिंह, वाघ, हाथी, मृग, गाय,

भैंस, बळद इत्यादिक तिर्यंचनां शरीर धारण करे छे. ते तिर्यंच्गतिमां भूख, तरश, ताप, वध, बंधन, ताडन, भारवहन इत्यादिनां दुःखने सहन करे छे.

३. मनुष्यगति—खाद्य, अखाद्य विषे विवेकरहित छे; लज्जाहीन, माता पुत्री साथे कामगमन करवामां जेने पापापापनुं भान नथी; निरंतर मांसभक्षण, चोरी, परस्त्रीगमन वगेरे महा पातक कर्यां करे छे; ए तो जाणे अनार्य देशनां अनार्य मनुष्य छे. आर्य देशमां पण क्षत्री. ब्राह्मण, वैश्य प्रमुख मतिहीन, दरिद्री, अज्ञान अने रोगथी पीडित मनुष्य छे; मान, अपमान इत्यादि अनेक प्रकारनां दुःख तेओ भोगवी रह्यां छे.

४. देवगति—परस्पर वेर, झेर, क्लेश, शोक, मत्सर, काम, मद, क्षुधा आदिथी देवताओ पण आयुष् व्यतीत करी रह्याछे; ए देवगति.

एम चार गति सामान्य रूपे कही. आ चारे गतिमां मनुष्यगति सौथी श्रेष्ठ अने दुर्लभ छे; आत्मानुं परमहित–मोक्ष ए गतिथी पमाय छे; ए मनुष्यगतिमां पण केटलांक दुःख अने आत्मसाधनमां अंतरायो छे.

एक तरुण सुकुमारने रोमे रोमे लालचोळ सुया घोंचवाथी जे असह्य वेदना उपजे छे ते करतां आठगुणी वेदना गर्भस्थानमां जीव ज्यारे रहे छे त्यारे पामे छे. लगभग नव महिना मळ, मूत्र, लोही, परु आदिमां अहोरात्र मूर्छागत स्थितिमां वेदना भोगवी भोगवीने जन्म पामेछे. गर्भस्थानननी वेदनाथी अनंतगुणी वेदना जन्मसमये उत्पन्न थाय छे. त्यार पछी बाळावस्था पमाय छे. मळ, मूत्र, धूळ अने नग्नावस्थामां अणसमजथी रझळी रडीने ते बाळावस्था पूर्ण थाय छे; अने युवावस्था आवे छे. धन उपार्जन करवा माटे नाना प्रकारनां पापमां पडवुं पडे छे. ज्यांथी उत्पन्न थयो छे त्यां एटले विषय विकारमां वृत्ति जाय छे. उन्माद, आळस, अभिमान, निंद्यदृष्टि, संयोग, वियोग एम घटमाळमां युवावय चाल्युं जाय छे; त्यां वृद्धावस्था आवे छे. शरीर कंपे छे, मुखे लाळ झरे छे; त्वचापर करोचली पडी जाय छे; सुंघवुं, सांभळवुं अने देखवुं ए शक्तिओ केवळ मंद थइ जाय छे; केश धवळ थइ खरवा मंडे छे; चालवानी आय रहेती नथी; हाथमां लाकडी लइ लडथडीआं खातां चालवुं पडे छे; कां तो जीवन पर्यंत खाटले पड्यां रहेवुं पडे छे; श्वास, खांसी इत्यादिक रोग आवीने वळगे छे; अने थोडा काळमां काळ आवीने कोळीओ करी जाय छे. आ देहमांथी जीव चाली नीकळे छे. काया हती नहती थइ जाय छे. मरणसमये पण केटली बधी वेदना छे? चतुर्गतिनां दुःखमां जे मनुष्यदेह श्रेष्ठ तेमां पण केटलां बधां दुःख रह्यां छे! तेम छतां उपर जणाव्या प्रमाणे अनुक्रमे काळ आवे छे एम पण नथी. गमे ते वखते ते आवीने लइ जाय छे. माटे ज विचक्षण पुरुषो प्रमाद विना आत्मकल्याणने आराधे छे.

---

१९ संसारने चार उपमा.

(१)

१. संसारने तत्त्वज्ञानीओ एक महासमुद्रनी उपमा पण आपे छे. संसाररूपी समुद्र अनंत अने अपार छे. अहो लोको! एनो पार पामवा पुरुषार्थनो उपयोग करो! उपयोग करो!! आम एमनां स्थळे स्थळे वचनो छे. संसारने समुद्रनी उपमा छाजती पण छे. समुद्रमां जेम मोजांनी छोळो उछळ्या करे छे, तेम संसारमां विषयरूपी अनेक मोजांओ उछळे छे. जळनो उपरथी जेम सपाट देखाव छे, तेम संसार पण सरळ देखाव दे छे. समुद्र जेम क्यांक बहु उंडो छे, अने क्यांक भमरीओ खवरावे छे, तेम संसार कामविषय प्रपंचादिकमां बहु उंडो छे. ते मोहरूपी भमरीओ खवरावे छे. थोडुं जळ छतां समुद्रमां जेम उभा रहेवाथी कादवमां गुची जइए छीए. तेम संसारना लेश प्रसंगमां ते तृष्णारूपी कादवमां धुंचवी दे छे. समुद्र जेम नाना प्रकारना खराबा. अने तोफानथी नाव के वहाणने जोखम पहोंचाडे छे, तेम स्त्रीओरूपी खराबा अने कामरूपी तोफानथी संसार आत्माने जोखम पहोंचाडे छे. समुद्र जेम अगाध जळथी शीतळ देखातो छतां वडवानळ नामना अग्निनो तेमां वास छे, तेम संसारमां मायारूपी अग्नि बळयाज करे छे. समुद्र जेम चोमासामां वधारे जळ पामीने उंडो उतरे छे, तेम पापरूपी जळ पामीने संसार उंडो उतरे छे, एटले मजबुत पाया करतो जाय छे.

२. संसारने बीजी उपमा अग्निनी छाजे छे. अग्निथी करीने जेम महा तापनी उत्पत्ति छे. तेम संसारथी पण त्रिविध तापनी उत्पत्ति छे. अग्निथी बळेलो जीव जेम महा विलविलाट करे छे, तेम संसारथी बळेलो जीव अनंत दुःखरूप नरकथी असह्य विलविलाट करे छे. अग्नि जेम सर्व वस्तुनो भक्ष करी जाय छे, तेम संसारना मुखमां पडेलांनो ते भक्ष करी जाय छे. अग्निमां जेम जेम घी अने इंधन होमाय छे, तेम तेम ते वृद्धि पामे छे; तेवी ज रीते संसाररूप अग्निमां तीव्र मोहरूप घी, अने विषयरूप इंधन होमातां ते वृद्धि पामे छे.

३. संसारने त्रीजी उपमा अंधकारनी छाजे छे. अंधकारमां जेम सींदरी, सर्पनुं भान करावे छे, तेम संसार सत्यने असत्यरूप बतावे छे. अंधकारमां जेम प्राणीओ आम तेम भटकी विपत्ति भोगवे छे, तेम संसारमां बेभान थइने अनंत आत्माओ चतुर्गतिमां आम तेम भटके छे. अंधकारमां जेम काच अने हीरानुं ज्ञान थतुं नथी, तेम संसाररूपी अंधकारमां विवेक अविवेकनुं ज्ञान थतुं नथी. जेम अंधकारमां प्राणीओ छती आंखे अंध बनी जाय छे, तेम छती शक्तिए संसारमां तेओ मोहांध बनी जाय छे. अंधकारमां जेम घुवड इत्यादिकनो उपद्रव वधे छे, तेम संसारमां लोभ, मायादिकनो उपद्रव वधे छे. एम अनेक भेदे जोतां संसार ते अंधकाररूप ज जणाय छे.

२० संसारने चार उपमा.

(२)

४. संसारने चोथी उपमा शकटचक्रनी एटले गाडांना पैडांनी छाजे छे. चालतां, शकटचक्र जेम फरतुं रहे छे, तेम संसारमां प्रवेश करतां ते फरवारूपे रहे छे. शकटचक्र जेम धरीविना चाली शकतुं नथी, तेम संसार मिथ्यात्वरूपी धरी विना चाली शकतो नथी. शकटचक्र जेम आरावडे करीने रह्युं छे, तेम संसार शकट प्रमादादिक आराथी टक्यो छे. एम अनेक प्रकारथी शकटचक्रनी उपमा पण संसारने लागी शके छे.

एवी रीते संसारने जेटली अधो उपमा आपो एटली थोडी छे. मुख्यपणे ए चार उपमा आपणे जाणी. हवे एमांथी तत्त्व लेवुं योग्य छे:—

१. सागर जेम मजबुत नाव अने माहितगार नाविकथी तरीने पार पमाय छे, तेम सद्धर्मरूपी नाव, अने सद्गुरुरूपी नाविकथी संसारसागर पार पामी शकाय छे. सागरमां जेम डाह्या पुरुषोए निर्विघ्न रस्तो शोधी काढ्यो होय छे, तेम जिनेश्वर भगवाने तत्त्वज्ञानरूप निर्विघ्न उत्तम राह बताव्यो छे.

२. अग्नि जेम सर्वने भक्ष करी जाय छे, परंतु पाणीथी बुझाइ जाय छे; तेम वैराग्य-जळथी संसारअग्नि बुझवी शकाय छे.

३. अंधकारमां जेम दीवो लइ जवाथी प्रकाश थतां, जोइ शकाय छे; तेम तत्त्वज्ञानरूपी निर्बुज दीवो संसाररूपी अंधकारमां प्रकाश करी सत्य वस्तु बतावे छे.

४. शकटचक्र जेम बळद विना चाली शकतुं नथी, तेम संसारचक्र रागद्वेषविना चाली शकतुं नथी.

एम ए संसारदरदनुं निवारण उपमावडे अनुपानादि प्रतिकार साथे कह्युं. ते आत्महितैषीए निरंतर मनन करवुं; अने बीजाने बोधवुं.

---

२१ बार भावना.

वैराग्यनी अने तेवा आत्महितैषि विषयोनी सुदृढता थवा माटे बार भावना चिंतववानुं तत्त्वज्ञानीओ कहे छे.

१. शरीर, वैभव, लक्ष्मी, कुटुंब परिवारादिक सर्व विनाशी छे. जीवनो मूळ धर्म अविनाशी छे; एम चिंतववुं ते पहेली 'अनित्यभावना.'

२. संसारमां मरणसमये जीवने शरण राखनार कोई नथी, मात्र एक शुभ धर्मनुं ज शरण सत्य छे; एम चिंतववुं ते बीजी 'अशरणभावना.'

३. "आ आत्माए संसारसमुद्रमां पर्यटन करतां करतां सर्व भव कीधा छे, ए संसार-

जंजीरथी हुं क्यारे छुटीश? ए संसार मारो नथी. हुं मोक्षमयी छुं;" एम चिंतववुं ते त्रीजी 'संसारभावना.'

४. "आ मारो आत्मा एकलो छे; ते एकलो आव्यो छे, एकलो जशे; पोतानां करेलां कर्म एकलो भोगवशे" एम चिंतववुं ते चोथी 'एकत्वभावना.'

५. आ संसारमां कोइ कोइनुं नथी एम चिंतववुं ते पांचमी 'अन्यत्वभावना.'

६. "आ शरीर अपवित्र छे, मळमूत्रनी खाण छे, रोग जराने रहेवानुं धाम छे, ए शरीरथी हुं न्यारो छउं" एम चिंतववुं ते छठ्ठी 'अशुचिभावना.'

७. राग. द्वेष, अज्ञान. मिथ्यात्व इत्यादिक सर्व आश्रव छे एम चिंतववुं ते सातमी 'आश्रवभावना.'

८. ज्ञान, ध्यानमां जीव प्रवर्त्तमान थइने नवां कर्म बांधे नहीं एवी चिंतवना करवी ते आठमी 'सम्वरभावना.'

९. ज्ञानसहित क्रिया करवी ते निर्जरानुं कारण छे एम चिंतववुं ते नवमी 'निर्जराभावना.'

१०. लोकस्वरूपनुं उत्पत्ति स्थिति विनाशस्वरूप विचारवुं ते दशमी 'लोकस्वरूपभावना.'

११. संसारमां भमतां आत्माने सम्यग्ज्ञाननी प्रसादी प्राप्त थवी दुर्लभ छे: वा सम्यग्ज्ञान पाम्यो. तो चारित्र सर्व विरतिपरिणामरूप धर्म पामवो दुर्लभ छे; एवी चिंनवना ते अग्यारमी 'बोधदुर्लभभावना.'

१२. धर्मना उपदेशक तथा शुद्ध शास्त्रना बोधक एवा गुरु अने एनुं श्रवण मळवुं दुर्लभ छे एवी चिंतवना ते बारमी 'धर्मदुर्लभभावना.'

आ बार भावनाओ मननपूर्वक निरंतर विचारवाथी सत्पुरुषो उत्तम पदने पाम्या छे. पामे छे, अने पामशे.

---

२२ कामदेव श्रावक.

महावीर भगवान्ना समयमां द्वादशवृत्तने विमल भावथी धारण करनार, विवेकी अने निर्ग्रंथ-वचनानुरक्त कामदेव नामना एक श्रावक तेओना शिष्य हता. सुधर्मा सभामां इंद्रे एक वेळा कामदेवनी धर्मअचलतानी प्रशंसा करी. एवामां त्यां एक तुच्छ बुद्धिवान देव बेठो हतो तेणे एवी सुदृढतानो अविश्वास बताव्यो. अने कह्युं के ज्यांसुधी परिषह पड्या न होय त्यांसुधी बधाय सहनशील अने धर्मदृढ जणाय. आ मारी वात हुं एने चळावी आपीने सत्य करी देखाडुं. धर्मदृढ कामदेव ते वेळा कायोत्सर्गमां लीन हता. देवताए प्रथम हाथीनुं रूप वैक्रिय कर्युं; अने पछी कामदेवने खुब गुंद्या तोपण ते अचळ रह्या, एटले मुशळ जेवुं अंग करीने काळावर्णनो सर्प थइने भयंकर फुंकार कर्या तोय कामदेव कायोत्सर्गथी लेश चळ्या

नहीं; पछी अट्टहास्य करता राक्षसनो देह धारण करीने अनेक प्रकारना परिषह कर्या, तोपण कामदेव कायोत्सर्गथी चळ्या नहीं. सिंह वगेरेनां अनेक भयंकर रूप कर्यां तोपण कायोत्सर्गमां लेश हीनता कामदेवे आणी नहीं. एम रात्रिना चारे पहोर देवताए कर्या कर्युं; पण ते पोतानी धारणामां फाव्यो नहीं. पछी ते देवे अवधिज्ञानना उपयोगवडे जोयुं तो कामदेवने मेरुना शिखरनी पेरे अडोल रह्या दीठा. कामदेवनी अद्भुत निश्चलता जाणी तेने विनयभावथी प्रणाम करी पोतानो दोष क्षमावीने ते देवता स्वस्थानके गयो.

कामदेव श्रावकनी धर्मदृढता एवो बोध करे छे के, सत्यधर्म अने सत्य प्रतिज्ञामां परम दृढ रहेवुं; अने कायोत्सर्ग आदि जेम बने तेम एकाग्र चित्तथी अने सुदृढताथी निर्दोष करवां. चलविचल भावथी कायोत्सर्गादि बहु दोषयुक्त थायछे. पाई जेवा द्रव्यलाभ माटे धर्मशास्त्र काढनारथी धर्ममां दृढता क्यांथी रही शके? अने रही शके तो केवी रहे! ए विचारतां खेद थाय छे.

---

२३ सत्य.

सामान्य कथनमां पण कहेवाय छे के, सत्य ए आ जगत्नुं धारण छे; अथवा सत्यने आधारे आ जगत् रह्युं छे. ए कथनमांथी एवी शिक्षा मळे छे के, धर्म, नीति, राज, अने व्यवहार ए सत्यवडे प्रवर्त्तन करी रह्यां छे; अने ए चारे नहोय तो जगत्नुं रूप केवुं भयंकर होय? ए माटे सत्य ए जगत्नुं धारण छे एम कहेवुं ए कंइ अतिशयोक्ति जेवुं, के नहीं मानवा जेवुं नथी.

वसुराजानुं एक शब्दनुं असत्य बोलवुं केटलुं दुःखदायक थयुं हतुं ते प्रसंग विचार करवा माटे अहीं कहीशुं:

वसुराजा, नारद अने पर्वत ए त्रणे एक गुरु पासेथी विद्या भण्या हता. पर्वत अध्यापकनो पुत्र हतो; अध्यापके काळ कर्यो. एथी पर्वत तेनी मा सहित वसुराजाना दरबारमां आवी रह्यो हतो. एक रात्रे तेनी मा पासे बेठी छे; अने पर्वत तथा नारद शास्त्राभ्यास करे छे. एमां एक वचन पर्वत एवुं बोल्यो के, 'अजाहोतव्यं.' त्यारे नारदे पूछ्युं: "अज ते शुं पर्वत?" पर्वते कह्युं: "अज ते बोकडो." नारद बोल्यो: "आपणे त्रणे जण तारा पिता कने भणता हता त्यारे, तारा पिताए तो 'अज' ते त्रण वर्षनी 'व्रीहि' कही छे; अने तुं अवळुं शामाटे कहे छे? एम परस्पर वचनविवाद वध्यो. त्यारे पर्वते कह्युं: "आपणने वसुराजा कहे ते खरुं." ए वातनी नारदे हा कही; अने जीते तेने माटे अमुक सरत करी. पर्वतनी मा जे पासे बेठी हती तेणे आ सांभळ्युं. 'अज' एटले 'व्रीहि' एम तेने पण याद हतुं; सरतमां पोतानो पुत्र हारशे एवा भयथी पर्वतनी मा रात्रे राजा पासे गइ अने पूछ्युं: "राजा! 'अज' एटले शुं?" वसुराजाए संबंधपूर्वक कह्युं: "अज एटले 'व्रीहि." त्यारे पर्वतनी माए राजाने कह्युं: "मारा

पुत्रथी 'बोकडो' कहेवायो छे माटे, तेनो पक्ष करवो पडशे; तमने पूछवा माटे तेओ आवशे." वसुराजा बोल्यो: "हुं असत्य केम कहुं? माराथी ए बनी शके नहीं." पर्वतनी माए कह्युं: "पण जो तमे मारा पुत्रनो पक्ष नहीं करो तो तमने हुं हत्या आपीश." राजा विचारमां पडी गयो के, सत्यवडे करीने हुं मणिमय सिंहासनपर अद्धर बेसुं छउं. लोकसमुदायने न्याय आपुं छउं. लोक पण एम जाणेछे के, राजा सत्यगुणे करीने सिंहासनपर अंतरिक्ष बेसेछे. हवे केम करवुं? जो पर्वतनो पक्ष न करुं तो ब्राह्मणी मरे छे; ए वळी मारा गुरुनी स्त्री छे. न चालतां छेवटे राजाए ब्राह्मणीने कह्युं: "तमे भले जाओ, हुं पर्वतनो पक्ष करीश." आवो निश्चय करावीने पवर्तनी मा घेर आवी. प्रभाते नारद, पर्वत अने तेनी मा विवाद करतां राजा पासे आव्यां. राजा अजाण थई पूछवा लाग्यो के शुं छे पर्वत? पर्वते कह्युं: "राजाधिराज! अज ते शुं? ते कहो." राजाए नारदने पूछ्युं: "तमे शुं कहो छो?" नारदे कह्युं: 'अज' ते त्रण वर्षनी 'व्रीहि' तमने क्यां नथी सांभरतुं? वसुराजा बोल्यो: 'अज' एटले 'बोकडो,' पण 'व्रीहि' नहीं. ते ज वेळा देवताए सिंहासनथी उछाळी हेठो नांख्यो; वसु काळ परिणाम पामी नरके गयो.

आ उपरथी सामान्य मनुष्योए सत्य, तेम ज राजाए न्यायमां अपक्षपात, अने सत्य बन्ने ग्रहण करवा योग्य छे ए मुख्य बोध मळे छे.

जे पांच महाव्रत भगवाने प्रणीत कर्यां छे; तेमांनां प्रथम महाव्रतनी रक्षाने माटे बाकीनां चार व्रत वाडरूपे छे; अने तेमां पण पहेली वाड ते सत्य महाव्रत छे. ए सत्यना अनेक भेद सिद्धांतथी श्रुत करवा अवश्यना छे.

---

२४ सत्संग.

सत्संग ए सर्व सुखनुं मूळ छे; सत्संगनो लाभ मळ्यो के तेना प्रभाववडे वांछित सिद्धि थइ ज पडी छे. गमे तेवा पवित्र थवाने माटे सत्संग श्रेष्ठ साधन छे; सत्संगनी एक घडी जे लाभ दे छे ते कुसंगनां एक कोट्यवधि वर्ष पण लाभ न दई शकतां अधोगतिमय महा पापो करावे छे, तेम ज आत्माने मलिन करे छे. सत्संगनो सामान्य अर्थ एटलो छे के, उत्तमनो सहवास. ज्यां सारी हवा नथी आवती त्यां रोगनी वृद्धि थाय छे; तेम ज्यां सत्संग नथी त्यां आत्मरोग वधे छे. दुर्गंधथी कंटाळीने जेम नाके वस्त्र आडुं दइए छीए, तेम कुसंगथी सहवास बंध करवानुं अवश्यनुं छे; संसार ए पण एक प्रकारनो संग छे; अने ते अनंत कुसंगरूप तेम ज दुःखदायक होवाथी त्यागवायोग्य छे. गमे ते जातनो सहवास होय परंतु जेवडे आत्मसिद्धि नथी ते सत्संग नथी. आत्माने सत्य रंग चढावे ते सत्संग. मोक्षनो मार्ग बतावे ते मैत्री. उत्तम शास्त्रमां निरंतर एकाग्र रहेवुं ते पण सत्संग छे; सत्पुरुषोनो समागम ए पण सत्संग छे. मलिन

वस्त्रने जेम साबु तथा जळ स्वच्छ करे छे तेम शास्त्र बोध अने सत्पुरुषोनो समागम, आत्मानी मलिनता टाळीने शुद्धता आपे छे. जेनाथी हमेशनो परिचय रही राग, रंग, गान, तान, अने स्वादिष्ट भोजन सेवातां होय ते तमने गमे तेवो प्रिय होय तोपण निश्चय मानजो के, ते सत्संग नथी, पण कुसंग छे. सत्संगथी प्राप्त थयेलुं एक वचन अमूल्य लाभ आपे छे. तत्त्वज्ञानीओए मुख्य बोध एवो कर्यो छे के, सर्व संग परित्याग करी, अंतरमां रहेला सर्व विकारथी पण विरक्त रही एकांतनुं सेवन करो. तेमां सत्संगनी स्तुति आवी जाय छे. केवळ एकांत ते तो ध्यानमां रहेवुं के योगाभ्यासमां रहेवुं ए छे, परंतु समस्वभाविनो समागम जेमांथी एक ज प्रकारनी वर्त्तनतानो प्रवाह नीकळे छे ते, भावे एकज रूप होवाथी घणां माणसो छतां, अने परस्परनो सहवास छतां ते एकांतरूप ज छे; अने तेवी एकांत मात्र संतसमागममां रही छे. कदापि कोइ एम विचारशे के, विषयीमंडळ मळे छे त्यां समभाव अने सरखीवृत्ति होवाथी एकांत कां न कहेवी? तेनुं समाधान तत्काळ छे के, तेओ एक स्वभावी होता नथी. तेमां परस्पर स्वार्थबुद्धि अने मायानुं अनुसंधान होय छे; अने ज्यां ए बे कारणथी समागम छे त्यां एक स्वभाव के निर्दोषता होतां नथी. निर्दोष अने समस्वभावी समागम तो परस्परथी शांत मुनीश्वरोनो छे; तेम ज धर्मध्यान प्रशस्त अल्पारंभी पुरुषनो पण केटलेक अंशे छे. ज्यां स्वार्थ अने माया कपट ज छे त्यां समस्वभावता नथी; अने ते सत्संग पण नथी. सत्संगथी जे सुख अने आनंद मळे छे ते अति स्तुतिपात्र छे. ज्यां शास्त्रोनां सुंदर प्रश्नो थाय, ज्यां उत्तम ज्ञान, ध्याननी सुकथा थाय, ज्यां सत्पुरुषोनां चरित्रपर विचार बंधाय, ज्यां तत्त्वज्ञानना तरंगनी लहरियो छूटे, ज्यां सरळ स्वभावथी सिद्धांतविचार चर्चाय, ज्यां मोक्षजन्य कथनपर पुष्कळ विवेचन थाय एवो सत्संग ते महा दुर्लभ छे. कोइ एम कहे के, सत्संगमंडळमां कोइ मायावी नहि होय? तो तेनुं समाधान आ छे: ज्यां माया अने स्वार्थ होय छे त्यां, सत्संग ज होतो नथी. राजहंसनी सभानो काग देखावे कदापि न कळाय तो अवश्य रागे कळाशे; मौन रह्यो तो मुखमुद्राए कळाशे. पण ते अंधकारमां जाय नहीं. तेम ज मायावियो सत्संगमां स्वार्थे जइने शुं करे? त्यां पेट भर्यानी वात तो होय नही. बे घडी त्यां जइ ते विश्रांति लेतो होय तो भले ले के, जेथी रंग लागे, नहीं तो बीजीवार तेनुं आगमन होय नहीं; जेम पृथ्वीपर तराय नहीं, तेम सत्संगथी बूडाय नहीं; आवी सत्संगमां चमत्कृति छे. निरंतर एवा निर्दोष समागममां माया लइने आवे पण कोण? कोइज दुर्भागी; अने ते पण असंभवित छे.

सत्संग ए आत्मानुं परम हितकारि औषध छे.

२५ परिग्रहने संकोचवो.

जे प्राणीने परिग्रहनी मर्यादा नथी, ते प्राणी सुखी नथी: तेने जे मळ्युं ते ओछुं छे. कारण जेटलुं मळतुं जाय तेटलाथी विशेष प्राप्त करवा तेनी इच्छा थाय छे. परिग्रहनी प्रबळतामां जे कंइ मळ्युं होय तेनुं सुख तो भोगवातुं नथी परंतु होय ते पण वखते जाय छे. परिग्रहथी निरंतर चळविचळ परिणाम अने पापभावना रहे छे; अकस्मात् योगथी एवी पापभावनामां आयुष्य पूर्ण थाय तो बहुधा अधोगतिनुं कारण थइ पडे. केवळ परिग्रह तो मुनीश्वरो त्यागी शके; पण गृहस्थो एनी अमुक मर्यादा करी शके. मर्यादा थवाथी उपरांत परिग्रहनी उपपत्ति नथी; अने एथी करीने विशेष भावना पण बहुधा थती नथी; अने वळी जे मळ्युं छे तेमां संतोष राखवानी प्रथा पडेछे; एथी सुखमां काळ जायछे. कोण जाणे लक्ष्मीआदिकमां केवीए विचित्रता रहीछे के जेम जेम लाभ थतो जायछे तेम तेम लोभनी वृद्धि थती जाय छे; धर्म संबंधी केटलुं ज्ञान छतां, धर्मनी द्रढता छतां पण परिग्रहना पाशमां पडेलो पुरुष कोइक ज छूटी शके छे; वृत्ति एमां ज लटकी रहेछे; परंतु ए वृत्ति कोइ काळे सुखदायक के आत्महितैषी थइ नथी. जेणे एनी टुंकी मर्यादा करी नहीं, ते बहोळा दु:खना भागी थया छे.

छ खंड साधी आज्ञा मनावनार राजाधिराज. चक्रवर्त्ती कहेवाय छे. ए समर्थ चक्रवर्त्तीमां सुभुम नामे एक चक्रवर्त्ती थइ गयो छे. एणे छ खंड साधी लीधा एटले चक्रवर्त्ती-पदथी ते मनायो; पण एटलेथी एनी मनोवांच्छा तृप्त न थइ: हजु ते तरस्यो रह्यो. एटले धातकी खंडना छ खंड साधवा एणे निश्चय कर्यो. बधा चक्रवर्त्ती छ खंड साधे छे: अने हुं पण एटला ज साधुं, तेमां महत्ता शानी? बार खंड साधवाथी चिरंकाळ हुं नामांकित थइश; समर्थ आज्ञा जीवन-पर्यंत ए खंडोपर मनावी शकीश; एवा विचारथी समुद्रमां चर्मरत्न मूक्युं; ते उपर सर्व सैन्यादिकनो आधार रह्यो हतो. चर्मरत्नना एक हजार देवता सेवक कहेवाय छे; तेमां प्रथम एके विचार्युं के कोण जाणे केटलांय वर्षे आमांथी छूटको थशे? माटे देवांगनाने तो मळी आवुं एम धारी ते चाल्यो गयो; एवा ज विचारे बीजो गयो; पछी त्रीजो गयो; अने एम करतां करतां हजारे चाल्या गया; त्यारे चर्मरत्न बूड्युं; अश्व, गज अने सर्व सैन्यसहित सुभुम नामनो ते चक्रवर्त्ती बूड्यो; पापभावनामां ने पापभावनामां मरीने ते अनंत दु:खथी भरेली सातमी तमतमप्रभा नर्कने विषे जइने पड्यो. जुओ! छ खंडनुं आधिपत्य तो भोगववुं रह्युं; परंतु अकस्मात् अने भयंकर रीते परिग्रहनी प्रीतिथी ए चक्रवर्त्तीनुं मृत्यु थयुं, तो पछी बीजा माटे तो कहेवुं ज शुं? परिग्रह ए पापनुं मूळ छे; पापनो पिता छे; अन्य एकादशव्रतने महा दोष दे एवो एनो स्वभाव छे. ए माटे थइने आत्महितैषिए जेम बने तेम तेनो त्याग करी मर्यादा पूर्वक वर्त्तन करवुं.

२६ तत्त्व समजवुं.

शास्त्रोनां शास्त्रो मुख पाठे होय एवा पुरुषो घणा मळी शके; परंतु जेणे थोडां वचनोपर प्रौढ अने विवेकपूर्वक विचार करी शास्त्र जेटलुं ज्ञान हृदयगत कर्युं होय तेवा मळवा दुर्लभ छे. तत्त्वने पहोंची जवुं ए कंइ नानी वात नथी. कूदीने दरियो ओळंगी जवो छे.

अर्थ एटले लक्ष्मी, अर्थ एटले तत्त्व अने अर्थ एटले शब्दनुं बीजुं नाम. आवा अर्थशब्दना घणा अर्थ थाय छे. पण 'अर्थ' एटले 'तत्त्व' ए विषयपर अहीं आगळ कहेवानुं छे. जेओ निर्ग्रंथप्रवचनमां आवेलां पवित्र वचनो मुखपाठे करे छे, ते तेओनां उत्साहवळे सत्फळ उपार्जन करे छे; परंतु जो तेनो मर्म पाम्या होय तो एथी ए सुख, आनंद, विवेक अने परिणामे महद्भूत फळ पामे छे. अभणपुरुष सुंदर अक्षर अने ताणेला मिथ्या लीटा ए बेना भेदने जेटलुं जाणे छे, तेटलुं ज मुखपाठी अन्य ग्रंथ विचार अने निर्ग्रंथप्रवचनने भेद रूप माने छे, कारण तेणे अर्थ पूर्वक निर्ग्रंथ वचनामृतो धार्यां नथी; तेम ते पर यथार्थ तत्त्व-विचार कर्यो नथी. जो के तत्त्वविचार करवामां समर्थ बुद्धिप्रभाव जोइए छीए; तोपण कंइ विचार करी शके; पथ्थर पीगळे नहीं तोपण पाणीथी पल्ळे. तेम ज जे वचनामृतो मुखपाठे कर्यां होय ते अर्थ सहित होय तो बहु उपयोगी थई पडे; नहीं तो पोपटवाळुं राम नाम. पोपटने कोई परिचये रामनाम कहेतां शीखडावे; परंतु पोपटनी बला जाणे के राम ते दाडम के द्राक्ष. सामान्यार्थ समज्या वगर एवुं थाय छे. कच्छी वैश्योनुं दृष्टांत एक कहेवाय छे ते कंईक हास्ययुक्त छे खरुं, परंतु एमांथी उत्तम शिक्षा मळी शके तेम छे; एटले अहीं कही जउं छउं. कच्छना कोई गाममां श्रावकधर्म पाळता रायशी, देवशी अने खेतशी एम त्रण नाम-धारी ओशवाळ रहेता हता. नियमित रीते तेओ संध्याकाळे, अने परोढिये प्रतिक्रमण करता हता. परोढिये रायशी अने संध्याकाळे देवशी प्रतिक्रमण करावता हता. रात्रि संबंधी प्रतिक्रमण रायशी करावतो; एने संबंधे 'रायशी पडिक्कमणुं ठायंमि,' एम तेने बोलाववुं पडतुं; तेम ज देवशीने 'देवशी पडिक्कमणुं ठायंमि' एम संबंध होवाथी बोलाववुं पडतुं. योगानुयोगे घणाना आग्रहथी एक दिवस संध्याकाळे खेतशीने बोलाववा बेसार्यो. खेतशीए ज्यां 'देवशी पडिक्कमणुं ठायंमि' एम आव्युं, त्यां 'खेतशी पडिक्कमणुं ठायंमि,' ए वाक्यो लगावी दीधां! ए सांभळी बधा हास्यग्रस्त थया अने पूछ्युं आम कां? खेतशी बोल्यो: वळी आम ते केम? त्यां उत्तर मळ्यो के, 'खेतशी पडिक्कमणुं ठायंमि' एम तमे केम बोलो छो? खेतशीए कह्युं, हुं गरीब छउं एटले मारुं नाम आव्युं त्यां पाधरी तकरार लइ बेठा, पण रायशी अने देवशी माटे तो कोइ दिवस कोइ बोलता पण नथी. ए बन्ने केम 'रायशी पडिक्कमणुं ठायंमि' अने 'देवशी पडिक्कमणुं ठायंमि' एम कहे छे? तो पछी हुं 'खेतशी पडिक्कमणुं ठायंमि' एम कां न कहुं? एनी भद्रिकताए तो बधाने विनोद उपजाव्यो; पछी अर्थनी कारण सहित समजण पाडी एटले खेतशी पोताना मुखपाठी प्रतिक्रमणथी शरमायो.

आ तो एक सामान्य वात छे; परंतु अर्थनी खुबी न्यारी छे. तत्त्वज्ञ तेपर बहु विचार करी शके. बाकी तो गोळ गळ्यो ज लागे तेम निर्ग्रंथवचनामृतो पण सरफळ ज आपे. अहो! पण मर्म पामवानी वातनी तो बलिहारी ज छे!

२७ यतना.

जेम विवेक ए धर्मनुं मूळतत्त्व छे, तेम यतना ए धर्मनुं उपतत्त्व छे. विवेकथी धर्म तत्त्व ग्रहण कराय छे; तथा यतनाथी ते तत्त्व शुद्ध राखी शकाय छे, अने ते प्रमाणे प्रवर्त्तन करी शकाय छे. पांच समितिरूप यतना तो बहु श्रेष्ठ छे; परंतु गृहाश्रमीथी ते सर्व भावे पाळी शकाती नथी; छतां जेटला भावांशे पाळी शकाय तेटला भावांशे पण सावधानीथी पाळी शकता नथी. जिनेश्वर भगवंते बोधेली स्थूळ अने सूक्ष्म दया प्रत्ये ज्यां बेदरकारी छे, त्यां ते बहु दोषथी पाळी शकाय छे. ए यतनानी न्यूनताने लीधे छे. उतावळी अने वेगभरी चाल, पाणी गळी तेनो संखाळो राखवानी अपूर्ण विधि, काष्ठादिक इंधननो वगर खंचेर्ये, वगर जोये उपयोग; अनाजमां रहेला सूक्ष्म जंतुओनी अपूर्ण तपास, पुंज्या प्रमार्ज्या वगर रहेवां दीधेलां ठाम, अस्वच्छ राखेला ओरडा, आंगणामां पाणीनुं ढोळवुं, एठनुं राखी मूकवुं, पाटला वगर धखधखती थाळी नीचे मूकवी, एथी पोताने आ लोकमां अस्वच्छता, अगवड, अनारोग्यता इत्यादिक फळरूप थाय छे; अने परलोकमां दुःखदायि महापापनां कारण पण थइ पडे छे, ए माटे थइने कहेवानो बोध के चालवामां, बेसवामां, उठवामां, जमवामां अने बीजा हरेक प्रकारमां यतनानो उपयोग करवो. एथी द्रव्ये अने भावे बन्ने प्रकारे लाभ छे. चाल धीमी अने गंभीर राखवी, घर स्वच्छ राखवां, पाणी विधिसहित गळाववुं, काष्ठादिक इंधन खंखेरी वापरवां ए कंइ आपणने अगवड पडतुं काम नथी; तेम तेमां विशेष वखत जतो नथी. एवा नियमो दाखल करी दीधा पछी पाळवा मुश्केल नथी. एथी बिचारा असंख्यात निरपराधी जंतुओ बचे छे.

प्रत्येक काम यतना पूर्वक ज करवुं ए विवेकी श्रावकनुं कर्त्तव्य छे.

२८ रात्रिभोजन.

अहिंसादिक पंचमहाव्रत्त जेवुं भगवाने रात्रिभोजनत्यागव्रत्त कह्युं छे. रात्रिमां जे चार प्रकारना आहार छे ते अभक्षरूप छे. जे जातिनो आहारनो रंग होय छे ते जातिना तमस्काय नामना जीव ते आहारमां उत्पन्न थाय छे. रात्रिभोजनमां ए शिवाय पण अनेक दोष रह्या छे. रात्रे जमनारने रसोइने माटे अग्नि सळगाववो पडे छे; त्यारे समीपनी भींतपर रहेला निरपराधी सूक्ष्म जंतुओ नाश पामे छे. इंधनने माटे आणेलां काष्ठादिकमां रहेलां जंतुओ रात्रिए नहीं देखावाथी नाश पामे छे; तेम ज सर्पना झेरनो, करोळियानी लाळनो अने मच्छरादिक सूक्ष्म जंतुनो पण भय रहे छे; वखते ए कुटुंबादिकने भयंकर रोगनुं कारण पण थइ पडे छे.

रात्रिभोजननो पुराणादिक मतमां पण सामान्य आचारने खातर त्याग कर्यो छे, छतां तेओमां परंपरानी रूढिये करीने रात्रिभोजन पेसी गयुं छे. पण ए निषेधक तो छे ज.

शरीरनी अंदर बे प्रकारनां कमळ छे. ते सूर्यना अस्तथी संकोच पामी जाय छे; एथी करीने रात्रिभोजनमां सूक्ष्मजीवभक्षणरूप अहित थाय छे; जे महा रोगनुं कारण छे. एवो केटलेक स्थळे आयुर्वेदनो पण मत छे.

सत्पुरुषो तो बे घडी दिवस रहे त्यारे वाळु करे; अने बे घडी दिवस चढ्यां पहेलां गमे ते जातनो आहार करे नहीं. रात्रिभोजनने माटे विशेष विचार मुनिसमागमथी के शास्त्रथी जाणवो. ए संबंधी बहु सूक्ष्म भेदो जाणवा अवश्यना छे.

चारे प्रकारना आहार रात्रिने विषे त्यागवाथी महद्‌फळ छे. आ जिनवचन छे.

---

२९ जीवनी रक्षा.

(१)

दया जेवो एके धर्म नथी. दया ए ज धर्मनुं स्वरूप छे. ज्यां दया नथी त्यां धर्म नथी. जगतीतळमां एवा अनर्थकारक धर्ममतो पड्या छे के, जेओ एम कहे छे के जीवने हणतां लेश पाप थतुं नथी; बहु तो मनुष्यदेहनी रक्षा करो. तेम ए धर्ममतवाळा झनुनी, अने मदांध छे, अने दयानुं लेश स्वरूप पण जाणता नथी. एओ जो पोतानुं हृदयपट प्रकाशमां मूकीने विचारे तो अवश्य तेमने जणाशे के एक सूक्ष्ममां सूक्ष्म जंतुने हणवामां पण महा पाप छे. जेवो मने मारो आत्मा प्रिय छे तेवो तेने पण तेनो आत्मा प्रिय छे. हुं मारा लेश व्यसन खातर के लाभ खातर एवा असंख्याता जीवोने बेधडक हणुं छउं. ए मने केटलुं बधुं अनंत दुःखनुं कारण थइ पडशे? तेओमां बुद्धिनुं बीज पण नहीं होवाथी तेओ आवो सात्विक विचार करी शकता नथी. पापमां ने पापमां निशदिन मग्न छे. वेद, अने वैष्णवादि पंथोमां पण सूक्ष्म दया संबंधी कंइ विचार जोवामां आवतो नथी. तोपण एओ केवळ दयाने नहीं समजनार करतां घणा उत्तम छे. स्थूळ जीवोनी रक्षामां ए ठीक समज्या छे; परंतु ए सघळा करतां आपणे केवा भाग्यशाळी के ज्यां एक पुष्पपांखडी दूभाय त्यां पाप छे ए खरुं तत्त्व समज्या अने यज्ञयागादिक हिंसाथी तो केवळ विरक्त रह्या छीए! बनता प्रयत्नथी जीव बचावीए छीए, वळी चाहिने जीव हणवानी आपणी लेश इच्छा नथी. अनंतकाय अभक्ष्यथी बहु करी आपणे विरक्त ज छीए. आ काळे ए सघळो पुण्यप्रताप सिद्धार्थ भूपाळना पुत्र महावीरना कहेला परमतत्त्व-बोधना योगबळथी वध्यो छे. मनुष्यो रीद्धि पामे छे, सुंदर स्त्री पामे छे, आज्ञांकित पुत्र पामे छे, बहोळो कुटुंबपरिवार पामे छे, मानप्रतिष्ठा तेम ज अधिकार पामे छे, अने ते पामवां कंई दुर्लभ नथी; परंतु खरुं धर्मतत्त्व के तेनी श्रद्धा के तेनो थोडो अंश पण पामवो महा

दुर्लभ छे. ए रीद्धि इत्यादिक अविवेकथी पापनुं कारण थई अनंत दुःखमां लई जाय छे; परंतु आ थोडी श्रद्धा—भावना पण उत्तम पद्विए पहोंचाडे छे. आम दयानुं सत्परिणाम छे, आपणे धर्मतत्त्वयुक्त कुळमां जन्म पाम्या छीए तो हवे जेम बने तेम विमळ दयामय वर्त्तनमां आववुं. वारंवार लक्षमां राखवुं के, सर्वे जीवनी रक्षा करवी. बीजाने पण एवो ज युक्ति-प्रयुक्तिथी बोध आपवो. सर्व जीवनी रक्षा करवा माटे एक बोधदायक उत्तम युक्ति बुद्धिशाळी अभयकुमारे करी हती ते आवता पाठमां हुं कहुं छउं; एम ज तत्त्वबोधने माटे यौक्तिक न्यायथी अनार्य जेवा धर्ममतवादीओने शिक्षा आपवानो वखत मळे तो आपणे केवा भाग्यशाळी!

---

३० सर्व जीवनी रक्षा.

(२)

मगध देशनी राजगृही नगरीनो अधिराज श्रेणिक एक वखने सभा भरीने बेठो हतो. प्रसंगोपात वातचितना प्रसंगमां मांसलुब्ध सामंतो हता ते बोल्या के, हमणा मांसनी विशेष सस्ताई छे. आ वात अभयकुमारे सांभळी. ए उपरथी ए हिंसक सामंतोने बोध देवानो तेणे निश्चय कर्यो. सांजे सभा विसर्जन थई अने राजा अंतःपुरमां गया. त्यार पछी क्रयविक्रय माटे जेणे जेणे मांसनी वात उच्चारी हती तेने तेने घेर अभयकुमार गया. जेने घेर जाय त्यां सत्कार कर्या पछी तेओ पूछवा लाग्या के, आपनुं परिश्रम लई अमारे घेर केम पधारवुं थयुं छे? अभयकुमारे कह्युं: "महाराजा श्रेणिकने अकस्मात् महा रोग उत्पन्न थयो छे. वैद्य भेळा करवाथी तेणे कह्युं के, कोमळ मनुष्यना काळजानुं सवा टांकभार मांस होय तो आ रोग मटे. तमे राजाना प्रियमान्य छो माटे तमारे त्यां ए मांस लेवा आव्यो छउं." प्रत्येक सामंते विचार्युं के काळजानुं मांस हुं मुवाविना शी रीते आपी शकुं? एथी अभयकुमारने पूछ्युं: महाराज, ए तो केम थई शके? एम कही पछी अभय कुमारने केटलुंक द्रव्य पोतानी वात राजा आगळ नहीं प्रसिद्ध करवा ते प्रत्येक सामंत आपता गया अने ते अभयकुमार लेता गया. एम सघळा सामंतोने घेर अभयकुमार फरी आव्या. सघळा मांस न आपी शक्या, अने आम तेमणे पोतानी वात छुपाववा द्रव्य आप्युं. पछी बीजे दिवसे ज्यारे सभा भेळी थइ त्यारे सघळा सामंतो पोताने आसने आवीने बेठा. राजा पण सिंहासनपर बिराज्या हता. सामंतो आवी आवीने गइ काल्नुं कुशळ पूछवा लाग्या. राजा ए वातथी विस्मीत थया. अभयकुमार भणी जोयुं एटले अभयकुमार बोल्या: "महाराज! काले आपना सामंतो सभामां बोल्या हता के हमणा मांस सस्तुं मळे छे. जेथी हुं तेओने त्यां लेवा गयो हतो, त्यारे सघळाए मने बहु द्रव्य आप्युं; परंतु काळजानुं सवा पैसाभार मांस न आप्युं. त्यारे ए मांस सस्तुं के मोंघुं?" बधा सामंतो सांभळी शरमथी नीचुं जोइ रह्या. कोइथी कंइ बोली शकायुं नहीं. पछी अभयकुमारे कह्युं;

"आ कंइ में तमने दुःख आपवा कर्युं नथी; परंतु बोध आपवा कर्युं छे. आपणने आपणा शरीरनुं मांस आपवुं पडे तो अनंतभय थाय छे, कारण आपणा देहनी आपणने प्रियता छे, तेम जे जीवनुं ते मांस हशे तेनो पण जीव तेने वहालो हशे. जेम आपणे अमूल्य वस्तुओ आपीने पण पोतानो देह बचावीए छीए तेम ते बिचारां पामर प्राणीओने पण होवुं जोइए. आपणे समजणवाळां, बोलतां चालतां प्राणी छइए. ते बिचारां अवाचक अने निराधार प्राणी छे. तेमने मोतरूप दुःख आपीए ए केवुं पापनुं प्रबळ कारण छे? आपणे आ वचन निरंतर लक्षमां राखवुं के, "सर्व प्राणीने पोतानो जीव वहालो छे; अने सर्व जीवनी रक्षा करवी ए जेवो एके धर्म नथी." अभयकुमारना भाषणथी श्रेणिक महाराजा संतोषाया. सघळा सामंतो पण बोध पाम्या. तेओए ते दिवसथी मांस खावानी प्रतिज्ञा करी, कारण एक तो ते अभक्ष्य छे, अने कोइ जीव हणाया विना ते आवतुं नथी ए मोटो अधर्म छे; माटे अभय प्रधाननुं कथन सांभळीने तेओए अभयदानमां लक्ष आप्युं.

अभयदान आत्माना परम सुखनुं कारण छे.

२१ प्रत्याख्यान.

'पच्चखाण' नामनो शब्द वारंवार तमारा सांभळवामां आव्यो छे. एनो मूळ शब्द 'प्रत्याख्यान' छे; अने ते (शब्द) अमुक वस्तु भणी चित्त न करवुं एम तत्त्वथी समजी हेतुपूर्वक नियम करवो तेने बदले वपराय छे. प्रत्याख्यान करवानो हेतु महा उत्तम अने सूक्ष्म छे. प्रत्याख्यान नहीं करवाथी गमे ते वस्तु न खाओ के न भोगवो तोपण तेथी संवरपणुं नथी, कारण के तत्त्वरूपे करीने इच्छानुं रुंधन कर्युं नथी. रात्रे आपणे भोजन न करता होइए; परंतु तेनो जो प्रत्याख्यानरूपे नियम न कर्यो होय तो ते फळ न आपे; कारण आपणी इच्छा खुली रही. जेम घरनुं बारणुं उघाडुं होय अने श्वानादिक जनावर के मनुष्य चाल्युं आवे तेम इच्छानां द्वार खुलां होय तो तेमां कर्म प्रवेश करे छे. एटले के ए भणी आपणा विचार छूटथी जाय छे; ते कर्मबंधननुं कारण छे, अने जो प्रत्याख्यान होय तो पछी ए भणी दृष्टी करवानी इच्छा थती नथी. जेम आपणे जाणीए छीए के वांसानो मध्य भाग आपणाथी जोइ शकातो नथी, माटे ए भणी आपणे दृष्टि पण करता नथी, तेम प्रत्याख्यान करवाथी आपणे अमुक वस्तु खवाय के भोगवाय तेम नथी एटले ए भणी आपणुं लक्ष स्वाभाविक जतुं नथी, ए कर्म आववाने आडो कोट थइ पडे छे. प्रत्याख्यान कर्या पछी विस्मृति वगेरे कारणथी कोइ दोष आवी जाय तो तेनां प्रायश्चित्तनिवारण पण महात्माओए कह्यां छे.

प्रत्याख्यानथी एक बीजो पण मोटो लाभ छे; ते एके अमुक वस्तुओमां ज आपणुं लक्ष रहे छे, बाकी बधी वस्तुओनो त्याग थइ जायछे; जे जे वस्तु त्याग करी छे ते ते संबंधी

पछी विशेष विचार, ग्रहवुं, मूकवुं के एवी कंई उपाधि रहेती नथी. एवडे मन बहु बहोळताने पामी नियमरूपी सडकमां चाल्युं जायछे. अश्व जो लगाममां आवी जाय छे, तो पछी गमे तेवो प्रबळ छतां तेने धारेले रस्ते जेम लई जवाय छे तेम मन ए नियमरूपी लगाममां आववाथी पछी गमे ते शुभ राहमां लई जवाय छे; अने तेमां वारंवार पर्यटन कराववाथी ते एकाग्र, विचारशील अने विवेकी थायछे. मननो आनंद शरीरने पण निरोगी करे छे. अभक्ष्य, अनंतकाय, परस्त्रियादिकना नियम कर्याथी पण शरीर निरोगी रही शके छे. मादक पदार्थो मनने अवळे रस्ते दोरेछे, पण प्रत्याख्यानथी मन त्यां जतुं अटके छे; एथी ते विमळ थाय छे.

प्रत्याख्यान ए केवी उत्तम नियम पाळवानी प्रतिज्ञा छे, ते आ उपरथी तमे समज्या हशो. विशेष सद्‌गुरु मुखथी अने शास्त्रावलोकनथी समजवा हुं बोध करुं छउं.

---

३२ विनयवडे तत्त्वनी सिद्धि छे.

राजगृही नगरीनां राज्यासनपर ज्यारे श्रेणिक राजा बिराजमान हता, त्यारे ते नगरीमां एक चंडाळ रहेतो हतो. एक वखते ए चंडाळनी स्त्रीने गर्भ रह्यो, त्यारे तेने केरी खावानी इच्छा उत्पन्न थइ. तेणे ते लावी आपवा चंडाळने कह्युं. चंडाळे कह्युं, आ केरीनो वखत नथी, एटले मारो उपाय नथी. नहीं तो हुं गमे तेटले उंचे होय त्यांथी मारी विद्यानां बळवडे लावी तारी इच्छा सिद्ध करुं. चंडाळणीए कह्युं, राजानी महाराणीना बागमां एक अकाळे केरी देनार आंबो छे. ते पर अत्यारे केरीओ लची रही हशे, माटे त्यां जईने ए केरी लावो. पोतानी स्त्रीनी इच्छा पुरी पाडवा चंडाळ ते बागमां गयो. गुप्त रीते आंबा समीप जई मंत्र भणीने तेने नमाव्यो; अने केरी लीधी. बीजा मंत्रवडे करीने तेने हतो एम करी दीधो. पछी ते घेर आव्यो अने तेनी स्त्रीनी इच्छा माटे निरंतर ते चंडाळ विद्याबळे त्यांथी केरी लाववा लाग्यो. एक दिवसे फरतां फरतां माळीनी द्रष्टि आंबा भणी गई. केरीओनी चोरी थयेली जोईने तेणे जईने श्रेणिकराजा आगळ नम्रता पूर्वक कह्युं. श्रेणिकनी आज्ञाथी अभयकुमार नामना बुद्धिशाळी प्रधाने युक्तिवडे ते चंडाळने शोधी काढ्यो. तेने पोता आगळ तेडावी पूछ्युं, एटलां बधां माणसो बागमां रहेछे छतां तुं केवी रीते चढीने ए केरी लई गयो के ए वात कळवामां पण न आवी? चंडाळे कह्युं, आप मारो अपराध क्षमा करजो. हुं साचुं बोली जउं छउं के मारी पासे एक विद्या छे; तेना योगथी हुं ए केरीओ लई शक्यो. अभयकुमारे कह्युं, माराथी क्षमा न थई शके; परंतु महाराजा श्रेणिकने ए विद्या तुं आप तो तेओने एवी विद्या लेवानो अभिलाष होवाथी तारा उपकारना बदलामां हुं अपराध क्षमा करावी शकुं. चंडाळे एम करवानी हा कही. पछी अभयकुमारे चंडाळने श्रेणिकराजा ज्यां सिंहासनपर बेठा हता त्यां लावीने सामो उभो राख्यो; अने सघळी वात राजाने कही बतावी. ए वातनी राजाए हा कही. चंडाळे पछी

सामा उभा रही थरथरते पगे श्रेणिकने ते विद्यानो बोध आपवा मांड्यो; पण ते बोध लाग्यो नहीं. झडपथी उभा थई अभयकुमार बोल्याः महाराज! आपने जो ए विद्या अवश्य शीखवी होय तो सामा आवी उभा रहो; अने एने सिंहासन आपो. राजाए विद्या लेवा खातर एम कर्युं तो तत्काळ विद्या सिद्ध थई.

आ वात मात्र बोध लेवाने माटे छे. एक चंडाळनो पण विनय कर्या वगर श्रेणिक जेवा राजाने विद्या सिद्ध न थई, तो तेमांथी तत्त्व ए ग्रहण करवानुं छे के, सद्विद्याने साध्य करवा विनय करवो अवश्यनो छे. आत्मविद्या पामवा निर्ग्रंथगुरुनो जो विनय करीए तो केवुं मंगळदायक थाय!

विनय ए उत्तम वशीकरण छे. उत्तराध्ययनमां भगवाने विनयने धर्मनुं मूळ कही वर्णव्यो छे. गुरुनो, मुनिनो, विद्वाननो, मातापितानो अने पोताथी वडानो विनय करवो ए आपणी उत्तमतानुं कारण छे.

---

३२ सुदर्शन शेठ.

प्राचीन काळमां शुद्ध एक पत्नीव्रतने पाळनारा असंख्य पुरुषो थई गया छे; एमांथी संकट सही नामांकित थयेलो सुदर्शन नामनो एक सत्पुरुष पण छे. ए धनाढ्य सुंदर मुखमुद्रावाळो कांतिमान अने मध्य वयमां हतो. जे नगरमां ते रहेतो हतो, ते नगरना राज्यदरबार आगळथी कंई काम प्रसंगने लीधे तेने नीकळवुं पडयुं. ते वेळा राजानी अभया नामनी राणी पोताना आवासना गोखमां बेठी हती. त्यांथी सुदर्शन भणी तेनी द्रष्टि गई. तेनुं उत्तम रूप अने काया जोईने तेनुं मन ललचायुं. एक अनुचरी मोकलीने कपटभावथी निर्मळ कारण बतावीने सुदर्शनने उपर बोलाव्यो. केटलाक प्रकारनी वातचित कर्या पछी अभयाए सुदर्शनने भोग भोगववा संबंधीनुं आमंत्रण कर्युं. सुदर्शने केटलोक उपदेश आप्यो तोपण तेनुं मन शांत थयुं नहीं. छेवटे कंटाळीने सुदर्शने युक्तिथी कह्युं, बहेन, हुं पुरुषत्वमां नथी! तोपण राणीए अनेक प्रकारना हाव-भाव कर्या. ए सघळी कामचेष्टाथी सुदर्शन चळ्यो नहीं; एथी कंटाळी जईने राणीए तेने जतो कर्यो.

एक वार ए नगरमां उजाणी हती; तेथी नगर बहार नगरजनो आनंदथी आम तेम भमता हता. धामधुम मची रही हती. सुदर्शन शेठना छ देव कुमार जेवा पुत्रो पण त्यां आव्या हता. अभया राणी कपिला नामनी दासी साथे ठाठमाठथी त्यां आवी हती. सुदर्शनना देवपूतळां जेवा छ पुत्रो तेना जोवामां आव्या, कपिलाने तेणे पूछ्युं: आवा रम्य पुत्रो कोना छे? कपिलाए सुदर्शन शेठनुं नाम आप्युं. नाम सांभळीने राणीनी छातीमां कटार भोकाई; तेने कारी घा वाग्यो. सघळी धामधुम वीती गया पछी मायाकथन गोठवीने अभयाए अने तेनी दासीए मळी राजाने कह्युं: "तमे मानता हशो के, मारा राज्यमां न्याय अने नीति वर्ते छे; दुर्जनोथी मारी

प्रजा दुःखी नथी; परंतु ते सघळुं मिथ्या छे. अंतःपुरमां पण दुर्जनो प्रवेश करे त्यांसुधी हजु अंधेर छे! तो पछी बीजां स्थळ माटे पूछवुं पण शुं? तमारा नगरना सुदर्शन नामना शेठे मारी कने भोगनुं आमंत्रण कर्युं. नहीं कहेवायोग्य कथनो मारे सांभळवां पड्यां; पण में तेनो तिरस्कार कर्यो. आथी विशेष अंधारुं कयुं कहेवाय?" घणा राजा मूळे कानना काचा होय छे ए वात जाणे बहु मान्य छे, तेमां वळी स्त्रीनां मायावि मधुरां वचन शुं असर न करे! ताता तेलमां टाढां जळ जेवां वचनथी राजा क्रोधायमान थया. सुदर्शनने शूळीए चढावी देवानी तत्काळ तेणे आज्ञा करी दीधी, अने ते प्रमाणे सघळुं थइ पण गयुं. मात्र शूळीए सुदर्शन बेसे एटली वार हती.

गमे तेम हो, पण सृष्टिना दिव्य भंडारमां अजवाळुं छे. सत्यनो प्रभाव ढांक्यो रहेतो नथी. सुदर्शनने शूळीए बेसार्यो, के शूळी फीटीने तेनुं झळझळतुं सोनानुं सिंहासन थयुं; अने देव, दुंदुभीना नाद थया; सर्वत्र आनंद व्यापी गयो. सुदर्शननुं सत्यशीळ विश्वमंडळमां झळकी उठयुं. सत्यशीळनो सदा जय छे.

शीयळ अने सुदर्शननी उत्तम दृढता ए बन्ने आत्माने पवित्र श्रेणिए चढावे छे!

३४ ब्रह्मचर्यविषे सुभाषित.

दोहरा.

निरखीने नवयौवना. लेश न विषयनिदान;
गणे काष्ठनी पूतळी, ते भगवानसमान. १.
आ सघळा संसारनी, रमणी नायकरूप;
ए त्यागी, त्याग्युं बधुं, केवळ शोकस्वरूप. २.
एक विषयने जीततां, जीत्यो सौ संसार;
नृपति जीततां जीतिये, दळ, पुर, ने अधिकार. ३.
विषयरूप अंकूरथी, टळे ज्ञान ने ध्यान;
लेश मदीरापानथी, छाके ज्यम अज्ञान. ४.
जे नववाड विशुद्धथी, धरे शियळ सुखदाइ;
भव तेनो लव पछी रहे, तत्त्ववचन ए भाइ. ५.
सुंदर शीयळसुरतरू, मन वाणी ने देह;
जे नरनारी सेवशे, अनुपम फळ ले तेह. ६.
पात्र विना वस्तु न रहे, पात्रे आत्मिक ज्ञान;
पात्र थवा सेवो सदा, ब्रह्मचर्य मतिमान! ७.

३५ नमस्कार मंत्र.

नमो अरिहंताणं; नमो सिद्धाणं; नमो आयरियाणं; नमो उवज्झायाणं; नमो लोए सव्वसाहुणं.

आ पवित्र वाक्योने निर्ग्रंथप्रवचनमां नवकार (नमस्कार) मंत्र के पंचपरमेष्टिमंत्र कहे छे.

अर्हंत भगवंतना बार गुण, सिद्ध भगवंतना आठ गुण, आचार्यना छत्रीश गुण, उपाध्यायना पंचवीश गुण, अने साधुना सत्तावीश गुण मळीने एकसो आठ गुण थया. अंगुठा विना बाकीनी चार आंगळीओनां बार टेरवां थाय छे; अने एथी ए गुणोनुं चिंतवन करवानी योजना होवाथी बारने नवे गुणतां १०८ थाय छे. एटले नवकार एम कहेवामां साथे एवुं सूचवन रह्युं जणाय छे के हे भव्य! तारां ए आंगळीनां टेरवांथी (नवकार) मंत्र नव वार गण–कार एटले करनार एम पण थाय छे. बारने नवे गुणतां जेटला थाय एटला गुणनो भरेलो मंत्र एम नवकार मंत्र तरीके एनो अर्थ थई शके छे. पंच परमेष्टि एटले आ सकळ जगत्मां पांच वस्तुओ परमोत्कृष्ट छे ते. ते कयि कयि?–तो कही बतावी के अरिहंत, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय अने साधु. एने नमस्कार करवानो जे मंत्र ते परमेष्टि मंत्र; अने पांच परमेष्टिने साथे नमस्कार होवाथी पंचपरमेष्टि मंत्र एवो शब्द थयो. आ मंत्र अनादि सिद्ध मनाय छे; कारण पंचपरमेष्टि अनादि सिद्ध छे. एटले ए पांचे पात्रो आद्यरूप नथी, प्रवाहथी अनादि छे, अने तेना जपनार पण अनादि सिद्ध छे. एथी ए जाप पण अनादि सिद्ध ठरे छे.

प्र०—ए पंचपरमेष्टि मंत्र परिपूर्ण जाणवाथी मनुष्य उत्तम गतिने पामे छे एम सत्पुरुषो कहे छे ए माटे तमारुं शुं मत छे?

उ०—ए कहेवुं न्यायपूर्वक छे, एम हुं मानुं छउं.

प्र०—एने कयां कारणथी न्यायपूर्वक कही शकाय?

उ०—हा. ए तमने हुं समजावुं; मननी निग्रहता अर्थे एक तो सर्वोत्तम जगद्भूषणना सत्य गुणनुं ए चिंतवन छे. तत्त्वथी जोतां वळी अर्हंतस्वरूप, सिद्धस्वरूप, आचार्यस्वरूप, उपाध्यायस्वरूप अने साधुस्वरूप एनो विवेकथी विचार करवानुं पण ए सूचवन छे. कारण के तेओ पूजवा योग्य शाथी छे? एम विचारतां एओनां स्वरूप, गुण इत्यादि माटे विचार करवानी सत्पुरुषने तो खरी अगत्य छे. हवे कहो के ए मंत्र केटलो कल्याणकारक छे?

प्रश्नकार—सत्पुरुषो नमस्कार मंत्रने मोक्षनुं कारण कहे छे ए आ व्याख्यानथी हुं पण मान्य राखुं छउं.

अर्हंत भगवंत, सिद्ध भगवंत, आचार्य, उपाध्याय अने साधु एओनो अकेको प्रथम अक्षर लेतां "असिआउसा" एवुं महद् वाक्य नीकळे छे. जेनुं ॐ एवुं योगबिंदुनुं स्वरूप थाय छे; माटे आपणे ए मंत्रनो अवश्य करीने विमळ भावथी जाप करवो.

३६ अनुपूर्वी.

नर्कानुपूर्वी, तिर्यंचानुपूर्वी, मनुष्यानुपूर्वी, अने देवानुपूर्वी ए अनुपूर्वीओ विषेनो आ पाठ नथी, परंतु "अनुपूर्वी" ए नामना एक अवधानी लघु पुस्तकनां मंत्र स्मरण माटे छे.

१	२	३	४	५
२	१	३	४	५
१	३	२	४	५
३	१	२	४	५
२	३	१	४	५
३	२	१	४	५

पिता—आवी जातनां कोष्टकथी भरेलुं एक नानुं पुस्तक छे ते तें जोयुं छे?

पुत्र—हा पिताजी.

पिता—एमां आडा अवळा अंक मूक्या छे, तेनुं कांई पण कारण तारा समजवामां छे?

पुत्र—नहीं पिताजी.—मारा समजवामां नथी माटे आप ते कारण कहो.

पिता—पुत्र! प्रत्यक्ष छे के मन ए एक बहु चंचळ चीज छे; एने एकाग्र करवुं बहु बहु विकट छे; ते ज्यांसुधी एकाग्र थतुं नथी त्यांसुधी आत्ममलिनता जती नथी, पापना विचारो घटता नथी. ए एकाग्रता माटे बार प्रतिज्ञादिक अनेक महान साधनो भगवाने कह्यां छे. मननी एकाग्रताथी महा योगनी श्रेणिये चढवा माटे अने तेने केटलाक प्रकारथी निर्मळ करवा माटे सत्पुरुषोए आ एक साधनरूप कोष्टकावली करी छे. पंच परमेष्टि मंत्रना पांच अंक एमां पहेला मूक्या छे; अने पछी लोमविलोमस्वरूपमां लक्षबंध एना ए पांच अंक मूकीने भिन्न भिन्न प्रकारे कोष्टको कर्यां छे. एम करवानुं कारण पण मननी एकाग्रता थईने निर्जरा करी शकाय, ए छे.

पुत्र—पिताजी! अनुक्रमे लेवाथी एम शामाटे न थई शके?

पिता—लोमविलोम होय तो ते गोठवतां जवुं पडे अने नाम संभारतां जवुं पडे. पांचनो अंक मूक्या पछी बेनो आंकडो आवे के 'नमो लोए सव्वसाहुणं' पछी—'नमोअरिहंताणं' ए वाक्य मूकीदईने 'नमो सिद्धाणं' ए वाक्य संभारवुं पडे. एम पुनः पुनः लक्षनी दृढता राखतां मन एकाग्रताए पहोंचे छे. अनुक्रमबंध होय तो तेम थई शकतुं नथी; कारणके विचार करवो पडतो नथी. ए सूक्ष्म वखतमां मन परमेष्टिमंत्रमांथी नीकळीने संसारतंत्रनी खटपटमां जई पडे

छे; अने वखते धर्म करतां धाड पण करी नाखे छे, जेथी सत्पुरुषोए अनुपूर्वीनी योजना करी छे, ते बहु सुंदर छे अने आत्मशांतिने आपनारी छे.

---

३७ सामायिकविचार.

(१)

आत्मशक्तिनो प्रकाश करनार, सम्यग्ज्ञानदर्शननो उदय करनार, शुद्ध समाधिभावमां प्रवेश करावनार, निर्जरानो अमूल्य लाभ आपनार, रागद्वेषथी मध्यस्थ बुद्धि करनार एवुं सामायिक नामनुं शिक्षाव्रत छे. सामायिक शब्दनी व्युत्पत्ति सम+आय+इक ए शब्दोथी थाय छे. 'सम' एटले रागद्वेषरहित मध्यस्थ परिणाम, 'आय' एटले ते समभावनाथी उत्पन्न थतो ज्ञान-दर्शन चारित्ररूप मोक्ष मार्गनो लाभ, अने 'इक' कहेतां भाव एम अर्थ थाय छे. एटले जेवडे करीने मोक्षना मार्गनो लाभदायक भाव उपजे ते सामायिक. आर्त्त, अने रौद्र ए बे प्रकारनां ध्याननो त्याग करीने मन, वचन कायाना पापभावने रोकीने विवेकी मनुष्यो सामायिक करे छे.

मनना पुद्गळ तरंगी छे. सामायिकमां ज्यारे विशुद्ध परिणामथी रहेवुं कह्युं छे त्यारे पण ए मन आकाश पातालना घाट घड्या करे छे. तेमज भूल, विस्मृति, उन्माद इत्यादिथी वचन-कायामां पण दूषण आववाथी सामायिकमां दोष लागे छे. मन, वचन अने कायाना थईने बत्रीश दोष उत्पन्न थाय छे. दश मनना, दश वचनना अने बार कायाना एम बत्रीश दोष जाणवा अवश्यना छे. जे जाणवाथी मन सावधान रहे छे.

मनना दश दोष कहुं छउं.

१. अविवेकदोष—सामायिकनुं स्वरूप नहीं जाणवाथी मनमां एवो विचार करे के आथी शुं फळ थवानुं हतुं? आथी ते कोण तर्युं हशे? एवा विकल्पनुं नाम अविवेकदोष.

२. यशोवांछादोष—पोते सामायिक करे छे एम बीजा मनुष्यो जाणे तो प्रशंसा करे एवी इच्छाए सामायिक करवुं ते यशोवांछादोष.

३. धनवांछादोष—धननी इच्छाए सामायिक करवुं ते धनवांछादोष.

४. गर्वदोष—मने लोको धर्मी कहे छे अने हुं सामायिक पण तेवुंज करुं छउं? एवो अध्यवसाय ते गर्वदोष.

५. भयदोष—हुं श्रावककुलमां जन्म्यो छउं; मने लोको मोटा तरीके मान दे छे, अने जो सामायिक नहीं करुं तो कहेशे के आटली क्रिया पण नथी करतो; एम निंदाना भयथी सामायिक करे ते भयदोष.

६. निदानदोष—सामायिक करीने तेनां फळथी धन, स्त्री, पुत्रादिक मळवानुं इच्छे ते निदानदोष.

७. संशयदोष—सामायिकनुं फळ हशे के नहीं होय? एवो विकल्प करे ते संशयदोष.

८. कषायदोष—सामायिक क्रोधादिकथी करवा बेसी जाय, किंवा पछी क्रोध, मान, माया, लोभमां वृत्ति धरे ते कषायदोष.

९. अविनयदोष—विनय वगर सामायिक करे ते अविनयदोष.

१०. अबहुमानदोष—भक्तिभाव अने उमंग पूर्वक सामायिक न करे ते अबहुमानदोष.

---

२८ सामायिकविचार.

(२)

मनना दश दोष कह्या हवे वचनना दश दोष कहुं छउं.

१. कुबोलदोष—सामायिकमां कुवचन बोलवुं ते कुबोलदोष.

२. सहसात्कारदोष—सामायिकमां साहसथी अविचारपूर्वक वाक्य बोलवुं ते सहसात्कारदोष.

३. असदारोपणदोष—बीजाने खोटो बोध आपे, ते असदारोपणदोष.

४. निरपेक्षदोष—सामायिकमां शास्त्रनी दरकार विना वाक्य बोले ते निरपेक्षदोष.

५. संक्षेपदोष—सूत्रना पाठ इत्यादिक टुंकामां बोली नाखे; अने यथार्थ भाखे नहीं ते संक्षेपदोष.

६. क्लेशदोष—कोईथी कंकाश करे ते क्लेशदोष.

७. विकथादोष—चार प्रकारनी विकथा मांडी बेसे ते विकथादोष.

८. हास्यदोष—सामायिकमां कोईनी हांसी मश्करी करे ते हास्यदोष.

९. अशुद्धदोष—सामायिकमां सूत्रपाठ न्यूनाधिक अने अशुद्ध बोले ते अशुद्धदोष.

१०. मुणमुणदोष—गडबडगोटाथी सामायिकमां सूत्रपाठ बोले जे पोते पण पूरुं मांड समजी शके ते मुणमुणदोष.

ए वचनना दश दोष कह्या; हवे कायाना बार दोष कहुं छउं.

१. अयोग्यआसनदोष—सामायिकमां पगपर पग चढावी बेसे, ते श्रीगुरु आदि प्रत्ये अविनयरूपआसन ते पहेलो अयोग्यआसनदोष.

२. चलासनदोष—डगडगते आसने बेसी सामायिक करे, अथवा वारंवार ज्यांथी उठवुं पडे तेवे आसने बेसे ते चलासनदोष.

३. चलदृष्टिदोष—कायोत्सर्गमां आंखो चंचळ ए चलदृष्टिदोष.

४. सावद्यक्रियादोष—सामायिकमां कंई पाप क्रिया के तेनी संज्ञा करे ते सावद्यक्रियादोष.

५. आलंबनदोष—भींतादिकने ओठींगण दई बेसे एथी त्यां बेठेला जंतु आदिकनो नाश थाय के तेने पीडा थाय, तेमज पोताने प्रमादनी प्रवृत्ति थाय, ते आलंबनदोष.

६. आकुंचनप्रसारणदोष—हाथ पग संकोचे, लांबा करे ए आदि ते आकुंचनप्रसारणदोष.

७. आलसदोष—अंग मरडे, टचाका वगाडे ए आदि ते आलसदोष.

८. मोटनदोष—आंगळी वगेरे वांकी करे, टचाका वगाडे ते मोटनदोष.

९. मलदोष—घरडा घरड करी सामायिकमां चल करी मेल खंखेरे ते मलदोष.

१०. विमासणदोष—गळामां हाथ नाखी बेसे इत्यादि ते विमासणदोष.

११. निद्रादोष—सामायिकमां उंघ आवे ते निद्रादोष.

१२. वस्त्रसंकोचन—सामायिकमां टाढ प्रमुखनी भीतिथी वस्त्रथी शरीर संकोचे ते वस्त्रसंकोचनदोष.

ए बत्रीश दूषणरहित सामायिक करवुं. पांच अतिचार टाळवा.

२९ सामायिकविचार.

(३)

एकाग्रता अने सावधानी विना ए बत्रीश दोषमांना अमुक दोष पण आवी जाय छे. विज्ञानवेताओए सामायिकनुं जघन्य प्रमाण बे घडीनुं बांध्युं छे. ए वृत्त सावधानी पूर्वक करवाथी परमशांति आपे छे. केटलाकनो ए बे घडीनो काळ ज्यारे जतो नथी त्यारे तेओ बहु कंटाळे छे. सामायिकमां नवराश लईने बेसवाथी काळ जाय पण क्यांथी? आधुनिक काळमां सावधानीथी सामायिक करनारा बहुज थोडा छे. प्रतिक्रमण सामायिकनी साथे करवानुं होय छे त्यारे तो वखत जवो सुगम पडे छे. जो के एवा पामरो प्रतिक्रमण लक्ष पूर्वक करी शकता नथी तोपण केवळ नवराश करतां एमां जरुर कंईक फेर पडे छे. सामायिक पण पुरुं जेओने आवडतुं नथी तेओ बिचारा सामायिकमां पछी बहु मुंझाय छे. केटलाक भारे कर्मियो ए अवसरमां व्यवहारना प्रपंचो पण घडी राखे छे. आथी सामायिक बहु दोषित थाय छे.

विधिपूर्वक सामायिक न थाय ए बहु खेदकारक अने कर्मनी बाहुल्यता छे. साठ घडीना अहोरात्र व्यर्थ चाल्या जाय छे. असंख्यात दिवसथी भरेलां अनंता कालचक्र व्यतीत करतां पण जे सार्थक न थयुं ते बे घडीना विशुद्ध सामायिकथी थाय छे. लक्षपूर्वक सामायिक थवा माटे तेमां प्रवेश कर्या पछी चार लोगस्सथी वधारे लोगस्सनो कायोत्सर्ग करी चित्तनी कंईक स्वस्थता आणवी; पछी सूत्रपाठ के उत्तम ग्रंथनुं मनन करवुं, वैराग्यनां उत्तम काव्यो बोलवां, पाछळनुं अध्ययन करेलुं स्मरण करी जवुं, नूतन अभ्यास थाय तो करवो. कोईने शास्त्राधारथी बोध आपवो, एम सामायिकी काळ व्यतीत करवो. मुनिराजनो जो समागम होय तो आगमवाणी सांभळवी अने ते मनन करवी, तेम न होय अने शास्त्र परिचय न होय तो विचक्षण अभ्यासी पासेथी वैराग्यबोधक कथन श्रवण करवुं; किंवा कंई अभ्यास करवो. ए सघळी योगवाई न होय तो केटलोक भाग लक्षपूर्वक कायोत्सर्गमां रोकवो; अने केटलोक भाग महापुरुषोनां चरित्रकथामां उपयोगपूर्वक रोकवो; परंतु जेम बने तेम विवेकथी अने उत्साहथी सामायिकीकाळ

व्यतीत करवो. कंई साहित्य न होय तो पंच परमेष्टिमंत्रनो जापज उत्साहपूर्वक करवो. पण व्यर्थ काळ काढी नाखवो नहीं. धीरजथी, शांतिथी अने यतनाथी सामायिक करवुं. जेम बने तेम सामायिकमां शास्त्रपरिचय वधारवो.

साठघडीना अहोरात्रिमांथी बेघडी अवश्य बचावी सामायिक तो सद्भावथी करवुं.

---

४० प्रतिक्रमणविचार.

प्रतिक्रमण एटले पाछुं करवुं–फरीथी जोई जवुं एम एनो अर्थ थई शके छे. भावनी अपेक्षाए जे दिवसे जे वखते प्रतिक्रमण करवानुं थाय, ते वखतनी अगाउ अथवा ते दिवसे जे जे दोष थया होय ते एक पछी एक अंतरात्माथी जोई जवा अने तेनो पश्चात्ताप करी ते दोषथी पाछुं वळवुं तेनुं नाम प्रतिक्रमण कहेवाय.

उत्तम मुनियो अने भाविक श्रावको संध्याकाळे अने रात्रिना पाछळना भागमां दिवसे अने रात्रे एम अनुक्रमे थयेला दोषनो पश्चात्ताप करे छे के तेनी क्षमापना इच्छेछे एनुं नाम अहीं आगळ प्रतिक्रमण छे. ए प्रतिक्रमण आपणे पण अवश्य करवुं. कारणके आ आत्मा मन, वचन अने कायाना योगथी अनेक प्रकारनां कर्म बांधे छे. प्रतिक्रमण सूत्रमां एनुं दोहन करेलुं छे; जेथी दिवस रात्रिमां थयेलां पापनो पश्चात्ताप ते वडे थई शके छे. शुद्धभाव वडे करी पश्चात्ताप करवाथी लेश पाप थतां परलोकभय अने अनुकंपा छूटेछे; आत्मा कोमळ थाय छे. त्यागवा योग्य वस्तुनो विवेक आवतो जायछे. भगवत्साक्षीए अज्ञान आदि जे जे दोष विस्मरण थया होय तेनो पश्चात्ताप पण थई शकेछे. आम ए निर्जरा करवानुं उत्तम साधन छे.

एनुं आवश्यक एवुं पण नाम छे, आवश्यक एटले अवश्य करीने करवा योग्य; ए सत्य छे. ते वडे आत्मानी मलिनता खसे छे, माटे अवश्य करवा योग्य छे.

सायंकाळे जे प्रतिक्रमण करवामां आवे छे तेनुं नाम 'देवसीयपडिक्कमण' एटले दिवससंबंधी पापनो पश्चात्ताप; अने रात्रिना पाछला भागमां प्रतिक्रमण करवामां आवे छे ते 'राइयपडिक्कमण' कहेवाय छे. 'देवसीय' अने 'राइय' ए प्राकृत भाषाना शब्दो छे. पखवाडीए करवानुं प्रतिक्रमण ते पाक्षिक अने संवत्सरे करवानुं ते सांवत्सरिक (छमछरी) कहेवाय छे. सत्पुरुषोए योजनाथी बांधेलो ए सुंदर नियम छे.

केटलाक सामान्य बुद्धिमानो एम कहेछे के दिवस अने रात्रीनुं सवारे प्रायश्चित्तरूप प्रतिक्रमण कर्युं होय तो कंई खोटुं नथी, परंतु ए कहेवुं प्रामाणिक नथी. रात्रिये अकस्मात् अमुक कारण आवी पडे के काळधर्म प्राप्त थाय तो दिवस संबंधी पण रही जाय.

प्रतिक्रमण सूत्रनी योजना बहु सुंदर छे. एनां मूळतत्त्व बहु उत्तम छे. जेम बने तेम प्रतिक्रमण धीरजथी, समजाय एवी भाषाथी, शांतिथी, मननी एकाग्रताथी अने यतनापूर्वक करवुं.

---

४१ भीखारीनो खेद.

(१)

एक पामर भीखारी जंगलमां भटकतो हतो. त्यां तेने भूख लागी. एटले ते बिचारो लड-थडीआं खातो खातो एक नगरमां एक सामान्य मनुष्यने घेर पहोंच्यो. त्यां जईने तेणे अनेक प्रकारनी आजीजी करी; तेना कालावालाथी करुणा पामीने ते गृहस्थनी स्त्रीए तेने घरमांथी जमतां वधेलुं मिष्टान्न आणी आप्युं. भोजन मळवाथी भीखारी बहु आनंद पामतो पामतो नग-रनी बहार आव्यो, आवीने एक झाड तळे बेठो; त्यां जरा स्वच्छ करीने एक बाजुए अति जूनो थयेलो पोतानो जळनो घडो मूक्यो. एक बाजुए पोतानी फाटीतुटी मलिन गोदडी मूकी अने एक बाजुए पोते ते भोजन लईने बेठो. राजी राजी थतां एणे ते भोजन खाईने पुरुं कर्युं. पछी ओशिके एक पथ्थर मूकीने ते सुतो. भोजनना मदथी जरावारमां तेनी आंखो मिंचाई गई. निद्रावश थयो एटले तेने एक स्वप्न आव्युं. पोते जाणे महा राजरीद्धिने पाम्यो छे; सुंदर वस्त्राभूषण धारण कर्यां छे; देश आखामां पोताना विजयनो डंको वागी गयो छे; समीपमां तेनी आज्ञा अवलंबन करवा अनुचरो उभा थई रह्या छे; आजुबाजु छडीदारो खमा खमा पोकारे छे; एक रमणीय महेलमां सुंदर पलंगपर तेणे शयन कर्युं छे; देवांगना जेवी स्त्रीओ तेना पग चांपे छे; पंखाथी एक बाजुएथी पंखानो मंदमंद पवन ढोळाय छे; एवा स्वप्नमां तेनो आत्मा चढी गयो. ते स्वप्नना भोग लेतां तेनां रोम उल्लसी गयां. एवामां मेघ महाराजा चढी आव्या; वीजळीना झबकारा थवा लाग्या; सूर्य वादळांथी ढंकाई गयो; सर्वत्र अंधकार पथराई गयो; मुशलधार वर्षाद थशे एवुं जणायुं अने एटलामां गाजवीजथी एक प्रबळ कडाको थयो. कडाकाना अवाजथी भय पामीने ते पामर भीखारी जागी गयो.

---

४२ भीखारीनो खेद.

(२)

जुए छे तो जे स्थळे पाणीनो खोखरो घडो पडयो हतो ते स्थळे ते घडो पड्यो छे; ज्यां फाटीतुटी गोदडी पडी हती त्यांज ते पडी छे. पोते जेवां मलिन अने फाटेलां कपडां धारण कर्यां हतां तेवां ने तेवां ते वस्त्रो शरीर उपर छे. नथी तलभार वध्युं के नथी जवभार घट्युं. नथी ते देश के नथी ते नगरी, नथी ते महेल के नथी ते पलंग; नथी ते चामरछत्र धर-नारा के नथी ते छडीदारो; नथी ते स्त्रियो के नथी ते वस्त्रालंकारो; नथी ते पंखा के नथी ते पवन; नथी ते अनुचरो के नथी ते आज्ञा; नथी ते सुख विलास के नथी ते मदोन्म-त्तता; भाई तो पोते जेवा हता तेवाने तेवा देखाया. एथी ते देखाव जोईने ते खेद पाम्यो. स्वप्नमां में मिथ्या आडंबर दीठो तेथी आनंद मान्यो एमांनुं तो अहीं कशुंए नथी; स्वप्नना

भोग भोगव्या नहीं अने तेनुं परिणाम जे खेद ते हुं भोगवुं छउं. एम ए पामर जीव पश्चात्तापमां पडी गयो.

अहो भव्यो! भीखारीनां स्वप्न जेवां संसारनां सुख अनित्य छे, स्वप्नमां जेम ते भीखारीए सुख समुदाय दीठो अने आनंद मान्यो तेम पामर प्राणीओ संसार स्वप्नना सुख समुदायमां आनंद माने छे. जेम ते सुख समुदाय जागृतिमां मिथ्या जणाया तेम ज्ञान प्राप्त थतां संसारनां सुख तेवां जणाय छे. स्वप्नना भोग न भोगव्या छतां जेम भीखारीने खेदनी प्राप्ती थई, तेम मोहांध प्राणीओ संसारनां सुख मानी बेसे छे; अने भोगव्या सम गणे छे. परंतु परिणामे खेद, दुर्गति अने पश्चात्ताप ले छे; ते चपळ अने विनाशी छतां स्वप्नमां खेद जेवुं तेनुं परिणाम रह्युं छे. ए उपरथी बुद्धिमान पुरुषो आत्महितने शोधे छे. संसारनी अनित्यतापर एक काव्य छे के:—

उपजाति.

विद्युत् लक्ष्मी प्रभुता पतंग, आयुष्य ते तो जळना तरंग,
पुरंदरी चाप अनंगरंग, शुं राचिये त्यां क्षणनो प्रसंग?

विशेषार्थः—लक्ष्मी वीजळी जेवी छे. वीजळीनो झबकार जेम थईने ओलवाई जाय छे, तेम लक्ष्मी आवीने चाली जाय छे. अधिकार पतंगना रंग जेवो छे, पतंगनो रंग जेम चार दिवसनी चटकी छे; तेम अधिकार मात्र थोडो काळ रही हाथमांथी जतो रहे छे. आयुष्य पाणीनां मोजां जेवुं छे. पाणीनो हिलोळो आव्यो के गयो तेम जन्म पाम्या, अने एक देहमां रह्या के न रह्या त्यां बीजा देहमां पडवुं पडे छे. कामभोग आकाशमां उत्पन्न थता इंद्रना धनुष्य जेवा छे. इंद्रधनुष्य वर्षाकाळमां थईने क्षणवारमां लय थई जाय छे; तेम यौवनमां कामना विकार फळीभूत थई जरा वयमां जता रहे छे; टुंकामां हे जीव! ए सघळी वस्तुओनो संबंध क्षणभर छे. एमां प्रेमबंधननी सांकळे बंधाईने शुं राचवुं? तात्पर्य ए सघळां चपळ अने विनाशी छे, तुं अखंड अने अविनाशी छे; माटे तारा जेवी नित्य वस्तुने प्राप्त कर! ए बोध यथार्थ छे.

---

४२ अनुपम क्षमा.

क्षमा ए अंतर्शत्रु जीतवामां खड्ग छे. पवित्र आचारनी रक्षा करवामां बख्तर छे. शुद्धभावे असह्य दुःखमां समपरिणामथी क्षमा राखनार मनुष्य भवसागर तरी जाय छे.

कृष्ण वासुदेवना गजसुकुमार नामना नाना भाई महासुरूपवान, सुकुमार मात्र बार वर्षनी वये भगवान् नेमिनाथनी पासेथी संसारत्यागी थई स्मशानमां उग्र ध्यानमां रह्या हता; त्यारे तेओ एक अद्‌भुत क्षमामय चरित्रथी महासिद्धिने पामी गया, ते अहीं कहुं छउं.

सोमल नामना ब्राह्मणनी सुरूपवर्णसंपन्न पुत्री जोडे गजसुकुमारनुं सगपण कर्युं हतुं. परंतु लग्न थयां पहेलां गजसुकुमार तो संसार त्यागी गया. आथी पोतानी पुत्रीनुं सुख जवाना द्वेषथी

ते सोमल ब्राह्मणने भयंकर क्रोध व्याप्यो. गजसुकुमारनो शोध करतो करतो ए स्मशानमां ज्यां महामुनि गजसुकुमार एकाग्र विशुद्ध भावथी कायोत्सर्गमां छे, त्यां आवी पहोंच्यो. कोमळ गजसुकुमारना माथापर चीकणी माटीनी वाड करी; अने अंदर धखधखता अंगारा भर्या, इंधन पूर्युं एटले महा ताप थयो. एथी गजसुकुमारनो कोमळदेह बळवा मंड्यो एटले ते सोमल जतो रह्यो. ते वखतना गजसुकुमारना असह्य दुःखनुं वर्णन केम थई शके? त्यारे पण तेओ समभाव परिणाममां रह्या. किंचित् क्रोध के द्वेष एना हृदयमां जन्म पाम्यो नहीं. पोताना आत्माने स्थितिस्थापक करीने बोध दीधो के जो! तुं एनी पुत्रीने परण्यो होत तो ए कन्यादानमां तने पाघडी आपत. ए पाघडी थोडा वखतमां फाटी जाय तेवी अने परिणामे दुःखदायक थात. आ एनो बहु उपकार थयो के ए पाघडी बदल एणे मोक्षनी पाघडी बंधावी. एवा विशुद्ध परिणामथी अडग रही समभावथी असह्य वेदना सहीने तेओ सर्वज्ञ सर्वदर्शी थई अनंत जीवन सुखने पाम्या. केवी अनुपम क्षमा अने केवुं तेनुं सुंदर परिणाम! तत्त्वज्ञानीओनां वचन छे के, आत्मा मात्र स्वसद्भावमां आववो जोईए; अने ते आव्यो तो मोक्ष हथेळीमां ज छे. गजसुकुमारनी नामांकित क्षमा केवो शुद्ध बोध करे छे!

---

४४ राग.

श्रमण भगवान् महावीरना अग्रेसर गणधर गौतमनुं नाम तमे बहुवार सांभळ्युं छे. गौतमस्वामीना बोधेला केटलाक शिष्यो केवळज्ञान पाम्या छतां गौतम पोते केवळज्ञान पाम्या नहोता, कारण के भगवान महावीरनां अंगोपांग, वर्ण, वाणी, रूप इत्यादिपर हजु गौतमने मोह हतो. निर्ग्रंथ प्रवचननो निष्पक्षपाती न्याय एवो छे के, गमे ते वस्तुपरनो राग दुःखदायक छे. राग ए मोह अने मोह ए संसार ज छे. गौतमना हृदयथी ए राग ज्यांसुधी खस्यो नहीं त्यांसुधी तेओ केवळज्ञान पाम्या नहीं. श्रमण भगवान ज्ञातपुत्र ज्यारे अनुपमेय सिद्धिने पाम्या, त्यारे गौतम नगरमांथी आवता हता. भगवानना निर्वाणसमाचार सांभळी तेओ खेद पाम्या. विरहथी तेओ अनुराग वचनथी बोल्याः "हे महावीर! तमे मने साथे तो न राख्यो परंतु संभार्योए नहीं. मारी प्रीति सामी तमे दृष्टि पण करी नहीं! आम तमने छाजतुं नहोतुं." एवा विकल्पो थतां थतां तेनुं लक्ष फर्युं, ने ते निरागश्रेणिए चड्या "हुं बहु मूर्खता करुं छउं. ए वीतराग, निर्विकारी अने निरागी ते मारामां केम मोह राखे? एनी शत्रु अने मित्रपर केवळ समान दृष्टि हती! हुं ए निरागीनो मिथ्या मोह राखूं छउं! मोह संसारनुं प्रबळ कारण छे;" एम विचारता विचारता तेओ शोक तजीने निरागी थया. एटले अनंतज्ञान प्रकाशित थयुं; अने प्रांते निर्वाण पधार्या.

गौतममुनिनो राग आपणने बहु सूक्ष्म बोध आपे छे. भगवानपरनो मोह गौतम जेवा गणधरने दुःखदायक थयो, तो पछी संसारनो, ते वळी पामर आत्माओनो मोह केवुं अनंत दुःख

आपतो हशे! संसाररूपी गाडीने राग अने द्वेष ए बे रूपी बळद छे. ए न होय तो संसारनुं अटकन छे. ज्यां राग नथी त्यां द्वेष नथी; आ मान्य सिद्धांत छे. राग तीव्र कर्मबंधननुं कारण छे; एना क्षयथी आत्मसिद्धि छे.

---

४५ सामान्य मनोरथ.

सवैया.

मोहिनीभाव विचार अधीन थई, ना निरखुं नयने परनारी;
पत्थरतुल्य गणुं परवैभव, निर्मळ तात्त्विक लोभ समारी!
द्वादश वृत्त अने दीनता धरि, सात्विक थाउं स्वरूप विचारी;
ए मुज नेम सदा शुभ क्षेमक, नित्य अखंड रहो भवहारी. १.
ते त्रिशलातनये मन चिंतवि, ज्ञान, विवेक, विचार वधारुं;
नित्य विशोध करी नव तत्त्वनो, उत्तम बोध अनेक उच्चारुं;
संशयबीज उगे नहिं अंदर, जे जिननां कथनो अवधारुं;
राज्य, सदा मुज एज मनोरथ, धार, थशे अपवर्ग, उतारुं. २.

---

४६ कपिलमुनि.

(१)

कौसांबी नामनी एक नगरी हती. त्यांना राजदरबारमां राज्यनां आभूषणरूप काश्यप नामनो एक शास्त्री रहेतो हतो. एनी स्त्रीनुं नाम श्रीदेवी हतुं. तेना उदरथी कपिल नामनो एक पुत्र जन्म्यो हतो. ते पंदर वर्षनो थयो त्यारे तेना पिता परधाम गया. कपिल लाडपाडमां उछरेलो होवाथी कंई विशेष विद्वत्ता पाम्यो नहतो, तेथी एना पितानी जगो कोई बीजा विद्वानने मळी. काश्यपशास्त्री जे पुंजी कमाई गया हता ते कमावामां अशक्त एवा कपिले खाईने पुरी करी. श्रीदेवी एक दिवस घरना बारणामां उभी हती त्यां बे चार नोकरो सहित पोताना पतिनी शास्त्रीयपदवी पामेलो विद्वान जतो तेना जोवामां आव्यो. घणां मानथी जता आ शास्त्रीने जोईने श्रीदेवीने पोतानी पूर्व स्थितिनुं स्मरण थई आव्युं. ज्यारे मारा पति आ पदवीपर हता त्यारे हुं केवुं सुख भोगवती हती! ए मारुं सुख तो गयुं परंतु मारो पुत्र पण पुरुं भण्यो नहीं. एम विचारमां डोलतां डोलतां तेनी आंखमांथी दड दड आंसु खरवा मंड्यां. एवामां फरतो फरतो कपिल त्यां आवी पहोंच्यो; श्रीदेवीने रडती जोई तेनुं कारण पूछयुं. कपिलना बहु आग्रहथी श्रीदेवीए जे हतुं ते कही बताव्युं. पछी कपिल बोल्यो "जो मा! हुं बुद्धिशाळी छउं, परंतु मारी बुद्धिनो उपयोग जेवो जोईए तेवो थई शक्यो नथी. एटले विद्या वगर हुं ए पदवी पाम्यो

नहीं. तुं कहे त्यां जईने हवे हुं माराथी बनती विद्या साध्य करुं; श्रीदेवीए खेद साथे कह्युं: "ए ताराथी बनी शके नहीं, नहीं तो आर्यावर्त्तनी मर्यादापर आवेली श्रावस्ति नगरीमां इंद्रदत्त नामनो तारा पितानो मित्र रहे छे, ते अनेक विद्यार्थियोने विद्यादान दे छे; जो ताराथी त्यां जवाय तो धारेली सिद्धि थाय खरी." एक बे दिवस रोकाई सज्ज थई अस्तु कही कपिलजी पंथे पड्या.

अवध वीततां कपिल श्रावस्तिए शास्त्रीजीने घेर आवी पहोंच्या. प्रणाम करीने पोतानो इतिहास कही बताव्यो. शास्त्रीजीए मित्रपुत्रने विद्यादान देवाने माटे बहु आनंद देखाड्यो; पण कपिल आगळ कंई पुंजी नहोती के ते तेमांथी खाय, अने अभ्यास करी शके; एथी करीने तेने नगरमां याचवा जवुं पडतुं हतुं. याचतां याचतां बपोर थई जता हता, पछी रसोई करे, अने जमे त्यां सांजनो थोडो भाग रहेतो हतो; एटले कंई अभ्यास करी शकतो नहोतो. पंडिते तेनुं कारण पूछयुं त्यारे कपिले ते कही बताव्युं. पंडित तेने एक गृहस्थ पासे तेडी गया. ते गृहस्थे कपिलनी अनुकंपा खातर एने हमेशां भोजन मळे एवी गोठवण एक विधवा ब्राह्मणीने त्यां करी दीधी. जेथी कपिलने ए एक चिंता ओछी थई.

---

४७ कपिलमुनि.

(२)

ए नानी चिंता ओछी थई त्यां बीजी मोटी जंजाळ उभी थई. भद्रिक कपिल हवे युवान् थयो हतो; अने जेने त्यां ते जमवा जतो ते विधवा बाई पण युवान् हती. तेनी साथे तेना घरमां बीजुं कोई माणस नहोतुं. हमेशनो परस्परनो वातचितनो संबंध वध्यो. वधीने हास्यविनोदरूपे थयो; एम करतां करतां बन्नेने प्रीति बंधाई. कपिल तेनाथी लुब्धायो! एकांत बहु अनिष्ट चीज छे!!

विद्या प्राप्त करवानुं ते भूली गयो. गृहस्थ तरफथी मळतां सीधांथी बन्नेनुं मांड पुरुं थतुं हतुं; पण लुगडांलत्तांना वांधा थया. कपिले गृहस्थाश्रम मांडी बेठा जेवुं करी मूक्युं. गमे तेवो छतां हळुकर्मी जीव होवाथी संसारनी विशेष लोताळनी तेने माहिती पण नहोती. एथी पैसा केम पेदा करवा ते बिचारो ते जाणतो पण नहोतो. चंचळ स्त्रीए तेने रस्तो बताव्यो के, मुंझावामां कंई वळवानुं नथी; परंतु उपायथी सिद्धि छे. आ गामना राजानो एवो नियम छे के, सवारमां पहेलो जई जे ब्राह्मण आशिर्वाद आपे तेने बे मासा सोनुं आपवुं. त्यां जो जईशको अने प्रथम आशिर्वाद आपीशको, तो ते बे मासा सोनुं मळे. कपिले ए वातनी हा कही. आठ दिवस सुधी आंटा खाधा पण बखत वीत्या पछी जाय एटले कंई वळे नहीं. एथी तेणे एक दिवस एवो निश्चय कर्यो के, जो हुं चोकमां सुउं

तो चौवट राखीने उठाशे. पछी ते चोकमां सुतो, अधरात भागतां चंद्रनो उदय थयो. कपिले प्रभात समीप जाणीने मुठीओ वाळीने आशिर्वाद देवा माटे दोडतां जवा मांडयुं. रक्षपाळे चोर जाणीने तेने पकडी राख्यो. एक करतां बीजुं थई पडयुं. प्रभात थयो एटले रक्षपाळे तेने लई जईने राजानी समक्ष उभो राख्यो. कपिल बेभान जेवो उभो रह्यो; राजाने तेनां चोरना लक्षण भास्यां नहीं. एथी तेने सघळुं वृत्तांत पूछयुं. चंद्रना प्रकाशने सूर्य समान गणनारनी भद्रिकतापर राजाने दया आवी. तेनी दरिद्रता टाळवा राजानी इच्छा थई एथी कपिलने कह्युं, आशिर्वादने माटे थई तारे जो एटली बधी तरखड थई पडीछे तो हवे तारी इच्छा पूरतुं तुं मागी ले. हुं तने आपीश. कपिल थोडीवार मूढ जेवो रह्यो. एथी राजाए कह्युं, केम विप्र, कंई मागता नथी? कपिले उत्तर आप्यो; मारुं मन हजु स्थिर थयुं नथी; एटले शुं मागवुं ते सूझतुं नथी. राजाए सामेना बागमां जई त्यां बेसीने स्वस्थता पूर्वक विचार करी कपिलने मागवानुं कह्युं. एटले कपिल ते बागमां जईने विचार करवा बेठो.

---

४८ कपिलमुनि.
(३)

बे मासा सोनुं लेवानी जेनी इच्छा हती ते कपिल हवे तृष्णातरंगमां घसडायो. पांच महोर मागवानी इच्छा करी तो त्यां विचार आव्यो के पांचथी कंई पुरुं थनार नथी. माटे पंचवीश महोर मागवी. ए विचार पण फर्यो. पंचवीश महोरथी कंई आखुं वर्ष उतराय नहीं माटे सो महोर मागवी; त्यां वळी विचार फर्यो. सो महोरे बे वर्ष उतरी, वैभव भोगवीए; पाछां दुःखनां दुःख. माटे एक हजार महोरनी याचना करवी ठीक छे; पण एक हजार महोर छोकरां-छैयांनां बेचार खर्च आवे के एवुं थाय तो पुरुं पण शुं थाय? माटे दश हजार महोर मागवी के जेथी जींदगी पर्यंत पण चिंता नहीं. त्यां वळी इच्छा फरी. दश हजार महोर खवाई जाय एटले पछी मुडी वगरना थई रहेवुं पडे. माटे एक लाखमहोरनी मागणी करुं के जेना व्याजमां बधा वैभव भोगवुं; पण जीव! लक्षाधिपति तो घणाय छे. एमां आपणे नामांकित क्यांथी थवाना? माटे करोड महोर मागवी के जेथी महान् श्रीमंतता कहेवाय. वळी पाछो रंग फर्यो. महान् श्रीमंतताथी पण घेर अमल कहेवाय नहीं माटे राजानुं अर्धुं राज्य मागवुं; पण जो अर्धुं राज्य मागीश तोय राजा मारा तुल्य गणाशे. अने वळी हुं एनो याचक पण गणाईश. माटे मागवुं तो आखुं राज्य मागवुं. एम ए तृष्णामां डुब्यो; परंतु तुच्छ संसारी एटले पाछो वळ्यो; भला जीव! आपणे एवी कृतघ्नता शामाटे करवी पडे के जे आपणने इच्छा प्रमाणे आपवा तत्पर थयो तेनुं ज राज्य लई लेवुं; अने तेनेज भ्रष्ट करवो? खरुं जोतां तो एमां आपणीज भ्रष्टता छे. माटे अर्धुं राज्य मागवुं; परंतु ए उपाधिए मारे नथी जोईती. त्यारे नाणांनी उपाधि पण क्यां ओछी छे? माटे करोड लाख मूकीने सो बसे महोरज

मागी लेवी. जीव, सो बसें महोर हमणां आवशे तो पछी विषयवैभवमांज वखत चाल्यो जशे; अने विद्याभ्यास पण धर्यो रहेशे; माटे पांच महोर हमणां तो लई जवी पछीनी वात पछी. अरे! पांच महोरनीए हमणां कंई जरुर नथी; मात्र बे मासा सोनुं लेवा आव्यो हतो तेज मागी लेवुं. आ तो जीव बहु थई. तृष्णासमुद्रमां तें बहु गळकां खाधां. आखुं राज्य मागतां पण तृष्णा छीपती नहोती, मात्र संतोष अने विवेकथी ते घटाडी तो घटी. ए राजा जो चक्रवर्त्ती होत तो पछी हुं एथी विशेष शुं मागी शकत? अने विशेष ज्यांसुधी न मळत त्यांसुधी मारी तृष्णा शमात पण नहीं; ज्यांसुधी तृष्णा शमात नहीं त्यांसुधी हुं सुखी पण नहोत. एटलेथी ए मारी तृष्णा टळे नहीं तो पछी बे मासाथी करीने क्यांथी टळे? एनो आत्मा सवळीए आव्यो अने ते बोल्यो, हवे मारे ए बे मासा सोनानुं पण कंई काम नथी. बे मासाथी वधीने हुं केटले सुधी पहोंच्यो! सुख तो संतोषमांज छे. तृष्णा ए संसार वृक्षनुं बीज छे. एनो हे! जीव, तारे शुं खप छे? विद्या लेतां तुं विषयमां पडी गयो; विषयमां पडवाथी आ उपाधिमां पड्यो; उपाधि वडे करिने अनंत तृष्णा समुद्रना तरंगमां तुं पड्यो. एक उपाधिमांथी आ संसारमां एम अनंत उपाधि वेठवी पडे छे. एथी एनो त्याग करवो उचित छे. सत्य संतोष जेवुं निरुपाधि सुख एके नथी. एम विचारतां विचारतां, तृष्णा शमाववाथी ते कपिलनां अनेक आवरण क्षय थयां. तेनुं अंतःकरण प्रफुल्लित अने बहु विवेकशील थयुं. विवेकमां ने विवेकमां उत्तम ज्ञानवडे ते स्वात्मनो विचार करी शक्यो. अपूर्वश्रेणिए चढी ते कैवल्यज्ञानने पाम्यो.

तृष्णा केवी कनिष्ट वस्तु छे! ज्ञानीओ एम कहेछे के तृष्णा आकाशना जेवी अनंत छे; निरंतर ते नवयौवन रहेछे. कंईक चाहना जेटलुं मळ्युं एटले चाहना वधारी दे छे. संतोष एज कल्पवृक्ष छे: अने एज मात्र मनोवांछितता पूर्ण करे छे.

---

४९ तृष्णानी विचित्रता.

मनहर छंद.

(एक गरीबनी वधती गयेली तृष्णा.)

हती दीनताई त्यारे ताकी पटेलाई अने,
मळी पटेलाई त्यारे ताकी छे शेठाईने;
सांपडी शेठाई त्यारे ताकी मंत्रिताई अने,
आवी मंत्रिताई त्यारे ताकी नृपताईने.
मळी नृपताई त्यारे ताकी देवताई अने,
दीठी देवताई त्यारे ताकी शंकराईने;
अहो! राज्यचंद्र मानो मानो शंकराई मळी;
वधे तृष्णाई तोय जाय न मराईने. १.

(२)

करोचली पडी डाढी डाचांतणो दाट वळ्यो,
काळी केशपटी विषे, श्वेतता छवाई गई;
सूंघवुं, सांभळवुं ने, देखवुं ते मांडी वळ्युं,
तेम दांत आवली ते, खरी, के खवाई गई.
वळी केड वांकी, हाड गयां, अंगरंग गयो,
उठवानी आय जतां लाकडी लेवाई गई;
अरे! राज्यचंद्र एम, युवानी हराई पण,
मनथी न तोय रांड, ममता मराई गई २.

(३)

करोडोना करजना. शीरपर डंका वागे.
रोगथी रुंधाई गयुं. शरीर सूकाईने;
पुरपति पण माथे, पींडवाने ताकी रह्यो,
पेट तणी वेठ पण. शके न पुराईने.
पितृ अने परणी ते, मचावे अनेक धंध,
पुत्र, पुत्री भाखे खाउं खाउं दुःखदाईने,
अरे! राज्यचंद्र तोय जीव झावा दावा करे,
जंजाळ छडाय नहीं तजी तृषनाईने. ३.

(४)

थई क्षीण नाडी अवाचक जेवो रह्यो पडी.
जीवन दीपक पाम्यो केवळ झंखाईने;
छेल्ली इसे पड्यो भाळी भाईए त्यां एम भाख्युं,
हवे टाढी माटी थाय तो तो ठीक भाईने.
हाथने हलावी त्यां तो खीजी बुढे सूचव्युं ए,
बोल्या विना बेश बाळ तारी चतुराईने!
अरे राज्यचंद्र देखो देखो आशापाश केवो?
जतां गई नहीं डोशे ममता मराईने! ४.

---

५० प्रमाद.

धर्मनी अनादरता, उन्माद, आळस, कषाय ए सघळां प्रमादनां लक्षण छे.

भगवाने उत्तराध्ययन सूत्रमां गौतमने कह्युं छे के, हे! गौतम, मनुष्यनुं आयुष्य डाभनी अणीपर पडेला जळना बिंदु जेवुं छे. जेम ते बिंदुने पडतां वार लागती नथी तेम आ मनुष्यायु जतां

वार लागती नथी. ए बोधना काव्यमां चोथी कडी स्मरणमां अवश्य राखवा जेवी छे 'समयं गोयम मा पमाए'—ए पवित्र वाक्यना बे अर्थ थायछे. एक तो हे गौतम! समय एटले अवसर पामीने प्रमाद न करवो अने बीजो ए के मेषानुमेषमां चाल्या जता असंख्यातमा भागना जे समय कहेवाय छे तेटलो वखत पण प्रमाद न करवो. कारण देह क्षणभंगुर छे; काळशीकारी माथे धनुष्यबाण चढावीने उभो छे. लीधो के लेशे एम जंजाळ थई रही छे; त्यां प्रमादथी धर्म कर्त्तव्य रही जशे.

अति विचक्षण पुरुषो संसारनी सर्वोपाधि त्यागीने अहोरात्र धर्ममां सावधान थाय छे; पळनो पण प्रमाद करता नथी. विचक्षण पुरुषो अहो रात्रना थोडा भागने पण निरंतर धर्मकर्त्तव्यमां गाळे छे; अने अवसरे अवसरे धर्मकर्त्तव्य करता रहे छे. पण मूढ पुरुषो निद्रा, आहार, मोजशोख अने विकथा तेमज रंगरागमां आयु व्यतीत करी नाखे छे. एनुं परिणाम तेओ अधोगति रूप पामे छे.

जेम बने तेम यतना अने उपयोगथी धर्मने साध्य करवो योग्य छे. साठघडीना अहोरात्रमां विशघडी तो निद्रामां गाळीए छीए. बाकीनी चाळीशघडी उपाधि, टेलटप्पा अने रझळवामां गाळीए छीए. ए करतां ए साठघडीना वखतमांथी बेचार घडी विशुद्ध धर्मकर्त्तव्यने माटे उपयोगमां लईए तो बनी शके एवुं छे. एनुं परिणाम पण केवुं सुंदर थाय!

पळ ए अमूल्य चीज छे. चक्रवर्त्ती पण एक पळ पामवा आखी रिद्धि आपे तो पण ते पामनार नथी. एक पळ व्यर्थ खोवाथी एक भव हारी जवा जेवुं छे. एम तत्त्वनी दृष्टिए सिद्ध छे!

५१ विवेक एटले शुं?

लघु शिष्यो:—भगवन्! आप अमने स्थळे स्थळे कहेता आवो छो के विवेक ए महान् श्रेयस्कर छे. विवेक ए अंधारामां पडेला आत्माने ओळखवानो दीवो छे. विवेक वडे करीने धर्म टकेछे. विवेक नथी त्यां धर्म नथी तो विवेक एटले शुं? ते अमने कहो.

गुरु:—आयुष्यमनो! सत्यासत्यने तेने स्वरूपे करीने समजवां तेनुं नाम विवेक.

लघु शिष्यो:—सत्यने सत्य अने असत्यने असत्य कहेवानुं तो बधाय समजे छे. त्यारे महाराज! एओ धर्मनुं मूळ पाम्या कहेवाय?

गुरु:—तमे जे वात कहोछो तेनुं एक दृष्टांत आपो जोईए.

लघु शिष्यो:—अमे पोते कडवाने कडवुंज कहीए छीए, मधुराने मधुरुं कहीए छीए, झेरने झेर ने अमृतने अमृत कहीए छीए.

गुरु:—आयुष्यमानो! ए बधां द्रव्य पदार्थ छे; परंतु आत्माने कई कडवाश, कई मधुराश, कीयुं झेर अने कीयुं अमृत छे? ए भावपदार्थोनी एथी कंई परीक्षा थई शके?

लघु शिष्य:—भगवन्! ए संबंधी तो अमारुं लक्ष पण नथी.

गुरुः—त्यारे एज समजवानुं छे के ज्ञान—दर्शनरूप आत्माना सत्यभाव पदार्थने अज्ञान अने अदर्शनरूप असत् वस्तुए घेरी लीधा छे, एमां एटली बधी मिश्रता थई गई छे के परीक्षा करवी अति अति दुर्लभ छे; संसारनां सुखो अनंतिवार आत्माए भोगव्यां छतां, तेमांथी हजु पण मोह टळ्यो नहीं, अने तेने अमृत जेवो गण्यो ए अविवेक छे; कारण संसार कडवो छे, कडवा विपाकने आपे छे. तेमज वैराग्य जे ए कडवा विपाकनुं औषध छे, तेने कडवो गण्यो; आ पण अविवेक छे. ज्ञानदर्शनादिगुणो अज्ञानदर्शने घेरी लई जे मिश्रता करी नांखी छे ते ओळखी भाव अमृतमां आववुं, एनुं नाम विवेक छे. कहो त्यारे हवे विवेक ए केवी वस्तु ठरी?

लघु शिष्यः—अहो! विवेक एज धर्मनुं मूळ अने धर्म रक्षक कहेवाय छे, ते सत्य छे. आत्मस्वरूपने विवेक विना ओळखी शकाय नहीं ए पण सत्य छे. ज्ञान, शील, धर्म, तत्त्व अने तप ए सघळां विवेक विना उदय पामे नहीं ए आपनुं कहेवुं यथार्थ छे. जे विवेकी नथी ते अज्ञानी अने मंद छे. तेज पुरुष मतभेद अने मिथ्या दर्शनमां लपटाई रहे छे. आपनी विवेक संबंधीनी शिक्षा अमे निरंतर मनन करीशुं.

५२ ज्ञानीओए वैराग्य शामाटे बोध्यो?

संसारनां स्वरूप संबंधी आगळ केटलुंक कहेवामां आव्युं छे. ते तमने लक्षमां हशे.

ज्ञानीओए एने अनंत खेदमय, अनंत दुःखमय, अव्यवस्थित, चळविचळ, अने अनित्य कह्यो छे. आ विशेषणो लगाडवा पहेलां एमणे संसार संबंधी सपूर्ण विचार करेलो जणाय छे. अनंत भवनुं पर्यटन, अनंतकाळनुं अज्ञान, अनंत जीवननो व्याघात, अनंत मरण, अनंत शोक ए वडे करीने संसारचक्रमां आत्मा भम्या करेछे. संसारनी देखाती इंद्रवारणा जेवी सुंदर मोहिनीए आत्माने तटस्थ लीन करी नांख्यो छे. ए जेवुं सुख आत्माने क्यांय भासतुं नथी. मोहिनीथी सत्यसुख अने एनुं स्वरूप जोवानी एणे आकांक्षा पण करी नथी. पतंगनी जेम दीपक प्रत्ये मोहिनी छे तेम आत्मानी संसार संबंधे मोहिनी छे. ज्ञानीओ ए संसारने क्षणभर पण सुखरूप कहेता नथी. ए संसारनी तल जेटली जग्या पण झेर विना रही नथी. एक भुंडथी करीने एक चक्रवर्त्ती सुधी भावे करीने सरखापणुं रह्युं छे; एटले चक्रवर्त्तीनी संसार संबंधमां जेटली मोहिनी छे तेटलीज बलके तेथी विशेष भुंडने छे. चक्रवर्त्ती जेम समग्र प्रजापर अधिकार भोगवे छे, तेम तेनी उपाधि पण भोगवे छे. भुंडने एमांनुं कशुंए भोगववुं पडतुं नथी. अधिकार करतां उलटी उपाधि विशेष छे. चक्रवर्त्तीनो पोतानी पत्नी प्रत्येनो जेटलो प्रेम छे, तेटलो ज अथवा तेथी विशेष भुंडनो पोतानी भुंडणी प्रत्ये प्रेम रह्यो छे. चक्रवर्त्ती भोगथी जेटलो रस लेछे, तेटलोज रस भुंड पण मानी

बेठुं छे. चक्रवर्तीनी जेटली वैभवनी बहोळता छे, तेटलीज उपाधि छे. मुंडने एना वैभवना प्रमाणमां छे. बन्ने जन्म्यां छे अने बन्ने मरवानां छे. आम सूक्ष्म विचारे जोतां क्षणिकताथी, रोगथी, जरा वगेरेथी बन्ने ग्राहित छे. द्रव्ये चक्रवर्ती समर्थ छे, महा पुण्यशाळी छे, मुख्यपणे सातावेदनीय भोगवे छे, अने मुंड बिचारुं असातावेदनीय भोगवी रह्यु छे. बन्नेने असाता–सातापण छे; परंतु चक्रवर्ती महा समर्थ छे. पण जो ए जीवनपर्यंत मोहांध रह्यो तो सघळी बाजी हारी जवा जेवुं करे छे. मुंडने पण तेमज छे. चक्रवर्ती शलाकापुरुष होवाथी मुंडथी ए रूपें एनी तुल्यना नथी; परंतु आ स्वरूपे छे. भोग भोगववामां बन्ने तुच्छ छे; बन्नेनां शरीर परु मांसादिकनां छे; असाताथी पराधीन छे; संसारनी आ उत्तमोत्तम पद्वी आवी रही तेमां आवुं दुःख, आवी क्षणिकता, आवी तुच्छता, आवुं अंधपणुं ए रह्युं छे तो पछी बीजे सुख शामाटे गणवुं जोईए? ए सुख नथी, छतां सुख गणो तो जे सुख भयवाळां अने क्षणिक छे ते दुःखज छे. अनंत ताप, अनंत शोक, अनंत दुःख जोईने ज्ञानीओए ए संसारने पुंठ दीधी छे; ते सत्य छे. ए भणी पाछुं वाळी जोवा जेवुं नथी. त्यां दुःख दुःखने दुःखज छे. दुःखनो ए समुद्र छे.

वैराग्य ए ज अनंत सुखमां लईजनार उत्कृष्ट भोमियो छे.

---

५३ महावीरशासन.

हमणां जे जिन शासन प्रवर्त्तमान छे ते भगवान महावीरनुं प्रणीत करेलुं छे. भगवान महावीरने निर्वाण पधार्यां २४०० वर्ष उपर थई गयां. मगध देशना क्षत्रियकुंड नगरमां सिद्धार्थ राजानी राणी त्रिशलादेवी क्षत्रियाणीनी कुखे भगवान महावीर जन्म्या. महावीर भगवानना मोटा भाईनुं नाम नंदीवर्द्धमान हतुं. तेमनी स्त्रीनुं नाम यशोदा हतुं. त्रीश वर्ष तेओ गृहस्थाश्रममां रह्या. एकांतिक विहारे साडाबार वर्ष एक पक्ष तपादिक सम्यकाचारे एमणे अशेष घनघाती कर्मने बाळीने भस्मीभूत कर्यां; अनुपमेय केवळज्ञान अने केवळदर्शन ऋजुवालिका नदीने किनारे पाम्या; एकंदर बहोतेर वर्ष लगभग आयु भोगवी सर्व कर्म भस्मीभूत करी सिद्धस्वरूपने पाम्या. वर्त्तमान चोवीशीना ए छेल्ला जिनेश्वर हता.

एओनुं आ धर्मतीर्थ प्रवर्ते छे. ते २१,००० वर्ष एटले पंचमकाळनी पूर्णता सुधी प्रवर्त्तशे; एम भगवतीसूत्रमां कह्युं छे.

आ काळ दश आश्चर्यथी युक्त होवाथी ए श्री धर्मतीर्थ प्रत्ये अनेक विपत्तिओ आवी गई छे, आवे छे, अने आवशे.

जैनसमुदायमां परस्पर मतभेद बहु पडी गया छे. परस्पर निंदाग्रंथोथी जंजाळ मांडी बेठा छे. मध्यस्थ पुरुषो मतमतांतरमां नहीं पडतां विवेक विचारे जिनशिक्षानां मूळ तत्त्वपर आवे छे; उत्तम शीलवान मुनियोपर भाविक रहेछे, अने सत्य एकाग्रताथी पोताना आत्माने दमे छे.

काळप्रभावने लीधे वखते वखते शासन कंई न्यूनाधिक प्रकाशमां आवे छे.

'वंक जडाय पछिमा' एवुं उत्तराध्ययन सूत्रमां वचन छे; एनो भावार्थ ए छे के छेल्ला तीर्थंकर (महावीरस्वामी) ना शिष्यो वांका अने जड थशे. अने तेनी सत्यता विषे कोईने बोलवुं रहे तेम नथी. आपणे क्यां तत्त्वनो विचार करीए छीए? क्यां उत्तम शीलनो विचार करीए छीए? नियमित वखत धर्ममां क्यां व्यतीत करीए छीए? धर्मतीर्थना उदयने माटे क्यां लक्ष राखीए छीए? क्यां दाझवडे धर्मतत्त्वने शोधीए छीए? श्रावक कुळमां जन्म्या एथी करीने श्रावक, ए वात आपणे भावे करीने मान्य करवी जोईती नथी; एने माटे जोईता आचार-ज्ञान-शोध के एमांनां कंई विशेष लक्षणो होय तेने श्रावक गानिये तो ते यथायोग्य छे. द्रव्यादिक केटलाक प्रकारनी सामान्य दया श्रावकने घेर जन्मे छे अने ते पाळे छे, ए वात वखाणवा लायक छे; पण तत्त्वने कोईकज जाणे छे; जाण्या करतां झाझी शंका करनारा अर्धदग्धो पण छे; जाणीने अहंपद करनार पण छे. परंतु जाणीने तत्त्वना कांटामां तोळनारा कोईक विरलाज छे. परंपर आम्नायथी केवळ, मनःपर्यय अने परम अवधिज्ञान विच्छेद गयां. दृष्टिवाद विच्छेद गयुं, सिद्धांतनो घणो भाग पण विच्छेद गयो; मात्र थोडा रहेला भागपर सामान्य समजणथी शंका करवी योग्य नथी. जे शंका थाय ते विशेष जाणनारने पूछवी, त्यांथी मनमानतो उत्तर न मळे तोपण जिनवचननी श्रद्धा चळविचळ करवी योग्य नथी. केमके अनेकांत शैलीना स्वरूपने विरला जाणे छे.

भगवानना कथनरूप मणिनां घरमां केटलाक पामर प्राणीयो दोषरूप काणुं शोधवानुं मथन करी अधोगतिजन्य कर्मबांधे छे. लीलोत्रीने बदले तेनी सुकवणी करी लेवानु कोणे केवा विचारथी शोधी काढयुं हशे? आ विषय बहु मोटो छे. अहीं आगळ ए सबंधी कंई कहेवानी योग्यता नथी. टुंकामां कहेवानुं के आपणे आपणा आत्माना सार्थक अर्थे मतभेदमां पडवुं नहीं. उत्तम अने शांत मुनिओनो समागम, विमळ आचार विवेक तेमज दया, क्षमा आदिनुं सेवन करवुं. महावीरतीर्थने अर्थे बने तो विवेकी बोध कारण सहित आपवो. तुच्छ बुद्धिथी शंकित थवुं नहीं, एमां आपणुं परम मंगळ छे ए विसर्जन करवुं नहीं.

---

५४ अशुचि कोने कहेवी?

जिज्ञासु—मने जैन मुनियोना आचारनी वात बहु रुची छे. एओना जेवो कोई दर्शनना संतोमां आचार नथी, गमे तेवा शीयाळानी टाढमां अमुक वस्त्रवडे तेओने रेडववुं पडे छे; उनाळामां गमे तेवो ताप तपता छतां पगमां तेओने पगरखां के माथापर छत्री लेवाती नथी. उनी रेतीमां आतापना लेवी पडे छे. यावज्जीव उनुं पाणी पीए छे. गृहस्थने घेर तेओ बेसी शकता नथी. शुद्ध ब्रह्मचर्य पाळे छे. फूटी बदाम पण पासे राखी शकता नथी. अयोग्य वचन तेनाथी बोली शकातुं नथी. वाहन तेओ लई शकता

नथी. आवा पवित्र आचारो, खरे! मोक्षदायक छे. परंतु नव वाडमां भगवाने स्नान करवानी ना कही छे ए वात तो मने यथार्थ बेसती नथी.

सत्य–शा माटे बेसती नथी?

जिज्ञासु–कारण एथी अशुचि वधे छे.

सत्य–कई अशुचि वधे छे?

जिज्ञासु–शरीर मलिन रहेछे ए.

सत्य–भाई, शरीरनी मलिनताने अशुचि कहेवी ए वात कंई विचार पूर्वक नथी. शरीर पोते शानुं बन्युं छे एतो विचार करो. रक्त, पित्त, मळ, मूत्र श्लेष्मनो ए भंडार छे. तेपर मात्र त्वचा छे; छतां ए पवित्र केम थाय? वळी साधुए एवुं कंई संसार कर्त्तव्य कर्युं न होय के जेथी तेओने स्नान करवानी आवश्यकता रहे.

जिज्ञासु—पण स्नान करवाथी तेओने हानि शुं छे?

सत्य—ए तो स्थूळबुद्धिनुंज प्रश्न छे. नहावाथी कामाग्निनी प्रदीप्तता, व्रतनो भंग, परिणामनुं बदलवुं, असंख्याता जंतुनो विनाश, ए सघळी अशुचि उत्पन्न थाय छे अने एथी आत्मा महामलिन थाय छे. प्रथम एनो विचार करवो जोईए. जीवहिंसायुक्त शरीरनी जे मलिनता छे ते अशुचि छे. अन्य मलिनताथी तो आत्मानी उज्ज्वळता थाय छे, ए तत्त्वविचारे समजवानुं छे; नहावाथी व्रतभंग थई आत्मा मलिन थाय छे; अने आत्मानी मलिनता एज अशुचि छे.

जिज्ञासु—मने तमे बहु सुंदर कारण बताव्युं. सूक्ष्म विचार करतां जिनेश्वरनां कथनथी बोध अने अत्यानंद प्राप्त थाय छे. वारु, गृहस्थाश्रमीओए सांसारिक प्रवर्त्तनथी थयेली अनिच्छित जीवहिंसादियुक्त एवी शरीर संबंधी अशुचि टाळवी जोईए के नहीं?

सत्य—समजणपूर्वक अशुचि टाळवीज जोईए. जैन जेवुं एके पवित्र दर्शन नथी; यथार्थ पवित्रतानो बोधक ते छे. परंतु शौचाशौचनुं स्वरूप समजवुं जोईए.

---

५५ सामान्य नित्यनियम.

प्रभात पहेलां जागृत थई नमस्कारमंत्रनुं स्मरण करी मनविशुद्ध करवुं. पापव्यापारनी वृत्ति रोकी रात्रिसंबंधी थयेला दोषनुं उपयोगपूर्वक प्रतिक्रमण करवुं.

प्रतिक्रमण कर्या पछी यथावसर भगवाननी उपासना स्तुति तथा स्वाध्यायथी करी मनने उज्ज्वळ करवुं.

मात पितानो विनय करी संसारीकाममां आत्महितनो लक्ष भूलाय नहीं तेम व्यवहारिक कार्यमां प्रवर्त्तन करवुं.

पोते भोजन करतां पहेलां सत्पात्रे दान देवानी परम आतुरता राखी तेवो योग मळतां यथोचित प्रवृत्ति करवी.

आहारविहारादिमां नियम सहित प्रवर्त्तवुं.

सत्‌शास्त्रना अभ्यासनो नियमित वखत राखवो.

सायंकाळे उपयोगपूर्वक संध्यावश्यक करवुं.

निद्रा नियमितपणे लेवी.

सुता पेहेलां अढार पापस्थानक, द्वादशव्रतदोष, अने सर्व जीव प्रत्ये क्षमावी, पंचपरमेष्टि मंत्रनुं स्मरण करी, समाधि पूर्वक शयन करवुं.

आ सामान्य नियमो बहु मंगळकारी छे. जे अहीं संक्षेपमां कह्या छे. विशेष विचारवाथी अने तेम प्रवर्त्तवाथी ते विशेष मंगळदायक अने आनंदकारक थशे.

---

५६ क्षमापना.

हे भगवन्! हुं बहु भूली गयो, में तमारां अमूल्य वचनने लक्षमां लीधां नहीं. में तमारां कहेलां अनुपम तत्त्वनो विचार कर्यो नहीं. तमारां प्रणीत करेलां उत्तम शीलने सेव्युं नहीं. तमारां कहेलां दया. शांति, क्षमा अने पवित्रता में ओळख्यां नहीं. हे भगवन्! हुं भूल्यो, आथड्यो–रझळ्यो अने अनंत संसारनी विटम्बनामां पड्यो छउं. हुं पापी छउं. हुं बहु मदोन्मत्त अने कर्म रजथी करीने मलिन छउं. हे परमात्मा! तमारां कहेलां तत्त्वविना मारो मोक्ष नथी. हुं निरंतर प्रपंचमां पड्यो छउं; अज्ञानथी अंध थयो छउं; मारामां विवेक-शक्ति नथी अने हुं मूढ छउं, हुं निराश्रित छउं. अनाथ छउं. निरागी परमात्मा! हवे हुं तमारुं, तमारा धर्मनुं अने तमारा मुनिनुं शरण ग्रहुं छउं. मारा अपराध क्षय थई हुं ते सर्व पापथी मुक्त थउं ए मारी अभिलाषा छे. आगळ करेलां पापोनो हुं हवे पश्चात्ताप करुं छउं. जेम जेम हुं सूक्ष्म विचारथी उंडो उतरुं छउं तेम तेम तमारां तत्त्वना चमत्कारो मारा स्वरूपनो प्रकाश करे छे. तमे निरागी, निर्विकारी, सच्चिदानंदस्वरूप, सहजानंदी, अनंत-ज्ञानी, अनंतदर्शी, अने त्रैलोक्यप्रकाशक छो. हुं मात्र मारा हितने अर्थे तमारी साक्षीए क्षमा चाहुं छउं. एक पळ पण तमारां कहेलां तत्त्वनी शंका न थाय, तमारा कहेला रस्तामां अहोरात्र हुं रहुं, एज मारी आकांक्षा अने वृत्ति थाओ! हे सर्वज्ञ भगवन्! तमने हुं विशेष शुं कहुं? तमाराथी कंई अजाण्युं नथी. मात्र पश्चात्तापथी हुं कर्मजन्य पापनी क्षमा इच्छुं छउं—ॐ शांतिः शांतिः शांतिः

---

५७ वैराग्य ए धर्मनुं स्वरूप छे.

एक वस्त्र लोहीनी मलिनताथी रंगायुं तेने जो लोहीथी धोईए तो ते उजळुं थई शके नहीं; पण वधारे रंगाय छे. जो पाणीथी ए वस्त्रने धोईए तो ते मलिनता जवानो संभव

छे. आ दृष्टांतपरथी आत्मापर विचार लईए. अनादिकाळथी आत्मा संसाररूपी लोहीथी मलिन थयो छे. मलिनता प्रदेशे प्रदेशे व्यापी रही छे! ए मलिनता आपणे विषय शृंगारथी टाळवी धारीए तो टळी शके नहीं. लोहीथी जेम लोही धोवातुं नथी, तेम शृंगारथी करीने विषयजन्य आत्ममलिनता टळनार नथी ए जाणे निश्चयरूप छे. आ जगत्‌मां अनेक धर्ममतो चाले छे, ते संबंधी अपक्षपाते विचार करतां आगळथी आटलुं विचारवुं अवश्यनुं छे के ज्यां स्त्रिओ भोगववानो उपदेश कर्यो होय, लक्ष्मीलीलानी शिक्षा आपी होय, रंग, राग, गुलतान अने एशआराम करवानुं तत्त्व बताव्युं होय त्यां आपणा आत्मानी सत् शांति नथी, कारण ए धर्ममत गणीए तो आखो संसार धर्ममतयुक्तज छे. प्रत्येक गृहस्थनुं घर एज योजनाथी भरपूर होय छे. छोकरांछैयां, स्त्री, रंग, राग, तान त्यां जाम्युं पड्युं होय छे अने ते घर धर्ममंदिर कहेवुं, तो पछी अधर्मस्थानक कयुं? अने जेम वर्तिए छीए तेम वर्त्तवाथी खोटुं पण शुं? कोई एम कहे के पेलां धर्ममंदिरमां तो प्रभुनी भक्ति थई शके छे तो तेओने माटे खेद-पूर्वक आटलोज उत्तर देवानो छे के ते परमात्मतत्त्व अने तेनी वैराग्यमय भक्तिने जाणता नथी. गमे तेम हो पण आपणे आपणा मूळ विचारपर आववुं जोईए. तत्त्वज्ञानीनी दृष्टिए आत्मा संसारमां विषयादिक मलिनताथी पर्यटन करे छे. ते मलिनतानो क्षय विशुद्ध भाव जळथी होवो जोईए. अर्हतनां तत्त्वरूप साबु अने वैराग्यरूपी जळवडे, उत्तम आचाररूप पथ्थरपर, आत्म-वस्त्रने धोनार निर्ग्रंथ गुरु छे.

आमां जो वैराग्यजळ न होय तो बीजां बधां साहित्यो कंई करी शकतां नथी; माटे वैराग्यने धर्मनुं स्वरूप कही शकाय. अर्हतप्रणीत तत्त्व वैराग्यज बोधे छे, तो तेज धर्मनुं स्वरूप एम गणवुं.

---

५८ धर्मना मतभेद.

(१)

आ जगत्‌मां अनेक प्रकारथी धर्मना मत पडेला छे. तेवा मतभेद अनादिकाळथी छे, ए न्यायसिद्ध छे. पण ए मतभेदो कंई कंई रूपांतर पाम्या जाय छे. ए संबंधी केटलोक विचार करीए.

केटलाक परस्पर मळता अने केटलाक परस्पर विरुद्ध छे; केटलाक केवळ नास्तिकना पाथरेला पण छे. केटलाक सामान्य नीतिने धर्म कहे छे. केटलाक ज्ञाननेज धर्म कहे छे. केटलाक अज्ञान एज धर्ममत कहे छे. केटलाक भक्तिने कहे छे; केटलाक क्रियाने कहे छे; केटलाक विनयने कहे छे अने केटलाक शरीरने साचववुं एनेज धर्ममत कहे छे.

ए धर्ममत स्थापकोए एम बोध कर्यो जणाय छे के अमे जे कहीए छीए ते सर्वज्ञवाणीरूप छे; के सत्य छे. बाकीना सघळा मतो असत्य अने कुतर्कवादी छे; तथा परस्पर ते मतवादी-ओए योग्य के अयोग्य खंडन कर्युं छे. वेदांतना उपदेशक एज बोधे छे; सांख्यनो पण एज

बोध छे. बौधनो पण एज बोध छे. न्यायमतवाळानो पण एज बोध छे; वैशेषिकनो एज बोध छे; शक्तिपंथीनो एज बोध छे; वैष्णवादिकनो एज बोध छे. इस्लामीनो एज बोध छे. अने एज रीते क्राइस्टनो एम बोध छे के आ अमारुं कथन तमने सर्व सिद्धि आपशे. त्यारे आपणे हवे शुं विचार करवो?

वादी प्रतिवादी बन्ने साचा होता नथी, तेम बन्ने खोटा होता नथी. बहु तो वादी कंईक वधारे साचो; अने प्रतिवादी कंईक ओछो खोटो होय. अथवा प्रतिवादी कंईक वधारे साचो, अने वादी कंईक ओछो खोटो होय. केवळ बन्नेनी वात खोटी होवी न जोईए. आम विचार करतां तो एक धर्ममत साचो ठरे; अने बाकीना खोटा ठरे.

जिज्ञासु—ए एक आश्चर्यकारक वात छे. सर्वने असत्य के सर्वने सत्य केम कही शकाय? जो सर्वने असत्य एम कहीए तो आपणे नास्तिक ठरीए! अने धर्मनी सच्चाई जाय. आ तो निश्चय छे के धर्मनी सच्चाई छे, तेम जगत्पर ते अवश्य छे. एक धर्ममत सत्य अने बाकीना सर्व असत्य एम कहीए तो ते वात सिद्ध करी बताववी जोईए. सर्व सत्य कहीए तो तो ए रेतीनी भींत जेवी वात करी; कारण के तो आटला बधा मतभेद केम पडे? जो कंई पण मतभेद न होय तो पछी जुदा जुदा पोतपोताना मतो स्थापवा शामाटे यत्न करे? एम अन्योन्यना विरोधथी थोडीवार अटकवुं पडे छे.

तोपण ते संबंधी अत्रे कंई समाधान करीशुं. ए समाधान सत्य अने मध्यस्थभावनानी दृष्टिथी कर्युं छे. एकांतिक के मतांतिक दृष्टिथी कर्युं नथी. पक्षपाती के अविवेकी नथी; उत्तम अने विचारवा जेवुं छे. देखावे ए सामान्य लागशे; परंतु सूक्ष्म विचारथी बहु भेदवाळुं लागशे.

---

५९ धर्मना मतभेद.

(२)

आटलुं तो तमारे स्पष्ट मानवुं के गमे ते एक धर्म आ लोकपर संपूर्ण सत्यता धरावे छे. हवे एक दर्शनने सत्य कहेतां बाकीना धर्ममतने केवळ असत्य कहेवा पडे; पण हुं एम कही न शकुं. शुद्ध आत्मज्ञानदाता निश्चयनयवडे तो ते असत्यरूप ठरे; परंतु व्यवहारनये ते असत्य कही शकाय नहीं. एक सत्य अने बाकीना अपूर्ण अने सदोष छे एम कहुं छउं. तेमज केटलाक कुतर्कवादी अने नास्तिक छे ते केवळ असत्य छे; परंतु जेओ परलोक संबंधी के पाप संबंधी कंईपण बोध के भय बतावे छे ते जातना धर्ममतने अपूर्ण अने सदोष कही शकाय छे. एक दर्शन जे निर्दोष अने पूर्ण कहेवानुं छे ते विषेनी वात हमणा एक बाजु राखीए.

हवे तमने शंका थशे के सदोष अने अपूर्ण एवुं कथन एना प्रवर्त्तके शामाटे बोध्युं हशे? तेनुं समाधान थवुं जोईए. एनुं समाधान एम छे के ते धर्ममतवाळाओनी ज्यां सुधी बुद्धिनी गति पहोंची त्यांसुधी तेमणे विचारो कर्या. अनुमान, तर्क अने उपमादिक आधारवडे तेओने जे कथन सिद्ध जणायुं ते प्रत्यक्षरूपे जाणे सिद्ध छे एवुं तेमणे दर्शाव्युं; जे पक्ष लीधो तेमां मुख्य एकांतिक वाद लीधो; भक्ति, विश्वास, नीति, ज्ञान, क्रिया आदि एक पक्षने विशेष लीधो, एथी बीजा मानवा योग्य विषयो तेमणे दूषित करी दीधा. वळी जे विषयो तेमणे वर्णव्या ते सर्व भाव भेदे तेओए कंई जाण्या नहोता, पण पोतानी बुद्धि अनुसार बहु वर्णव्या. तार्किक सिद्धांत दृष्टांतादिकथी सामान्य बुद्धिवाळा आगळ के जड-भरत आगळ तेओए सिद्ध करी बताव्या. कीर्त्ति, लोकहित, के भगवान मनावानी आकांक्षा एमांनी एकादि पण एमना मननी भ्रमणा होवाथी अत्युग्र उद्यमादिथी तेओ जय पाम्या. केटलाके शृंगार अने लोकेच्छित साधनोथी मनुष्यनां मन हरण कर्यां. दुनिआ मोहमां तो मूळे डुबी पडी छे; एटले ए इच्छित दर्शनथी गाडररूपे थईने तेओए राजी थई तेनुं कहेवुं मान्य राख्युं. केटलाके नीति, तथा कंई वैराग्यादि गुण देखी ते कथन मान्य राख्युं. प्रवर्त्तकनी बुद्धि तेओ करतां विशेष होवाथी तेने पछी भगवानरूपज मानी लीधा. केटलाके वैराग्यथी धर्ममत फेलावी पाछळथी केटलांक सुखशीलियां साधननो बोध खोशी पोताना मतनी वृद्धि करी. पोतानो मत स्थापन करवानी महान भ्रमणाए अने पोतानी अपूर्णता इत्यादिक गमे ते कारणथी बीजानुं कहेलुं पोताने न रुच्युं एटले तेणे जुदोज राह काढ्यो. आम अनेक मतमतांतरनी जाळ थती गई. चार पांच पेढी एकनो एक धर्म मत रह्यो एटले पछी ते कुळधर्म थई पड्यो. एम स्थळे स्थळे थतुं गयुं.

---

६० धर्मना मतभेद.

(३)

जो एक दर्शन पूर्ण अने सत्य न होय तो बीजा धर्म मतने अपूर्ण अने असत्य कोई प्रमाणथी कही शकाय नहीं; ए माटे थईने जे एक दर्शन पूर्ण अने सत्य छे तेनां तत्त्व प्रमाणथी बीजा मतोनी अपूर्णता अने एकांतिकता जोईए.

ए बीजा धर्ममतोमां तत्त्वज्ञान संबंधी यथार्थ सूक्ष्म विचारो नथी. केटलाक जगत्कर्त्तानो बोध करे छे; पण जगत्कर्त्ता प्रमाणवडे सिद्ध थई शकतो नथी. केटलाक ज्ञानथी मोक्ष छे एम कहे छे ते एकांतिक छे; तेमज क्रियाथी मोक्ष छे एम कहेनारा पण एकांतिक छे. ज्ञान, क्रिया ए बन्नेथी मोक्ष कहेनारा तेना यथार्थ स्वरूपने जाणता नथी; अने ए बन्नेना भेद श्रेणिबंध नथी कही शक्या एज एमनी सर्वज्ञतानी खामी जणाई आवे छे.

ए धर्ममतस्थापको सद्‌देवतत्त्वमां कहेलां अष्टादश दूषणोथी रहित नहोता, एम एओए उपदेशेलां शास्त्रो अथवा तेमनां चरित्रोपरथी पण तत्त्वनी दृष्टिए जोतां देखाय छे. केटलाक मतोमां हिंसा, अब्रह्मचर्य इत्यादि अपवित्र आचरणनो बोध छे ते तो सहजमां अपूर्ण अने सरागीना स्थापेलां जोवामां आवेछे. कोईए एमां सर्वव्यापक मोक्ष, कोईए कंई नहीं ए रूप मोक्ष, कोईए साकारमोक्ष अने कोईए अमुक काळसुधी रही पतित थवुं ए रूप मोक्ष मान्यो छे; पण एमांथी कोई वात तेओनी सप्रमाण थई शकती नथी. एओना विचारोनुं अपूर्णपणुं निस्पृही तत्त्ववेत्ताओए दर्शाव्युं छे, ते यथावस्थित जाणवुं योग्य छे.

वेद शिवायना बीजा मतोना प्रवर्त्तकोनां चरित्रो अने विचारो इत्यादिक जाणवाथी ते मतो अपूर्ण छे एम जणाई आवे छे. वर्त्तमानमां जे वेदो छे ते घणा प्राचीन ग्रंथो छे तेथी ते मतनुं प्राचीनपणुं छे, परंतु ते पण हिंसाए करीने दूषित होवाथी अपूर्ण छे, तेमज सरागीनां वाक्य छे एम स्पष्ट जणाय छे.

जे पूर्ण दर्शन विषे अत्रे कहेवानुं छे ते जैन एटले निरागीनां स्थापन करेलां दर्शन विषे छे. एना बोधदाता सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी हता; काळभेद छे तोपण ए वात सिद्धांतिक जणाय छे. दया, ब्रह्मचर्य, शील, विवेक, वैराग्य, ज्ञान, क्रियादि एनां जेवां पूर्ण एकेए वर्णव्यां नथी. तेनी साथे शुद्ध आत्मज्ञान, तेनी कोटिओ, जीवनां च्यवन, जन्म, गति, विग्रहगति, योनिद्वार, प्रदेश, काळ, तेनां स्वरूप–ए विषे एवो सूक्ष्म बोध छे के जेवडे तेनी सर्वज्ञतानी निःशंकता थाय. काळभेदे परंपराम्नायथी केवळज्ञानादि ज्ञानो जोवामां नथी आवतां, छतां जे जे जिनेश्वरनां रहेलां सिद्धांतिक वचनो छे ते अखंड छे. तेओना केटलाक सिद्धांतो एवा सूक्ष्म छे के जे एकेक विचारतां आखी जींदगी वही जाय.

जिनेश्वरनां कहेलां धर्मतत्त्वथी कोई पण प्राणीने लेश खेद उत्पन्न थतो नथी. सर्व आत्मानी रक्षा अने सर्वात्म शक्तिनो प्रकाश एमां रह्यो छे. ए भेदो वांचवाथी, समजवाथी अने ते पर अति अति सूक्ष्म विचार करवाथी आत्मशक्ति प्रकाश पामी जैनदर्शनननी सर्वोत्कृष्टपणानी हा कहेवरावे छे. बहु मननथी सर्व धर्ममत जाणी पछी तुलना करनारने आ कथन अवश्य सिद्ध थशे.

निर्दोष दर्शनननां मूळतत्त्वो अने सदोष दर्शनननां मूळतत्त्वो विषे अहीं विशेष कही शकाय एटली जग्या नथी.

---

६१ सुखविषे विचार.

(१)

एक ब्राह्मण दरिद्रावस्थाथी बहु पीडातो हतो. तेणे कंटाळीने छेवटे देवनुं उपासन करी लक्ष्मी मेळववानो निश्चय कर्यो. पोते विद्वान होवाथी उपासन करवा पहेलां विचार कर्यो के कदापि

देव तो कोई तुष्ट थशे; पण पछी ते आगळ सुख कयुं मागवुं? तप करी पछी मागवानुं कंई सूजे नहीं, अथवा न्यूनाधिक सूजे तो करेल तप पण निरर्थक जाय; माटे एक वखत आखा देशमां प्रवास करवो. संसारना महत्पुरुषोनां धाम, वैभव अने सुख जोवां. एम निश्चय करी ते प्रवासमां नीकळी पड्यो. भारतनां जे जे रमणीय अने रिद्धिमान शहेरो हतां ते जोयां. युक्तिप्रयुक्तिए राजाधिराजनां अंतःपुर, सुख अने वैभव जोयां. श्रीमंतोना आवास, वहिवट, बागबगीचा अने कुटुंब परिवार जोयां; पण एथी तेनुं कोई रीते मन मान्युं नहीं. कोईने स्त्रीनुं दुःख, कोईने पतिनुं दुःख, कोईने अज्ञानथी दुःख, कोईने वहालांना वियोगनुं दुःख, कोईने निर्धनतानुं दुःख, कोईने लक्ष्मीनी उपाधिनुं दुःख, कोईने शरीरसंबंधी दुःख, कोईने पुत्रनुं दुःख, कोईने शत्रुनुं दुःख, कोईने जडतानुं दुःख, कोईने माबापनुं दुःख, कोईने वैधव्य दुःख, कोईने कुटुंबनुं दुःख, कोईने पोतानां नीचकुळनुं दुःख, कोईने प्रीतिनुं दुःख, कोईने ईर्षानुं दुःख, कोईने हानिनुं दुःख, एम एक बे विशेष के बधां दुःख स्थळे स्थळे ते विप्रना जोवामां आव्यां. एथी करीने एनुं मन कोई स्थळे मान्युं नहीं; ज्यां जुए त्यां दुःख तो खरूंज. कोई स्थळे संपूर्ण सुख तेना जोवामां आव्युं नहीं. हवे त्यारे शुं मागवुं? एम विचारतां विचारतां एक महाधनाढ्यनी प्रशंसा सांभळीने ते द्वारिकामां आव्यो. द्वारिका महारिद्धिमान, वैभवयुक्त, बागबगीचावडे करीने सुशोभित अने वस्तीथी भरपूर शहेर तेने लाग्युं. सुंदर अने भव्य आवासो जोतो, अने पूछतो पूछतो ते पेला महाधनाढ्यने घेर गयो. श्रीमंत मुखग्रहमां बेठा हता. तेणे अतिथि जाणीने ब्राह्मणने सन्मान आप्युं; कुशळता पूछी अने तेओने माटे भोजननी योजना करावी. जरा वार जवा दई धीरजथी शेठे ब्राह्मणने पूछ्युं, आपनुं आगमन कारण जो मने कहेवा जेवुं होय तो कहो. ब्राह्मणे कह्युं, हमणा आप क्षमा राखो; आपनो सघळी जातनो वैभव, धाम, बागबगीचा इत्यादि मने देखाडवुं पडशे; ए जोया पछी आगमनकारण कहीश. शेठे एनुं कंई मर्मरूप कारण जाणीने कह्युं, भले, आनंदपूर्वक आपनी इच्छा प्रमाणे करो. जम्या पछी ब्राह्मणे शेठे पोते साथे आवीने धामादिक बताववा विनंति करी. धनाढ्ये ते मान्य राखी; अने पोते साथे जई बागबगीचा, धाम, वैभव ए सघळुं देखाड्युं. शेठनी स्त्री अने पुत्रो पण त्यां ब्राह्मणना जोवामां आव्या. तेओए योग्यतापूर्वक ते ब्राह्मणनो सत्कार कर्यो. एओनां रूप, विनय अने स्वच्छता जोईने तेमज तेओनी मधुरवाणी सांभळीने ब्राह्मण राजी थयो. पछी तेनी दुकाननो वहिवट जोयो. तेमां सोएक वहिवटिया त्यां बेठेला जोया. तेओ पण मायाळु, विनयी अने नम्र ते ब्राह्मणना जोवामां आव्या. एथी ते बहु संतुष्ट थयो. एनुं मन अहीं कंईक संतोषायुं. सुखी तो जगत्मां आज जणाय छे एम तेने लाग्युं.

६२ सुखविषे विचार.

(१)

केवां एनां सुंदर घर छे! केवी सुंदर तेनी स्वच्छता अने जाळवणी छे! केवी शाणी अने मनोज्ञा तेनी सुशीळ स्त्री छे! केवा तेना कांतिमान अने कह्यागरा पुत्रो छे! केवुं संपीलुं तेनुं कुटुंब छे! लक्ष्मीनी महेरपण एने त्यां केवी छे! आखा भारतमां एना जेवो बीजो कोई सुखी नथी. हवे तप करीने जो हुं मागुं तो आ महाधनाढ्य जेवुंज सघळुं मागुं, बीजी चाहना करूं नहीं.

दिवस वीती गयो अने रात्रि थई. सुवानो वखत थयो. धनाढ्य अने ब्राह्मण एकांतमां बेठा हता; पछी धनाढ्ये विप्रने आगमन कारण कहेवा विनंति करी.

विप्र—हुं घेरथी एवो विचार करी नीकळ्यो हतो के बधाथी वधारे सुखी कोण छे ते जोवुं; अने तप करीने पछी एना जेवुं सुख संपादन करवुं. आखा भारत अने तेनां सघळां रमणीय स्थळो जोयां; परंतु कोई राजाधिराजने त्यां पण मने संपूर्ण सुख जोवामां आव्युं नहीं. ज्यां जोयुं त्यां आधि, व्याधि अने उपाधि जोवामां आवी. आप भणी आवतां आपनी प्रशंसा सांभळी, एटले हुं अहीं आव्यो; अने संतोष पण पाम्यो. आपना जेवी रिद्धि, सत्पुत्र, कमाई, स्त्री, कुटुंब, घर वगेरे मारा जोवामां क्यांय आव्युं नथी. आप पोते पण धर्मशील, सद्गुणी अने जिनेश्वरना उत्तम उपासक छो. एथी हुं एम मानुं छउं के आपना जेवुं सुख बीजे नथी. भारतमां आप विशेष सुखी छो. उपासना करीने कदापि देव कने याचुं तो आपना जेवी सुखस्थिति याचुं.

धनाढ्य—पंडितजी, आप एक बहु मर्मभरेला विचारथी नीकळ्या छो; एटले अवश्य आपने जेम छे तेम स्वानुभवी वात कहुं छउं; पछी जेम तमारी इच्छा थाय तेम करजो. मारे त्यां आपे जे जे सुख जोयां ते ते सुख भारतसंबंधमां क्यांय नथी एम आपे कह्युं तो तेम हशे; पण खरूं ए मने संभवतुं नथी; मारो सिद्धांत एवो छे के जगत्मां कोई स्थळे वास्तविक सुख नथी. जगत् दुःखथी करीने दाझतुं छे. तमे मने सुखी जुओ छो परंतु वास्तविक रीते हुं सुखी नथी.

विप्र—आपनुं आ कहेवुं कोई अनुभवसिद्ध अने मार्मिक हशे. में अनेक शास्त्रो जोयां छे; छतां आवा मर्मपूर्वक विचारो लक्षमां लेवा परिश्रम लीधो नथी. तेम मने एवो अनुभव सर्वने माटे थईने थयो नथी. हवे आपने शुं दुःख छे? ते मने कहो.

धनाढ्य—पंडितजी, आपनी इच्छा छे तो हुं कहुं छउं. ते लक्षपूर्वक मनन करवा जेवुं छे; अने ए उपरथी कंई रस्तो पामवा जेवुं छे.

६२ सुखविषे विचार.

(२)

जे स्थिति हमणां मारी आप जुओ छो तेवी स्थिति लक्ष्मी, कुटुंब अने स्त्रीसंबंधमां आगळ पण हती. जे वखतनी हुं वात करूं छउं, ते वखतने लगभग वीश वर्ष थयां. व्यापार, अने वैभवनी बहोळाश ए सघळुं वहिवट अवळो पडवाथी घटवा मंड्युं. कोट्यवधि कहेवातो हुं उपराचापरी खोटना भार वहन करवाथी लक्ष्मी वगरनो मात्र त्रण वर्षमां थई पड्यो. ज्यां केवळ सवळुं धारीने नांख्युं हतुं त्यां अवळुं पड्युं. एवामां मारी स्त्री पण गुजरी गई. ते वखतमां मने कंई संतान नहोतुं. जबरी खोटोने मारे मोर अहींथी नीकळी जवुं पड्युं. मारां कुटुंबीओए बनती रक्षा करी; परंतु ते आभ फाट्यानुं थीगडुं हतुं. अन्नने अने दांतने वेर थवानी स्थितिए हुं बहु आगळ नीकळी पड्यो. ज्यारे हुं त्यांथी नीकळ्यो त्यारे मारां कुटुंबीओ मने रोकी राखवा मंड्यां के तें गामनो दरवाजो पण दीठो नथी, माटे तने जवा दई शकाय नहीं. तारूं कोमळ शरीर कंई पण करी शके नहीं; अने तुं त्यां जा अने सुखी था तो पछी आव पण नहीं; माटे ए विचार तारे मांडी वाळवो. घणा प्रकारथी तेओने समजावी, सारी स्थितिमां आवीश त्यारे अवश्य अहीं आवीश, एम वचन दई जावाबंदर हुं पर्यटने नीकळी पड्यो.

प्रारब्ध पाछां वळवानी तैयारी थई. दैवयोगे मारी कने एक दमडी पण रही नहोती. एक के बे महीना उदरपोषण चाले तेवुं साधन रह्युं नहोतुं. छतां जावामां हुं गयो; त्यां मारी बुद्धिए प्रारब्ध खीलव्यां. जे वहाणमां हुं बेठो हतो ते वहाणना नाविके मारी चंचळता अने नम्रता जोईने पोताना शेठ आगळ मारां दुःखनी वात करी. ते शेठे मने बोलावी अमुक काममां गोठव्यो; जेमां हुं मारा पोषणथी चोगणुं पेदा करतो हतो. ए वेपारमां मारूं चित्त ज्यारे स्थिर थयुं त्यारे भारतसाथे ए वेपार वधारवा में प्रयत्न कर्युं; अने तेमां फाव्यो. बे वर्षमां पांच लाख जेटली कमाई थई. पछी शेठ पासेथी राजी खुशीथी आज्ञा लई में केटलोक माल खरीदी द्वारिकां भणी आववानुं कर्युं. थोडे काळे त्यां आवी पहोंच्यो त्यारे बहु लोक सन्मान आपवा मने सामा आव्या हता. हुं मारां कुटुंबीओने आनंदभावथी जई मळ्यो. तेओ मारा भाग्यनी प्रशंसा करवा लाग्यां. जावेथी लीधेला माले मने एकना पांच कराव्या. पंडितजी! त्यां केटलाक प्रकारथी मारे पाप करवां पड्यां हतां; पुरूं खावा पण हुं पाम्यो नहोतो; परंतु एकवार लक्ष्मी साध्य करवानो जे प्रतिज्ञाभाव कर्यो हतो ते प्रारब्धयोगथी पळ्यो. जे दुःखदायक स्थितिमां हुं हतो ते दुःखमां शुं खामी हती? स्त्री, पुत्र एतो जाणे नहोतांज; माबाप आगळथी परलोक पाम्यां हतां. कुटुंबीओना वियोगवडे अनें विना दमडीए जावे जे वखते हुं गयो ते वखतनी स्थिति अज्ञानदृष्टिथी आंखमां आंसु आणी दे तेवी छे; आ वखते पण धर्ममां लक्ष राख्युं हतुं. दिवसनो अमुक भाग तेमां रोकती हतो, ते लक्ष्मी के एवी लालचे नहीं;

परंतु संसारदुःखथी ए तारनार साधन छे एम गणीने मोतनो भय क्षण पण दूर नथी. माटे ए कर्त्तव्य जेम बने तेम त्वराथी करी लेवुं, ए मारी मुख्य नीति हती. दुराचारथी कंई सुख नथी; मननी तृप्ति नथी; अने आत्मानी मलिनता छे. ए तत्त्व भणी में मारुं लक्ष दोरेलुं हतुं.

---

६४ सुखविषे विचार.

(४)

अहीं आव्या पछी हुं सारां ठेकाणांनी कन्या पाम्यो. ते पण सुलक्षणी अने मर्यादशील नीवडी; ए वडे करीने मारे त्रण पुत्र थया. वहिवट प्रबळ होवाथी अने नाणुं नाणांने वधारतुं होवाथी दश वर्षमां हुं महाकोट्यवधि थई पड्यो. पुत्रनां नीति, विचार, अने बुद्धि उत्तम रहेवा में बहु सुंदर साधनो गोठव्यां, जेथी तेओ आ स्थिति पाम्या छे. मारां कुटुंबीओने योग्य योग्य स्थळे गोठवी तेओनी स्थितिने सुधरती करी. दुकानना में अमुक नियमो बांध्या. उत्तम धामनो आरंभ पण करी लीधो. आ फक्त एक ममत्व खातर कर्युं. गयेलुं पाछुं मेळव्युं; अने कुळ परंपरानुं नामांकितपणुं जतुं अटकाव्युं, एम कहेवरावबा माटे आ सघळुं कर्युं; एने हुं सुख मानतो नथी. जोके हुं बीजा करतां सुखी छउं; तोपण ए सातावेदनीय छे; सत्सुख नथी. जगत्मां बहुधा. करीने असातावेदनीय छे. में धर्ममां मारो काळ गाळवानो नियम राख्यो छे. सत्शास्त्रोनां वाचनमनन, सत्पुरुषोना समागम, यमनियम, एक महिनामां बार दिवस ब्रह्मचर्य, बनतुं गुप्तदान, ए आदिधर्मरूपे मारो काळ गाळुं छुं. सर्व व्यवहारसंबंधीनी उपाधिमांथी केटलोक भाग बहु अंशे में त्याग्यो छे. पुत्रोने व्यवहारमां यथायोग्य करीने हुं निर्ग्रंथ थवानी इच्छा राखुं छउं. हमणां निर्ग्रंथ थई शकुं तेम नथी; एमां संसारमोहिनी के एवुं कारण नथी; परंतु ते पण धर्मसंबंधी कारण छे. गृहस्थधर्मनां आचरण बहु कनिष्ट थई गयां छे; अने मुनियो ते सुधारी शकता नथी. गृहस्थ गृहस्थने विशेष बोध करी शके; आचरणथी पण असर करी शके. एटला माटे थईने धर्मसंबंधे गृहस्थ वर्गने हुं घणे भागे बोधी यमनियममां आणुं छउं. दरसप्ताहिके आपणे त्यां पांचसें जेटला सद्गृहस्थोनी सभा भराय छे. आठ दिवसनो नवो अनुभव अने बाकीनो आगळनो धर्मानुभव एमने बे त्रण मुहूर्त्त बोधुं छउं. मारी स्त्री धर्मशास्त्रनो केटलोक बोध पामेली होवाथी ते पण स्त्रीवर्गने उत्तम यमनियमनो बोध करी सप्ताहिक सभा भरेछे. पुत्रो पण शास्त्रनो बनतो परिचय राखे छे. विद्वानोनुं सन्मान, अतिथिनो विनय, अने सामान्य सत्यता—एकज भाव—एवा नियमो बहुधा मारा अनुचरो पण सेवेछे. एओ बधा एथी साता भोगवी शकेछे. लक्ष्मीनी साथे मारां नीति, धर्म, सद्गुण, विनय एणे जनसमुदायने बहु सारी असर करी छे. राजासहित पण मारी नीतिवात अंगीकार करे तेवुं थयुं छे. आ सघळुं आत्मप्रशंसा माटे हुं कहेतो नथी ए आपे स्मृतिमां राखवुं; मात्र आपना पूछेला खुलासा दाखल आ सघळुं संक्षेपमां कहेतो जउं छउं.

---

६५ सुखविषे विचार.

(५)

आ सघळां उपरथी हुं सुखी छउं एम आपने लागी शकशे अने सामान्यविचारे मने बहु-सुखी मानो तो मानी शकाय तेम छे. धर्म, शील अने नीतिथी तेमज शास्त्रावधानथी मने जे आनंद उपजे छे ते अवर्णनीय छे. पण तत्त्वदृष्टिथी हुं सुखी न मनाउं. ज्यांसुधी सर्व प्रकारे बाह्य अने अभ्यंतर परिग्रह में त्याग्यो नथी त्यांसुधी रागदोषनो भाव छे. जोके ते बहु अंशे नथी, पण छे; तो त्यां उपाधि पण छे. सर्वसंगपरित्याग करवानी मारी संपूर्ण आकांक्षा छे; पण ज्यांसुधी तेम थयुं नथी त्यांसुधी कोई प्रियजननो वियोग, व्यवहारमां हानि, कुटुंबीनुं दुःख ए थोडे अंशे पण उपाधि आपी शके. पोताना देहपर मोत शिवाय पण नाना प्रकारना रोगनो संभव छे. माटे केवळ निर्ग्रंथ, बाह्याभ्यंतर परिग्रहनो त्याग, अल्पारंभनो त्याग ए सघळुं नथी थयुं त्यांसुधी हुं मने केवळ सुखी मानतो नथी. हवे आपने तत्त्वनी दृष्टिए विचारतां मालुम पडशे के लक्ष्मी, स्त्री, पुत्र के कुटुंब एवडे सुख नथी. अने एने सुख गणुं तो ज्यारे मारी स्थिति पतित थई हती त्यारे ए सुख क्यां गयुं हतुं? जेनो वियोग छे, जे क्षणभंगुर छे अने ज्यां अव्याबाधपणुं नथी ते संपूर्ण के वास्तविक सुख नथी. एटला माटे थईने हुं मने सुखी कही शकतो नथी. हुं बहु विचारी विचारी व्यापार वहिवट करतो हतो, तोपण मारे आरंभोपाधि, अनीति अने लेश पण कपट सेववुं पड्युं नथी, एम तो नथीज. अनेक प्रकारनां आरंभ, अने कपट मारे सेववां पड्यां हतां. आप जो धारता हो के देवोपासनथी लक्ष्मी प्राप्त करवी, तो ते जो पुण्य नहोय तो कोई काळे मळनार नथी. पुण्यथी पामेली लक्ष्मीवडे महारंभ, कपट अने मानप्रमुख वधारवां ते महापापनां कारण छे; पाप नरकमां नाखे छे. पापथी आत्मा महान् मनुष्यदेह एळे गुमावी दे छे. एकतो जाणे पुण्यने खाई जवां; बाकी वळी पापनुं बंधन करवुं; लक्ष्मीनी अने ते वडे आखा संसारनी उपाधि भोगववी ते हुं धारूं छउं के विवेकी आत्माने मान्य न होय. में जे कारणथी लक्ष्मी उपार्जन करी हती, ते कारण में आगळ आपने जणाव्युं हतुं. जेम आपनी इच्छा होय तेम करो. आप विद्वान् छो, हुं विद्वानने चाहुं छउं. आपनी अभिलाषा होय तो धर्मध्यानमां प्रसक्त थई सहकुटुंब अहीं भले रहो. आपनी उपजीविकानी सरळ योजना जेम कहो तेम हुं रुचिपूर्वक करावी आपुं. अहीं शास्त्राध्ययन अने सद्वस्तुनो उपदेश करो. मिथ्यारंभोपाधिनी लोलुपतामां हुं धारूं छउं के न पडो, पछी आपनी जेवी इच्छा.

पंडित—आपे आपना अनुभवनी बहु मनन करवा जेवी आख्यायिका कही. आप अवश्य कोई महात्मा छो. पुण्यानुबंधी पुण्यवान् जीव छो; विवेकी छो; आपनी विचारशक्ति अद्भुत छे; हुं दरिद्रताथी कंटाळीने जे इच्छा राखतो हतो ते एकांतिक हती. आवा सर्व प्रकारना

विवेकी विचार में कर्या न होता. आवो अनुभव—आवी विवेकशक्ति हुं गमे तेवो विद्वान् छउं छतां मारामां नथी, ए वात हुं सत्यज कहुं छउं. आपे मारे माटे जे योजना दर्शावी ते माटे आपनो बहु उपकार मानुं छउं; अने नम्रतापूर्वक ए हुं अंगीकार करवा हर्ष बतावुं छउं. हुं उपाधिने चाहतो नथी. लक्ष्मीनो फंद उपाधिज आपे छे. आपनुं अनुभवसिद्ध कथन मने बहु रूच्युं छे. संसार बळतोज छे. एमां सुख नथी. आपे निरुपाधि मुनिसुखनी प्रशंसा करी ते सत्य छे. ते सन्मार्ग परिणामे सर्वोपाधि, आधिव्याधिथी तेमज सर्व अज्ञानभावथी रहित एवा शाश्वत मोक्षनो हेतु छे.

---

६६ सुखविषे विचार.

(६)

धनाढ्य—आपने मारी वात रुची एथी हुं निरभिमानपूर्वक आनंद पामुं छउं. आपने माटे हुं योग्य योजना करीश. मारा सामान्य विचारो कथानुरूप अहीं कहेवानी हुं आज्ञा लउं छउं.

जेओ मात्र लक्ष्मीने उपार्जन करवामां कपट, लोभ अने मायामां मुंझाया पड्या छे ते बहु दुःखी छे. तेनो ते पुरो उपयोग के अधुरो उपयोग करी शकता नथी. मात्र उपाधिज भोगवे छे. ते असंख्यात पाप करे छे. तेने काळ अचानक लईने उपाडी जाय छे. अधोगति पामी ते जीव अनंतसंसार वधारे छे. मळेलो मनुष्यदेह निर्माल्य करी नाखे छे जेथी ते निरंतर दुःखीज छे.

जेओए पोतानां उपजीविका जेटलां साधनमात्र अल्पारंभथी राख्यां छे, शुद्ध एकपत्नीव्रत, संतोष, परात्मानी रक्षा, यम, नियम, परोपकार, अल्पराग, अल्पद्रव्यमाया अने सत्य तेमज शास्त्राध्ययन राखेल छे, जे सत्पुरुषोने सेवे छे, जेणे निर्ग्रंथतानो मनोरथ राख्यो छे, बहु प्रकारे करीने संसारथी जे त्यागी जेवा छे, जेना वैराग्य अने विवेक उत्कृष्ट छे तेवा पुरुषो पवित्रतामां सुखपूर्वक काळ निर्गमन करे छे.

सर्व प्रकारना आरंभ अने परिग्रहथी जेओ रहित थया छे, द्रव्यथी, क्षेत्रथी, काळथी अने भावथी जेओ अप्रतिबंधपणे विचरे छे, शत्रु–मित्र प्रत्ये जे समान दृष्टिवाळा छे अने शुद्ध आत्मध्यानमां जेमनो काळ निर्गमन थाय छे, अथवा स्वाध्याय ध्यानमां जे लीन छे, एवा जितेंद्रिय अने जितकषाय ते निर्ग्रंथो परम सुखी छे.

सर्व घनघाती कर्मनो क्षय जेमणे कर्यो छे, चार अघाती कर्म पातळां जेनां पड्यां छे, जे मुक्त छे, जे अनंतज्ञानी अने अनंतदर्शी छे ते तो संपूर्ण सुखीज छे. मोक्षमां तेओ अनंत जीवनना अनंतसुखमां सर्व कर्मविरक्तताथी विराजे छे.

आम सत्पुरुषोए कहेलो मत मने मान्य छे. पहेलो तो मने त्याज्य छे. बीजो हमणां मान्य छे; अने घणे भागे ए ग्रहण करवानो मारो बोध छे. त्रीजो बहु मान्य छे. अने चोथो तो सर्वमान्य अने सच्चिदानंद स्वरूप छे.

एम पंडितजी आपनी अने मारी सुखसंबंधी वातचित थई. प्रसंगोपात ते वात चर्चता जईशुं.

तेमर विचार करीशुं. आ विचारो आपने कह्याथी मने बहु आनंद थयो छे. आप तेवा विचारने अनुकूळ थया एथी वळी आनंदमां वृद्धि थई छे. एम परस्पर वातचित करतां करतां हर्षभेर पछी तेओ समाधिभावथी शयन करी गया.

जे विवेकीओ आ सुखसंबंधी विचार करशे तेओ बहु तत्त्व अने आत्मश्रेणिनी उत्कृष्टताने पामशे. एमां कहेला अल्पारंभी, निरारंभी अने सर्वमुक्त लक्षणो लक्षपूर्वक मनन करवा जेवां छे. जेम बने तेम अल्पारंभी थई समभावथी जनसमुदायना हित भणी वळवुं, परोपकार, दया, शांति, क्षमा अने पवित्रतानुं सेवन करवुं ए बहु सुखदायक छे. निर्ग्रंथताविषे तो विशेष कहेवानुं नथी. मुक्तात्मा अनंत सुखमयज छे.

---

६७ अमूल्य तत्त्वविचार.

हरिगीत छंद.

बहु पुण्यकेरा पुंजथी शुभ देह मानवनो मळ्यो;
तोये अरे! भवचक्रनो आंटो नहिं एके टळ्यो;
सुख प्राप्त करतां सुख टळे छे लेश ए लक्षे लहो;
क्षण क्षण भयंकर भावमरणे कां अहो राची रहो? १.
लक्ष्मी अने अधिकार वधतां, शुं वध्युं ते तो कहो?
शुं कुटुंब के परिवारथी वधवापणुं, ए नय ग्रहो,
वधवापणुं संसारनुं नर देहने हारी जवो,
एनो विचार नहीं अहोहो! एक पळ तमने हवो!!! २.
निर्दोष सुख निर्दोष आनंद, ल्यो गमे त्यांथी भले,
ए दिव्यशक्तिमान् जेथी जंजिरेथी नीकळे;
परवस्तुमां नहिं मुंझवो, एनी दया मुजने रही,
ए त्यागवा सिद्धांत के पश्चात्‌दुःख ते सुख नहीं. ३.
हुं कोण छुं? क्यांथी थयो? शुं स्वरूप छे मारूं खरूं?
कोना संबंधे वळगणा छे? राखुं के ए परिहरुं?
एना विचार विवेकपूर्वक शांत भावे जो कर्या,
तो सर्व आत्मिकज्ञानना सिद्धांततत्त्व अनुभव्यां. ४.
ते प्राप्त करवा वचन कोनुं सत्य केवळ मानवुं?
निर्दोष नरनुं कथन मानो तेह जेणे अनुभव्युं.
रे! आत्म तारो! आत्म तारो! शीघ्र एने ओळखो;
सर्वात्ममां समदृष्टि द्यो आ वचनने हृदये लखो. ५.

---

६८ जितेंद्रियता.

ज्यांसुधी जीभ स्वादिष्ट भोजन चाहे छे, ज्यांसुधी नासिका सुगंध चाहे छे, ज्यांसुधी कान वारांगनाआदिनां गायन अने वार्जित्र चाहे छे, ज्यांसुधी आंख वनोपवन जोवानुं लक्ष राखे छे, ज्यांसुधी त्वचा सुगंधीलेपन चाहे छे, त्यांसुधी ते मनुष्य निरागी, निर्ग्रंथ, निःपरिग्रही, निरारंभी अने ब्रह्मचारी थई शकतो नथी. मनने वश करवुं ए सर्वोत्तम छे. एना वडे सघळी इंद्रियो वश करी शकाय छे. मन जीतवुं बहु दुर्घट छे. एक समयमां असंख्याता योजन चालनार अश्व ते मन छे. एने थकाववुं बहु दुर्लभ छे. एनी गति चपळ अने न झाली शकाय तेवी छे. महा ज्ञानीओए ज्ञानरूपी लगामवडे करीने एने स्तंभित राखी सर्व जय कर्यो छे.

उत्तराध्ययनसूत्रमां नमिराज महर्षिए शक्रेंद्रप्रत्ये एम कह्युं छे के दश लाख सुभटने जीतनार कईक पड्या छे; परंतु स्वात्माने जीतनारा बहु दुर्लभ छे; अने ते दश लाख सुभटने जीतनार करतां अत्युत्तम छे.

मन ज सर्वोपाधिनी जन्मदाता भूमिका छे. मनज बंध अने मोक्षनुं कारण छे. मन ज सर्व संसारनी मोहिनी रूपछे. ए वश थतां आत्मस्वरूपने पामवुं लेश मात्र दुर्लभ नथी.

मनवडे इंद्रियोनी लोलुपता छे. भोजन, वार्जित्र, सुगंधी, स्त्रीनुं निरीक्षण, सुंदर विलेपन ए सघळुं मन ज मागे छे. ए मोहिनी आडे ते धर्मने संभारवा पण देतुं नथी. संभार्या पछी सावधान थवा देतुं नथी. सावधान थयापछी पतितता करवामां प्रवृत्त थाय छे. एमां नथी फावतुं त्यारे सावधानीमां कंई न्यूनता पहोंचाडे छे. जेओ ए न्यूनता पण न पामतां अडग रहीने ते मनने जीते छे तेओ सर्वथा सिद्धिने पामे छे.

मन कोईथी ज अकस्मात् जीती शकाय छे, नहीं तो गृहस्थाश्रमे अभ्यासे करीने जीताय छे; ए अभ्यास निर्ग्रंथतामां बहु थई शके छे; छतां सामान्य परिचय करवा मांगीए तो तेनो मुख्य मार्ग आ छे के ते जे दुरिच्छा करे तेने भूली जवी; तेम करवुं नहीं. ते ज्यारे शब्दस्पर्शादि विलास इच्छे त्यारे आपवा नहीं. टूंकामां आपणे एथी दोरावुं नहीं पण आपणे एने दोरवुं; मोक्षमार्ग चिंतव्यामां रोकवुं. जितेंद्रियता विना सर्व प्रकारनी उपाधि 'उभीज रही छे. त्यागे न त्याग्या जेवो थाय छे, लोक लज्जाए तेने सेववो पडे छे. माटे अभ्यासे करीने पण मनने स्वाधीनतामां लई अवश्य आत्महित करवुं.

---

६९ ब्रह्मचर्यनी नववाड.

ज्ञानीओए थोडा शब्दोमां केवा भेद अने केवुं स्वरूप बतावेल छे? ए वडे केटली बधी आत्मोन्नति थाय छे? ब्रह्मचर्य जेवा गंभीर विषयनुं स्वरूप संक्षेपमां अति चमत्कारिक रीते आप्युं छे. ब्रह्मचर्यरूपी एक सुंदर झाड अने तेने रक्षा करनारी जे नव विधियो तेने वाडनुं रूप

आपी आचार पाळवामां विशेष स्मृति रही शके एवी सरळता करी छे. ए नव वाड जेम छे तेम अहीं कही जउं छउं.

१. वसति—ब्रह्मचारी साधुए स्त्री, पशु के पडंग एथी संयुक्त वसतिमां रहेवुं नहीं. स्त्री बे प्रकारनी छे;—मनुष्यिणी अने देवांगना. ए प्रत्येकना पाछा बे बे भेद छे. एकतो मूळ अने बीजी स्त्रीनी मूर्त्ति के चित्र. एमांथी गमे ते प्रकारनी स्त्री ज्यां होय त्यां ब्रह्मचारी साधुए न रहेवुं, केमके ए विकार हेतु छे. पशु एटले तिर्यंचिणी, गाय भेंस इत्यादिक जे स्थळे होय ते स्थळे न रहेवुं. अने पडंग एटले नपुंसक एनो वास होय त्यां पण न रहेवुं. एवा प्रकारनो वास ब्रह्मचर्यनी हानि करे छे. तेओनां कामचेष्टा हाव भाव इत्यादिक विकारो मनने भ्रष्ट करे छे.

२. कथा—मात्र एकली स्त्रियोनेज के एकज स्त्रीने धर्मोपदेश ब्रह्मचारीए न करवो. कथा ए मोहनी उत्पत्तिरूप छे. ब्रह्मचारीए स्त्रीना रूप कामविलाससंबंधी ग्रंथो वांचवा नहीं, तेमज जेथी चित्त चळे एवा प्रकारनी गमे ते शृंगार संबंधी कथा ब्रह्मचारीए करवी नहीं.

३. आसन—स्त्रियोनी साथे एक आसने न बेसवुं, तेमज ज्यां स्त्री बेठी होय त्यां बे घडी सुधीमां ब्रह्मचारीए न बेसवुं. ए स्त्रियोनी स्मृतिनुं कारण छे, एथी विकारनी उत्पत्ति थाय छे. एम भगवाने कह्युं छे.

४. इंद्रियनिरीक्षण—स्त्रीओनां अंगोपांग ब्रह्मचारी साधुए न जोवां; न निरखवां. एनां अमुक अंगपर दृष्टि एकाग्र थवाथी विकारनी उत्पत्ति थाय छे.

५. कुड्यांतर—भींत, कनात के त्राटानो अंतरपट राखी स्त्री-पुरुष ज्यां मैथुन सेवे त्यां ब्रह्मचारीए रहेवुं नहीं. कारण शब्द, चेष्टादिक विकारनां कारण छे.

६. पूर्वक्रीडा—पोते गृहस्थावासमां गमे तेवी जातना शृंगारथी विषयक्रीडा करी होय तेनी स्मृति करवी नहीं; तेम करवाथी ब्रह्मचर्य भंग थाय छे.

७. प्रणीत—दूध, दहीं, घृतादिमधुरा अने चीकाशवाळा पदार्थोनो बहुधा आहार न करवो. एथी वीर्यनी वृद्धि अने उन्माद थाय छे अने तेथी कामनी उत्पत्ति थाय छे. माटे ब्रह्मचारीए तेम करवुं नहीं.

८. अतिमात्राहार—पेट भरीने अतिमात्राहार करवो नहीं; तेम अतिमात्रानी उत्पत्ति थाय तेम करवुं नहीं. एथी पण विकार वधे छे.

९. विभूषण—स्नान, विलेपन करवां नहीं, तेमज पुष्पादिक ब्रह्मचारीए ग्रहण करवुं नहीं. एथी ब्रह्मचर्यने हानि उत्पन्न थाय छे.

एम विशुद्ध ब्रह्मचर्यने माटे भगवंते नववाड कही छे. बहुधा ए तमारा सांभळवामां आवी हशे; परंतु गृहस्थावासमां अमुक अमुक दिवस ब्रह्मचर्य धारण करवामां अभ्यासीओने लक्षमां रहेवा अहीं आगळ कंईक समजणपूर्वक कही छे.

७० सनत्कुमार.

(१)

चक्रवर्त्तीना वैभवमां शी खामी होय? सनत्कुमार ए चक्रवर्त्ती हता. तेनां वर्ण अने रूप अत्युत्तम हतां. एक वेळा सुधर्मसभामां ते रूपनी स्तुति थई; कोई बे देवोने ते वात रुची नहीं; पछी तेओ ते शंका टाळवाने विप्ररूपे सनत्कुमारनां अंतःपुरमां गया. सनत्कुमारनो देह ते वेळा खेळथी भर्यो हतो. तेने अंगमर्दनादिक पदार्थोनुं मात्र विलेपन हतुं. तेणे एक नानुं पंचीयुं पहेर्युं हतुं. अने ते स्नान मज्जन करवा माटे बेठा हता. विप्ररूपे आवेला देवता तेनुं मनोहर मुख, कंचनवर्णी काया, अने चंद्र जेवी कांति जोईने बहु आनंद पाम्या, अने माथुं धुणाव्युं. आ जोईने चक्रवर्त्तीए पूछ्युं, तमे माथुं शामाटे धुणाव्युं? देवोए कह्युं अमे तमारुं रूप अने वर्ण निरखवा माटे बहु अभिलाषी हता. स्थळे स्थळे तमारा वर्ण रूपनी स्तुति सांभाळी हती; आजे अमे ते प्रत्यक्ष जोयुं, जेथी अमने पूर्ण आनंद उपज्यो. माथुं धुणाव्युं एनुं कारण एके जेवुं लोकोमां कहेवाय छे तेवुंज रूप छे. एथी विशेष छे पण ओछुं नथी. सनत्कुमार स्वरूपवर्णनी स्तुतिथी प्रभुत्व लावी बोल्या, तमे आ वेळा मारुं रूप जोयुं ते भले, परंतु हुं राजसभामां वस्त्रालंकार धारण करी, केवळ सज्ज थईने ज्यारे सिंहासनपर बेसुं छउं त्यारे मारुं रूप अने मारो वर्ण जोवा योग्य छे. अत्यारे तो हुं खेळभरी कायाए बेठो छउं. जो ते वेळा तमे मारां रूप वर्ण जुओ तो अद्भुत चमत्कारने पामो अने चकित थई जाओ. देवोए कह्युं, त्यारे पछी अमे राजसभामां आवीशुं; एम कहीने त्यांथी चाल्या गया. सनत्कुमारे त्यार पछी उत्तम वस्त्रालंकारो धारण कर्यां. अनेक उपचारथी जेम पोतानी काया विशेष आश्चर्यता उपजावे तेम करीने ते राजसभामां आवी सिंहासनपर बेठा. आजुबाजु समर्थ मंत्रियो, सुभटो, विद्वानो अने अन्य सभासदो योग्य आसने बेसी गया हता. राजेश्वर चामर छत्रथी विंझाता अने खमा खमाथी वधावातां विशेष शोभी रह्या छे, त्यां पेला देवताओ पाछा विप्ररूपे आव्या. अद्भुत रूपवर्णथी आनंद पामवाने बदले जाणे खेद पाम्या छे एवा स्वरूपमां तेओए माथुं धुणाव्युं. चक्रवर्त्तीए पूछ्युं, अहो ब्राह्मणो! गई वेळा करतां आ वेळा तमे जुदा रूपमां माथुं धुणाव्युं एनुं शुं कारण छे, ते मने कहो. अवधिज्ञानानुसार विप्रे कह्युं के, हे महाराजा! तें रूपमां अने आ रूपमां भूमि आकाशनो फेर पडी गयो छे. चक्रवर्त्तीए ते स्पष्ट समजाववाने कह्युं. ब्राह्मणोए कह्युं, अधिराज! तमारी काया प्रथम अमृततुल्य हती; आ वेळा झेर तुल्य छे. ज्यारे अमृततुल्य अंग हतुं त्यारे आनंद पाम्या, अने आ वेळा झेर तुल्य छे त्यारे खेद पाम्या. अमे कहीए छीए ते वातनी सिद्धता करवी होय तो तमे तांबूल थुंको, तत्काळ ते पर मांखी बेसशे अने ते परलोक पहोंची जशे.

७१ सनत्कुमार.

(२)

सनत्कुमारे ए परीक्षा करी तो सत्य ठरी. पूर्वित कर्मनां पापनो जे भाग तेमां आ कायाना मद संबंधीनुं मेळवण थवाथी ए चक्रवर्तीनी काया झेरमय थई गई हती. विनाशी अने अशुचिमय कायानो आवो प्रपंच जोईने सनत्कुमारने अंतःकरणमां वैराग्य उत्पन्न थयो. आ संसार केवळ तजवा योग्य छे. आवीने आवी अशुचि स्त्री, पुत्र, मित्रादिकनां शरीरमां रही छे. ए सघळुं मोह मान करवा योग्य नथी, एम विचारीने ते छ खंडनी प्रभुता त्यागी चाली नीकळ्या. साधुरूपे ज्यारे विचरता हता त्यारे तेओने महारोग उत्पन्न थयो. तेनां सत्यत्वनी परीक्षा लेवाने कोई देव त्यां वैद्यरूपे आव्यो. साधुने कह्युं, हुं बहु कुशळ राजवैद्य छउं. तमारी काया रोगनो भोग थयेली छे. जो इच्छा होय तो तत्काळ हुं ते रोगने टाळी आपुं. साधु बोल्या, हे वैद्य! कर्मरूपी रोग महोन्मत्त छे; ए रोग टाळवानी तमारी जो समर्थता होय तो भले मारो ए रोग टाळो, ए समर्थता न होय तो आ रोग भले रह्यो. देवता बोल्यो, ए रोग टाळवानी समर्थता नथी. साधुए पोतानी लब्धिनां परिपूर्ण प्रबळवडे थुंकवाळी अंगुली करी ते रोगने खरडी के तत्काळ ते रोगनो नाश थयो; अने काया पाछी हती तेवी बनी गई. पछी ते वेळा देवे पोतानु स्वरूप प्रकाश्युं; धन्यवाद गाई वंदन करी ते पोताने स्थानक गयो.

रक्तपित्त जेवा, सदैव लोही परूथी गद्गदूता, महारोगनी उत्पत्ति जे कायामां छे, पळमां वणसी जवानो जेनो स्वभाव छे, जे प्रत्येक रोमे पोणा बब्बे रोगवाळी होई रोगनो भंडार छे, अन्न वगेरेनी न्यूनाधिकताथी जे प्रत्येक कायामां देखाव दे छे, मळमूत्र, नर्क, हाड, मांस, परू अने श्लेष्मथी जेनुं बंधारण टक्युं छे, त्वचाथी मात्र जेनी मनोहरता छे ते कायानो मोह खरे विभ्रमज छे. सनत्कुमारे जेनुं लेशमात्र मान कर्युं ते पण जेथी संखायुं नहीं ते कायामां अहो पामर! तुं शुं मोहे छे? ए मोह मंगळदायक नथी.

---

७२ बत्रिश योग.

सत्पुरुषो नीचेना बत्रिश योगनो संग्रह करी आत्माने उज्ज्वळ करवानुं कहे छे.

१. मोक्षसाधकयोग माटे शिष्ये आचार्य प्रत्ये आलोचना करवी.

२. आचार्ये आलोचना बीजा पासे प्रकाशवी नहीं.

३. आपत्तिकाळे पण धर्मनुं दृढपणुं त्यागवुं नहीं.

४. आ लोक, परलोकनां सुखनां फळनी वांछनाविना तप करवुं.

५. शिक्षा मळी ते प्रमाणे यतनाथी वर्त्तवुं; अने नवी शिक्षा विवेकथी ग्रहण करवी.

६. ममत्वनो त्याग करवो.

७. गुप्त तप करवुं.
८. निर्लोभता राखवी.
९. परिषह उपसर्गने जीतवा.
१०. सरळ चित्त राखवुं.
११. आत्मसंयम शुद्ध पाळवो.
१२. समकित शुद्ध राखवुं.
१३. चित्तनी एकाग्र समाधि राखवी.
१४. कपटरहित आचार पाळवो.
१५. विनय करवा योग्य पुरुषोनो यथायोग्य विनय करवो.
१६. संतोषथी करीने तृष्णानी मर्यादा टुंकी करी नांखवी.
१७. वैराग्यभावनामां निमग्न रहेवुं.
१८. मायारहित वर्त्तवुं.
१९. शुद्ध करणीमां सावधान थवुं.
२०. सम्वरने आदरवो अने पापने रोकवां.
२१. पोताना दोष सम्भावपूर्वक टाळवा.
२२. सर्व प्रकारना विषयथी विरक्त रहेवुं.
२३. मूल गुणे पंचमहाव्रत विशुद्ध पाळवां.
२४. उत्तर गुणे पंचमहाव्रत विशुद्ध पाळवां.
२५. उत्साहपूर्वक कायोत्सर्ग करवो.
२६. प्रमादरहित ज्ञान ध्यानमां प्रवर्त्तन करवुं.
२७. हमेशां आत्मचारित्रमां सूक्ष्म उपयोगथी वर्त्तवुं.
२८. ध्यान, जितेंद्रियता अर्थे एकाग्रतापूर्वक करवुं.
२९. मरणांत दुःखथी पण भय पामवो नहीं.
३०. स्त्रियादिकनां संगने त्यागवो.
३१. प्रायश्चित्त विशुद्धि करवी.
३२. मरणकाले आराधना करवी.

ए एकेका योग अमूल्य छे. सघळा संग्रह करनार परिणामे अनंत सुखने पामे छे.

---

७३ मोक्षसुख.

आ जगत् मंडळपर केटलीक एवी वस्तुओ अने मनेच्छा रही छे के जे केटलाक अंशे जाणता छतां कही शकाती नथी. छतां ए वस्तुओ कंई संपूर्ण शाश्वत के अनंत भेदवाळी नथी. एवी वस्तुनुं ज्यारे वर्णन न थई शके त्यारे अनंत सुखमय मोक्ष संबंधी तो उपमा

क्यांथीज मळे? भगवानने गौतमस्वामीए मोक्षना अनंत सुखविषे प्रश्न कर्युं त्यारे भगवाने उत्तरमां कह्युं, गौतम! ए अनंतसुख हुं जाणुं छउं; पण ते कही शकाय एवी अहीं आगळ कंई उपमा नथी. जगत्‌मां ए सुखना तुल्य कोईपण वस्तु के सुख नथी, एम वदी एक भीलनुं दृष्टांत नीचेना भावमां आप्युं हतुं.

एक जंगलमां एक भद्रिक भील तेनां बाळबच्चां सहित रहेतो हतो. शहेर वगेरेनी समृद्धिनी उपाधिनुं तेने लेश भान पण न हतुं. एक दिवस कोई राजा अश्वक्रीडा माटे फरतो फरतो त्यां नीकळी आव्यो; तेने बहु तृषा लागी हती; जेथी करीने सानवडे भील आगळ पाणी माग्युं. भीले पाणी आप्युं. शीतळ जळथी राजा संतोषायो. पोताने भील तरफथी मळेलां अमूल्य जळदाननो प्रत्युपकार करवा माटे भीलने समजावीने साथे लीधो. नगरमां आव्या पछी तेणे भीलने तेनी जींदगीमां नहीं जोयेली वस्तुमां राख्यो. सुंदर महेलमां, कने अनेक अनुचरो, मनोहर छत्रपलंग, अने स्वादिष्ट भोजनथी मंदमंद पवनमां, सुगंधी विलेपनमां तेने आनंद आनंद करी आप्यो. विविध जातिनां हीरामाणेक, मौक्तिक, मणिरत्न अने रंग बेरंगी अमूल्य चीजो निरंतर ते भीलने जोवा माटे मोकल्यां करे; बागबगीचामां फरवा हरवा मोकले. एम राजा तेने सुख आप्यां करतो हतो. कोई रात्रे बधां सूई रह्यां हतां, त्यारे ते भीलने बाळबच्चां सांभरी आव्यां एटले ते त्यांथी कंई लीधा कर्यावगर एकाएक नीकळी पड्यो. जईने पोतानां कुटुंबीने मळ्यो. ते बधांये मळीने पूछ्युं के तुं क्यां हतो? भीले कह्युं, बहु सुखमां; त्यां में बहु वखाणवा लायक वस्तुओ जोई.

कुटुंबीओ—पण ते केवी? ते तो अमने कहे.

भील—शुं कहुं, अहीं एवी एके वस्तुज नथी.

कुटुंबीओ—एम होय के? आ शंखलां, छीप, कोडां केवां मजानां पड्यां छे; त्यां कोई एवी जोवा लायक वस्तु हती?

भील—नहीं, भाई, एवी चीज तो अहीं एके नथी. एना सोमा भागनी के हजारमा भागनी पण मनोहर चीज अहीं नथी.

कुटुंबीओ—त्यारे तो तुं बोल्या विना बेठो रहे. तने भ्रमणा थई छे; आथी ते पछी सारुं शुं हशे?

हे गौतम! जेम ए भील राजवैभवसुख भोगवी आव्यो हतो; तेमज जाणतो हतो; छतां उपमा योग्य वस्तु नहीं मळवाथी ते कंई कही शकतो न होतो, तेम अनुपमेय मोक्षने, सच्चिदानंद स्वरूपमय निर्विकारी मोक्षनां सुखना असंख्यातमा भागने पण योग्य उपमेय नहीं मळवाथी हुं तने कही शकतो नथी.

मोक्षनां स्वरूप विषे शंका करनारा तो कुतर्कवादी छे; एओने क्षणिक सुखसंबंधी विचार

आडे सत्सुखनो विचार क्यांथी आवे? कोई आत्मिकज्ञानहीन एम पण कहे छे के आथी कोई विशेष सुखनुं साधन त्यां रह्युं नहि एटले अनंत अव्याबाध सुख कही दे छे, आ एनुं कथन विवेकी नथी. निद्रा प्रत्येक मानवीने प्रिय छे; पण तेमां तेओ कंई जाणी के देखी शकता नथी; अने जाणवामां आवे तो मात्र स्वप्नोपाधिनुं मिथ्यापणुं आवे; जेनी कंई असर पण थाय ए स्वप्ना वगरनी निद्रा जेमां सूक्ष्मस्थूळ सर्व जाणी अने देखी शकाय; अने निरुपाधिथी शांत उंघ लई शकाय तो तेनुं ते वर्णन शुं करी शके? एने उपमा पण शी आपे? आ तो स्थूळ दृष्टांत छे; पण बालविवेकी ए परथी कंई विचार करी शके ए माटे कह्युं छे.

भीलनुं दृष्टांत, समजाववा रूपे भाषाभेद फेरफारथी तमने कही बताव्युं.

---

७४ धर्मध्यान.

(१)

भगवाने चार प्रकारनां ध्यान कह्यां छे. आर्त्त, रौद्र, धर्म अने शुक्ल. पहेलां बे ध्यान त्यागवा योग्य छे. पाछळनां बे ध्यान आत्मसार्थकरूप छे. श्रुतज्ञानना भेद जाणवा माटे, शास्त्र विचारमां कुशळ थवा माटे, निर्ग्रंथप्रवचननुं तत्त्व पामवा माटे, सत्पुरुषोए सेववा योग्य, विचारवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य धर्मध्यानना मुख्य सोळ भेद छे. पहेलां चार भेद कहुं छउं. १ आणाविजय (आज्ञाविचय.) २ आवायविजय (अपायविचय.) ३ विवागविजय (विपाकविचय.) ४ संठाणविजय (संस्थानविचय.) १ आज्ञाविचय--आज्ञा एटले सर्वज्ञ भगवाने धर्मतत्त्व संबंधी जे जे कह्युं छे ते ते सत्य छे; एमां शंका करवा जेवुं नथी; काळनी हीनताथी, उत्तम ज्ञानना विच्छेद जवाथी, बुद्धिनी मंदताथी के एवा अन्य कोई कारणथी मारा समजवामां ते तत्त्व आवतुं नथी. परंतु अर्हंत भगवंते अंश मात्र पण मायायुक्त के असत्य कह्युं नथीज, कारण एओ निरागी, त्यागी, अने निस्पृही हता. मृषा कहेवानुं कंई कारण एमने हतुं नहीं. तेम एओ सर्वज्ञ सर्वदर्शी होवाथी अज्ञानथी पण मृषा कहे नहीं, ज्यां अज्ञानज नथी, त्यां ए संबंधी मृषा क्यांथी होय? एवुं जे चिंतन करवुं ते 'आज्ञाविचय' नामनो प्रथम भेद छे. २ अपायविचय--राग, द्वेष, काम, क्रोध ए वगेरेथीज जीवने जे दुःख उत्पन्न थाय छे तेथीज तेने भवमां भटकवुं पडे छे. तेनुं जे चिंतवन करवुं ते 'अपायविचय' नामे बीजो भेद छे. अपाय एटले दुःख. ३ विपाकविचय--हुं क्षणे क्षणे जे जे दुःख सहन करुं छउं, भवाटवीमां पर्यटन करुं छउं, अज्ञानादिक पामुं छउं, ते सघळुं कर्मनां फळना उदय वडे छे, एम चिंतववुं ते धर्म ध्याननो त्रीजो कर्मविपाक चिंतन भेद छे. ४ संस्थानविचय--त्रणलोकनुं स्वरूप चिंतववुं ते. लोकस्वरूप सुप्रतिष्ठितने आकारे छे; जीव अजीवे करीने संपूर्ण भरपुर छे. असंख्यात योजननी कोडानुकोडीए त्रिच्छो लोक छे; ज्यां असं-

ख्याता द्वीप-समुद्र छे. असंख्याता ज्योतिषीय, वाणव्यंतरादिकना निवास छे. उत्पाद, व्यय अने ध्रुवतानी विचित्रता एमां लागी पडी छे. अढीद्वीपमां जघन्य तीर्थंकर विश, उत्कृष्टा एकसो सितेर होय. तेओ तथा केवळी भगवान अने निर्ग्रंथ मुनिराज विचरे छे, तेओने "वंदामि, नमंसामि, सक्कारेमि, समाणेमि, कल्लाणं, मंगळं, देवयं, चेइयं, पज्जुवासामि" एम तेमज त्यां वसतां श्रावक, श्राविकानां गुणग्राम करीए. ते त्रिछालोकथकी असंख्यात गुणो अधिक उर्ध्व लोक छे. त्यां अनेक प्रकारना देवताओना निवास छे. पछी ईषत् प्राग्भारा छे. ते पछी मुक्तात्माओ विराजे छे. तेने "वंदामि, यावत् पज्जुवासामि." ते उर्ध्व लोकथी कंईक विशेष अधो लोक छे, त्यां अनंत दुःखथी भरेला नर्कावास अने भुवनपतिनां भुवनादिक छे. ए त्रण लोकनां सर्व स्थानक आ आत्माए सम्यक्त्व रहित-करणीथी अनंतवार जन्ममरण करी स्पर्शी मूक्यां छे, एम जे चिंतन करवुं ते 'संस्थान-विचय' नामे धर्म ध्याननो चोथो भेद छे. ए चार भेद विचारीने सम्यक्त्व सहित श्रुत अने चारित्र धर्मनी आराधना करवी. जेथी ए अनंत जन्म मरण टळे. ए धर्मध्यानना चार भेद स्मरणमां राखवा.

---

७५ धर्मध्यान.

(२)

धर्मध्याननां चार लक्षण कहुं छउं. १ आज्ञारुचि-एटले वीतराग भगवाननी आज्ञा अंगीकार करवानी रुचि उपजे ते. २ निसर्गरुचि-आत्मा स्वाभाविकपणे जातिस्मरणादिक ज्ञाने करी श्रुत सहित चारित्र धर्म धरवानी रुचि पामे तेने निसर्गरुचि कही छे. ३ सूत्र-रुचि-श्रुतज्ञान, अने अनंत तत्त्वना भेदने माटे भाखेलां भगवाननां पवित्र वचनोनुं जेमां गुंथन थयुं छे, ते सूत्र श्रवण करवा, मनन करवा, अने भावथी पठन करवानी रुचि उपजे ते सूत्ररुचि. ४ उपदेशरुचि-अज्ञाने करीने उपार्जेलां कर्म ज्ञाने करीने खपावीए, तेमज ज्ञानवडे करीने नवां कर्म न बांधीए. मिथ्यात्वे करीने उपार्ज्यां कर्म ते सम्यग्भावथी खपावीए, सम्यग्भावथी नवां कर्म न बांधीए. अवैराग्य करीने उपार्ज्यां कर्म ते वैराग्ये करीने खपावीए अने वैराग्यवडे करीने पाछां नवां कर्म न बांधीए. कषाये करी उपार्ज्यां कर्म ते कषाय टाळीने खपावीए, क्षमादिथी नवां कर्म न बांधीए. अशुभ योगे करी उपार्ज्यां कर्म ते शुभ योगे करी खपावीए, शुभ योगेकरी नवां कर्म न बांधीए. पांच इंद्रियना स्वादरूप आश्रवे करी उपार्ज्यां कर्म ते संवरे करी खपावीए, तपरूप (इच्छारोध) संवरे करी नवां कर्म न बांधीए. ते माटे अज्ञानादिक आश्रवमार्ग छांडीने ज्ञानादिक संवर मार्ग ग्रहण करवा माटे तीर्थंकर भगवंतनो उपदेश सांभळवानी रुचि उपजे तेने उपदेशरुचि कहीए. ए धर्मध्याननां चार लक्षण कहेवायां.

धर्मध्याननां चार आलंबन कहुं छउं. १ वांचना २ पृच्छना ३ परावर्तना ४ धर्मकथा. १ वांचना—एटले विनय सहित निर्जरा तथा ज्ञान पामवाने माटे सूत्र सिद्धांतना मर्मना

जाणनार गुरु के सत्पुरुष समीपे सूत्र तत्त्वनुं वांचन लईए तेनुं नाम वांचनाआलंबन. २ पृच्छना. अपूर्व ज्ञान पामवा माटे, जिनेश्वर भगवंतनो मार्ग दीपाववाने तथा शंकाशल्य निवारवाने माटे तेमज अन्यना तत्त्वनी मध्यस्थ परीक्षाने माटे यथायोग्य विनय सहित गुर्वादिकने प्रश्न पूछीए तेने पृच्छना कहीए. ३ परावर्त्तना–पूर्वे जिनभाषित सूत्रार्थ जे भण्या होईए ते स्मरणमां रहेवा माटे, निर्जराने अर्थे शुद्ध उपयोग सहित शुद्ध सूत्रार्थनी वारंवार सज्झाय करीए तेनुं नाम परावर्त्तनालंबन. ४ धर्मकथा–वीतराग भगवाने जे भाव जेवा प्रणीत कर्या छे ते भाव तेवा लईने, ग्रहीने, विशेषे करीने, निश्चय करीने, शंका, कंखा अने वितिगिछा रहितपणे, पोतानी निर्जराने अर्थे सभामध्ये ते भाव तेवा प्रणीत करीए के जेथी सांभळनार, सद्दहनार बन्ने भगवंतनी आज्ञाना आराधक थाय, ए धर्मकथालंबन कहीए. ए धर्मध्यानमां चार आलंबन कहेवायां. धर्मध्याननी चार अनुप्रेक्षा कहुं छउं. १ एकत्वानुप्रेक्षा. २ अनित्यानुप्रेक्षा. ३ अशरणानुप्रेक्षा. ४ संसारानुप्रेक्षा. ए चारेनो बोध बार भावनाना पाठमां कहेवाई गयो छे. ते तमने स्मरणमां हशे.

---

७६ धर्मध्यान.

(३)

धर्मध्यान पूर्वाचार्योए अने आधुनिक मुनीश्वरोए पण विस्तारपूर्वक बहु समजाव्युं छे. ए ध्यानवडे करीने आत्मा मुनित्वभावमां निरंतर प्रवेश करे छे.

जे जे नियमो एटले भेद, लक्षण, आलंबन अने अनुप्रेक्षा कह्या ते बहु मनन करवा जेवा छे. अन्य मुनीश्वरोना कहेवा प्रमाणे में सामान्य भाषामां ते तमने कह्या; ए साथे निरंतर लक्ष राखवानी आवश्यकता छे के एमांथी आपणे कयो भेद पाम्या; अथवा कया भेदभणी भावना राखी छे? ए सोळ भेदमांनो गमे ते भेद हितकारी अने उपयोगी छे; परंतु जे अनुक्रमथी लेवो जोईए ते अनुक्रमथी लेवाय तो ते विशेष आत्मलाभनुं कारण थई पडे.

सूत्रसिद्धांतनां अध्ययनो केटलाक मुखपाठे करे छे; तेना अर्थ, तेमां कहेलां मूळतत्त्वो भणी जो तेओ लक्ष पहोंचाडे तो कंईक सूक्ष्मभेद पामी शके. केळनां पत्रमां, पत्रमां पत्रनी जेम चमत्कृति छे तेम सूत्रार्थने माटे छे. ए उपर विचार करतां निर्मळ अने केवळ दयामय मार्गनो जे वीतरागप्रणीत तत्त्वबोध तेनुं बीज अंतःकरणमां उगी नीकळशे. ते अनेक प्रकारनां शास्त्रावलोकनथी, प्रश्नोत्तरथी, विचारथी अने सत्पुरुषना समागमथी पोषण पामीने वृद्धि थई वृक्षरूपे थशे. जे पछी निर्जरा अने आत्मप्रकाशरूप फळ आपशे.

श्रवण, मनन अने निदिध्यासनना प्रकारो वेदांतवादियोए बताव्या छे; पण जेवा आ धर्मध्यानना पृथक् पृथक् सोळ भेद कह्या छे तेवा तत्त्वपूर्वक भेद कोई स्थळे नथी, ए अपूर्व

छे. एमांथी शास्त्रने श्रवण करवानो, मनन करवानो, विचारवानो, अन्यने बोध करवानो, शंकाकंखा टाळवानो, धर्मकथा करवानो, एकत्व विचारवानो, अनित्यता विचारवानो, अशरणता विचारवानो, वैराग्य पामवानो, संसारनां अनंत दुःख मनन करवानो, अने वीतराग भगवंतनी आज्ञावडे करीने आखा लोकालोकना विचार करवानो अपूर्व उत्साह मळे छे. भेदे भेदे करीने एना पाछा अनेक भाव समजाव्या छे.

एमांना केटलाक भाव समजवाथी तप, शांति, क्षमा, दया, वैराग्य अने ज्ञाननो बहु बहु उदय थशे.

तमे कदापि ए सोळ भेदनुं पठन करी गया हशो तोपण फरी फरी तेनुं पुनरावर्त्तन करजो.

७७. ज्ञानसंबंधी बे बोल.

(१)

जेवडे वस्तुनुं स्वरूप जाणीए ते ज्ञान. ज्ञान शब्दनो आ अर्थ छे. हवे यथामति विचारवानुं छे के ए ज्ञाननी कंई आवश्यकता छे? जो आवश्यकता छे तो ते प्राप्तिनां कंई साधन छे? जो साधन छे तो तेने अनुकूळ द्रव्य, देश, काल, भाव छे? जो देशकाळादिक अनुकूळ छे तो क्यांसुधी अनुकूळ छे? विशेष विचारमां ए ज्ञानना भेद केटला छे? जाणवारूप शुं छे? एना वळी भेद केटला छे? जाणवानां साधन क्यां क्यां छे? कयी कयी वाटे ते साधनो प्राप्त कराय छे? ए ज्ञाननो उपयोग के परिणाम शुं छे? ए जाणवुं अवश्यनुं छे.

१. ज्ञाननी शी आवश्यकता छे? ते विषे प्रथम विचार करीए. आ चतुर्दश रज्ज्वात्मक लोकमां, चतुर्गतिमां अनादिकाळथी सकर्मस्थितिमां आ आत्मानुं पर्यटन छे. मेषानुमेष पण सुखनो ज्यां भाव नथी एवां नर्कनिगोदादिक स्थानक आ आत्माए बहु बहु काळ वारंवार सेवन कर्यां छे; असह्य दुःखोने पुनःपुनः अने कहो तो अनंतिवार सहन कर्यां छे. ए उतापथी निरंतर तपतो आत्मा मात्र स्वकर्म विपाकथी पर्यटन करे छे. पर्यटननुं कारण अनंत दुःखद ज्ञानावरणीयादि कर्मो छे, जेवडे करीने आत्मा स्वस्वरूपने पामी शकतो नथी; अने विषयादिक मोहबंधनने स्वस्वरूप मानी रह्यो छे. ए सघळांनुं परिणाम मात्र उपर कह्युं तेज छे के अनंत दुःख अनंत भावे करीने सहेवुं; गमे तेटलुं अप्रिय, गमे तेटलुं खेददायक अने गमे तेटलुं रौद्र छतां जे दुःख अनंतकाळथी अनंतिवार सहन करवुं पड्युं; ते दुःख मात्र सघुं ते अज्ञानादिक कर्मथी; माटे ए अज्ञानादिक टाळवामाटे ज्ञाननी परिपूर्ण आवश्यकता छे.

७८ ज्ञानसंबंधी बे बोल.

(२)

२. हवे ज्ञानप्राप्तिनां साधनोविषे कंई विचार करीए. अपूर्ण पर्याप्तिवडे परिपूर्ण आत्मज्ञान साध्य थतुं नथी ए माटे थईने छ पर्याप्तियुक्त जे देह ते आत्मज्ञान साध्य करी शके. एवो

देह ते एक मानवदेह छे. आ स्थळे प्रश्न उठशे के मानवदेह पामेला अनेक आत्माओ छे, तो ते सघळा आत्मज्ञान कां पामता नथी? एना उत्तरमां आपणे मानी शकीशुं के जेओ संपूर्ण आत्मज्ञानने पाम्या छे तेओनां पवित्र वचनामृतनी तेओने श्रुति नही होय. श्रुतिविना संस्कार नथी. जो संस्कार नथी तो पछी श्रद्धा क्यांथी होय? अने ज्यां ए एके नथी त्यां ज्ञानप्राप्ति शानी होय? ए माटे मानव देहनी साथे सर्वज्ञ वचनामृतनी प्राप्ति अने तेनी श्रद्धा ए पण साधनरूप छे. सर्वज्ञ वचनामृत अकर्मभूमि के केवळ अनार्यभूमिमां मळतां नथी तो पछी मानवदेह शुं उपयोगनो? ए माटे थईने कर्मभूमि अने तेमां पण आर्यभूमि ए पण साधनरूप छे. तत्त्वनी श्रद्धा उपजवा अने बोध थवा माटे निर्ग्रंथ गुरुनी आवश्यकता छे. द्रव्ये करीने जे कुल मिथ्यात्वी छे, ते कुळमां थयेलो जन्म पण आत्मज्ञान प्राप्तिनी हानि रूपज छे. कारण धर्ममतभेद ए अति दुःखदायक छे. परंपराथी पूर्वजोए ग्रहण करेलुं जे दर्शन तेमांज सत्यभावना बंधाय छे; एथी करीने पण आत्मज्ञान अटके छे. ए माटे भलुं कुळ पण जरूरनुं छे. ए सघळां प्राप्त करवा माटे थईने भाग्यशाळी थवुं तेमां सत्पुण्य एटले पुण्यानुबंधी पुण्य इत्यादिक उत्तम साधनो छे. ए द्वितीय साधन भेद कह्यो.

३. जो साधन छे तो तेने अनुकूळ देश काळ छे? ए त्रीजा भेदनो विचार करीए. भरत, महाविदेह इत्यादि कर्मभूमि अने तेमां पण आर्यभूमि ए देशभावे अनुकूळ छे. जिज्ञासु भव्य! तमे सघळा आ काळे भरतमां छो; अने भारत देश अनुकूळ छे. काळभाव प्रमाणे मति अने श्रुत प्राप्त करी शकाय एटली अनुकूळता छे. कारण आ दुषम पंचमकाळमां परमावधि, मनःपर्यव अने केवळ ए पवित्र ज्ञान परंपराआम्नाय जोतां विच्छेद छे. एटले काळनी परिपूर्ण अनुकूळता नथी.

४. देशकाळादि जो थोडां पण अनुकूळ छे तो ते क्यां सुधी छे? एनो उत्तर, के शेष रहेलुं सिद्धांतिक मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, सामान्यमतथी ज्ञान, काळ भावे एकवीश हजार वर्ष रहेवानुं; तेमांथी अढी हजार गयां, बाकी साडा अढार हजार वर्ष रह्यां; एटले पंचमकाळनी पूर्णतासुधी काळनी अनुकूळता छे. देशकाळ ते लेईने अनुकूळ छे.

---

७९ ज्ञानसंबंधी बे बोल.

(३)

हवे विशेष विचार करीए.

१. आवश्यकता शी छे? ए महद् विचारनुं आवर्त्तन पुनः विशेषताथी करीए. मुख्य अवश्य स्वस्वरूपस्थितिनी श्रेणिए चढवुं ए छे. अनंत दुःखनो नाश, दुःखना नाशथी आत्मानुं श्रेयिक सुख ए हेतु छे; केमके सुख निरंतर आत्माने प्रियज छे; पण जे स्वस्वरूपिक सुख छे ते.

देशकाळ भावने लेईने श्रद्धा, ज्ञान इत्यादि उत्पन्न करवानी आवश्यकता अने सम्यग् भाव सहित उच्चगति, त्यांथी महाविदेहमां मानवदेहे जन्म, त्यां सम्यग् भावनी पुनः उन्नति, तत्त्वज्ञाननी विशुद्धता अने वृद्धि, छेवटे परिपूर्ण आत्मसाधन ज्ञान अने तेनुं सत्य परिणाम केवळ सर्व दुःखनो अभाव एटले अखंड, अनुपम अनंत शाश्वत पवित्र मोक्षनी प्राप्ति ए सघळां माटे ज्ञाननी आवश्यकता छे.

२. ज्ञानना भेद केटला छे एनो विचार कहुं छउं. ए ज्ञानना भेद अनंत छे. पण सामान्य दृष्टि समजी शके एटला माटे सर्वज्ञ भगवाने मुख्य पांच भेद कह्या छे, ते जेम छे तेम कहुं छउं. प्रथम मति, द्वितीय श्रुत, तृतीय अवधि, चतुर्थ मनःपर्यव अने पांचमुं संपूर्ण स्वरूप केवळ. एना पाछा प्रतिभेद छे तेनी वळी अतींद्रिय स्वरूपे अनंत भंगजाळ छे.

३. शुं जाणवारूप छे? एनो हवे विचार करीए. वस्तुनुं स्वरूप जाणवुं तेनुं नाम ज्यारे ज्ञान; त्यारे वस्तुओ तो अनंत छे, एने कयि पंक्तिथी जाणवी? सर्वज्ञ थया पछी सर्वदर्शिताथी ते सत्पुरुष, ते अनंत वस्तुनुं स्वरूप सर्व भेदे करी जाणे छे अने देखे छे; परंतु तेओ ए सर्वज्ञ श्रेणिने पाम्या कयि कयि वस्तुने जाणवाथी? अनंत श्रेणिओ ज्यांसुधी जाणी नथी त्यांसुधी कयि वस्तुने जाणता जाणता ते अनंत वस्तुओ अनंत रूपे जाणीए? ए शंकानुं समाधान हवे करीए? जे अनंत वस्तुओ मानी ते अनंत भंगे करीने छे. परंतु मुख्य वस्तुत्व स्वरूपे तेनी बे श्रेणिओ छे. जीव अने अजीव. विशेष वस्तुत्व स्वरूपे नवतत्त्व किंवा षड्द्रव्यनी श्रेणिओ जाणवा रूप थई पडे छे. जे पंक्तिए चढतां चढतां सर्व भावे जणाई लोकालोक स्वरूप हस्तामलकवत् जाणी देखी शकाय छे. एटला माटे थईने जाणवारूप पदार्थ ते जीव अने अजीव छे ए जाणवा रूप मुख्य बे श्रेणिओ कहेवाई.

---

८० ज्ञान संबंधी बे बोल.

(४)

४. एना उपभेद संक्षेपमां कहुं छउं. 'जीव' ए चैतन्य लक्षणे एक रूप छे. देहस्वरूपे अने द्रव्यस्वरूपे अनंतानंत छे. देहस्वरूपे तेना इंद्रियादिक जाणवा रूप छे; तेनी गति, विगति इत्यादिक जाणवा रूप छे; तेनी संसर्ग रीद्धि जाणवा रूप छे. तेमज 'अजीव' तेना रूपी अरूपी पुद्गळ आकाशादिक विचित्र भाव काळचक्र इत्यादि जाणवा रूप छे. जीवाजीव जाणवानी प्रकारांतरे सर्वज्ञ सर्वदर्शिए नव श्रेणि रूप नवतत्त्व कह्यां छे.

जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा, बंध, मोक्ष.

एमांनां केटलांक ग्राह्यरूप, केटलांक त्यागवारूप छे. सघळां ए तत्त्वो जाणवारूप तो छेज.

५. जाणवानां साधन. सामान्य विचारमां ए साधनो जो के जाण्यां छे, तोपण विशेष कंईक विचारिये. भगवाननी आज्ञा अने तेनुं शुद्ध स्वरूप यथातथ्य जाणवुं. स्वयं कोईक ज जाणे छे. नहीं तो निर्ग्रंथज्ञानी गुरु जणावी शके. निरागी ज्ञाता सर्वोत्तम छे. एटला माटे श्रद्धानुं बीज रोपनार के तेने पोषनार गुरु ए साधन रूप छे; ए साधनादिकने माटे संसारनी निवृत्ति एटले शम, दम, ब्रह्मचर्यादिक अन्य साधनो छे. ए साधनो प्राप्त करवानी वाट कहीए तोपण चाले.

६. ए ज्ञाननो उपयोग के परिणामनां उत्तरनो आशय उपर आवी गयो छे; पण काळभेदे कंई कहेवानुं छे. अने ते एटलुंज के दिवसमां बेघडीनो वखत पण नियमित राखीने जिनेश्वर भगवानना कहेला तत्त्वबोधनी पर्यटना करो. वीतरागना एक सिद्धांतिक शब्दपरथी ज्ञानावरणीयनो बहु क्षयोपशम थशे एम हुं विवेकथी कहुं छउं.

---

८१ पंचमकाळ.

काळचक्रना विचारो अवश्य करीने जाणवा योग्य छे. श्री जिनेश्वरे ए काळचक्रना बे मुख्य भेद कह्या छे; १ उत्सर्पिणी २ अवसर्पिणी. एकेका भेदना छ छ आरा छे. आधुनिक वर्त्तन करी रहेलो आरो पंचमकाळ कहेवाय छे; अने ते अवसर्पिणी काळनो पांचमो आरो छे. अवसर्पिणी एटले उतरतो काळ; ए उतरता काळना पांचमा आरामां केवुं वर्त्तन आ भरतक्षेत्रे थवुं जोईए तेने माटे सत्पुरुषोए केटलाक विचारो जणाव्या छे; ते अवश्य जाणवा जेवा छे.

एओ पंचमकाळनुं स्वरूप मुख्य आ भावमां कहे छे. निर्ग्रंथ प्रवचनपरथी मनुष्योनी श्रद्धा क्षीण थती जशे. धर्मना मूळतत्त्वोमां मतमतांतर वधशे. पाखंडी अने प्रपंची मतोनु मंडन थशे. जनसमूहनी रुचि अधर्म भणी वळशे. सत्य दया हळवे हळवे पराभव पामशे. मोहादिक दोषोनी वृद्धि थती जशे. दंभी अने पापिष्ट गुरुओ पूज्यरूप थशे. दुष्टवृत्तिनां मनुष्यो पोताना फंदमां फावी जशे. मीठा पण धूर्त्तवक्ता पवित्र मनाशे. शुद्ध ब्रह्मचर्यादिक शीलयुक्त पुरुषो मलिन कहेवाशे. आत्मिकज्ञानना भेदो हणाता जशे; हेतु वगरनी क्रिया वधती जशे. अज्ञानक्रिया बहुधा सेवाशे; व्याकुळ करे एवा विषयोनां साधनो वधतां जशे. एकांतिक पक्षो सत्ताधीश थशे. शृंगारथी धर्म मनाशे.

खरा क्षत्रियो विना भूमि शोकग्रस्त थशे. निर्माल्य राजवंशीओ वेश्याना विलासमां मोह पामशे; धर्म, कर्म अने खरी राजनीति भूली जशे; अन्यायने जन्म आपशे. जेम लूटाशे तेम प्रजाने लूटशे. पोते पापिष्ट आचरणो सेवी प्रजा आगळ ते पळावता जशे. राजबीजने नामे शून्यता आवती जशे. नीच मंत्रियोनी महत्ता वधती जशे. एओ दीनप्रजाने चूशीने भंडार भरवानो राजाने उपदेश आपशे. शीयळभंग करवानो धर्म राजाने अंगीकार करावशे. शौर्यादिक सद्गुणोनो नाश करावशे. मृगयादिक पापमां अंध बनावशे. राज्याधिकारीओ

पोताना अधिकारथी हजारगुणी अहंपदता राखशे. विप्रो लालचु अने लोभी थई जशे. सद्विद्याने दाटी देशे; संसारी साधनोने धर्म ठरावशे. वैश्यो मायावी, केवळ स्वार्थी अने कठोर हृदयना थता जशे. समग्र मनुष्य वर्गनी सद्वृत्तियो घटती जशे. अकृत अने भयंकर कृत्यो करतां तेओनी वृत्ति अटकशे नहीं. विवेक, विनय, सरळता इत्यादि सद्गुणो घटता जशे. अनुकंपाने नामे हीनता थशे. माता करतां पत्नीमां प्रेम वधशे; पिता करतां पुत्रमां प्रेम वधशे; पातिव्रत्य नियमपूर्वक पाळनारी सुंदरीओ घटी जशे. स्नानथी पवित्रता गणाशे; धनथी उत्तमकुळ गणाशे. गुरुथी शिष्यो अवळा चालशे. भूमिनो रस घटी जशे. संक्षेपमां कहेवानो भावार्थ के उत्तम वस्तुनी क्षीणता छे; अने कनिष्ठ वस्तुनो उदय छे. पंचमकाळनुं स्वरूप आमांनुं प्रत्यक्ष सूचवन पण केटलुं बधुं करे छे?

मनुष्य सद्धर्मतत्त्वमां परिपूर्ण श्रद्धावान नहीं थई शके; संपूर्ण तत्त्वज्ञान नहीं पामी शके; जंबुस्वामीना निर्वाण पछी दश निर्वाणी वस्तु आ भरतक्षेत्रथी व्यवच्छेद गई.

पंचमकाळनुं आवुं स्वरूप जाणीने विवेकी पुरुषो तत्त्वने ग्रहण करशे; काळानुसार धर्मतत्त्व-श्रद्धा पामीने उच्चगति साधी परिणामे मोक्ष साधशे. निर्ग्रंथप्रवचन, निर्ग्रंथगुरु इत्यादि धर्मतत्त्व पामवानां साधनो छे. एनी आराधनाथी कर्मनी विराधना छे.

---

८२ तत्त्वावबोध.

(१)

दशवैकालिक सूत्रमां कथन छे के जेणे जीवाजीवना भाव नथी जाण्या ते अबुध संयममां स्थिर केम रही शकशे? ए वचनामृतनुं तात्पर्य एम छे के तमे आत्मा, अनात्मानां स्वरूपने जाणो, ए जाणवानी परिपूर्ण आवश्यकता छे.

आत्मा अनात्मानुं सत्य स्वरूप निर्ग्रंथप्रवचनमांथीज प्राप्त थई शके छे. अनेक अन्य मतोमां ए बे तत्त्वो विषे विचारो दर्शाव्या छे, पण ते यथार्थ नथी. महा प्रज्ञावंत आचार्योए करेला विवेचन सहित प्रकारांतरे कहेलां मुख्य नवतत्त्वने विवेक बुद्धिथी जे ज्ञेय करे छे, ते सत्पुरुष आत्मस्वरूपने ओळखी शके छे.

स्याद्वादशैली अनुपम, अने अनंत भावभेदथी भरेली छे; ए शैलीने परिपूर्ण तो सर्वज्ञ अने सर्वदर्शीज जाणी शके; छतां एओनां वचनामृतानुसार आगम उपयोगथी यथामति नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणवुं अवश्यनुं छे. ए नवतत्त्व प्रिय श्रद्धा भावे जाणवाथी परम विवेकबुद्धि, शुद्ध सम्यक्त्व अने प्रभाविक आत्मज्ञाननो उदय थाय छे. नव तत्त्वमां लोकालोकनुं संपूर्ण स्वरूप आवी जाय छे. जे प्रमाणे जेनी बुद्धिनी गति छे, ते प्रमाणे तेओ तत्त्वज्ञान संबंधी दृष्टि पहोंचाडे छे; अने भावानुसार तेओना आत्मानी उज्ज्वलता थाय छे. ते वडे तेओ आत्म-

ज्ञाननो निर्मळ रस अनुभवे छे. जेनुं तत्त्वज्ञान उत्तम अने सूक्ष्म छे, तेमज सुशीलयुक्त जे तत्त्वज्ञानने सेवे छे ते पुरुष महद्भागी छे.

ए नवतत्त्वनां नाम आगळना शिक्षापाठमां हुं कही गयो छउं; एनुं विशेष स्वरूप प्रज्ञावंत आचार्योना महान् ग्रंथोथी अवश्य मेळववुं; कारण सिद्धांतमां जे जे कह्युं छे, ते ते विशेष भेदथी समजवा माटे सहायभूत प्रज्ञावंत आचार्यविरचित ग्रंथो छे. ए गुरुगम्यरूप पण छे. नय, निक्षेपा अने प्रमाणभेद नवतत्त्वनां ज्ञानमां अवश्यना छे; अने तेनी यथार्थ समजण ए प्रज्ञावंतोए आपी छे.

---

८३ तत्त्वावबोध.
(२)

सर्वज्ञ भगवाने लोकालोकनां संपूर्ण भाव जाण्या अने जोया तेनो उपदेश भव्य लोकोने कर्यो. भगवाने अनंत ज्ञानवडे करीने लोकालोकनां स्वरूप विषेना अनंत भेद जाण्या हता; परंतु सामान्य मानवियोने उपदेशथी श्रेणिए चढवा मुख्य देखाता नव पदार्थ तेओए दर्शाव्या. एथी लोकालोकना सर्व भावनो एमां समावेश थई जाय छे. निर्ग्रंथप्रवचननो जे जे सूक्ष्म बोध छे, ते तत्त्वनी दृष्टिए नवतत्त्वमां समाई जाय छे; तेमज सघळा धर्ममतोना सूक्ष्म विचार ए नवतत्त्वविज्ञानना एक देशमां आवी जाय छे. आत्मानी जे अनंत शक्तियो ढंकाई रही छे तेने प्रकाशित करवा अर्हत भगवाननो पवित्र बोध छे; ए अनंत शक्तियो त्यारे प्रफुल्लित थई शके के ज्यारे नवतत्त्व विज्ञानमां पारावार ज्ञानी थाय.

सूक्ष्म द्वादशांगी ज्ञान पण ए नवतत्त्व स्वरूप ज्ञानने सहायरूप छे. भिन्न भिन्न प्रकारे ए नवतत्त्वस्वरूप ज्ञाननो बोध करे छे; एथी आ निःशंक मानवा योग्य छे के नवतत्त्व जेणे अनंत भाव भेदे जाण्या ते सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी थयो.

ए नवतत्त्व त्रिपदीने भावे लेवा योग्य छे. हेय, ज्ञेय अने उपादेय एटले त्याग करवा योग्य, जाणवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य एम त्रण भेद नवतत्त्व स्वरूपना विचारमां रहेला छे.

प्रश्नः—जे त्यागवारूप छे तेने जाणीने करवुं शुं? जे गाम न जवुं तेनो मार्ग शामाटे पूछवो?

उत्तरः—ए तमारी शंका सहजमां समाधान थई शके तेवी छे. त्यागवारूप पण जाणवा अवश्य छे. सर्वज्ञ पण सर्व प्रकारना प्रपंचने जाणी रह्या छे. त्यागवारूप वस्तुने जाणवानुं मूळतत्त्व आ छे के जो ते जाणी न होय तो अत्याज्य गणी कोई वखत सेवी जवाय; एक गामथी बीजे पहोंचतां सुधी वाटमां जे जे गाम आववानां होय तेनो रस्तो पण पूछवो पडे छे; नहीं तो ज्यां जवानुं छे त्यां न पहोंची शकाय. ए गाम जेम पूछ्यां पण त्यां वास कर्यो नहीं तेम पापादिक तत्त्वो जाणवां पण ग्रहण करवां नहीं. जेम वाटमां आवतां गामनो त्याग कर्यो तेम तेनो पण त्याग करवो अवश्यनो छे.

---

८४ तत्त्वावबोध.

(३)

नवतत्त्वनुं काळभेदे जे सत्पुरुषो गुरुगम्यताथी श्रवण, मनन अने निदिध्यासन पूर्वक ज्ञान ले छे, ते सत्पुरुषो महा पुण्यशाळी तेमज धन्यवादने पात्र छे. प्रत्येक सुज्ञपुरुषोने मारो विनयभावभूषित एज बोध छे के नवतत्त्वने स्वबुद्धिअनुसार यथार्थ जाणवां.

महावीर भगवंतनां शासनमां बहु मतमतांतर पडी गया छे, तेनुं मुख्य कारण तत्त्वज्ञान भणीथी उपासक वर्गनुं लक्ष गयुं ए छे. मात्र क्रियाभावपर राचता रह्या; जेनुं परिणाम दृष्टिगोचर छे. वर्त्तमान शोधमां आवेली पृथ्वीनी वसति लगभग दोढ अबजनी गणाई छे; तेमां सर्व गच्छनी मळीने जैनप्रजा मात्र वीश लाख छे. ए प्रजा ते श्रमणोपासक छे. एमांथी हुं धारुं छउं के नवतत्त्वने पठनरूपे बे हजार पुरुषो पण मांड जाणता हशे; मनन अने विचारपूर्वक तो आंगळीने टेरवे गणी शकीए तेटला पुरुषो पण जाणता नहीं हशे. ज्यारे आवी पतित स्थिति तत्त्वज्ञान संबंधी थई गई छे त्यारेज मतमतांतर वधी पड्यां छे. एक लौकिक कथन छे के "सो शाणे एक मत" तेम अनेक तत्त्वविचारक पुरुषोना मतमां भिन्नता बहुधा आवती नथी, माटे तत्त्वावबोध परम आवश्यक छे.

ए नवतत्त्व विचार संबंधी प्रत्येक मुनिओने मारी विज्ञप्ति छे के विवेक अने गुरुगम्यताथी एनुं ज्ञान विशेष वृद्धिमान करवुं; एथी तेओनां पवित्र पंच महाव्रत दृढ थशे; जिनेश्वरनां वचनामृतना अनुपम आनंदनी प्रसादि मळशे; मुनित्वआचार पाळवामां सरळ थई पडशे; ज्ञान अने क्रिया विशुद्ध रहेवाथी सम्यक्त्वनो उदय थशे; परिणामे भवांत थई जशे.

---

८५ तत्त्वावबोध.

(४)

जे जे श्रमणोपासक नवतत्त्व पठनरूपे पण जाणता नथी तेओए ते अवश्य जाणवां. जाण्या पछी बहु मनन करवां. समजाय तेटला गंभीर आशय गुरुगम्यताथी सद्भावे करीने समजवा. एथी आत्मज्ञान उज्ज्वळता पामशे; अने यमनियमादिकनुं बहु पालन थशे.

नवतत्त्व एटले तेनुं एक सामान्यगुंथनयुक्त पुस्तक होय ते नहीं; परंतु जे जे स्थळे जे जे विचारो ज्ञानीओए प्रणीत कर्या छे, ते ते विचारो नवतत्त्वमांना अमुक एक बे के विशेष तत्त्वना होय छे, केवळी भगवाने ए श्रेणिओथी सकळ जगत्‌मंडळ दर्शावी दीधुं छे; एथी जेम जेम नयादि भेदथी ए तत्त्वज्ञान मळशे तेम तेम अपूर्व आनंद अने निर्मळतानी प्राप्ति थशे; मात्र विवेक, गुरुगम्यता अने अप्रमाद जोईए. ए नवतत्त्वज्ञान मने बहु प्रिय छे. एना रसानुभवियो पण मने सदैव प्रिय छे.

काळभेदे करीने आ वखते मात्र मति अने श्रुत ए बे ज्ञान भरतक्षेत्रे विद्यमान छे; बाकीनां त्रण ज्ञान व्यवच्छेद छे; छतां जेम जेम पूर्णश्रद्धाभावथी ए नवतत्त्वज्ञानना विचा-

रोनी गुफामां उतराय छे, तेम तेम तेना अंदर अद्भुत आत्मप्रकाश, आनंद, समर्थ तत्त्वज्ञाननी स्फूरणा, उत्तम विनोद अने गंभीर चळकाट दिंग करी दई, शुद्ध सम्यग् ज्ञाननो ते विचारो बहु उदय करे छे. स्याद्वादवचनामृतना अनंत सुंदर आशय समजवानी शक्ति आ काळमां आ क्षेत्रथी विच्छेद गयेली छतां ते परत्वे जे जे सुंदर आशयो समजाय छे ते ते आशयो अति अति गंभीर तत्त्वथी भरेला छे. पुनः पुनः ते आशयो मनन कराय तो चार्वाकमतिना चंचळ मनुष्यने पण सद्धर्ममां स्थिर करी दे तेवा छे. संक्षेपमां सर्व प्रकारनी सिद्धि, पवित्रता, महाशील निर्मळ उंडा अने गंभीर विचार, स्वच्छ वैराग्यनी भेट ए तत्त्वज्ञानथी मळे छे.

---

८६ तत्त्वावबोध.

(५)

एकवार एक समर्थ विद्वानसाथे निर्ग्रंथप्रवचननी चमत्कृति संबंधी वातचित थई; तेना संबंधमां ते विद्वाने जणाव्युं के आटलुं हुं मान्य राखुं छउं के महावीर ए एक समर्थ तत्त्वज्ञानी पुरुष हता; एमणे जे बोध कर्यो छे, ते झीली लई प्रज्ञावंत पुरुषोए अंग उपांगनी योजना करी छे; तेना जे विचारो छे ते चमत्कृति भरेला छे; परंतु ए उपरथी लोकालोकनुं ज्ञान एमां रह्युं छे एम हुं कही न शकुं. एम छतां जो तमे कंई ए संबंधी प्रमाण आपता हो तो हुं ए वातनी कंई श्रद्धा लावी शकुं. एना उत्तरमां में एम कह्युं के हुं कंई जैन वचनामृतने यथार्थ तो शुं पण विशेष भेदे करीने पण जाणतो नथी; पण जे सामान्य भावे जाणुं छउं एथी पण प्रमाण आपी शकुं खरो. पछी नवतत्त्वविज्ञान संबंधी वातचित नीकळी. में कह्युं एमां आखी सृष्टिनुं ज्ञान आवी जाय छे; परंतु यथार्थ समजवानी शक्ति जोईए. पछी तेओए ए कथननुं प्रमाण माग्युं, त्यारे आठ कर्म में कही बताव्यां; तेनी साथे एम सूचव्युं के ए शिवाय एनाथी भिन्न भाव दर्शावे एवुं नवमुं कर्म शोधी आपो; पापनी अने पुण्यनी प्रकृतियो कहीने कह्युं आ शिवाय एक पण वधारे प्रकृति शोधी आपो. एम कहेतां अनुक्रमे वात लीधी. प्रथम जीवना भेद कही पूछ्युं एमां कंई न्यूनाधिक कहेवा मागो छो? अजीवद्रव्यना भेद कही पूछ्युं, कंई विशेष कहो छो? एम नवतत्त्व संबंधी वातचित थई त्यारे तेओए थोडीवार विचार करीने कह्युं आ तो महावीरनी कहेवानी अद्भुत चमत्कृति छे के जीवनो एक नवो भेद मळतो नथी; तेम पापपुण्यादिकनी एक प्रकृति विशेष मळती नथी; अने नवमुं कर्म पण मळतुं नथी. आवा आवा तत्त्वज्ञानना सिद्धांतो जैनमां छे ए मारुं लक्ष नहोतुं आमां आखी सृष्टिनुं तत्त्वज्ञान केटलेक अंशे आवी शके खरुं.

---

८७ तत्त्वावबोध.

(६)

एनो उत्तर आ भणीथी एम थयो के हजु आप आटलुं कहो छो ते पण जैनना तत्त्वविचारो आपना हृदये आव्या नथी त्यांसुधी; परंतु हुं मध्यस्थताथी सत्य कहुं छउं के एमां जे विशुद्धज्ञान बताव्युं छे ते क्यांये नथी; अने सर्व मतोए जे ज्ञान बताव्युं छे ते महावीरना तत्त्वज्ञानना एक भागमां आवी जाय छे. एनुं कथन स्याद्वाद छे, एकपक्षी नथी.

तमे कह्युं के केटलेक अंशे सृष्टिनुं तत्त्वज्ञान एमां आवी शके खरुं; परंतु ए मिश्र-वचन छे. अमारी समजाववानी अल्पज्ञताथी एम बने खरुं, परंतु एथी ए तत्त्वोमां कंई अपूर्णता छे एमतो नथीज. आ कंई पक्षपाती कथन नथी. विचार करी आखी सृष्टि-मांथी ए शिवायनुं एक दशमुं तत्त्व शोधतां कोई काळे ते मळनार नथी. ए संबंधी प्रसंगोपात आपणे ज्यारे वातचित अने मध्यस्थ चर्चा थाय त्यारे निःशंका थाय.

उत्तरमां तेओए कह्युं के आ उपरथी मने एम तो निःशंकता छे के जैन अद्भुत दर्शन छे. श्रेणिपूर्वक तमे मने केटलाक नवतत्त्वना भाग कही बताव्या एथी हुं एम बेधडक कही शकुं छउं के महावीर गुप्तभेदने पामेला पुरुष हता. एम सहजसाज वात करीने "उपन्नेवा" "विघनेवा" "धुवेवा" ए लब्धिवाक्य मने तेओए कह्युं. ते कही बताव्या पछी तेओए एम जणाव्युं के आ शब्दोना सामान्य अर्थमां तो कंई चमत्कृति देखाती नथी; उपजवुं, नाश थवुं अने अचळता, एम ए त्रण शब्दोना अर्थ छे. परंतु श्रीमान् गणधरोए तो एम दर्शित कर्युं छे के ए वचनो गुरुमुखथी श्रवण करतां आगळना भाविक शिष्योने द्वादशांगीनुं आशय-भरित ज्ञान थतुं हतुं? ए माटे में कंईक विचारो पहोंचाडी जोया छतां मने तो एम लाग्युं के ए बनवुं असंभवित छे, कारण अति अति सूक्ष्म मानेलुं सिद्धांतिक ज्ञान एमां क्यांथी शमाय? ए संबंधी तमे कंई लक्ष पहोंचाडी शकशो?

८८ तत्त्वावबोध.

(७)

उत्तरमां में कह्युं के आ काळमां त्रण महाज्ञान भारतथी विच्छेद छे; तेम छतां हुं कंई सर्वज्ञ के महाप्रज्ञावंत नथी छतां मारुं जेटलुं सामान्य लक्ष पहोंचे तेटलुं पहोंचाडी कंई समाधान करी शकीश, एम मने संभव रहेछे. त्यारे तेमणे कह्युं जो तेम संभव थतो होय तो ए त्रिपदी जीवपर "ना" ने "हा" विचारे उतारो. ते एम के जीव शुं उत्पत्तिरूप छे? तो के ना. जीव शुं विप्रतारूप छे? तो के ना. जीव शुं ध्रुवता-रूप छे? तो के ना. आम एक वखत उतारो अने बीजी वखत जीव शुं उत्पत्तिरूप छे? तो के हा. जीव शुं विप्रतारूप छे? तो के हा. जीव शुं ध्रुवतारूप छे? तो के हा. आम उतारो. आ विचारो आखा मंडळे एकत्र करी योज्या छे. ए जो यथार्थ कही न शकाय तो अनेक प्रकारथी दूषण आवी शके. विप्ररूपे होय ए वस्तु ध्रुवरूपे

होय नहीं, ए पहेली शंका. जो उत्पत्ति, विम्रता अने ध्रुवता नथी तो जीव कयां प्रमाणथी सिद्ध करशो? ए बीजी शंका. विम्रता अने ध्रुवताने परस्पर विरोधाभास ए त्रीजी शंका. जीव केवळ ध्रुव छे तो उत्पत्तिमां हा कही ए असत्य. ए चोथो विरोध. उत्पन्न जीवनो ध्रुव भाव कहो तो उत्पन्न कोणे कर्यो? ए पांचमी शंका अने विरोध. अनादिपणुं जतुं रहेछे ए छठ्ठी शंका. केवळ ध्रुव विम्ररूपे छे एम कहो तो चार्वाकमिश्र वचन थयुं ए सातमो दोष. उत्पत्ति अने विम्ररूप कहेशो तो केवळ चार्वाकनो सिद्धांत ए आठमो दोष. उत्पत्तिनी ना, विम्रतानी ना अने ध्रुवतानी ना कही पछी त्रणेनी हा कही एना वळी पाछा छ दोष. एटले सर्वाळे चौद दोष. केवळ ध्रुवता जतां तीर्थंकरनां वचन त्रुटी जाय ए पंदरमो दोष. उत्पत्ति ध्रुवता लेतां कर्त्तानी सिद्धि थाय जेथी सर्वज्ञ वचन त्रुटी जाय ए सोळमो दोष. उत्पत्ति विम्रतारूपे पापपुण्यादिकनो अभाव एटले धर्मा-धर्म सघळुं गयुं ए सत्तरमो दोष. उत्पत्ति विम्रता अने सामान्य स्थितिथी (केवळ अचळ नहीं) त्रिगुणात्मक माया सिद्ध थायछे ए अढारमो दोष.

---

८९ तत्त्वावबोध.

(८)

एटला दोष ए कथनो सिद्ध न थतां आवे छे. एक जैनमुनिए मने अने मारा मित्रमंडळने एम कह्युं हतुं के जैनसप्तभंगी नय अपूर्व छे, अने एथी सर्व पदार्थ सिद्ध थाय छे. नास्ति, अस्तिना एमां अगम्यभेद रह्या छे. आ कथन सांभळी अमे बधा घेर आव्या पछी योजना करतां करतां आ लब्धिवाक्यनी जीवपर योजना करी. हुं धारुं छउं के एवी नास्ति अस्तिना बन्नेभाव जीवपर नही उतरी शके. लब्धिवाक्यो पण क्लेशरूप थई पडशे. तोपण ए भणी मारी कंई तिरस्कारनी दृष्टि नथी.

आना उत्तरमां में कह्युं के आपे जे नास्ति अने अस्ति नय जीवपर उतारवा धार्यो ते सनिक्षेप शैलीथी नथी, एटले वखते एमांथी एकांतिक पक्ष लेवाई जवाय; तेम वळी हुं कंई स्याद्वाद शैलीनो यथार्थ जाणनार नथी, मंदमतिथी लेश भाग जाणुं छउं. नास्ति अस्ति नय पण आपे यथार्थ शैलीपूर्वक उतार्यो नथी. एटले हुं तर्कथी जे उत्तर दई शकुं ते आप सांभळो.

उत्पत्तिमां "ना" एवी जे योजना करी छे ते एम यथार्थ थई शके के "जीव अनादि अनंत छे." विम्रतामां "ना" एवी जे योजना करी छे ते एम यथार्थ थई शके के "एनो कोई काळे नाश नथी."

ध्रुवतामां "ना" एवी जे योजना करी छे ते एम यथार्थ थई शके के "एक देहमां ते सदैवने माटे रहेनार नथी."

---

९० तत्त्वावबोध.

(९)

उत्पत्तिमां "हा" एवी जे योजना करी छे ते एम यथार्थ थई शके के "जीवनो मोक्ष थया सुधी एक देहमांथी च्यवन पामी ते बीजा देहमां उपजे छे."

विनाशतामां "हा" एवी जे योजना करी छे तेथी यथार्थ थई शके के "ते जे देहमांथी आव्यो त्यांथी विनाश पाम्यो; वा क्षण क्षण प्रति एनी आत्मिक ऋद्धि विषयादिक मरणवडे रुंधाई रही छे, ए रूपे विनाशता योजी शकाय छे.

ध्रुवतामां "हा" एवी जे योजना कही छे ते एम यथार्थ थई शके के "द्रव्ये करी जीव कोई काळे नाशरूप नथी, त्रिकाळ सिद्ध छे."

हवे एथी करीने एटले ए अपेक्षाओ लक्षमां राखतां योजेला दोष पण हुं धारुं छउं के टळी जशे.

१. जीव विनाशरूपे नथी माटे ध्रुवता सिद्ध थई. ए पहेलो दोष टळ्यो.

२. उत्पत्ति, विनाशता अने ध्रुवता ए भिन्न भिन्न न्याये सिद्ध थई; एटले जीवनुं सत्यत्व सिद्ध थयुं ए बीजो दोष गयो.

३. जीवनां सत्यस्वरूपे ध्रुवता सिद्ध थई एटले विनाशता गई. ए त्रीजो दोष गयो.

४. द्रव्य भावे जीवनी उत्पत्ति असिद्ध थई ए चोथो दोष गयो.

५. अनादि जीव सिद्ध थयो एटले उत्पत्ति संबंधीनो पांचमो दोष गयो.

६. उत्पत्ति असिद्ध थई एटले कर्त्ता संबंधीनो छट्ठो दोष गयो.

७. ध्रुवता साथे विनाशता लेतां अबाध थयुं एटले चार्वाकमिश्रवचननो सातमो दोष गयो.

८. उत्पत्ति अने विनाशता पृथक् पृथक् देहे सिद्ध थई माटे केवळ चार्वाकसिद्धांत ए नामनो आठमो दोष गयो.

१४. शंकानो परस्परनो विरोधाभास जतां चौदसुधीना दोष गया.

१५. अनादि अनंतता सिद्ध थतां स्याद्वादवचन सत्य थयुं ए पंदरमो दोष गयो.

१६. कर्त्ता नथी ए सिद्ध थतां जिनवचननी सत्यता रही ए सोळमो दोष गयो.

१७. धर्माधर्म, देहादिक पुनरावर्त्तन सिद्ध थतां सत्तरमो दोष गयो.

१८. ए सर्व वात सिद्ध थतां त्रिगुणात्मक माया असिद्ध थई ए अढारमो दोष गयो.

---

९१ तत्त्वावबोध.

(१०)

आपनी योजेली योजना हुं धारुं छउं के आथी समाधान पामी हशे. आ कंई यथार्थ शैली उतारी नथी, तोपण एमां कंई पण विनोद मळी शके तेम छे. ए उपर विशेष

विवेचनने माटे बहोळो वखत जोईए एटले वधारे कहेतो नथी; पण एक बे टुंकी वात आपने कहेवानी छे ते जो आ समाधान योग्य थयुं होय तो कहुं. पछी तेओ तरफथी मन-मानतो उत्तर मल्यो, अने एक बे वात जे कहेवानी होय ते सहर्ष कहो एम तेओए कह्युं.

पछी में मारी वात संजीवन करी लब्धि संबंधी कह्युं. आप ए लब्धि संबंधी शंका करो के एने क्लेशरूप कहो तो ए वचनोने अन्याय म छे. एमां अति अति उज्ज्वळ आत्मिकशक्ति गुरुगम्यता अने वैराग्य जोईए छीए. ज्यांसुधी तेम नथी त्यांसुधी लब्धि विषे शंका रहे खरी, पण हुं धारुं छउं के आ वेळा ए संबंधी कहेला बे बोल निरर्थक नहीं जाय. ते ए के जेम आ योजना नास्ति अस्तिपर योजी जोई, तेम एमां पण बहु सूक्ष्म विचार करवाना छे. देहे देहनी पृथक् पृथक् उत्पत्ति, च्यवन, विश्राम, गर्भाधान, पर्याप्ति, इंद्रिय, सत्ता, ज्ञान, संज्ञा, आयुष्य, विषय इत्यादि अनेक कर्मप्रकृति प्रत्येक भेदे लेतां जे विचारो ए लब्धिथी नीकळे ते अपूर्व छे. ज्यांसुधी लक्ष पहोंचे त्यांसुधी सघळा विचार करे छे. परंतु द्रव्यार्थिक भावार्थिक नये आखी सृष्टिनुं ज्ञान ए त्रण शब्दोमां रह्युं छे, तेनो विचार कोईकज करे छे; ते सद्गुरुमुखनी पवित्र लब्धिरूपे ज्यारे आवे त्यारे द्वादशांगी ज्ञान शामाटे न थाय? जगत् एम कहेतांज मनुष्य एक घर, एक वास, एक गाम, एक शहेर, एक देश, एक खंड, एक पृथ्वी ए सघळुं मूकी दई असंख्यात द्वीप समुद्रादिथी भरपूर वस्तु केम समजी जाय छे? एनुं कारण मात्र एटलुंज के ते ए शब्दनी बहोळताने समज्युं छे, किंवा एनुं लक्ष एनी अमुक बहोळताए पहोंच्युं छे; जेथी जगत् एम कहेतां एवडो मोटो मर्म समजी शकेछे; तेमज ऋजु अने सरळ सत्पात्र शिष्यो निर्ग्रंथ गुरुथी ए त्रण शब्दोनी गम्यता लई द्वादशांगी ज्ञान पामता हता. आवी रीते ते लब्धि अल्पज्ञता छतां विवेके जोतां क्लेशरूप नथी.

---

९२ तत्त्वावबोध.

(११)

एमज नवतत्त्वसंबंधी छे. जे मध्यवयना क्षत्रियपुत्रे जगत् अनादि छे, एम बेधडक कही कर्त्ताने उडाड्यो हशे, ते ते पुरुषे शुं कंई सर्वज्ञताना गुप्त भेद विना कर्युं हशे? तेम एनी निर्दोषता विषे ज्यारे आप वांचशो त्यारे निश्चय एवो विचार करशो के ए परमेश्वर हता. कर्त्ता न होता अने जगत् अनादि हतुं तो तेम कह्युं. एना अपक्षपाती अने केवळ तत्त्वमय विचारो आपे अवश्य विशोधवा योग्य छे. जैन दर्शनना अवर्णवादीओ जैनने नथी जाणता एटले एने अन्याय आपे छे, ते ममत्वथी अधोगति सेवशे.

आ पछी केटलीक वातचित थई. प्रसंगोपात ए तत्त्व विचारवानुं वचन लईने सहर्ष हुं त्यांथी उठ्यो हतो.

तत्त्वावबोधना संबंधमां आ कथन कहेवायुं. अनंत भेदथी भरेला ए तत्त्व विचारो काळभेदथी जेटला ज्ञेय थाय तेटला जाणवा; ग्राह्य थाय तेटला ग्रहवा; अने त्याज्य देखाय तेटला त्यागवा.

ए तत्त्वोने जे यथार्थ जाणेछे, ते अनंत चतुष्टयथी विराजमान थाय छे ए सत्य समजवुं; ए नवतत्त्वनां क्रमवार नाम मुकवामां पण अरधुं सूचवन जीवने मोक्षनी निकटतानुं जणाय छे!

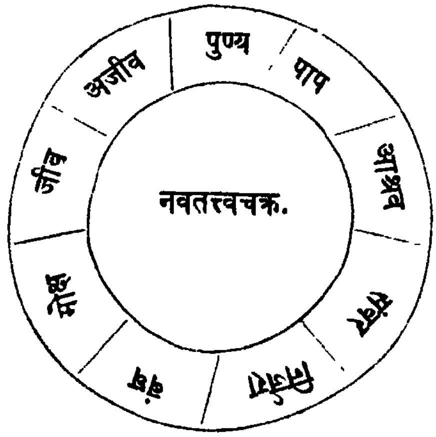
९३ तत्त्वावबोध.

(१२)

ए तो तमारा लक्षमां छे के जीव अजीव ए अनुक्रमथी छेवटे मोक्ष नाम आवे छे. हवे ते एक पछी एक मुकी जईए तो जीव अने मोक्षने अनुक्रमे आद्यंत रहेवुं पडशे.

जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा, बंध, मोक्ष.

में आगळ कह्युं हतुं के ए नाम मुकवामां जीव अने मोक्षने निकटता छे. छतां आ निकटता तो न थई. पण जीव अने अजीवने निकटता थई. वस्तुतः एम नथी. अज्ञानवडे तो ए बन्नेनेज निकटता रहीछे; पण ज्ञानवडे जीव अने मोक्षने निकटता रहीछे जेमके :—

हवे जुओ ए बन्नेने कंई निकटता आवी छे? हा. कहेली निकटता आवी गई छे. पण ए निकटता तो द्रव्यरूप छे. ज्यारे भावे निकटता आवे त्यारे सर्व सिद्ध थाय, द्रव्य ए निकटतानुं साधन सत्परमात्मतत्त्व, सद्गुरुतत्त्व अने सद्धर्मतत्त्व ओळखी सर्दहवुं ए छे. भावनिकटता एटले केवळ एकज रूप थवा ज्ञान, दर्शन अने चारित्र साधनरूप छे.

ए चक्रथी एवी पण आशंका थाय के ज्यारे बन्ने निकट छे त्यारे शुं बाकीनां त्यागवां? उत्तरमां एम कहुं छुं के जो सर्व त्यागी शकता हो तो त्यागी द्यो, एटले मोक्षरूपज थशो. नहितो हेय, ज्ञेय, उपादेयनो बोध ल्यो, एटले आत्मसिद्धि प्राप्त थशे.

---

९४ तत्त्वावबोध.

(१३)

जे जे हुं कही गयो ते ते कंई केवळ जैनकुळथी जन्म पामेलां माटे नथी, परंतु सर्वने माटेछे. तेम आ पण निःशंक मानजो के हुं जे कहुं छउं ते अपक्षपाते अने परमार्थ बुद्धिथी कहुं छउं.

तमने जे धर्मतत्त्व कहेवानुं छे, ते पक्षपात के स्वार्थबुद्धिथी कहेवानुं मने कंई प्रयोजन नथी; पक्षपात के स्वार्थथी हुं तमने अधर्मतत्त्व बोधी अधोगतिने शामाटे साधुं? वारंवार तमने हुं निर्ग्रंथनां वचनामृतो माटे कहुं छउं, तेनुं कारण ते वचनामृतो तत्त्वमां परिपूर्ण छे, ते छे. जिनेश्वरोने एवुं कोईपण कारण न होतुं के ते निमित्ते तेओ मृषा के पक्षपाती बोधे; तेम एओ अज्ञानी न हता, के एथी मृषा बोधाई जवाय. आशंका करशो के ए अज्ञानी नहोता ए शा उपरथी जणाय? तो तेना उत्तरमां एओना पवित्र सिद्धांतोनां रहस्यने मनन करवानुं कहुं छउं. अने एम जे करशे ते तो पुनःआशंका लेश पण नहीं करे. जैनमतप्रवर्त्तकोमति मारे कंई राग बुद्धि नथी, के एमाटे पक्षपाते हुं कंईपण तमने कहुं; तेमज अन्यमतप्रवर्त्तकोप्रति मारे कंई वैरबुद्धि नथी के मिथ्या एनुं खंडन करुं! बन्नेमां हुंतो मंदमति मध्यस्थरूप छउं. बहु बहु मननथी अने मारी मति ज्यांसुधी पहोंची त्यांसुधीना विचारथी हुं विनयथी कहुं छउं, के प्रिय भव्यो! जैन जेवुं एके पूर्ण अने पवित्रदर्शन नथी; वीतराग जेवो एके देव नथी, तरीने अनंत दुःखथी पार पामवुं होय तो ए सर्वज्ञ दर्शनरूप कल्पवृक्षने सेवो.

---

९५ तत्त्वावबोध.

(१४)

जैन ए एटली बधी सूक्ष्म विचार संकळनाथी भरेलुं दर्शन छे के एमां, प्रवेश करतां पण बहु वखत जोईए. उपर उपरथी के कोई प्रतिपक्षीना कहेवाथी अमुक वस्तुसंबंधी अभिप्राय बांधवो के आपवो ए विवेकीनुं कर्त्तव्य नथी. एक तळाव संपूर्ण भर्युं होय, तेनुं जळ उपरथी समान लागे छे; पण जेम जेम आगळ चालीए छीए तेमतेम वधारे वधारे उंडापणु आवतुं जाय छे; छतां उपरतो जळ सपाटज रहेछे; तेम जगत्‌ना सघळा धर्ममतो एक तळावरूप छे, तेने उपरथी सामान्य सपाटी जोईने सरखा कही देवा ए उचित नथी. एम कहेनारा तत्त्वने पामेला पण नथी. जैनना एकेका पवित्र सिद्धांतपर विचार करतां आयुष्य पूर्ण थाय, तोपण पार पमाय नहीं तेम रह्युं छे. बाकीना सघळा धर्ममतोना विचार जिनप्रणीत वचनामृतसिंधु आगळ एक बिंदुरूप पण नथी. जैनमत जेणे जाण्यो, अने

सेव्यो ते केवळ निरागी अने सर्वज्ञ थई जाय छे. एना प्रवर्त्तको केवा पवित्र पुरुषो हता! एना सिद्धांतो केवा अखंड संपूर्ण अने दयामय छे! एमां दूषणतो कांई छेज नहिं! केवळ निर्दोष तो मात्र जेनुं दर्शन छे! एवो एके पारमार्थिक विषय नथी के जे जैनमां नहीं होय अने एवुं एके तत्त्व नथी के जे जैनमां नथी; एक विषयने अनंत भेदे परिपूर्ण कहेनार ते जैनदर्शन छे. प्रयोजनभूततत्त्व एना जेवुं क्यांय नथी. एक देहमां बे आत्मा नथी; तेम आखी सृष्टिमां बे जैन एटले जैननी तुल्य बीजुं दर्शन नथी. आम कहेवानुं कारण शुं? तो मात्र तेनी परिपूर्णता, निरागिता, सत्यता अने जगद्हितैषिता.

---

९६ तत्त्वावबोध.

(१५)

न्यायपूर्वक आटलुं मारे पण मान्य राखवुं जोईए के ज्यारे एक दर्शनने परिपूर्ण कही वात सिद्ध करवी होय त्यारे प्रतिपक्षनी मध्यस्थबुद्धिथी अपूर्णता दर्शाववी जोईए. पण ए बे वातपर विवेचन करवा जेटली अहीं जग्यो नथी; तोपण थोडुं थोडुं कहेतो आव्यो छउं. मुख्यत्वे कहेवानुं के ए वात जेने रुचिकर थती न होय के असंभवित लागती होय तेणे जैनतत्त्वविज्ञानी शास्त्रो अने अन्यतत्त्वविज्ञानी शास्त्रो मध्यस्थबुद्धिथी मनन करी न्यायने कांटे तोलन करवुं. ए उपरथी अवश्य एटलुं महावाक्य नीकळशे, के जे आगळ नगारापर डांडी ठोकीने कहेवायुं हतुं ते खरुं छे.

जगत् गाडरियो प्रवाह छे. धर्मना मतभेद संबंधीना शिक्षापाठमां दर्शाव्या प्रमाणे अनेक धर्ममतनी जाल लागी पडी छे. विशुद्धात्मा कोईकज थायछे. विवेकथी तत्त्वने कोईकज शोधे छे. एटले जैनतत्त्वने अन्य दर्शनियो शामाटे जाणता नथी ए खेद के आशंका करवा जेवुंज नथी.

छतां मने बहु आश्चर्य लागे छे के केवळ शुद्ध परमात्मतत्त्वने पामेला, सकळदूषणरहित, मृषा कहेवानुं जेने कंई निमित्त नथी एवा पुरुषनां कहेलां पवित्रदर्शनने पोते तो जाण्युं नहीं, पोताना आत्मानुं हित तो कर्युं नहीं, पण अविवेकथी मतभेदमां आवी जई केवळ निर्दोष अने पवित्र दर्शनने नास्तिक शामाटे कह्युं हशे? पण ए कहेनारा एनां तत्त्वने जाणता न होता. वळी एनां तत्त्वने जाणवाथी पोतानी श्रद्धा फरशे, त्यारे लोको पछी पोताना आगळ कहेला मतने गांठशे नहीं; जे लौकिक मतमां पोतानी आजीविका रही छे, एवा वेदादिनी महत्ता घटाडवाथी पोतानी महत्ता घटशे; पोतानुं मिथ्या स्थापित करेलुं परमेश्वरपद चालशे नहीं. एथी जैनतत्त्वमां प्रवेश करवानी रुचिने मूळथीज बंध करवा लोकोने एवी भ्रमभुरकी आपी के जैन नास्तिक छे. लोको तो बिचारा गभरुगाडर छे; एटले पछी विचार पण क्यांथी करे? ए कहेवुं केटलुं मृषा

अने अनर्थकारक छे ते जेणे वीतरागप्रणीत सिद्धांतो विवेकथी जाण्या छे, ते जाणे. मारुं कहेवुं मंदबुद्धिओ वखते पक्षपातमां लई जाय.

---

९७ तत्त्वावबोध.

(१६)

पवित्र जैन दर्शनने नास्तिक कहेवरावनाराओ एक मिथ्या दलीलथी फाववा इच्छेछे, के जैनदर्शन आ जगत्‌ना कर्त्ता परमेश्वरने मानतुं नथी. अने जगत्कर्त्ता परमेश्वरने जे नथी मानता ते तो नास्तिकज छे, एवी मानी लीधेली वात भद्रिकजनोने शीघ्र चोंटी रहे छे. कारण तेओमां यथार्थ विचार करवानी प्रेरणा नथी. पण जो ए उपरथी एम विचारवामां आवे के त्यारे जैन जगत्‌ने अनादि अनंत कहे छे ते कया न्यायथी कहेछे? जगत्कर्त्ता नथी एम कहेवामां एमनुं निमित्त शुं छे? एम एक पछी एक भेदरूप विचारथी तेओ जैननी पवित्रतापर आवी शके. जगत् रचवानी परमेश्वरने जरूर शी हती? रच्युं तो सुख दुःख मुकवानुं कारण शुं हतुं? रचिने मोत शामाटे मुक्युं? ए लीला कोने बतावची हती? रच्युं? तो क्यां कर्मथी रच्युं? ते पहेलां रचवानी इच्छा कां नहोती? ईश्वर कोण? जगत्‌ना पदार्थ कोण? अने इच्छा कोण? रच्युं तो जगत्‌मां एकज धर्मनुं प्रवर्त्तन राखवुं हतुं; आम भ्रमणमां नाखवानी जरूर शी हती? कदापि एम मानो के ए बिचारानी भूल थई हशे! क्षमा करीए! पण एवुं दोढ डहापण क्यांथी सूज्युं के एनेज मूळथी उखेडनार एवा महावीर जेवा पुरुषोने जन्म आप्यो? एनां कहेलां दर्शनने जगत्‌मां विद्यमानता कां आपी? पोताना पगपर हाथे करीने कुहाडो मारवानी एने शुं अवश्य हती? एक तो जाणे ए प्रकारे विचार, अने बाकी बीजा प्रकारे ए विचार के जैनदर्शनप्रवर्त्तकोने एनाथी कंई द्वेष हतो? जगत्कर्त्ता होत तो एम कहेवाथी एओना लाभने कंई हानी पहोंचती हती? जगत्कर्त्ता नथी, जगत् अनादि अनंत छे; एम कहेवामां एमने कंई महत्ता मळी जती हती? आवा अनेक विचारो विचारतां जणाई आवशे के जगत्‌नुं स्वरूप छे तेमज ते पवित्र पुरुषोए कह्युं छे. एमां भिन्नभाव कहेवानुं एमने लेशमात्र प्रयोजन न होतुं. सूक्ष्ममांसूक्ष्म जंतुनी रक्षा जेणे प्रणीत करीछे, एक रजकणथी करीने आखा जगत्‌ना विचारो जेणे सर्व भेदे कह्याछे तेवा पुरुषोनां पवित्र दर्शनने नास्तिक कहेनारा कयि गतिने पामशे ए विचारतां दया आवे छे!

---

९८ तत्त्वावबोध.

(१७)

जे न्यायथी जय मेळवी शकतो नथी; ते पछी गाळो भांडे छे; तेम पवित्र जैनना अखंड तत्त्वसिद्धांतो शंकराचार्य, दयानंद संन्यासी वगेरे ज्यारे तोडी न शक्या त्यारे पछी

जैन नास्तिक है, सो चार्वाकमेंसे उत्पन्न हुआ है एम कहेवा मांड्युं. पण ए स्थळे कोई प्रश्न करे, के महाराज! ए विवेचन तमे पछी करो. एवा शब्दो कहेवामां कंई वखत विवेक के ज्ञान जोईतुं नथी; पण आनो उत्तर आपो के जैन वेदथी कयि वस्तुमां उतरतो छे; एनुं ज्ञान, एनो बोध, एनुं रहस्य, अने एनुं सत्शील केवुं छे ते एकवार कहो. आपना वेद विचारो कयी बाबतमां जैनथी चढे छे? आम ज्यारे मर्मस्थानपर आवे त्यारे मौनता शिवाय तेओ पासे बीजुं कंई साधन रहे नहीं. जे सत्पुरुषोनां वचनामृत अने योगबळथी आ सृष्टिमां सत्य, दया, तत्त्वज्ञान अने महाशील उदय पामे छे, ते पुरुषो करतां जे पुरुषो शृंगारमां राच्या पच्या छे, सामान्य तत्त्वज्ञानने पण नथी जाणता, जेनो आचार पण पूर्ण नथी, तेने चढता कहेवा, परमेश्वरने नामे स्थापवा अने सत्यस्वरूपनी अवर्ण भाषा बोलवी, परमात्म स्वरूप पामेलाने नास्तिक कहेवा, ए एमनी केटली बधी कर्मनी बहोळतानुं सूचवन करे छे? परंतु जगत् मोहांध छे; मतभेद छे त्यां अंधारुं छे. ममत्व के राग छे त्यां सत्यतत्त्व नथी. ए वात आपणे शामाटे न विचारवी?

हुं एक मुख्य वात तमने कहुं छउं के जे ममत्वरहितनी अने न्यायनी छे. ते ए छे के गमे ते दर्शनने तमे मानो; गमे तो पछी तमारी दृष्टिमां आवे तेम जैनने कहो. सर्व दर्शननां शास्त्रतत्त्वने जुओ, तेम जैनतत्त्वने पण जुओ. स्वतंत्र आत्मिकशक्तिए जे योग्य लागे ते अंगीकार करो. मारुं के बीजा गमे तेनुं भले एकदम तमे मान्य न करो पण तत्त्वने विचारो.

---

९९ समाजनी अगत्य.

आंग्लभौमियो संसारसंबंधी अनेक कळाकौशल्यमां शाथी विजय पाम्या छे? ए विचार करतां आपणने तत्काल जणाशे के तेओनो बहु उत्साह अने ए उत्साहमां अनेकनुं मळवुं. कळाकौशल्यना ए उत्साही काममां ए अनेक पुरुषोनी उभी थएली सभा के समाजे परिणाम शुं मेळव्युं? तो उत्तरमां एम आवशे के लक्ष्मी, कीर्त्ति अने अधिकार. ए एमनां उदाहरण उपरथी ए जातिनां कळाकौशल्यो शोधवानो हुं अहीं बोध करतो नथी; परंतु सर्वज्ञ भगवाननुं कहेलुं गुप्त तत्त्व प्रमाद स्थितिमां आवी पड्युं छे, तेने प्रकाशित करवा तथा पूर्वाचार्योनां गुंथेलां महान् शास्त्रो एकत्र करवा, पडेला गच्छना मतमतांतरने टाळवा तेमज धर्मविद्याने प्रफुल्लित करवा सदाचरणी श्रीमंत अने धीमंत बन्नेए मळीने एक महान् समाज स्थापन करवानी अवश्य छे, एम दर्शावुं छउं. पवित्र स्याद्वादमतनुं ढंकायलुं तत्त्व प्रसिद्धिमां आणवा ज्यांसुधी प्रयोजन नथी, त्यांसुधी शासननी उन्नति पण नथी. लक्ष्मी, कीर्त्ति अने अधिकार संसारी कळाकौशल्यथी मळे छे, परंतु आ धर्मकळाकौशल्यथी तो सर्व सिद्धि सांपडशे. महान् समाजना अंतर्गत उपसमाज स्थापवा. वाडामां बेसी रहेवा करतां मतमतांतर तजी एम करवुं उचित छे. हुं इच्छुं छउं के ते कृतनी सिद्धि थई जैनांतर्गच्छ मतभेद टळो; सत्य वस्तु उपर मनुष्यमंडळनुं लक्ष आवो; अने ममत्व जाओ!

१०० मनोनिग्रहना विघ्न.

वारंवार जे बोध करवामां आव्यो छे तेमांथी मुख्य तात्पर्य नीकळे छे ते ए छे के आत्माने तारो अने तारवा माटे तत्त्वज्ञाननो प्रकाश करो; तथा सत्शीलने सेवो. ए प्राप्त करवा जे जे मार्ग दर्शाव्या ते ते मार्ग मनोनिग्रहताने आधीन छे. मनोनिग्रहता थवा लक्षनी बहोळता करवी जरूरनी छे. बहोळतामां विघ्नरूप नीचेना दोष छे.

१. आळस.	१०. आपवडाई.
२. अनियमित उंघ.	११. तुच्छवस्तुथी आनंद.
३. विशेष आहार.	१२. रसगारवलुब्धता.
४. उन्माद प्रकृति.	१३. अतिभोग.
५. मायाप्रपंच.	१४. पारकुं अनिष्ट इच्छवुं
६. अनियमित काम.	१५. कारणविनानुं रळवुं.
७. अकरणीयविलास.	१६. झाझानो स्नेह.
८. मान.	१७. अयोग्यस्थळे जवुं.
९. मर्यादाउपरांत काम.	१८. एके उत्तम नियम साध्य न करवो.

ज्यांसुधी आ अष्टादश विघ्नथी मननो संबंध छे, त्यांसुधी अष्टादश पापस्थानक क्षय थवानां नथी. आ अष्टादश दोष जवाथी मनोनिग्रहता अने धारेली सिद्धि थई शके छे. ए दोष ज्यांसुधी मनथी निकटता धरावे छे त्यांसुधी कोईपण मनुष्य आत्मसार्थक करवानो नथी. अति भोगने स्थळे सामान्य भोग नहीं, पण केवळ भोगत्यागव्रत जेणे धर्युं छे, तेमज ए एके दोषनुं मूळ जेनां हृदयमां नथी ते सत्पुरुष महद्भागी छे.

---

१०१ स्मृतिमां राखवायोग्य महावाक्यो.

१. एक भेदे नियम ए आ जगत्‌नो प्रवर्त्तक छे.
२. जे मनुष्य सत्पुरुषोनां चरित्ररहस्यने पामे छे ते मनुष्य परमेश्वर थाय छे.
३. चंचळ चित्त ए सर्व विषम दुःखनुं मुळियुं छे.
४. झाझानो मेळाप अने थोडा साथे अति समागम ए बन्ने समान दुःखदायक छे.
५. समस्वभाविनुं मळवुं एने ज्ञानीओ एकांत कहे छे.
६. इंद्रियो तमने जीते अने सुख मानो ते करतां तेने तमे जीतवामांज सुख, आनंद अने परमपद प्राप्त करशो.
७. रागविना संसार नथी अने संसारविना राग नथी.
८. युवावयनो सर्वसंगपरित्याग परमपदने आपेछे.
९. ते वस्तुना विचारमां पहोंचो के जे वस्तु अतींद्रिय स्वरूप छे.
१०. गुणीना गुणमां अनुरक्त थाओ.

---

१०२ विविध प्रश्नो.

(१)

आजे तमने हुं केटलांक प्रश्नो निर्ग्रंथप्रवचनानुसार उत्तर आपवा माटे पूछुं छउं.

प्र०—कहो धर्मनी अगत्य शी छे?

उ०—अनादि काळथी आत्मानी कर्मजाळ टाळवा माटे.

प्र०—जीव पहेलो के कर्म?

उ०—बन्ने अनादि छे. जीव पेहेलो होय तो ए विमळ वस्तुने मळ वळगवानुं कंई निमित्त जोईए. कर्म पहेलां कहो तो जीव विना कर्म कर्यां कोणे? ए न्यायथी बन्ने अनादि छे.

प्र०—जीव रूपी के अरूपी?

उ०—रूपी पण खरो; अने अरूपी पण खरो.

प्र०—रूपी कया न्यायथी अने अरूपी कया न्यायथी ते कहो.

उ०—देह निमित्ते रूपी अने स्वस्वरूपे अरूपी.

प्र०—देह निमित्त शाथी छे?

उ०—स्वकर्मना विपाकथी.

प्र०—कर्मनी मुख्य प्रकृतियो केटली छे?

उ०—आठ.

प्र०—कयि कयि?

उ०—ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, आयु, नाम, गोत्र अने अंतराय.

प्र०—ए आठ कर्मनी सामान्य समज कहो.

उ०—ज्ञानावरणीय एटले आत्मानी ज्ञान संबंधीनी जे अनंतशक्ति छे तेने आच्छादन थई जवुं ते. दर्शनावरणीय एटले आत्मानी जे अनंत दर्शनशक्ति छे तेने आच्छादन थई जवुं ते. वेदनीय एटले देहनिमित्ते साता असाता बे प्रकारनां वेदनीय कर्म एथी अव्याबाध सुखरूप आत्मानी शक्ति रोकाई रहेवी ते. मोहनीय कर्म एटले आत्मचारित्र रूप शक्ति रोकाई रहेवी ते. आयुकर्म एटले अक्षय स्थिति गुण रोकाई रहेवो ते. नामकर्म एटले अमूर्त्तिरूप दिव्य शक्ति रोकाई रहेवी ते. गोत्रकर्म एटले अटल अवगाहनारूप आत्मिकशक्ति रोकाई रहेवी ते. अंतराय कर्म एटले अनंत दान, लाभ, वीर्य, भोग अने उपभोग शक्ति रोकाई रहेवी ते.

---

१०३ विविध प्रश्नो.

(२)

प्र०—ए कर्मो टळवाथी आत्मा क्यां जाय छे?

उ०—अनंत अने शाश्वत मोक्षमां.

प्र०—आ आत्मानो मोक्ष कोईवार थयो छे?

उ०—ना.

प्र०—कारण?

उ०—मोक्ष थयेलो आत्मा कर्ममलरहित छे. एथी पुनर्जन्म एने नथी.

प्र०—केवळीना लक्षण शुं?

उ०—चार घनघाती कर्मनो क्षय करी शेष चार कर्मने पातळां पाडी जे पुरुष त्रयोदश गुणस्थानकवर्त्ती विहार करे छे ते.

प्र०—गुणस्थानक केटलां?

उ०—चौद.

प्र०—तेनां नाम कहो?

उ०—१. मिथ्यात्वगुणस्थानक. २. सास्वादन (सासादन) गुणस्थानक. ३. मिश्रगुणस्थानक. ४. अविरतिसम्यग्दृष्टि गुणस्थानक. ५. देशविरतिगुणस्थानक. ६. प्रमत्तसंयतगुणस्थानक. ७. अप्रमत्तसंयतगुणस्थानक. ८. अपूर्वकरणगुणस्थानक. ९. अनिवृत्तिबादरगुणस्थानक. १०. सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानक. ११. उपशांतमोहगुणस्थानक. १२. क्षीणमोहगुणस्थानक. १३. सयोगीकेवळीगुणस्थानक. १४. अयोगीकेवळीगुणस्थानक.

---

१०४ विविध प्रश्नो.

(३)

प्र०—केवळी अने तीर्थंकर ए बन्नेमां फेर शो?

उ०—केवळी अने तीर्थंकर शक्तिमां समान छे; परंतु तीर्थंकरे पूर्वे तीर्थंकर नामकर्म उपार्ज्युं छे; तेथी विशेषमां बार गुण अने अनेक अतिशय प्राप्त करे छे.

प्र०—तीर्थंकर पर्यटण करीने शामाटे उपदेश आपे छे? ए तो निरागी छे.

उ०—तीर्थंकर नामकर्म जे पूर्वे बांध्युं छे ते वेदवा माटे तेओने अवश्य तेम करवुं पडे छे.

प्र०—हमणां प्रवर्त्ते छे ते शासन कोनुं छे?

उ०—श्रमण भगवान् महावीरनुं.

प्र०—महावीर पहेलां जैनदर्शन हतुं?

उ०—हा.

प्र०—ते कोणे उत्पन्न कर्युं हतुं?

उ०—ते पहेलांना तीर्थंकरोए.

प्र०—तेओना अने महावीरना उपदेशमां कंई भिन्नता खरी के?

उ०—तत्त्वस्वरूपे एकज छे. भिन्न भिन्न पात्रने लईने उपदेश होवाथी अने कंईक काळभेद होवाथी सामान्य मनुष्यने भिन्नता लागे खरी; परंतु न्यायथी जोतां ए भिन्नता नथी.

प्र०—एओनो मुख्य उपदेश शुं छे?

उ०—आत्माने तारो; आत्मानी अनंतशक्तियोनो प्रकाश करो; एने कर्मरूप अनंत दुःखथी मुक्त करो ए.

प्र०—ए माटे तेओए कयां साधनो दर्शाव्यां छे?

उ०—व्यवहारनयथी सद्देव, सद्धर्म, अने सद्गुरुनुं स्वरूप जाणवुं; सद्देवना गुणग्राम करवा; त्रिविध धर्म आचरवो अने निर्ग्रंथ गुरुथी धर्मनी गम्यता पामवी ते.

प्र०—त्रिविध धर्म कयो?

उ०—सम्यग्ज्ञानरूप, सम्यग्दर्शनरूप अने सम्यक्चारित्ररूप.

---

१०५ विविध प्रश्नो.

(४)

प्र०—आवुं जैनदर्शन ज्यारे सर्वोत्तम छे त्यारे सर्व आत्माओ एना बोधने कां मानता नथी?

उ०—कर्मनी बाहुल्यताथी, मिथ्यात्वनां जामेलां दळियांथी, अने सत्समागमना अभावथी.

प्र०—जैनना मुनियोना मुख्य आचाररूप शुं छे?

उ०—पांच महाव्रत, दशविधि यतिधर्म, सप्तदशविधिसंयम, दशविधि वैयावृत्त्य, नवविधि ब्रह्मचर्य, द्वादश प्रकारनो तप, क्रोधादिक चार प्रकारना कषायनो निग्रह; विशेषमां ज्ञान, दर्शन, चारित्रनुं आराधन इत्यादिक अनेक भेद छे.

प्र०—जैनमुनियोना जेवांज संन्यासियोनां पंच याम छे; अने बौद्धधर्मनां पांच महाशील छे. एटले ए आचारमां तो जैनमुनियो अने संन्यासियो तेमज बौद्धमुनियो सरखा खरा के?

उ०—नहीं.

प्र०—केम नहीं?

उ०—एओनां पंचयाम अने पंचमहाशील अपूर्ण छे. महाव्रतना प्रतिभेद जैनमां अति सूक्ष्म छे. पेला बेना स्थूळ छे.

प्र०—सूक्ष्मताने माटे दृष्टांत आपो जोईए?

उ०—दृष्टांत देखीतुं छे. पंचयामियो कंदमूळादिक अभक्ष्य खाय छे; सुखशय्यामां पोढे छे; विविध जातनां वाहनो अने पुष्पनो उपभोग ले छे; केवळ शीतळ जळथी तेओनो व्यवहार छे. रात्रिये भोजन ले छे. एमां थतो असंख्याता जंतुनो विनाश, ब्रह्मचर्यनो भंग ए आदिनी सूक्ष्मता तेओना जाणवामां नथी. तेमज मांसादिक अभक्ष्य अने सुखशीलियां साधनोथी बौद्धमुनियो युक्त छे. जैन मुनियो तो एथी केवळ विरक्त छे.

---

१०६ विविध प्रश्नो.

(५)

प्र०—वेद अने जैन दर्शनने प्रतिपक्षता खरी के?

उ०—जैनने कंई असमंजस भावे प्रतिपक्षता नथी; परंतु सत्यथी असत्य प्रतिपक्षी गणाय छे, तेम जैन दर्शनथी वेदनो संबंध छे.

प्र०—ए बेमां सत्यरूप तमे कोने कहो छो?

उ०—पवित्र जैनदर्शनने.

प्र०—वेददर्शनियो वेदने कहे छे तेनुं केम?

उ०—एतो मतभेद अने जैनना तिरस्कार माटे छे; परंतु न्यायपूर्वक बन्नेनां मूळतत्त्वो आप जोई जजो.

प्र०—आटलुं तो मने लागे छे के महावीरादिक जिनेश्वरनुं कथन न्यायना कांटापर छे; परंतु जगत्कर्त्तानी तेओ ना कहे छे, अने जगत् अनादि अनंत छे एम कहे छे ते विषे कंई कंई शंका थाय छे के आ असंख्यात द्वीपसमुद्रयुक्त जगत् वगर बनाव्ये क्यांथी होय?

उ०—आपने ज्यांसुधी आत्मानी अनंत शक्तिनी लेश पण दिव्य प्रसादी मळी नथी त्यांसुधी एम लागे छे; परंतु तत्त्वज्ञाने एम नहीं लागे. "सम्मतितर्क" आदि ग्रंथनो आप अनुभव करशो एटले ए शंका नीकळी जशे.

प्र०—परंतु समर्थ विद्वानो पोतानी मृषा वातने पण दृष्टांतादिकथी सिद्धांतिक करी दे छे; एथी ए त्रुटी शके नहीं पण सत्य केम कहेवाय?

उ०—पण आने कंई मृषा कथवानुं प्रयोजन नहोतुं, अने पळभर एम मानीए, के एम आपणने शंका थई के ए कथन मृषा हशे तो पछी जगत्कर्त्ताए एवा पुरुषने जन्म पण कां आप्यो? नामबोळक पुत्रने जन्म आपवा शुं प्रयोजन हतुं? तेम वळी ए पुरुषो सर्वज्ञ हता; जगत्कर्त्ता सिद्ध होत तो एम कहेवाथी तेओने कंई हानि नहोती.

---

१०७ जिनेश्वरनी वाणी.

मनहर छंद.

अनंत अनंत भाव भेदथी भरेली भली, अनंत अनंत नय निक्षेपे व्याख्यानी छे;
सकळ जगत् हितकारिणी हारिणी मोह, तारिणी भवाब्धि मोक्षचारिणी प्रमाणी छे;
उपमा आप्यानी जेने तमा राखवी ते व्यर्थ, आपवाथी निज मति मपाई में मानी छे;
अहो! राज्यचंद्र बाळ ख्याल नथी पामता ए, जिनेश्वर तणी वाणी जाणी तेणे जाणी छे. १.

---

१०८ पूर्णमालिका मंगल.

उपजाति.

तप्योपध्याने रविरूप थाय, ए साधिने सोम रही सुहाय;
महान ते मंगळ पंक्ति पामे, आवे पछी ते बुधना प्रणामे. १.
निर्ग्रंथ ज्ञाता गुरु सिद्धि दाता, कांतो स्वयं शुक्र प्रपूर्ण ख्याता;
त्रियोग त्यां केवळ मंद पामे, स्वरूप सिद्धे विचरी विरामे. २.

---

५. वि० सं० १९४१

ॐ

भावना बोध.

उपोद्घात.

खरूं सुख शामां छे? गमे तेवा तुच्छ विषयमां प्रवेश छतां उज्ज्वल आत्माओनो स्वतः वेग वैराग्यमां झंपलावुं ए छे. बाह्यदृष्टिथी ज्यांसुधी उज्ज्वल आत्माओ संसारना मायिक प्रपंचमां दर्शन देछे, त्यांसुधी ते कथननी सिद्धता क्वचित् दुर्लभ छे; तोपण सूक्ष्म दृष्टिथी अवलोकन करतां ए कथननुं प्रमाण केवल सुलभ छे, ए निःसंशय छे.

एक नानामां नाना जंतुथी करीने एक मदोन्मत्त हाथी सुधीनां सघलां प्राणीओ, मानविओ, अने देव दानविओ ए सघळांनी स्वाभाविक इच्छा सुख अने आनंद प्राप्तकरवामां छे, एथी करीने तेओ तेना उद्योगमां गुंथायां रहेछे; परंतु विवेक बुद्धिना उदयविना तेमां तेओ विभ्रम पामे छे. तेओ संसारमां नानाप्रकारनां सुखनो आरोप करे छे. अति अवलोकनथी एम सिद्ध छे के ते आरोप वृथा छे. ए आरोपने अनारोप करवावालां वीरलां मानविओ विवेकना प्रकाशवडे अद्भुत पण अन्य विषय प्राप्त करवा कहेतां आव्यां छे. जे सुख भयवालां छे ते सुख ते सुख नथी पण दुःख छे. जे वस्तु प्राप्त करवामां महाताप छे; जे वस्तु भोगववामां एथी पण विशेष ताप रह्या छे; तेमज परिणामे महाताप, अनंत शोक, अने अनंत भय छे; ते वस्तुनुं सुख ते मात्र नामनुं सुख छे; वा नथीज. आम होवाथी तेनी अनुरक्तता विवेकीओ करतां नथी. संसारनां प्रत्येक सुखवडे विराजित राजेश्वर छतां पण सत्य तत्त्वज्ञाननी प्रसादी प्राप्त थवाथी तेनो त्याग करीने योगमां परमानंद मानी सत्य मनोवीरताथी अन्य पामर आत्माओने भर्तृहरि उपदेशे छे केः—

> भोगे रोगभयं कुले च्युतिभयं वित्ते नृपालाद्भयं
> माने दैन्यभयं बले रिपुभयं रूपे तरुण्या भयं ।
> शास्त्रे वादभयं गुणे खलभयं काये कृतांताद्भयं
> सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमेवाभयं ॥ १ ॥

भावार्थः—भोगमां रोगनो भय छे; कुलने पडवानो भय छे; लक्ष्मीमां राजानो भय छे; मानमां दीनतानो भय छे; बलमां शत्रुनो भय छे; रूपथी स्त्रिने भय छे; शास्त्रमां वादनो भय छे; गुणमां खलनो भय छे; अने कायापर काळनो भय छे; एम सर्व वस्तु भयवाळी छे; मात्र एक वैराग्यज अभय छे.!!!

महायोगी भर्तृहरिनुं आ कथन सृष्टिमान्य एटले सघला उज्ज्वल आत्माओ सदैव मान्य राखे तेवुं छे. एमां आखा तत्त्वज्ञाननुं दोहन करवा एमणे सकल तत्त्ववेत्ताओनां सिद्धांत रहस्यरूप

अने स्वानुभवी संसारशोकनुं तादृश्य चित्र आप्युंछे. एणे जेजे वस्तुओपर भयनी छाया प्रदृश्य करी ते ते वस्तु संसारमां मुख्य सुखरूपे मनाई छे. संसारनुं सर्वोत्तम साहित्य जे भोग ते तो रोगनुं धाम ठर्युं; मनुष्य उंच कुलोथी सुख माने तेवुं छे त्यां पडतीनो भय देखाड्यो; संसारचक्रमां व्यवहारनो ठाठ चलाववाने दंडरूप लक्ष्मी ते राजा इत्यादिकना भयथी भरेली छे; कोईपण कृत्य करी यशकीर्त्तिथी मान पामवुं के मानवुं एवी संसारना पामर जीवोनी अभिलाषा छे तो त्यां महा दीनता ने कंगाल्यतनो भय छे; बलपराक्रमथी पण एवाज प्रकारनी उत्कृष्टता पामवी एम चहावुं रह्युं छे तो त्यां शत्रुनो भय रह्यो छे; रूपकांति ए भोगीने मोहिनीरूप छे तो त्यां तेने धारण करनारी स्त्रियो निरंतर भयवालीज छे; अनेक प्रकारे गुंथी काढेली शास्त्रजाल तेमां विवादनो भय रह्यो छे; कोईपण सांसारिक सुखनो गुण प्राप्त करवाथी जे आनंद लेखाय छे, ते खल मनुष्यनी निंदाने लीधे भयान्वित छे; जेमां अनंत प्रियता रही छे एवी काया ते एक समये कालरूप सिंहना मुखमां पडवाना भयथी भरी छे. आम संसारनां मनोहर पण चपल साहित्यो भयथी भर्यां छे. विवेकथी विचारतां ज्यां भय छे त्यां केवल शोकज छे; ज्यां शोक होय त्यां सुखनो अभाव छे; अने ज्यां सुखनो अभाव रह्यो छे, त्यां तिरस्कार करवो यथोचित छे.

योगींद्र भर्तृहरि एकज एम कही गया छे तेम नथी. कालानुसार सृष्टिना निर्माण समयथी भर्तृहरिथी उत्तम, भर्तृहरि समान, अने भर्तृहरिथी कनिष्ठ एवा असंख्य तत्त्वज्ञानीओ थई गया छे. एवो कोई काल के आर्य देश नथी के जेमां केवल तत्त्वज्ञानीओनुं उपजवुं थयुं नथी. ए तत्त्ववेत्ताओए संसारसुखनी हरेक सामग्रीने शोकरूप गणावी छे; ए एमना अगाध विवेकनुं परिणाम छे. व्यास, वाल्मिक, शंकर, गौतम, पातंजली, कपिल, अने युवराज शुद्धोदने पोतानां प्रवचनमां मार्मिक रीते अने सामान्य रीते जे उपदेश्युं छे तेनुं रहस्य नीचेनां शब्दोमां कंईक आवी जाय छे.

"अहो लोको! संसाररूपी समुद्र अनंत अने अपार छे. एनो पार पामवा पुरुषार्थनो उपयोग करो! उपयोग करो!!"

एम उपदेशवामां एमनो हेतु प्रत्येक प्राणीओने शोकथी मुक्त करवानो हतो. ए सघळा ज्ञानीओ करतां परम मान्य राखवा योग्य सर्वज्ञ महावीरनां वचन सर्व स्थले एज छे के संसार एकांत अने अनंत शोकरूप तेमज दुःखप्रद छे. अहो! भव्य लोको! एमां मधुरी मोहिनी न आणतां एथी निवृत्त थाओ! निवृत्त थाओ!!

महावीरनो एक समय मात्र पण संसारनो उपदेश नथी. एनां सघलां प्रवचनोमां एणे एज प्रदर्शित कर्युं छे; तेम तेवुं स्वाचरणथी सिद्ध पण करी आप्युं छे. कंचनवर्णि काया, यशोमति जेवी राणी, अढलक साम्राज्यलक्ष्मी, अने महाप्रतापी स्वजन परिवारनो समूह छतां तेनी मोहिनीने उतारी दई ज्ञानदर्शनयोगपरायण थई एणे जे अद्भुतता दर्शावी छे ते अनुपम छे.

एनुं एज रहस्य प्रकाश करतां पवित्र उत्तराध्ययनसूत्रमां आठमा अध्ययननी पहेली गाथामां कपिलकेवलीनी समीपे तत्त्वाभिलाषीना मुखकमलथी महावीर कहेवरावे छे केः—

अधुवे असासयंमि संसारमिदुख्खपउराए ।
किंनामदुघ्यंतकम्मयं जेणाहंदुग्गइं नगछेध्या ॥ १ ॥

"अध्रुव अने अशाश्वत संसारमां अनेक प्रकारनां दुःख छे. हुं एवी शुं करणी करुं के जे करणीथी करी दुर्गतिमति न जउं?" ए गाथामां ए भावथी प्रश्न थतां कपिलमुनि पछी आगल उपदेश चलावे छे.

"अधुवे असासयंमि"—आ महद् तत्त्वज्ञानना प्रसादिभूत वचनो प्रवृत्तिमुक्त योगीश्वरना सतत वैराग्यवेगनां छे, अति बुद्धिशालीने संसार पण उत्तमरूपे मान्य राखे छे छतां ते बुद्धिशालीओ तेनो त्याग करे छे; ए तत्त्वज्ञाननो स्तुतिपात्र चमत्कार छे. ए अति मेधाविओ अंते पुरुषार्थनी स्फुरणा करी महा योग साधी आत्माना तिमिरपटने टाळे छे. संसारने शोकाब्धि कहेवामां तत्त्वज्ञानीओनी भ्रमणा नथी, परंतु ए सघला तत्त्वज्ञानीओ कंई तत्त्वज्ञानचंद्रनी सोले कलाओथी पूर्ण होता नथी; आज कारणथी सर्वज्ञ महावीरनां वचन तत्त्वज्ञानने माटे जे प्रमाण आपे छे ते महद्भुत, सर्वमान्य अने केवल मंगलमय छे. महावीरनी तुल्य ऋषभदेव जेवा जे जे सर्वज्ञ तीर्थंकरो थया छे तेमणे निस्पृहिताथी उपदेश आपीने जगद्हितैषिणी पदवी प्राप्त करी छे.

संसारमां एकांत अने जे अनंत भरपुर ताप छे, ते ताप त्रण प्रकारना छे. आधी, व्याधि अने उपाधि. एथी मुक्त थवा माटे प्रत्येक तत्त्वज्ञानीओ कहेता आव्या छे. संसारत्याग, शम, दम, दया, शांति, क्षमा, धृति, अप्रभुत्व, गुरुजननो विनय, विवेक, निस्पृहिता, ब्रह्मचर्य, सम्यक्त्व अने ज्ञान एनुं सेवन करवुं; क्रोध, लोभ, मान, माया, अनुराग, अणराग, विषय, हिंसा, शोक, अज्ञान, मिथ्यात्व ए सघलांनो त्याग करवो. आम सर्व दर्शनोनो सामान्य रीते सार छे. नीचेनां बे चरणमां ए सार समावेश पामी जाय छे.

"प्रभु भजो नीति सजो, परठो परोपकार."

अरे! ए उपदेश स्तुतिपात्र छे. ए उपदेश आपवामां कोईए कोई प्रकारनी अने कोईए कोई प्रकारनी विचक्षणता दर्शावी छे. ए सघला स्थूल उद्देशे तो समतुल्य दृश्य थाय तेवुं छे; परंतु सूक्ष्म उद्देशे उपदेशक तरीके श्रमण भगवंत ते सिद्धार्थ राजानो पुत्र प्रथम पदवीनो धणी थई पडे छे. निवृत्तिने माटे जे जे विषयो पूर्वे जणाव्या ते ते विषयोनुं खरुं स्वरूप समजीने सर्वांशे मंगलमयरूपे बोधवामां ए राजपुत्र वधी गयो छे. ए माटे एने अनंत धन्यवादो छाजे छे!

ए सघला विषयोनुं अनुकरण करवानुं शुं प्रयोजन वा शुं परिणाम? एनो निवेडो हवे लईए. सघला उपदेशको एम कहेता आव्या छे के एनुं परिणाम मुक्ति प्राप्त करवी; अने प्रयोजन दुःखनी निवृत्ति. एज माटे सर्व दर्शनमां सामान्यरूपे मुक्तिने अनुपम श्रेष्ठ कही छे.

सूत्रकृतांग द्वितीयांगना प्रथम श्रुतस्कंधना छठ्ठा अध्ययनी चोवीशमी गाथाना त्रीजा चरणमां कह्युं छे केः—

"निव्वाण सेठा जह सव्वधम्मा"

बधाय धर्ममां मुक्तिने श्रेष्ठ कही छे.

सारांशे मुक्ति एटले संसारना शोकथी मुक्त थवुं ते; परिणाममां ज्ञानदर्शनादिक अनुपम वस्तुओ प्राप्त करवी. जेमां परम सुख अने परमानंदनो अखंड निवास छे, जन्म मरणनी विटंबनानो अभाव छे, शोकनो ने दुःखनो क्षय छे, एवा ए विज्ञानी विषयनुं विवेचन अन्य प्रसंगे करीशुं.

आ पण विना विवादे मान्य राखवुं जोईए के ते अनंत शोक अने अनंत दुःखनी निवृत्ति एना एज सांसारिक विषयथी नथी. रुधिरथी रुधिरनो डाघ जतो नथी; पण जळथी तेनो अभाव छे; तेम शृंगारथी वा शृंगारमिश्रित धर्मथी संसारनी निवृत्ति नथी; एज माटे वैराग्यजळनुं आवश्यकपणुं निःसंशय ठरे छे. अने एज माटे वीतरागनां वचनमां अनुरक्त थवुं उचित छे; निदान एथी विषयरूप विषनो जन्म नथी. परिणामे एज मुक्तिनुं कारण छे. ए वीतराग सर्वज्ञनां वचनने विवेकबुद्धिथी श्रवण, मनन ने निदिध्यासन करी. हे मानवि! आत्माने उज्ज्वल कर!

प्रथम दर्शन.

वैराग्यनी अने आत्महितैषी विषयोनी सुदृढता थवा माटे बार भावनाओ तत्त्वज्ञानी कहे छे.

१. अनित्यभावना :—शरीर, वैभव, लक्ष्मी, कुटुंबपरिवारादिक सर्व विनाशी छे; जीवनो मूळ धर्म अविनाशी छे. एम चिंतववुं ते पहेली अनित्यभावना.

२. अशरणभावना :—संसारमां मरणसमये जीवने शरण राखनार कोई नथी, मात्र एक शुभ धर्मनुंज शरण सत्य छे; एम चिंतववुं ते बीजी अशरणभावना.

३. संसारभावना :—आ आत्माए संसारसमुद्रमां पर्यटन करतां करतां सर्व भव कीधा छे. ए संसारी जंजीरथी हुं क्यारे छूटीश? ए संसार मारो नथी; हुं मोक्षमयी छुं; एम जे चिंतववुं ते त्रीजी संसारभावना.

४. एकत्वभावना :—आ मारो आत्मा एकलो छे, ते एकलो आव्यो छे, एकलो जशे, पोतानां करेलां कर्म एकलो भोगवशे, अंतःकरणथी एम चिंतववुं ते चोथी एकत्वभावना.

५. अन्यत्वभावना :—आ संसारमां कोई कोईनुं नथी; एम चिंतववुं ते पांचमी अन्यत्वभावना.

६. अशुचिभावना :—आ शरीर अपवित्र छे, मळमूत्रनी खाण छे, रोग जरानुं निवासधाम छे, ए शरीरथी हुं न्यारो छुं एम चिंतववुं ते छठ्ठी अशुचिभावना.

७. आश्रवभावना :—राग, द्वेष, अज्ञान, मिथ्यात्व इत्यादिक सर्व आश्रव छे एम चिंतववुं ते सातमी आश्रवभावना.

८. सम्वरभावना :—ज्ञान, ध्यानमां प्रवर्त्तमान थईने जीव नवां कर्म बांधे नही ते आठमी सम्वरभावना.

९. निर्जराभावना :—ज्ञानसहित क्रिया करवी ते निर्जरानुं कारण छे एम चिंतववुं ते नवमी निर्जराभावना.

१०. लोकस्वरूपभावना :—चौद राजलोकनुं स्वरूप विचारवुं ते दशमी लोकस्वरूपभावना.

११. बोधदुर्लभभावना :—संसारमां भमतां आत्माने सम्यग् ज्ञाननी प्रसादी प्राप्त थवी दुर्लभ छे; वा सम्यग्ज्ञान पाम्यो तो चारित्रसर्वविरति परिणामरूप धर्म पामवो दुर्लभ छे एम चिंतववुं ते अगीयारमी बोधदुर्लभभावना.

१२. धर्मदुर्लभभावना :—धर्मना उपदेशक तथा शुद्ध शास्त्रना बोधक एवा गुरु अने एवुं श्रवण मलवुं दुर्लभ छे एम चिंतववुं ते बारमी धर्मदुर्लभभावना.

एम मुक्ति साध्य करवा माटे जे वैराग्यनी आवश्यकता छे, ते वैराग्यने दृढ करनारी बार भावनाओमांथी केटलीक भावनाओ आ दर्शनांतर्गत वर्णवीशुं. केटलीक भावनाओ केटलाक विषयमां वहेंची नाखी छे; केटलीक भावनाओ माटे अन्य प्रसंगनी अगत्य छे; एथी ते विस्तारी नथी.

प्रथम चित्र.

अनित्यभावना.

उपजाति.

विद्युल्लक्ष्मी प्रभुता पतंग, आयुष्य तेतो जलना तरंग,
पुरंदरी चाप अनंगरंग, शुं राचिये त्यां क्षणनो प्रसंग !

विशेषार्थ :—लक्ष्मी वीजली जेवी छे. वीजलीनो झबकारो जेम थईने ओलवाई जाय छे, तेम लक्ष्मी आवीने चाली जाय छे. अधिकार पतंगना रंग जेवो छे. पतंगनो रंग जेम चार दिवसनी चटकी छे, तेम अधिकार मात्र थोडो काल रही हाथमांथी जतो रहे छे. आयुष्य पाणीना मोजां जेवुं छे. पाणीनो हिलोळो आव्यो के गयो तेम जन्म पाम्या अने एक देहमां रह्या के न रह्या त्यां बीजा देहमां पडवुं पडे छे. कामभोग आकाशमां उत्पन्न थता इंद्रना धनुष्य जेवा छे. जेम इंद्रधनुष्य वर्षाकालमां थईने क्षणवारमां लय थई जाय छे, तेम यौवनमां कामनाविकार फलीभूत थई जरावयमां जता रहे छे; टुंकामां हे जीव ! ए सघली वस्तुओनो संबंध क्षणभर छे; एमां प्रेमबंधननी सांकले बंधाईने शुं राचवुं ? तात्पर्य ए सघलां चपल अने विनाशी छे, तुं अखंड अने अविनाशी छे; माटे तारा जेवी नित्य वस्तुने प्राप्त कर !

भीखारीनो खेद.

(जुओ पृष्ठ ४७-४८ पाठ ४१-४२.)

* * * * * *

प्रमाणशिक्षा:—स्वप्नप्राप्तिमां जेम ते भीखारीए सुखसमुदाय दीठा, भोगव्या अने आनंद मान्यो, तेम पामर प्राणीओ संसारना स्वप्नवत् सुखसमुदायने महानंदरूप मानी बेठा छे. जेम ते सुखसमुदाय जागृतिमां ते भीखारीने मिथ्या जणाया, तेम तत्त्वज्ञानरूपी जागृतिवडे संसारनां सुख तेवां जणाय छे. स्वप्नाना भोग न भोगव्या छतां जेम ते भीखारीने शोकनी प्राप्ति थई, तेम पामर भव्यो संसारमां सुख मानी बेसे छे अने भोगव्यातुल्य गणे छे, पण ते भीखारीनी पेठे परिणामे खेद, पश्चात्ताप, अने अधोगतिने पामे छे. स्वप्नानी एके वस्तुनुं सत्यत्व नथी, तेम संसारनी एके वस्तुनुं सत्यत्व नथी. बन्ने चपल अने शोकमय छे. आवुं विचारी बुद्धिमान पुरुषो आत्मश्रेयने शोधे छे.

द्वितीय चित्र.

अशरणभावना.

उपजाति.

सर्वज्ञनो धर्म सुशर्ण जाणी, आराध्य आराध्य प्रभाव आणी
अनाथ एकांत सनाथ थाशे, एना विना कोई न बांह्य स्हाशे.

विशेषार्थ:—सर्वज्ञ जिनेश्वर देवे निस्पृहिताथी बोधेलो धर्म उत्तम शरणरूप जाणीने मन वचन अने कायाना प्रभाववडे हे चेतन! तेने तुं आराध्य आराध्य, तुं केवल अनाथरूप छो ते सनाथ थईश. एनाविना भवाटविभ्रमणमां तारी बांह्य कोई सहानार नथी. जे आत्माओ संसारनां मायिक सुखने के अवदर्शनने शरणरूप माने ते अधोगति पामे तेमज सदैव अनाथ रहे एवो बोध करनारूं भगवान् अनाथी मुनिनुं चरित्र प्रारंभीए छीए, एथी अशरणभावना सुदृढ थशे.

अनाथी मुनि.

(जुओ पृष्ठ १३ थी. १६ पाठ ५-६-७.)

* * * * * *

प्रमाणशिक्षा:—अहो भव्यो! महातपोधन, महामुनि, महाप्रज्ञावंत, महायशवंत, महानिर्ग्रंथ अने महाश्रुत अनाथी मुनिए मगध देशना राजाने पोताना वितक चरित्रथी जे बोध आप्यो छे ते खरे! अशरणभावना सिद्ध करे छे. महामुनि अनाथीए सहन कर्यातुल्य वा एथी अति विशेष असह्य दुःख अनंत आत्माओ सामान्य दृष्टिथी भोगवता देखाय छे. तत्संबंधी तमे किंचित् विचार करो! संसारमां छवाई रहेली अनंतअशरणतानो त्याग करी सत्य शरणरूप

उत्तम तत्त्वज्ञान अने परम सुशीलने सेवो. अंते एज मुक्तिना कारणरूप छे. जेम संसारमां रह्या अनाथी अनाथ हता, तेम प्रत्येक आत्मा तत्त्वज्ञाननी उत्तम प्राप्ति विना सदैव अनाथज छे! सनाथ थवा पुरुषार्थ करवो एज श्रेय छे!

तृतीय चित्र.

एकत्वभावना.

उपजाति.

शरीरमां व्याधि प्रत्यक्ष थाय, ते कोई अन्ये लई ना शकाय;
ए भोगवे एक स्व आत्मा पोते, एकत्व एथी नय सुज्ञ गोते.

विशेषार्थ :—शरीरमां प्रत्यक्ष देखाता रोगादिक जे उपद्रव थाय छे ते स्नेही, कुटुंबी, जाया के पुत्र कोईथी लई शकाता नथी; ए मात्र एक पोतानो आत्मा पोतेज भोगवे छे; एमां कोईपण भागीदार थतुं नथी; तेमज पाप पुण्यादि सघला विपाको आपणो आत्माज भोगवे छे. ए एकलो आवे छे, एकलो जाय छे; एवुं सिद्ध करीने विवेकने भली रीते जाणवावाला पुरुषो एकत्वने निरंतर शोधे छे.

नमिराजर्षि.

महापुरुषना ते न्यायने अचल करनार नमिराजर्षि अने शक्रेंद्रनो वैराग्योपदेशक संवाद अहीं आगल प्रदर्शित करीए छीए. नमिराजर्षि मिथिला नगरीना राजेश्वर हता. स्त्री पुत्रादिकथी विशेष दुःखनो समूह पाम्या नहोता छतां एकत्वना स्वरूपने परिपूर्ण पिछानवामां राजेश्वरे किंचित् विभ्रम कर्यो नथी. शक्रेंद्र प्रथम नमिराजर्षि ज्यां निवृत्तिमां विराज्या छे, त्यां विप्ररूपे आवीने परीक्षानिदाने पोतानुं व्याख्यान शरु करे छे.

विप्र :—हे राजा! मिथिला नगरीने विषे आजे प्रबल कोलाहल व्यापी रह्यो छे. हृदयने अने मनने उद्वेगकारी विलापना शब्दोथी राजमंदिर अने सामान्य घर छवाई गयां छे. मात्र तारी दिक्षा एज ए सघलानां दुःखनो हेतु छे. परना आत्माने जे दुःख आपणाथी उत्पन्न थाय ते दुःख संसारपरिभ्रमणनुं कारण गणीने तुं त्यां जा. भोळो न था.

नमिराज :—(गौरव भरेलां वचनोथी) हे विप्र! तुं जे कहे छे ते मात्र अज्ञानरूप छे. मिथिला नगरीमां एक बगीचो हतो तेनी मध्यमां एक वृक्ष हतुं, शीतल छायाथी करीने ते रमणीय हतुं, पत्र पुष्प अने फलथी ते सहित हतुं, नाना प्रकारनां पक्षियोने ते लाभदाता हतुं, वायुना हलाववा थकी ते वृक्षमां रहेनारां पंखीओ दुःखार्त्त ने शरणरहित थयाथी आक्रंद करे छे. वृक्ष पोताने माटे थईनेज ते विलाप करतां नथी; पोतानुं सुख गयुं ए माटे थईने तेओ शोकार्त्त छे.

विप्र :—पण आ जो! अग्नि ने वायुना मिश्रथी तारुं नगर, तारां अंतःपुर, अने मंदिरो बळे छे, माटे त्यां जा अने ते अग्निने शांत कर.

नमिराज :—हे विप्र! मिथिलानगरीना ते अंतःपुरना अने ते मंदिरोना दाझवाथी मारुं कंई पण दाझतुं नथी. जेम सुखोत्पत्ति छे तेम हुं वर्तुंछुं. ए मंदिरादिकमां मारुं अल्प मात्र पण नथी. में पुत्र, स्त्रीआदिकना व्यवहारने छांड्यो छे. मने एमांनुं कंई प्रिय नथी अने अप्रिय-पण नथी.

विप्र :—पण हे राजा! तारी नगरीने सघन किल्लो करावीने, पोळ, कोठा अने कमाड, भोगल करावीने अने शतघ्नी खाई करावीने त्यार पछी जजे.

नमिराज :—(हेतु कारण प्रे०) हे विप्र! हुं शुद्ध श्रद्धारूपी नगरी करीने, सम्वररूपी भोगल करीने, क्षमारूपी शुभ गढ करीश; शुभ मनोयोगरूप कोठा करीश; वचनयोगरूप खाई करीश; काया योगरूप शतघ्नी करीश; पराक्रमरूपी धनुष्य करीश; इर्यासमितिरूप पणच करीश; धीरजरूप कमान सहावानी मुठी करीश; सत्यरूप चापवडे करीने धनुष्यने बांधीश; तपरूप बाण करीश; कर्मरूपी वैरीनी सेनाने भेदीश; लौकिक संग्रामनी मने रुचि नथी. हुं मात्र तेवा भावसंग्रामने चाहुं छुं.

विप्र :—(हेतु कारण प्रे०) हे राजा! शिखरबंध उंचा आवास करावीने, मणिकंचनमय गवाक्षादी मुकावीने, तलावमां क्रीडा करवाना मनोहर महालय करावीने पछी जजे.

नमिराज :—(हेतु कारण प्रे०) तें जे जे प्रकारना आवास गणाव्या ते ते प्रकारना आवास मने अस्थिर अने अशाश्वत जणाय छे. मार्गना घररूप जणाय छे. ते माटे ज्यां स्वधाम छे, ज्यां शाश्वतता छे अने ज्यां स्थिरता छे त्यां हुं निवास करवा चाहुं छुं.

विप्र :—(हेतु कारण प्रे०) हे क्षत्रियशिरोमणि! अनेक प्रकारना तस्करना उपद्रवने टाळीने नगरीनुं ए द्वारे कल्याण करीने तुं जजे.

नमिराज :—हे विप्र! अज्ञानवंत मनुष्य अनेकवार मिथ्या दंड देछे. चोरीना नहीं करनार जे शरीरादिक पुद्गल ते लोकने विषे बंधाय छे; अने चोरीना करनार जे इंद्रियविकार तेने कोई बंधन करी शकतुं नथी. तो पछी एम करवानुं शुं अवश्य?

विप्र :—हे क्षत्रिय! जे राजाओ तारी आज्ञा अवलंबन करता नथी अने जे नराधिपो स्वतंत्रताथी वर्ते छे तेने तुं तारे वश करीने पछी जजे.

नमिराज :—(हेतु कारण प्रे०) दश लाख सुभटने संग्रामने विषे जीतवा ए दुर्लभ गणाय छे; तोपण एवा विजय करनारा पुरुषो अनेक मळी आवे पण एक स्वात्माने जीतनार मळनार अनंत दुर्लभ छे. ते दश लाख सुभटथी विजय मेळवनार करतां एक स्वात्माने जीतनार पुरुष परमोत्कृष्ट छे. आत्मा संघाते युद्ध करवुं उचित छे. बहिर युद्धनुं शुं प्रयोजन छे? ज्ञानरूप

आत्मा वडे क्रोधादिक आत्माने जीतनार स्तुतिपात्र छे. पांचे इंद्रिओने, क्रोधने, मानने, मायाने तेमज लोभने जीतवां दोहलां छे. जेणे मनयोगादिक जीत्युं तेणे सर्व जीत्युं.

विप्रः—(हेतु कारण प्रे०) समर्थ यज्ञो करी श्रमण, तपस्वी, ब्राह्मणादिकने भोजन आपी, सुवर्णादिक दान दई, मनोज्ञ भोग भोगवी हे क्षत्रिय! तुं त्यार पछी जजे.

नमिराजः— (हेतु कारण प्रे०) महीने महीने जो दश लाख गायनां दान दे तोपण ते दश लाख गायनां दान करतां संयम ग्रहण करी संयमने आराधे छे ते ते करतां विशेष मंगळ प्राप्त करे छे.

विप्रः—निर्वाह करवा माटे भिक्षार्थी सुशीलप्रवर्ज्यामां असह्य परिश्रम वेठवो पडे छे. तेथी ते प्रवर्ज्या त्याग करीने अन्य प्रवर्ज्यामां रुचि थाय छे. माटे ए उपाधि टाळवा तुं गृहस्थाश्रममां रही पौषधादिक व्रतमां तत्पर रहेजे. हे मनुष्यना अधिपति! हुं ठीक कहुं छुं.

नमिराजः—(हेतु कारण प्रे०) हे विप्र! बाल अविवेकी गमे तेवां उग्र तप करे परंतु सम्यक्श्रुतधर्म तथा चारित्रधर्मनी तुल्य न थाय. एकाद कला ते सोल कला जेवी केम गणाय?

विप्रः—अहो क्षत्रिय! सुवर्ण, मणि, मुक्ताफल, वस्त्रालंकार अने अश्वादिकनी वृद्धि करीने पछी जजे.

नमिराजः—(हेतु कारण प्रे०) मेरू पर्वत जेवा कदाचित् सोना रूपाना असंख्याता पर्वत होय तोपण लोभी मनुष्यनी तृष्णा छीपती नथी. किंचित् मात्र ते संतोष पामतो नथी. तृष्णा आकाशना जेवी अनंत छे. धन, सुवर्ण, चतुष्पाद इत्यादिक सकल लोक भराय एटलुं लोभी मनुष्यनी तृष्णा टाळवा समर्थ नथी. लोभनी एवी कनिष्ठता छे. माटे संतोषनिवृत्तिरूप तपने विवेकी पुरुषो आचरे छे.

विप्रः—(हेतु कारण प्रे०) हे क्षत्रिय! मने अद्भुत आश्चर्य उपजे छे के, तुं छता भोगने छांडे छे. पछी अछता काम-भोगने विषे संकल्प करीने हणाईश, माटे आ सघली मुनित्व-संबंधीनी उपाधि मूक.

नमिराजः—(हेतु कारण प्रे०) कामभोग छे ते शल्य सरखा छे, कामभोग छे ते विष सरखा छे, कामभोग छे ते सर्पनी तुल्य छे; जेनी वांछनाथी जीव नर्कादिक अधोगतिने विषे जाय छे; तेमज क्रोधे करीने अने माने करीने माठी गति थाय छे. मायाए करीने सद्गतिनो विनाश होय छे; लोभ थकी आ लोक परलोकनो भय होय छे. माटे हे विप्र! एनो तुं मने बोध न कर. मारुं हृदय कोई काले चळनार नथी; ए मिथ्या मोहिनीमां अभिरुचि धरावनार नथी. जाणी जोईने झेर कोण पीए? जाणी जोईने दीपक लईने कूवे कोण पडे? जाणी जोईने विभ्रममां कोण पडे? हुं मारा अमृत जेवा वैराग्यनो मधुर रस अप्रिय करी ए झेरने प्रिय करवा मिथिलामां आवनार नथी.

महर्षि नमिराजनी सुदृढता जोई शक्रेंद्र परमानंद पाम्यो. पछी ब्राह्मणना रूपने छांडिने इंद्रपणाने वैक्रिय कर्युं. वंदन करीने मधुरे वचने पछी ते राजर्षीश्वरनी स्तुति करवा लाग्यो. हे महायशस्वि! मोटुं आश्चर्य छे के तें क्रोधने जीत्यो. आश्चर्य तें अहंकारनो पराजय कर्यो. आश्चर्य

तैं मायाने टाळी. आश्चर्य तें लोभ वश कीधो. आश्चर्य तारूं सरलपणुं. आश्चर्य तारूं निर्ममत्व आश्चर्य तारी प्रधान क्षमा. आश्चर्य तारी निर्लोभता. हे पूज्य! तुं आ भवने विषे उत्तम छुं; अने परभवने विषे उत्तम होईश. कर्मरहित थईने प्रधान सिद्धगतिने विषे परवरीश. ए रीते स्तुति करतां करतां, प्रदक्षिणा करतां करतां श्रद्धाभक्तिए ते ऋषिना पादांबुजने वंदन कर्युं. पछी ते सुंदर मुकुटवालो शक्रेन्द्र आकाश वाटे गयो.

प्रमाण शिक्षा:—विप्ररूपे नमिराजनो वैराग्य ताववामां इंद्रे शुं न्यूनता करी छे? कंईए नथी करी. संसारनी जे जे ललुताओ मनुष्यने चळावनारी छे ते ते ललुता संबंधी महा गौरवथी प्रश्न करवामां ते पुरंदरे निर्मल भावथी स्तुतिपात्र चातुर्य चलाव्युं छे. छतां निरीक्षण करवानुं तो ए छे के नमिराज केवल कंचनमय रह्या छे. शुद्ध अने अखंड वैराग्यना वेगमां एमनुं वहन एमणे उत्तरमां दर्शित कर्युं छे. हे विप्र! तुं जे जे वस्तुओ मारी छे एम कहेवरावे छे ते ते वस्तुओ मारी नथी. हुं एकज छउं, एकलो जनार छउं; अने मात्र प्रशंसनीय एकत्वनेज चाहुं छउं. आवा रहस्यमां नमिराज पोताना उत्तरने अने वैराग्यने दृढीभूत करता गया छे. एवी परम प्रमाणशिक्षाथी भर्युं ते महर्षिनुं चरित्र छे. बन्ने महात्माओनो परस्परनो संवाद शुद्ध एकत्वने सिद्ध करवा तथा अन्य वस्तुओनो त्याग करवाना उपदेशार्थे अहीं दर्शित कर्यो छे. एने पण विशेष दृढीभूत करवा नमिराज एकत्व शाथी पाम्या, ते विषे किंचित् मात्र नमिराजनो एकत्व-संबंध आपिए छिए.

ए विदेह देश जेवा महान् राज्यनो अधिपति हता. अनेक यौवनवति मनोहारिणी स्त्रियोना समुदायमां ते घेराई रह्या हता. दर्शनमोहिनीनो उदय न छतां ए संसारलुब्धरूप देखाता हता. कोई काले एना शरीरमां दाहज्वर नामना रोगनी उत्पत्ति थई. आखुं शरीर जाणे प्रज्वलित थई जतुं होय तेवी बळतरा व्याप्त थई गई. रोमे रोमे सहस्र वींछीनी डंशवेदनासमान दुःख उत्पन्न थयुं. वैद्यविद्याना प्रवीण पुरुषोना औषधोपचारनुं अनेक प्रकारे सेवन कर्युं; पण ते सघळुं वृथा गयुं. लेशमात्र पण ए व्याधि ओछो न थतां अधिक थतो गयो. औषधमात्र दाहज्वरनां हितैषि थतां गयां. कोई औषध एवुं न मळ्युं के जेने दाहज्वरथी किंचित् पण द्वेष होय! निपुण वैदो कायर थया. अने राजेश्वर पण ए महा व्याधिथी कंटाळो पामी गया. तेने टाळनार पुरुषनी शोध चोबाजु चालती हती. महा कुशल एक वैद मळ्यो; तेणे मलयागिरि चंदननुं विलेपन करवा सूचवन कर्युं. मनोरमा राणीओ ते चंदनने घसवामां रोकाई. ते चंदन घसवाथी हाथमां पहेरेलां कंकणनो समुदाय प्रत्येक राणीकने खळभळाट करवा मंडी पड्यो. मिथिलेशना अंगमां एक दाहज्वरनी असह्य वेदना तो हती, अने बीजी आ कंकणना कोलाहलथी उत्पन्न थई. खळभळाट खमी शक्या नहीं, एटले तेणे राणीओने आज्ञा करीके तमे चंदन न घसो; कां खळभळाट करो छो? माराथी ए भळभळाट सहन थई शकतो नथी. एक महाव्याधिथी हुं ग्रहायो छउं; अने आ बीजो व्याधितुल्य कोलाहल थाय छे, ते असह्य छे. सघळी राणीओए

एकेकुं कंकण मंगल दाखल राखी कंकण समुदायनो त्याग कर्यो; एटले थतो खळभळाट शांत थयो. नमिराजे राणीओने कह्युं, तमे शुं चंदन घसवुं बंध कर्युं? राणीओए जणाव्युं के ना. मात्र कोलाहल शांत थवा माटे एकेकुं कंकण राखी, बीजां कंकण परित्यागी अमे चंदन घसीए छीए. कंकणनो समूह हवे अमे हाथमां राख्यो नथी तेथी खळभळाट थतो नथी. राणीओनां आटलां वचनो सांभळ्यां त्यां तो नमिराजने रोमेरोम एकत्व सिद्ध थयुं—व्यापी गयुं अने ममत्व टळी गयुं. खरे! झाझां मळ्ये झाझी उपाधि जणाय छे. जो हवे आ एक कंकणथी लेशमात्र पण खळभळाट थतो नथी. कंकणना समूहवडे करीने माथुं फेरवी नाखे एवो खळभळाट थतो हतो. अहो चेतन! तुं मान के एकत्वमांज तारी सिद्धि छे. वधारे मळवाथी वधारे उपाधि छे. संसारमां अनंत आत्माना संबंधमां तारे उपाधि भोगववानुं शुं अवश्य छे? तेनो त्याग कर अने एकत्वमां प्रवेश कर. जो आ एक कंकण हवे खळभळाट विना केवी उत्तम शांतिमां रमे छे? अनेक हतां त्यारे ते केवी अशांति भोगवतुं हतुं? तेवीज रीते तुं पण कंकणरूप छो. ते कंकणनी पेठे तुं ज्यांसुधी स्नेही कुटुंबीरूपी कंकणसमुदायमां पड्यो रहीश त्यांसुधी भवरूपी खळभळाट सेवन करवा पडशे. अने जो आ कंकणनी वर्त्तमान स्थितिनी पेठे एकत्वने आराधीश तो सिद्धगतिरूपी महा पवित्र शांति पामीश. एम वैराग्यना प्रवेशमां ने प्रवेशमां ते नमिराज पूर्वजातिनी स्मृति पाम्या. प्रव्रज्या धारण करवा निश्चय करी तेओ शयन करी गया. प्रभाते मांगल्यरूप वार्जित्रनो ध्वनि प्रकर्प्यो; दाहज्वरथी मुक्त थया. एकत्वने परिपूर्ण सेवनार ते श्रीमन् नमिराज ऋषिने अभिवंदन हो!

शार्दूलविक्रीडित.

राणी सर्व मळी सुचंदन घसी, ने चर्चवामां हती,
बूझ्यो त्यां ककळाट कंकणतणो, श्रोती नमिभूपति;
संवादे पण इंद्रथी दृढ रह्यो, एकत्व साचुं कर्युं,
एवा ए मिथिलेशनुं चरित आ, संपूर्ण अत्रे थयुं. १.

विशेषार्थ:—राणीओनो समुदाय चंदन घसीने विलेपन करवामां रोकायो हतो; तत्समयमां कंकणना खळभळाटने सांभळीने नमिराज बूझ्यो. इंद्रनी साथे संवादमां पण अचल रह्यो; अने एकत्वने सिद्ध कर्युं. एवा ए मुक्तिसाधक महा वैरागीनुं चरित्र भावनाबोध ग्रंथे तृतीय चित्रे पूर्णता पाम्युं.

चतुर्थ चित्र.

अन्यत्वभावना.

शार्दूलविक्रीडित.

ना मारां तन रूप कांति युवती, ना पुत्र के भ्रात ना,
ना मारां भृत स्नेहियो स्वजन के, ना गोत्र के ज्ञात ना;

ना मारां धन धाम योवन धरा, ए मोह अज्ञात्वना,
रे! रे! जीव विचार एमज सदा, अन्यत्वदा भावना. १.

विशेषार्थ:—आ शरीर ते मारूं नथी, आ रूप ते मारूं नथी, आ कांति ते मारी नथी, आ स्त्री ते मारी नथी, आ पुत्र ते मारा नथी, आ भाईओ ते मारा नथी, आ दास ते मारा नथी, आ स्नेहियो ते मारा नथी, आ संबंधीओ ते मारां नथी, आ गोत्र ते मारूं नथी, आ ज्ञाति ते मारी नथी, आ लक्ष्मी ते मारी नथी, आ महालय ते मारां नथी, आ यौवन ते मारूं नथी, अने आ भूमि ते मारी नथी, मात्र ए मोह अज्ञानपणानो छे. सिद्धगति साधवा माटे हे जीव! अन्यत्वनो बोध देनारी एवी ते अन्यत्वभावनानो विचार कर! विचार कर!

मिथ्या ममत्वनी भ्रमणा टळवा माटे अने वैराग्यनी वृद्धिने माटे प्रभावथी मनन करवा योग्य राजराजेश्वर भरतनुं चरित्र अहीं आगळ टांकीए छीए.

भरतेश्वर.

जेनी अश्वशालामां रमणीय, चतुर अने अनेक प्रकारना तेजी अश्वना समूह शोभता हता; जेनी गजशालामां अनेक जातिना मदोन्मत्त हस्तियो झुली रह्या हता; जेना अंतःपुरमां नवयौवना, सुकुमारिका अने मुग्धा स्त्रियो सहस्रगमे विराजी रही हती; जेना धननिधिमां चंचला ए उपमाथी विद्वानोए ओळखेली समुद्रनी पुत्री लक्ष्मी स्थिररूप थई हती; जेनी आज्ञाने देव देवांगनाओ आधीन थईने मुकुटपर चडावी रह्यां हतां; जेने प्राशन करवाने माटे नानांप्रकारनां षट्रस भोजनो पळे पळे निर्मित थतां हतां; जेना कोमल कर्णना विलासने माटे झीणां अने मधुरस्वरी गायनो करनारी वारांगनाओ तत्पर हती; जेने निरीक्षण करवा माटे अनेक प्रकारनां नाटक चेटक हतां; जेनी यशस्कीर्त्ति वायुरूपे प्रसरी जई आकाश जेवी व्याप्त हती; जेना शत्रुओने सुखथी शयन करवानो वखत आव्यो नहोतो; अथवा जेना वैरीनी वनिताओनां नयनोमांथी सदैव आंसु टपकतां हतां; जेनाथी कोई शत्रुवट दाखववा तो समर्थ नहोतुं पण सामा निर्दोषताथी आंगळी चिंधवाए पण कोई समर्थ नहोतुं; जेनी समक्ष अनेक मंत्रीओना समुदाय तेनी कृपानी निमंत्रणा करता हता; जेनां रूप, कांति अने सौंदर्य ए मनोहारक हतां; जेने अंगे महान् बल, वीर्य, शक्ति अने उग्र पराक्रम उछलतां हतां; क्रीडा करवाने माटे जेने महा सुगंधीमय बागबगीचा अने वनोपवन हतां; जेने त्यां प्रधान कुलदीपक पुत्रना समुदाय हता; जेनी सेवामां लाखोगमे अनुचरो सज्ज थई उभा रहेता हता; जे पुरुष ज्यां ज्यां प्रवेश करतो, त्यां त्यां खमा खमा, कंचन-फुल अने मौक्तिकना थाळथी वधावातो हतो; जेना कुमकुमवर्णा पादपंकजनो स्पर्श करवाने इंद्र जेवा पण तलसी रहेता हता; जेनी आयुधशालामां महा यशोमान दिव्य चक्रनी उत्पत्ति थई हती; जेने त्यां साम्राज्यनो अखंड दीपक प्रकाशमान हतो; जेने शीरे महान छ खंडनी प्रभुतानो तेजस्वी अने चळकाटमान मुकुट विराजित हतो; कहेवानो हेतु के जेनां साहित्यनो, जेनां दलनो, जेनां नगर--पुरपाटणनो, जेना वैभवनो, अने जेना विलासनो संसार संबंधे कोई पण प्रकारे न्यूनभाव नहोतो; एवो ते श्रीमान् राजराजेश्वर भरत पोताना सुंदर

आदर्श–भुवनमां वस्त्राभूषणथी विभूषित थई मनोहर सिंहासनपर बेठो हतो. चारे बाजुनां द्वार खुल्लां हतां; नाना प्रकारना धूपनो धूम्र सूक्ष्म रीते प्रसरी रह्यो हतो; नाना प्रकारना सुगंधि पदार्थो घमघमी रह्या हता; नाना प्रकारनां सुस्वरयुक्त वाजिंत्रो यांत्रिक कळावडे स्वर खेंची रह्यां हतां; शीतल, मंद अने सुगंधी एम त्रिविध वायुनी लहरीओ छूटती हती; आभूषणादिक पदार्थोनुं निरीक्षण करतां करतां ए श्रीमान् राजराजेश्वर भरत ते भुवनमां अपूर्वताने पाम्यो.

एना हाथनी एक आंगलीमांथी वींटी नीकळी पडी. भरतनुं ध्यान ते भणी खेंचायुं; अने आंगळी केवल अडवी जणाई. नव आंगलीओ वींटीवडे करीने जे मनोहरता धरावती हती ते मनोहरता विना आ आंगलीपरथी भरतेश्वरने अद्भुत मूलोत्तर विचारनी प्रेरणा थई. शा कारणथी आ आंगली आवी लागवी जोईए? ए विचार करतां विंटीनुं निकळी पडवुं ए कारण एम तेने समजायुं. ते वातने विशेष प्रमाणभूत करवा बीजी आंगलीनी विंटी तेणे खेंची लीधी. ए बीजी आंगलीमांथी जेवी विंटी नीकळी तेवी ते आंगली अशोभ्य देखाई; वळी ए वातने सिद्ध करवाने तेणे त्रीजी आंगलीमांथी पण वींटी सेरवी लीधी, एथी विशेष प्रमाण थयुं. वळी चोथी आंगलीमांथी विंटी काढी लीधी एटले एणे पण एवोज देखाव दीधो. एम अनुक्रमे दशे आंगलीओ अडवी करी मूकी. अडवी थई जवाथी सघळीनो देखाव अशोभ्य देखायो. अशोभ्य देखावाथी राजराजेश्वर अन्यत्वभावनामां गद्गदित थई एम बोल्या:—

अहोहो! केवी विचित्रता छे के भूमिमांथी उत्पन्न थयेली वस्तुने टीपीने कुशलताथी घडवाथी मुद्रिका बनी; ए मुद्रिकावडे मारी आंगली सुंदर देखाई; ए आंगलीमांथी मुद्रिका नीकळी पडतां एथी विपरीत देखाव दीधो; विपरीत देखावथी अशोभ्यता अने अडवापणुं खेदरूप थयुं. अशोभ्य जणावानुं कारण मात्र वींटी नहीं एज ठर्युं के? जो वींटी हत तो तो एवी अशोभा हुं न जोत. ए मुद्रिकावडे मारी आ आंगली शोभा पामी; ए आंगलीवडे आ हाथ शोभेछे; अने ए हाथवडे आ शरीर शोभा पामे छे. त्यारे एमां हुं शोभा कोनी गणुं? अति विस्मयता! मारी आ मनाती मनोहर कांतिने विशेष दीप्त करनार ते मणि माणिक्यादिना अलंकारो अने रंग बेरंगी वस्त्रो ठर्यां. ए कांति मारी त्वचानी शोभा ठरी; ए त्वचा शरीरनी गुप्तता ढांकी सुंदरता देखाडे छे; अहोहो! आ महा विपरीतता छे! जे शरीरने हुं मारुं मानुं छुं ते शरीर मात्र त्वचावडे, ते त्वचा कांतिवडे, अने ते कांति वस्त्रालंकारवडे शोभेछे; त्यारे शुं मारा शरीरनी तो कंई शोभा नहींज के? रुधिर, मांस, अने हाडनोज केवल ए माळो के? अने ए माळो ते हुं केवल मारो मानुंछुं. केवी भूल! केवी भ्रमणा! अने केवी विचित्रता छे! केवल हुं परपुद्गलनी शोभाथी शोभुं छुं. कोईथी रमणीकता धरावतुं शरीर ते मारे मारुं केम मानवुं? अने कदापि एम मानीने हुं एमां ममत्व भाव राखुं तेपण केवल दुःखप्रद अने वृथा छे. आ मारा आत्मानो ए शरीरथी एक काळे वियोग छे! आत्मा ज्यारे बीजा देहने धारण करवा परवरशे त्यारे आ देह अहीं रहेवामां कंई शंका नथी.

ए काया मारी न थई अने नहीं थाय त्यारे हुं एने मारी मानुं छउं के मानुं ए केवल मूर्खता छे. जेनो एक काळे वियोग थवानो छे अने जे केवल अन्यत्वभाव धरावे छे तेमां ममत्वपणुं शुं राखवुं? ए ज्यारे मारी थती नथी त्यारे मारे एनुं थवुं शुं उचित छे? नहीं नहीं. ए ज्यारे मारी नहीं त्यारे हुं एनो नहीं; एम विचारूं, दृढ करूं अने प्रवर्त्तन करूं एम विवेकबुद्धिनुं तात्पर्य छे. आ आखी सृष्टि अनंत चीजथी अने अनंत पदार्थोथी भरी छे; ते सघळा पदार्थ करतां जेना जेटली कोईपण वस्तुपर मारी प्रियता नथी ते वस्तु ते मारी न थई, तो पछी बीजी कई वस्तु मारी होय? अहो! हुं बहु भूली गयो. मिथ्या मोहमां लथडी पड्यो. ते नवयौवनाओ, ते मानेला कुलदीपक पुत्रो, ते अढलक लक्ष्मी, ते छ खंडनुं महान् राज, ए मारां नथी. एमानुं लेशमात्र पण मारूं नथी. एमां मारो किंचित् भाग नथी. जे कायाथी हुं ए सघळी वस्तुओनो उपभोग लउंछुं, ते भोग्य वस्तु ज्यारे मारी न थई त्यारे बीजी मारी मानेल वस्तु,– स्नेही, कुटुंबी इत्यादिक–मारां शुं थनार हतां? नहीं, कंईज नहीं? ए ममत्वभाव मारे जोईतो नथी! ए पुत्र, ए मित्र, ए कलत्र, ए वैभव, अने ए लक्ष्मीने मारे मारां मानवांज नथी! हुं एनो नहीं; ए मारां नहीं! पुण्यादिक साधीने में जे जे वस्तु प्राप्त करी ते ते वस्तु मारी न थई ए जेवुं संसारमां कयुं खेदमय छे? मारां उग्र पुण्यत्वनुं परिणाम आज के? छेवटे ए सघळांनो वियोगज के? पुण्यत्वनुं ए फल पामीने एनी वृद्धिने माटे जे जे पाप कर्यां ते ते मारा आत्माए भोगववांज के? ते पण एकलाएज के? एमां कोई सहियारी नहींज के? नहीं नहीं. ए अन्यत्वभाववाळा माटे थईने हुं ममत्वभाव दर्शावी आत्मानो अनहितैषी थई एने रौद्र नरकनो भोक्ता करूं ए जेवुं कयुं अज्ञान छे? एवी कई भ्रमणा छे? एवो कयो अविवेक छे? त्रेशठशलाका पुरुषमांनो हुं एक गणायो; त्यां आवां कृत टाळी शकुं नही अने प्राप्त करेली प्रभुताने खोई बेसुं, ए केवल अयुक्त छे. ए पुत्रोनो, ए प्रमदाओनो, ए राजवैभवनो, अने ए वाहनादिक सुखनो मारे कशो अनुराग नथी! ममत्व नथी!

वैराग्यनुं राजराजेश्वर भरतना अंतःकरणमां आवुं चित्र पड्युं के तिमिरपट टळी गयुं. शुक्लध्यान प्राप्त थयुं. अशेष कर्म बलीने भस्मीभूत थयां!!! महादिव्य अने सहस्र–किरणथी पण अनुपम कांतिमान् केवलज्ञान प्रगट थयुं. तेज वेळा एणे पंचमुष्टि केशलोचन कर्युं. शासन देवीए एने संतसाज आप्यो; अने ते महा विरागी सर्वज्ञ सर्वदर्शी थई, चतुर्गति, चोविश दंडक, तेमज आधि, व्याधि, अने उपाधिथी विरक्त थया. चपल संसारनां सकल सुखविलासथी एणे निवृत्ति करी. प्रियाप्रिय गयुं; अने ते निरंतर स्तववायोग्य परमात्मा थया.

प्रमाण शिक्षाः—एम ए छ खंडना प्रभु. देवना देव जेवा, अढलक साम्राज्य लक्ष्मीना भोक्ता, महायुना धणी, अनेक रत्ननी युक्तता धरावनार, राजराजेश्वर भरत आदर्शभुवनने विषे केवल अन्यत्वभावना उपजवाथी शुद्ध विरागी थया!

खरेखर भरतेश्वरनुं मनन करवा योग्य चरित्र संसारनी शोकार्त्तता अने औदासीन्यतानो पुरेपुरो भाव, उपदेश अने प्रमाण दर्शित करे छे. कहो! एने त्यां कयी खामी हती? नहोती एने त्यां नवयौवना स्त्रियोनी खामी के नहोती राजरिद्धिनी खामी, नहोती विजयसिद्धिनी खामी के नहोती नवनिधिनी खामी, नहोती पुत्रसमुदायनी खामी के नहोती कुटुंब परिवारनी खामी, नहोती रूपकांतिनी खामी के नहोती यशस्कीर्त्तिनी खामी.

आगळ कहेवाई गयेली तेनी रिद्धिनुं एम पुनः स्मरण करावी प्रमाणथी शिक्षाप्रसादीनो लाभ आपीए छीए के भरतेश्वरे विवेकथी अन्यत्वना स्वरूपने जोयुं, जाण्युं, अने सर्प–कंचुकवत् संसार–परित्याग करी तेनुं मिथ्या ममत्व सिद्ध करी आप्युं. महा वैराग्यनी अचलता, निर्ममत्वता, अने आत्म–शक्तिनुं प्रफुल्लित थवुं, आ महायोगीश्वरना चरित्रमां रह्युं छे.

एक पिताना सो पुत्रमां नवाणुं आगळ आत्मसिद्धिने साधता हता. सोमा आ भरतेश्वरे सिद्धि साधी. पिताए पण एज सिद्धि साधी. भरतेश्वरी–राज्यासन भोगियो, उपरा उपर आठ नार एज आदर्शभुवनमां तेज सिद्धिने पाम्या कहेवाय छे. ए सकल सिद्धिसाधक मंडल अन्यत्वनेज सिद्ध करी एकत्वमां प्रवेश करावे छे. अभिवंदन हो ते परमात्माओने!

शार्दूलविक्रीडीत.

देखी आंगलि आप एक अडवी, वैराग्य वेगे गया;
छांडी राजसमाजने भरतजी, कैवल्य ज्ञानी थया;
चोथुं चित्र पवित्र एज चरिते, पाम्युं अहीं पूर्णता;
ज्ञानीनां मन तेज रंजन करो, वैराग्य भावे यथा. १.

अर्थः—पोतानी एक आंगली अडवी देखीने वैराग्यना प्रवाहमां जेणे प्रवेश कर्यो, राजसमाजने छोडीने जेणे कैवल्य ज्ञान प्राप्तकर्युं, एवा ते भरतेश्वरनुं चरित्र धारण करीने आ चोथुं चित्र पूर्णता पाम्युं. ते जेवो जोईए तेवो वैराग्यभाव दर्शाविने ज्ञानी पुरुषनां मनने रंजन करनार थाओ!

पंचम चित्र.

अशुचि–भावना.

गीतीवृत्त.

खाण मूत्र ने मळनी, रोग जरानुं निवासनुं धाम;
काया एवी गणिने, मान त्यजीने कर सार्थक आम. १.

विशेषार्थः—मळ ने मूत्रनी खाणरूप, रोग अने वृद्धताने रहेवाना धामना जेवी कायाने गणी हे चैतन्य! तेनुं मिथ्या मान त्याग करीने सनत्कुमारनी पेठे तेने सफल कर!

ए भगवान् सनत्कुमारनुं चरित्र अहीं आगळ अशुचि भावनानी प्रमाणिकता बतावबा माटे आरंभाशे.

सनत्कुमार.

(जुओ पृष्ट ७४-७५ पाठ ७०-७१.)

* * * * *

आम छतां पण आगळउपर मनुष्य देहने सर्वदेहोत्तम कहेवो पडशे. एनाथी सिद्ध गतिनी सिद्धि छे एम कहेवानुं छे. त्यां आगल निःशंक थवा माटे अहीं नाममात्र व्याख्यान आप्युं छे.

आत्मानां शुभ कर्मनो ज्यारे उदय आव्यो त्यारे ते मनुष्यदेह पाम्यो. मनुष्य एटले बे हाथ, बे पग. बे आंख, बे कान, एक मुख, बे ओष्ठ, एक नाकवाळा देहनो अधीश्वर एम नथी, पण एनो मर्म जुदोज छे. जो एम अविवेक दाखवीए तो पछी वानरने मनुष्य गणवामां दोष शो? ए बिचाराए नो एक पूछडुं पण वधारे प्राप्त कर्युं छे. पण नहीं, मनुष्यत्वनो मर्म आम छे. विवेकबुद्धि जेना मनमां उदय पामी छे, तेज मनुष्य; बाकी बधांय ए शिवायनां ते द्विपादरूपे पशुज छे. मेधावी पुरुषो निरंतर ए मानवत्वनो आमज मर्म प्रकाशे छे. विवेक-बुद्धिना उदयवडे मुक्तिना राजमार्गमां प्रवेश कराय छे. अने ए मार्गमां प्रवेश एज मानव देहनी उत्तमता छे. तोपण स्मृतिमान थवुं यथोचित छे के ते देह केवल अशुचिमय ते अशुचिमयज छे. एना स्वभावमां अन्यत्व नथी.

भावनाबोध ग्रंथे अशुचि-भावनाना उपदेश माटे प्रथम दर्शनना पांचमा चित्रमां सनत्कुमारनुं दृष्टांत अने प्रमाण शिक्षा पूर्णता पाम्यां.

अंतर्दर्शन.

षष्ठ चित्र.

निवृत्ति-बोध.

हरिगीतछंद.

अनंत सौख्य नाम दुःख त्यां रही न मित्रता!
अनंत दुःख नाम सौख्य प्रेम त्यां, विचित्रता!!
उघाड न्याय नेत्रने निहाळ रे! निहाळ तुं;
निवृत्ति शिघ्रमेव धारि ते प्रवृत्ति बाळ तुं. १

विशेषार्थ:—जेमां एकांत अने अनंत सुखना तरंग उछले छे तेवां शील-ज्ञानने मात्र नामनां दुःखथी कंटाळी जईने मित्ररूपे न मानतां तेमां अभाव करे छे; अने केवल अनंत दुःखमय एवां जे संसारनां नाम मात्र सुख तेमां तारो परिपूर्ण प्रेम छे ए केवी विचित्रता छे!

अहो चेतन! हवे तुं तारा न्यायरूपी नेत्रने उघाडीने निहाळ रे! निहाळ!!! निहाळीने शीघ्रमेव निवृत्ति एटले महा वैराग्यने धारण कर अने मिथ्या कामभोगनी प्रवृत्तिने बाळीदे!

एवी पवित्र महानिवृत्तिने दृढीभूत करवा उच्चविरागी युवराज मृगापुत्रनुं मनन करवा योग्य चरित्र अहीं आगल प्रत्यक्ष छे. केवा दुःखने सुख मान्युं छे? अने केवा सुखने दुःख मान्युं छे? तादृश्य ते युवराजनां मुख–वचन सिद्ध करशे.

मृगापुत्र.

नाना प्रकारनां मनोहर वृक्षथी भरेलां उद्यानोवडे सुग्रीव ए नामे एक सुशोभित नगर छे. ते नगरना राज्यासनपर बलभद्र ए नामे एक राजा थयो; तेनी प्रियंवदा पटराणीनुं नाम मृगा हतु. ए पतिपत्नीथी बलश्री नामे एक कुमारे जन्म लीधो हतो; मृगापुत्र एवुं एनुं प्रख्यात नाम हतुं. जनकजनेताने ते अति वल्लभ हता. ए युवराज गृहस्थाश्रममां रह्या छतां संयतिना गुणने पाम्या हता; एथी करीने दमीश्वर एटले यतिमां अग्रेसर गणावा योग्य हता. ते मृगापुत्र शिखरबंध आनंदकारी प्रासादने विषे पोतानी प्राणप्रिया सहित दोगंदुक देवतानी पेरे विलास करता हता. निरंतर प्रमोदसहित मनथी वर्त्तता हता. चंद्रकांतादिक मणि तेमज विविध रत्नथी प्रासादनो पटशाल जडित हतो. एक दिवसने समये ते कुमार पोताना गोखने विषे रह्या हता, त्यां नगरनुं निरीक्षण परिपूर्ण थतुं हतुं. ज्यां चार राजमार्ग एकत्वने पामता हता, एवा चोकमां त्रण राजमार्ग एकठा मळ्या छे त्यां तेनी दृष्टि दोडी. महा तप, महा नियम, महा संयम, महा शील, अने महा गुणना धामरूप एक शांत तपस्वी साधुने त्यां तेणे जोया. जेम जेम वेळा थती जाय छे, तेम तेम ते मुनिने मृगापुत्र निरखी निरखीने जुए छे.

ए निरीक्षण उपरथी ते एम बोल्याः–हुं जाणुं छुं के आवुं रूप में क्यांक दीठुं छे अने एम बोलतां बोलतां ते कुमार शोभनिक परिणामने पाम्या. मोहपट टळ्युं; ने उपशमता पाम्या. जातिस्मृति ज्ञान प्रकाशित थयुं. पूर्वित जातिनी स्मृति उपजवाथी ते मृगापुत्र, महा रिद्धिना भोक्ता, पूर्वना चारित्रना स्मरणने पण पाम्या. शीघ्रमेव ते विषयने विषे अणराचता थया; संयमने विषे राचता थया. मातापितानी समीपे आवीने ते बोल्या के, पूर्वभवने विषे में पांच महाव्रतने सांभळ्यां हतां. नरकने विषे जे अनंत दुःख छे ते पण में सांभळ्यां हतां. तिर्यंचने विषे जे अनंत दुःख छे ते पण में सांभळ्यां हतां. ए अनंत दुःखथी खेद पामीने हुं तेनाथी निवृत्तवानो अभिलाषी थयोछुं. संसाररूपी समुद्रथी पार पामवा माटे हे गुरुजनो! मने ते पांच महाव्रत धारण करवानी अनुज्ञा द्यो.

कुमारनां निवृत्तिथी भरेलां वचनो सांभळीने मातापिताए भोग भोगववानुं आमंत्रण कर्युं. आमंत्रणवचनथी खेद पामीने मृगापुत्र एम कहे छे के अहो मात! अने अहो तात! जे भोगोनुं तमे मने आमंत्रण करोछो ते भोग में भोगव्या. ते भोग विषफल–किंपाक वृक्षनां फलनी उपमाथी युक्त छे. भोगव्या पछी कडवा विपाकने आपे छे. सदैव दुःखोत्पत्तिनां कारण

छे. आ शरीर छे ते अनित्य अने केवल अशुचिमय छे. अशुचिथी उत्पन्न थयुं छे. जीवनो ए अशाश्वत वास छे, अनंत दुःखनो हेतु छे. रोग, जरा, अने क्लेशादिकनुं ए शरीर भाजन छे. ए शरीरने विषे हुं केम रति करुं? बालपणे ए शरीर छांडवुं छे के वृद्धपणे एवो जेनो नियम नथी. ए शरीर पाणीनां फीणना बुद्बुदा जेवुं छे. एवा शरीरने विषे स्नेह केम योग्य होय? मनुष्यत्वमां ए शरीर पामीने कोढ, ज्वर, वगेरे व्याधिने तेमज जरा, मरणने विषे ग्रहावुं रह्युं छे. तेमां हुं केम प्रेम बांधुं?

जन्मनुं दुःख, जरानुं दुःख, रोगनुं दुःख, मरणनुं दुःख, केवल दुःखना हेतु संसारने विषे छे. भूमि—क्षेत्र, आवास, कंचन, कुटुंब, पुत्र, प्रमदा, बंधव, ए सकळने छांडीने मात्र क्लेश पामीने आ शरीरथी अवश्यमेव जवुं छे. जेम किंपाक वृक्षनां फळनुं परिणाम सुखदायक नथी, एम भोगनुं परिणाम पण सुखदायक नथी. जेम कोई पुरुष महा प्रवासने विषे अन्नजल अंगीकार न करे एटले के न ले अने क्षुधा तृषाए करीने दुःखी थाय तेम धर्मना अनाचरणथी परभवने विषे जतां ते पुरुष दुःखी थाय; जन्म जरादिकनी पीडा पामे. महा प्रवासमां परवरतां जे पुरुष अन्न जलादिक ले ते पुरुष क्षुधा तृषाथी रहित थई सुखने पामे; एम धर्मनो आचरनार पुरुष परभवप्रत्ये परवरतां सुखने पामे; अल्प कर्मरहित होय; असातावेदनीय रहित होय. हे गुरुजनो! जेम कोई गृहस्थनुं घर प्रज्वलित थाय छे, त्यारे ते घरनो धणी अमूल्य वस्त्रादिकने लई जई जीर्ण वस्त्रादिकने छांडी, रहेवा दे छे, तेम लोक बळतो देखीने जीर्ण वस्त्ररूप जरा मरणने छांडीने अमूल्य आत्माने ते बळताथी (तमे आज्ञा आपो एटले हुं) तारीश.

मृगापुत्रनां वचन सांभळीने शोकार्त्त थयेलां एनां मातापिता बोल्यां, हे पुत्र! आ तुं शुं कहे छे? चारित्र पाळतां बहु दुर्लभ छे. क्षमादिक गुणने यतिए धरवा पडे छे, राखवा पडे छे, यत्नथी साचववा पडे छे. संयतिए मित्रमां अने शत्रुमां समभाव राखवो पडे छे. संयतिने पोताना आत्मा उपर अने परात्मा उपर समबुद्धि राखवी पडे छे. अथवा सर्व जगत् उपर सरखो भाव राखवो पडे छे एवुं ए प्राणातिपातविरति प्रथम व्रत, यावत् जीवतां सुधी, पाळतां दुर्लभ ते पाळवुं पडे छे. संयतिने सदैवकाल अप्रमादपणाथी मृषा वचननुं वर्जवुं, हितकारी वचननुं भाखवुं, एवुं पाळतां दुःकर बीजुं व्रत अवधारण करवुं पडे छे. संयतिने दांतशोधन ने अर्थे एक सळीनुं पण अदत्त वर्जवुं, निर्वद्य अने दोषरहित भिक्षानुं आचरवुं, एवुं पाळतां दुःकर त्रीजुं व्रत अवधारण करवुं पडे छे. कामभोगना स्वादने जाणवा अने अब्रह्मचर्यनुं धारण करवुं ते त्याग करीने ब्रह्मचर्यरूप चोथुं व्रत संयतिने अवधारण करवुं तेमज पाळवुं बहु दुर्लभ छे. धन, धान्य, दासना समुदाय, परिग्रह ममत्वनुं वर्जन, सघळा प्रकारना आरंभनो त्याग, केवळ ए निर्ममत्वथी

पांचमुं महाव्रत संयतिने धारण करवुं अति अति विकट छे. रात्रिभोजननुं वर्जन, घृतादिक पदार्थनुं वासी राखवानुं त्यागवुं, ते अति दुःकर छे.

हे पुत्र! तुं चारित्र चारित्र शुं करे छे? चारित्र जेवी दुःखप्रद वस्तु बीजी कयि छे? क्षुधाना परिषह सहन करवा; तृषाना परिषह सहन करवा; टाढना परिषह सहन करवा; उष्ण तापना परिषह सहन करवा; डांस मच्छरना परिषह सहन करवा; आक्रोश परिषह सहन करवा; उपाश्रयना परिषह सहन करवा; तृणादिक स्पर्शना परिषह सहन करवा; मेलना परिषह सहन करवा. निश्चय मान के हे पुत्र! एवुं चारित्र केम पाळी शकाय? वधना परिषह, बंधना परिषह केवा विकट? भिक्षाचरी केवी दुर्लभ छे? याचना करवी केवी दुर्लभ छे? याचना करवा छतां न पमाय ए अलाभ परिषह केवो दुर्लभ छे? कायर पुरुषना हृदयने भेदी नाखनारूं केशलोचन केवुं विकट छे? तुं विचार कर, कर्मवैरीप्रति रौद्र एवुं ब्रह्मचर्य व्रत केवुं दुर्लभ छे? खरे! अधीर आत्माने ए सघळां अति अति विकट छे.

प्रियपुत्र! तुं सुख भोगववाने योग्य छे. अति रमणीय रीते निर्मल स्नान करवाने तारूं सुकुमार शरीर योग्य छे. प्रिय पुत्र! निश्चय तुं चारित्र पाळवाने समर्थ नथी. यावत् जीवतां सुधी एमां विसामो नथी. संयतिना गुणनो महा समुदाय लोढानी पेठे बहु भारे छे. संयमनो भार वहन करवो अति अति विकट छे. आकाशगंगाने सामे पुरे जवुं जेम दोहीलुं छे, तेम योवन वयने विषे संयम महादुःकर छे. प्रतिश्रोत जवुं जेम दुर्लभ छे, तेम योवनने विषे संयम महादुर्लभ छे. भुजाए करीने जेम समुद्र तरवो दुर्लभ छे, तेम संयमगुण–समुद्र तरवो योवनमां महादुर्लभ छे. वेलुनो कवळ जेम नीरस छे, तेम संयम पण नीरस छे, खड्गधारापर चालवुं जेम विकट छे, तेम तप आचरवुं महा विकट छे. जेम सर्प एकांत दृष्टिथी चाले छे, तेम चारित्रमां इर्यासमिति माटे एकांतिक चालवुं महा दुर्लभ छे. हे प्रिय पुत्र! जेम लोढाना जव चाववा दुर्लभ छे, तेम संयम आचरतां दुर्लभ छे. जेम अग्निनी शिखा पीवी दुर्लभ छे, तेम योवनने विषे यतिपणुं अंगीकार करवुं महा दुर्लभ छे. केवळ मंद संघयणना धणी कायर पुरुषे यतिपणुं पामवुं तेम पाळवुं दुर्लभ छे. जेम त्राजवे करी मेरू पर्वत तोलवो दुर्लभ छे, तेम निश्चलपणाथी, निःशंकताथी दशविधि यतिधर्म पाळवो दुःकर छे. भुजाए करी स्वयंभूरमण समुद्र जेम तरवो दुःकर छे, तेम जे नथी उपशमवंत तेने उपशमरूपी समुद्र तरवो दोहीलो छे.

हे पुत्र! शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श ए पांच प्रकारे मनुष्य संबंधी भोग भोगवीने भुक्तभोगी थईने वृद्धपणामां तुं धर्म आचरजे. मातापितानो भोगसंबंधी उपदेश सांभळीने ते मृगापुत्र माता–पिताप्रत्ये एम बोली उठ्या:–

विषयनी वृत्ति न होय तेने संयम पाळवो कंईए दुःकर नथी. आ आत्माए शारीरिक अने

मानसिक वेदना अशातारूपे अनंतवार सही छे; भोगवी छे. महा दुःखथी भरेली भयने उपजावनारी अति रौद्र वेदना आ आत्माए भोगवी छे. जन्म, जरा, मरण ए भयनां धाम छे. चतुर्गतिरूप संसाराटविमां भमतां अति रौद्र दुःखे में भोगव्यां छे. हे गुरुजनो! मनुष्य-लोकमां जे अग्नि अतिशय उष्ण मनायो छे, ते अग्निथी अनंतगणी उष्ण तापवेदना नरकने विषे आ आत्माए भोगवी छे. मनुष्य लोकमां जे टाढ अति शीतल मनाई छे, ए टाढथी अनंतगणी टाढ नरकने विषे अशाताए आ आत्माए भोगवी छे. लोहमय भाजन,–तेने विषे उंचा पग बांधी नीचुं मस्तक करीने देवताए वैक्रिय करेला धुंवाफुंवा बळता अग्निमां आक्रंद करतां, आ आत्माए अत्युग्र दुःख भोगव्यां छे. महादवना अग्नि जेवा मरु देशमां जेवी वेलु छे ते वेलु जेवी वज्रमय वेलु कदंब नामे नदीनी वेलु छे, तेसरखी उष्ण वेलुने विषे पूर्वे मारा आ आत्माने अनंतवार बाळ्यो छे.

आक्रंद करतां पचवाना भाजनने विषे पचवाने अर्थे मने अनंतीवार नाख्यो छे. नरकमां महा रौद्र परमाधामीओए मने मारा कडवा विपाकने माटे अनंतीवार उंचा वृक्षनी शाखाए बांध्यो हतो. बंधव रहित एवा मने लांबी करवते करीने छेद्यो हतो; अति तीक्ष्ण कंटके करीने व्याप्त उंचा शाल्मलि वृक्षने विषे बांधीने महा खेद पमाड्यो हतो. पाशे करीने बांधी आघो पाछो खेंचवे करी मने अति दुःखी कर्यो हतो. महा असह्य कोल्हने विषे शेलडीनी पेठे आक्रंद करतो हुं अति रौद्रताथी पीडायो हतो. ए भोगववुं पड्युं ते मात्र मारां अशुभ कर्मना अनंतीवारना उदयथीज हतुं. श्वानने रूपे सामनामा परमाधा-मीए कीधो. शबल नामा परमाधामीए ते श्वानरूपे मने भोंयपर पाड्यो; जीर्ण वस्त्रनी परे फाड्यो; वृक्षनी परे छेद्यो; ए वेळा हुं अति अति तरफडतो हतो.

विक्राल खड्गे करी, भालाए करी, तथा बीजां शस्त्रवडे करी मने ते प्रचंडीओए विखंड कीधो हतो. नरकमां पापकर्मे जन्म लईने विषम जातिना खंडनुं दुःख भोगव्यामां मणा रही नथी. परतंत्रे करी अनंत प्रज्वलित रथमां रोझनी पेठे पराणे मने जोतर्यो हतो. महिषनी पेठे देवताना वैक्रिय करेला अग्निमां हुं बळ्यो हतो. भडथुं थई अशाताथी अत्युग्र वेदना भोगवतो हतो. ढंक–गिध नामना विक्राल पक्षियोनी साणसा सरीखी चांचथी चुंथाई अनंत वलवलाटथी कायर थई हु विलाप करतो हतो. तृषाने लीधे जलपाननुं चिंतवन करी वेगमां दोडतां, वैतरणीनुं छरप-लानी धार जेवुं अनंत दुःखद पाणी पाम्यो हतो. जेनां पांदडां तीव्र खड्गनी धार जेवां छे, महा तापथी जे तपी रह्युं छे. ते असिपत्रवन हुं पाम्यो हतो; त्यां आगल पूर्वकाले मने अनंतवार छेद्यो हतो. मुद्गरथी करी, तीव्र शस्त्रथी करी, त्रिशूलथी करी, मुशलथी करी, तेमज गदाथी करीने मारां गात्र भांग्यां हतां. शरणरूप सुखविना हुं अशरणरूप अनंत दुःख पाम्यो हतो. वस्त्रनी पेठे मने छरपलानी तीक्ष्ण धारे करी, पाळीए करी, अने कातरणीए करीने काप्यो

हतो. मारा खंडोखंड कटका कर्या हता. मने त्रिच्छो छेद्यो हतो. चररर करती मारी त्वचा उतारी हती. एम हुं अनंत दुःख पाम्यो हतो.

परवशताथी मृगनी पेठे अनंतवार पाशमां हुं सपडायो हतो. परमाधामीए मने मगरमच्छरूपे जाल नाखी अनंत वेळा दुःख आप्युं हतुं. सिंचाणारूपे पंखीनी पेठे जाळमां बांधी अनंतवार मने हण्यो हतो. फरशी इत्यादिक शस्त्रथी करीने मने अनंतीवार वृक्षनी पेठे कुटीने मारा सूक्ष्म छेद कर्या हता. मुद्गरादिकना प्रहारवती लोहकार जेम लोहने टीपे तेम मने पूर्वकाले परमाधामीओए अनंतीवार टीप्यो हतो. तांबु, लोढुं अने शीसुं अग्निथी गाळी तेनो कळकळतो रस मने अनंतवार पायो हतो. अति रौद्रताथी ते परमाधामीओ मने एम कहेता हता के पूर्वभवमां तने मांस प्रिय हतुं ते ले आ मांस. एम मारा शरीरना खंडोखंड कटका में अनंतीवार गळ्या हता. मद्यनी वल्लभता माटे पण एथी कंई ओछुं दुःख पड्युं नहोतुं. एम में महा भयथी, महा त्रासथी अने महा दुःखथी कंपायमान कायाए करी अनंत वेदना भोगवी हती. जे सहन करतां अति तीव्र रौद्र अने उत्कृष्टकाल स्थितिनी वेदना, सांभळतां पण अति भयंकर, अनंतवार ते नरकमां में भोगवी हती. जेवी वेदना मनुष्यलोकमां छे तेवी देखाती पण तेथी अनंतगणी अधिक अशातावेदनी नरकने विषे रही हती. सर्व भवने विषे अशातावेदनी में भोगवी छे. मेषानुमेष मात्र पण त्यां शाता नथी.

ए प्रमाणे मृगापुत्रे वैराग्यभावथी संसार परिभ्रमणदुःख कह्यां. एना उत्तरमां तेनां जनक जनेता एम बोल्यां के, हे पुत्र! जो तारी इच्छा दीक्षा लेवानी छे तो दीक्षा ग्रहण कर; पण चारित्रमां रोगोत्पत्ति वेळा वैदक कोण करशे? दुःखनिवृत्ति कोण करशे? ए विना बहु दोह्यलुं छे. मृगापुत्रे कह्युं, ए खरुं, पण तमे विचारो के अटवीमां मृग तेमज पंखी एकलुं होय छे; तेने रोग उत्पन्न थाय छे त्यारे तेनुं वैदुं कोण करे छे? जेम वनमां मृग विहार करे छे तेम हुं चारित्रवनमां विहार करीश, अने सप्तदश भेदे शुद्ध संयमनो अनुरागी थईश. द्वादश प्रकृति तप आचरीश; तेमज मृगचर्याथी विचरीश. मृगने वनमां रोगनो उपद्रव थाय छे. त्यारे तेनुं वैदुं कोण करे छे? एम पुनः कही ते बोल्या, के कोण ते मृगने औषध देछे? कोण ते मृगने आनंद, शांति अने सुख पूछे छे? कोण ते मृगने आहार जल आणी आपे छे? जेम ते मृग उपद्रवमुक्त थया पछी गहनवने ज्यां सरोवर होय छे त्यां जाय छे, तृणपाणी आदिनुं सेवन करीने पाछुं जेम ते मृग विचरे छे तेम हुं विचरीश. सारांश, ए रूप मृगचर्या हुं आचरीश. एम हुं मृगनी पेठे संयमवंत होईश. अनेक स्थळे विचरतो यति मृगनी पेठे अप्रतिबद्ध रहे. मृगनी पेठे विचरीने, मृगचर्या सेवीने सावद्य टाळीने यति विचरे. जेम मृग, तृण जलादिकनी गोचरी करे तेम यति गोचरी करीने संयमभार निर्वाह करे. दुराहार माटे गृह-

खने हीले नहीं, निंदा करे नहीं. एवो संयम हुं आचरीश.

"**एवं पुत्ता जहासुखं**"—हे पुत्र! जेम तने सुख थाय तेम करो! एम माता पिताए अनुज्ञा आपी. अनुज्ञा मळ्या पछी ममत्व भाव छेदीने जेम महानाग कंचुक त्यागी चाल्यो जाय छे, तेम ते मृगापुत्र संसार त्यागी संयमधर्ममां सावधान थया. कंचन, कामिनी, मित्र, पुत्र, ज्ञाति अने सगांसंबंधीना परित्यागी थया. वस्त्रने धुणी जेम रज खंखेरी नाखीए तेम ते सघळा प्रपंच त्यागीने दीक्षा लेवाने माटे नीकळी पड्या. पवित्र पांच महाव्रतयुक्त थया. पंच समितिथी सुशोभित थया. त्रिगुप्तिए गुप्त थया. बाह्याभ्यंतरे द्वादश तपथी संयुक्त थया. ममत्वरहित थया; निरहंकारी थया; स्त्रियादिकना संगरहित थया. सर्वात्मभूतमां एनो समान भाव थयो. आहार जल प्राप्त थाओ, के न थाओ, सुख उपजो के दुःख, जीवितव्य हो के मरण हो, कोई स्तुति करो, के कोई निंदा करो, कोई मान द्यो के कोई अपमान द्यो, ते सघळांपर ते समभावी थया; रिद्धि, रस अने सुख ए त्रिगारवना अहंपदथी ते विरक्त थया; मनदंड, वचनदंड अने तनदंड निवर्त्ताव्या. चार कषायथी विमुक्त थया. मायाशल्य, निदानशल्य तथा मिथ्यात्व शल्य ए त्रिशल्यथी ते विरागी थया. सप्त महाभयथी ते अभय थया. हास्य अने शोकथी निवर्त्त्या. निदानरहित थया. रागद्वेषरूपी बंधनथी छूटी गया. वांछारहित थया; सर्व प्रकारना विलासथी रहित थया. करवालथी कोई कापे अने कोई चंदन विलेपन करे तेपर समभावी थया. पाप आववानां सघळां द्वार तेणे रुंध्यां. शुद्ध अंतःकरणसहित धर्मध्यानादिक व्यापारे ते प्रशस्त थया. जिनेंद्रशासनतत्त्वपरायण थया. ज्ञाने करी, आत्मचारित्रे करी, सम्यक्त्वे करी, तपे करी. प्रत्येक महाव्रतनी पांच भावना एम पांच महाव्रतनी पचीशभावनाए करी अने निर्मलताए करी ते अनुपम विभूषित थया. सम्यक् प्रकारथी घणा वर्ष सुधी आत्मचारित्र परिसेवीने एक मासनुं अनशन करीने ते महाज्ञानी युवराज मृगापुत्र प्रधान मोक्षगतिए परवर्या.

प्रमाण शिक्षाः—तत्त्वज्ञानीओए सप्रमाण सिद्ध करेली द्वादश भावनामांनी संसारभावनाने दृढ करवा मृगापुत्रनुं चरित्र अहीं वर्णव्युं. संसाराटविमां परिभ्रमण करतां अनंत दुःख छे ए विवेक-सिद्ध छे; अने एमां पण मेषानुमेष जेमां सुख नथी एवी नरकाधोगतिनां अनंत दुःख युवज्ञानी योगींद्र मृगापुत्रे जनकजनेताप्रति वर्णव्यां छे, ते केवल संसारथी मुक्त थवानो विरागी उपदेश प्रदर्शित करे छे. आत्मचारित्र अवधारण करतां तपपरिषहादिकनां बहिर्दुःखने दुःख मान्युं छे; अने महाधोगतिनां परिभ्रमणरूप अनंत दुःखने बहिर्भाव मोहिनीथी सुख मान्युं छे. ए जो केवी भ्रमविचित्रता छे? आत्मचारित्रनुं दुःख, ते दुःख नही पण परम सुख छे, अने परिणामे अनंत सुख तरंग प्राप्तिनुं कारण छे; तेमज भोगविलासादिकनुं सुख ते क्षणिक अने बहिर्दृश्य सुख ते केवळ दुःखज छे. परिणामे अनंत दुःखनुं कारण

छे, एम सप्रमाण सिद्ध करवा महाज्ञानी मृगापुत्रनो वैराग्य अहीं दर्शाव्यो छे. ए महा-प्रभाविक, महा यशोमान मृगापुत्रनी पेठे तपादिक अने आत्मचारित्रादिक शुद्धाचरण करे, ते उत्तम साधु त्रिलोकमां प्रसिद्ध अने प्रधान एवी परम सिद्धिदायक सिद्धगतिने पामे. संसार-ममत्वने दुःखवृद्धिरूप मानी तत्त्वज्ञानीओ ते मृगापुत्रनी पेठे ज्ञानदर्शनचारित्ररूप दिव्य चिंता-मणिने परम सुख अने परमानंदने कारणे आराधे छे.

महर्षि मृगापुत्रनुं सर्वोत्तम चरित्र (संसार भावनारूपे) संसार परिभ्रमणनिवृत्तिनो, अने तेनी साथे अनेक प्रकारनी निवृत्तिनो उपदेश करे छे; ए उपरथी निवृत्तिबोध अंतर्दर्शननुं नाम राखी आत्मचारित्रनी उत्तमता वर्णवतां आ मृगापुत्र चरित्र अहीं आगळ पूर्णता पामे छे. संसार परिभ्रमणनिवृत्ति अने सावद्य उपकरण निवृत्तिनो पवित्र विचार तत्त्वज्ञानीओ निरंतर करे छे.

इति अंतर्दर्शने संसार–भावनारूप षष्ठचित्रे मृगापुत्रचरित्र समाप्त.

सप्तमचित्र.

आश्रवभावना.

द्वादश अविरति, षोडश कषाय, नव नोकषाय, पंच मिथ्यात्व अने पंचदश योग ए सघळां मळी सतावन आश्रवद्वार एटले पापने प्रवेश करवानां प्रनाळ छे.

कुंडरिक.

महा विदेहमां विशाल पुंडरिकिणी नगरीना राज्यसिंहासनपर पुंडरिक अने कुंडरिक बे भाईओ स्थिर हता. एक वेळा महा तत्त्वविज्ञानी मुनिराज विहार करतां त्यां आव्या. मुनिनां वैराग्य वचनामृतथी कुंडरिक दीक्षानुरक्त थयो; अने घेर आव्या पछी पुंडरिकने राज सोंपी चारित्र अंगीकृत कर्युं. सरसनिरस आहार करतां थोडा काले ते रोगग्रस्त थयो; तेथी ते चारित्र परि-णामे भंग थयो. पुंडरिकिणी महा नगरीनी अशोकवाडीमां आवीने एणे उघो मुखपटी वृक्षे वळगाडी मुक्यां. निरंतर ते परिचिंतवन करवा मंडयो के पुंडरिक मने राज आपशे के नहीं आपे? वनरक्षके कुंडरिकने ओलख्यो. तेणे जईने पुंडरिकने विदित कर्युं के, आकुल व्याकुल थतो तमारो भाई अशोक बागमां रह्यो छे. पुंडरिके आवी कुंडरिकना मनोभाव जोया; अने तेने चारित्रथी डोलतो जोई केटलोक उपदेश आपी पछी राज सोंपी दईने घेर आव्यो. कुंडरि-कनी आज्ञाने सामंत के मंत्रि कोई अवलंबन न करतां, तेणे सहस्र वर्ष प्रव्रज्या पाळी पतित थयो ते तेने माटे धिक्कारता हता, कुंडरिके राजमां आव्या पछी अति आहार कर्यो. रात्रिए एथी करीने ते बहु पीडायो अने वमन थयुं; अभावथी पासे कोई आव्युं नहीं, एथी तेना मनमां प्रचंडभाव आव्यो. तेणे निश्चय कर्यो के, आ दरदथी मने जो शांति थाय तो पछी प्रभाते ए सघळाने हुं जोई लईश. एवां महा दुर्ध्यानथी मरीने सातमी नरके ते अपयठांण

पाथडे तेत्रिश सागरोपमने आयुष्ये अनंत दुःखमां जईने उपज्यो. केवां विपरीत आश्रवद्वार!!! इति सप्तम चित्रे आश्रवभावना समाप्त.

अष्टमचित्र.

सम्वरभावना.

सम्वर भावनाः—उपर कह्यां ते आश्रवद्वार; अने पापप्रनालने सर्व प्रकारे रोकवां (आवतां कर्मसमूहने अटकाववा.) ते सम्वर भाव.

पुंडरिक.

(कुंडरिकनो अनुसंबंध) कुंडरिकनां मुखपटी इत्यादिक साजने ग्रहण करीने पुंडरिके निश्चय कर्यो के, मारे महर्षि गुरुकने जवुं; अने त्यार पछीज अन्नजल ग्रहण करवां. अणवाणे चरणे परवरतां पगमां कंकर, कंटक खुंचवाथी लोहीनी धाराओ चाली तोपण ते उत्तम ध्याने समता भावे रह्यो. एथी ए महानुभाव पुंडरिक च्यविने समर्थ सर्वार्थसिद्धविमाने तेत्रीश सागरोपमनां अत्युग्र आयुष्ये देवरूपे उपज्यो. आश्रवथी शी कुंडरिकनी दुःखदशा? अने सम्वरथी शी पुंडरिकनी सुखदशा!!

सम्वरभावना–द्वितीय दृष्टांत–श्रीवज्रस्वामी.

श्री वज्रस्वामी केवल कंचनकामिनीना द्रव्यभावथी परित्यागी हता. एक श्रीमंतनी रुक्मिणी नामनी मनोहारिणी पुत्री वज्रस्वामीना उत्तम उपदेशने श्रवण करीने मोहित थई. घेर आवी मातपिताने कह्युं के, जो हुं आ देहे पति करूं तो मात्र वज्रस्वामीनेज करुं, अन्यनी साथे संलग्न थवानी मारे प्रतिज्ञा छे. रुक्मिणीने तेनां मातपिताए घणुंए कह्युं, घेली! विचार तो खरी के, मुनिराज ते वळी परणे? एणे तो आश्रवद्वारनी सत्य प्रतिज्ञा ग्रहण करी छे. तोपण रुक्मिणीए कह्युं न मान्युं. निरूपाये धनावा शेठे केटलुंक द्रव्य अने सुरूपा रुक्मिणीने साथे लीधी; अने ज्यां वज्रस्वामी विराजता हता, त्यां आवीने कह्युं के, आ लक्ष्मी छे तेनो तमे यथारुचि उपयोग करो; अने वैभव विलासमां वापरो; अने आ मारी महासुकोमला रुक्मिणी नामनी पुत्रीथी पाणिग्रहण करो; एम कहीने ते पोताने घेर आव्यो.

योवनसागरमां तरती अने रूपना अंबाररूप रुक्मिणीए वज्रस्वामीने अनेक प्रकारे भोगसंबंधी उपदेश कर्यो; भोगनां सुख अनेक प्रकारे वर्णवी देखाड्यां; मनमोहक हावभाव तथा अनेक प्रकारना अन्य चळाववाना उपाय कर्या; परंतु ते केवल वृथा गया; महा सुंदरी रुक्मिणी पोताना मोहकटाक्षमां निष्फल थई. उग्रचरित्र विजयमान वज्रस्वामी मेरुनी पेठे अचल अने अडोल रह्या. रुक्मिणीनां मन, वचन अने तनना सर्व उपदेश अने हावभावथी ते लेशमात्र पीगळ्या नहीं. आवी महाविशाल दृढताथी रुक्मिणीए बोध पामी निश्चय कर्यो के, आ समर्थ

जितेंद्रिय महात्मा कोई काळे चलित थनार नथी. लोहपथ्थर पीगळाववा सुलभ छे, पण आ महापवित्र साधु वज्रस्वामीने पीगळाववा संबंधीनी आशा निरर्थक छतां अधोगतिना कारणरूप छे. एम सुविचारी ते रुक्मिणीए पिताए आपेली लक्ष्मीने शुभ क्षेत्रे वापरीने चारित्रने ग्रहण कर्युं; मन, वचन अने कायाने अनेक प्रकारे दमन करी आत्मार्थ साध्यो. एने तत्त्वज्ञानीओ सम्वर भावना कहे छे. इति अष्टमचित्रे संवरभावना समाप्त.

नवमचित्र.

निर्जराभावना.

द्वादश प्रकारनां तपवडे करी कर्मओघने बाळीने भस्मीभूत करी नाखीए, तेनुं नाम निर्जरा भावना कहेवाय छे. तपना बार प्रकारमां छ बाह्य अने छ अभ्यंतर प्रकार छे. अनशन, उणोदरी, व्रतिसंक्षेप, रसपरित्याग, कायक्लेश अने संलीनता ए छ बाह्य तप छे. प्रायश्चित्त, विनय, वैयावच्च, शास्त्रपठन, ध्यान अने कायोत्सर्ग ए छ अभ्यंतर तप छे. निर्जरा बे प्रकारे छे. एक अकाम निर्जरा अने द्वितीय सकाम निर्जरा. निर्जरा भावनापर एक विप्रपुत्रनुं दृष्टांत कहीशुं.

दृढप्रहारी.

कोई ब्राह्मणे पोताना पुत्रने सप्तव्यसनभक्त जाणीने पोताने घेरथी काढी मूक्यो. ते त्यांथी नीकळी पड्यो अने जईने तेणे तस्कर मंडलीथी स्नेह संबंध जोड्यो. ते मंडलीना अग्रेसरे तेने स्वकामनो पराक्रमी जाणीने पुत्र करीने स्थाप्यो. ए विप्रपुत्र दुष्टदमन करवामां दृढप्रहारी जणायो. ए उपरथी एनुं उपनाम दृढप्रहारी करीने स्थाप्युं. ते दृढप्रहारी तस्करमां अग्रेसर थयो. नगरग्राम भांगवामां बलवत्तर छातीवाळो ठर्यो. तेणे घणा प्राणीओना प्राण लीधा. एक वेळा पोताना संगतिसमुदायने लईने तेणे एक महानगर लूट्युं. दृढप्रहारी एक विप्रने घेर बेठो हतो. ते विप्रने त्यां घणा प्रेमभावथी क्षीरभोजन कर्युं हतुं. ते क्षीर भोजननां भाजनने ते विप्रनां मनोर्थि बालकडां विंटाई वळ्यां हतां. दृढप्रहारी ते भाजनने अडकवा मंड्यो, एटले ब्राह्मणीए कह्युं, ए मूर्खना महाराजा! अभडाव कां? अमारे पछी काम नहीं आवे, एटलुं पण तुं समजतो नथी? दृढप्रहारीने आ वचनथी प्रचंड क्रोध व्याप्यो अने तेणे ते दीन स्त्रीने कालधर्म पमाडी. नहातो नहातो ब्राह्मण सहाय्यताए धायो, तेने पण तेणे परभव प्राप्त कर्यो. एटलामां घरमांथी गाय दोडती आवी, अने तेणे शींगडे करी दृढप्रहारीने मारवा मांड्यो. ते महा दुष्टे तेने पण काळने स्वाधीन करी. ए गायना पेटमांथी एक वाछरडुं नीकळी पड्युं; तेने तरफडतुं देखी दृढप्रहारीना मनमां बहु बहु पश्चात्ताप थयो. मने धिःकार छे के में महाअघोर हिंसाओ करी! मारो ए महापापथी क्यारे छूटको थशे? खरे! आत्मसार्थक साधवामांज श्रेय छे!

एवी उत्तम भावनाए तेणे पंचमुष्टि केशलुंचन कर्युं. नगरनी भागोळे आवी उग्र कायोत्सर्गे रह्या. आखा नगरने पूर्वे संतापरूप थया हता; एथी लोकोए एने बहु विधे संतापवा मांड्या. जतां आवतानां धूळढेफां अने पथ्थर इंटाला अने तरवारनी मुष्टिकावडे ते अति संताप प्राप्त थया. त्यां आगळ लोकसमुदाये दोढ महीना सुधी तेने पराभव्या; पछी थाक्या, अने मूकी दीधा. दृढप्रहारी त्यांथी कायोत्सर्ग पाळी बीजी भागोळे एवाज उग्र कायोत्सर्गथी रह्या. ते दिशाना लोकोए पण एमज पराभव्या; दोढ महीने छंछेडी मूकी दीधा, त्यांथी कायोत्सर्ग पाळी दृढप्रहारी त्रीजी पोळे रह्या. तेओए पण महा पराभव आप्यो त्यांथी दोढ महीने मूकी दीधाथी चोथी पोळे दोढमास सुधी रह्या. त्यां अनेक प्रकारना परिषहने सहन करीने ते क्षमाधर रह्या. छठे मासे अनंत कर्मसमुदायने बाळी विशोधी विशोधीने ते कर्मरहित थया. सर्व प्रकारना ममत्वनो तेणे त्याग कर्यो. अनुपम कैवल्यज्ञान पामीने ते मुक्तिनां अनंत सुखानंद युक्त थया. ए निर्जरा भावना दृढ थई. हवे–

दशमचित्र.

लोकस्वरूप भावना.

लोकस्वरूप भावना:—ए भावनानुं स्वरूप अहीं आगल संक्षेपमां कहेवानुं छे. जेम पुरुष बे हाथ दई पग पहोळा करी ऊभो रहे तेम लोकनाल किंवा लोक–स्वरूप जाणवुं. त्रिच्छा थालने आकारे ते लोकस्वरूप छे. किंवा मादलने उभा मूक्या समान छे. नीचे भुवनपति, व्यंतर अने सात नरक छे; त्रीच्छे अढी द्वीप आवी रह्याछे. उंचे बार देवलोक, नव ग्रैवेयक, पांच अनुत्तर विमान अने तेपर अनंत सुखमय पवित्र सिद्ध गतिनी पडोशी सिद्धशिला छे. ते लोकालोक प्रकाशक सर्वज्ञ, सर्वदर्शी अने निरुपम कैल्यज्ञानीओए भाख्युं छे. संक्षेपे लोकस्वरूप भावना कहेवाई.

पाप प्रनाळने रोकवा माटे आश्रव भावना अने सम्वर भावना, तप महाफली माटे निर्जरा-भावना अने लोकस्वरूपनुं किंचित् तत्त्व जाणवा माटे लोकस्वरूप भावना आ दर्शने आचार चित्रे पूर्णता पामी.

दशमचित्र समाप्त.

इति श्रीमद् राजचंद्रप्रणीत भावनाबोध समाप्त.

श्रीमद् राजचंद्र.

वर्ष १९ मु. वि. सं. १९४३.

Lakshmi Art, Bombay 8

६. वि० सं० १९४२.

ॐ

एकांतवाद एज ज्ञानर्नी अपूर्णतानी निशानी हे वादीओ! मने तमारे माटे दर्शावे छे. कारण शिखाउ कविओ काव्यमां जेम तेम खामी दाबवा 'ज' शब्दनो उपयोग करे छे, तेम तमे पण 'ज' एटले निश्चयता, शिखाउ ज्ञानवडे कहो छो.

महारो महावीर एम कोई काळे कहे नहीं; एज एनी सत्कविनी पेठे चमत्कृति छे.

---

७. वि० सं० १९४३ कार्त्तिक.

वचनामृत.

१. आतो अखंड सिद्धांत मानजो के संयोग, वियोग, सुख, दुःख, खेद, आनंद, अणराग, अनुराग इत्यादि योग कोई व्यवस्थित कारणने लईने रह्यां छे.

२. एकांत भावी के एकांत न्यायदोषने सन्मान न आपजो.

३. कोईनो पण समागम करवा योग्य नथी. ज्यां सुधी तेवी दशा न थाय त्यां सुधी सत्पुरुषनो समागम अवश्य सेववो घटे छे.

४. जे कृत्यमां परिणामे दुःख छे तेने सन्मान आपतां प्रथम विचार करो.

५. कोईने अंतःकरण आपशो नहीं, आपो तेनाथी भिन्नता राखशो नहीं; भिन्नता राखो त्यां अंतःकरण आप्युं ते न आप्या समान छे.

६. एक भोग भोगवे छे छतां कर्मनी वृद्धि नथी करतो, अने एक भोग नथी भोगवतो छतां कर्मनी वृद्धि करे छे; ए आश्चर्यकारक पण समजवा योग्य कथन छे.

७. योगानुयोगे बनेलुं कृत्य बहु सिद्धिने आपे छे.

८. आपणे जेनाथी पटंतर पाम्या तेने सर्वस्व अर्पण करतां अटकशो नहीं.

९. तोज लोकापवाद सहन करवा के तेज लोको पोते करेला अपवादनो पुनः पश्चात्ताप करे.

१०. हजारो उपदेशवचनो कथन सांभळ्या करतां तेमांनां थोडां वचनो पण विचारवां ते विशेष कल्याणकारी छे.

११. नियमथी करेलुं काम त्वराथी थायछे, धारेली सिद्धि आपेछे; आनंदना कारणरूप थई पडे छे.

१२. ज्ञानीओए एकत्र करेला अद्भुत निधिना उपभोगी थाओ.

१३. स्त्रीजातिमां जेटलुं मायाकपट छे तेटलुं भोळपणुं पण छे.

१४. पठन करवा करतां मनन करवा भणी बहु लक्ष आपजो.

१५. महापुरुषनां आचरण जोवा करतां तेनुं अंतःकरण जोवुं ए वधारे परीक्षा छे.

१६. वचनसप्तशती पुनः पुनः स्मरणमां राखो.

१७. महात्मा थवुं होय तो उपकारबुद्धि राखो; सत्पुरुषना समागममां रहो; आहार, विहारादिमां अलुब्ध अने नियमित रहो; सत्शास्त्रनुं मनन करो; उंची श्रेणिमां लक्ष राखो.

१८. ए एके न होय तो समजीने आनंद राखतां शीखो.

१९. वर्त्तनमां बालक थाओ, सत्यमां युवान थाओ, ज्ञानमां वृद्ध थाओ.

२०. राग करवो नहीं, करवो तो सत्पुरुष पर करो; द्वेष करवो नहीं. करवो तो कुशील पर करवो.

२१. अनंतज्ञान. अनंतदर्शन. अनंतचारित्र अने अनंत वीर्यथी अभेद एवा आत्मानो एक पळ पण विचार करो.

२२. मनने वश कर्युं तेणे जगत्ने वश कर्युं.

२३. आ संसारने शुं करवो? अनंत वार थयेली माने आजे स्त्रीरूपे भोगवीए छीए.

२४. निर्ग्रंथता धारण करतां पहेलां पूर्ण विचार करजो; ए लईने खामी आणवा करतां अल्पारंभी थजो.

२५. समर्थ पुरुषो कल्याणनुं स्वरूप पोकारी पोकारीने कही गया; पण कोई विरलाने ज ते यथार्थ समजायुं.

२६. स्त्रीना स्वरूप पर मोह थतो अटकाववाने वगर त्वचानुं तेनुं रूप वारंवार चिंतववा योग्य छे.

२७. कुपात्र पण सत्पुरुषना मुकेला हस्तथी पात्र थाय छे. जेम छाशथी शुद्ध थयेलो सोमल शरीरने निरोगी करे छे.

२८. आत्मानुं सत्यस्वरूप एक शुद्ध सच्चिदानंदमय छे छतां भ्रांतिथी भिन्न भासे छे. जेम त्रांसी आंख करवाथी चंद्र बे देखाय छे.

२९. यथार्थ वचन ग्रहवामां दंभ राखशो नहीं के आपनारनो उपकार ओळवशो नहीं.

३०. अमे बहु विचार करीने आ मूळतत्त्व शोध्युं छे के,– "गुप्त चमत्कार ज सृष्टिना लक्षमां नथी."

३१. रडावीने पण बच्चांना हाथमां रहेलो सोमल लई लेवो.

३२. निर्मळ अंतःकरणथी आत्मानो विचार करवो योग्य छे.

३३. ज्यां 'हुं' माने छे त्यां 'तुं' नथी, ज्यां 'तुं' माने छे त्यां 'तुं' नथी.

३४. हे जीव! हवे भोगथी शांत था, शांत. विचार तो खरो के एमां कयुं सुख छे?

३५. बहु कंटाळीने संसारमां रहीश नहीं.

३६. सत्ज्ञान अने सत्शीळने साथे दोरजे.

३७. एकथी मैत्री करीश नहीं, कर तो आखा जगत्थी करजे.

३८. महा सौंदर्यथी भरेली देवांगनाना क्रीडाविलास निरीक्षण करता छतां जेना अंतः-

करणमां कामथी विशेष विशेष विराग छूटे छे तेने धन्य छे. तेने त्रिकाळ नमस्कार छे.

३९. भोगना वखतमां योग सांभरे ए हलुकर्मिनुं लक्षण छे.

४०. आटलुं होय तो हुं मोक्षनी इच्छा करतो नथी; आखी सृष्टि सत्शीळने सेवे, नियमित आयुष्य, निरोगी शरीर, अचळ प्रेमी प्रेमदा, आज्ञांकित अनुचर, कुळदीपक पुत्र, जीवनपर्यंत बाल्यावस्था, आत्मतत्त्वनुं चिंतवन.

४१. एम कोई काळे थवानुं नथी, माटे हुं तो मोक्षने ज इच्छुं छुं.

४२. सृष्टि सर्व अपेक्षाए अमर थशे ?

४३. शुक्ल निर्जनावस्थाने हुं बहु मान्य करुं छुं.

४४. सृष्टिलीलामां शांतभावथी तपश्चर्या करवी ए पण उत्तम छे.

४५. एकांतिक कथन कथनार ज्ञानी न कही शकाय.

४६. शुक्ल अंतःकरण विना मारां कथनने कोण दाद आपशे ?

४७. ज्ञातपुत्र भगवानना कथननी ज बलिहारी छे.

४८. देव देवीनी तुषमानताने शुं करीशुं? जगत्‌नी तुषमानताने शुं करीशुं? तुषमानता सत्पुरुषनी इच्छो.

४९. हुं सच्चिदानंद परमात्मा छुं.

५०. एम समजो के तमे तमारा आत्माना हित माटे प्रवर्तवानी अभिलाषा राखता छतां एथी निराशा प्राप्त थई तो ते पण तमारुं आत्महित ज छे.

५१. तमारा शुभ विचारमां पार पडो नहीं तो स्थिर चित्तथी पार पड्या छो एम समजो.

५२. ज्ञानीओ अंतरंग खेद अने हर्षथी रहित होय छे.

५३. ज्यांसुधी ते तत्त्वनी प्राप्ति नहीं थाय त्यांसुधी मोक्षनी तात्पर्यता मळी नथी.

५४. नियम पाळवानुं दृढ करतां छतां नथी पळतो ए पूर्व कर्मनोज दोष छे एम ज्ञानिओनुं कहेवुं छे.

५५. संसाररूपी कुटुंबने घेर आपणो आत्मा परोणा दाखल छे.

५६. एज भाग्यशाली के जे दुर्भाग्यशालीनी दया खाय छे.

५७. शुभ द्रव्य ए शुभ भावनुं निमित्त महर्षियो कहे छे.

५८. स्थिर चित्त करीने धर्म अने शुक्ल ध्यानमां प्रवृत्ति करो.

५९. परिग्रहनी मूर्च्छा पापनुं मूळ छे.

६०. जे कृत्य करवा वखते व्यामोहसंयुक्त खेदमां छो, अने परिणामे पण पस्ताओ छो, तो ते कृत्य पूर्वकर्मनो दोष ज्ञानीओ कहे छे.

६१. जडभरत अने जनक विदेहीनी दशा मने प्राप्त थाओ.

६२. सत्पुरुषना अंतःकरणे आचर्यो किंवा कह्यो ते धर्म.

६३. अंतरंग मोहग्रंथी जेनी गई ते परमात्मा छे.

६४. व्रत लईने उल्लासित परिणामे भांगशो नहीं.

६५. एक निष्ठाए ज्ञानीनी आज्ञा आराधतां तत्त्वज्ञान प्राप्त थाय छे.

६६. क्रिया ए कर्म, उपयोग ए धर्म, परिणाम ए बंध, भ्रम ए मिथ्यात्व, शोकने संभारवो नहीं; आ उत्तम वस्तु ज्ञानीओए मने आपी.

६७. जगत् जेम छे तेम तत्त्वज्ञाननी दृष्टिए जुओ.

६८. श्रीगौतमने चार वेद पठन करेला जोवाने श्रीमत् महावीर स्वामीए सम्यक्नेत्र आप्यां हतां.

६९. भगवतीमां कहेली पुद्गल नामना परिव्राजकनी कथा तत्त्वज्ञानीओनुं कहेलुं सुंदर रहस्य छे.

७०. वीरना कहेलां शास्त्रोमां सोनेरी वचनो छूटक छूटक अने गुप्त छे.

७१. सम्यक्नेत्र पामीने तमे गमे ते धर्मशास्त्र विचारो तोपण आत्महित प्राप्त थशे.

७२. कुदरत, आ तारो प्रबल अन्याय छे के मारी धारेली नीतिए मारो काल व्यतीत करावती नथी! (कुदरत ते पूर्वितकर्म).

७३. माणस परमेश्वर थाय छे एम ज्ञानीओ कहेछे.

७४. उत्तराध्ययन नामनुं जैनसूत्र तत्त्वदृष्टिए पुनः पुनः अवलोको.

७५. जीवतां मराय तो फरी मरवुं न पडे एवुं मरण इच्छवा योग्य छे.

७६. कृतघ्नता जेवो एके महादोष मने लागतो नथी.

७७. जगत्मां मान न होत तो अहीं ज मोक्ष होत!

७८. वस्तुने वस्तुगते जुओ.

७९. धर्मनुं मूळ वि० छे.

८०. तेनुं नाम विद्या के जेनाथी अविद्या प्राप्त न थाय.

८१. वीरना एक वाक्यने पण समजो.

८२. अहंपद, कृतघ्नता, उत्सूत्रप्ररूपणा, अविवेकधर्म ए माठी गतिनां लक्षणो छे.

८३. स्त्रीनुं कोई अंग लेशमात्र सुखदायक नथी छतां मारो देह भोगवे छे.

८४. देह अने देहार्थममत्व ए मिथ्यात्व लक्षण छे.

८५. अभिनिवेशना उदयमां प्ररूपणा न थाय तेने हुं महाभाग्य, ज्ञानीओना कहेवाथी कहुं छुं.

८६. स्याद्वाद शैलीए जोतां कोई मत असत्य नथी.

८७. स्वादनो त्याग ए आहारनो खरो त्याग ज्ञानीओ कहेछे.

८८. अभिनिवेश जेवुं एके पाखंड नथी.

८९. आ कालमां आटलुं वध्युंः—झाझा मत, झाझा तत्त्वज्ञानीओ, झाझी माया अने झाझो परिग्रहविशेष.

९०. तत्त्वाभिलाषाथी मने पुछो तो हुं तमने नीरागीधर्म बोधी शकुं खरो.

९१. आखा जगत्ना शिष्य थवारूप दृष्टि जेणे वेदी नथी ते सद्गुरु थवाने योग्य नथी.

९२. कोई पण शुद्धाशुद्ध धर्मकरणी करतो होय तो तेने करवा द्यो.
९३. आत्मानो धर्म आत्मामां ज छे.
९४. मारापर सघळा सरळ भावथी हुकम चलावो तो हुं राजी छुं.
९५. हुं संसारथी लेश पण राग संयुक्त नथी छतां तेनेज भोगवुं छुं; कांई में त्याग्युं नथी.
९६. निर्विकारी दशाथी मने एकलो रहेवा द्यो.
९७. महावीरे जे ज्ञानथी आ जगत्‌ने जोयुं छे ते ज्ञान सर्व आत्मामां छे, पण आविर्भाव
* करवुं जोईए.
९८. बहु छकी जाओ तोपण महावीरनी आज्ञा तोडशो नहीं. गमे तेवी शंका थाय तोपण मारी वती वीरने निःशंक गणजो.
९९. पार्श्वनाथ स्वामीनुं ध्यान योगीओए अवश्य स्मरवुं जोईए छीए. निः० ए नागनी छत्रछाया वेळानो पार्श्वनाथ ओर हतो!
१००. गजसुकुमारनी क्षमा अने राजेमती रहनेमीने बोधे छे ते बोध मने प्राप्त थाओ.
१०१. भोग भोगवतां सुधी (ज्यां सुधी ते कर्म छे त्यां सुधी) मने योगज प्राप्त रहो!
१०२. सर्वशास्त्रनुं एक तत्त्व मने मळ्युं छे एम कहुं तो मारुं अहंपद नथी.
१०३. न्याय मने बहु प्रिय छे. वीरनी शैली एज न्याय छे, समजवुं दुर्लभ छे.
१०४. पवित्र पुरुषोनी कृपादृष्टि ए ज सम्यक्‌दर्शन छे.
१०५. भर्तृहरीए कहेलो भाव विशुद्ध बुद्धिथी विचारतां घणी ऊर्ध्वज्ञानदशा थतां सुधी वर्ते छे.
१०६. कोई धर्मथी हुं विरुद्ध नथी, सर्व धर्म हुं पाळुं छुं. तमे सघळा धर्मथी विरुद्ध छो एम कहेवामां मारो उत्तम हेतु छे.
१०७. तमारो मानेलो धर्म मने क्या प्रमाणथी बोधो छो ते मारे जाणवुं जरूरनुं छे.
१०८. शिथिलबंध दृष्टिथी नीचे आवीने ज विखेराई जाय. (जो निर्जरतां आवडे तो—)
१०९. कोई पण शास्त्रमां मने शंका न हो.
११०. दुःखना मार्या वैराग्य लई जगत्‌ने आ लोको भ्रमावे छे.
१११. अत्यारे, हुं कोण छुं एनुं मने पूर्ण भान नथी.
११२. तुं सत्पुरुषनो शिष्य छे.
११३. ए ज मारी आकांक्षा छे.
११४. मने कोई गजसुकुमार जेवो वखत आवो.
११५. कोई राजेमती जेवो वखत आवो.
११६. सत्पुरुषो कहेता नथी, करता नथी; छतां तेनी सत्पुरुषता निर्विकार मुखमुद्रामां रही छे.
११७. संस्थानविचय ध्यान पूर्वधारीओने प्राप्त थतुं हशे एम मानवुं योग्य लागे छे. तमे पण तेने ध्यावन करो.

११८. आत्मा जेवो कोई देव नथी.

११९. कोण भाग्यशाळी? अविरति सम्यग्दृष्टिके विरति?

१२०. कोईनी आजीविका तोडशो नहीं.

८. मुंबई. कार्तिक १९४३.

१. प्रमादने लीधे आत्मा मळेलुं स्वरूप भूली जाय छे.

२. जे जे काळे जे जे करवानुं छे ते ते सदा उपयोगमा राख्या रहो.

३. क्रमे करीने पछी तेनी सिद्धि करो.

४. अल्पआहार, अल्पविहार, अल्पनिद्रा, नियमित वाचा, नियमित काया, अने अनुकूळ स्थान ए मनने वश करवानां उत्तम साधनो छे.

५. श्रेष्ठ वस्तुनी जिज्ञासा करवी एज आत्मानी श्रेष्ठता छे. कदापि ते जिज्ञासा पार न पडी तोपण जिज्ञासा ते पण तेज अंशवत् छे.

६. नवां कर्म बांधवां नहीं अने जुनां भोगवी लेवां, एवी जेनी अचळ जिज्ञासा छे ते ते प्रमाणे वर्त्ति शके छे.

७. जे कृत्यनुं परिणाम धर्म नथी ते कृत्य मूळथीज करवानी इच्छा रहेवा देवी जोईती नथी.

८. मन जो शंकाशील थई गयुं होय तो 'द्रव्यानुयोग' विचारवो योग्य छे; प्रमादी थई गयुं होय तो चरणकरणानुयोग विचारवो योग्य छे; अने कषायी थई गयुं होय तो धर्मकथानुयोग विचारवो योग्य छे. जड थई गयुं होय तो गणितानुयोग विचारवो योग्य छे.

९. कोईपण कामनी निराशा इच्छवी; परिणामे पछी जेटली सिद्धि थई तेटलो लाभ; आम करवाथी संतोषी रहेवाशे.

१०. पृथ्वी संबंधी क्लेश थाय तो एम समजी लेजे के ते साथे आववानी नथी. उलटो हुं तेने देह आपी जवानो छुं; वळी ते कंई मूल्यवान नथी. स्त्री संबंधी क्लेश, शंका, भाव थाय तो आम समजी अन्य भोक्ता प्रत्ये हसजे के मळमूत्रनी खाणमां मोही पड्यो, (जे वस्तुनो आपणे नित्य त्याग करीए छीए तेमां)! धन संबंधी निराशा के क्लेश थाय तो ते उंची जातना कांकरा छे एम समजी संतोष राखजे; तो तुं क्रमे करीने निस्पृही थई शकीश.

११. तेनो तुं बोध पाम के जेनाथी समाधिमरणनी प्राप्ति थाय.

१२. एक वार जो समाधिमरण थयुं तो सर्व काळनां असमाधिमरण टळशे.

१३. सर्वोत्तम पद सर्वत्यागीनुं छे.

९. मुंबई. कार्तिक १९४३.

आ ग्रंथ 'स्वरोदयज्ञान' वांचनारनां करकमलमां मूकतां ते विषे केटलीक प्रस्तावना करवी योग्य छे, एम गणी तेवी प्रवृत्ति करुं छउं.

स्वरोदयज्ञाननी भाषा अर्द्ध हिन्दी अने अर्द्ध गुजराती आपणे जोई शकीशुं. तेना कर्त्ता ए आत्मानुभवी माणस हता; परंतु बेमांथी एक्के भाषा संप्रदायपूर्वक भण्या होय एवुं कंई जणातुं नथी. एथी एमनी आत्मशक्ति के योगदशाने कंई बाधा नथी; तेम भाषा शास्त्री थवानी तेमनी कंई ईच्छा पण रही होय एम नहीं होवाथी पोताने जे कंई अनुभव गम्य थयुं छे, तेमांनो लोकोने मर्यादापूर्वक कंई पण बोध जणावी देवो ए तेमनी जिज्ञासाथी आ ग्रंथनी उत्पत्ति छे—अने एम होवाथीज भाषा के छंदनी टापटीप अथवा युक्तिप्रयुक्तिनुं वधारे दर्शन आ ग्रंथमां जोई शकता नथी.

जगत् ज्यारे अनादि अनंत माटे छे, त्यारे पछी तेनी विचित्रता भणीमां विस्मयता शुं करीए? आज कदापि जडवादमाटे संशोधन चाली रही आत्मवादने उडावी देवानुं प्रयत्न छे—तो एवा पण अनंत काळ आव्या छे के आत्मवादनुं प्राधान्यपणुं हतुं, तेम जडवादमाटे पण हतुं. तत्वज्ञानीओ ए माटे कंई विचारमां पडी जता नथी, कारण जगत्नी एवीज स्थिति छे, त्यां विकल्पथी आत्माने दुःखववो कां? पण सर्व वासनानो त्याग कर्या पछी जे वस्तुनो अनुभव थयो, ते वस्तु शुं, अर्थात् पोते अने बीजुं शुं? के पोते ते पोते, ए वातनो निर्णय लीधो. त्यारपछी तो भेदवृत्ति रही नहीं. एटले दर्शननी सम्यक्तताथी तेओने एज सम्मत्ति रहीके मोहाधीन आत्मा पोते पोताने भूली जई जडपणुं स्वीकारे छे, तेमां कंई आश्चर्य नथी. वळी तेनुं स्वीकारवुं शब्दनी तकरारमां—

९ (२.)

वर्त्तमान सैकामां अने वळी तेना पण केटलांक वर्ष व्यतित थतांसुधी चिदानंदजी आत्मज्ञनुं विद्यमानपणुं हतुं. घणोज समीपनो वखत होवाथी जेमने तेमनां दर्शन थयेलां—समागम थयेलो—अने जेओने तेमनी दशानो अनुभव थयेलो तेमांना केटलांक प्रतीतिवाळां मनुष्योथी तेमने माटे जाणी शकायुं छे. तेम हजुपण तेवां मनुष्योथी जाणी शकाय तेवुं छे.

जैन मुनि थया पछी पोतानी परम निर्विकल्प दशा थई जवाथी क्रमपूर्वक—द्रव्य—क्षेत्र—काल—भावथी यम नियम तेओ हवे पाली शकशे नहीं, तेम तेमने लाग्युं. जे पदार्थनी प्राप्ति माटे यम नियमनुं क्रमपूर्वक पालन करवुं छे, ते वस्तुनी प्राप्ति थई तो पछी ते श्रेणीए प्रवर्तवुं अने न प्रवर्त्तवुं बन्ने सम छे, आम तत्वज्ञानीओनी मान्यता छे. जेने अप्रमत्त गुणस्थानके रहेलो मुनि एम निर्ग्रंथ प्रवचनमां मानेलुं छे, एमांनी सर्वोत्तम जाति माटे कांई कहेवाई शकातुं नथी, पण एक मात्र तेमना वचननो मारा अनुभव ज्ञानने लीधे परिचय थतां एम कहेवानुं बनी शक्युं छे के तेओ मध्यम अप्रमत्तदशामां प्राये हता. वळी यम नियमनुं पालन गौणताए ते दशामां आवी जाय छे. एटले वधारे आत्मानंद माटे तेमणे ए दशा मान्य राखी. आ कालमां एवी दशाए पहोंचेला बहुज थोडा मनुष्यनी प्राप्ति पण दुर्लभ छे. त्यां अप्रमत्तताविषे वातनो असंभव त्वराये थशे एम गणी तेओए पोतानुं जीवन अनियतपणे अने गुप्तपणे गाळ्युं. एवीज दशामां जो तेओ रह्या होत तो घणां मनुष्यो तेमनां मुनिपणांनी स्थिति शिथिलता समजत अने तेम समजवाथी तेओपर आवा पुरुषथी अभीष्ट छाप पडत. आवो हार्दिक निर्णय होवाथी तेओए ए दशा स्वीकारी.—

९ (३.) *

ॐ

जैसें कंचुक त्यागसें बिनसत नहीं भुजंग,
देह त्यागसें जीव पुनि तैसें रहत अभंग.

श्रीचिदानंद.

जेम कांचळीनो त्याग करवाथी सर्प नाश पामतो नथी तेम देहनो त्याग करवाथी जीव पण अभंग रहेछे एटले नाश पामतो नथी.

अहीं देहथी जीव भिन्न छे एम सिद्धता करेली छे.

देह अने जीवनी भिन्नता नथी अने देहनो नाश थवाथी जीवनो पण नाश थाय छे एम केटलाक माने छे, अने कथे छे, ते मात्र विकल्परूप छे पण प्रमाणभूत नथी; केमके तेओ कांचळीना नाशथी सर्पनो पण नाश थयेलो समजे छे. अने ए वात तो प्रत्यक्ष छे के सर्पनो नाश कांचळीना त्यागथी नथी. तेमज जीवने माटे छे.

देह छे ते जीवनी कांचळी मात्र छे. कांचळी ज्यांसुधी सर्पना संबंधमां छे, त्यांसुधी जेम सर्प चाले छे, तेम तेम ते तेनी साथे चाले छे, तेनी पेठे वळे छे अने तेनी सर्व क्रियाओ सर्पनी क्रियाने आधीन छे. सर्पे तेनो त्याग कर्यो के त्यार पछी तेमांनी एके क्रिया कांचळी करी शकती नथी; जे क्रियामां प्रथम जे जे वर्त्तती हती ते सर्व क्रियाओ मात्र सर्पनी हती, एमां कांचळी मात्र संबंधरूप हती. एमज देह पण जेम जीव कर्मानुसार क्रिया करे छे तेम वर्त्ते छे; चाले छे. बेसे छे; उठे छे, ए बधुं जीवरूप प्रेरकथी छे, तेनो वियोग थवाथी कांई नथी.

९ (४.) *

अहर्निश अधिको प्रेम लगावे, जोगानल घटमाहिं जगावे.
अल्पाहार आसन दृढ धरे, नयन थकी निद्रा परहरे.

रात्रि दिन ध्यान विषयमां घणो प्रेम लगाव्याथी योगरूपी अग्नि (कर्मने बाळी देनार) घटमां जगावे. (ए जाणे ध्याननुं जीवन.) हवे ते विना तेनां बीजां साधन बोधे छे.

थोडो आहार अने आसननुं दृढपणुं करे. पद्म, वीर, सिद्ध के गमे तेवुं आसन के जेथी मनोगति वारंवार न खेंचाय तेवुं आसन आ स्थळे समजाव्युं छे. ए प्रमाणे आसननो जय करी निद्रानो परित्याग करे. अहिं परित्यागथी देशपरित्याग समजाव्यो छे. योगने जे निद्राथी बाध थाय छे ते निद्रा अर्थात् प्रमत्तपणानुं कारण दर्शनावरणीयनी वृद्धि इत्यादिकथी उत्पन्न थती अथवा अकालिक निद्रा तेनो त्याग.

१०.

जीवतत्त्वसंबंधी विचार.

१. एक प्रकारथी, बे प्रकारथी, त्रण प्रकारथी, चार प्रकारथी, पांच प्रकारथी अने छ प्रकारथी जीवतत्त्व समजी शकाय छे.

* श्री चिदानंदजीनो स्वरोदय छपाई गयो छे. "श्रीमदे" तेनुं विवेचन शरु करेल तेमांथी कंई मळी आवेल अत्रे आपेल छे. म. कि.

अ—सर्व जीवने ओछामां ओछो श्रुतज्ञाननो अनंतमो भाग प्रकाशित रहेलो होवाथी सर्व-जीव चैतन्यलक्षणे एकज प्रकारना छे.

त्रस एटले तडकामांथी छांयामां आवे, छांयामांथी तडकामां आवे, चालवानी शक्तिवाळां होय, भय देखीने त्रास पामतां होय तेवी एक जाति; अने बीजां एकज स्थळे स्थितिवाळां होय तेवी जातना जीवनी स्थावर नामनी जाति; एम बे प्रकारे सर्व जीव समजी शकाय छे.

सर्व जीवने वेदथी तपासी जोईए तो स्त्री, पुरुष के नपुंसक तेमां तेओनो समावेश थाय छे. कोई स्त्री वेदमां, कोई पुरुष वेदमां अने कोई नपुंसक वेदमां होय छे. ए सिवाय चोथो वेद नहीं होवाथी त्रण प्रकारे वेददृष्टिए सर्व जीव समजी शकाय छे.

केटलाक जीव नरक गतिमां, केटलाक तिर्यंच् गतिमां, केटलाक मनुष्य गतिमां अने केटलाक देव गतिमां, एम जीवो रहेला छे. ए शिवाय पांचमी संसारी गति नहीं होवाथी जीवो चार प्रकारे समजी शकाय छे.

११. * बि० सं० १९४३.

जीवाजीव विभक्ति.

जीव अने अजीवनो विचार एकाग्र मनथी श्रवण करो. जे जाणवाथी भिक्षुओ सम्यक् प्रकारे संयममां यत्न करे.

जीव अने अजीव लोक कहेलो छे; अजीवना आकाश नामना भागने अलोक कहेलो छे.

द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भाव ए वडे करीने जीव तेमज अजीवनो बोध थई शके छे.

रूपी अने अरूपी एम अजीवना बे भेद थाय छे. अरूपी दश प्रकारे तेमज रूपी चार प्रकारे कहेलां छे.

धर्मास्तिकाय, तेनो देश, अने तेना प्रदेश; अधर्मास्तिकाय, तेनो देश, अने तेना प्रदेश; आकाश, तेनो देश, अने तेना प्रदेश; अद्धसमयकाळ; एम अरूपीना दश प्रकार थाय.

धर्म अने अधर्म ए बन्ने लोक प्रमाण कहेलां छे.

आकाश लोकालोक प्रमाण अने अद्ध समय समयक्षेत्र प्रमाण छे. धर्म, अधर्म अने आकाश ए अनादि अपर्यवस्थित छे.

निरंतरनी उत्पत्ति लेतां समय पण एज प्रमाणे छे. संतति एक कार्यनी अपेक्षाए सादिसांत छे.

स्कंध, स्कंधदेश, तेना प्रदेश अने परमाणु एम रूपी अजीव चार प्रकारे छे.

परमाणुओ एकत्र थाय, पृथक् थाय ते स्कंध, तेनो विभाग ते देश, तेनो छेवटनो अभिन्न अंश ते प्रदेश.

लोकना एक देशमां ते क्षेत्री छे. कालना विभाग तेना चार प्रकारे कहेवाय छे.

निरंतर उत्पत्तिनी अपेक्षाए अनादि अपर्यवस्थित छे. एक क्षेत्रनी स्थितिनी अपेक्षाए सादि-सपर्यवस्थित छे.

* १०–११ अपूर्ण प्राप्त थयेल छे. म. कि.

१२. मुंबई. १९४३ पोष वद १० बुधवार.

लग्नसंबंधी तेओए जे मिति निश्चित राखी छे, ते विषे तेओनो आग्रह छे तो भले ते मिति निश्चयरूप रही.

लक्ष्मीपर प्रीति नहीं छतां कोई पण परार्थिक काममां ते बहु उपयोगी थई पडत एम लागवाथी मौन ग्रही अहीं ते संबंधी सत्सगवडमां हतो. जे सगवडनुं धारेलुं परिणाम आववानो बहु वखत नहोतो. पण एओ भणीनुं एक ममत्वपणुं त्वरा करावे छे जेथी ते सघळुं पडतुं मुकी वद १३ के १४ (पोषनी) ने रोज अहींथी रवाना थउंछुं.

परार्थ करतां वखते लक्ष्मी अंधापो, बहेरापणुं अने मुंगापणुं आपी दे छे. जेथी तेनी दरकार नथी.

आपणो अन्योन्य संबंध छे ते कंई सगपणनो नथी; परंतु हृदयसगपणनो छे. परस्पर लोहचुंबकनो गुण प्राप्त थयो छे. एम दर्शित छे छतां हुं वळी एथी पण भिन्नरूपे आपने हृदयरूप करवा मागुं छउं. जे विचारो सघळी सगपणता दूर करी, संसार योजना दूर करी तत्त्वविज्ञान रूपे मारे दर्शाववाना छे; अने आपे जाते अनुकरण करवाना छे. आटली पलवी बहु सुखप्रद छतां मार्मिकरूपे आत्मस्वरूप विचारथी अहीं आगळ लखी जउं छउं.

तेओ शुभ प्रसंगमां सद्विवेकी निवडी रूढीथी प्रतिकूळ रही परस्पर कुटुंबरूपे स्नेह बंधाय एवी सुंदर योजना तेओनां हृदयमां छे के? आप उतारशो के? कोई उतारशे के? ए ख्याल पुनः पुनः हृदयमां पर्यटन करे छे. निदान, साधारण विवेकीओ जे विचारने आकाशी गणे तेवा विचारो. जे वस्तु अने जे पद आज राज्यश्री चक्रवर्तिनी विक्टोरियाने दुर्लभ, केवळ असंभवित छे, ते विचारो ते वस्तु अने ते पद भणी केवळ इच्छा होवाथी उपर जणाव्युं तेथी कंई पण लेश प्रतिकूळ बने तो ते पदाभिलाषी पुरुषनां चरित्रने परम झांखप लागे एम छे. आ सघळा हवाई (अत्यारे लागता) विचारो मात्र आपने ज दर्शावुं छुं.

अंतःकरण शुद्ध अद्भुत विचारोथी भरपूर छे. परंतु आप त्यां रह्या के हुं अहीं रह्यो!

१३. ववाणीया. १९४४ प्र० चैत्रशुद १४॥ रवि.

क्षणभंगुर दुनियामां सत्पुरुषनो समागम एज अमूल्य अने अनुपम लाभ छे.

१४. ववाणीया. आषाढवद ३ बुध. १९४४.

आ एक अद्भुत वात छे के—

डाबी आंखमांथी चार पांच दिवस थयां एक नाना चक्र जेवो बीजळी समान झबकारो थया करे छे, जे आंखथी जरा दूर जई ओलवाय छे. लगभग पांच मिनिट थाय छे, के देखाव

दे छे. मारी दृष्टिमां वारंवार ते जोवामां आवे छे. ए खाते कोई प्रकारनी भ्रमना नथी. निमित्त कारण कंई जणातुं नथी. बहु आश्चर्यता उपजावे छे. आंखे बिजी कोई पण प्रकारनी असर नथी. प्रकाश अने दिव्यता विशेष रहे छे. चारेक दिवस पहेलां बपोरना २–२० मिनिटे एक आश्चर्यभूत स्वप्न प्राप्त थई गया पछी आ थयुं होय एम जणाय छे. अंतःकरणमां बहु प्रकाश रहे छे. शक्ति बहु तेज मारे छे. ध्यान समाधिस्थ रहे छे. कारण कंई समजातुं नथी. आ वात गुप्त राखवाज दर्शित करी जउं छउं. विशेष ए संबंधी हवे पछी लखीश.

१५. ववाणीया. १९४४ श्रावण वद १३ सोम.

वामनेत्र संबंधी चमत्कारथी आत्मशक्तिमां अल्प फेरफार थयो छे.

१६. ववाणीया. १९४४ आषाड वद ४ शुक्र.

आप पण अर्थीय बेदरकारी नहीं राखशो. शरीर अने आत्मिक सुख इच्छि, व्ययनो कंई संकोच करशो तो हुं मानीश के मारापर उपकार थयो.

भवितव्यताना भाव हशे तो आपनी ए अनुकूल सगवड युक्त बेठकनो भोगी हुं थई शकीश.

१७. ववाणीया. १९४४ श्रावण वद ,, अमावास्या.

उपाधि ओछी छे ए आनंदजनक छे. धर्मकरणीनो कंई वखत मळतो हशे.

धर्मकरणीनो थोडो वखत मळे छे. आत्मसिद्धिनो पण थोडो वखत मळे छे. शास्त्रपठन अने अन्य वांचननो पण थोडो वखत मळे छे. थोडो वखत लेखनक्रिया रोके छे. थोडो वखत आहारविहारक्रिया रोके छे. थोडो वखत शौचक्रिया रोके छे. छ कलाक निद्रा रोके छे. थोडो वखत मनोराज रोके छे; छतां छ कलाक वधी पडे छे. सत्संगनो लेश अंश पण नहीं मळवाथी बिचारो आ आत्मा विवेकघेलछा भोगवे छे.

१८. वि० सं० १९४४.

सहज स्वभावे मुक्त, अत्यंत प्रत्यक्ष अनुभव स्वरूप आत्मा छे, तो पछी ज्ञानी पुरुषोए आत्मा छे, आत्मा नित्य छे, बंध छे, मोक्ष छे, ए आदि अनेक प्रकारनुं निरूपण करवुं घटतुं न होतुं.

आत्मा जो अगम अगोचर छे तो पछी कोईने प्राप्त थवा योग्य नथी, अने जो सुगम सुगोचर छे तो पछी प्रयत्न घटतुं नथी.

१९. वि० सं० १९४४.

नेत्रोंकी स्यामता विषे जो पुतलियांरूप स्थित है, अरु रूपको देखता है, साक्षीभूत है, सो अंतर कैसे नहीं देखता? जो त्वचाविषे स्पर्श करता है, शीतउष्णादिकको जानता है, ऐसा सर्व अंगविषे व्यापक अनुभव करता है; जैसे तिलो विषे तेल व्यापक होता है, तिसका अनुभव कोऊ

नहीं करता. जो शब्द श्रवण इंद्रियके अंतर ग्रहण करता है, तिस शब्द शक्तिको जानणेहारी सत्ता है, जिस विषे शब्द शक्तिका विचार होता है, जिसकरि रोम खडे होई आते है, सो-सत्ता दूर कैसे होवे? जो जिव्हाके अग्रविषे रस स्वादको ग्रहण करता है, तिस रसका अनुभव करणेहारी अलेप सत्ता है, सो सन्मुख कैसे न होवे, वेद वेदांत सप्त सिद्धांत, पुराण, गीता करि जो ज्ञेय, जानणे योग्य आत्मा है तिसको जब जान्या तब विश्राम कैसे न होवे?

२०. मुंबई. वि० सं० १९४४.

(१)

विशाळबुद्धि, मध्यस्थता, सरळता, अने जितेंद्रियपणुं आटला गुणो जे आत्मामां होय, ते तत्त्व पामवानुं उत्तम पात्र छे.

अनंत जन्ममरण करी चुकेला आ आत्मानी करुणा तेवा अधिकारीने उत्पन्न थायछे अने ते कर्म मुक्त थवानो जिज्ञासु कही शकाय छे. तेज पुरुष यथार्थ पदार्थने यथार्थ स्वरूपे समजी मुक्त थवाना पुरुषार्थमां योजाय छे.

जे आत्मा मुक्त थया छे ते आत्मा कंई स्वच्छंदवर्त्तनाथी मुक्त थया नथी, पण आप्त पुरुषे बोधेला मार्गना प्रबळ अवलंबनथी मुक्त थया छे.

अनादिकाळना महाशत्रुरूप राग, द्वेष अने मोहना बंधनमां ते पोतासंबंधी विचार करी शक्यो नथी. मनुष्यत्व, आर्यदेश, उत्तम कुळ, शारीरिकसंपत्ति ए अपेक्षित साधन छे; अने अंतरंग साधन मात्र मुक्त थवानी साची जिज्ञासा ए छे.

एम जो सुलभबोधीपणानी योग्यता आत्मामां आवी होय तो ते जे पुरुषो मुक्त थया छे अथवा वर्त्तमानमां मुक्तपणे के आत्मज्ञानदशाए विचरे छे तेमणे उपदेशेला मार्गमां निःसंदेहपणे श्रद्धाशील थाय.

राग, द्वेष, अने मोह ए जेनामां नथी ते पुरुष ते त्रण दोषथी रहित मार्ग उपदेशी शके, अने तेज पद्धतिए निःसंदेहपणे प्रवर्त्तनारा सत्पुरुषो कां ते मार्ग उपदेशी शके.

सर्व दर्शननी शैलीनो विचार करतां निर्ग्रंथदर्शन ए राग, द्वेष अने मोहरहित पुरुषनुं बोधेलुं विशेष मानवा योग्य छे.

ए दोषथी रहित, महाअतिशयथी प्रतापी एवा तीर्थंकर देव तेणे मोक्षना कारण रूपे जे धर्म बोध्यो छे, ते धर्म गमे ते मनुष्यो स्वीकारतां होय पण ते एक पद्धतिए होवां जोईए, आ वात निःशंक छे.

अनेक पद्धतिए अनेक मनुष्यो ते धर्मनुं प्रतिपादन करतां होय अने ते मनुष्योने परस्पर मतभेदनुं कारण थतुं होय तो तेमां तीर्थंकर देवनी एक पद्धतिने दोष नथी पण ते मनुष्योनी समजण शक्तिनो दोष गणी शकाय.

ए रीते निर्ग्रंथधर्मप्रवर्त्तक अमे छीए, एम जुदा जुदा मनुष्यो कहेता होय, तो तेमांथी ते मनुष्य प्रमाणाबाधित गणी शकाय के जे वीतराग देवनी आज्ञाना सत्भावे प्ररूपक अने प्रवर्त्तक होय.

आ काळ दुःसम नामथी प्रख्यात छे. दुःसमकाळ एटले जे काळमां मनुष्यो महादुःखवडे आयुष्य पूर्ण करतां होय, तेमज धर्माराधनारूप पदार्थो प्राप्त करवामां दुःसमता एटले महाविघ्नो आवतां होय, तेने कहेवामां आवेछे.

अत्यारे वीतराग देवने नामे जैन दर्शनमां एटला बधा मत चाले छे के ते मत ते मतरूप छे, पण सत्रूप ज्यांसुधी वीतराग देवनी आज्ञानुं अवलंबन करी प्रवर्त्तता न होय त्यांसुधी कही शकाय नहीं.

ए मतप्रवर्त्तनमां मुख्य कारणो मने आटलां संभवे छेः (१) पोतानी शिथिळताने लीधे केटलाक पुरुषोए निर्ग्रंथदशानी प्राधान्यता घटाडी होय. (२) परस्पर बे आचार्योने वादविवाद. (३) मोहनीय कर्मनो उदय अने ते रूपे प्रवर्त्तन थई जवुं. (४) ग्रहाया पछी ते वातनो मार्ग मळतो होय तोपण ते दुल्लभबोधिताने लीधे न ग्रहवो. (५) मतिनी न्यूनता. (६) जेनापर राग तेना छंदमां प्रवर्त्तन करनारां घणां मनुष्यो. (७) दुःसम काळ अने (८) शास्त्रज्ञाननुं घटी जवुं.

एटला बधा मतो संबंधी समाधान थई निःशंकपणे वीतरागनी आज्ञारूपे मार्ग प्रवर्त्ते एम थाय तो महाकल्याण, पण तेवो संभव ओछो छे; मोक्षनी जिज्ञासा जेने छे तेनी प्रवर्त्तना तो तेज मार्गमां होय छे; पण लोक के ओघदृष्टिए प्रवर्त्तनारा पुरुषो, तेमज पूर्वना दुर्घट कर्मना उदयने लीधे मतनी श्रद्धामां पडेलां मनुष्यो ते मार्गनो विचार करी शके, के बोध लई शके एम तेना केटलाक दुल्लभबोधी गुरुओ करवा दे, अने मतभेद टळी परमात्मानी आज्ञानुं सम्यक् दशाथी आराधन करतां ते मतवादीओने जोईए, ए बहु असंभवित छे. सर्वने सरखी बुद्धि आवी जई, संशोधन थई, वीतरागनी आज्ञारूप मार्गनुं प्रतिपादन थाय ए सर्वथा जोके बने तेवुं नथी; तोपण सुलभबोधी आत्माओ अवश्य ते माटे प्रयत्न कर्या रहे, तो परिणाम श्रेष्ठ आवे, ए वात मने संभवित लागे छे.

दुःसम काळना प्रतापे, जे लोको विद्यानो बोध लई शक्या छे तेमने धर्मतत्त्व पर मूळथी श्रद्धा जणाती नथी. जेने कंई सरळताने लीधे होय छे, तेने ते विषयनी कंई गतागम जणाती नथी; गतागमवाळो कोई नीकळे तो तेने वस्तुनी वृद्धिमां विघ्न करनारा नीकळे, पण सहायक न थाय, एवी आजनी काळचर्या छे. एम केळवणी पामेलाने धर्मनी दुल्लभता थई पडी छे.

केळवणी वगरना लोकोमां स्वाभाविक एक आ गुण रह्यो छे के आपणा बापदादा जे धर्मने स्वीकारता आव्या छे, ते धर्ममां ज आपणे प्रवर्त्तवुं जोईए, अने तेज मत सत्य होवो जोईए; तेमज आपणा गुरुनां वचनपर ज आपणे विश्वास राखवो जोईए. पछी ते गुरु गमे तो शास्त्रनां नाम पण जाणता न होय, पण तेज महाज्ञानी छे एम मानी प्रवर्त्तवुं

जोईए. तेमज आपणे जे मानीए छीए तेज वीतरागनो बोधेलो धर्म छे. बाकी जैन नामे प्रवर्त्ते छे ते मत सघळा असत् छे. आम तेमनी समजण होवाथी तेओ बिचारा तेज मतमां मच्या रहे छे. एनो पण अपेक्षाथी जोतां दोष नथी.

जे जे मत जैनमां पडेलां छे तेमां जैन संबंधी ज घणे भागे क्रियाओ होय ए मान्य वात छे. ते प्रमाणे प्रवृत्ति जोई जे मतमां पोते दीक्षित थया होय, ते मतमां ज दीक्षित पुरुषोनुं मच्या रहेवुं थाय छे. दीक्षितमां पण भद्रिकताने लीधे कांतो दीक्षा, कांतो भिक्षा माग्या जेवी स्थितिथी मुंझाईने प्राप्त थयेली दीक्षा, कांतो स्मशान वैराग्यमां लेवाई गयेली दीक्षा होय छे. शिक्षानी सापेक्ष स्फुरणाथी प्राप्त थयेली दीक्षावाळो पुरुष तमे विरलज देखशो. अने देखशो तो ते मतथी कंटाळी वीतराग देवनी आज्ञामां राचवा वधारे तत्पर हशे.

शिक्षानी सापेक्ष स्फुरणा जेने थई छे, ते शिवायना बीजा जेटला मनुष्यो दीक्षित के गृहस्थ रह्या तेटला बधा जे मतमां पोते पड्या होय तेमांज रागी होय. तेओने विचारनी प्रेरणा करनार कोई न मळे. पोताना मतसंबंधी नानाप्रकारना योजी राखेला विकल्पो (गमे तो पछी तेमां यथार्थ प्रमाण हो के न हो.) समजावी दई गुरुओ पोताना पंजामां राखी तेमने प्रवर्त्तावी रह्या छे.

तेमज त्यागी गुरुओ शिवायनां पराणे थई पडेला महावीर देवना मार्गरक्षक तरिके गणावता यतियो तेमनी तो मार्ग प्रवर्त्तावनानी शैलीमाटे कंई बोलवुं रहेतुं नथी. कारण गृहस्थने अणु-व्रत पण होय छे. पण आतो तीर्थंकर देवनी पेठे कल्पातीत पुरुष थई बेठा छे.

संशोधक पुरुषो बहु ओछा छे. मुक्त थवानी अंतःकरणे जिज्ञासा राखनारा अने पुरुषार्थ करनारा बहु ओछा छे. तेमने साहित्यो जेवां के सद्गुरु, सत्संग के सत्शास्त्रो मळवां दुर्लभ थई पड्यां छे. ज्यां पूछवा जाओ त्यां सर्व पोतपोतानी गाय छे. पछी साची के जुठी तेनो कोई भाव पूछतुं नथी. भाव पूछनार आगळ मिथ्या विकल्पो करी पोतानी संसारस्थिति वधारे छे अने बिजाने तेवुं निमित्त करे छे.

ओछामां पुरूं कोई संशोधक आत्मा हशे तो तेने अप्रयोजनभूतरूप पृथ्वि इत्यादिक विषयोमां शंकाए करी रोकावुं थई गयुं छे. अनुभवधर्म पर आववुं तेमने पण दुर्लभ थई पड्युं छे.

आ परथी मारूं एम कहेवुं नथी के कोई पण अत्यारे जैनदर्शनना आराधक नथी; छे, पण बहुज अल्प, बहुज अल्प. अने जे छे ते मुक्त थवा शिवायनी बिजी जिज्ञासा जेने नथी तेवा अने वीतरागनी आज्ञामां जेणे पोतानो आत्मा समर्प्यो छे तेवा; पण ते आंगळीए गणी लइए तेटला हशे. बाकी तो दर्शननी दशा जोई करुणा उपजे तेवुं छे; स्थिर चित्तथी विचार करी जोशो तो आ मारूं कहेवुं तमने सप्रमाण लागशे.

ए सघळा मतोमां केटलाकने तो सहज सहज विवाद छे. मुख्य विवाद:—एकनुं कहेवुं प्रति-मानी सिद्धि माटे छे. बीजा तेने केवळ उत्थापे छे (ए मुख्य विवाद छे).

बीजा भागमां प्रथम हुं पण गणायो हतो. मारी जिज्ञासा वीतराग देवनी आज्ञाना आराधन भणी छे. एम सत्यताने खातर कही दई दर्शावुं छउं के प्रथम पक्ष सत्य छे, एटले के जिन प्रतिमा अने तेनुं पूजन शास्त्रोक्त, प्रमाणोक्त, अनुभवोक्त अने अनुभवमां लेवा योग्य छे. मने ते पदार्थोनो जे रूपे बोध थयो अथवा ते संबंधी मने जे अल्प शंका हती ते नीकळी गई, ते वस्तुनु कंई पण प्रतिपादन थवाथी कोई पण आत्मा ते संबंधी विचार करी शकशे; अने ते वस्तुनी सिद्धि जणाय तो ते संबंधी मतभेद तेने टळी जाय, ते सुलभबोधीपणानुं कार्य थाय; एम गणी टुंकामां केटलाक विचारो प्रतिमासिद्धि माटे दर्शावुं छउं.

मारी प्रतिमामां श्रद्धा छे, माटे तमे सघळा करो ए माटे मारूं कहेवुं नथी, पण वीर भगवाननी आज्ञानुं आराधन तेथी थतुं जणाय तो तेम करवुं. पण आटलुं स्मृतिमां राखवानुं छे के–

केटलांक प्रमाणो आगमना सिद्ध थवा माटे परंपरा अनुभव इत्यादिकनी अवश्य छे. कुतर्कथी, जो तमे कहेता हो तो आखा जैन दर्शननुं पण खंडन करी दर्शावुं; पण तेमां कल्याण नथी. सत्य वस्तु ज्यां प्रमाणथी अनुभवथी सिद्ध थई त्यां जिज्ञासु पुरुषो पोतानो गमे तेवो हठ पण मूकी दे छे.

आ मोटा विवाद आ काळमां जो पड्या न होत तो धर्म पामवानुं लोकोने बहु सुलभ थात. टुंकामां पांच प्रकारनां प्रमाणथी ते वात हुं सिद्ध करूं छउं.

१. आगमप्रमाण. २. इतिहासप्रमाण. ३. परंपराप्रमाण. ४. अनुभवप्रमाण. ५. प्रमाणप्रमाण.

१. आगमप्रमाण.

आगम कोने कहेवाय? ए प्रथम व्याख्या थवानी जरूर छे. जेनो प्रतिपादक मूळ पुरुष आप्त होय ते वचनो जेमां रह्यां छे, ते आगम छे.

वीतराग देवना बोधेला अर्थनी योजना गणधरोए करी टुंकामां मुख्य वचनोने लीधां; ते आगम, सूत्र ए नामथी ओळखाय छे. सिद्धांत, शास्त्र ए बीजां तेनां नाम छे.

तीर्थंकर देवे बोधेलां पुस्तकोनी योजना द्वादशांगीरूपे गणधरदेवे करी, ते बार अंगनां नाम कही जउं छउं. आचारंग, सूत्रकृतांग, स्थानांग, समवायांग, भगवती, ज्ञाताधर्मकथांग, उपासकदशांग, अंतकृतदशांग, अनुत्तरौपपातिक, प्रश्नव्याकरण, विपाक, अने दृष्टिवाद.

१. कोई पण वीतरागनी आज्ञानुं पालन थाय तेम प्रवर्तवुं ए मुख्य मान्यता छे.

२. प्रथम प्रतिमा नहीं मानतो अने हवे मानुं छऊं, तेमां कंई पक्षपाती कारण नथी; पण मने तेनी सिद्धि जणाई तेथी मान्य राखुं छऊं. अने सिद्धि छतां नहीं मानवाथी प्रथमनी मान्यतानी पण सिद्धि नथी अने तेम थवाथी आराधकता नथी.

३. मने आ मत के ते मतनी मान्यता नथी, पण रागद्वेषरहित थवानी परमाकांक्षा छे; अने ते माटे जे जे साधन होय, ते ते इच्छवां, करवां एम मान्यता छे. अने ए माटे महावीरनां वचन पर मने पूर्ण विश्वास छे.

४. अत्यारे एटली प्रस्तावना मात्र करी प्रतिमा संबंधी अनेक प्रकारथी दर्शायली मने जे सिद्धि ते हवे कहुं छउं. ते सिद्धिने मनन करतां पहेलां वांचनारे नीचेना विचारो कृपा करीने लक्षमां लेवा.

(अ) तमे पण तरवाना इच्छक छो, अने हुं पण छउं; बन्ने महावीरनां बोध—आत्माहितैषि बोधने इच्छीए छीए अने ते न्यायमां छे; माटे ज्यां सत्यता आवे त्यां बन्नेए अपक्षपाते सत्यता कहेवी.

(आ) कोई पण वात ज्यांसुधी योग्य रीते न समजाय त्यांसुधी समजवी ते संबंधी कंई कहेता मौन राखवुं.

(इ) अमुक वात सिद्ध थाय तोज ठीक; एम न इच्छवुं, पण सत्य सत्य थाय एम इच्छवुं. प्रतिमा पूजवाथी ज मोक्ष छे, किंवा ते नहीं मानवाथी मोक्ष छे; ए बन्ने विचारथी आ पुस्तक योग्य प्रकारे मनन करतां सुधी मौन रहेवुं.

(ई) शास्त्रनी शैली विरुद्ध, किंवा पोताना माननी जाळवणी अर्थे कदाग्रही थई कंई पण-वात कहेवी नहीं.

(उ) एक वातने असत्य अने एकने सत्य एम मानवामां ज्यांसुधी अत्रुटक कारण न आपी शकाय, त्यांसुधी पोतानी वातने मध्यस्थवृत्तिमां रोकी राखवी.

(ऊ) कोई धर्म माननार आखो समुदाय कंई मोक्षे जशे एवुं शास्त्रकारनुं कहेवुं नथी, पण जेनो आत्मा धर्मत्व धारण करशे, ते सिद्धिसंप्राप्त थशे; माटे स्वात्माने धर्मबोधनी प्रथम प्राप्ति कराववी जोईए. तेमांनुं एक आ साधन पण छे. ते परोक्ष प्रत्यक्ष अनुभव्या-विना खंडी नाखवा योग्य नथी.

(ए) जो तमे प्रतिमाने माननार हो तो तेनाथी जे हेतु पार पाडवा परमात्मानी आज्ञा छे ते पार पाडी लेवो; अने जो तमे प्रतिमाना उत्थापक हो तो आ प्रमाणोने योग्य रीते विचारी जोजो. बन्नेए मने शत्रु के मित्र कंई मानवो नहीं. गमे ते कहेनार छे, एम गणी ग्रंथ वांची जवो.

(ऐ) आटलुं ज खरूं अथवा आटलामांथी ज प्रतिमानी सिद्धि थाय तो अमे मानीए एम आग्रही न थशो. पण वीरनां बोधेलां शास्त्रोथी सिद्धि थाय तेम इच्छशो.

(ओ) एटला ज माटे वीरनां बोधेलां शास्त्रो कोने कही शकाय, अथवा मानी शकाय, ते माटे प्रथम ध्यानमां लेवुं पडशे; एथी ए संबंधी प्रथम हुं कहीश.

(औ) मने संस्कृत, मागधी के कोई भाषानो मारी योग्यता प्रमाणे परिचय नथी, एम गणी मने अप्रमाणिक ठरावशो तो न्यायनी प्रतिकूळ जवुं पडशे; माटे मारूं कहेवुं शास्त्र अने आत्म मध्यस्थताथी तपासशो.

(अं) योग्य लागे नहीं, एवा कोई मारा विचार होय तो सहर्ष पूछशो; पण ते पहेलां ते विषे तमारी समजणथी शंकारूप निर्णय करी बेसशो नहीं.

(अः) टुंकामां कहेवानुं ए के जेम कल्याण थाय तेम प्रवर्त्तवा संबंधमां मारूं कहेवुं अयोग्य लागतुं होय, तो ते माटे यथार्थ विचार करी पछी जेम होय तेम मान्य करवुं.

शास्त्र-सूत्र केटलां?

१. एक पक्ष एम कहे छे के अत्यारे पीस्तालीश के तेथी वधारे सूत्रो छे. अने तेनी निर्युक्ति, भाष्य, चूर्णि, टीका ए सघळुं मानवुं. एक पक्ष कहे छे के बत्रीश ज सूत्र छे; अने ते बत्रीश ज भगवाननां बोधेलां छे; बाकी मिश्र थई गयां छे; अने निर्युक्ति इत्यादिक पण तेमज छे माटे बत्रीश मानवां. आटली मान्यता माटे प्रथम मारा समजायेला विचार दर्शावुं छउं.

बीजा पक्षनी उत्पत्तिने आजे लगभग चारसें वर्ष थयां. तेओ जे बत्रीश सूत्र माने छे ते नीचे प्रमाणे—

११ अंग. १२ उपांग. ४ मूळ. ४ छेद. १ आवश्यक.

(२)

छेवटनी भलामण.

हवे ए विषयने संक्षेपमां पूर्ण कर्यो. प्रतिमाथी एकांत धर्म छे, एम कहेवा माटे अथवा प्रतिमाना पूजननो ज भाग सिद्ध करवा में आ लघु ग्रंथमां कलम चलावी नथी. प्रतिमा माटे मने जे जे प्रमाणो जणायां हतां ते टुंकामां जणावी दीधां. तेमां व्याजबी गेरव्याजबीपणुं शास्त्रविचक्षण, अने न्यायसंपन्न पुरुषे जोवानुं छे. अने पछी जेम सप्रमाण लागे तेम प्रवर्त्तवुं के प्ररूपवुं ए तेमना आत्मापर आधार राखे छे. आ पुस्तकने हुं प्रसिद्ध करत नहीं; कारण के जे मनुष्ये एक वार प्रतिमा पूजनथी प्रतिकूळता बतावी होय, तेज मनुष्य ज्यारे तेनी अनुकूळता बतावे; त्यारे प्रथम पक्षवाळाने ते माटे बहु खेद अने कटाक्ष आवे छे. आप पण हुं धारूं छउं के मारा भणी थोडा वखत पहेलां एवी स्थितिमां आवी गया हता, ते वेळा जो आ पुस्तकने में प्रसिद्धि आपी होत तो आपनां अंतःकरणो वधारे दूभात अने दूभाववानुं निमित्त हुं थात; एटला माटे में तेम कर्युं नहीं. केटलोक वखत वित्यापछी मारा अंतःकरणमां एक एवा विचारे जन्म लीधो के तारा माटे ते भाईओने संक्लेश विचारो आवता रहेशे; तें जे प्रमाणथी मान्युं छे, ते पण मात्र एक तारा हृदयमां रही जशे; माटे तेने सत्यतापूर्वक जरूर प्रसिद्धि आपवी. ए विचारने में झीली लीधो. त्यारे तेमांथी घणा निर्मळ विचारनी प्रेरणा थई; ते संक्षेपमां जणावी दउं छउं. प्रतिमा मानो ए आग्रह माटे आ पुस्तक करवानो कंई हेतु नथी, तेमज तेओ प्रतिमा मानो तेथी मने कंई धनवान थई जवानुं नथी; ते संबंधी जे विचारो मने लाग्या हता (अपूर्ण मळेल.)

२१. मुंबई. मागशर शुदी ३ गुरु. १९४५.

पत्रथी सर्व विगत विदित थई. अपराध नथी; पण परतंत्रता छे. निरंतर सत्पुरुषनी कृपादृष्टिने इच्छो; अने शोक रहित रहो ए मारी परम भलामण छे, ते स्वीकारशो. विशेष न दर्शावो तो पण आ आत्माने ते संबंधी लक्ष छे. मुरब्बीओने खुशीमां राखो.

खरी धीरज धरो. (पूर्ण खुशीमां छउं.)

२२. भरूच. मा. शुद १२. १९४५.

जगत्मां निरागीत्व, विनयता अने सत्पुरुषनी आज्ञा ए नहीं मळवाथी आ आत्मा अनादि काळथी रखड्यो; पण निरुपायता. थई ते थई. हवे आपणे पुरुषार्थ करवुं उचित छे. जय थाओ!

२३. मुंबई. मार्गशीर्ष वदी ७ भोम. १९४५.

जिनाय नमः.

माराभणी मोहदशा नहीं राखो. हुं तो एक अल्प शक्तिवाळुं पामर मनुष्य छउं. सृष्टिमां अनेक सत्पुरुषो गुप्तरूपे रह्या छे. विदितमां पण रह्या छे. तेमना गुणने स्मरो. तेओनो पवित्र समागम करो अने आत्मिक लाभवडे मनुष्यभवने सार्थक करो ए मारी निरंतर प्रार्थना छे.

२४. मुंबई. मागसर वद १२ शनि. १९४५.

समयानुसार आनंदमां छउं. आपनो आत्मानंद चाहुं छउं. एक मोटी विज्ञप्ति छे, के पत्रमां हमेशां शोच संबंधी न्यूनता अने पुरुषार्थनी अधिकता प्राप्त थाय तेम लखवा परिश्रम लेता रहेशो.

२५. वि० सं० १९४५ मागसर.

तमारो प्रशस्तभावभूषित पत्र मळ्यो. जे वाटेथी आत्मत्व प्राप्त थाय ते वाट शोधो. मारापर प्रशस्तभाव आणो एवुं हुं पात्र नथी, छतां जो तमने एम आत्मशांति थती होय तो करो.

२६. ववाणीआ. महाशुद १४ बुध. १९४५.

सत्पुरुषोने नमस्कार.

अनंतानुबंधी क्रोध, अनंतानुबंधी मान, अनंतानुबंधी माया अने अनंतानुबंधी लोभ ए चार तथा मिथ्यात्वमोहिनी, मिश्रमोहिनी, सम्यक्त्वमोहिनी ए त्रण एम ए सात प्रकृति ज्यांसुधी क्षयोपशम, उपशम के क्षय थती नथी त्यांसुधी सम्यक्दृष्टि थवुं संभवतुं नथी. ए सात प्रकृति जेम जेम मंदताने पामे तेम तेम सम्यक्त्वनो उदय थाय छे. ते प्रकृतियोनी ग्रंथी छेदवी परं दुर्लभ छे. जेनी ते ग्रंथी छेदाई तेने आत्मा हस्तगत थवो सुलभ छे. तत्त्वज्ञानीओए एज ग्रंथीने भेदवानो फरीफरीने बोध कर्यो छे. जे आत्मा अप्रमादपणे ते भेदवा भणी दृष्टि आपशे ते आत्मा आत्मत्वने पामशे ए निःसंदेह छे.

सद्गुरुना उपदेशविना अने जीवनी सत्पात्रताविना एम थवुं अटक्युं छे. तेनी प्राप्ति करीने संसारतापथी अत्यंत तपायमान आत्माने शीतळ करवो एज कृतकृत्यता छे.

"धर्म" ए वस्तु बहु गुप्त रही छे. ते बाह्यसंशोधनथी मळवानी नथी. अपूर्व अंतर्-

संशोधनथी ते प्राप्त थाय छे. जे अंतरसंशोधन कोईक महाभाग्य सद्गुरु अनुग्रहे पामे छे.

एक भवना थोडा सुखमाटे अनंत भवनुं अनंत दुःख नहीं वधारवानुं प्रयत्न सत्पुरुषो करे छे.

स्यात्पद आ वात पण मान्य छे के बननार छे ते फरनार नथी अने फरनार छे ते बननार नथी. तो पछी धर्मप्रयत्नमां, आत्मिकहितमां अन्य उपाधिने आधीन थई प्रमाद शुं धारण करवो? आम छे छतां देश, काळ, पात्र, भाव जोवां जोईए.

सत्पुरुषोनुं योगबळ जगत्नुं कल्याण करो.

प्रणाम विरागश्रेणिसमुच्चये.

२७. ववाणीआ. महा. १९४५.

जिज्ञासु,—

आपनां प्रश्नो उत्तर मारी योग्यताप्रमाणे आपनुं प्रश्न टांकीने लखुं छउं.

प्रश्नः—"व्यवहारशुद्धि केम थई शके?"

उत्तरः—व्यवहारशुद्धिनी आवश्यकता आपना लक्षमां हशे; छतां विषयनी प्रारंभतामाटे अवश्य गणी दर्शाववुं योग्य छे के आ लोकमां सुखनुं कारण अने परलोकमां सुखनुं कारण जे संसारप्रवृत्तिथी थाय तेनुं नाम व्यवहारशुद्धि. सुखना सर्व जिज्ञासु छेः व्यवहारशुद्धिथी ज्यारे सुख छे; त्यारे तेनी आवश्यकता पण निःशंक छे.

१. जेने धर्मसंबंधी कंईपण बोध थयो छे, अने रळवानी जेने जरूर नथी, तेणे उपाधि करी रळवा प्रयत्न न करवुं जोईए.

२. जेने धर्म संबंधी बोध थयो छे, छतां स्थितिनुं दुःख होय तो बनती उपाधि करीने रळवा तेणे प्रयत्न करवुं जोईए.

(सर्वसंगपरित्यागी थवानी जेनी जिज्ञासा छे तेने आ नियमोथी संबंध नथी.)

३. उपजीवन सुखे चाली शके तेवुं छतां जेनुं मन लक्ष्मीने माटे बहु झांवां नाखतुं होय तेणे प्रथम तेनी वृद्धिनुं करवानुं कारण पोताने पूछवुं. तो उत्तरमां जो परोपकार शिवाय कंई पण प्रतिकूळ भाग आवतो होय किंवा पारिणामिक लाभने हानि पहोंच्या शिवाय कंईपण आवतुं होय तो मनने संतोषी लेवुं; तेम छतां न वळी शके तेम होय तो अमुक मर्यादामां आववुं. ते मर्यादा सुखनुं कारण थाय तेवी थवी जोईए.

४. परिणामे आर्त्तध्यान ध्यावानी जरूर पडे तेम करीने बेसवाथी रळवुं सारूं छे.

५. जेनुं सारी रीते उपजीवन चाले छे; तेणे कोई पण प्रकारना अनाचारथी लक्ष्मी मेळववी न जोईए, मनने जेथी सुख होतुं नथी, तेथी कायाने के वचनने न होय; अनाचारथी मन सुखी थतुं नथी, आ स्वतः अनुभव थाय तेवुं कहेवुं छे.

नीचेना दोष न आववा जोईयेः—

१. कोईथी महा विश्वासघात.
२. मित्रथी विश्वासघात.
३. कोईनी थापण ओळववी.
४. व्यसननुं सेववुं.
५. मिथ्या आळनुं मूकवुं.
६. खोटा लेख करवा.
७. हिसाबमां चूकववुं.
८. जुल्मी भाव कहेवो.
९. निर्दोषने अल्प मायाथी पण छेतरवो.
१०. न्यूनाधिक तोळी आपवुं.
११. एकने बदले बीजुं अथवा मिश्र करीने आपवुं.
१२. कर्मादानी धंधो.
१३. लांच के अदत्तादान.

ए वाटेथी कंईपण रळवुं नहीं.

ए जाणे सामान्य व्यवहारशुद्धि उपजीवन अर्थे कही गयो. (अपूर्ण.)

२८. ववाणीआ, महावद ७ शुक्र १९४५.

सत्पुरुषोने नमस्कार.

आत्मानी ए दशाने जेम बने तेम अटकावी योग्यताने आधीन थई, ते सर्वेना मननुं समाधान करी, आ संगतने इच्छो अने आ संगत के आ पुरुष ते परमात्मतत्त्वमां लीन रहे ए आशीर्वाद आप्याज करो. तन-मन-वचन अने आत्मस्थितिने जाळवशो. धर्मध्यान ध्यावन करवा भलामण छे.

२९. ववाणीआ. महावद ७ शुक्र. १९४५.

ॐ

सत्पुरुषोने नमस्कार.

सुज्ञ,—वैराग्यभणीना मारा आत्मवर्तन विषे पूछो छो ते प्रश्ननो उत्तर क्या शब्दोमां लखुं? अने तेने माटे तमने प्रमाण शुं आपी शकीश? तो पण टुंकामां एम ज्ञानीनुं जे मान्य करेलुं (तत्त्व?) सम्मत करीए; के उदय आवेलां प्राचीन कर्मो भोगववां; नूतन न बंधाय एमांज आपणुं आत्महित छे. ए श्रेणीमां वर्तन करवा मारी प्रपूर्ण आकांक्षा छे; पण ते ज्ञानीगम्य होवाथी बाह्य प्रवृत्ति हजु तेनो एक अंश पण थई शकती नथी.

आंतर् प्रवृत्ति गमे तेटली निरागश्रेणी भणी वळती होय पण बाह्यने आधीन हजी बहु वर्त्तवुं पडे ए देखीतुं छे. बोलतां, चालतां, बेसतां, उठतां अने कांई पण काम करतां लौकिक श्रेणिने अनुसरीने चालवुं पडे. जो एम न थई शके तो लोक कुतर्कमांज जाय एम मने संभवे छे.

तो पण कंईक प्रवृत्ति फरती राखी छे. तमारा सघळाओनुं मानवुं मारी (वैराग्यमयी) वर्त्तनाने माटे कांई वांधा भरेलुं छे, तेम ज कोईनुं मानवुं मारी ते श्रेणीमाटे शंका भरेलुं पण होय, एटले तमे इत्यादि वैराग्यमां जतो अटकाववा प्रयत्न करो अने शंकावाळा ते वैराग्यना

उपेक्षित थई गणकारे नहीं, एथी खेद पामी संसारनी वृद्धि करवी पडे, एथी मारूं मान्य एमज छे, के सत्य अंतःकरण दर्शाववानी प्राये भूमितळे बहुज थोडी जग्याओ संभवे छे.

जेम छे तेम आत्मानुं आत्मामां समावी जीवन पर्यंत समाधिभाव संयुक्त रहे, तो पछी संसारभणीना ते खेदमां पडवुंज नहीं.

हमणा तो तमे जुओ छो तेम छउं. संसारी प्रवर्त्तन थाय छे, ते करूं छउं. धर्मसंबंधी मारी वर्त्तना ते सर्वज्ञ परमात्माना ज्ञानमां दृश्य थती होय ते खरी. पूछवी जोईती नहोती. पूछतां कही शकाय तेवी पण नथी. सहज उत्तर आपवो घटे ते आप्यो छे. शुं थाय छे! अने पात्रता क्यां छे? ए जोउं छउं. उदय आवेलां कर्मो भोगवुं छउं, खरी स्थितिमां हजु एकाद अंश पण आव्यो होउं एम कहेवुं ते आत्मप्रशंसा रूपज संभवे छे.

बनती प्रभुभक्ति, सत्संग, सत्य व्यवहारनी साथे धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ए चार पुरुषार्थ प्राप्त करता रहो. प्रयत्ने जेम आत्मा ऊर्ध्वगतिनो परिणामी थाय तेम करो.

समय समय जिवननी क्षणिक व्यतीतता छे, त्यां प्रमाद करीए छीए एज महामोहनीयनुं बळ छे.

वि० रायचंदना सत्पुरुषोने नमस्कार सहित प्रणाम.

३०. ववाणीआ. महावद ७. १९४५.

निरागी पुरुषोने नमस्कार.

उदय आवेलां कर्मोने भोगवतां नवां कर्म न बंधाय ते माटे आत्माने सचेत राखवो ए सत्पुरुषोनो महान बोध छे.

जो त्यां तमने वखत मळतो होय तो जिन भक्तिमां विशेष विशेष उत्साहनी वृद्धि करता रहेशो. अने एक घडीपण सत्संग के सत्कथानुं संशोधन करता रहेशो.

(कोई वेळा) शुभाशुभ कर्मना उदय समये हर्ष शोकमां नहीं पडतां भोगव्ये छूटको छे, अने आ वस्तु ते मारी नथी एम गणी समभावनी श्रेणि वधारता रहेशो.

३१. ववाणीआ. महावद १० सोम. १९४५.

निरागी पुरुषोने नमस्कार.

निर्ग्रंथ भगवाने प्रणीतेला पवित्र धर्म माटे जे जे उपमा आपीए ते ते न्यूनज छे. आत्मा अनंत काळ रखड्यो, ते मात्र एना निरुपम धर्मना अभावे. जेना एक रोममां किंचित् पण अज्ञान, मोह, के असमाधि रही नथी ते सत्पुरुषनां वचन अने बोध माटे कंई पण नहीं कही शकतां, तेनांज वचनमां प्रशस्त भावे पुनःपुनः प्रसक्त थवुं ए पण आपणुं सर्वोत्तम श्रेय छे.

शी एनी शैली! ज्यां आत्माने विकारमय थवानो अनंतांश पण रह्यो नथी. शुद्ध, स्फटिक, फीण अने चंद्रथी उज्ज्वल शुक्ल ध्याननी श्रेणिथी प्रवाह रूपे निकळेलां ते निर्ग्रंथनां पवित्र वचनोनी मने-तमने त्रिकाळ श्रद्धा रहो! एज परमात्माना योग बळ आगळ प्रयाचना!

३२. ववाणीआ. फा. सुद ९ रवि. १९४५.

निर्ग्रंथ महात्माओने नमस्कार.

मोक्षना मार्ग बे नथी. जे जे पुरुषो मोक्षरूप परमशांतिने भूतकाळे पाम्या, ते ते सघळा सत्पुरुषो एकज मार्गथी पाम्या छे, वर्त्तमानकाळे पण तेथीज पामे छे; भविष्यकाळे पण तेथीज पामशे. ते मार्गमां मतभेद नथी, असरळता नथी, उन्मत्तता नथी, भेदाभेद नथी, मान्यामान्य नथी. ते सरळ मार्ग छे, ते समाधिमार्ग छे, तथा ते स्थिर मार्ग छे. अने स्वाभाविक शांति स्वरूप छे. सर्वकाळे ते मार्गनुं होवापणुं छे. ए मार्गना मर्मने पाम्या विना कोई भूतकाळे मोक्ष पाम्या नथी, वर्त्तमानकाळे पामता नथी; अने भविष्यकाळे पामशे नहीं.

श्रीजिने सहस्र गमे क्रियाओ अने सहस्रगमे उपदेशो ए एकज मार्ग आपवा माटे कह्यां छे अने ते मार्गने अर्थे ते क्रियाओ अने उपदेशो ग्रहण थाय तो सफळ छे अने ए मार्गने भुली जई ते क्रियाओ अने ते उपदेशो ग्रहण थाय तो ते सौ निष्फळ छे.

श्री महावीर जे वाटेथी तर्या ते वाटेथी श्रीकृष्ण तरशे. जे वाटेथी श्रीकृष्ण तरशे ते वाटेथी श्रीमहावीर तर्या छे. ए वाट गमे त्यां बेठां, गमे ते काळे, गमे ते श्रेणीमां, गमे ते योगमां ज्यारे पामशे, त्यारे ते पवित्र, शाश्वत, सत्पदना अनंत अतींद्रिय सुखनो अनुभव थशे. ते वाट सर्व स्थळे संभवित छे. योग्य सामग्री नहीं मेळववाथी भव्य पण ए मार्ग पामतां अटक्या छे, तथा अटकशे अने अटक्या हता. कोईपण धर्मसंबंधी मतभेद राखवो छोडीदई एकाग्र भावथी सम्यग् योगे एज मार्ग संशोधन करवानो छे. विशेष शुं कहेवुं? ते मार्ग आत्मामां रह्यो छे. आत्मत्व प्राप्य पुरुष, निर्ग्रंथ आत्मा ज्यारे ते आत्मत्व योग्यता गणी अर्पशे, उदय आपशे, त्यारेज ते प्राप्त थशे, त्यारेज ते वाट मळशे, त्यारेज ते मत भेदादिक जशे. मतभेद राखी कोई मोक्ष पाम्या नथी. विचारीने जेणे मतभेदने टाळ्यो ते अंतर्वृत्तिने पामी क्रमेकरी शाश्वत मोक्षने पाम्या छे, पामे छे अने पामशे.

३३. ववाणीआ. फा. सुद ९ रवि. १९४५.

निरागी महात्माओने नमस्कार.

कर्म ए जड वस्तु छे. जे जे आत्माने ए जडथी जेटलो जेटलो आत्मबुद्धिए समागम छे, तेटली तेटली जडतानी एटले अबोधतानी ते आत्माने प्राप्ति होय, एम अनुभव थाय छे. आश्चर्यता छे, के पोते जड छतां चेतनने अचेतन मनावी रह्यां छे! चेतन चेतनभाव भूली जई तेने स्वस्वरूपज माने छे. जे पुरुषो ते कर्म संयोग अने तेना उदये उत्पन्न थयेला पर्यायोने स्वस्वरूप नथी मानता अने पूर्वसंयोगो सत्तामां छे, तेने अबंध परिणामे भोगवी रह्या छे, ते आत्माओ स्वभावनी उत्तरोत्तर ऊर्ध्वश्रेणी पामी शुद्ध चेतन भावने पामशे. आम कहेवुं सप्रमाण छे. कारण अतीत काळे तेम थयुं छे, वर्तमान काळे तेम थाय छे, अनागत काळे

तेमज थशे. कोई पण आत्मा उदयी कर्मने भोगवतां समत्वश्रेणीमां प्रवेश करी अबंध परिणामे वर्तशे, तो खचित चेतनशुद्धि पामशे.

आत्मा विनयी (थई), सरळ अने लघुत्वभाव पामी सदैव सत्पुरुषना चरणकमळ प्रति रह्यो, तो जे महात्माओने नमस्कार कर्यो छे ते महात्माओनी जे जातिनी ऋद्धि छे, ते जातिनी ऋद्धि संप्राप्य करी शकाय.

अनंत काळमां कांतो सत्पात्रता थई नथी अने कांतो सत्पुरुष (जेमां सद्गुरुत्व, सत्संग अने सत्कथा ए रह्यां छे.) मळ्या नथी; नहीं तो निश्चय छे, के मोक्ष हथेळीमां छे.

इषत् प्राग्भारा एटले सिद्ध, पृथ्वीपर त्यार पछी छे.—एने सर्वशास्त्र पण संमत छे. (मनन करशो.) अने आ कथन त्रिकाळ सिद्ध छे.

३४. मोरबी. चैत्र वद ९, १९४५.

कर्मगति विचित्र छे. निरंतर मैत्रि, प्रमोद, करुणा अने उपेक्षा भावना राखशो.

मैत्रि एटले सर्व जगत्थी निर्वैर बुद्धि, प्रमोद एटले कोई पण आत्माना गुण जोई हर्ष पामवो, करुणा एटले संसारतापथी दुःखी आत्माना दुःखथी अनुकंपा पामवी, अने उपेक्षा एटले निस्पृहभावे जगत्ना प्रतिबंधने विसारी आत्महितमां आववुं. ए भावनाओ कल्याणमय अने पात्रता आपनारी छे.

३५. मोरबी. चैत्र वद १०, १९४५.

चि०—

तमारा बनेनां पत्रो मळ्यां. स्याद्वाददर्शन स्वरूप पामवा माटे तमारी परम जिज्ञासाथी संतोष पाम्यो छुं. पण आ एक वचन अवश्य स्मरणमां राखशो, के शास्त्रमां मार्ग कह्यो छे. मर्म कह्यो नथी. मर्म तो सत्पुरुषना अंतरात्मामां रह्यो छे. ए माटे मेळापे विशेष चर्चा शकाय.

धर्मनो रस्तो सरळ, स्वच्छ अने सहज छे; पण ते विरल आत्माओ पाम्या छे, पामे छे अने पामशे.

मागेली काव्यो प्रसंग लईने मोकलीश. दोहराना अर्थ माटे पण तेमज. हमणा तो आ चार भावना भावशोः—

मैत्री—सर्व जगत् उपर निर्वैर बुद्धि.
अनुकंपा—तेमनां दुःख उपर करुणा.
प्रमोद—आत्मगुण देखी आनंद.
उपेक्षा—निस्पृही बुद्धि.

एथी पात्रता आवशे.

३६. ववाणीआ. वैशाख सुद १, १९४५.

तमारी देहसंबंधी स्थिति शोचनीय जाणी व्यवहारनी अपेक्षाए खेद थाय छे. मारापर

अतिशय भावना राखी वर्त्तवानी तमारी इच्छाने हुं रोकी शकतो नथी; पण तेवी भावना भावतां तमारा देहने यत्किंचित् हानि थाय तेम न करो. मारापर तमारो राग रहे छे, तेने लीधे तमारा पर राग राखवा मारी इच्छा नथी; परंतु तमे एक धर्मपात्र जीव छो; अने मने धर्मपात्रपर कंई विशेष अनुराग उपजाववानी परम इच्छना छे; तेने लीधे कोई पण रीते तमारा पर इच्छना कंई अंशे पण वर्त्ते छे.—

(२)

निरंतर समाधि भावमां रहो. हुं तमारी समीपज बेठो छउं एम समजो. देहदर्शननुं अत्यारे जाणे ध्यान खसेडी आत्म दर्शनमां स्थिर रहो. समीपज छउं, एम गणी शोक घटाडो. जरूर घटाडो. आरोग्यता वधशे. जींदगीनी संभाळ राखो. हमणा देह त्यागनो भय न समजो. एवो वखत हशे तो अने ज्ञानी दृस्य हशे तो जरूर आगळथी कोई जणावशे के पहोंची वळशे. हमणा तो तेम नथी.

ते पुरुषने प्रत्येक लघु कामना आरंभमां पण संभारो. समीपज छे.—ज्ञानी दृश्य तो थोडो वखत वियोग रही संयोग थशे अने सर्व सारुंज थई रहेशे.

दशवैकालिक सिद्धांत हमणां पुनः मनन करूं छउं. अपूर्व वात छे.

जो पद्मासन वाळीने किंवा स्थिर आसनथी बेसी शकातुं होय, (सूई शकातुं होय तोपण चाले, पण स्थिरता जोईए.) चळ विचळ देह न थतो होय, तो आंखो वींची जई नाभिना भाग पर दृष्टि पहोंचाडी, पछी छातीना मध्य भागमां आणी, कपाळना मध्य भागमां ते दृष्टि ठेठ लावी, सर्व जगत् शून्याभासरूप चिंतवी, पोताना देहमां सर्व स्थळे एक तेज व्याप्युं छे, एवो भास लई जे रूपे पार्श्वनाथादिक अर्हत्नी प्रतिमा स्थिर धवळ देखाय छे तेवो ख्याल छातीना मध्य भागमां करो. तेटलामांथी कंई न थई शकतुं होय तो सवारना च्चारवागे के पांचवागे जागृति पामी सोड ताणी एकाग्रता चिंतववी,—अर्हत् स्वरूपनुं चिंतवन बने तो करवुं. नहीं तो कंईपण नहीं चिंतवतां समाधि के बोधि ए शब्दोज चिंतववा.—अत्यारे एटलुंज. परम कल्याणनी एक श्रेणी थशे. ओछामां ओछी बार पळ अने उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्त स्थिति राखवी.—

३७. वि. सं. १९४५ वैशाख.

संयति मुनिधर्म.

१. अयत्नाथी चालतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पाप कर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
२. अयत्नाथी उभा रहेतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
३. अयत्नाथी शयन करतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
४. अयत्नाथी आहार लेतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.

५. अयत्नाथी बोलतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.

६. केम चाले? केम उभो रहे? केम बेसे? केम शयन करे? केम आहार ले? केम बोले? तो पापकर्म न बांधे?

७. यत्नाथी चाले; यत्नाथी उभो रहे; यत्नाथी बेसे; यत्नाथी शयन करे; यत्नाथी आहार ले; यत्नाथी बोले; तो पापकर्म न बांधे.

८. सर्व जीवने पोताना आत्मा समान लेखे; मन वचन कायाथी सम्यक् प्रकारे सर्व जीवने जुए, प्रीति आश्रवथी आत्माने दमे तो पापकर्म न बांधे.

९. तेमां प्रथम स्थानमां महावीरदेवे सर्व आत्माथी संयमरूप, निपुण अहिंसा देखीने उपदेशी.

१०. जगत्मा जेटलां त्रस अने स्थावर प्राणीओ छे तेने जाणतां अजाणतां हणवां नहीं, तेमज हणाववां नहीं.

११. सर्व जीवो जीवितने इच्छे छे, मरणने इच्छता नथी; ए कारणथी प्राणीनो भयंकर वध निर्ग्रंथे तजवो.

१२. पोताने माटे परने माटे क्रोधथी के भयथी प्राणीओने कष्ट थाय तेवुं असत्य बोलवुं नहीं, तेमज बोलाववुं नहीं.

१३. मृषावादने सर्व सत्पुरुषोए निषेध्यो छे,–प्राणिने ते अविश्वास उपजावे छे ते माटे तेनो त्याग करवो.

१४. सचित् के अचित्–थोडो के घणो, ते एटला सुधी के, दंतशोधन माटे एक सळी जेटलो परिग्रह, ते पण याच्या विना लेवो नहीं.

१५. पोते अयाच्युं लेवुं नहीं, तेम बीजा पासे लेवराववुं नहीं; तेमज अन्य लेनारने रुडुं कर्युं एम कहेवुं नहीं. जे संयति पुरुषो छे ते एम करे छे.

१६. महा रौद्र एवुं अब्रह्मचर्य, प्रमादने रहेवानुं स्थळ, चारित्रनो नाश करनार, ते आ जगत्मां मुनि आचरे नहीं.

१७. अधर्मनुं मूळ, महा दोषनी जन्मभूमिका एवा जे मैथुनना आलाप प्रलाप तेनो निर्ग्रंथे त्याग करवो.

१८. सिंधालुण, मीठुं, तेल, घी, गोळ, ए वगेरे आहारक पदार्थो ज्ञातपुत्रना वचनमां प्रीतिवाळा जे मुनिओ छे ते रात्रिवास राखे नहीं. जे रात्रिवास एवो कंई पदार्थ राखवा इच्छे ते मुनि नहीं पण गृहस्थ.

१९. लोभथी तृणनो पण स्पर्श करवो नहीं.

२०. जे वस्त्र, पात्र, कामळा, रजोहरण छे, ते पण संयमनी रक्षा माटे थईने साधु धारण करे, नहींतो त्यागे.

२१. संयमनी रक्षा अर्थे राखवां पडे छे तेने परिग्रह न कहेवो, एम छकायना रक्षपाळ ज्ञातपुत्रे कह्युं छे; पण मूर्छाने परिग्रह कहेवो, एम पूर्व महर्षियो कहे छे.

२२. तत्त्वज्ञानने पामेलां मनुष्यो छकायना रक्षणने माटे थईने तेटलो परिग्रह मात्र राखे, बाकी तो पोताना देहमां ममत्व आचरे नहीं. (आ देह मारो नथी, ए उपयोगमां ज रहे.)

२३. आश्चर्य!–निरंतर तपश्चर्या, जेने सर्व सर्वज्ञे वखाण्युं एवुं संयमने अविरोधक उपजीवन-रूप एक वखतनो आहार लेवो.

२४. त्रस अने स्थावर जीवो,–स्थूल तेम सूक्ष्म जातिना,–रात्रिए देखाता नथी माटे, ते वेळा आहार केम करे?

२५. पाणी अने बीज आश्रित प्राणीओ पृथ्वीए पड्या होय त्यांथी चालवुं ते, दिनने विषे निषेध्युं छे; तो रात्रिए तो भिक्षाए क्यांथी जई शके?

२६. ए हिंसादिक दोषो देखीने ज्ञातपुत्र भगवाने एम उपदेश्युं के सर्व प्रकारना आहार रात्रिए निर्ग्रंथो भोगवे नहीं.

२७. पृथ्वीकायनी हिंसा मनथी, वचनथी अने कायाथी सुसमाधिवाळा साधुओ करे नहीं, करावे नहीं, करतां अनुमोदन आपे नहीं.

२८. पृथ्वीकायनी हिंसा करतां तेने आश्रये रहेलां चक्षुगम्य अने अचक्षुगम्य एवां विविध त्रस प्राणीओ हणाय.—

२९. ते माटे, एम जाणीने, दुर्गतिने वधारनार ए पृथ्विकायना समारंभरूप दोषने आयुष्य-पर्यंत त्यागवो.

३०. जळकायनी मन, वचन अने कायाथी सुसमाधिवाळा साधुओ हिंसा करे नहीं, करावे नहीं, करनारने अनुमोदन आपे नहीं.

३१. जळकायनी हिंसा करतां तेने आश्रये रहेलां चक्षुगम्य अने अचक्षुगम्य एवां त्रस जातिनां विविध प्राणीओनी हिंसा थाय.—

३२. ते माटे, एवुं जाणीने, जळकायनो समारंभ दुर्गतिने वधारनार दोष छे तेथी, आयुष्य-पर्यंत त्यागवो.

३३. मुनि अग्निकायने इच्छे नहीं; सर्व थकी भयंकर एवुं ए जीवने हणवामां तीक्ष्ण शस्त्र छे.

३४. पूर्व, पश्चिम, उंची, खुणानी, नीची, दक्षिण अने उत्तर–ए सर्व दिशामां रहेला जीवोने अग्नि भस्म करे छे.

३५. प्राणीनो घात करवामां अग्नि एवो छे, एम संदेह रहित माने, अने एम छे तेथी, दीवा माटे के तापवा माटे संयति अग्नि सळगावे नहीं.

३६. ते कारणथी दुर्गति दोषने वधारनार एवो अग्निकायनो समारंभ मुनि आयुष्यपर्यंत करे नहीं.

३७. प्रथम ज्ञान अने पछी दया (एम अनुभव करीने) सर्व संयमी रहे. अज्ञानी (संयममां) शुं करे, के जो ते कल्याण के पाप जाणतो नथी?

३८. श्रवण करीने कल्याणने जाणवुं जोईए, पापने जाणवुं जोईए; बन्नेने श्रवण करीने जाण्या पछी जे श्रेय होय, ते समाचरवुं जोईए.

३९. जे जीव एटले चैतन्यनुं स्वरूप जाणतो नथी; अजीव एटले जे जडनुं स्वरूप जाणतो नथी, के ते बन्नेनां तत्त्वने जाणतो नथी ते साधु संयमनी वात क्यांथी जाणे?

४०. जे चैतन्यनुं स्वरूप जाणे, जे जडनुं स्वरूप जाणे; तेमज ते बन्नेनुं स्वरूप जाणे; ते साधु संयमनुं स्वरूप जाणे.

४१. ज्यारे जीव अने अजीव ए बन्नेने जाणे, त्यारे सर्व जीवनी बहु प्रकारे गति–आगतिने जाणे.

४२. ज्यारे सर्व जीवनी बहु प्रकारे गति–आगतिने जाणे, त्यारेज पुण्य, पाप अने बंध, मोक्षने जाणे.

४३. ज्यारे पुण्य, पाप, बंध अने मोक्षने जाणे त्यारे, मनुष्यसंबंधी अने देवसंबंधी भोगनी इच्छाथी निवृत्त थाय.

४४. ज्यारे देव अने मानवसंबंधी भोगथी निवृत्त थाय त्यारे सर्व प्रकारना बाह्य अने अभ्यंतर संयोगने त्याग करी शके.

४५. ज्यारे बाह्याभ्यंतर संयोगनो त्याग करे त्यारे द्रव्य–भाव मुंड थईने मुनिनी दीक्षा ले.

४६. ज्यारे मुंड थईने मुनिनी दीक्षा ले त्यारे उत्कृष्ट संवरनी प्राप्ति करे; अने उत्तम धर्मनो अनुभव करे.

४७. ज्यारे उत्कृष्ट संवरनी प्राप्ति करे अने उत्तम धर्ममय थाय त्यारे कर्मरूप रज अबोधि, कलुष ए रूपे जीवने मलिन करी रही छे तेने खंखेरे.

४८. अबोधि कलुषथी उत्पन्न थयेली कर्मरजने खंखेरे त्यारे सर्व ज्ञानी थाय अने सम्यक्-दर्शनवाळो थाय.

४९. ज्यारे सर्व ज्ञान अने सर्व दर्शननी प्राप्ति थाय त्यारे निरागी थईने ते केवली लोका-लोकनुं स्वरूप जाणे.

५०. निरागी थईने केवळी ज्यारे लोकालोकनुं स्वरूप जाणे त्यारे पछी मन, वचन, कायाना योगने निरुंधीने शैलेसी अवस्थाने प्राप्त थाय.

५१. ज्यारे योगने निरुंधीने शैलेसी अवस्थाने प्राप्त थाय त्यारे सर्व कर्मनो क्षय करी निरंजन थईने सिद्धि प्रत्ये जाय.

३८. ववाणीआ. वैशाख शुद ६ सोम. १९७५.

सत्पुरुषोने नमस्कार.

आपनां दर्शन मने अहीं लगभग सवा मास पहेलां थयां हतां. धर्मसंबंधी केटलीक मुखचर्या थई हती. आपने स्मृतिमां हशे एम गणी, ए चर्चासंबंधी कंई विशेष दर्शाववानी आज्ञा लेतो नथी.

धर्मसंबंधी माध्यस्थ, उच्च अने अदंभी विचारोथी आपना पर कंईक मारी विशेष प्रशस्त अनुरक्तता थवाथी कोईकोई वेळा आध्यात्मिक शैलीसंबंधी प्रश्न आपनी समीप मुकवानी आज्ञा लेवानो आपने परिश्रम आपुं छउं. योग्य लागे तो आप अनुकूळ थशो.

हुं अर्थ के वयसंबंधमां वृद्ध स्थितिवाळो नथी; तो पण कंईक ज्ञान वृद्धता आणवा माटे आपना जेवा सत्संगने, तेमना विचारोने अने सत्पुरुषनी चरणरजने सेववानो अभिलाषी छउं. मारूं आ बालवय ए अभिलाषामां विशेष भागे गयुं छे; तेथी कंईपण समजायुं होय, तो (ते) बे शब्दो समयानुसार आप जेवानी समीप मुकी आत्महित विशेष करीशकुं; ए मयाचना आ पत्रथी छे.

आ काळमां पुनर्जन्मनो निश्चय आत्मा शावडे, केवा प्रकारे अने कई श्रेणिमां करी शके, ए संबंधी कंई माराथी समजायुं छे ते जो आपनी आज्ञा होय तो आपनी समीप मूकीश.

वि० आपना माध्यस्थ विचारोना अभिलाषी

रायचंद रवजीभाईना पंचांगी प्रशस्त भावे प्रणाम.

३९. ववाणीआ. वै. सुद १२. १९४५.

सत्पुरुषोने नमस्कार.

परमात्माने ध्यावाथी परमात्मा थवाय छे. पण ते ध्यावन आत्मा सत्पुरुषना चरणकमळनी विनयोपासना विना प्राप्त करी शकतो नथी, ए निर्ग्रंथ भगवाननुं सर्वोत्कृष्ट वचनामृत छे.

तमने में चार भावना माटे आगळ कंईक सूचवन कर्युं हतुं. ते सूचवन अहीं विशेषताथी कंईक लखुं छुं. आत्माने अनंत भ्रमणाथी स्वरूपमय पवित्र श्रेणिमां आणवो ए केवुं निरुपम सुख छे? ते कह्युं कहेवातुं नथी, लख्युं लखातुं नथी अने मने विचार्युं विचारातुं नथी.

आ काळमां शुक्लध्याननी मुख्यतानो अनुभव भारतमां असंभवित छे. ते ध्याननी परोक्ष कथारूप अमृततानो रस केटलाक पुरुषो प्राप्त करी शके छे.

पण मोक्षना मार्गनी अनुकूळता धोरी वाटे प्रथम धर्मध्यानथी छे. आ काळमां रूपातीत सुधी धर्मध्याननी प्राप्ति केटलाक सत्पुरुषोने स्वभावे, केटलाकने सद्गुरुरूप निरुपम निमित्तथी, अने केटलाकने सत्संग आदि लई अनेक साधनोथी थई शके छे; पण तेवा पुरुषो निर्ग्रंथमतना लाखोमां पण कोईकज निकळी शके छे. घणेभागे ते सत्पुरुषो त्यागी थई एकांत भूमिकामां वास करे छे. केटलाक बाह्य अत्यागने लीधे संसारमां रह्या छतां संसारीपणुं ज दर्शावे छे. पेहला पुरुषनुं मुख्योत्कृष्ट अने बीजानुं गौणोत्कृष्ट ज्ञान प्राये करीने गणी शकाय.

चोथे गुणस्थानके आवेलो पुरुष पात्रता पाम्यो गणी शकाय. त्यां धर्मध्याननी गौणता छे. पांचमे मध्यम गौणता छे. छठ्ठे मुख्यता पण मध्यम छे. सातमे मुख्यता छे.

आपणे गृहावासमां सामान्य विधिए पांचमे उत्कृष्टे तो आवी शकीए; आ शिवाय भावनी अपेक्षा तो ओर ज छे!

ए धर्म ध्यानमां चार भावनाथी भूषित थवुं संभवे छेः—

१. **मैत्री.**-सर्व जगत्ना जीवभणी निर्वैरबुद्धि.

२. **प्रमोद.**—अंशमात्र पण कोईनो गुण निरखीने रोमांचित उल्लसवां.

३. **करुणा.**—जगत् जीवनां दुःख देखीने अनुकंपित थवुं.

४. **माध्यस्थ के उपेक्षा.**—शुद्ध समदृष्टिना बळवीर्यने योग्य थवुं.

चार तेनां आलंबन छे. चार तेनी रुचि छे. चार तेना पाया छे. एम अनेक भेदे वहेंचायलुं धर्मध्यान छे.

जे पवन(श्वास)नो जय करे छे, ते मननो जय करे छे. जे मननो जय करे छे ते आत्मलीनता पामे छे. आ कह्युं ते व्यवहार मात्र छे. निश्चयमां निश्चय अर्थनी अपूर्व योजना सत्पुरुषना अंतरमां रही छे. श्वासनो जय करतां छतां सत्पुरुषनी आज्ञाथी पराङ्मुखता छे, तो ते श्वासजय परिणामे संसार ज वधारे छे.

श्वासनो जय त्यां छे के ज्यां वासनानो जय छे. तेनां बे साधन छे: सद्गुरु अने सत्संग. तेनी बे श्रेणी छे. पर्युपासना अने पात्रता, तेनी बे वर्द्धमानता छे. परिचय अने पुण्यानुबंधी पुण्यता. सघळानुं मूळ आत्मानी सत्पात्रता छे. अत्यारे ए विषय संबंधी एटलुं लखुं छुं.

* * * * * *

प्रवीणसागर समजीने वंचाय तो दक्षतावाळो ग्रंथ छे. नहींतो अप्रशस्तछंदी ग्रंथ छे.

४०. ववाणीआ वि. सं. १९४५ जेठ सुद ४. रवि.

पक्षपातो न मे वीरे, न द्वेषः कपिलादिषु ।
युक्तिमद्वचनं यस्य, तस्य कार्यः परिग्रहः—

—श्रीहरिभद्राचार्य.—

आपनुं धर्मपत्र वैशाख वद ६ नुं मळ्युं. आपना विशेष अवकाश माटे विचार करी उत्तर लखवामां आटलो में विलंब कर्यो छे; जे विलंब क्षमापात्र छे.

ते पत्रमां आप दर्शावो छो के कोई पण मार्गथी आध्यात्मिक ज्ञान संपादन करवुं; ए ज्ञानीओनो उपदेश छे. आ वचन मने पण सम्मत छे. प्रत्येक दर्शनमां आत्मानो ज बोध छे; अने मोक्ष माटे सर्वनुं प्रयत्न छे; तो पण आटलुं तो आप पण मान्य करी शकशो के जे मार्गथी आत्मा आत्मत्व, सम्यक्ज्ञान, यथार्थदृष्टि पामे ते मार्ग सत्पुरुषनी आज्ञानुसार सम्मत करवो जोईए. अहीं कोई पण दर्शन माटे बोलवानी उचितता नथी; छतां आम तो कही शकाय के जे पुरुषनुं वचन पूर्वापर अखंडित छे, तेनुं बोधेलुं दर्शन ते पूर्वापर हितस्वी छे.

आत्मा ज्यांथी 'यथार्थदृष्टि' किंवा 'वस्तुधर्म' पामे त्यांथी सम्यक्ज्ञान संप्राप्त थाय ए सर्वमान्य छे.

आत्मत्व पामवा माटे शुं हेय? शुं उपादेय? अने शुं ज्ञेय छे? ते विषे प्रसंगोपात सत्पुरुषनी आज्ञानुसार आपनी समीप कंई कंई मूकतो रहीश. ज्ञेय, हेय, अने उपादेयरूपे कोई पदार्थ, एक पण परमाणु नथी जाण्युं तो त्यां आत्मा पण जाण्यो नथी. महावीरना बोधेला "आचारांग" नामना एक सिद्धांतिक शास्त्रमां आम कह्युं छे के "एगं जाणई से सव्वं जाणई, जे सव्वं जाणई ए एगं जाणई"—एकने जाण्यो तेणे सर्व जाण्युं, जेणे सर्वने जाण्युं तेणे एकने जाण्यो. आ वचनामृत एम उपदेशे छे के एक आत्मा, ज्यारे जाणवा माटे प्रयत्न करशे, त्यारे सर्व जाण्यानुं प्रयत्न थशे. अने सर्व जाण्यानुं प्रयत्न एक आत्मा जाणवाने माटे छे; तोपण विचित्र जगत्नुं स्वरूप जेणे जाण्युं नथी ते आत्माने जाणतो नथी. आ बोध अयथार्थ ठरतो नथी.

आत्मा शाथी, केम, अने केवा प्रकारे बंधायो छे? आ ज्ञान जेने थयुं नथी, तेने ते शाथी, केम अने केवा प्रकारे मुक्त थाय? तेनुं ज्ञान पण थयुं नथी; अने न थाय तो वचनामृत पण प्रमाणभूत छे. महावीरना बोधनो मुख्य पायो उपरना वचनामृतथी शरू थाय छे; अने एनुं स्वरूप एणे सर्वोत्तम दर्शाव्युं छे; ते माटे आपनी अनुकूळता हशे, तो आगळ उपर जणावीश.

अहिं एक आ पण विज्ञापना आपने करवी योग्य छे के, महावीर के कोई पण बीजा उपदेशकना पक्षपात माटे मारूं कंई पण कथन अथवा मानवुं नथी; पण आत्मत्व पामवा माटे जेनो बोध अनुकूळ छे तेने माटे पक्षपात (!), दृष्टिराग, प्रशस्त राग, के मान्यता छे; अने तेने आधारे वर्त्तना छे; तो आत्मत्वने बाधा करतुं एवुं कोई पण मारूं कथन होय, तो दर्शावी उपकार करता रहेशो. प्रत्यक्ष सत्संगनी तो बलिहारी छे; अने ते पुण्यानुबंधी पुण्यनुं फळ छे; छतां ज्यांसुधी परोक्ष सत्संग ज्ञानीदृष्टयानुसार मळ्या करशे त्यांसुधी पण मारा भाग्यनो उदय ज छे.

२. निर्ग्रंथ शासन ज्ञानवृद्धने सर्वोत्तम वृद्ध गणे छे. जातिवृद्धता, पर्यायवृद्धता एवा वृद्धताना अनेक भेद छे, पण ज्ञानवृद्धताविना ए सघळी वृद्धता ते नामवृद्धता छे; किंवा शून्यवृद्धता छे.

३. पुनर्जन्मसंबंधी मारा विचार दर्शाववा आपे सूचव्युं ते माटे अहिं प्रसंगपुरतुं संक्षेपमात्र दर्शावुं छुंः—

अ. मारूं केटलाक निर्णयपरथी आम मानवुं थयुं छे के, आ काळमां पण कोई कोई महात्माओ गतभवने जातिस्मरणज्ञानवडे जाणी शके छे; जे जाणवुं कल्पित नहीं पण सम्यक् होय छे. उत्कृष्ट सम्वेग, ज्ञानयोग अने सत्संगथी पण ए ज्ञान प्राप्त थाय छे. एटले शुं के भूतभव प्रत्यक्षानुभवरूप थाय छे.

ज्यांसुधी भूतभव अनुभवगम्य न थाय त्यांसुधी भविष्यकाळनुं धर्मप्रयत्न शंकासह आत्मा कर्या करे छे; अने शंकासह प्रयत्न ते योग्य सिद्धि आपतुं नथी.

आ. 'पुनर्जन्म छे;' आटलुं परोक्षे-प्रत्यक्षे निःशंकत्व जे पुरुषने प्राप्त थयुं नथी, ते पुरुषने आत्मज्ञान प्राप्त थयुं होय एम शास्त्रशैली कहेती नथी. पुनर्जन्मने माटे श्रुतज्ञानथी मेळवेलो आशय मने जे अनुभवगम्य थयो छे ते कंईक अहिं दर्शावी जउं छउं.

(१) 'चैतन्य' अने 'जड' ए बे ओळखवाने माटे ते बन्ने वच्चे जे भिन्न धर्म छे ते प्रथम ओळखावो जोइए; अने ते भिन्न धर्ममां पण मुख्य भिन्न धर्म जे ओळखवानो छे ते आ छे के, 'चैतन्य'मां 'उपयोग' (कोई पण वस्तुनो जे वडे बोध थाय ते वस्तु) रह्यो छे, अने 'जड'मां 'ते' नथी. अहिं कदापि आम कोई निर्णय करवा इच्छे के, 'जड'मां 'शब्द' 'स्पर्श' 'रूप,' 'रस' अने 'गंध' ए शक्तिओ रही छे; अने चैतन्यमां ते नथी; पण ए भिन्नता आकाशनी अपेक्षा लेतां न समजाय तेवी छे, कारण तेवा केटलाक गुणो आकाशमां पण रह्या छे; जेवा के, निरंजन, निराकार, अरूपी इ० तो ते आत्मानी सादृश्य गणी शकाय, कारण भिन्न धर्म न रह्या; परंतु भिन्न धर्म 'उपयोग' नामनो आगळ कहेलो गुण ते दर्शावे छे; अने पछीथी जड चैतन्यनुं स्वरूप समजवुं सुगम पडे छे.

(२) जीवनो मुख्य गुण वा लक्षण छे ते 'उपयोग' (कोई पण वस्तुसंबंधी लागणी; बोध; ज्ञान). अशुद्ध अने अपूर्ण उपयोग जेने रह्यो छे ते जीव "व्यवहारनयनी अपेक्षाए–" आत्मा स्वस्वरूपे परमात्मा ज छे, पण ज्यांसुधी स्वस्वरूप यथार्थ समज्यो नथी त्यांसुधी (आत्मा) छद्मस्थ जीव छे–परमात्मदशामां आव्यो नथी. शुद्ध अने संपूर्ण यथार्थ उपयोग जेने रह्यो छे ते परमात्मदशाने प्राप्त थएलो आत्मा गणाय. अशुद्ध उपयोगी होवाथी ज आत्मा कल्पित ज्ञान (अज्ञान)ने सम्यक्ज्ञान मानी रह्यो छे; अने सम्यक्ज्ञान विना पुनर्जन्मनो निश्चय कोई अंशे पण यथार्थ थतो नथी. अशुद्ध उपयोग थवानुं कंई पण निमित्त होवुं जोईए. ते निमित्त अनुपूर्विए चाल्यां आवतां बाह्यभावे ग्रहेलां कर्मपुद्गल छे. (ते कर्मनुं यथार्थ स्वरूप सूक्ष्मताथी समजवा जेवुं छे, कारण आत्माने आवी दशा कांई पण निमित्तथी ज होवी जोईए; अने ते निमित्त ज्यांसुधी जे प्रकारे छे ते प्रकारे न समजाय त्यांसुधी जे वाटे जवुं छे ते वाटनी निकटता न थाय.) जेनुं परिणाम विपर्यय होय तेनो प्रारंभ अशुद्ध उपयोग विना न थाय, अने अशुद्ध उपयोग भूतकाळना कंई पण संलग्न विना न थाय. वर्त्तमानकाळमांथी आपणे एकेकी पळ बाद करता जईए, अने तपासता जईए, तो प्रत्येक पळ भिन्न भिन्न स्वरूपे गई जणाशे. (ते भिन्न भिन्न थवानुं कारण कंई होय ज). एक माणसे एवो दृढ संकल्प कर्यो के, यावत् जीवनकाळ स्त्रीनुं चिंतवन पण मारे न करवुं; छतां पांच पळ न जाय, अने चिंतवन थयुं तो पछी तेनुं कारण जोईए. मने जे शास्त्रसंबंधी अल्प बोध थयो छे तेथी एम कही शकुं छउं के, ते पूर्वकर्मनो कोई पण अंशे उदय जोईए. केवां कर्मनो?

तो कही शकीश के, मोहनीय कर्मनो; कई तेनी प्रकृतिनो? तो कहीश के, पुरुषवेदनो. (पुरुषवेदनी पंदर प्रकृति छे.) पुरुषवेदनो उदय दृढ संकल्पे रोक्यो छतां थयो तेनुं कारण हवे कही शकाशे के, कंई भूतकाळनुं होवुं जोईए; अने अनुपूर्विए तेनुं स्वरूप विचारतां पुनर्जन्म सिद्ध थशे. आ स्थळे बहु दृष्टांतोथी कहेवानी मारी इच्छा हती; पण धार्या करतां कहेवुं वधी गयुं छे. तेम आत्माने जे बोध थयो ते मन यथार्थ न जाणी शके. मननो बोध वचन यथार्थ न कही शके. वचननो कथनबोध पण कलम लखी न शके. आम होवाथी अने आ विषयसंबंधे केटलाक शैलीशब्दो वापरवानी आवश्यकता होवाथी अत्यारे अपूर्ण भागे आ विषय मूकी दउं छउं. ए **अनुमानप्रमाण** कही गयो. **प्रत्यक्षप्रमाणसंबंधी** ज्ञानीदृष्ट हशे, तो हवे पछी, वा दर्शनसमय मळ्यो तो त्यारे कंइक दर्शावी शकीश. आपना उपयोगमां रमी रह्युं छे, छतां बे एक वचनो अहीं प्रसन्नतार्थे मूकुं छउं:—

१. सर्व करतां आत्मज्ञान श्रेष्ठ छे.

२. धर्मविषय, गति, आगति निश्चय छे.

३. जेम उपयोगनी शुद्धता तेम आत्मज्ञान पमाय छे.

४. ए माटे निर्विकार दृष्टीनी अगत्य छे.

५. 'पुनर्जन्म छे' ते योगथी, शास्त्रथी अने सहजरूपे अनेक सत्पुरुषोने सिद्ध थएल छे.

आ काळमां ए विषे अनेक पुरुषोने निःशंकता नथी थती. तेनां कारणो मात्र सात्विकतानी न्यूनता, त्रिविधतापनी मूर्छना, 'श्री गोकुळजीचरित्र'मां आपे दर्शावेली निर्जनावस्था तेनी खामी, सत्संगविनानो वास, स्वमान अने अयथार्थ दृष्टि ए छे.

फरी ए विषे विशेष आपने अनुकूळता हशे, तो दर्शावीश. आथी मने आत्मोज्वलतानो परम लाभ छे. तेथी आपने अनुकूळ थशे ज. वखत होय तो बे चार वखत आ पत्र मनन थवाथी मारो कहेलो अल्प आशय आपने बहु दृष्टिगोचर थशे. शैलीने माटे थईने विस्तारथी कंईक लख्युं छे; छतां जेवुं जोईए तेवुं समजावायुं नथी एम मारूं मानवुं छे पण हळवे हळवे हुं धारूं छुं के, ते आपनी पासे सरळरूपे मूकी शकीश.

*　　*　　*　　*　　*　　*

बुद्ध भगवाननुं जन्मचरित्र मारी पासे आव्युं नथी. अनुकूळता होय तो मोकलाववा सूचवन करशो. सत्पुरुषनां चरित्र ए दर्पणरूप छे. बुद्ध अने जैनना बोधमां महान् तफावत छे.

सर्व दोषनी क्षमा इच्छी आ पत्र पूरूं (अपूर्ण स्थितिए) करूं छउं. आपनी आज्ञा हशे, तो एवो वखत मेळवी शकाशे के, आत्मत्व दृढ थाय.

असुगमताथी लेख दोषित थयो छे, पण केटलीक निरुपायता हती. नहीं तो सरळता वापरवाथी आत्मत्वनी प्रफुल्लितता विशेष थई शके.

वि० धर्मजीवनना इच्छक

रायचंद्र रवजीभाईना विनयभावे प्रशस्त प्रणाम.

४१. अहमदाबाद वि. सं. १९४५ ज्येष्ठ सुद १२ भौम.

आपने में ववाणीआ बंदरथी पुनर्जन्मसंबंधी परोक्षज्ञानननी अपेक्षाए एकाद बे विचारो दर्शाव्या हता; अने ए विषे अवकाश लई केटलुंक दर्शावी पछी प्रत्यक्ष अनुभवगम्य ज्ञानथी ते विषयनो निश्चय मारा समजवामां जे कंई आव्यो छे ते दर्शाववानी इच्छा राखी छे.

ए पत्र ज्येष्ठ सुद ५ मे आपने मळेलुं होवुं जोईए. अवकाश प्राप्त करी कंई उत्तर घटे तो उत्तर, नहीं तो पहोंच मात्र आपी प्रशम आपशो ए विज्ञापना छे.

* निर्ग्रंथना बोधेलां शास्त्रना शोध माटे अहीं सातेक दिवस थयां मारूं आववुं थयुं छे.

धर्मोपजीवनना इच्छक रायचंद्र रवजीभाईना यथाविधि प्रणाम.

४२. वजाणा. (काठियावाड) वि. सं. १९४५ अशाड सुद १५ शुक्र.

अशाड शुद ७ नुं लखेलुं आपनुं पत्र मने वढवाणकॅम्प मळ्युं. त्यार पछी मारूं अहीं आववुं थयुं; एथी पहोंच लखवामां विलंब थयो.

पुनर्जन्मना मारा विचारो आपने अनुकूळ थवाथी मने ए विषयमां आपनुं सहायकपणु मळ्युं.

आपे अंतःकरणीय–आत्मभावजन्य–अभिलाषा जे ए दर्शावी ते निरंतर सत्पुरुषो राखता आव्या छे; तेवी मन, वचन, काया अने आत्मार्थी दशा तेओए प्राप्त करी छे; अने ते दशाना प्रकाश वडे दिव्य थएला आत्माए वाणीद्वारा सर्वोत्तम आध्यात्मिक वचनामृतोने प्रदर्शित कर्यां छे; जेने आपजेवां सत्पात्र मनुष्यो निरंतर सेवे छे; अने ए ज अनंत भवनुं आत्मिक दुःख टाळवानुं परमौषध छे.

सर्व दर्शन पारिणामिकभावे मुक्तिनो उपदेश करे छे ए निःसंशय छे, पण यथार्थ दृष्टि थया विना सर्व दर्शननुं तात्पर्यज्ञान हृदयगत थतुं नथी. जे थवा माटे सत्पुरुषोनी प्रशस्त भक्ति, तेना पादपंकज अने उपदेशनुं अवलंबन, निर्विकार ज्ञानयोग जे साधनो,–ते शुद्ध उपयोग वडे सम्मत थवां जोईए.

पुनर्जन्मना प्रत्यक्ष निश्चय, तेम ज अन्य आध्यात्मिक विचारो हवे पछी प्रसंगानुकूळ दर्शाववानी आज्ञा लउं छउं.

बुद्धभगवाननुं चरित्र मनन करवा जेवुं छे; ए जाणे निष्पक्षपाती कथन छे.

केटलांक आध्यात्मिक तत्त्व भरेलां वचनामृतो हवे लखी शकीश.

धर्मोपजीवन इच्छक रायचंदना विनययुक्त प्रणाम.

४३. ववाणीआ. अशाड वद १२ बुध १९४५.

महासतीजी मोक्षमाळा श्रवण करे छे, ते बहु सुख अने लाभदायक छे. तेओने

मारीवती विनंती करशो के ए पुस्तकने यथार्थ श्रवण करे, मनन करे. जिनेश्वरना सुंदर मार्गथी एमां एके वचन विशेष नाखवा प्रयत्न कर्युं नथी. जेम अनुभवमां आव्युं अने काळभेद जोयो तेम मध्यस्थताथी ए पुस्तक लख्युं छे. हुं धारूं छउं के महासतीजी ए पुस्तकने एकाग्र भावे श्रवण करी आत्मश्रेयमां वृद्धि करशे.

४४. भरूच वि. सं. १९४५ श्रावण सुद ३ बुध.

बजाणा नामना ग्रामथी मारूं लखेलुं एक विनय पत्र आपने प्राप्त थयुं हशे.

हुं मारी निवासभूमिकाथी आशरे बे मास थयां सत्योग, सत्संगनी प्रवर्धनार्थे प्रवासरूपे केटलांक स्थळोमां विहार करूं छउं. प्राये करीने एक सप्ताहमां मारूं त्यां आपना दर्शन अने समागमनी प्राप्ति करी शके एम आगमन थवा संभव छे.

सर्व शास्त्रना बोधनुं, क्रियानुं, ज्ञाननुं, योगनुं अने भक्तिनुं प्रयोजन स्वस्वरूपप्राप्तिने अर्थे छे; अने ए सम्यक् श्रेणिओ आत्मगत थाय, तो तेम थवुं प्रत्यक्ष संभवित छे; पण ए वस्तुओ प्राप्त करवा सर्वसंगपरित्यागनी अवश्य छे. निर्जनावस्था योगभूमिकामां वास,–सहज समाधिनी प्राप्ति नथी. ते सर्वसंगपरित्यागमां नियमा वासित छे. देश(भाग)संगपरित्यागमां भजना संभवे छे. ज्यांसुधी गृहवास पूर्वकर्मना बळथी भोगववो रह्यो छे त्यांसुधी धर्म, अर्थ अने काम उल्लासित–उदासीन भावे सेववां योग्य छे. बाह्यभावे गृहस्थश्रेणि छतां अंतरंग निर्ग्रंथ-श्रेणि जोईए अने ज्यां तेम थयुं छे त्यां सर्व सिद्धि छे. मारी आत्माभिलाषा ते श्रेणिमां घणा मास थयां वर्ते छे. धर्मोपजीवननी पूर्ण अभिलाषा केटलीक व्यवहारोपाधिने लीधे पार पडी शकती नथी; पण प्रत्यक्षे सत्पदनी सिद्धि आत्माने थाय छे; आ वार्त्ता तो सम्मत ज छे अने त्यां कंई वय वेषनी विशेष अपेक्षा नथी.

निर्ग्रंथना उपदेशने अचलभावे अने विशेषे सम्मत करतां अन्य दर्शनना उपदेशमां मध्यस्थता प्रिय छे. गमे ते वाटे अने गमे ते दर्शनथी कल्याण थतुं होय, तो त्यां पछी मतांतरनी कंई अपेक्षा शोधवी योग्य नथी. आत्मत्व जे अनुप्रेक्षाथी, जे दर्शनथी के जे ज्ञानथी प्राप्त थाय ते अनुप्रेक्षा, ते दर्शन के ते ज्ञान सर्वोपरी छे; अने जेटला आत्मा तर्या, वर्त्तमाने तरे छे, भविष्ये तरशे ते सर्व ए एकज भावने पामीने. आपणे ए सर्व भावे पामीए ए मळेला अनुत्तर जन्मनुं साफल्य छे.

केटलाक ज्ञानविचारो लखतां औदासीन्य भावनी वृद्धि थई जवाथी धारेलुं लखी शकातुं नथी; अने तेम आप जेवाने नथी दर्शावी शकातुं. ए कांई नुं कारण.

नानाप्रकारना विचारो गमे ते रूपे अनुक्रमविहीन आपनी समीप मुकुं, तो तेने योग्यतापूर्वक आत्मगत करतां दोषने माटे–भविष्यने माटे पण–क्षमा भाव ज आपशो.

आ वेळा लघुत्वभावे एक प्रश्न करवानी आज्ञा लउं छउं. आपने लक्षगत हशे के, प्रत्येक

पदार्थनी प्रज्ञापनीयता चार प्रकारे छे: द्रव्य(तेनो वस्तुस्वभाव)थी, क्षेत्र(कंई पण तेनुं व्यापवुं–उपचारे के अनुपचारे)थी, काळथी अने भाव(तेना गुणादिक भाव)थी. हवे आपणे आत्मानी व्याख्या पण ए विना न करी शकीए तेम छे. आप जो ए प्रज्ञापनीयता ए आत्मानी व्याख्या अवकाशानुकूळ दर्शावो, तो संतोषनुं कारण थाय. आमांथी एक अद्भुत व्याख्या नीकळी शके तेम छे; पण आपना विचारो आगळथी कंइ सहायक थई शकशे एम गणी आ प्रयाचन कर्युं छे.

धर्मोपजीवन प्राप्त करवामां आपनी सहायतानी प्राये अवश्य पडे तेवुं छे, पण सामान्ये वृत्तिभाव माटे आपना विचार मागी पछी ते वातने जन्म आपवो, तेम रह्युं छे.

शास्त्र ए परोक्षमार्ग छे; अने……प्रत्यक्षमार्ग छे. आ वेळा ए शब्दो मूकी आ पत्र विनयभावे पूर्ण करूं छउं.

वि० आ० रायचंद रवजीभाईना प्र०

आ भूमिका ते श्रेष्ठ योगभूमिका छे. अहीं एक सत्मुनि इ० नो मने प्रसंग रहे छे.

४५. भरूच. आ. शुद १०, १९४५.

बाह्यभावे जगत्मां वर्तो अने अंतरंगमां एकांत शीतळीभूत–निर्लेप रहो एज मान्यता अने बोधना छे.

४६. मुंबई. भादरवा वद ४ शुक्र. १९४५.

मारापर शुद्ध राग समभावथी राखो. विशेषता न करो. धर्मध्यान अने व्यवहार बन्ने साचवो. लोभी गुरु ए गुरु शिष्य बन्नेने अधोगतिनुं कारण छे. हुं एक संसारी छउं, मने अल्पज्ञान छे. शुद्ध गुरुनी तमने जरूर छे.

४७. मुंबई. भाद्रपद वदी १२ शनि १९४५.

(वंदामि पादे प्रभु वर्द्धमान.)

प्रतिमाना कारणथी अहीं आगळनो समागमी भाग ठीक प्रतिकूळ वर्ते छे. एमज मतभेदथी अनंतकाळे अनंतजन्मे पण आत्मा धर्म न पाम्यो. माटे सत्पुरुषो तेने इच्छता नथी; पण स्वरूप श्रेणिने इच्छे छे.

४८. मुंबई. आसो वदी २ गुरु १९४५.

पार्श्वनाथ परमात्माने नमस्कार.

जगत्ने रुडुं देखाडवा अनंतवार प्रयत्न कर्युं; तेथी रुडुं थयुं नथी. केम के परिभ्रमण अने परिभ्रमणना हेतुओ हजु प्रत्यक्ष रह्या छे. एक भव जो आत्मानुं रुडुं थाय तेम व्यतीत करवामां जशे, तो अनंतभवनुं साटुं वळी रहेशे; एम हुं लघुत्वभावे समज्यो छउं; अने तेम

करवामां ज मारी प्रवृत्ति छे. आ महाबंधनथी रहित थवामां जे जे साधन, पदार्थ श्रेष्ठ लागे, ते ग्रहवा एज मान्यता छे. तो पछी ते माटे जगत्नी अनुकूळता–प्रतिकूळता शुं जोवी? ते गमे तेम बोले पण आत्मा जो बंधनरहित थतो होय, समाधिमय दशा पामतो होय तो तेम करी लेवुं. एटले कीर्त्ति–अपकीर्त्तिथी सर्वकाळने माटे रहित थई शकाशे.

अत्यारे ए वगेरे एमना पक्षना लोकोना जे विचारो मारे माटे प्रवर्त्ते छे, ते मने ध्यानमां स्मृत छे; पण विस्मृत करवा एज श्रेयस्कर छे. तमे निर्भय रहेजो; मारे माटे कोई कंई कहे ते सांभळी मौन रहेजो; तेओने माटे कंई शोक–हर्ष करशो नहीं. जे पुरुषपर तमारो प्रशस्त राग छे, तेना इष्टदेव परमात्मा जिन, महायोगींद्र पार्श्वनाथादिकनुं स्मरण राखजो अने जेम बने तेम निर्मोही थई मुक्त दशाने इच्छजो. जीवितव्य के जीवनपूर्णता संबंधी कंई संकल्प विकल्प करशो नहीं.

उपयोग शुद्ध करवा आ जगत्ना संकल्पविकल्पने भूली जजो; पार्श्वनाथादिक योगीश्वरनी दशानी स्मृति करजो; अने तेज अभिलाषा राख्या रहेजो. एज तमने पुनः पुनः आशीर्वाद-पूर्वक मारी शिक्षा छे. आ अल्पज्ञ आत्मा पण ते पदनो अभिलाषी अने ते पुरुषनां चरण-कमळमां तल्लीन थयेलो दीन शिष्य छे. तमने तेवी श्रद्धानी ज शिक्षा देछे. वीरस्वामीनुं बोधेलुं द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भावथी सर्वस्वरूप यथातथ्य छे, ए भूलशो नहीं. तेनी शिक्षानी कोई-पण प्रकारे विराधना थई होय, ते माटे पश्चात्ताप करजो. आ काळनी अपेक्षाए मन, वचन, काया आत्मभावे तेना खोळामां अर्पण करो. एज मोक्षनो मार्ग छे जगत्ना सघळा दर्शननी–मतनी श्रद्धाने भूली जजो, जैन संबंधी सर्व ख्याल भूली जजो; मात्र ते सत्पुरुषोना अद्भुत, योगस्फुरित चरित्रमां ज उपयोगने प्रेरशो.

आ तमारा मानेला "मुरब्बी" माटे कोई पण प्रकारे हर्ष शोक करशो नहीं; तेनी इच्छा मात्र संकल्पविकल्पथी रहित थवानी ज छे; तेने अने आ विचित्र जगत्ने कंई लागतुं वळगतुं के लेवा देवा नथी. एटले तेमांथी तेने माटे गमे ते विचारो बंधाय के बोलाय, ते भणी हवे जवा इच्छा नथी. जगत्मांथी जे परमाणु पूर्वकाळे मेळां कर्यां छे, ते हळवे हळवे तेने आपी दई ऋण मुक्त थवुं, एज तेनी सदा सउपयोगी, वहाली, श्रेष्ठ अने परम जिज्ञासा छे,–बाकी तेने कंई आवडतुं नथी; ते बीजुं कंई इच्छतो नथी; पूर्व कर्मना आधारे तेनुं सघळुं विचरवुं छे; एम समजी परम संतोष राखजो; आ वात गुप्त राखजो, केम आपणे मानीए छीए, अथवा केम वर्त्तिए छीए? ते जगत्ने देखाडवानी जरूर नथी; पण आत्माने आटलुं ज पूछवानी जरूर छे के जो मुक्तिने इच्छे छे तो संकल्प–विकल्प, राग–द्वेषने मुक अने ते मुकवामां तने कंई बाधा होय तो ते कहे. ते तेनी मेळे मानी जशे; अने तेनी मेळे मुकी देशे. ज्यां त्यांथी राग द्वेष रहित थवुं एज मारो धर्म छे अने ते तमने अत्यारे बोधी जउं छउं. परस्पर मळीशुं त्यारे हवे तमने कंई पण आत्मत्व साधना

बतावाशे तो बतावीश. बाकी धर्म में उपर कह्यो तेज छे; अने तेज उपयोग राखजो. उपयोग एज साधना छे. विशेष साधना ते मात्र सत्पुरुषनां चरणकमळ छे; ते पण कही जउं छउं.

आत्मभावमां सघळुं राखजो. धर्मध्यानमां उपयोग राखजो; जगत्ना कोईपण पदार्थ, सगां, कुटुंबी मित्रनो कंई हर्ष शोक करवो योग्य ज नथी. परमशांतिपदने इच्छीए ए ज आपणो सर्वसम्मतधर्म छे अने एज इच्छामां ने इच्छामां ते मली जशे, माटे निश्चित रहो. हुं कोई गच्छमां नथी; पण आत्मामां छुं, ए भूलशो नहीं.

देह जेनो धर्मोपयोग माटे छे, ते देह राखवा जे प्रयत्न करे छे, ते पण धर्मने माटे ज छे.

वि० रायचंद्र.

४९. मोहमयी. आशो वदी १० शनि १९४५.

बीजुं कांई शोधमां. मात्र एक सत्पुरुषने शोधीने तेनां चरणकमळमां सर्वभाव अर्पण करी दई वर्त्यो जा. पछी जो मोक्ष न मळे तो मारी पासेथी लेजे.

सत्पुरुष एज के निशदिन जेने आत्मानो उपयोग छे;–शास्त्रमां नथी, अने सांभळ्यामां नथी, छतां अनुभवमां आवे तेवुं जेनुं कथन छे; अंतरंग स्पृहा नथी एवी जेनी गुप्त आचरणा छे; बाकी तो कंई कह्युं जाय तेम नथी.

अने आम कर्या विना तारो कोई काळे छूटको थनार नथी. आ अनुभवप्रवचन प्रमाणिक गण.

एक सत्पुरुषने राजी करवामां, तेनी सर्व इच्छाने प्रशंसवामां, तेज सत्य मानवामां आखी जिंदगी गई तो उत्कृष्टमां उत्कृष्ट पंदर भवे अवश्य मोक्षे जईश.

---

५०. वि० सं० १९४५.

सुखकी सहेली हे, अकेली उदासीनता;
अध्यात्मनी जननी ते उदासीनता.

लघुवयथी अद्भुत थयो, तत्त्वज्ञाननो बोध;
एज सूचवे एम के, गति आगति कां शोध? १.
जे संस्कार थवो घटे, अति अभ्यासे कांय;
विना परिश्रम ते थयो, भव शंका शी त्यांय! २.
जेम जेम मति अल्पता, अने मोह उद्योत;
तेम तेम भवशंकना, अपात्र अंतर ज्योत. ३.
करी कल्पना दृढ करे, नाना नास्ति विचार;
पण अस्ति ते सूचवे, एज खरो निर्धार. ४.
आ भव वण भव छे नहीं, एज तर्क अनुकूळ;
विचारतां पामी गया, आत्मधर्मनुं मूळ. ५.

५१. वि० सं० १९४५.

स्त्रीना संबंधमां मारा विचार.

अति अति स्वस्थ विचारणाथी एम सिद्ध थयुं के शुद्ध ज्ञानने आश्रये निराबाध सुख रह्युं छे; तथा त्यांज परम समाधि रही छे. स्त्री ए संसारनुं सर्वोत्तम सुख मात्र आवर्णिकदृष्टिथी कल्पायुं छे, पण ते तेम नथी ज. स्त्रीथी जे संयोगसुख भोगववानुं चिन्ह ते विवेकथी दृष्टिगोचर करतां वमन करवाने योग्य भूमिकाने पण योग्य रहेतुं नथी. जे जे पदार्थोपर जुगुप्सा रही छे, ते ते पदार्थो तो तेना शरीरमां रह्या छे; अने तेनी ते जन्मभूमिका छे. वळी ए सुख क्षणिक, खेद अने खसना दरदरूपज छे. ते वेळानो देखाव हृदयमां चित्राई रही हसावे छे के शी आ भूलवणी? टुंकामां कहेवानुं के तेमां कंई पण सुख नथी. अने सुख होय तो तेने अपरिच्छेदरूपे वर्णवी जुओ. एटले मात्र मोहदशाने लीधे तेम मान्यता थई छे. एमज जणाशे. अहीं हुं स्त्रीना अवयवादि भागनो विवेक करवा बेठो नथी; पण त्यां फरी आत्मा नज खेंचाय ए विवेक थयो छे, तेनुं सहज सूचवन कर्युं. स्त्रीमां दोष नथी; पण आत्मामां दोष छे. अने ए दोष जवाथी आत्मा जे जुए छे ते अद्भुत आनंदमय ज छे; माटे ए दोषथी रहित थवुं. एज परम जिज्ञासा छे.

शुद्ध उपयोगनी जो प्राप्ति थई तो पछी ते समये समये पूर्वोपार्जित मोहिनीयने भस्मीभूत करी शकशे. आ अनुभवगम्य प्रवचन छे.

पण पूर्वोपार्जित हजु सुधी मने प्रवर्त्ते छे. त्यांसुधी मारी शी दशाथी शांति थाय? ए विचारतां मने नीचे प्रमाणे समाधान थयुं.

५२. वि० सं० १९४५.

जगत्मां भिन्न भिन्न मत अने दर्शन जोवामां आवे छे, ते दृष्टिभेद छे.

भिन्न भिन्न मत देखिये, भेददृष्टिनो एह;
एक तत्त्वना मूळमां, व्याप्या मानो तेह. १.
तेह तत्त्वरूपवृक्षनुं, आत्मधर्म छे मूळ;
स्वभावनी सिद्धि करे, धर्म ते ज अनुकूळ. २.
प्रथम आत्मसिद्धि थवा, करीए ज्ञान विचार;
अनुभवि गुरुने सेवियें, बुधजननो निर्धार. ३.
क्षण क्षण जे अस्थिरता, अने विभाविकमोह,
ते जेनामांथी गया, ते अनुभवि गुरु जोय. ४.
बाह्य तेम अभ्यंतरे, ग्रंथ ग्रंथि नहि होय;
परम पुरुष तेने कहो, सरळ दृष्टिथी जोय. ५.

५३. वि० सं० १९४५.

१. निराबाधपणे जेनी मनोवृत्ति वह्या करे छे; संकल्प–विकल्पनी मंदता जेने थई छे; पंच विषयथी विरक्त बुद्धिना अंकुरो जेने फुट्या छे; क्लेशनां कारण जेणे निर्मूळ कर्यां छे; अनेकांत-दृष्टियुक्त एकांतदृष्टिने जे सेव्या करे छे; जेनी मात्र एज शुद्ध वृत्ति छे ते प्रतापी पुरुष जयवान वर्त्तो.

२. आपणे तेवा थवानुं प्रयत्न करवुं जोईए.

५४. वि० सं० १९४५.

अहो हो! कर्मनी केवी विचित्र बंधस्थिति छे? जेने स्वप्ने पण इच्छतो नथी, जे माटे परम शोक थाय छे; एज अगांभीर्य दशाथी प्रवर्त्तवुं पडे छे!

ते जिन–वर्द्धमानादि सत्पुरुषो केवा महान् मनोजयी हता! तेने मौन रहेवुं, अमौन रहेवुं बंने सुलभ हतुं; तेने सर्व अनुकूळ–प्रतिकूळ दिवस सरखा हता; तेने लाभ–हानि सरखी हती. तेनो क्रम मात्र आत्मसमतार्थे हतो. केवुं आश्चर्यकारक के एक कल्पनानो जय एक कल्पे थवो दुर्लभ, तेवी तेमणे अनंत कल्पनाओ कल्पना अनंतमा भागे शमावी दीधी!

५५. वि० सं० १९४५.

दुःखियां मनुष्योनुं प्रदर्शन करवामां आव्युं होय तो खचित तेना शिरोभागमां हुं आवी शकुं.

आ मारां वचनो वांचिने कोई विचारमां पडी जई भिन्न भिन्न कल्पनाओ करशे अने कांतो भ्रम गणी वाळशे, पण एनुं समाधान अहींज टपकावी दउं छउं.

तमे मने स्त्रीसंबंधि कंई दुःख लेखशो नहीं; लक्ष्मीसंबंधी दुःख लेखशो नहीं; पुत्रसंबंधी लेखशो नहीं, कीर्त्तिसंबंधी लेखशो नहीं, भयसंबंधी लेखशो नहीं, कायासंबंधी लेखशो नहीं अथवा सर्वथी लेखशो नहीं; मने दुःख बीजी रीतीनुं छे. ते दरद वातनुं नथी, कफनुं नथी, के पित्तनुं नथी, ते शरीरनुं नथी, वचननुं नथी के मननुं नथी, गणो तो बधांयनुं छे; अने न गणो तो एकेनुं नथी. परंतु मारी विज्ञापना ते नहीं गणवा माटे छे. कारण एमां कांई ओर मर्म रह्यो छे.

तमे जरूर मानजो के हुं विनादिवानापणे आ कलम चलावुं छउं. **राजचंद्र** नामथी ओळखातो, ववाणीआ नामना नाना गामनो, लक्ष्मीमां साधारण एवो पण आर्य तरीके ओळखाता दशाश्रीमाळी वैश्यनो पुत्र गणाउं छउं. आ देहमां मुख्ये बे भव कर्या छे, अमुख्यनो हिसाब नथी.

नानपणानी नानी समजणमां कोण जाणे क्यांयथी ए मोटी कल्पनाओ आवती. सुखनी जिज्ञासा पण ओछी नहोती; अने सुखमां पण महालय, बाग, बगीचा, लाडीवाडीनां कंईक मान्यां हतां. मोटी कल्पना ते आ बधुं शुं छे? तेनी हती. ते कल्पनानुं एकवार एवुं फळ दीठुं के पुनर्जन्मे नथी, पापे नथी, पुण्ये नथी; सुखे रहेवुं, अने संसार भोगववो एज कृतकृत्यता छे. एमांथी बीजी पंचातमां नहीं पडतां धर्मनी वासनाओ काढी नाखी. कोई धर्म माटे न्यूनाधिक के श्रद्धाभावपणुं रह्युं नहीं. थोडो वखत गया पछी एमांथी ओरज थयुं.

जे थवानुं में कल्प्युं न होतुं, तेम ते माटे मारा ख्यालमां होय एवुं कंई मारूं प्रयत्न पण न होतुं, छतां अचानक फेरफार थयो; कोई ओर अनुभव थयो, अने जे अनुभव प्राये शास्त्रमां लेखित न होय, जडवादीओनी कल्पनामां पण नथी, तेवो हतो. ते क्रमे करीने वध्यो; वधीने अत्यारे एक तुंहि तुंहिनो जाप करे छे.

हवे अहीं समाधान थई जशे. आगळ जे मळ्यां नहीं होय, अथवा भयादिक हशे तेथी दुःख हशे तेवुं कंई नथी, एम खचित समजाशे. स्त्री शिवाय बीजो कोई पदार्थ खास करीने मने रोकी शकतो नथी. बीजां कोईपण संसारी साधने मारी प्रीति मेळवी नथी, तेम कोई भये मने बहुलताए घेर्यो नथी. स्त्रीना संबंधमां जिज्ञासा ओर छे अने वर्त्तना ओर छे. एक पक्षे तेनुं केटलाक काळसुधी सेवन करवुं सम्मत कर्युं छे. तथापि त्यां सामान्य प्रीति अप्रीति छे. पण दुःख ए छे के जिज्ञासा नथी छतां पूर्व कर्म कां घेरे छे? एटलेथी पततुं नथी. पण तेने लीधे नहीं गमता पदार्थोने जोवा, सुंघवा, स्पर्शवा पडेछे. अने एज कारणथी प्राये उपाधिमां बेसवुं पडे छे.

महारंभ, महापरिग्रह, क्रोध, मान, माया लोभ के एवुं तेवुं जगत्मां कंईज नथी. एम विसरणध्यान करवाथी परमानंद रहे छे.

तेने उपरना कारणोथी जोवां पडे छे ए महाखेद छे. अंतरंगचर्या पण कोई स्थळे खोली शकाती नथी. एवा पात्रोनी दुर्लभता मने थई पडी एज महा दुःखमता कहो.

५६. वि० सं० १९४५.

अत्र कुशळता छे; आपना तरफनी इच्छुं छउं. आजे आपनुं जिज्ञासु पत्र मळ्युं; ते जिज्ञासु पत्रना उत्तर बदल जे पत्र मोकलवुं जोईए; ते पत्र आ छेः—

आ पत्रमां गृहाश्रमसंबंधी मारा केटलाक विचारो आपनी समीप मुकुं छउं; ए मुकवानो हेतु मात्र एटलो ज छे के कोई पण प्रकारना उत्तम क्रममां आपणुं जीवन वलन थाय; अने ते क्रम ज्यारथी आरंभवो जोईए ते काळ हमणा ज आपनी पासे आरंभायो छे; एटले ते क्रम जणाववानो उचित समय छे. तेम जणावेला क्रमना विचारो घणा संस्कारिक होईने पत्र वाटे नीकळ्या छे; आपने तेम ज कोई पण आत्मोन्नति वा प्रशस्त क्रमने इच्छनारने ते खचित वधारे उपयोगी थई पडशे; एम मान्यता छे.

तत्त्वज्ञाननी उंडी गुफानुं दर्शन करवा जईए तो त्यां नेपथ्यमांथी एवो ध्वनि ज नीकळशे के तमे कोण छो? क्यांथी आव्या छो? केम आव्या छो? तमारी समीप आ सघळुं शुं छे? तमारी तमने प्रतीति छे? तमे विनाशी, अविनाशी वा कोई त्रिराशी छो? एवा अनेक प्रश्नो हृदयमां ते ध्वनिथी प्रवेश करशे; अने ए प्रश्नोथी ज्यां आत्मा घेरायो त्यां पछी बीजा विचारोने बहु ज थोडो अवकाश रहेशे; यदि ए विचारोथी ज छेवटे सिद्धि छे; एज विचारोना

विवेकथी जे अव्याबाध सुखनी इच्छा छे, तेनी प्राप्ति थाय छे. एज विचारोना मननथी अनंत काळनुं मुंझन टळवानुं छे; तथापि ते सर्वने माटे नथी; वास्तविक दृष्टिथी जोतां ते छेवट सुधी पामनारां पात्रोनी न्यूनता बहु छे, काळ फरी गयो छे; ए वस्तुनो अधिराई अथवा अशौचताथी अंत लेवा जतां झेर नीकळे छे अने ते भाग्यहीन अपात्र बन्ने लोकथी भ्रष्ट थाय छे; एटला माटे अमुक संतोने अपवादरूप मानी बाकीनाओने ते क्रममां आववा ते गुफानुं दर्शन करवा घणा वखत सुधी अभ्यासनी जरूर छे. कदापि ते गुफादर्शननी तेनी इच्छा न होय तोपण पोतानां आ भवना सुखने अर्थे पण जन्म्या तथा मुआनी वच्चेनो भाग कोई रीते गाळवा माटे पण ए अभ्यासनी खचित जरूर छे; ए कथन अनुभवगम्य छे, घणाने ते अनुभवमां आव्युं छे. घणा आर्य–संतपुरुषो ते माटे विचार करी गया छे. तेओए तेपर अधिकाधिक मनन कर्युं छे. आत्माने शोधी तेना अपार मार्गमांथी थयेली प्राप्तिना घणाने भाग्यशाळी थवाने माटे अनेक क्रम बांध्या छे; ते महात्मा जयवान् हो! अने तेने त्रिकाळ नमस्कार हो!

आपणे थोडीवार तत्त्वज्ञाननी गुफानी विसरणा करी आर्योए बोधेला अनेक क्रमपर आववा माटे परायण छीए, ते समयमां जणावी जवुं योग्य ज छे के पूर्णाल्हादकर जेने मान्युं छे, परम सुखकर, हितकर, अने हृदयमय जेने मानेल छे,–तेमां छे, अनुभवगम्य छे, ते तो तेज गुफानो निवास छे, अने निरंतर तेनी ज जिज्ञासा छे. अत्यारे कंई ते जिज्ञासा पूर्ण थयानां चिन्ह नथी; तोपण क्रमे एमां आ लेखकनो पण जय थशे, एवी तेनी खचित शुभाकांक्षा छे अने तेम अनुभवगम्य पण छे. अत्यारथीज जो योग्यरीते ते क्रमनी प्राप्ति होय तो आ पत्र लखवा जेटली खोटी करवा इच्छा नथी; परंतु काळनी कठिनता छे; भाग्यनी मंदता छे; संतोनी कृपादृष्टि दृष्टिगोचर नथी; सत्संगनी खामी छे. त्यां कंईज—

तोपण ते क्रमनुं बीज हृदयमां अवश्य रोपायुं छे अने एज सुखकर थयुं छे. सृष्टिना राजथी जे सुख मळवा आशा नहोती; तेमज कोईपण रीते गमे तेवां औषधथी, साधनथी, स्त्रीथी, पुत्रथी, मित्रथी के बीजा अनेक उपचारथी जे अंतशांति थवानी नहोती ते थई छे. निरंतरनी भविष्यकाळनी भीति गई छे अने एक साधारण उपजीवनमां प्रवर्त्ततो एवो आ तमारो मित्र एनेज लईने जीवे छे. नहीं तो जीववानी खचित शंकाज हती. विशेष शुं कहेवुं? आ भ्रमना नथी, वहेम नथी. खचित सत्यज छे.

ए त्रिकाळमां एकज परमप्रिय अने जीवनवस्तुनी प्राप्ति तेनुं बीजारोपण केम वा केवा प्रकारथी थयुं? ए व्याख्यानो प्रसंग अहीं नथी. परंतु खचित एज मने त्रिकाळसम्मत हो, एटलुंज कहेवानो प्रसंग छे. कारण लेखसमय बहु टुंको छे.

ए प्रियजीवन सर्व पामी जाय, सर्व एने योग्य होय, सर्वने ए प्रिय लागे, सर्वने एमां रुची थाय, एवुं भूतकाळे बन्युं नथी, वर्त्तमानकाळे बनतुं नथी, अने भविष्यकाळे बनवुं असंभवित छे. अने एज कारणथी आ जगत्‌नी विचित्रता त्रिकाळ छे.

मनुष्य शिवायनी बीजी प्राणीनी जाति जोईए छीए, तेमां तो ए वस्तुनो विवेक जणातो नथी; हवे जे मनुष्य रह्यां ते सर्व मनुष्यमां पण तेम देखी शकशो नहीं. (अपूर्ण.)

५७. मुंबई. वि० सं० १९४६.

भाई, आटलुं तारे अवश्य करवा जेवुं छेः—

१. देहमां विचार करनार बेठो छे ते देहथी भिन्न छे? ते सुखी छे के दुःखी? ए संभारी ले.

२. दुःख लागशे ज, अने दुःखनां कारणो पण तने दृष्टिगोचर थशे, तेम छतां कदापि न थया तो मारा ० कोई भागने वांचीजा, एटले सिद्ध थशे; ते टाळवा माटे जे उपाय छे ते एटलो ज के तेथी बाह्याभ्यंतररहित थवुं.

३. रहित थया पछी ओर दशा अनुभवाय छे ए प्रतिज्ञापूर्वक कहुं छुं.

४. ते साधन माटे सर्वसंगपरित्यागी थवानी आवश्यकता छे. **निर्ग्रंथ सद्गुरुनां चरणमां जईने पडवुं योग्य छे.**

५. जेवा भावथी चडाय तेवा भावथी सर्वकाळ रहेवा माटेनी विचारणा प्रथम करी ले. जो तने पूर्वकर्म बळवान् लागतां होय तो अत्यागी, देशत्यागी रहीने पण ते वस्तुने विसारीश नहीं.

६. प्रथम गमे तेम करी तुं तारुं जीवन जाण. जाणवुं शामाटे के भविष्यसमाधि थवा. अत्यारे अप्रमादी थवुं.

७. ते आयुष्यनो मानसिक आत्मोपयोग तो निर्वेदमां राख.

८. जीवन बहु टुंकुं छे. उपाधि बहु छे अने त्याग थई शके तेम नथी तो, नीचेनी वात पुनः पुनः लक्षमां राख.

 १. जिज्ञासा ते वस्तुनी राखवी.
 २. संसारने बंधन मानवुं.
 ३. पूर्वकर्म नथी एम गणी प्रत्येक धर्म सेव्या जवो. तेम छतां पूर्वकर्म नडे तो शोक करवो नहीं.
 ४. देहनी जेटली चिंता राखे छे तेटली नहीं पण एथी अनंत गणी चिंता आत्मानी राख, कारण अनंत भव एक भवमां टाळवा छे.
 ५. न चाले तो प्रतिश्रोती था.
 ६. जेमांथी जेटलुं थाय तेटलुं कर.
 ७. परिणामिक विचारवाळो था.
 ८. अनुत्तरवासी थईने वर्त्त.
 ९. छेवटनुं समये समये चूकीश नहीं. एज भलामण अने एज धर्म.

५८. मुंबई. का. वि० सं० १९४६.

समजीने अल्पभाषी थनारने पश्चात्ताप करवानो थोडोज अवसर संभवे छे.

हे नाथ! सातमी तमतमप्रभा नर्कनी वेदना मळी होय तो वखते सम्मत करत. पण जगत्‌नी मोहिनी सम्मत थती नथी.

पूर्वना अशुभ कर्म उदय आव्ये वेदतां जो शोच करो छो तो हवे ए पण ध्यान राखो के नवां बांधतां परिणामे तेवां तो बंधातां नथी?

आत्माने ओळखवो होय तो आत्माना परिचयी थवुं, परवस्तुना त्यागी थवुं.

जेटला पोतानी पुद्गलिक मोटाई इच्छे छे तेटला हलका संभवे.

प्रशस्त पुरुषनी भक्ति करो, तेनुं स्मरण करो; गुणचिंतन करो.

५९. मुंबई. वि० सं० १९४६.

प्रत्येके प्रत्येक पदार्थनो अत्यंत विवेक करी आ जीवने तेनाथी व्यावृत्त करवो एम निर्ग्रंथ कहे छे.

शुद्ध एवा स्फटिकने विषे अन्य रंगनुं प्रतिभासवुं थवाथी तेनुं जेम मूळ स्वरूप लक्षगत थतुं नथी, तेम शुद्ध निर्मळ एवुं आ चेतन अन्य संयोगना तादात्म्यवत् अध्यासे पोताना स्वरूपनो लक्ष पामतुं नथी. यत्किंचित् पर्यायांतरथी ए ज प्रकारे जैन, वेदांत सांख्य, योगादि कहे छे.

६०. मुंबई. वि० सं० १९४६.

सहज.

जे पुरुष आ ग्रंथमां सहज नोंध करे छे, ते पुरुष माटे प्रथम सहज ते ज पुरुष लखे छे.

तेनी हमणा एवी दशा अंतरंगमां रही छे के कंईक विना सर्व संसारी इच्छानी पण तेणे विस्मृति करी नाखी छे.

ते कंईक पाम्यो पण छे अने पूर्णनो परम मुमुक्षु छे. छेल्ला मार्गनो निःशंक जिज्ञासु छे.

हमणां जे आवरणो तेने उदय आव्यां छे, ते आवरणोथी एने खेद नथी, परंतु वस्तु-भावमां थती मंदतानो खेद छे.

ते धर्मनी विधि, अर्थनी विधि, कामनी विधि, अने तेने आधारे मोक्षनी विधिने प्रकाशी शके तेवो छे. घणा ज थोडा पुरुषोने प्राप्त थयो हशे एवो ए काळनो क्षयोपशमी पुरुष छे.

तेने पोतानी स्मृति माटे गर्व नथी. तर्क माटे गर्व नथी. तेम ते माटे तेनो पक्षपात पण नथी; तेम छतां कंईक बहार राखवुं पडे छे तेने माटे खेद छे.

तेनुं अत्यारे एक विषय विना बीजा विषयप्रति ठेकाणुं नथी. ते पुरुष जो के तीक्ष्ण उपयोगवाळो छे; तथापि ते तीक्ष्ण उपयोग बीजा कोई पण विषयमां वापरवा ते प्रीति धरावतो नथी.

६१. मुंबई. वि० सं० १९४६.

एकवार ते स्वभुवनमां बेठो हतो. जगत्‌मां कोण सुखी छे, ते जोऊं तो खरो. पछी आपणे आपणे माटे विचार. एनी ए जिज्ञासा पूर्ण करवा अथवा पोते ते संग्रहस्थान जोवा घणा पुरुषो (आत्माओ) घणा पदार्थो तेनी समीपे आव्या.

"एमां कोई जड पदार्थ हतो नहीं." "कोई एकलो आत्मा जोवामां आव्यो नहीं."

मात्र केटलाक देहधारियो हता; जेओ मारी निवृत्तिने माटे आव्या होय एम ते पुरुषने शंका थई.

वायु, अग्नि, के पाणी, भूमि ए कोई केम आव्युं नथी?

(नेपथ्य) तेओ सुखनो विचार पण करी शकतां नथी. दुःखथी बिचारां पराधीन छे.

बे इंद्रिय जीवो केम आव्या नथी?

(नेपथ्य) एने माटे पण ए ज कारण छे. आ चक्षुथी जुओ. तेओ बिचारांने केटलुं बधुं दुःख छे.

तेनो कंप, तेनो थरथराट, पराधीनपणुं इत्यादिक जोई शकाय तेवुं न होतुं. ते बहु दुःखी हतां.

(नेपथ्य) ए ज चक्षुथी हवे तमे आखुं जगत् जोई ल्यो. पछी बीजी वात करो.

ठीक त्यारे. दर्शन थयुं, आनंद पाम्यो; पण पाछो खेद जन्म्यो.

(नेपथ्य) हवे खेद कां करो छो?

मने दर्शन थयुं ते शुं सम्यक् हतुं?

"हा."

सम्यक् होय तो पछी चक्रवर्त्यादिक ते दुःखी केम देखाय?

"दुःखी होय ते दुःखी, अने सुखी होय ते सुखी देखाय."

चक्रवर्त्ति तो दुःखी नहीं होय?

"जेम दर्शन थयुं तेम श्रधो. विशेष जोवुं होय तो चालो मारी साथे."

चक्रवर्त्तिनां अंतःकरणमां प्रवेश कर्यो.

अंतःकरण जोईने पेलुं दर्शन सम्यक् हतुं एम में मान्युं. तेनुं अंतःकरण बहु दुःखी हतुं. अनंत भयना पर्यायथी ते थरथरतुं हतुं. काळ आयुष्यनी दोरीने गळी जतो हतो. हाड मांसमां तेनी वृत्ति हती. कांकरामां तेनी प्रीति हती. क्रोध, माननो ते उपासक हतो. बहु दुःख.

वारू. आ देवोनुं दर्शन पण सम्यक् समजवुं.

"निश्चय करवा माटे इंद्रना अंतःकरणमां प्रवेश करीए."

चालो त्यारे–

(ते इंद्रनी भव्यताथी भूल खाधी.) ते पण परम दुःखी हतो. बिचारो चवीने कोई बिभत्स स्थळमां जन्मवानो हतो माटे खेद करतो हतो. तेनामां सम्यक्‌दृष्टि नामनी देवी वसी हती. ते तेने खेदमां विश्रांति हती. ए महादुःख शिवाय तेनां बीजां घणांय अव्यक्त दुःख हतां.

पण, (नेपथ्य) आ जड एकलां के आत्मा एकला जगत्मां नथी शुं के? तेओए मारां आमंत्रणने सन्मान आप्युं नथी.

"जडने ज्ञान नहीं होवाथी तमारूं आमंत्रण ते बिचारां क्यांथी स्वीकारे? सिद्ध (एकास्वभावि) तमारूं आमंत्रण स्वीकारी शकता नथी. तेनी तेमने कंई दरकार नथी."

एटली बधी बेदरकारी? आमंत्रणने तो मान्य करवुं जोईए; तमे शुं कहो छो?

"एने आमंत्रण–अनामंत्रणथी कंई संबंध नथी. तेओ परिपूर्ण स्वरूपसुखमां विराजमान छे."

ए मने बतावो. एकदम–बहु त्वराथी.

"तेनुं दर्शन बहु दुर्लभ छे. ल्यो आ अंजन आंजी दर्शन, प्रवेश मेळो करी जुओ."

अहो! आ बहु सुखी छे. एने भय पण नथी. शोक पण नथी. हास्य पण नथी. वृद्धता नथी. रोग नथी. आधिए नथी. व्याधिए नथी. उपाधिये नथी. ए बधुंय नथी. पण . . . अनंत अनंत सच्चिदानंद सिद्धिथी तेओ पूर्ण छे. आपणने एवा थवुं छे.

"क्रमे करीने थई शकशो."

ते क्रम ब्रम अहीं चालशे नहीं अहीं तो तुरत ते ज पद जोईए.

"जरा शांत थाओ. समता राखो; अने क्रमने अंगीकार करो. नहींतो ते पदयुक्त थवुं नहीं संभवे."

"थवु नहीं संभवे" ए तमारां वचन तमे पाछां ल्यो. क्रम त्वराथी बतावो अने ते पदमां तुरत मोकलो.

"घणा माणसो आव्या छे. तेमने अहीं बोलावो. तेमांथी तमने क्रम मळी शकशे."

इच्छयुं के तेओ आव्या;–

तमे मारूं आमंत्रण स्वीकारी आव्या ते माटे तमारो उपकार मानुं छउं. तमे सुखी छो, ए वात खरी छे शुं? तमारूं पद शुं सुखवाळुं गणाय छे एम?

"तमारूं आमंत्रण स्वीकारवुं, न स्वीकारवुं एवुं अमने कंई बंधन नथी. अमे सुखी छीए के दुःखी तेवुं बताववाने पण अमारूं अहीं आगमन नथी. अमारां पदनी व्याख्या करवा माटे पण आगमन नथी. तमारां कल्याणने अर्थे अमारूं आगमन छे." एक वृद्ध पुरुषे कह्युं.

कृपा करीने त्वराथी कहो, आप मारूं शुं कल्याण करशो ते. अने आवेला पुरुषोनुं ओळखाण पाडो.

तेमणे प्रथम ओळखाण पाडी.

"आ वर्गमां ४–५–६–७–८–९–१०–१२ ए अंकवाळा मुख्ये मनुष्यो छे. ते सघळां तमे जे पदने प्रिय गण्युं तेना आराधक योगीओ छे."

"४ थी ते पद ज सुखरूप छे अने बाकीनी जगत्–व्यवस्था अमे जेम मानीए छीए तेम

माने छे. ते पदनी अंतरंगनी तेनी अभिलाषा छे पण तेओ प्रयत्न करी शकता नथी; कारण थोडी वखत सुधी तेमने अंतराय छे."

अंतराय शी ? करवा माटे तत्पर थाय एटले थयुं

वृद्धः—तमे त्वरा न करो. तेनुं समाधान हमणा ज तमने मळी शकशे, मळी जशे.

ठीक, आपनी ते वातने सम्मत थउं छउं.

वृद्धः— आ "५" ना अंकवाळो, ए कंईक प्रयत्न पण करे छे. बाकी "४" ना प्रमाणे छे.

"६" सर्व प्रकारे प्रयत्न करे छे पण प्रमत्तदशाथी प्रयत्नमां मंदता आवी जाय छे.

"७" सर्व प्रकारे अप्रमत्तप्रयत्नि छे.

"८–९–१०" तेना करतां क्रमे उज्ज्वळ, पण ते ज जातिना छे. "११" ना अंकवाळा पतित थई जाय छे माटे अहीं तेनुं आगमन नथी. दर्शन थवा माटे बारमे ज हुं (हमणा हुं ते पदने संपूर्ण जोवानो छुं) परिपूर्णता पामवानो छुं. आयुष्यस्थिति पूरी थये तमे जोयेलुं पद, तेमां एक मने पण जोशो

पिताजीः—तमे महाभाग्य छो.

आवा अंक केटला छे ?

वृद्धः—त्रण अंक प्रथमना तमने अनुकूळ न आवे. अगियारमानुं पण तेम ज. "१३–१४" तमारी पासे आवे एवुं तेमने निमित्त रह्युं नथी. "१३" यत्किंचित् आवे, पण पू० क० होय तो तेओनुं आगमन थाय. नहीं तो नहीं. चौदमानुं आगम कारण मागशो नहीं. कारण नथी.

(नेपथ्य) "तमे ए सघळांनां अंतरमां प्रवेश करो. हुं सहायक थउं छउं."

चालो. ४ थी ११+१२ सुधी क्रमे क्रमे सुखनी उत्तरोत्तर चढती लहरीओ छूटती हती. वधु शुं कहीए ? मने ते बहु प्रिय लाग्युं; अने ए ज मारूं पोतानुं लाग्युं.

वृद्धे मारा मनोगत भाव जाणीने कह्युं:—ए ज तमारो कल्याणमार्ग. जाओ तो भले; अने आवो तो आ समुदाय रह्यो. उठीने मळी गयो.

(स्वविचारभुवन, द्वार प्रथम.)

६२. मुंबई कार्तिक सुद. ७ गुरु. १९४६.

'अष्टक' अने 'योगबिंदु' ए नामनां बे पुस्तको आ साथे आपनी दृष्टितळे नीकळी जवा हुं मोकलुं छउं. 'योगबिंदुनुं' बीजुं पानुं शोधतां मळी शक्युं नथी; तो पण बाकीनो भाग समजी शकाय तेवो होवाथी ते पुस्तक मोकल्युं छे.

'योगदृष्टिसमुच्चय' पाछळथी मोकलीश.

परमतत्त्वने सामान्य बोधमां उतारी देवानी हरिभद्राचार्यनी चमत्कृति स्तुत्य छे. कोई स्थळे खंडन मंडन भाग सापेक्ष हशे, ते भणी आपनी दृष्टि नहीं होवाथी मने कल्याण छे.

अथथी इतिसुधी अवलोकन करवानो वखत मेळव्याथी मारापर एक कृपा थशे. (जैन ए मोक्षना अखंड उपदेशनुं करतुं, अने वास्तविक तत्त्वमां ज जेनी श्रद्धा छे एवुं दर्शन छतां

कोई 'नास्तिक' ए उपनामथी तेनुं आगळ खंडन करी गया छे ते यथार्थ थयुं नथी; ए आपने दृष्टिमां आवी जवानुं प्राये बनशे तेथी).

जैनसंबंधी आपने कंई पण मारो आग्रह दर्शावतो नथी. तेम आत्मा जे रूपे हो ते रूपे गमे तेथी थाओ ए शिवाय बीजी मारी अंतरंग जिज्ञासा नथी; ए कंई कारणथी कही जई जैन पण एक पवित्र दर्शन छे एम कहेवानी आज्ञा लउं छउं. ते मात्र जे वस्तु जे रूपे स्वानुभवमां आवी होय ते रूपे कहेवी एम समजीने.

सर्व सत्पुरुषो मात्र एक ज वाटेथी तर्या छे अने ते वाट वास्तविक आत्मज्ञान अने तेनी अनुचारिणी देहस्थितीपर्यंत सत्क्रिया के राग द्वेष अने मोहवगरनी दशा थवाथी ते तत्त्व तेमने प्राप्त थयुं होय एम मारूं आधीन मत छे.

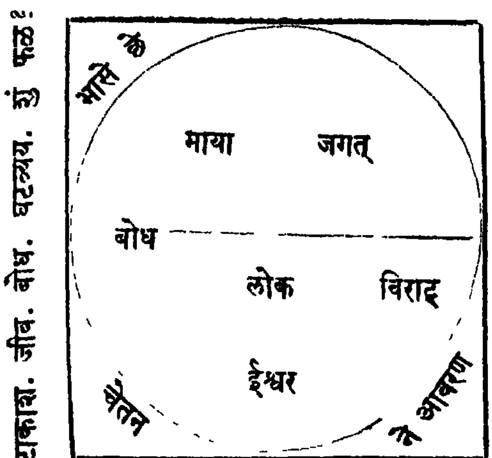
आत्मा आम लखवा जिज्ञासु थवाथी लख्युं छे. तेमांनी न्यूनाधिकता क्षमापात्र छे.

६३. मुंबई. वि० सं० १९४६. कार्तिक.

(१) आ आखो कागळ छे ते, *सर्वव्यापक चेतन छे.

तेना केटला भागमां माया समजवी? ज्यां ज्यां ते माया होय त्यां त्यां चेतनने बंध समजवो के केम? तेमां जूदा जूदा जीव शी रीते मानवा? अने ते जीवने बंध शी रीते मानवो? अने ते बंधनी निवृत्ति शी रीते मानवी? ते बंधनी निवृत्ति थये चेतननो कयो भाग मायारहित थयो गणाय? जे भागमांथी पूर्वे मुक्त थया होय ते ते भाग निरावरण समजवो के शी रीते? अने एक ठेकाणे निरावरणपणुं, तथा बीजे ठेकाणे आवरण, त्रीजे ठेकाणे निरावरण एम बने के केम? ते चित्रीने विचारो.

सर्वव्यापक आत्मा :—

आ रीते तो घटतुं नथी.

* (धारो के) अध्याहार.

(२) प्रकाशस्वरूप धाम.

तेमां अनंत अप्रकाश भास्यमान अंतःकरण.—तेथी शुं थाय?

ज्यां ज्यां ते ते अंतःकरणो व्यापे त्यां त्यां माया भास्यमान थाय, आत्मा असंग छतां संगवान् जणाय, अकर्त्ता छतां कर्त्ता जणाय ए आदि विपरीतता थाय.

तेथी शुं थाय?

आत्माने बंधनी कल्पना थाय तेनुं शुं करवुं?

अंतःकरणनो संबंध जवा माटे तेनाथी जूदापणुं समजवुं.

जूदापणुं समज्ये शुं थाय?

आत्मा स्वस्वरूप अवस्थान वर्ते.

एकदेश निरावरण थाय के सर्वदेश निरावरण थाय?

६४. मुंबई. १९४६ कार्त्तिक सुद १५.

संवत् १९२४ ना कार्त्तिक शुदि १५ रविए मारो जन्म होवाथी आजे मने सामान्य गणतरीथी बावीस वर्ष पुरां थयां. बावीस वर्षनी अल्प वयमां में अनेक रंग आत्मासंबंधमां, मनसंबंधमां, वचनसंबंधमां, तनसंबंधमां अने धनसंबंधमां दीठा छे. नानाप्रकारनी सृष्टिरचना, नानाप्रकारना संसारीमोजां, अनंत दुःखनुं मूळ ए बधांनो अनेक प्रकारे मने अनुभव थयो छे. समर्थ तत्त्वज्ञानीओए अने समर्थ नास्तिकोए जे जे विचारो कर्या छे, ते जातिना अनेक विचारो ते अल्पवयमां में करेला छे; महान् चक्रवर्त्तीए करेला तृष्णाना विचार अने एक निस्पृही महात्माए करेला निस्पृहाना विचार में कर्या छे. अमरत्वनी सिद्धि अने क्षणिकत्वनी सिद्धि खूब विचारी छे. अल्प वयमां महत् विचारो करी नाख्या छे; महत् विचित्रतानी प्राप्ति थई छे. ए सघळुं बहु गंभीर भावथी आजे हुं दृष्टि दई जोउं छउं, तो प्रथमनी मारी उगती विचारश्रेणी, आत्मदशा, अने आजने आकाश पाताळनुं अंतर छे; तेनो छेडो अने आनो छेडो कोई काळे जाणे मळ्या मळे तेम नथी; पण शोच करशो के एटली बधी विचित्रतानुं कोई स्थळे लेखनचित्रन कर्युं छे के कंई नहीं? तो त्यां एटलुं ज कही शकीश के लेखनचित्रन सघळुं स्मृतिना चित्रपटमां छे. बाकी पत्रलेखिनिनो समागम करी जगत्मां दर्शाववानुं प्रयत्न कर्युं नथी. यदि हुं एम समजी शकुं छउं के ते वयचर्या जनसमूहने बहु उपयोगी, पुनः पुनः मननकरवा योग्य अने परिणामे तेओ भणीथी मने श्रेयनी प्राप्ति थाय तेवी छे. पण मारी स्मृतिए ते परिश्रम लेवानी मने चोख्खी ना कही हती; एटले निरुपायताथी क्षमा इच्छी लउं छउं. परिणामिक विचारथी ते स्मृतिनी इच्छाने दबावी तेज स्मृतिने समजावी ते वयचर्या धीरे धीरे बनशे तो अवश्य धवळ पत्रपर मूकीश.

समुच्चयवयचर्या तोपण संभारी जउं छउं:—

१. सातवर्ष सुधी एकांत बाळवयनी रमतगमत सेवी हती; एटलुं मने ते वेळा माटे स्मृतिमां छे के विचित्र कल्पना (कल्पनानुं स्वरूप के हेतु समज्या वगर) मारा आत्मामां थया करती हती.

रमतगमतमां पण विजय मेळववानी, अने राजराजेश्वर जेवी उंची पदवी मेळववानी परम जिज्ञासा हती. वस्त्र पहेरवानी, स्वच्छ राखवानी, खावापीवानी, सुवाबेसवानी बधी विदेही दशा हती; छतां हाड गरीब हतुं. ते दशा हजु बहु सांभरे छे. अत्यारनुं विवेकीज्ञान ते वयमां होत तो मने मोक्ष माटे झाझी जिज्ञासा रहेत नहीं. एवी निरपराधी दशा होवाथी पुनः पुनः ते सांभरे छे.

२. सात वर्षथी अगियार वर्ष सुधीनो काळ केळवणी लेवामां हतो. आजे मारी स्मृति जेटली ख्याति भोगवे छे तेटली ख्याति भोगववाथी ते कंईक अपराधी थई छे. पण ते काळे निरपराधी स्मृति होवाथी एकजवार पाठनुं अवलोकन करवुं पडतुं हतुं; छतां ख्यातिनो हेतु नहोतो एटले उपाधि बहु ओछी हती. स्मृति एवी बळवत्तर हती के जेवी स्मृति बहुज थोडां मनुष्योमां आ काळे आ क्षेत्रे हशे. अभ्यासमां प्रमादी बहु हतो; वातडाह्यो, रमतिआळ अने आनंदी हतो. पाठ मात्र शिक्षक वंचावे तेज वेळा वांची तेनो भावार्थ कही जतो. ए भणीनी निश्चिंतता हती. ते वेळा प्रीति, सरळ वात्सल्यता मारामां बहु हती, सर्वथी एकत्व इच्छतो; सर्वमां भ्रातृभाव होय तो ज सुख ए मने स्वाभाविक आवड्युं हतुं. लोकोमां कोईपण प्रकारना जूदाईना अंकुरो जोतो के मारुं अंतःकरण रडी पडतुं. ते वेळा कल्पित वातो करवानी मने बहु टेव हती. आठमा वर्षमां में कविता करी हती; जे पाछळथी तपासतां समाप हती.

अभ्यास एटली त्वराथी करी शक्यो हतो के जे माणसे मने प्रथम पुस्तकनो बोध देवो शरू कर्यो हतो, तेने ज गुजराती केळवणी ठीक पामीने तेज चोपडीनो पाछो में बोध कर्यो हतो. त्यारे केटलाक काव्यग्रंथो में वांच्या हता. तेमज अनेक प्रकारना बोधग्रंथो नाना आडा अवळा में जोया हता; जे प्राये हजु स्मृतिमां रह्या छे. त्यांसुधी माराथी स्वाभाविकरीते भद्रिकपणुं ज सेवायुं हतुं; हुं माणसजातनो बहु विश्वासु हतो. स्वाभाविक सृष्टिरचनापर मने बहु प्रीति हती.

मारा पितामह कृष्णनी भक्ति करता हता; तेमनी पासे ते वयमां कृष्णकीर्त्तननां पदो में सांभळ्यां हतां; तेमज जूदा जूदा अवतारोसंबंधी चमत्कारो सांभळ्या हता. जेथी मने भक्तिनी साथे ते अवतारोमां प्रीति थई हती; अने रामदासजी नामना साधुनी समीपे में बाळलीलामां कंठी बंधावी हती. नित्य कृष्णनां दर्शन करवा जतो. वखतोवखत कथाओ सांभळतो, वारंवार अवतारोसंबंधी चमत्कारमां हुं मोह पामतो, अने तेने परमात्मा मानतो; जेथी तेनुं रहेवानुं स्थळ जोवानी परम जिज्ञासा हती. तेना संप्रदायना महंत होईए, अने त्यागी होईए तो केटली मजा पडे एज विकल्पना थया करती. तेमज कोई वैभवी भूमिका जोतो के समर्थ वैभवी थवानी इच्छा थती. प्रवीणसागर नामनो ग्रंथ तेवामां में वांच्यो हतो; ते वधारे समज्यो नहोतो; छतां स्त्रीसंबंधी नानाप्रकारना सुखमां लीन होईए अने निरुपाधिपणे कथा कथन श्रवण करता होईए तो केवी आनंद दशा? ए मारी तृष्णा हती.

गुजराती भाषानी वांचन माळामां जगत्कर्त्ता संबंधी केटलेक स्थळे बोध कर्यो छे; ते मने दृढ थई गयो हतो, जेथी जैन लोको भणी मारी बहु जुगुप्सा हती. बनाव्यावगर कोई पदार्थ

बने नहीं. माटे जैन लोको मूर्ख छे, तेने खबर नथी. तेमज ते वेळा प्रतिमाना अश्रद्धालु लोकोनी क्रिया मारा जोवामां आवी हती; जेथी ते मलीन क्रियाओ लागवाथी तेथी हुं बीतो हतो, एटले के ते मने प्रिय नहोती.

जन्मभूमिकामां जेटला वाणीयाओ रहे छे ते बधानी कुळश्रद्धा भिन्न भिन्न छतां कंईक प्रतिमाना अश्रद्धालुने ज लगती हती; एथी मने ते लोकोनो ज पानारो हतो. पहेलेथी समर्थ शक्तिवाळो अने गामनो नामांकित विद्यार्थी लोको मने गणता; तेथी मारी प्रशंसाने लीधे चाहीने तेवा मंडळमां बेसी मारी चपळ शक्ति दर्शाववानुं हुं प्रयत्न करतो. कंठीने माटे वारंवार तेओ मारी हास्यपूर्वक टीका करता छतां हुं तेओथी वाद करतो; अने समजण पाडवा प्रयत्न करतो, पण हळवे हळवे मने तेमना प्रतिक्रमण सूत्र इत्यादिक पुस्तको वांचवा मळ्यां. तेमां बहु विनयपूर्वक सर्व जगत्‌जीवथी मित्रता इच्छी छे, तेथी मारी प्रीति तेमां पण थई, अने पेलामां पण रही. हळवे हळवे आ प्रसंग वध्यो, छतां स्वच्छ रहेवाना तेमज बीजा आचार विचार मने वैष्णवना प्रिय हता, अने जगत्‌कर्त्तानी श्रद्धा हती. तेवामां कंठी त्रुटी गई, एटले फरीथी में बांधी नहीं. ते वेळा बांधवा न बांधवानुं कंई कारण में शोध्युं न होतुं. आ मारी तेर वर्षनी वयनी चर्या छे. पछी हुं मारा पितानी दुकाने बेसतो, अने मारा अक्षरनी छटाथी कच्छदरबारने उतारे मने लखवा माटे बोलावता त्यारे त्यां हुं जतो. दुकाने में नाना प्रकारनी लीलालहेर करी छे; अनेक पुस्तको वांच्यां छे, राम इत्यादिकनां चरित्रोपर कविताओ रची छे, संसारी तृष्णाओ करी छे, छतां कोईने में ओछो अधिको भाव कह्यो नथी के कोईने में ओछुं अधिकुं तोळी दीधुं नथी; ए मने चोक्कस सांभरे छे.*

६५. (१) मुंबई. कार्त्तिक १९४६.

बे प्रकारे वहेंचायलो धर्म तीर्थंकरे बे प्रकारनो कह्यो छे:

१. सर्वसंगपरित्यागी. २. देशपरित्यागी.

सर्वपरित्यागी.—

भाव अने द्रव्य.

तेनो अधिकारी. पात्र, क्षेत्र, काळ, भाव.

पात्र.—वैराग्यादिक लक्षणो, त्यागनुं कारण, अने परिणामिक भाव भणी जोवुं.

क्षेत्र.—ते पुरुषनी जन्मभूमिका, त्यागभूमिका, ए बे.

काळ.—अधिकारीनी वय, मुख्य वर्त्ततो काळ.

भाव.—विनयादिक, तेनी योग्यताशक्ति, तेने गुरुए प्रथम शुं उपदेश करवो, 'दशवैकालिक', 'आचारांग' इ० संबंधी विचार;—तेनी नव दीक्षित कारणे तेने स्वतंत्र विहार करवा देवानी आज्ञा इ०

* तेर वरसनी वयसुधीनी आ समुच्चय चर्या छे. म. कि.

नित्यचर्या.

वर्षकल्प.

छेल्ली अवस्था.

(ए संबंधी परम आवश्यकता छे.)

देशत्यागी.—

अवश्य क्रिया. नित्य कल्प.

भक्ति. अणुव्रत.

दान, शील, तप, भावनुं स्वरूप, ज्ञानने माटे तेनो अधिकार.

(ए संबंधी परम आवश्यकता छे.)

(२)

ज्ञाननो उद्धार.—

श्रुतज्ञाननो उदय करवो जोईए.

योगसंबंधी ग्रंथो. त्यागसंबंधी ग्रंथो.

प्रक्रियासंबंधी ग्रंथो. अध्यात्मसंबंधी ग्रंथो.

धर्मसंबंधी ग्रंथो. उपदेश ग्रंथो.

आख्यान ग्रंथो. द्रव्यानुयोगी ग्रंथो.

(इत्यादि वहेंचवा जोईए.)

तेनो क्रम अने उदय करवो जोईए.

(निर्ग्रंथ धर्म.) गच्छ.

आचार्य. प्रवचन.

उपाध्याय. द्रव्यलिंगी.

मुनि. अन्य दर्शनसंबंधी.

गृहस्थ.

(आ सघळुं योजावुं जोईए.)

मतमतांतर. मार्गनी शैली.

तेनुं स्वरूप. जीवननुं गाळवुं.

तेने समजाववा. उद्योत.

(ए विचारणा.)

६६. मुंबई. कार्तिक वद १, शुक्र. १९४६.

नाना प्रकारनो मोह पातळो थवाथी आत्मानी दृष्टि पोताना गुणथी उत्पन्न थतां सुखमां जाय छे, अने पछी ते मेळववा ते प्रयत्न करे छे. ए ज दृष्टि तेने तेनी सिद्धि आपे छे.

६७. मुंबई. कार्तिक वद ३, रवि, १९४६.

आयुष्यनुं प्रमाण आपणे जाण्युं नथी. बाळावस्था असमजमां व्यतीत थई. मानो के ४६ वर्षनुं आयुष्य हशे, अथवा वृद्धता देखी शकीशुं एटलुं आयुष्य हशे, पण तेमां शिथिलदशा शिवाय बीजुं कंई जोई शकीशुं नहीं. हवे मात्र एक युवावस्था रही तेमां जो मोहनीयबळवत्तरता न घटी तो सुखथी निद्रा आवशे नहीं, निरोगी रहेवाशे नहीं, माठा संकल्प विकल्प टळशे नहीं अने ठाम ठाम आथडवुं पडशे,–अने ते पण रिद्धि हशे तो थशे. नहीं तो प्रथम तेनुं प्रयत्न करवुं पडशे. ते इच्छा प्रमाणे मळी न मळी तो एक बाजु रही. परंतु वखते पेट पूरती मळवी दुलभ छे. तेनी ज चिंतामां, तेना ज विकल्पमां, अने ते मेळवीने सुख भोगवीशुं ए ज संकल्पमां मात्र दुःख शिवाय बीजुं कंई देखी शकीशुं नहीं. ए वयमां कोई कार्यमां प्रवृत्ति करतां फाव्या तो एकदम आंख त्रिछी थई जशे. न फाव्या तो लोकनो भेद अने पोतानो निष्फळ खेद बहु दुःख आपशे.

प्रत्येक वखत मृत्युना भयवाळो, रोगना भयवाळो, आजीविकाना भयवाळो, यश हशे तो तेनी रक्षाना भयवाळो, अपयश हशे तो तेने टाळवाना भयवाळो, लेणुं हशे तो तेने लेवाना भयवाळो, देणुं हशे तो तेनी हायवोयना भयवाळो, स्त्री हशे तो तेनी·········ना भयवाळो, नहीं होय तो तेने प्राप्त करवाना ख्यालवाळो, पुत्रपुत्रादिक हशे तो तेनी कडाकूटना भयवाळो, नहीं होय तो तेने मेळववाना ख्यालवाळो, ओछी रिद्धि हशे तो वधारेना ख्यालवाळो, वधारे हशे तो तेने बाथ भरवाना ख्यालनो, एम ज प्रत्येक साधनो माटे अनुभव थशे. क्रम के विक्रमे टुंकामां कहेवानुं के, सुखनो समय हवे कयो कहेवो? बाळावस्था? युवावस्था? जरावस्था? निरोगावस्था? रोगावस्था? धनावस्था? निर्धनावस्था? गृहस्थावस्था? अगृहस्थावस्था?

ए सर्व प्रकारनी बाह्य महेनत विना अनुत्तर अंतरंग विचारणाथी जे विवेक थयो ते ज आपणने बीजी दृष्टि करावी, सर्वकाळने माटे सुखी करे छे. एटले कह्युं शुं? तो के वधारे जीवायुं तो पण सुखी–, ओछुं जीवायुं तो पण सुखी, पाछळ जन्मवुं होय तो पण सुखी, न जन्म होय तो पण सुखी.

६८. मुंबई. कार्तिक. १९४६.

ते पवित्र दर्शन थया पछी गमे ते वर्त्तन हो, परंतु तेने तीव्र बंधन नथी. अनंत संसार नथी, शोळ भव नथी, अभ्यंतर दुःख नथी, शंकानु निमित्त नथी, अंतरंग मोहिनी नथी. सत् सत् निरुपम, सर्वोत्तम, शुक्ल, शीतळ, अमृतमय दर्शनज्ञान, सम्यक् ज्योतिर्मय, चिरंकाळ आनंदनी प्राप्ति, अद्भुत सत्स्वरूपदर्शितानी बलिहारी छे!

ज्यां मतभेद नथी; ज्यां शंका, कंखा, वितिगिच्छा, मूढदृष्टि, एमानुं कांई नथी. छे ते कलम लखी शकती नथी, कथन कही शकतुं नथी, मन जेने मनन करी शकतुं नथी.

छे ते.

६९. मुंबई. कार्त्तिक. १९४६.

सर्व दर्शनथी उंच गति छे. परंतु मोक्षनो मार्ग ज्ञानीओए ते अक्षरोमां स्पष्ट दर्शाव्यो नथी, गौणताए राख्यो छे. ते गौणतानुं सर्वोत्तम तत्त्व आ जणाय छे.

निश्चय, निर्ग्रंथ ज्ञानी गुरुनी प्राप्ति, तेनी आज्ञानुं आराधवुं, समीपमां सदैवकाळ रहेवुं, कां सत्संगनी प्राप्तिमां रहेवुं, आत्मदर्शिता त्यारे प्राप्त थशे.

७०. मुंबई. कार्त्तिक. १९४६.

नवपद ध्यानीनी वृद्धि करवा मारी जिज्ञासा छे.

७१. मुंबई. मागशर. सुद १-२ रवि. १९४६.

हे गौतम! ते काल अने ते समयमां छद्मस्थ अवस्थाए हुं एकादश वर्षनी पर्याये छठ्ठ अठ्ठमे, सावधानपणे, निरंतर तपश्चर्या अने संयमथी आत्मता भावतां पूर्वानुपूर्विए चालतां, एक गामथी बीजे गाम जतां, ज्यां सुषुमारपुर नगर, ज्यां अशोक वनखंड बाग, ज्यां अशोकवर पादप, ज्यां पृथ्वीशिलापट्ट त्यां आव्यो; आवीने अशोकवर पादपनी नीचे, पृथ्वीशिलापट्ट पर अष्टमभक्त ग्रहण करीने, बन्नेपग संकोचीने, लांबा कर करीने, एक पुद्गलमां दृष्टि अडग्ग स्थापीने, अनिमेष नयनथी जरा नीचुं आगळ मुख राखीने, योगनी समाधिथी, सर्व इंद्रियो गुप्त करीने एक रात्रिनी महाप्रतिमा धारण करीने विचरतो हतो. (चमर.)

७२. मुंबई. मागशर. शुदि ९ रवि. १९४६.

तमे मारा संबंधमां जे जे प्रस्तुति दर्शावी ते ते में बहु मनन करी छे. तेवा गुणो प्रकाशित थाय, एम प्रवर्त्तवा अभिलाषा छे. परंतु तेवा गुणो कंई मारामां प्रकाशित थया होय एम मने लागतुं नथी. मात्र रुचि उत्पन्न थई, एम गणीए तो गणी शकाय. आपणे जेम-बनेतेम एकज पदना इच्छक थई प्रयत्नी थईए छीए, ते आ के **"बंधायलाने छोडवो"**. ए बंधन जेथी छूटे तेथी छोडी लेवुं, ए सर्वमान्य छे.

७३. मुंबई. पोष. शुद ३ बुध, १९४६

निचेना नियमोपर बहु लक्ष अपावुं जोईए.—

१. एक वात करतां तेनी अपूर्णतामां अवश्यविना बीजी वात न करवी जोईए.

२. कहेली वात पूर्णताथी सांभळवी जोईए.

३. पोते धीरजथी तेनो सद् उत्तर आपवो जोईए.

४. जेमां आत्मबाधक के आत्महानि न होय ते वात उच्चारवी जोईए.

५. धर्मसंबंधी हमणा बहु ज ओछी वात करवी.

६. लोकोथी धर्मव्यवहारमां पडवुं नहीं.

७.

७४. मुंबई. पोष. १९४६

आवा प्रकारे तारो समागम मने शामाटे थयो? क्यां तारूं गुप्त रहेवुं थयुं हतुं!

सर्वगुणांश ते सम्यक्त्व.

७५. मुंबई. पोष. शुद ३ बुध. १९४६.

धर्म, अर्थ, कामनी एकत्रता एकप्राये धोरणमां एकसमुदाय,–केटलांक उत्कृष्ट साधनोथी कोई तेवो योजक पुरुष (थवा इच्छे छे तो) साधारणश्रेणीमां लाववानुं प्रयत्न करे, अने ते प्रयत्न निराशभावे.—

१. धर्मनुं प्रथम साधन. २. पछी अर्थनुं साधन.

३. कामनुं साधन. ४. मोक्षनुं साधन.

७६. मुंबई. पोष शुद ३. १९४६.

धर्म, अर्थ, काम, अने मोक्ष एवा चार पुरुषार्थ प्राप्त करवानो सत्पुरुषोनो उपदेश छे. ए चार पुरुषार्थ नीचेना बे प्रकारथी समजवामां आव्या छे.

१. वस्तुना स्वभावने **धर्म** कहेवामां आव्यो छे.

२. जडचैतन्यसंबंधीना विचारोने **अर्थ** कह्यो छे.

३. चित्त निरोधने **काम.**

४. सर्व बंधनथी मुक्त थवुं ते **मोक्ष.**

ए प्रकारे सर्वसंगपरित्यागीनी अपेक्षाथी ठरी शके छे.

सामान्य रीते नीचे प्रमाणे,

धर्म—संसारमां अधोगतिमां पडतो अटकावी धरी राखनार ते धर्म.

अर्थ—वैभव, लक्ष्मी उपजीवनमां संसारिक साधन.

काम—नियमित रीते स्त्रीपरिचय.

मोक्ष—सर्व बंधनथी मुक्ति ते मोक्ष.

धर्मने पहेला मुकवानो हेतु एटलो ज छे के अर्थ अने काम एवां होवां जोईए के धर्म जेनुं मूळ होवुं जोईए.

एटलाज माटे अर्थ अने काम पछी मुकवामां आव्या छे.

गृहस्थाश्रमी एकांत धर्मसाधन करवा इच्छे तो तेम न थई शके, सर्वसंगपरित्याग ज जोईए. गृहस्थने भिक्षा वगेरे कृत्य योग्य नथी.

अने गृहस्थाश्रम जो

७७. मुंबई. पोष. १९४६.

आर्य ग्रंथ कर्त्ताओए बोधेला चार आश्रम जे काळमां देशनी विभूषारूपे प्रवर्त्तता हता, ते काळने धन्य छे.

चार आश्रममां प्रथम ब्रह्मचर्याश्रम, पछी गृहस्थाश्रम, पछी वानप्रस्थाश्रम, अने पछी संन्यासाश्रम, एम अनुक्रम छे.

पण आश्चर्य ए कहेवुं पडे छे के तेवो अनुक्रम जो जीवननो होय तो भोगववामां आवे.

सर्वोळे सो वर्षना आयुष्यवाळो, तेवी ज वृत्तिए चाल्यो आव्यो तो ते आश्रमनो उपभोग लई शके. प्राचीन काळमां अकाळिक मोत ओछां थतां होय, एम ए आश्रमना बांधा परथी समजाय छे

७८. मुंबई. पोष. १९४६.

आर्यभूमिका पर प्राचीन काळमां चार आश्रम प्रचलित हता, एटले के आश्रमधर्म मुख्ये करीने प्रवर्त्ततो हतो. परमर्षि नाभिपुत्रे भारतमां निर्ग्रंथधर्मने जन्म आपवा प्रथम ते काळना लोकोने व्यवहारधर्मनो उपदेश एज आशयथी कर्यो हतो. कल्पवृक्षथी मनोवांछितपणे चालतो ले लोकोनो व्यवहार हवे क्षीण थतो जतो हतो; तेओमां भद्रपणुं अने व्यवहारनी पण अज्ञानता होवाथी, कल्पवृक्षनी समूळगी क्षीणता वेळा बहु दुःख पामशे, एम अपूर्वज्ञानी ऋषभदेवजीए जोयुं. तेमनी परम करुणादृष्टिथी तेमना व्यवहारनी क्रममाळिका प्रभुए बांधी दीधी.

तीर्थंकररूपे ज्यारे भगवंत विहार करता हता त्यारे तेमना पुत्र भरते व्यवहारशुद्धि थवा माटे तेमना उपदेशने अनुसरी, चार वेदनी तत्समयी विद्वानो समीपे योजना करावी. चार आश्रमना धर्म तेमां दाखल कर्या. तेमज चार वर्णनी नीति, रीति तेमां दाखल करी. परम करुणार्थी भगवाने जे लोकोने भविष्ये धर्मप्राप्ति थवा माटे व्यवहारशिक्षा अने व्यवहार-मार्ग बताव्यो हतो, तेमने भरतजीना आ कार्यथी परम सुगमता थई.

चार वेद, चार आश्रम, चार वर्ण अने चार पुरुषार्थसंबंधी ए परथी अहीं केटलोक विचार करवा इच्छा छे, तेमां पण मुख्य करीने चार आश्रम अने चार पुरुषार्थसंबंधी विचार करीशुं. अने छेवटे हेयोपादेय विचारवडे द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भाव जोईशुं.

चार वेद, जेमां आर्यगृहधर्मनो मुख्ये उपदेश हतो, ते आ प्रमाणे हता.—

७९. मुंबई. पोष. १९४६.

प्रयोजन

जे मनुष्यो धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ए चार पुरुषार्थनी प्राप्ति करी शकवाने इच्छतां होय तेमना विचारने सहायक थवुं.

ए वाक्यमां आ पत्रने जन्म आपवानुं सर्व प्रकारनुं प्रयोजन देखाडी दीधुं छे; तेने कंईक स्फुरणा आपवी योग्य छे.

आ जगत्मां विचित्र प्रकारनां देहधारीओ छे. अने प्रत्यक्ष के परोक्षप्रमाणथी एम सिद्ध थई शक्युं छे के तेमां मनुष्यरूपे प्रवर्तता देहधारी आत्माओ ए चारे वर्ग साधी शकवाने विशेष योग्य छे.

मनुष्य जातिमां जेटला आत्माओ छे, तेटला बधा कंई सरखी वृत्तिना, सरखा विचारना के सरखी जिज्ञासा अने इच्छावाळा नथी, ए प्रमाणे प्रत्यक्ष जोई शकीए छीए. प्रत्येके प्रत्येकमां सूक्ष्म दृष्टिए जोतां वृत्ति, विचार, जिज्ञासा अने इच्छानी एटली बधी विचित्रता लागे छे के आश्चर्य! ए आश्चर्यनुं बहु प्रकारे अवलोकन करतां, सर्व प्राणीनी अपवाद शिवाय

सुखप्राप्ति करवानी इच्छा, ते बहु अंशे मनुष्य देहमां सिद्ध थई शके छे तेवुं छतां तेओ सुखने बदले दुःखने लई लेछे, एम मात्र मोहदृष्टिथी थयुं छे.

८०. मुंबई. पोष. १९४६.

महावीरना बोधने पात्र कोण?

१. सत्पुरुषना चरणनो इच्छक,
२. सदैव सूक्ष्म बोधनो अभिलाषी,
३. गुणपर प्रशस्त भाव राखनार,
४. ब्रह्मवृत्तमां प्रीतिमान्,
५. ज्यारे स्वदोष देखे त्यारे तेने छेदवानो उपयोग राखनार,
६. उपयोगथी एक पळ पण भरनार,
७. एकांतवासने वखाणनार,
८. तीर्थादि प्रवासनो उछरंगी,
९. आहार, विहार, निहारनो नियमी,
१०. पोतानी गुरुता दबावनार,

एवो कोई पण पुरुष ते महावीरना बोधने पात्र छे, सम्यक् दशाने पात्र छे. पहेलां जेवुं एके नथी.

८१. मुंबई. पोष. १९४६.

प्रकाश भुवन.

खचित ते सत्य छे. एमज स्थिति छे. तमे आ भणी वळो. तेओए रूपकथी कह्युं छे. भिन्नभिन्न प्रकारे तेथी बोध थयो छे अने थाय छे; परंतु ते विभंगरुप छे.

आ बोध सम्यक् छे. तथापि घणोज सूक्ष्म अने मोह टळ्ये ग्राह्य थाय तेवो छे.

सम्यग् बोध पण पूर्ण स्थितिमां रह्यो नथी. तोपण जे छे ते योग्य छे.

ए समजीने हवे घटतो मार्ग ल्यो.

कारण शोधो मा, ना कहो मा, कल्पना करो मा. एमज छे.

***ए पुरुष यथार्थ वकता हतो.** अयथार्थ कहेवानुं तेमने कोई निमित्त नहोतुं.

८२. मुंबई. महा. १९४६.

कुटुंबरूपी काजळनी कोटडीना वासथी संसार वधे छे. गमे तेटली तेनी सुधारणा करशो तोपण एकांतथी जेटलो संसार क्षय थवानो छे, तेनो सोमो हिस्सो पण ते काजळगृहमां रहेवाथी थवानो नथी. कषायनुं ते निमित्त छे; मोहने रहेवानो अनादिकाळनो पर्वत छे. प्रत्येक अंतर गुफामां ते जाज्वल्यमान छे. सुधारणा करतां वखते श्रोद्धोत्पत्ति थवी संभवे, माटे त्यां अल्पभाषी थवुं, अल्पहासी थवुं, अल्पपरिचयी थवुं, अल्पआवकारी थवुं, अल्पभावना दर्शाववी, अल्पसहचारी थवुं, अल्पगुरु थवुं; परिणाम विचारवुं, एज श्रेयस्कर छे.

---

* महावीर.

८३. मुंबई. महावदी २ शुक्र, सं० १९४६.

जिने कहेला पदार्थो यथार्थ ज छे. एज अत्यारे भलामण.

८४. मुंबई फा. शु. ८ गुरु, १९४६.

व्यवहारोपाधि चाले छे. रचनानुं विचित्रपणुं सम्यक् ज्ञान बोधे तेवुं छे.

तमे, तेओ अने बीजा तमने लगता मांडलिको धर्मने इच्छो छो. ते जो सर्वेनुं अंतरात्माथी इच्छवुं हशे तो परम कल्याणरूप छे. मने तमारी धर्म जिज्ञासानुं रुडापणुं जोई संतोष पामवानुं कारण छे.

जनमंडळनी अपेक्षाए हतभाग्यकाळ छे. वधारे शुं कहेवुं? एक अंतरात्मा ज्ञानी साक्षी छे.

८५. मुंबई. फागण वद १, १९४६.

लोकअलोकरहस्यप्रकाश.

१. लोक पुरुष संस्थाने कह्यो, एनो भेद तमे कंई लह्यो?
एनुं कारण समज्या कांई, के समजाव्यानी चतुराई? १.
शरीर परथी ए उपदेश, ज्ञान दर्शने के उद्देश;
जेम जणावो शुणिये तेम, कांतो लईए दईए क्षेम. २.

---

२. शुं करवाथी पोते सुखी? शुं करवाथी पोते दुःखी?
पोते शुं? क्यांथी छे आप? एनो मागो शीघ्र जवाप. १.

---

३. ज्यां शंका त्यां गण संताप, ज्ञान तहां शंका नहि स्थाप;
प्रभुभक्ति त्यां उत्तम ज्ञान, प्रभु मेळववा गुरु भगवान. १.
गुरु ओळखवा घट वैराग्य, ते उपजवा पूर्वित भाग्य;
तेम नहीं तो कंई सत्संग, तेम नहीं तो कंई दुःख रंग. २.

---

४. जे गायो ते सघळे एक, सकळ दर्शने ए ज विवेक;
समजाव्यानी शैली करी, स्याद्वादसमजण पण खरी. १.
मूळ स्थिति जो पूछो मने, तो सोंपी दउं योगी कने;
प्रथम अंतने मध्ये एक, लोकरूप अलोके देख. २.
जीवाजीव स्थितिने जोई, टल्यो ओरतो शंका खोई;
एमज स्थिति त्यां नहीं उपाय, "उपाय कां नहीं?" शंका जाय. ३.
ए आश्चर्य जाणे ते जाण, जाणे ज्यारे प्रगटे भाण;
समजे बंधमुक्तियुत जीव, नीरखी टाळे शोक सदीव. ४.

बंधयुक्त जीव कर्म सहीत, पुद्गलरचना कर्म खचीत;
पुद्गलज्ञान प्रथम ले जाण, नरदेहे पछी पामे ध्यान. ५.
जोके पुद्गलनो ए देह, तो पण ओर स्थिति त्यां छेह;
समजण बीजी पछी कहीश, ज्यारे चित्ते स्थिर थईश. ६.

---

५. जहां राग अने वळी द्वेष, तहां सर्वदा मानो कलेश;
उदासीनतानो ज्यां वास, सकळ दुःखनो छे त्यां नाश. १.
सर्व कालनुं छे त्यां ज्ञान, देह छतां त्यां छे निर्वाण;
भव छेवटनी छे ए दशा, राम्र धाम आवीने वस्या. २.

८६. मुंबई. फागण १९४६.

हे जीव, तुं भ्रमामा, तने हित कहुं छउं.

अंतरमां सुख छे; बहार शोधवाथी मळशे नहीं.

अंतरनुं सुख अंतरनी समश्रेणीमां छे; स्थिति थवा माटे बाह्य पदार्थोनुं विस्मरण कर, आश्चर्य भूल.

समश्रेणी रहेवी बहु दुर्लभ छे; निमित्ताधीन वृत्ति फरिफरी चलित थई जशे; न थवा अचळ गंभीर उपयोग राख.

आ क्रम यथायोग्यपणे चाल्यो आव्यो तो तुं जीवन त्याग करतो रहीश, मुंझाईश नहीं, निर्भय थईश.

भ्रमामा, तने हित कहुं छउं.

आ मारुं छे एवा भावनी व्याख्या प्राये न कर.

आ तेनुं छे एम मानी न बेस.

आ माटे आम करवुं छे ए भविष्य निर्णय न करी राख.

आ माटे आम न थयुं होत तो सुख थात एम स्मरण न कर.

आटलुं आ प्रमाणे होय तो सारुं एम आग्रह न करी राख.

आणे मारा प्रति अनुचित कर्युं एवुं संभारतां न शीख.

आणे मारा प्रति उचित कर्युं एवुं स्मरण न राख.

आ मने अशुभ निमित्त छे एवो विकल्प न कर.

आ मने शुभ निमित्त छे एवी दृढता मानी न बेस.

आ न होत तो हुं बंधात नहीं एम अचळ व्याख्या नहीं करीश.

पूर्व कर्म बळवान छे, माटे आ बधो प्रसंग मळी आव्यो एवुं एकांतिक ग्रहण करीश नहीं.

पुरुषार्थनो जय न थयो एवी निराशा स्मरीश नहीं.

बीजाना दोषे तने बंधन छे एम मानीश नहीं.

तारे निमित्ते पण बीजाने दोष करतो भूलाव.

तारे दोषे तने बंधन छे ए संतनी पहेली शिक्षा छे.

तारो दोष एटलोज के अन्यने पोतानुं मानवुं, पोते पोताने भूली जवुं.

ए बधामां तारी लागणी नथी, माटे जूदे जूदे स्थळे तें सुखनी कल्पना करी छे. हे मूढ एम न कर.–

ए तने तें हित कह्युं. अंतरमां सुख छे.

जगत्‌मां कोई एवुं पुस्तक वा लेख वा कोई एवो साक्षी त्राहित तमने एम नथी कही शकतो, के आ सुखनो मार्ग छे, वा तमारे आम वर्त्तवुं वा सर्वने एक ज क्रमे उगवुं; एज सूचवे छे के त्यां कंई प्रबळ विचारणा रही छे.

एक भोगी थवानो बोध करे छे.

एक योगी थवानो बोध करे छे.

ए बेमांथी कोने सम्मत करीशुं?

बन्ने शामाटे बोध करे छे?

बन्ने कोने बोध करे छे?

कोना प्रेरवाथी करे छे?

कोईने कोईनो अने कोईने कोईनो बोध कां लागे छे?

एनां कारणो शुं छे?

तेनो साक्षी कोण छे?

तमे शुं वांच्छो छो?

ते क्यांथी मळशे वा शामां छे?

ते कोण मेळवशे?

क्यां थईने लावशो?

लाववानुं कोण शीखवशे?

वा शीख्या छीए?

शीख्या छो तो क्यांथी शीख्या छो?

जीवन शुं छे?

जीव शुं छे?

तमे शुं छो?

तमारी इच्छापूर्वक कां नथी थतुं?

ते केम करी शकशो?

बाधता प्रिय छे के निराबाधता प्रिय छे?

ते क्यां क्यां केम केम छे?

एनो निर्णय करो.

अंतरमां सुख छे. बहारमां नथी. सत्य कहुं छउं.

हे जीव, भूलमा, तने सत्य कहुं छउं.

सुख अंतरमां छे; ते बहार शोधवाथी नहीं मळे.

अंतरनुं सुख अंतरनी स्थितिमां छे; स्थिति थवा माटे बाह्यपदार्थो संबंधीनुं आश्चर्य भूल.

स्थिति रहेवी बहु विकट छे; निमित्ताधीन फरिफरी वृत्ति चलित थई जाय छे. एनो द्रढ उपयोग राखवो जोईए.

ए क्रम यथायोग्य चलाव्यो आवीश तो तुं मुंझाईश नहीं. निर्भय थईश.

हे जीव, तुं भूल मा. वखते वखते उपयोग चूकी कोईने रंजन करवामां, कोईथी रंजन थवामां, वा मननी निर्बळताने लीधे अन्य पासे मंद थई जाय छे, ए भूल थाय छे. ते न कर.

८७. मुंबई. फागण. १९४६.

परम सत्य छे.
परम सत्य छे. } त्रिकाळ एम ज छे.
परम सत्य छे.

व्यवहारना प्रसंगने सावधानपणे, मंद उपयोगे समताभावे निभाव्यो आवजे.

बीजा तारूं केम मानता नथी? एवुं प्रश्न तारा अंतरमां न उगो.

बीजा तारूं माने छे ए घणुं योग्य छे एवुं स्मरण तने न थाओ.

तुं सर्व प्रकारे ताराथी प्रवर्त्तो.

जीवन–अजीवनपर समवृत्ति हो.

जीवन हो तो ए ज वृत्तिए पूर्ण हो.

गृहवास ज्यांसुधी सृजित हो त्यांसुधी व्यवहारप्रसंगमां पण सत्य ते सत्य हो.

गृहवासमां तेमांज लक्ष हो.

गृहवासमां प्रसंगीओने उचित वृत्ति राखतां शीखव, सघळां समान ज मान.

त्यांसुधीनो तारो काळ घणो ज उचित जाओ:—अमुक व्यवहार प्रसंगनो काळ, ते शिवायनो तत्संबंधी कार्य काळ, पूर्वित कर्मोदय काळ, निद्राकाळ.

जो तारी स्वतंत्रता अने तारा क्रमथी तारा उपजीवन–व्यवहार संबंधी संतोषित होय तो उचित प्रकारे तारे व्यवहार प्रवर्त्ताववो.

तेनी एथी बीजा गमे ते कारणथी संतोषित वृत्ति न रहेती होय तो तारे तेनां कथा प्रमाणे प्रवृत्ति करी ते प्रसंग पूरो करवो, अर्थात् प्रसंगनी पूर्णाहुती सुधी एम करवामां तारे विषम थवुं नहीं.

तारा क्रमथी तेओ संतोषित रहे तो औदासिन्यवृत्ति वडे निराग्रहभावे तेओनुं सारूं थाय तेम करवानुं सावधानपणुं तारे राखवुं.

८८. मुंबई. चैत्र १९४६.

मोहाच्छादित दशाथी विवेक न थाय ए खरूं. नहींतो वस्तु गते ए विवेक खरो छे. घणुंज सूक्ष्म अवलोकन राखो.

१. सत्यने तो सत्य ज रहेवा देवुं.

२. करी शको तेटलुं कहो. अशक्यता न छूपावो.

३. एक निष्ठित रहो.

एक निष्ठित रहो.

गमे ते कोई प्रशस्त क्रममां एक निष्ठित रहो.

वीतरागे खरूं कह्युं छे.

अरे, आत्मा स्थितिस्थापक दशा ले.

आ दुःख क्यां कहेवुं? अने शाथी टाळवुं?

पोते पोतानो वैरी, ते आ केवी खरी वात छे?

८९. मुंबई. वैशाख वद ४ गुरु. १९४६.

आज मने उछरंग अनुपम, जन्मकृतार्थ जोग जणायो;
वास्तव्य वस्तु. विवेक विवेचक ते क्रम स्पष्ट सुमार्ग मणायो.

९०. मुंबई. वैशाख वद ४ गुरु. १९४६.

होत आसवा परिसवा, नहिं इनमें संदेह;
मात्र दृष्टिकी भूल है, भूल गये गत एहि.
रचना जिनउपदेशकी, परमोत्तम तिनु काल;
इनमें सब मत रहत हैं, करतें निज संभाल.
जिन सोही है आतमा, अन्य होई सो कर्म;
कर्म कटे सो जिनबचन, तत्वग्यानिको मर्म.
जब जान्यो निजरुपकों, तब जान्यो सब लोक;
नहिं जान्यो निज रूपको सब जान्यो सो फोक.
एहि दिशाकी मूढता, है नहिं जिनपें भाव;
जिनसें भाव बिनु कबू, नहिं छूटत दुखदाव.
व्यवहारसें देव जिन, निहचेसें है आप;
एहि बचनसें समज ले, जिनप्रवचनकी छाप.
एहि नहीं है करुपना, एही नहीं विभंग;
जब जागेंगे आतमा, तब लागेंगे रंग.

९१. मुंबई. वैशाख वद ४ गुरु. १९४६.

मारग साचा मिल गया, छूट गये संदेह;
होता सो तो जल गया, भिन्न किया निज देह.
समज पिछें सब सरल है, बिनू समज मुशकील;
ये मुशकीली क्या कहुं?
खोज पिंड ब्रह्मांडका, पत्ता तो लग जाय;
येहि ब्रह्मांडि वासना, जब जावे तब..........
आप आपकुं भुल गया, इनसें क्या अंधेर?
समर समर अब हसत है, नहिं भुलेंगे फेर.
जहां कलपना जलपना, तहां मानुं दुःख छांई;
मिटे कल्पना जलपना, तब वस्तू तिन पाई.
हे जीव क्या इच्छत हवे, हैं इच्छा दुःख मूल;
जब इच्छाका नाश तब, मिटे अनादि भूल.
ऐसी कहांसे मति भई, आप आप है नाहिं.
आपनकुं जब भुल गये, अवर कहांसे लाई.
आप आप ए शोधसें, आप आप मिल जाय;
आप मिलन नय बापको;

९२. मुंबई. वैशाख वद ५ शुक्र. १९४६.

इच्छावगरनुं कोई प्राणी नथी. विविध आशाथी तेमां पण मनुष्य प्राणी रोकायलुं छे. इच्छा, आशा ज्यांसुधी अतृप्त छे, त्यांसुधी ते प्राणी अधोवृत्तिवत् छे. इच्छाजयवाळुं प्राणी ऊर्ध्वगामीवत् छे.

९३. मुंबई. वैशाख वदी १२, १९४६.

आजे आपनुं एक पत्र मळ्युं; अत्र समय अनुकूळ छे. ते भणीनी समय कुशळता इच्छुं छउं.

आपने जे पत्र पाठववुं मारी इच्छामां हतुं, ते पत्र अधिक विस्तारथी लखवानी अवश्य होवाथी, तेमज तेम करवाथी तेनुं उपयोगीपणुं पण अधिक ठरतुं होवाथी, तेम करवा इच्छा हती, अने हजु पण छे. तथापि कार्योपाधिनुं एवुं सबळ रूप छे के एटलो शांत अवकाश मळी शकतो नथी, मळी शक्यो नहीं, अने हजु थोडो वखत मळवो पण संभवित नथी. आपने आ समयमां ए पत्र मळ्युं होत तो वधारे वधारे उपयोगी थात; तोपण हवे पछी पण एनुं उपयोगीपणुं तो अधिक ज आप पण मानी शकशो; आपनी जिज्ञासाना कंईक शमार्थे टुंकुं ते पत्रनुं व्याख्यान आप्युं छे.

आपनां पहेलां आ जन्ममां हुं लगभग बे वर्षथी कंईक वधारे काळथी गृहाश्रमी थयो छउं; ए आपनां जाणवामां छे. गृहाश्रमी जेने लईने कही शकाय छे, ते वस्तु अने

मने ते वखतमां कंई घणो परिचय पड्यो नथी; तोपण तेनुं बनतुं कायिक, वाचिक अने मानसिक वलण मने तेथी घणुं खरुं समजायुं छे; अने ते परथी तेनो अने मारो संबंध असंतोषपात्र थयो नथी; एम जणाववानो हेतु एवो छे के गृहाश्रमनुं व्याख्यान सहज मात्र पण आपतां ते संबंधी वधारे अनुभव उपयोगी थाय छे; मने कंईक सांस्कारिक अनुभव उगी नीकळवाथी एम कही शकुं छउं के मारो गृहाश्रम अत्यार सुधी जेम असंतोषपात्र नथी, तेम उचित संतोषपात्र पण नथी. ते मात्र मध्यम छे; अने ते मध्यम होवामां पण मारी केटलीक उदासीनवृत्तिनी सहायता छे.

तत्त्वज्ञाननी गुप्त गुफानां दर्शन लेतां गृहस्थाश्रमथी विरक्त थवानुं अधिकतर सूजे छे.– अने खचित ते तत्त्वज्ञाननो विवेक पण आने उग्यो हतो; काळनां बळवत्तर अनिष्टपणाने लीधे तेने यथायोग्य समाधिसंगनी अप्राप्तिने लीधे ते विवेकने महाखेदनी साथे गौण करवो पड्यो; अने खरे! जो तेम न थई शक्युं होत तो तेनां जीवननो अंत आवत. (तेना एटले आ पत्र लेखकना.)

जे विवेकने महाखेदनी साथे गौण करवो पड्यो छे, ते विवेकमां ज चित्तवृत्ति प्रसन्न रही जाय छे, बाह्य तेनी प्राधान्यता नथी राखी शकाती ए माटे अकथ्य खेद थाय छे. तथापि ज्यां निरुपायता छे, त्यां सहनता सुखदायक छे, एम मान्यता होवाथी मौनता छे.

कोई कोई वार संगीओ अने प्रसंगीओ तुच्छ निमित्त थई पडे छे; ते वेळा ते विवेकपर कोई जातिनुं आवरण आवे छे, त्यारे आत्मा बहु ज मुंझाय छे. जीवनरहित थवानी, देहत्याग करवानी दुःख स्थिति करतां ते वेळा भयंकर स्थिति थई पडे छे; पण एवुं झाझो वखत रहेतुं नथी; अने एम ज्यारे रहेशे त्यारे खचित देहत्याग करीश. पण असमाधिथी नहीं प्रवर्तुं एवी अत्यारसुधीनी प्रतिज्ञा कायम चाली आवी छे.

९४. मुंबई. ज्येठ सुद ४ गुरु. १९४६.

परिचयी! तमने हुं भलामण करूं छुं के, तमे योग्य थवानी तमारामां इच्छा उत्पन्न करो. हुं ते इच्छा पूर्ण करवामां सहायक थईश.

तमे मारां अनुयायी थयां, अने तेमां मने प्रधानपद जन्मांतरना योगथी होवाथी तमारे मारी आज्ञानुं अवलंबन करी प्रवर्त्तवुं ए उचित गण्युं छे.

अने हुं पण तमारी साथे उचितपणे प्रवर्तवा इच्छुं छुं, बीजी रीते नहीं.

जो तमे प्रथम जीवनस्थिति पूर्ण करो, तो धर्मार्थे मने इच्छो. एवुं करवुं उचित गणुं छुं; अने जो हु करूं तो धर्मपात्र तरीके मारूं स्मरण थाय एम थवुं जोईए.

बन्ने धर्ममूर्त्ति थवा प्रयत्न करीए. मोटा हर्षथी प्रयत्न करीए.

तमारी गति करतां मारी गति श्रेष्ठ थशे एम अनुमान्युं छे–"मतिमां."

तेनो लाभ तमने आपवा इच्छुं छुं; कारण घणा निकटना तमे संबंधी छो.

ते लाभ तमे लेवा इच्छता हो, तो बीजी कलममां कह्या प्रमाणे जरूर करशो एवी आशा राखुं छुं.

तमे स्वच्छताने बहु ज इच्छजो. वीतरागभक्तिने बहु ज इच्छजो. मारी भक्तिने समभावथी इच्छजो. तमे जे वेळा मारी संगतिमां हो ते वेळा सर्व प्रकारे मने आनंद थाय तेम रहेजो.

विद्याभ्यासी थाओ.

विद्यायुक्त विनोदी संभाषण माराथी करजो.

हुं तमने युक्त बोध आपीश. तमे रूपसंपन्न, गुणसंपन्न, अने रीद्धि तेम ज बुद्धिसंपन्न तेथी थशो. पाछी ए दशा जोई हुं परम प्रसन्न थईश.

९५. मुंबई. जेठ सुद ११, शुक्र, १९४६.

सवारना छ थी आठ सुधीनो वखत समाधियुक्त गयो हतो. अखाजीना विचारो घणां स्वस्थ चित्तथी वाच्यां हता, मनन कर्या हता.

९६. मुंबई. जेठ सुद १२, शनि, १९४६.

आवती काले रेवाशंकरजी आववाना छे, माटे त्यारथी नीचेनो क्रम प्रभु पार्श्व सचवावो.

१. कार्यप्रवृत्ति. २. साधारण भाषण—सकारण. ३. बन्नेना अंतःकरणनी निर्मळ प्रीति. ४. धर्मानुष्ठान. ५. वैराग्यनी तीव्रता.

९७. मुंबई. जेठ वद ११, शुक्र, १९४६.

तने तारूं होवापणुं मानवामां कयां शंका छे? शंका होय तो ते खरी पण नथी.

९८. मुंबई. जेठ वद १२, शनि, १९४६.

गई काल रात्रे एक अद्भुत स्वप्न आव्युं हतुं, जेमां बे एक पुरुषोनी समीपे आ जगत्नी रचनानुं स्वरूप वर्णव्युं हतुं; प्रथम सर्व भूलावी पछी जगत्नुं दर्शन कराव्युं हतुं. स्वप्नमां महावीरदेवनी शिक्षा सप्रमाण थई हती. ए स्वप्ननुं वर्णन घणुं सुंदर अने चमत्कारिक होवाथी परमानंद थयो हतो. हवे पछी ते संबंधी अधिक.

९९. मुंबई. आषाड सुद ४, शनि, १९४६.

कळिकाळे मनुष्यने स्वार्थपरायण अने मोहवश कर्या.

जेनुं हृदय शुद्ध, संतनी बतावेली वाटे चाले छे तेने धन्य छे.

सत्संगना अभावथी चढेली आत्मश्रेणि घणुंकरीने पतित थाय छे.

१००. मुंबई. आषाड सुद ५, रवि, १९४६.

ज्यारे आ व्यवहारोपाधि ग्रहण करी त्यारे ते ग्रहण करवानो हेतु आ हतोः "भविष्यकाळे जे उपाधि घणो वखत रोकशे, ते उपाधि वधारे दुःखदायक थाय तो पण थोडा वखतमां भोगवी लेवी ए वधारे श्रेयस्कर छे."

ए उपाधि नीचेना हेतुथी समाधिरूप थशे एम मान्युं हतुं.

"धर्मसंबंधी वधारे वातचित आ काळमां गृहवासपरत्वे न आवे तो सारूं"

भले तने वसमुं लागे, पण ए ज क्रममां प्रवर्त्त. खचित करीने अने क्रममां प्रवर्त्त. दुःखने सहन करी, क्रमनी साचवणीना परिसहने सहन करी, अनुकूळ-प्रतिकूळ उपसर्गने सहन करी तुं अचळ रहे. अत्यारे कदापि वसमुं, अधिकतर लागशे, पण परिणामे ते वसमुं समुं थशे. घेरामां घेराईश नहीं. फरिफरी कहुं छुं, घेराईश नहीं. दुःखी थईश, पश्चात्ताप करीश; ए करतां अत्यारथी आ वचनो घटमां उतार-प्रीतिपूर्वक उतार.

१. कोईना पण दोष जो नहीं. तारा पोताना दोषथी, जे कंई थाय छे ते, थाय छे एम मान.

२. तारी (आत्म) प्रशंसा करीश नहीं; अने करीश तो तुं ज हलको छे एम हुं मानुं छुं.

३. जेम बीजाने प्रिय लागे तेवी तारी वर्त्तणुक करवानुं प्रयत्न करजे. एकदम तेमां तने सिद्धि नहीं मळे. वा विघ्न नडशे, तथापि दृढ आग्रहथी हळवे हळवे ते क्रमपर तारी निष्ठा लावी मूकजे.

४. तुं व्यवहारमां जेनाथी जोडायो हो तेनाथी अमुक प्रकारे वर्तवानो निर्णय करी तेने जणाव. तेने अनुकूल आवे तो तेम; नहीं तो ते जणावे तेम प्रवर्त्तजे. साथे जणावजे के तमारा कार्यमां (जे मने सोंपो तेमां) कोई रीते मारी निष्ठाथी करीने हानि नही पहोंचाडुं. तमे मारा संबंधमां बीजी कंई कल्पना करशो नहीं; मने व्यवहारसंबंधी अन्यथा लागणी नथी. तेम हुं तमाराथी वर्त्तवा इच्छतो नथी, एटलुं ज नहीं पण कंई मारूं विपरिताचरण मन वचन कायाए थयुं, तो ते माटे पश्चात्तापी थईश. एम नहीं करवा आगळथी बहु सावचेती राखीश. तमे सोंपेलुं काम करतां हुं निरभिमानी रहीश. मारी भूलने माटे मने ठपको आपशो ते सहन करीश. मारूं चालशे त्यांसुधी स्वपने पण तमारो द्वेष वा तमारासंबंधी कोईपण जातनी अन्यथा कल्पना करीश नहीं. तमने कोई जातनी शंका थाय तो मने जणावशो, तो तमारो उपकार मानीश, अने तेनो खरो खुलासो करीश. खुलासो नहीं होय तो मौन रहीश, परंतु असत्य बोलीश नहीं. मात्र तमारी पासेथी एटलुं ज इच्छुं छउं के, कोईपण प्रकारे तमे मने निमित राखी अशुभयोगमां प्रवृत्ति करशो नहीं; तमारी इच्छानुसार तमे वर्त्तजो तेमां मारे कंईपण अधिक कहेवानी जरूर नथी. मात्र मने मारी निवृत्तिश्रेणिमां वर्त्तवा देतां कोई रीते तमारूं अंतःकरण टूंकुं करशो नहीं; अने टूंकुं करवा जो तमारी इच्छा होय तो खचित करीने मने आगळथी जणावी देजो. ते श्रेणिने साचववा मारी इच्छा छे अने ते माटे एथी हुं योग्य करी लईश. मारूं चालतां सुधी तमने दुभवीश नहीं अने छेवटे ए ज निवृत्तिश्रेणी तमने अप्रिय हशे तोपण हुं जेम बनशे तेम जाळवणीथी, तमारी समीपथी, तमने कोई पण जातनी हानि कर्या वगर बनतो लाभ करीने, हवे पछीना गमेते काळ माटे पण तेवी इच्छा राखीने खसी जईश.

१०१. मुंबई. वैशाख सुद ३, १९४६.

(१.)

आ उपाधिमां पड्या पछी जो मारुं लिंगदेहजन्यज्ञान-दर्शन तेवुं ज रह्युं होय,-यथार्थ ज रह्युं

होय तो जुठाभाई अशाड शुदी ९ गुरुनी रात्रे समाधिशीत थई आ क्षणिक जीवननो त्याग करी जशे, एम ते ज्ञान सूचवे छे.

(२.) मुंबई. अशाड शुद १०, १९४६.

लिंगदेहजन्य ज्ञानमां उपाधिने लीधे यत्किंचित् फेर थयो जणायो. पवित्रात्मा जुठाभाई उपरनी तिथिए पण दिवसे स्वर्गवासी थयाना आजे खबर मळ्या.

ए पावन आत्माना गुणोनुं शुं स्मरण करवुं? ज्यां विस्मृतिने अवकाश नथी, त्यां स्मृति थई गणाय ज केम?

(३.)

एनुं लौकिक नाम ज देहधारी दाखल सत्य हतुं. ए आत्मदशारूपे खरो वैराग्य हतो.

मिथ्यावासना जेनी बहु क्षीण थई हती. वीतरागनो परमरागी हतो. संसारनो परम-जुगुप्सित हतो. भक्तिनुं प्राधान्य जेनां अंतरमां सदाय प्रकाशित हतुं. सम्यक्भावथी वेदनीय कर्म वेदवानी जेनी अद्भुत समता हती. मोहनीय कर्मनुं प्रबळ जेना अंतरमां बहु शून्य थयुं हतुं. मुमुक्षुता जेनामां उत्तम प्रकारे दीपी नीकळी हती. एवो ए जुठाभाईनो पवित्रात्मा आजे जगत्नो, आ भागनो त्याग करीने चाल्यो गयो. आ सहचारियोथी मुक्त थयो. धर्मना पूर्णाल्हादमां आयुष्य अचिंतु पूर्ण कर्युं.

(४.)

अरेरे! एवा धर्मात्मानुं टुंकुं जीवन आ काळमां होय ए कंई वधारे आश्चर्यकारक नथी. एवा पवित्रात्मानी आ काळमां क्यांथी स्थिति होय? बीजा संगियोनां एवां भाग्य क्यांथी होय के आवा पवित्रात्मानां दर्शननो लाभ अधिक काळ तेमने थाय? मोक्षमार्गने दे एवुं सम्यक्पणुं जेना अंतरमां प्रकाश्युं हतुं, एवा पवित्रात्मा जुठाभाईने नमस्कार हो! नमस्कार हो!

१०२. मुंबई. अशाड शुद ११, १९४६.

(१.) उपाधिनुं प्रबळ विशेष रहे छे. जीवन काळमां एवो कोई योग आववानो निर्मित होय त्यां मौन पणे—उदासीन भावे प्रवृत्ति करी लेवी एज श्रेयस्कर छे.

(२.) भगवतीजीना पाठ संबंधमां टुंको खुलासो निचे आप्यो छे.

सुह जोगं पडुच्च अणारंभी, असुहजोगं पडुच्च आयारंभी, परारंभी, तदुभयारंभी.

शुभ योगनी अपेक्षाए अनारंभी; अशुभयोगनी अपेक्षाए आत्मारंभी; परारंभी; तदुभयारंभी (आत्मारंभी अने अनारंभी).

अहीं शुभनो अर्थ पारिणामिक शुभथी लेवो जोईए, एम मारी दृष्टि छे. पारिणामिक एटले जे परिणामे शुभ वा जेवुं हतुं तेवुं रहेवुं छे ते.

अहीं योगनो अर्थ मन, वचन अने काया छे. (मारी दृष्टिथी.)

शास्त्रकारनो ए व्याख्यान आपवानो मुख्य हेतु यथार्थ दर्शाववानो अने शुभ योगमां प्रवृत्ति कराववानो हशे, एम हुं मानुं छउं. पाठमां बोध घणो सुंदर छे.

(३.) तमे मारा मेळापने इच्छो छो; पण आ कंई अनुचित काळ उदय आव्यो छे. एटले तमने मेळापमां पण हुं श्रेयस्कर नीवडुं एवी थोडी ज आशा छे.

यथार्थ उपदेश जेमणे कर्यो छे, एवा वीतरागना उपदेशमां परायण रहो, ए मारी विनयपूर्वक तमने बन्ने भाईओने अने बीजाओने भलामण छे.

मोहाधीन एवो मारो आत्मा बाह्योपाधिथी केटले प्रकारे घेरायो छे ते तमे जाणो छो, एटले अधिक शुं लखुं?

हाल तो तमेज तमाराथी धर्मशिक्षा ल्यो, योग्य पात्र थाओ. हुं पण योग्य पात्र थाउं. आगळ वधारे जोईशुं.

१०३. मुंबई. अशाड शुदी १५ बुध. १९४६.

(१.) चि०सत्यपरायणना स्वर्गवाससूचक शब्दो भयंकर छे. एवां रत्नोनुं लांबुं जीवन परंतु काळने पोषातुं नथी. धर्मेच्छकनो एवो अनन्य सहायक मायादेवीने रहेवा देवो योग्य न लाग्यो. आ आत्मानो आ जीवननो राहस्यिक विश्राम काळनी प्रबळ दृष्टिए खेंची लीधो; ज्ञानदृष्टिथी शोकनो अवकाश नथी मनातो; तथापि तेनां उत्तमोत्तम गुणो तेम करवानी आज्ञा करे छे, बहु स्मरण थाय छे; वधारे नथी लखी शकतो.

सत्यपरायणना स्मरणार्थे बने तो एक शिक्षाग्रंथ लखवा विचारूं छउं.

(२.) "आहार विहार अने निहारनो नियमित" ए वाक्यनो संक्षेपार्थ आम छे:—

जेमां योगदशा आवे छे; तेमां द्रव्य आहार, विहार अने निहार (शरीरना मळनी त्याग क्रिया) ए नियमित एटले जेवी जोईए तेवी, आत्माने निर्बाधक, क्रियाथी ए प्रवृत्ति करनारो.

धर्ममां प्रसक्त रहो एज फरिफरी भलामण. सत्य परायणना मार्गनुं सेवन करीशुं तो जरूर सुखी थईशुं, पार पामीशुं, एम हुं धारूं छउं.

उपाधिग्रस्त रायचंदना यथायोग्य.

१०४. मुंबई. अशाड वद ४ रवि, १९४६.

विश्वासथी वर्त्ति, अन्यथा वर्त्तनारा आजे पस्तावो करे छे.

१०५. मुंबई. अशाड वद ७ भोम, १९४६.

निरंतर निर्भयपणाथीरहित एवा आ भ्रांतिरूप संसारमां वीतरागत्व एज अभ्यासवा योग्य छे; निरंतर निर्भयपणे विचरवुं एज श्रेयस्कर छे; तथापि काळनी अने कर्मनी विचित्रताथी पराधीन पणे आ···करीए छीए.

जेनुं अपार महात्म्य छे, एवी तीर्थंकरदेवनी वाणीनी भक्ति करो.

१०६. मुंबई. अशाड वद ११ शनि, १९४६.

(१.) अणुछतुं, याचा वगरनुं आ जगत् तो जुओ.

मुंबई. अशाड वद १२ रवि. १९४६.

(२.) दृष्टि एवी स्वच्छ करो के जेमां सूक्ष्ममां सूक्ष्म दोष पण देखाई शके; अने देखायाथी क्षय थई शके.

१०७. मुंबई. (नागदेवी) अशाड वद ,, १९४६.

आपनुं 'योगवासिष्ठ' नुं पुस्तक आ साथे मोकलुं छुं. उपाधिनो ताप शमाववाने ए शीतळ चंदन छे; आधि व्याधिनुं एनी वाचनामां आगमन संभवतुं नथी. आपनो ए माटे उपकार मानुं छुं.

आपनी पासे कोई कोई वार आववामां पण एक ज ए ज विषयनी जिज्ञासा छे. घणां वर्षोथी आपना अंतःकरणमां वास करी रहेल ब्रह्मविद्यानुं आपना ज मुखथी श्रवण थाय, तो एक शांति छे. कोई पण वाटे कल्पित वासनाओनो नाश थई यथायोग्य स्थितिनी प्राप्ति शिवाय अन्य इच्छा नथी. पण व्यवहारपरत्वे केटलीक उपाधि रहे छे, एटले सत्समागमनो अवकाश जोईए तेटलो मळतो नथी; तेम ज आपने पण तेटलो वखत आपवानुं केटलांक कारणोथी अशक्य समजुं छुं; अने ए ज कारणथी फरिफरी अंतःकरणनी छेवटनी वृत्ति आपने जणावी शकतो नथी; तेम ज ते परत्वे अधिक वातचित थई शकती नथी. ए एक पुण्यनी न्यूनता; बीजुं शुं?

व्यवहारपरत्वे कोई रीते आपना संबंधथी लाभ लेवानुं स्वप्नुं पण इच्छयुं नथी; तेम ज आप जेवा बीजाओनी समीपथी पण एनी इच्छा राखी नथी. एक जन्म अने ते थोडा ज काळनो प्रारब्धानुसार गाळी लेवो तेमां दैन्यता उचित नथी; ए निश्चय प्रिय छे. सहजभावे वर्त्तवानी अभ्यासप्रनालिका केटलांक (जुज) वर्ष थयां आरंभित छे; अने एथी निवृत्तिनी वृद्धि छे. आ वात अहीं जणाववानो हेतु एटलो ज के आप अशंकित हशो; तथापि पूर्वापरे पण अशंकित रहेवा माटे जे हेतुथी आपना भणी मारूं जोवुं छे ते जणाव्युं छे; अने ए अशंकितता संसारथी औदासीन्य भावने पामेली दशाने सहायक थशे एम मान्युं होवाथी (जणाव्युं छे.)

'योगवासिष्ठ' परत्वे आपने कंई जणाववा इच्छुं छुं (प्रसंग मळ्ये).

जैनना आग्रहथी ज मोक्ष छे; एम आत्मा घणा वखत थयां मानवुं भूली गयो छे. मुक्तभावमां (!) मोक्ष छे एम धारणा छे; एटले वातचितवेळा आप कंई अधिक कहेतां नहीं स्थंभो एम विज्ञापन छे.

१०८. मुंबई. १९४६. अषाड.

पुस्तक वांचवामां जेथी उदासीनपणुं, वैराग्य के चित्तनी स्वस्थता थती होय तेवुं गमे ते पुस्तक वांचवुं. तेमां योग्यपणु प्राप्त थाय तेवुं पुस्तक वांचवानो विशेष परिचय राखवो.

धर्मकथा लखवा विषे जणाव्युं तो ते धार्मिक कथा मुख्यकरीने तो सत्संगने विषे ज रही छे. दुषमकाळपणे वर्त्तता आ काळने विषे सत्संगनुं महात्म्य पण जीवना ख्यालमां आवतुं नथी. कल्याणना मार्गना साधन कियां होय? ते घणी घणी क्रियादि करनार एवा जीवने पण खबर होय एम जणातुं नथी.

त्यागवा योग्य एवा स्वच्छंदादि कारणो तेने विषे तो जीव रुचिपूर्वक प्रवर्त्ती रह्या छे. जेनुं आराधन करवुं घटे छे एवा आत्मस्वरूप सत्पुरुषो विषे कांतो विमुखपणुं अने कांतो अविश्वासपणुं वर्त्ते छे. अने तेवा असत्संगीओना सहवासमां कोई कोई मुमुक्षुओने पण रह्या करवुं पडे छे. ते दुःखीमांना तमे अने मुनिआदि पण कोई कोई अंशे गणवा योग्य छो. असत्संग अने स्वेच्छाए वर्तना न थाय अथवा तेने जेम न अनुसराय तेम प्रवर्त्तनथी अंतर्वृत्ति राखवानो विचार राख्या ज करवो ए सुगम साधन छे.

१०९. मुंबई १९४६. अषाढ.

पूर्वित कर्मनो उदय बहु विचित्र छे. हवे जाग्या त्यांथी प्रभात.

तीव्ररसे करी, मंदरसेकरी कर्मनुं बंधन थाय छे. तेमां मुख्य हेतु रागद्वेष छे. तेथी परिणामे वधारे पस्तावुं थाय छे.

शुद्धयोगमां रहेला आत्मा अणारंभी छे, अशुद्ध योगमां रहेल आत्मा आरंभी छे. ए वाक्य वीरनी भगवतीनुं छे. मनन करशो.

अरस्परस तेम थवाथी, धर्मने विसर्जन थयेल आत्माने स्मृतिमां योगपद सांभरे. बहुल कर्मना योगे पंचम काळमां उत्पन्न थया, पण कांईक शुभना उदयथी जे योग मळ्यो छे तेवो घणाज थोडा आत्माने मर्मबोध मळे छे; अने ते रुचवुं बहु दुर्घट छे. ते सत्पुरुषोनी कृपादृष्टिमां रह्युं छे. अल्पकर्मना योग हशे तो बनशे. निःसंशय जे पुरुषनी योगवाई मळी ते पुरुषने शुभोदय थाय तो नक्की बने; पछी न बने तो बहुल कर्मनो दोष!

११०. मुंबई १९४६. अषाढ.

धर्मध्यान लक्ष्यार्थथी थाय एज आत्महितनो रस्तो छे. चित्तना संकल्पविकल्पथी रहित थवुं ए महावीरनो मार्ग छे. अलिप्तभावमां रहेवुं ए विवेकीनुं कर्तव्य छे.

१११. ववाणीआ श्रा. व. ५ भोम, १९४६.

जणं जणं दिसं ईच्छइ तणं तणं दिसं अपडिबद्धे.

जे जे दिशा भणी जवुं इच्छे ते ते दिशा जेने अप्रतिबद्ध अर्थात् खुली छे. (रोकी शकती नथी.)

आवी दशानो अभ्यास ज्यांसुधी नहीं थाय; त्यांसुधी यथार्थ त्यागनी उत्पत्ति थवी केम संभवे?

पौद्गलिक रचनाए आत्माने स्थंभित करवो उचित नथी.

११२. ववाणीआ श्रावण वदी १३ बुध, १९४६.

आजे मतांतरथी उत्पन्न थयेलां पहेलां पर्युषण आरंभायां. आवता मासमां बीजां आरंभाशे. सम्यक्‌दृष्टिथी मतांतर दूर मुकी जोतां एज मतांतर बेवडा लाभनुं कारण छे, कारण बेवडो धर्म संपादन करी शकाशे.

चित्त गुफाने योग्य थई गयुं छे. कर्मरचना विचित्र छे,

११३. ववाणीआ. प्र० भाद्र, सुद, ३ सोम, १९४६.

(१.) आपना दर्शननो लाभ लीधां लगभग एक मास उपर कंई वखत थयो. मुंबई मूक्यां एक पखवाडियुं थयुं.

मुंबईनो एक वर्षनो निवास उपाधिग्राह्य ग्रह्यो. समाधिरूप एक आपनो समागम, तेनो जेवो जोईए तेवो लाभ प्राप्त न थयो.

ज्ञानीओए कल्पेलो खरेखरो आ कळिकाळ ज छे. जनसमुदायनी वृत्तिओ विषयकषायादिकथी विषमताने पामी छे. एनुं बळवत्तरपणुं प्रत्यक्ष छे. राजसिवृत्तिनुं अनुकरण तेमने प्रिय थयुं छे. तात्पर्यविवेकीओनी अने यथायोग्य उपशमपात्रनी छायां पण मळती नथी. एवा विषमकाळमां जन्मेलो आ देहधारी आत्मा अनादिकाळना परिभ्रमणना थाकथी विश्रांति लेवा आवतां अविश्रांति पामी सपडायो छे. मानसिक चिंता क्यांय कही शकाती नथी. कहेवानां पात्रोनी पण खामी छे; त्यां हवे शुं करवुं?

जो के यथायोग्य उपशमभावने पामेलो आत्मा संसार अने मोक्षपर समवृत्तिवाळो होय छे, एटले अप्रतिबद्धपणे विचरी शके छे; पण आ आत्माने तो हजु ते दशा प्राप्त थई नथी. तेनो अभ्यास छे. त्यां तेने पडखे आ प्रवृत्ति शामाटे उभी हशे?

जेनी निरुपायता छे तेनी सहनशीलता सुखदायक छे अने एम ज प्रवर्तन छे; परंतु जीवन पूर्ण थतां पहेलां यथायोग्यपणे नीचेनी दशा आववी जोईए:—

१. मन, वचन अने कायाथी आत्मानो मुक्तभाव.

२. मननुं उदासीनपणे प्रवर्त्तन.

३. वचननुं स्यद्वादपणुं (निराग्रहपणुं).

४. कायानी वृक्षदशा. (आहार विहारनी नियमितता).

अथवा सर्व संदेहनी निवृत्ति; सर्व भयनुं छूटवुं; अने सर्व अज्ञाननो नाश.

अनेक प्रकारे संतोए शास्त्रवाटे तेनो मार्ग कह्यो छे. साधनो बताव्यां छे. योगादिकथी थयेलो पोतानो अनुभव कह्यो छे; तथापि तेथी यथायोग्य उपशमभाव आववो दुर्लभ छे. ते मार्ग छे; परंतु उपादाननी बळवान स्थिति जोईए. उपादाननी बळवान स्थिति थवा निरंतर सत्संग जोईए, ते नथी.

(२.) शिशुवयमांथी ज ए वृत्ति उगवाथी कोई प्रकारनो परभाषाभ्यास न थई शक्यो. अमुक संप्रदायथी शास्त्राभ्यास न थई शक्यो. संसारना बंधनथी इहापोहाभ्यास पण न थई शक्यो; अने ते न थई शक्यो तेने माटे कंई बीजी विचारणा नथी. एथी आत्मा अधिक विकल्पी थात. (सर्वने माटे विकल्पीपणुं नहीं, पण एक हुं पोतानी अपेक्षाए कहुं छुं) अने विकल्पादिक क्लेशनो तो नाश ज करवो इच्छयो हतो, एटले जे थयुं ते कल्याणकारक ज; पण हवे श्रीरामने जेम महानुभाव वसिष्ठ भगवाने आ ज दोषनुं विसरण कराव्युं हतुं तेम कोण करावे?

अर्थात् शास्त्रनो भाषाभ्यासविना पण घणो परिचय थयो छे, धर्मना व्यावहारिक ज्ञाताओनो पण परिचय थयो छे, तथापि आ आत्मानुं आनंदावरण एथी टळे एम नथी, मात्र सत्संग शिवाय, योगसमाधि शिवाय, त्यां केम करवुं?

आटलुं पण दर्शाववानुं कोई सत्पात्र स्थळ नहोतुं. भाग्योदये आप मळ्या के जेने ए ज रोमे रोमे रुचिकर छे.

(३.) कायानुं नियमितपणुं.
वचननुं स्याद्वादपणुं.
मननुं औदासीन्यपणुं.
आत्मानुं मुक्तपणुं.
(आ छेल्ली समजण.)

११४. ववाणीआ. प्रथम भा. शु. ४, १९४६.

आजना पत्रमां, मतांतरथी बेवडो लाभ थाय छे एवुं आ पर्युषण पर्व सम्यक्दृष्टिथी जोतां जणायुं; ए वात रूची, तथापि कल्याण अर्थे ए दृष्टि उपयोगी छे. समुदायनां कल्याण अर्थे जोतां बे पर्युषण दुःखदायक छे. प्रत्येक मतांतर समुदायमां वधवा न जोईए, घटवां जोईए.

११५. ववाणीआ. प्रथम भा. शु ६, १९४६.

प्रथम संवत्सरीए ए दिवस पर्यंत संबंधीमां कोईपण प्रकारे तमारो अविनय, आसातना, असमाधि मारा मन, वचन, कायाना कोईपण योगाध्यवसायथी थई होय तेने माटे पुनः पुनः क्षमावुं छउं.

अंतर्ज्ञानथी स्मरण करतां एवो कोई काळ जणातो नथी वा सांभरतो नथी के जे काळमां, जे समयमां आ जीवे परिभ्रमण न कर्युं होय, संकल्प–विकल्पनुं रटन न कर्युं होय, अने एवडे 'समाधि' न भूल्यो होय, निरंतर ए स्मरण रह्या करे छे, अने ए महा वैराग्यने आपे छे.

वळी स्मरण थाय छे के ए परिभ्रमण केवळ स्वछंदथी करतां जीवने उदासीनता केम न आवी? बीजा जीवो परत्वे क्रोध करतां, मान करतां, माया करतां, लोभ करतां के अन्यथा करतां ते माठुं छे एम यथायोग्य कां न जाण्युं? अर्थात् एम जाणवुं जोईतुं हतुं, छतां न जाण्युं ए वळी फरी परिभ्रमण करवानो वैराग्य आपे छे.

वळी स्मरण थाय छे के जेना विना एक पळ पण हुं जीवी नहीं शकुं एवा केटलाक पदार्थो (स्त्रियादिक) ते अनंतवार छोडतां, तेनो वियोग थयां अनंत काळ पण थई गयो; तथापि तेना विना जीवायुं ए कंई थोडुं आश्चर्यकारक नथी. अर्थात् जे जे वेळा तेवो प्रीतिभाव कर्यो हतो ते ते वेळा ते कल्पित हतो. एवो प्रीतिभाव कां थयो? ए फरिफरी वैराग्य आपे छे.

वळी जेनुं मुख कोई काळे पण नहीं जोउं; जेने कोई काळे हुं ग्रहण नहीं ज करूं; तेने घेर पुत्रपणे, स्त्रिपणे, दासपणे, दासीपणे, नाना जंतुपणे शामाटे जन्म्यो? अर्थात् एवा द्वेषथी एवा

रूपे जन्मवुं पड्युं! अने तेम करवानी तो इच्छा न होती! कहो ए स्मरण थतां आ क्लेषित आत्मा परत्वे जुगुप्सा नहीं आवती होय? अर्थात् आवे छे.

वधारे शुं कहेवुं? जे जे पूर्वनां भवांतरे भ्रांतिपणे भ्रमण कर्युं; तेनुं स्मरण थतां हवे केम जीववुं? ए चिंतना थई पडी छे. फरी नज जन्मवुं अने फरी एम नज करवुं एवुं दृढत्व आत्मामां प्रकाशे छे. पण केटलीक निरुपायता छे त्यां केम करवुं?

जे दृढता छे ते पूर्ण करवी; जरूर पूर्ण करवी एज रटण छे, पण जे कंई आडुं आवे छे, ते कोरे करवुं पडे छे, अर्थात् खसेडवुं पडे छे, अने तेमां काळ जाय छे. जीवन चाल्युं जाय छे, एने न जवा देवुं, ज्यांसुधी यथायोग्य जय न थाय त्यांसुधी, एम दृढता छे. तेनुं केम करवुं?

कदापि कोई रीते तेमांनुं कंई करीए तो तेवुं स्थान क्यां छे के ज्यां जईने रहीए? अर्थात् संतो क्यां छे, के ज्यां जईने ए दशामां बेसी तेनुं पोषण पामीए? त्यारे हवे केम करवुं?

"गमे तेम हो, गमे तेटलां दुःख वेठो. गमे तेटला परिसह सहन करो, गमे तेटला उपसर्ग सहन करो, गमे तेटली व्याधिओ सहन करो, गमे तेटली उपाधिओ आवी पडो, गमे तेटली आधिओ आवी पडो, गमे तो जीवनकाळ एक समय मात्र हो, अने दुर्निमित्त हो, पण एम करवुं ज त्यांसुधी हे जीव छूटको नथी."

आम नेपथ्यमांथी उत्तर मळे छे, अने ते यथायोग्य लागे छे.

क्षणे क्षणे पलटाती स्वभाववृत्ति नथी जोईती. अमुक काळ सुधी शून्य शिवाय कंई नथी जोईतुं; ते न होय तो अमुक काळ सुधी संत शिवाय कंई नथी जोईतुं; ते न होय तो अमुक काळ सुधी सत्संग शिवाय कंई नथी जोईतुं; ते न होय तो **आर्याचरण** शिवाय कंई नथी जोईतुं; ते न होय तो जिन भक्तिमां अति शुद्ध भावे लीनता शिवाय कंई नथी जोईतुं; ते न होय तो पछी मागवानी इच्छा पण नथी. (**आर्याचरण**=आर्य पुरुषोए करेलां आचरण).

गम पड्याविना आगम अनर्थकारक थई पडे छे. सत्संगविना ध्यान ते तरंगरूप थई पडे छे. संतविना अंतनी वातमां अंत पमातो नथी.

लोक संज्ञाथी लोकाग्रे जवातुं नथी. लोक त्याग विना वैराग्य यथायोग स्थिति पामवो दुर्लभ छे.

११६. ववाणीआ. प्र. भादरवा शुद ७ शुक्र सं. १९४६.

मुंबाई इत्यादिक स्थळे वेठेली उपाधि, अहीं आव्या पछी एकांतादिकनो अभाव (नहीं होवापणुं) अने खळतानी अप्रियताने लीधे जेम बनशे तेम त्वराथी ते भणी आवीश.

११७. ववाणीआ. प्र. भादरवा शु. ११ भोम १९४६.

केटलांक वर्ष थयां एक महान इच्छा अंतःकरणमां प्रवर्त्ति रही छे. जे कोई स्थळे कही नथी, कही शकाई नथी, कही शकाती नथी; नहीं कहेवानुं अवश्य छे. महान परिश्रमथी घणुं करीने ते पार पडी शकाय एवी छे; तथापि ते माटे जेवो जोईए तेवो परिश्रम थतो नथी, ए एक आश्चर्य अने प्रमत्तता छे.

ए इच्छा स्वाभाविक उत्पन्न थई हती. ज्यांसुधी ते यथायोग्य रीते पार नहीं कराय त्यांसुधी आत्मा समाधिस्थ थवा इच्छतो नथी, अथवा थशे नहीं. कोई वेळा अवसर हशे तो ते इच्छानी छाया जणावी देवानुं प्रयत्न करीश.

ए इच्छानां कारणने लीधे जीव घणुं करीने विटंबनदशामां ज जीवन व्यतीत कर्यो जाय छे. जो के ते विटंबनदशा पण कल्याणकारक ज छे; तथापि बीजा प्रत्ये तेवी कल्याणकारक थवामां कंईक खामीवाळी छे.

अंतःकरणथी उगेलां अनेक ऊर्मियो तमने घणीवार समागममां जणाव्यां छे. सांभळीने केटलेक अंशे तमने अवधारवानी इच्छा थती जोवामां आवी छे. फरी भलामण छे के जे जे स्थळोए ते ते ऊर्मियो जणाव्यां होय ते ते स्थळे जतां फरिफरी तेनुं अधिक अवश्य स्मरण करशो.

आत्मा छे.
ते बंधायो छे.
ते कर्मनो कर्त्ता छे.
ते कर्मनो भोक्ता छे.
मोक्षनो उपाय छे.
आत्मा साधी शके छे.
आ जे छ महा प्रवचनो तेनुं निरंतर संशोधन करजो.

बीजानी विटंबनानो अनुग्रह नहीं करतां पोतानी अनुग्रहता इच्छनार जय पामतो नथी. एम प्राये थाय छे; माटे इच्छुं छउं के तमे स्वात्माना अनुग्रहमां दृष्टि आपी छे तेनी वृद्धि करता रहेशो; अने तेथी परनी अनुग्रहता पण करी शकशो.

धर्म ज जेनां अस्थि अने धर्म ज जेनी मिंजा छे, धर्म ज जेनुं लोही छे, धर्म ज जेनुं आमिष छे, धर्म ज जेनी त्वचा छे, धर्म ज जेनी इंद्रियो छे, धर्म ज जेनुं कर्म छे, धर्म ज जेनुं चलन छे, धर्म ज जेनुं बेसवुं छे, धर्मज जेनुं उभुं रहेवुं छे, धर्म ज जेनुं शयन छे, धर्म ज जेनी जागृति छे, धर्म ज जेनो आहार छे, धर्म ज जेनो विहार छे, धर्म ज जेनो निहार (?) छे, धर्म ज जेनो विकल्प छे, धर्म ज जेनो संकल्प छे, धर्म ज जेनुं सर्वस्व छे, एवा पुरुषनी प्राप्ति दुर्लभ छे. अने ते मनुष्यदेहे परमात्मा छे. ए दशाने शुं आपणे नथी इच्छता? इच्छिये छिये तथापि प्रमाद अने असत्संग आडे तेमां दृष्टि नथी देता.

आत्मभावनी वृद्धी करजो; अने देहभावने घटाडजो.

११८. (मोरबी) जेतपर. प्र. आ. वद ५ बुध. १९४६.

भगवतीसूत्रना पाठ संबंधमां बन्नेना अर्थ मने तो ठीक ज लागे छे. बाळजीवोनी अपेक्षाए टबाना लेखके भरेलो अर्थ हितकारक छे; मुमुक्षुने माटे तमे कल्पेलो अर्थ हितकारक छे;

संतोने माटे बन्नेय हितकारक छे; ज्ञानमां मनुष्यो प्रयत्न करे एटला माटे ए स्थळे प्रत्याख्यानने दुःप्रत्याख्यान कहेवानी अपेक्षा छे. यथायोग्य ज्ञाननी प्राप्ति जो न थई होय तो जे प्रत्याख्यान कर्यां होय ते देवादिक गति आपी संसारना ज अंगभूत थाय छे. ए माटे तेने दुःप्रत्याख्यान कह्यां; पण ए स्थळे प्रत्याख्यान ज्ञान विना नज करवां एम कहेवानो हेतु तीर्थंकर देवनो छे ज नहीं.

प्रत्याख्यानादिक क्रियाथी ज मनुष्यत्व मळे छे, उंच गोत्र अने आर्यदेशमां जन्म मळे छे तो, पछी ज्ञाननी प्राप्ति थाय छे; माटे एवी क्रिया पण ज्ञाननी साधनमूत समजवी जोईए छे.

११९. ववाणीआ. प्र. भा. वद १३ शुक्र १९४६.

क्षणमपि सज्जनसंगतिरेका, भवति भवार्णवतरणे नौका.

क्षणवारनो पण सत्पुरुषनो समागम ते संसाररूप समुद्र तरवाने नौकारूप थाय छे. ए वाक्य महात्मा शंकराचार्यजीनुं छे; अने ते यथार्थ ज लागे छे. अंतःकरणमां निरंतर एम ज आव्या करे छे के परमार्थरूप थवुं; अने अनेकने परमार्थे साध्य करवामां सहायक थवुं एज कर्त्तव्य छे, तथापि कंई तेवो योग हजु वियोगमां छे.

१२०. ववाणीआ. बीजा भा. शु. २ भोमे. १९४६.

अत्र जे उपाधि छे, ते एक अमुक कामथी उत्पन्न थई छे; अने ते उपाधि माटे शुं थशे एवी कंई कल्पना पण थती नथी; अर्थात् ते उपाधि संबंधी कंई चिंता करवानी वृत्ति रहेती नथी. ए उपाधि कळिकाळना प्रसंगे एक आगळनी संगतिथी उत्पन्न थई छे. अने जेम ते माटे थवुं हशे तेम थोडा काळमां थई रहेशे. एवी उपाधि आ संसारमां आववी, ए कंई नवाईनी वात नथी.

ईश्वर पर विश्वास राखवो ए एक सुखदायक मार्ग छे. जेनो दृढ विश्वास होय छे, ते दुःखी होतो नथी, अथवा दुःखी होय तो दुःख वेदतो नथी. दुःख उलटुं सुखरूप थई पडे छे. आत्मेच्छा एवी ज वर्ते छे के संसारमां प्रारब्धानुसार गमे तेवां शुभाशुभ उदय आवो, परंतु तेमां प्रीति अप्रीति करवानो आपणे संकल्प पण न करवो.

रात्रि अने दिवस एक परमार्थ विषयनुं ज मनन रहे छे. आहार पण एज छे. निद्रा पण एज छे, शयन पण एज छे, स्वप्न पण एज छे, भय पण एज छे, भोग पण एज छे, परिग्रह पण एज छे, चलन पण एज छे, आसन पण एज छे, अधिक शुं कहेवुं? हाड मांस अने तेनी मिंजाने एक ज एज रंगनुं रंगन छे. एक रोम पण एनो ज जाणे विचार करे छे अने तेने लीधे नथी कंई जोवुं गमतुं, नथी कंई सुंघवुं गमतुं, नथी कंई सांभळवुं गमतुं, नथी कंई चाखवुं गमतु के नथी कंई स्पर्शवुं गमतुं, नथी बोलवुं गमतुं के नथी मौन रहेवुं गमतुं, नथी बेसवुं गमतु के नथी उठवुं गमतुं, नथी सुवुं गमतुं के नथी जागवुं गमतुं, नथी खावुं गमतुं के नथी भूख्युं गमतुं, नथी असंग गमतो के नथी संग गमतो, नथी लक्ष्मी गमती के नथी अलक्ष्मी गमती; एम छे. तथापि ते प्रत्ये आशा निराशा कंईज उगतुं जणातुं नथी. ते हो तो पण भले अने न होतो पण भले. ए कंई दुःखनां कारण नथी. दुःखनां कारण मात्र विषमात्मा

छे. अने ते जो सम छे तो सर्व सुख ज छे. ए वृत्तिने लीधे समाधि रहे छे. तथापि बहारथी गृहस्थपणानी प्रवृत्ति नथी थई शकती, देह भाव देखाडवो पालवतो नथी, आत्मभावथी प्रवृत्ति बाह्यथी करवाने केटलोक अंतराय छे. त्यारे हवे केम करवुं? क्या पर्वतनी गुफामां जवुं? अने अलोप थई जवुं, एज रटाय छे. तथापि बहारथी अमुक संसारी प्रवृत्ति करवी पडे छे. ते माटे शोक तो नथी. तथापि सहन करवा जीव इच्छतो नथी! परमानंद त्यागी एने इच्छे पण केम? अने एज कारणथी ज्योतिष्यादिक तरफ हाल चित्त नथी. गमे तेवां भविष्यज्ञान अथवा सिद्धियोनी इच्छा नथी. तेम तेओनो उपयोग करवामां उदासीनता रहे छे. तेमां पण हाल तो अधिक ज रहे छे. माटे ए ज्ञान संबंधे चित्तनी स्वस्थताए विचारी मागेला प्रश्नो संबंधी लखीश अथवा समागमे जणावीश.

जे प्राणीओ एवा प्रश्नना उत्तर पामवाथी आनंद माने छे तेओ मोहाधीन छे, अने तेओ परमार्थनां पात्र थवां दुलभ छे एम मान्यता छे, तो तेवा प्रसंगमां आववुं पण गमतुं नथी. पण परमार्थ हेतुए प्रवृत्ति करवी पडशे तो कंई करीश. इच्छा तो थती नथी.

१२१. ववाणीआ, बी. भा. शु. ८ रवि १९४६.

देहधारीने विटंबना ए तो एक धर्म छे. त्यां खेद करीने आत्मविस्मरण शुं करवुं?

धर्मभक्तियुक्त एवा जे तमे तेनी पासे एवी प्रयाचना करवानो योग मात्र पूर्व कर्मे आप्यो छे. आत्मेच्छा एथी कंपित छे. निरुपायता आगळ सहनशीलता ज सुखदायक छे.

आ क्षेत्रमां आ काळे आ देहधारीनो जन्म थवो योग्य नहोतो, जो के सर्व क्षेत्रे जन्मवानी तेणे इच्छा रूंधी ज छे. तंथापि थयेला जन्म माटे शोक दर्शाववा आम········ लख्युं छे. कोई पण प्रकारे विदेही दशा वगरनुं, यथायोग्य जीवनमुक्त दशा वगरनुं, यथायोग्य निर्ग्रंथ-दशा वगरनुं क्षण एकनुं जीवन पण भाळवुं जीवने सुलभ लागतुं नथी तो पछी बाकी रहेलुं अधिक आयुष्य केम जशे? ए विटंबना आत्मेच्छानी छे.

यथायोग्य दशानो हजु मुमुक्षु छऊं. केटलीक प्राप्ति छे. तथापि सर्व पूर्णता प्राप्त थया विना आ जीव शांतिने पामे एवी दशा जणाती नथी. एक पर राग अने एक पर द्वेष एवी स्थिति एक रोममां पण तेने प्रिय नथी. अधिक शुं कहेवुं? परना परमार्थ शिवायनो देह ज गमतो नथी तो?

आत्मकल्याणमां प्रवृत्ति करशो.

१२२. ववाणीआ. बी. भा. शुद १४ रवि. १९४६.

मुमुक्षुतानां अंशोए गृहायलुं तमारूं हृदय परम संतोष आपे छे. अनादिकाळनुं परिभ्रमण हवे समाप्तताने पामे एवी जिज्ञासा, ए पण एक कल्याण ज छे. कोई एवो यथायोग्य समय आवी रहेशे के ज्यारे इच्छित वस्तुनी प्राप्ति थई रहेशे. निरंतर वृत्तियो लखता रहेशो. जिज्ञासाने

उत्तेजन आपता रहेशो. अने नीचेनी धर्मकथा श्रवण करी हशे तथापि फरिफरी तेनुं स्मरण करशो. सम्यक् दशानां पांच लक्षणो छे.

शम.
संवेग.
निर्वेद.
आस्था.
} अनुकंपा.

क्रोधादिक कषायोनुं शमाई जवुं, उदय आवेला कषायोमां मंदता थवी, वाळी लेवाय तेवी आत्मदशा थवी अथवा अनादि काळनी वृत्तिओ शमाई जवी ते शम.

मुक्त थवा शिवाय बीजी कोई पण प्रकारनी इच्छा नहीं, अभिलाषा नहीं ते सम्वेग.

ज्यारथी एम समजायुं के भ्रांतिमां ज परिभ्रमण कर्युं; त्यारथी हवे घणी थई! अरे जीव! हवे थोभ, ए निर्वेद.

महात्म्य जेनुं परम छे एवा निस्पृही पुरुषोनां वचनमां ज तल्लीनता ते श्रद्धा—आस्था.

ए सघळां वडे जीवमां स्वात्मतुल्य बुद्धि ते अनुकंपा.

आ लक्षणो अवश्य मनन करवां योग्य छे, स्मरवां योग्य छे. इच्छवां योग्य छे, अनुभववां योग्य छे.

१२३. ववाणीआ. बी. भा. शुद १४ रवि. १९४६.

तमारूं संवेग भरेलुं पत्र मळ्युं. पत्रोथी अधिक शुं जणावुं? ज्यांसुधी आत्मा आत्मभावथी अन्यथा एटले देह भावे वर्त्तशे, हुं करूं छउं एवी बुद्धि करशे, हुं रिद्धि इत्यादिके अधिक छउं एम मानशे, शास्त्रने जाळरूपे समजशे, मर्मने माटे मिथ्या मोह करशे, त्यांसुधी तेनी शांति थवी दुर्लभ छे. एज आ पत्ताथी जणावुं छउं. तेमां ज बहु शमायुं छे. घणे स्थळेथी वाच्युं होय, शुण्युं होय तोपण आ पर अधिक लक्ष राखशो.

१२४. मोरबी बी. भा. वद ४ गुरु. १९४६.

पत्र मळ्युं. शांति प्रकाश नथी मळ्युं.

आत्म शांतिमां प्रवर्त्तशो. योग्यता मेळवो, एम ज मळशे. पात्रताप्राप्तिनो प्रयास अधिक करो.

१२५. मोरबी. बी. भा. वद ७ रवि. १९४६.

(१) आठ रुचकप्रदेश संबंधीनुं प्रथम तमारूं प्रश्न छे.

उत्तराध्ययन सिद्धांतमां सर्व प्रदेशे कर्म वळगणा बतावी एनो हेतु एवो समजायो छे के ए कहेवुं उपदेशार्थे छे. सर्व प्रदेशे कहेवाथी शास्त्रकर्त्ता आठ रूचकप्रदेश कर्म रहित नथी एवो निषेध करे छे, एम समजातुं नथी. असंख्यात प्रदेशी आत्मामां ज्यारे मात्र आठ ज प्रदेश कर्म रहित छे, त्यारे असंख्यात प्रदेश पासे ते कई गणतिमां छे? असंख्यात आगळ तेनुं एटलुं बधुं लघुत्व छे के शास्त्रकारे उपदेशनी अधिकता माटे ए वात अंतःकरणमां राखी बहारथी आ

प्रमाणे उपदेश कर्यो; अने एवी ज शैली निरंतर शास्त्रकारनी छे. अंतर्मुहूर्त एटले बे घडीनी अंदरनो गमे ते वखत एम साधारण रीते अर्थ थाय छे. परंतु शास्त्रकारनी शैली प्रमाणे एनो अर्थ एवो करवो पडे छे के आठ समयथी उपरांत अने बे घडीनी अंदरना वखतने अंतर्मुहूर्त कहेवाय. पण रूढीमां तो जेम आगळ बताव्युं तेम ज समजाय छे. तथापि शास्त्रकारनी शैली ज मान्य छे. जेम अहीं आठ समयनी वात बहु लघुत्ववाळी होवाथी स्थळे स्थळे शास्त्रमां बतावी नथी, तेम आठ रूचकप्रदेशनी वात पण छे. एम मारूं समजवुं छे; अने तेने भगवती, प्रज्ञापना, ठाणंग इत्यादिक सिद्धांतो पुष्टि आपे छे.

वळी मारी समजण तो एम रहे छे के शास्त्रकारे बधां शास्त्रोमां न होय एवी पण कोई शास्त्रमां वात करी होय तो कंई चिंता जेवुं नथी, तेनी साथे ते एक शास्त्रमां कहेली वात सर्व शास्त्रनी रचना करतां शास्त्रकारनां लक्षमां ज हतुं, एम समजवुं. वळी बधां शास्त्र करतां कंई विचित्र वात कोई शास्त्रमां जणावी होय तो ए वधारे सम्मत करवा जेवी समजवी. कारण ए कोई वीरला मनुष्यने अर्थे वात कहेवाई होय छे. बाकी तो साधारण मनुष्यो माटे ज कथन होय छे. आम होवाथी आठ रूचकप्रदेश निर्बंधन छे, ए वात अनिषेध छे, एम मारी समजण छे. बाकीना चार अस्तिकायना प्रदेशने स्थळे ए रुचकप्रदेश मूकी समुद्घात करवानुं केवळी सबंधी जे वर्णन छे, ते केटलीक अपेक्षाए जीवनो मूळ कर्मभाव नथी एम समजाववा माटे छे. ए वात प्रसंगवशात् समागमे चर्चो तो ठीक पडशे.

(२) बीजुं प्रश्न चौदपूर्वधारी कंई ज्ञाने उणा एवा अनंत निगोदमां लाभे अने जघन्यज्ञान-वाळा पण अधिकमां अधिक पंदर भवे मोक्षे जाय ए वातनुं समाधान केम?

एनो उत्तर जे मारा हृदयमां छे, तेज जणावी दउं छउं के ए जघन्यज्ञान बीजुं अने ए प्रसंग पण बीजो छे. जघन्यज्ञान एटले सामान्यपणे पण मूळ वस्तुनुं ज्ञान, अतिशय संक्षेपमां छतां मोक्षना बीजरूप छे. एटला माटे एम कह्युं. अने एकदेशे उणुं एवुं चौदपूर्वधारीनुं ज्ञान ते एक मूळ वस्तुनां ज्ञान शिवाय बीजुं बधुं जाणनार थयुं; पण देहदेवळमां रहेलो शाश्वत पदार्थ जाणनार न थयुं. अने ए न थयुं तो पछी लक्ष वगरनुं फेंकेलुं तीर लक्ष्यार्थनुं कारण नथी तेम आ पण थयुं. जे वस्तु प्राप्त करवा चौदपूर्वनुं ज्ञान जिने बोध्युं छे ते वस्तु न मळी तो पछी चौदपूर्वनुं ज्ञान अज्ञानरूप ज थयुं. अहीं देशे उणुं चौदपूर्वनुं ज्ञान समजवुं. देशे उणुं केहेवाथी आपणी साधाण मतिथी एम समजाय के चौदपूर्वने छेडे भणी भणी आवी पहोंचतां एकाद अध्ययन के तेवुं रही गयुं अने तेथी रखड्या, परंतु एम तो नहीं. एटला बधां ज्ञाननो अभ्यासी एक अल्प भाग माटे अभ्यासमां पराभव पामे ए मानवा जेवुं नथी. अर्थात् कंई भाषा अघरी, अथवा अर्थ अघरो नथी के स्मरणमां राखवुं तेमने दुर्लभ पडे. मात्र मूळ वस्तुनुं ज्ञान न मळ्युं एटली ज उणाई, तेणे चौदपूर्वनुं बाकीनुं ज्ञान निष्फळ कर्युं. एक नयथी एवी विचारणा पण थई शके छे के शास्त्रो (लखेलांनां

पानां) उपाडवां अने भणवां एमां कंई अंतर नथी, जो तत्व न मळ्युं तो. कारण बेये बोजो ज उपाड्यो. पानां उपाड्यां तेणे कायाए बोजो उपाड्यो, भणी गया तेणे मने बोजो उपाड्यो, परंतु वास्तविक लक्षार्थ विना तेनुं निरूपयोगीपणुं थाय एम समजण छे. जेने घेर आखो लवण समुद्र छे ते तृषातुरनी तृषा मटाडवा समर्थ नथी; पण जेने घेर एम मीठा पाणीनी वीरडी छे, ते पोतानी अने बीजा केटलाकनी तृषा मटाडवा समर्थ छे. अने ज्ञान-दृष्टिए जोतां महत्व तेनुं ज छे.

तोपण बीजा नय पर हवे दृष्टि करवी पडे छे. अने ते ए के कोई रीते पण शास्त्राभ्यास हशे तो कंई पात्र थवानी जिज्ञासा थशे, अने काळे करीने पात्रता पण मळशे अने पात्रता बीजाने पण आपशे. एटले शास्त्राभ्यासनो निषेध अहीं करवानो हेतु नथी. पण मूळ वस्तुथी दूर जवाय एवा शास्त्राभ्यासनो तो निषेध करीए तो एकांतवादी नहीं कहेवाईए.

टुंकामां एम बे प्रश्नोना उत्तर लखुं छऊं. लेखन करतां वाचाए अधिक समजाववानुं बने छे. तो पण आशा छे के आथी समाधान थशे; अने ते पात्रपणाना कोई पण अंशोने वधारशे, एकांतिक दृष्टिने घटाडशे एम मान्यता छे.

अहो? अनंत भवना पर्यटनमां कोई सत्पुरुषना प्रतापे आ दशा पामेलो एवा आ देहधारीने तमे इच्छो छो, तेनी पासेथी धर्म इच्छो छो, अने ते तो हजु कोई आश्चर्यकारक उपाधिमां पड्यो छे! निवृत्त होत तो बहु उपयोगी थई पडत. वारू! तमने तेने माटे आटली बधी श्रद्धा रहे छे तेनुं कंई मूळ कारण हस्तगत थयुं छे? एना पर राखेल श्रद्धा एनो कहेलो धर्म अनुभव्ये अनर्थकारक तो नहीं लागे? अर्थात् हजु तेनी पूर्ण कसोटी करजो; अने एम करवामां ते राजी छे; तेनी साथे तमने योग्यतानुं कारण छे. अने कदापि पूर्वापर पण निःशंक श्रद्धा ज रहेशे एम होय तो तेम ज राखवामां कल्याण छे एम स्पष्ट कही देवुं आजे वाजबी लागतां कही दिधुं छे.

आजनां पत्रनी भाषा घणी ज ग्रामिक वापरी छे. तथापि तेनो उद्देश एक परमार्थ ज छे.

आगमना उल्लासनी वृद्धि करशो,–जरूर.

अनामजीना प्रणाम.

१२६. ववाणीआ. वी. भा. वद १२ शुक्र. १९४६.

सौभाग्य मूर्ति सौभाग्य,

व्यास भगवान् वदे छे केः–

इच्छाद्वेषविहीनेन, सर्वत्र समचेतसा,
भगवद्भक्तियुक्तेन प्राप्ता भागवती गतिः.

इच्छा अने द्वेष वगर, सर्व ठेकाणे समदृष्टिथी जोनार एवा पुरुषो भगवाननी भक्तिथी युक्त थईने भागवती गतिने पाम्या, अर्थात् निर्वाण पाम्या.

आप जुओ, ए वचनमां केटलो बधो परमार्थ तेमणे शमाव्यो छे? प्रसंगवशात् ए वाक्यनुं स्मरण थवाथी लख्युं.

निरंतर साथे रहेवा देवामां भगवत्ने शुं खोट जती हशे? आज्ञांकित—

१२७. ववाणीआ. बी, भा. वद १३ शनि, १९४६.

नीचेनो अभ्यास तो राख्या ज रहो :–

१. गमे ते प्रकारे पण उदय आवेला, उदय आववाना कषायोने शमावो.

२. सर्व प्रकारनी अभिलाषानी निवृत्ति कर्या रहो.

३. आटला काळ सुधी जे कर्युं ते बधांथी निवृत्त थाओ, ए करतां हवे अटको.

४. तमे परिपूर्ण सुखी छो एम मानो, अने बाकीनां प्राणीओनी अनुकंपा कर्या करो.

५. सत्पुरुष कोई एक शोधो; अने तेनां गमे तेवां वचननां पण श्रद्धा राखो.

ए पांचे अभ्यास अवश्य योग्यताने आपे छे. पांचमामां वळी चारे समावेश पामे छे, एम अवश्य मानो.

अधिक शुं कहुं? गमे ते काळे पण ए पांचमुं प्राप्त थया विना आ पर्यटननो किनारो आववानो नथी.

बाकीनां चार ए पांचमुं मेळववाना सहायक छे.

पांचमा अभ्यास शिवायनो, तेनी प्राप्ति शिवायनो बीजो कोई निर्वाण मार्ग मने सूजतो नथी; अने बधाय महात्माओने पण एम ज सूज्युं हशे.–(सूज्युं छे.)

हवे जेम तमने योग्य लागे तेम करो. ए बधांनी तमारी इच्छा छे; तो पण अधिक इच्छो; उतावळ न करो. जेटली उतावळ तेटली कचाश अने कचाश तेटली खटाश आ अपेक्षित कथननुं स्मरण करो.

प्रारब्धथी जीवता रायचंदना यथा.

१२८. ववाणीआ. बी. भा. वद १३, १९४६.

तमे अने बीजा जे जे भाईओ मारी पासेथी कंई आत्मलाभ इच्छो छो, ते ते लाभ पामो ए मारी अंत.करणथी इच्छा ज छे. तथापि ते लाभ आपवानी जे यथायोग्य पात्रता तेमां मने हजु कंईक आवरण छे. अने ते लाभ लेवा इच्छतोनी पण केटलीक रीते योग्यतानी मने न्यूनता लाग्या करे छे. एटले ए बन्ने योग ज्यांसुधी परिपक्वताने नहीं पामे त्यांसुधी इच्छित सिद्धि विलंबमां रही छे, एम मान्यता छे. फरिफरी अनुकंपा आवी जाय छे, पण निरुपायता आगळ शुं करूं? पोतानी कंई न्यूनताने पूर्णता केम कहुं?

ए परथी एवी इच्छा रह्या करे छे के हमणा तो जेम तमो बधा योग्यतामां आवी शको तेवुं कंई निवेदन कर्या रहेवुं, जे कंई खुलासो मागो ते यथामति आपवो, नहीं तो योग्यता मेळव्या रहो, ए फरिफरी सूचववुं.

१२९. ववाणीआ. बी. भादरवा. वद. ,, सोम. १९४६.

चैतन्यनो निरंतर अविच्छिन अनुभव प्रिय छे. एज जोईए छीए; बीजी कंई स्पृहा रहेती नथी. रहेती होय तो पण राखवा इच्छा नथी. एक "तुंहि तुंहि" एज यथार्थ वहेती प्रवाहना जोईए छीए. अधिक शुं कहेवुं? लख्युं लखाय तेम नथी; कथ्युं कथाय तेम नथी. ज्ञाने मात्र गम्य छे. कांतो श्रेणे श्रेणे समजाय तेवुं छे. बाकी तो अव्यक्तता ज छे.

माटे जे निस्पृह दशानुं ज रटण छे, ते मळ्ये, आ कल्पित भूली गये छूटको छे.

१३०. ववाणीआ. आसो. सुद ५ शनि. १९४६.

उंच नीचनो अंतर नथी, समज्या ते पाम्या सद्गती.

तीर्थंकर देवे राग करवानी ना कही छे, अर्थात् राग होय त्यांसुधी मोक्ष नथी. त्यारे आ प्रत्येनो राग तमने बधाने हितकारक केम थशे? लखनार अव्यक्तदशा

१३१. ववाणीआ. आसो. शुद. ६ रवि. १९४६.

आज्ञामां ज एकतान थया विना परमार्थना मार्गनी प्राप्ति बहुज असुलभ छे. एकतान थवुं पण बहुज असुलभ छे. एने माटे तमे शुं उपाय करशो? अथवा धार्या छे?

अधिक शुं? अत्यारे आटलुंय घणुं छे.

१३२. ववाणिआ. आसो. शुद १० गुरु. १९४६.

(१)

| बीजज्ञान.
शोधे तो केवल ज्ञान. |

भगवान् महावीरदेव.

कंई कही शकाय एवुं आ स्वरूप नथी.

ज्ञानी रत्नाकर

१ ३

\+

२ ४

आ बधी नियतिओ कोणे कही?

अमे ज्ञानवडे जोई पछी योग्य लागी तेम व्याख्या करी.

भगवान् महावीरदेव.

१०,९,८,७,६,४,३,२,१.

(२)

पांचेक दिवस पहेलां पत्र मळ्युं (जे पत्रमां लक्ष्म्यादिकनी विचित्र दशा वर्णवी छे ते).

एवा अनेक प्रकारना परित्यागी विचारो पालटी पालटीने ज्यारे आत्मा एकत्व बुद्धि पामी महात्माना संगने आराधशे, वा पोते कोई पूर्वना स्मरणने पामशे तो इच्छित सिद्धिने पामशे. आ निःसंशय छे.

(३)

धर्म ध्यान, विद्याभ्यास इत्यादिनी वृद्धि करशो.

१३३. ववा० वि० सं० १९४६. आश्विन.

मोतनुं औषध हुं आ तने दउं छुं.

वापरवामां दोष करजे नहीं.

तने कोण प्रिय छे? मने ओळखनार.

आम कां करो? हजु वार छे.

शुं थनार छे ते?

हे! कर्म! तने निश्चय आज्ञा करूं छउं के नीति अने नेकी उपर मने पग मुकावीश नहीं.

१३४. वि० सं० १९४६. आश्विन.

त्रण प्रकारनां वीर्य प्रणीत कर्यां :—

(१) महावीर्य. (२) मध्य वीर्य. (३) अल्पवीर्य.

त्रण प्रकारे महावीर्य प्रणीत कर्युं :—

(१) सात्त्विक. (२) राजसी. (३) तामसी.

त्रण प्रकारे सात्त्विक शुक्ल महावीर्य प्रणीत कर्युं :—

(१) सात्त्विक शुक्ल. (२) सात्त्विक धर्म. (३) सात्त्विक मिश्र.

त्रण प्रकारे सात्त्विक शुक्ल महावीर्य प्रणीत कर्युं :—

(१) शुक्लज्ञान. (२) शुक्ल दर्शन. (३) शुक्ल चारित्र (शिल.)

सात्त्विक धर्म बे प्रकारे प्रणीत कर्या :—

(१) प्रशस्त. (२) प्रसिद्ध प्रशस्त.

ए पण बे प्रकारे प्रणीत कर्युं :—

(१) पन्नंते (२) अपन्नंते.

सामान्य केवली

तीर्थंकर

ए अर्थ समर्थ छे.

१३५. (१) ववाणीआ. आसो. सुद ११ शुक्र, १९४६.

आ, बंधायेला पामे छे मोक्ष एम कां न कही देवुं?
एवी कोने इच्छा रही छे के तेम थवा दे छे?
जिननां वचननी रचना अद्भुत छे. एमां तो ना नहीं.
पण पामेला पदार्थनुं स्वरूप तेनां शास्त्रोमां कां नहीं?
शुं तेने आश्चर्य नहीं लाग्युं होय, कां छुपाव्युं हशे.

(२)

एकवार ते स्वभुवनमां बेठो हतो....प्रकाश हतो;-झंखाश हती.

मंत्रिये आवीने तेने कह्युं, आप शुं विचारणामां परिश्रम लो छो? ते योग्य होय तो आ दीनने दर्शावी उपकृत करशो.

१३६. ववाणीआ. आसो. शुद ११ शुक्र. १९४६.

(१)

पद मळ्युं. सर्वार्थसिद्धनी ज वात छे.

जैनमां एम कहे छे के सर्वार्थसिद्ध महाविमाननी ध्वजाथी बार योजन दूर मुक्तिशिला छे. कबीर पण ध्वजाथी आनंद आनंद पामी गया छे.

ते पद वांची परमानंद थयो. प्रभातमां वहेलो उठ्यो त्यारथी कोई अपूर्व आनंद वर्त्त्या ज करतो हतो. तेवामां पद मळ्युं; अने मूळपदनुं अतिशय स्मरण थयुं; एकतान थई गयुं. एकाकार वृत्तिनुं वर्णन शब्दे केम करी शकाय? दिवसना बार वज्यासुधी रह्युं. अपूर्व आनंद तो तेवोने तेवो ज छे. परंतु बीजी वार्त्ता (ज्ञाननी) करवामां त्यार पछीनो काळक्षेप कर्यो.

"केवळज्ञान हवे पामशुं, पामशुं, पामशुं, पामशुं रे के०" एवुं एकपद कर्युं.

हृदय बहु आनंदमां छे.*

*(२)

जीवनां अस्तित्वपणांनो तो कोई काळे पण संशय प्राप्त नहीं थाय.

जीवनां नित्यपणांनो-त्रिकाळ होवापणांनो कोई काळे पण संशय प्राप्त नहीं थाय.

जीवनां चैतन्यपणांनो-त्रिकाळ होवापणांनो कोई काळे पण संशय प्राप्त नहीं थाय.

तेने कोई पण प्रकारे बंधदशा वर्त्ते छे ए वातनो कोई काळे पण संशय प्राप्त नहीं थाय.

ते बंधनी निवृत्ति कोई पण प्रकारे निःसंशय घटे छे, ए वातनो कोई काळे पण संशय प्राप्त नहीं थाय.

मोक्षपद छे ए वातनो कोई पण काळे संशय नहीं थाय.

१३७. ववाणीआ. आसो. शुदी १२ शनि, १९४६.

संसारमां रहेवुं अने मोक्ष थवा कहेवुं ए बनवुं असुलभ छे.

उदासीनता ए अध्यात्मनी जननी छे.

१३८. मोरबी. आसो. १९४६.

ॐ

बीजां साधन बहु कर्यां, करी कल्पना आप,
अथवा असद्गुरु थकी, उलटो वध्यो उताप. १.

पूर्व पुण्यना उदयथी, मळ्यो सद्गुरु योग,
वचन सुधा श्रवणे जतां, थयुं हृदय गतशोग. २.

निश्चय एथी आवियो, टळशे अहीं उताप,
नित्य कर्यो सत्संग में, एक लक्षथी आप. ३.

१३९. मोरबी. आसो. १९४६.

उपयोग त्यां धर्म छे.

(महावीरदेवने नमस्कार.)

१. छेवटनो निर्णय थवो जोईए.
२. सर्व प्रकारनो निर्णय तत्त्वज्ञानमां छे.
३. आहार, विहार, निहारनी नियमितता.
४. अर्थनी सिद्धि.

आर्यजीवन

उत्तम पुरुषोए आचरण कर्युं छे.

१४०. मुंबई. वि० सं० १९४६.

नित्य स्मृति.

१. जे महाकाम माटे तुं जन्म्यो छे, ते महाकामनुं अनुप्रेक्षन कर.
२. ध्यान धरी जा; समाधिस्थ था.
३. व्यवहारकामने विचारी जा. जेनो प्रमाद थयो छे, ते माटे हवे प्रमाद न थाय तेम कर. जेमां साहस थयुं होय, तेमांथी हवे तेवुं न थाय तेवो बोध ले.
४. दृढ योगी छो, तेवोज रहे.
५. कोईपण अल्प भूल तारी स्मृतिमांथी जती नथी, ए महाकल्याण छे.
६. लेपाईश नहीं.
७. महागंभीर था.
८. द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भाव विचारी जा.
९. यथार्थ कर.
१०. कार्यसिद्धि करीने चाल्यो जा.

१४१. मुंबई. वि० सं० १९४६.

सहज प्रकृति.

१. परहित एज निजहित समजवुं, अने परदुःख ए पोतानु दुःख समजवुं.
२. सुख दुःख ए बन्ने मननी कल्पना छे.
३. क्षमा एज मोक्षनो भव्य दरवाजो छे.
४. सघळा साथे नम्रभावथी वसवुं ए ज खरूं भूषण छे.
५. शांतस्वभाव ए ज सज्जनतानुं खरूं मूळ छे.

६. खरा स्नेहिनी चाह्नना ए सज्जनतानुं खास लक्षण छे.
७. दुर्जननो ओछो सहवास.
८. विवेक बुद्धिथी सघळुं आचरण करवुं.
९. द्वेषभाव. ए(द्वेष) वस्तु झेररूप मानवी.
१०. धर्म कर्ममां वृत्ति राखवी.
११. नीतिना बांधापर पग न मूकवो.
१२. जितेंद्रिय थवुं.
१३. ज्ञानचर्चा अने विद्याविलासमां तथा शास्त्राध्ययनमां गुंथावुं.
१४. गंभीरता राखवी.
१५. संसारमां रह्या छतां ने नीतिथी भोगवतां छतां, विदेही दशा राखवी.
१६. परमात्मानी भक्तिमां गुंथावुं.
१७. परनिंदा ए ज सबळ पाप मानवुं
१८. दुर्जनता करी फावबुं ए ज हारवुं, एम मानवुं.
१९. आत्मज्ञान अने सज्जनसंगत राखवी.

१४२. मुंबई. वि० सं० १९४६

केटलीक वातो एवी छे के, मात्र आत्माने ग्राह्य छे अने मन वचन कायाथी पर छे. केटलीक वातो एवी छे के, जे वचन कायाथी पर छे, पण छे. श्रीभगवान. श्रीमघशाप. श्रीबस्खलाघ.

१४३. मुंबई. वि० सं० १९४६.

प्रथम त्रण काळने मुठीमां लीधो, एटले महावीर देवे जगत् आम जोयुं.
तेमां अनंत चैतन्यात्माओ मुक्त दीठा.
अनंत चैतन्यात्माओ बद्ध दीठा.
अनंत मोक्षपात्र दीठा.
अनंत मोक्ष अपात्र दीठा.
अनंत अधोगतिमां दीठा.
ऊर्ध्वगतिमां दीठा.
तेने पुरुषाकारे जोयुं.
जड चैतन्यात्मक जोयुं.

१४४. मुंबई. कार्तिक शुद, ५ सोम, १९४७.

भगवान् परिपूर्ण सर्वगुणसंपन्न कहेवाय छे. तथापि एमांय अपलक्षण कंई ओछां नथी ! विचित्र करवुं एज एनी लीला ! त्यां अधिक शुं कहेवुं ?

सर्व समर्थ पुरुषो आपने प्राप्त थयेलां ज्ञानने ज गाई गया छे. ए ज्ञाननी दिन प्रतिदिन आ आत्माने पण विशेषता थती जाय छे. हुं धारूं छउं के केवळज्ञान सुधीनी मेहेनत करी अलेखे तो नहीं जाय. मोक्षनी आपणने कांई जरूर नथी. निःशंकपणानी, निर्भयपणानी, निर्मुंझनपणानी अने निस्पृहपणानी जरूर हती, ते घणे अंशे प्राप्त थई जणाय छे; अने पूर्ण अंशे प्राप्त करावबानी करुणासागर गुप्त रहेलानी कृपा थशे एम आशा रहे छे. छतां वळी एथीए अलौकिक दशानी इच्छा रहे छे. त्यां विशेष शुं कहेवुं?

अनहद् ध्वनिमां मणा नथी. पण गाडी घोडानी उपाधि श्रवणनुं सुख थोडुं आपे छे. निवृत्ति विना अहीं बीजुं बधुंय लागे छे. जगत्ने, जगत्नी लीलाने बेठा बेठा मफतमां जोईए छीए.

१४५. मुंबई. कार्तिक शुद, ५ सोम, १९४७.

सत्पुरुषना एकेक वाक्यमां, एकेक शब्दमां, अनंत आगम रह्यां छे, ए वात केम हशे?

नीचेनां वाक्यो प्रत्येक मुमुक्षुओने में असंख्य सत्पुरुषोनी सम्मतिथी मंगळरूप मान्यां छे, मोक्षनां सर्वोत्तम कारणरूप मान्यां छे.

१. मायिक सुखनी सर्व प्रकारनी वांछा गमे त्यारे पण छोड्या विना छूटको थवो नथी; तो ज्यारथी ए वाक्य श्रवण कर्युं, त्यारथी ज ते क्रमनो अभ्यास करवो योग्य ज छे एम समजवुं.

२. कोई पण प्रकारे सद्गुरुनो शोध करवो; शोध करीने तेना प्रत्ये तन, मन, वचन अने आत्माथी अर्पणबुद्धि करवी; तेनी ज आज्ञानुं सर्व प्रकारे निःशंकताथी आराधन करवुं; अने तो ज सर्व मायिक वासनानो अभाव थशे एम समजवुं.

३. अनादिकाळना परिभ्रमणमां अनंतवार शास्त्रश्रवण, अनंतवार विद्याभ्यास, अनंतवार जिन-दिक्षा, अनंतवार आचार्यपणुं प्राप्त थयुं छे. मात्र सत् मळ्या नथी. सत् शुण्युं नथी. अने सत् श्रध्युं नथी. अने ए मळ्ये, ए शुण्ये, अने ए श्रध्ये ज छूटवानी वार्त्तानो आत्माथी भणकार थशे.

४. मोक्षनो मार्ग बहार नथी, पण आत्मामां छे.

१४६. मुंबई. कार्तिक शुद, १३ सोम, १९४७.

१. **एनुं स्वप्ने जो दर्शन पामेरे, तेनुं मन न चढे बीजे भामेरे;**
थाय कृष्णनो लेश प्रसंगरे, तेने न गमे संसारनो संगरे.
हसतां रमतां प्रगट हरी देखुंरे, मारूं जीव्युं सफळ तव लेखुंरे;
मुक्तानंदनो नाथ विहारीरे, ओधा जीवनदोरी अमारीरे.

२. अगिआरमेथी लथडेलो ओछामां ओछा त्रण अने घणामां घणा पंदर भव करे, एम अनुभव थाय छे. अगियारमामां एवुं छे के त्यां प्रकृतियो उपशम भावमां होवाथी मन, वचन, कायाना योग प्रबळ शुभ भावमां वर्त्ते छे, एथी शातानो बंध थाय छे, अने ए शाता घणुं करीने पांच अनुत्तर विमाननी ज होय छे.

वर्ष २४ मुं.

१४७. मुंबई. कार्त्तिक शुद, १४, १९४७.

(१)

आत्मा ज्ञान पाम्यो ए तो निःसंशय छे; ग्रंथी भेद थयो ए त्रणे काळमां सत्यवात छे. सर्व ज्ञानीओए पण ए वात स्वीकारी छे. हवे छेवटनी निर्विकल्प समाधि पामवी बाकी छे. जे सुलभ छे. अने ते पामवानो हेतु पण ए ज छे के कोई पण प्रकारे अमृतसागरनुं अवलोकन करतां अल्प पण मायानुं आवरण बाध करे नहीं; अवलोकन सुखनुं अल्प पण विस्मरण थाय नहीं; 'तुंहि तुंहि' विना बीजी रटना रहे नहीं; मायिक एक पण भयनो, मोहनो, संकल्पनो के विकल्पनो अंश रहे नहिं.

ए एकवार जो यथायोग आवी जाय तो पछी गमे तेम प्रवर्त्ताय, गमे तेम बोलाय, गमे तेम आहार विहार कराय, तथापि तेने कोई पण जातनी बाधा नथी. परमात्मा पण तेने पूछी शकनार नथी. तेनुं करेलुं सर्वे सवळुं छे. आवी दशा पामवाथी परमार्थ माटे करेलो प्रयत्न सफळ थाय छे. अने एवी दशा थयाविना प्रगट मार्ग* प्रकाशवानी परमात्मानी आज्ञा नथी एम मने लागे छे. माटे दृढ निश्चय कर्यो छे के ए दशाने पामी पछी प्रगट मार्ग कहेवो, परमार्थ प्रकाशवो. त्यांसुधी नहीं. अने ए दशाने हवे कंई झाझो वखत पण नथी. पंदर अंशे तो पहोंची जवायुं छे. निर्विकल्पता तो छे ज; परंतु निवृत्ति नथी. निवृत्ति होय तो बीजाना* परमार्थमाटे शुं करवुं ते विचारी शकाय. त्यार पछी त्याग जोईए, अने त्यार पछी त्याग कराववो जोईए.

महान पुरुषोए केवी दशा पामी मार्ग प्रकाश्यो छे, शुं शुं करीने मार्ग प्रकाश्यो छे, ए वातनुं आत्माने सारी रीते स्मरण रहे छे; अने ए ज प्रगट मार्ग कहेवा देवानी ईश्वरी इच्छानुं लक्षण जणाय छे. आटला माटे हमणा तो केवळ गुप्त थई जवुं ज योग्य छे. एक अक्षरे ए विषये वात करवा इच्छा थती नथी. आपनी इच्छा जाळववा क्यारेक क्यारेक प्रवर्त्तन छे; अथवा घणा परिचयमां आवेला योगपुरुषनी इच्छा माटे कंईक अक्षर उच्चार अथवा लेख कराय छे. बाकी सर्व प्रकारे गुप्तता करी छे. अज्ञानी थईने वास करवानी इच्छा बांधी राखी छे. ते एवी के अपूर्व काळे ज्ञान प्रकाशतां बाध न आवे.

आटलां कारणथी········माटे कंई लखतो नथी. गुणठाणा इत्यादिकनो उत्तर लखतो नथी. सूत्रने अडतोय नथी. व्यवहार साचववा थोडांएक पुस्तकोनां पानां फेरवुं छउं. बाकी बधुंय पथरपर पाणीनां चित्र जेवुं करी मुक्युं छे. तन्मय आत्मयोगमां प्रवेश छे. त्यां ज उल्लास छे. त्यां ज याचना छे. अने योग (मन, वचन अने काया) बहारे पूर्व कर्म भोगवे छे. वेदोदयनो

आंक १४७ (१) मामां, *, †, ‡ एवां चिन्ह मुक्यां छे ते चिन्हने संबंध धरावतां तेवांज चिन्हवाळा निचेनां आंक * (२), † (३) अने आंक १४८ ना ‡ (१) तथा ‡ (२) समजवां. म. कि.

श्रीमद् राजचंद्र.

वर्ष २४ मु. वि. सं. १९४७.

Lakshmi Art, Bombay, 8

नाश थतां सुधी गृहवासमां रहेवुं योग्य लागे छे. परमेश्वर चाहीने वेदोदय राखे छे. कारण, पंचम काळमां परमार्थनी वर्षा ऋतु थवा देवानी तेनी थोडी ज इच्छा लागे छे.

तीर्थंकर जे समज्या अने पाम्या ते····आ काळमां न समजी शके अथवा न पामी शके तेवुं कंईज नथी. आ निर्णय घणाय वखत थयां करी राख्यो छे. जो के तीर्थंकर थवा इच्छा नथी; परंतु तीर्थंकरे कर्या प्रमाणे करवा इच्छा छे, एटली बधी उन्मत्तता आवी गई छे. तेने शमाववानी शक्ति पण आवी गई छे. पण चाहीने शमाववानी इच्छा राखी नथी.

आपने विज्ञापन छे के वृद्धमांथी युवान थवुं. अने आ अलख वार्त्ताना अग्रेसर आगळ अग्रेसर थवुं. थोडुं लख्युं घणुं करी जाणशो.

गुणठाणा ए समजवा माटे करेलां छे. उपशम अने क्षपक ए बे जातनी श्रेणी छे. उपशममां प्रत्यक्ष दर्शननो संभव नथी; क्षपकमां छे. प्रत्यक्ष दर्शनना संभवने अभावे अगियारमेथी जीव पाछो वळे छे. उपशम श्रेणी बे प्रकारे छे. एक आज्ञारूप; एक मार्ग जाण्याविना स्वाभाविक उपशम थवारूप. आज्ञारूप पण आज्ञा आराधन सुधी पतित थतो नथी. पाछळनो ठेठ गया पछी मार्गनां अजाणपणाने लीधे पडे छे. ‡आ नजरे जोयेली, आत्माए अनुभवेली वात छे. कोई शास्त्रमांथी नीकळी आवशे. न नीकळे तो कंई बाध नथी. तीर्थंकरना हृदयमां आ वात हती, एम अमे जाण्युं छे.

दशपूर्वधारी इत्यादिकनी आज्ञानुं आराधन करवानी महावीरदेवनी शिक्षा विषे आपे जणाव्युं ते खरूं छे. एणे तो घणुंय कह्युं हतुं; पण रह्युं छे थोडुं अने प्रकाशक पुरुष गृहस्थावासमां छे. बाकीना गुफामां छे. कोई कोई जाणे छे पण तेटलुं योगबळ नथी.

कहेवाता आधुनिक मुनियोनो सूत्रार्थ श्रवणने पण अनुकूळ नथी. ǀ सूत्रथी लई उपदेश करवानी आगळ जरूर पडशे नहीं. सूत्र अने तेनां पडखां बधांय जणायां छे.

* (२)

(१) जेनाथी मार्ग प्रवर्त्यो छे, एवा मोटा पुरुषना विचार, बळ, निर्भयतादि गुणो पण मोटा हता.

एक राज्य प्राप्त करवामां जे पराक्रम घटे छे, ते करतां अपूर्व अभिप्राय सहित धर्मसंतति प्रवर्त्तवामां विशेष पराक्रम घटे छे.

तथारूप शक्ति थोडा वखत पूर्वे अत्र जणाती हती, हाल तेमां विकळता जोवामां आवे छे तेनो हेतु शो होवो जोईए ते विचारवा योग्य छे.

संप्रदायनी रीते घणा जीवोने ते मार्ग ग्रहण थवा योग्य थाय, दर्शननी रीते वीरल जीवोने ग्रहण थाय.

जो जिनने अभिमते मार्ग निरूपण करवा योग्य गणवामां आवे, तो ते संप्रदायना प्रकारे निरूपण थवो विशेष असंभवित छे, केमके तेनी रचनानुं सांप्रदायिक स्वरूप थवुं कठण छे.

दर्शननी अपेक्षाए कोईक जीवने उपकारी थाय एटलो विरोध आवे छे.

(२) जे कोई मोटा पुरुष थया छे तेओ प्रथमथी स्वस्वरूप (निजशक्ति) समजी शकता हता, अने भावि महत्कार्यनां बीजने प्रथमथी अव्यक्तपणे वाव्या रहेता हता-अथवा स्वाचरण अविरोध जेवुं राखता हता.

अत्रे ते प्रकार विशेष विरोधमां पड्यो होय एम देखाय छे. ते विरोधमां कारणो पण अत्रे लख्यां छे.

१. विशेष संसारीनी रीति जेवो व्यवहार वर्त्ततो होवाथी.

२. ब्रह्मचर्यनुं धारण.

१ (३)

वीतरागदर्शन.

(१) उद्देश प्रकरण.
सर्वज्ञ मिमांसा.
षट्दर्शन अवलोकन.
वीतराग अभिप्राय विचार.

व्यवहारप्रकरण.
मुनीधर्म.
आगारधर्म.
मतमतांतरनिराकरण.

उपसंहार.

(२) नवतत्त्वविवेचन.
गुणस्थानकविवेचन.
कर्मप्रकृतिविवेचन.
विचारपद्धति.

श्रवणादि विवेचन.
बोधबीजसंपत्ति.
जीवाजीवविभक्ति.
शुद्धात्मपद भावना.

(३) अंग. उपांग. मूळ. छेद.
आशय प्रकाशिता टीका.

व्यवहार हेतु.
परमार्थ गौणतानी प्रसिद्धि.
अनेकांतदृष्टि हेतु.

परमार्थ हेतु.
व्यवहार विस्तारनुं पर्यवसान.
स्वगत मतांतर निवृत्तिप्रयत्न.

उपक्रम. उपसंहार. अविसंधि. लोकवर्णन स्थूलत्व हेतु.
वर्तमान काळे आत्मसाधन भूमिका.
वीतरागदर्शन व्याख्यानो अनुक्रम.

(४) मूळ.

लोकसंस्थान?
स्वाभाविक अभव्यत्व?
अनादिअनंतनुं ज्ञान शी रीते?
सिद्ध उर्ध्वगमन—चेतन, खंडवत् शामाटे नहीं?
लोकस्थिति मर्यादा हेतु?

धर्म अधर्म अस्तिकायरूप द्रव्य?
अनादि अनंत सिद्धि?
आत्मा संकोचे विकाशे?
केवळज्ञानमां लोकालोकनुं ज्ञातृत्व शी रीते?
शाश्वत वस्तु लक्षण?

उत्तर.

ते ते स्थानवर्ति सूर्यचंद्रादि वस्तु. अथवा नियमित गति हेतु ?
दुसम सुसमादि काळ ? मनुष्य उंचत्वादि प्रमाण ?
अग्निकायादिनुं निमित्त योगे एकदम उत्पन्न थवुं ? एक सिद्ध त्यां अनंत सिद्ध अवगाहना ?

१४८. मुंबई. कार्तिक. १९४७.

‡ (१)

उपशम भाव.

सोळ भावनाओथी भूषित थयेलो छतां पण पोते सर्वोत्कृष्ट ज्यां मनायो छे त्यां बीजानी उत्कृष्टताने लीधे पोतानी न्यूनता थती होय अने कंई मत्सरभाव आवी चाल्यो जाय तो तेने उपशम भाव हतो, क्षायक नहोतो, आ नियमा छे.

‡ (२)

ते दशा शाथी अवराई ? अने ते दशा वर्धमान केम न थई ? लोकना प्रसंगथी, मानेच्छाथी, अजागृतपणाथी, स्त्रियादि परिषहनो जय न करवाथी.

जे क्रियाने विषे जीवने रंग लागे छे, तेने त्यां ज स्थिति होय छे, एवो जे जिननो अभिप्राय ते सत्य छे.

त्रीश महामोहनीयनां स्थानक श्री तीर्थंकरे कह्यां छे ते साचां छे.

अनंता ज्ञानीपुरुषोए जेनुं प्रायश्चित्त कह्युं नथी, जेना त्यागनो एकांत अभिप्राय आप्यो छे एवो जे काम तेथी जे मुंझाया नथी, ते ज परमात्मा छे.

१४९. मुंबई. कार्तिक सुद १४, १९४७.

अनंत काळथी पोताने पोता विषेनी ज भ्रांति छे; आ एक अवाच्य अद्भुत विचारणानुं स्थळ छे. ज्यां मतिनी गति नथी, त्यां वचननी गति क्यांथी होय ?

निरंतर उदासीनतानो क्रम सेववो; सत्पुरुषनी भक्ति प्रत्ये लीन थवुं; सत्पुरुषोनां चरित्रोनुं स्मरण करवुं; सत्पुरुषोना लक्षणनुं चिंतन करवुं; सत्पुरुषोनी मुखाकृतिनुं हृदयथी अवलोकन करवुं; तेनां मन, वचन, कायानी प्रत्येक चेष्टानां अद्भुत रहस्यो फरिफरी निदिध्यासन करवां; तेओए सम्मत करेलुं सर्व सम्मत करवुं.

१५०. मुंबई. कार्तिक सुद १४ बुध. १९४७.

निरंतर एक ज श्रेणि वर्त्ते छे. हरि कृपा पूर्ण छे.

(सत् श्रद्धा पामीने)

जे कोई तमने धर्म निमित्ते इच्छे तेनो संग राखो.

१५१. मुंबई. का. व. ३ शनि. १९४७.

दृढ विश्वासथी मानजो के आ–ने व्यवहारनुं बंधन उदय काळमां न होत तो तमने अने बीजां केटलांक मनुष्योने अपूर्व हितनो आपनार थात. प्रवृत्ति छे तो तेने माटे कंई असमता मानी नथी; परंतु निवृत्ति होत तो बीजा आत्माओने मार्ग मळवानुं कारण थात. हजु तेने विलंब हशे; पंचमकाळनी पण प्रवृत्तिछे; आ भवे मोक्षे जाय एवां मनुष्योनो संभव पण ओछो छे. इत्यादिक कारणोथी एम ज थयुं हशे. तो ते माटे कंई खेद नथी.

१५२. मुंबई. कार्त्तिक. वदी ५ सोम १९४७.

संतने शरण जा.

सत्संग ए मोटामां मोटुं साधन छे.

सत्पुरुषनी श्रद्धाविना छूटको नथी.

आ बे विषयनुं शास्त्र इत्यादिकथी तेमने कथन कथता रहेशो. सत्संगनी वृद्धि करशो.

१५३. मुंबई. नाखुदा मोहोलो कार्त्तिक वद ९ शुक्र. १९४७.

एक बाजु परमार्थ मार्ग त्वराथी प्रकाशवा इच्छा छे. अने एक बाजुथी अलख 'लै'मां शमाई जवुं एम रहे छे. अलख 'लै'मां आत्माए करी समावेश थयो छे, योगे करीने करवो ए एक रटण छे. परमार्थनो मार्ग घणा मुमुक्षओ पामे, अलख समाधि पामे, तो सारूं अने ते माटे केटलुंक मनन छे. दीनबंधुनी इच्छा प्रमाणे थई रहेशे.

अद्भुत दशा निरंतर रह्या करे छे. अबंधु थया छीए; अबंधु करवा माटे घणा जीवो प्रत्ये दृष्टि छे.

महावीर देवे आ काळने पंचमकाळ कही दुषम कह्यो, व्यामे कळियुग कह्यो. एम घणा महापुरुषोए आ काळने कठिन कह्यो छे, ए वात निःशंक सत्य छे. कारण, भक्ति अने सत्संग विदेश गयां छे, अर्थात् संप्रदायमां नथी रह्यां अने ए मळ्यां विना जीवनो छूटको नथी. आ काळमां मळवां दुषम थई पड्यां छे, माटे काळ पण दुषम छे. ते वात यथायोग्य ज छे. दुषमने ओछापणाथी जणाववानी इच्छा थाय छे, पण लखवानी के बोलवानी झाझी इच्छा रही नथी. चेष्टा उपरथी समजाय तेवुं थया ज करे ए इच्छना निश्चळ छे.

१५४. मुंबई. कार्त्तिक. वद ९ शुक्र, १९४७.

ॐ श्रीसद्गुरुचरणाय नमः

मुनि····संबंधी आपनुं लखवुं यथार्थ छे. भवस्थितिनी परिपक्वता थया विना, दीनबंधुनी कृपा विना, संतचरण सेव्या विना त्रणे काळमां मार्ग मळवो दुर्लभ छे.

जीवने संसार परिभ्रमणनां जे जे कारणो छे, तेमां मुख्ये पोते जे ज्ञान माटे शंकित छैये, ते ज्ञाननो उपदेश करवो, प्रगटमां ते मार्गनी रक्षा करवी, हृदयमां ते माटे चळविचळपणुं छतां पोताना श्रद्धालुने ए मार्ग यथायोग्य छे एम उपदेशवुं, ते सर्वथी मोटुं कारण छे. आम ज आप ते मुनिना संबंधमां विचारशो, तो लागी शकशे.

पोते शंकामां गळकां खातो होय, एनो जीव निःशंक मार्ग बोधवानो दंभ राखी आखुं जीवन गाळे ए तेने माटे परम शोचनीय छे. मुनिना संबंधमां आ स्थळे कंईक कठोर भाषामां लख्युं छे एम लागे तो पण तेवो हेतु नथी ज. जेम छे तेम करुणार्द्र चित्ते लख्युं छे. एम ज बीजा अनंता जीव पूर्वकाळे रखड्या छे, वर्तमानकाळे रखडे छे; भविष्यकाळे रखडशे.

जे छूटवा माटे ज जीवे छे. ते बंधनमां आवतो नथी, आ वाक्य निःशंक अनुभवनुं छे. बंधननो त्याग कर्ये छूटाय छे. एम समजेलां छतां तेज बंधननी वृद्धि कर्या करवी, तेमां पोतानुं महत्व स्थापन करवुं, पूज्यता प्रतिपादन करवी, ए जीवने बहु रखडावनारूं छे. आ समजण समीपे आवेला जीवने होय छे. अने तेवा जीवो समर्थ चक्रवर्त्ति जेवी पद्वीए छतां तेनो त्याग करी कर--पात्रमां भिक्षा मागीने जीवनार संतना चरणने अनंत अनंत प्रेमे पूजे छे, अने जरूर ते छूटे छे.

दीनबंधुनी दृष्टि एवी छे के छूटवाना कामीने बांधवो नहीं, ने बंधावाना कामीने छोडवो नहीं. अही विकल्पी जीवने एवो विकल्प उठे के जीवने बंधावुं गमतुं नथी, सर्वेने छूटवानी इच्छा छे, तो पछी बंधाय छे कां? ए विकल्पनी निवृत्ति एटली ज छे के एवो अनुभव थयो छे, के जेने छूटवानी दृढ इच्छा थाय छे, तेने बंधननो विकल्प मटे छे; अने ए आ वार्त्तानो सत्साक्षी छे.

१५५. मुंबई. का. वद. १४ गुरु, १९४७.

अंतरनी परमार्थ वृत्तिओ थोडा काळसुधी प्रगट करवा इच्छा थती नथी. धर्मने इच्छवा-वाळां प्राणीओनां पत्र प्रश्नादिक तो अत्यारे बंधन रूप मान्यां छे. कारण जे इच्छाओ हमणां प्रगट करवा इच्छा नथी, तेना कोई अंशो (नहीं चालतां) ते कारणथी प्रगट करवा पडे छे.

नित्य नियममां तमने अने बधा भाईओने हमणां तो एटलुं ज जणावुं छउं के जे जे वाटेथी अनंत काळथी ग्रहायेला आग्रहनो, पोतापणानो, अने असत्संगनो नाश थाय ते ते वाटे वृत्ति लाववी; ए ज चिंतन राखवाथी, अने परभवनो दृढ विश्वास राखवाथी केटलेक अंशे तेमां जय पमाशे.

१५६. मुंबई. का. व. ,, शुक्र, १९४७.

हमणा तो हुं कोईने स्पष्ट धर्म आपवाने योग्य नथी, अथवा तेम करवा मारी इच्छा रहेती नथी. इच्छा रहेती नथी एनुं कारण उदयमां वर्त्ततां कर्मो छे; इच्छुं छउं के कोई पण जिज्ञासु हो ते धर्म पामेलाथी धर्म पामो,-तथापि वर्तमान वर्तुं छउं ते काळ एवो नथी.

प्रथम मनुष्यने यथायोग्य जिज्ञासुपणुं आववुं जोईए छीए, पूर्वना आग्रहो अने असत्संग टळवां जोईए छीए. जेनी पासेथी धर्म मागवो ते पाम्यानी पूर्ण चोकसी करवी; आ संतनी समजवा जेवी वात छे.

१५७. मुंबई. मागशर शुद ४ सोम, १९४७.

निचे एक वाक्यने सहज स्याद्वाद कर्युं छे.

"आ काळमां कोई मोक्षे न ज जाय."

"आ काळमां कोई आ क्षेत्रेथी मोक्षे न ज जाय."

"आ काळमां कोई आ काळनो जन्मेलो आ क्षेत्रेथी मोक्षे न जाय."

"आ काळमां कोई आ काळनो जन्मेलो सर्वथा न मुकाय."

"आ काळमां कोई आ काळनो जन्मेलो सर्व कर्मथी सर्वथा न मुकाय."

हवे ए उपर सहज विचार करीए. प्रथम एक माणस बोल्यो के आ काळमां कोई मोक्षे न ज जाय. जेवुं ए वाक्य नीकळ्युं के शंका थई. आ काळमां शुं महाविदेहेथी मोक्षे न ज जाय? त्यांथी तो जाय, माटे फरी वाक्य बोलो. त्यारे बीजीवार कह्युं. आ काळमां कोई आ क्षेत्रेथी मोक्षे न जाय. त्यारे प्रश्न कर्युं के जंबु, सुधर्मास्वामी इत्यादिक केम गया? ए पण आ ज काळ हतो. एटले फरी वळी सामो पुरुष विचारीने बोल्यो. आ काळमां कोई आ काळनो जन्मेलो आ क्षेत्रेथी मोक्षे न जाय. त्यारे प्रश्न कर्युं के कोईनुं मिथ्यात्व जतुं हशे के नहीं? उत्तर आप्यो, हा जाय. त्यारे फरी कह्युं के जो मिथ्यात्व जाय तो मिथ्यात्वथी मोक्ष थयो कहेवाय के नहीं? त्यारे तेणे हा कही के एम तो थाय; त्यारे कह्युं, एम नहीं पण एम हशे के आ काळमां कोई आ काळनो जन्मेलो सर्व कर्मथी न मुकाय.

आमां पण घणा भेद छे; परंतु आटला सुधी कदापि साधारण स्याद्वाद मानीए तो ए जैननां शास्त्र माटे खुलासो थयो गणाय. वेदांतादिक तो आ काळमां सर्वथा सर्व कर्मथी मुकावा माटे जणावे छे. माटे हजु पण आगळ जवानुं छे. त्यार पछी वाक्य सिद्धि थाय. आम वाक्य बोलवानी अपेक्षा राखवी ए खरूं. परंतु ज्ञान उपज्या विना ए अपेक्षा स्मृत थाय एम बनवुं संभवित नथी. कां तो सत्पुरुषनी कृपाथी सिद्धि थाय.

अत्यारे एज. थोडुं लख्युं घणुं करी जाणजो. उपर लखी माथाकूटे लखवी पसंद नथी. साकरनुं श्रीफळ बधाए वखाणी मार्युं छे; परंतु अहीं तो अमृतनी सचोडी नाळीयेरी छे. त्यां आ क्यांथी पसंद आवे? नापसंद पण कराय नहीं.

छेवटे आजे काले अने बधे वखते आज कहेवुं छे के, आनो संग थया पछी सर्व प्रकारे निर्भय रहेतां शीखवुं. आपने आ वाक्य केम लागे छे?

१५८. मुंबई. मागशर. शुदी ९ शनि, १९४७.

ॐ सत्स्वरूप.

अहीं त्रणे काळ सरखा छे. बेठेला व्यवहार प्रत्ये असमता नथी; अने त्यागवानी इच्छा राखी छे; पण पूर्व प्रकृतिने टाळ्या विना छूटको नथी.

काळनी दुषमता ......थी आ प्रवृत्ति मार्ग घणा जीवोने सत्नुं दर्शन करतां अटकावे छे. तमने बधाने भलामण छे के आ आत्मा संबंधे बीजा प्रत्ये कंई वातचित करवी नहीं.

१५९. मुंबई. मागशर. शुद. १३ बुध, १९४७.

आप हृदयना जे जे उद्गार दर्शावो छो; ते ते वांची आपनी योग्यता माटे प्रसन्न थवाय छे, परम प्रसन्नता थाय छे, अने फरिफरी सत्युगनुं स्मरण थाय छे.

आप पण जाणो छो के आ काळमां मनुष्योनां मन मायिक संपत्तिनी इच्छावाळां थई गयां छे. कोईक विरल मनुष्य निर्वाण मार्गनी दृढ इच्छावाळुं रह्युं संभवे छे, अथवा कोईकने ज ते इच्छा सत्पुरुषनां चरण सेवन वडे प्राप्त थाय तेवुं छे. महांधकारवाळा आ काळमां आपणो जन्म ए कंईक कारण युक्त हशे ज, ए निःशंक छे; पण शुं करवुं, ते संपूर्ण तो ते सूजाडे त्यारे बने तेवुं छे.

१६०. मुंबई. मागशर शुद १४. १९४७.

आनंदमूर्त्ति सत्स्वरूपने अभेदभावे त्रणेकाळ नमस्कार करूं छुं.

जे जे इच्छाओ तेमां जणावी छे, ते कल्याणकारक ज छे; परंतु ए इच्छानी सर्व प्रकारनी स्फुर्णा तो साचा पुरुषना चरण कमळनी सेवामां रही छे. (आ निःशंक वाक्य सर्व अनंतज्ञानीओए सम्मत करेलुं आपने जणाव्युं छे.) अने घणा प्रकारे सत्संगमां रही छे.

परिभ्रमण करतो जीव अनादिकाळथी अत्यार सुधीमां अपूर्वने पाम्यो नथी. जे पाम्यो छे, ते बधुं पूर्वानुपूर्व छे. ए सघळानी वासनानो त्याग करवानो अभ्यास करशो. दृढ प्रेमथी अने परमोल्लासथी ए अभ्यास जयवंत थशे, अने ते काळे करीने महा पुरुषना योगे अपूर्वनी प्राप्ति करावशे.

सर्व प्रकारनी क्रियानो, योगनो, जपनो, तपनो, अने ते शिवायना प्रकारनो लक्ष एवो राखजो के आत्माने छोडवा माटे सर्वे छे; बंधनने माटे नथी. जेथी बंधन थाय ए बधां (क्रियाथी करीने सघळां योगादिक पर्यंत) त्यागवा योग्य छे.

मिथ्यानामधारीना यथायोग्य.

१६१. मुंबई. मागशर वद. ,, १९४७.

प्राप्त थयेलां सत्स्वरूपने अभेदभावे अपूर्व समाधिमां स्मरूं छउं.

छेवटनुं स्वरूप समजायामां, अनुभवायामां अल्प पण न्यूनता रही नथी. जेम छे तेम सर्व प्रकारे समजायुं छे. सर्व प्रकारनो एक देश बाध करतां बाकी सर्व अनुभवायुं छे. एके देश समजाया विना रह्यो नथी; परंतु योग(मन, वचन, काया)थी असंग थवा वनवासनी आवश्यकता छे, अने एम थये ए देश अनुभवाशे, अर्थात् तेमांज रहेवाशे; परिपूर्ण लोकालोकज्ञान उत्पन्न थशे; अने ए उत्पन्न करवानी (नेम) आकांक्षा रही नथी. छतां उत्पन्न केम थशे? ए वळी आश्चर्यकारक छे! परिपूर्ण स्वरूपज्ञान तो उत्पन्न थयुं ज छे; अने ए समाधिमांथी नीकळी लोकालोकदर्शन प्रत्ये जवुं केम बनशे? ए पण एक मने नहीं पण पत्र लखनारने विकल्प थाय छे!

कणबी अने कोळी जेवी ज्ञातीमां पण मार्गने पामेला थोडा वर्षमां घणा पुरुषो थई गया

छे; ते महात्माओनी जनमंडळने अपिछान होवाने लीधे कोईक ज तेनाथी सार्थक साधी शक्युं छे; जीवने महात्मा प्रत्ये मोह ज न आव्युं, ए केवी ईश्वरी अद्भुत नियति छे?

एओ सर्व कंई छेवटना ज्ञानने प्राप्त थया न होता; परंतु ते मळवुं तेमने बहु समीपमां हतुं. एवा घणा पुरुषोनां पद वगेरे अहीं जोयां. एवा पुरुषो प्रत्ये रोमांच बहु उल्लसे छे; अने जाणे निरंतर तेवानी चरण सेवा करीए ज, ए एक आकांक्षा रहे छे. ज्ञानी करतां एवा मुमुक्षु पर अतिशय उल्लास आवे छे, तेनुं कारण ए ज के तेओ ज्ञानीनां चरणने निरंतर सेवे छे; अने एज एमनुं दासत्व अमारूं तेमना प्रत्ये दासत्व थाय छे, तेनुं कारण छे. भोजो भगत, निरांत कोळी इत्यादिक पुरुषो योगी (परम योग्यतावाळा) हता.

निरंजन पदने बुझनारां निरंजन केवी स्थितिमां राखे छे, ए विचारतां अकळ गति पर गंभीर, समाधियुक्त हास्य आवे छे!

हवे अमे अमारी दशा कोई पण प्रकारे कही शकवाना नथी; तो लखी क्यांथी शकीशुं? आपणां दर्शन थये जे कंई वाणी कही शकशे ते कहेशे. बाकी निरुपायता छे. (कंई) मुक्तिए नथी जोईती, अने जैननुं केवळज्ञाने जे पुरुषने नथी जोईतुं, ते पुरुषने परमेश्वर हवे कयुं पद आपशे? ए कंई आपणा विचारमां आवेछे? आवे तो आश्चर्य पामजो; नहीं तो अहींथी तो कोई रीते कंईए बहार काढी शकाय तेम बने तेवुं लागतुं नथी.

वारंवार जणावो छो, आतुरता दर्शन माटे बहु छे; परंतु पंचम काळ महावीरदेवे कह्यो छे, कळियुग व्यासभगवाने कह्यो छे; ते क्यांथी साथे रहेवा दे? अने दे तो आपने उपाधि युक्त शा माटे न राखे?

१६२. मुंबई. मागशर वद. ,, १९४७.

आ भूमिका (मुंबई) उपाधिनुं शोभा स्थान छे.

........वगेरेने एकवार आपनो सत्संग थाय तो ज्यां एक लक्ष करवो जोईए छे, त्यां थाय; नहीं तो थवो दुर्लभ छे. कारण अमारी हाल बाह्य वृत्ति ओछी छे.

१६३. मुंबई. पोष शुद ५ गुरु, १९४७.

अलखनाम धुनी लगी गगनमें, मगन भया मन मेराजी,
आसन मारी सुरत दृढ धारी, दिया अगम घर डेराजी.
दरश्या अलख देदाराजी.

१६४. मुंबई. पोष शु. १०. सोम. १९४७.

प्रश्नव्याकरणमां सत्यनुं महात्म्य वांच्युं छे. मनन पण करेलुं हतुं.

हालमां हरिजननी संगतिना अभावे काळ दुर्लभ जाय छे; हरिजननी संगतिमां पण ते प्रत्ये भक्ति करवी ए बहु प्रिय छे.

आप परमार्थ माटे जे परम आकांक्षा राखो छो, ते इश्वरेच्छा हशे तो कोई अपूर्व वाटेथी पार पडशे. जेओने भ्रांतिथी करी परमार्थनो लक्ष मळवो दुर्लभ थयो छे एवां भारत-

क्षेत्रवासी मनुष्य प्रत्ये ते परमकृपाळु परम कृपा करशे; परंतु हमणा थोडो काळ तेनी इच्छा होय तेवुं जणातुं नथी.

१६५. मुंबई. पोष सुदी १४ शुक्र. १९४७.

करना फकिरि क्या दिलगिरी, सदा मगन मन रहेनाजी,

ए वृत्ति मुमुक्षुओने अधिकाधिक वर्धमान करवा जेवी छे. परमार्थ चिंता होय ए विषय जूदो छे; व्यवहार चिंतानुं वेदन अंतरथी ओछुं करवुं ए एक मार्ग पामवानुं साधन छे.

अमारी वृत्ति जे करवा इच्छे छे, ते निष्कारण परमार्थ छे; ए विषे वारंवार जाणी शक्या छो; तथापि कंई समवाय कारणनी न्यूनताने लीधे हाल तो तेम कंई अधिक करी शकातुं नथी. माटे भलामण छे के अमे हाल कंई परमार्थज्ञानी छीए अथवा समर्थ छीए एवुं कथन कीर्तित करशो नहीं. कारणके ए अमने वर्त्तमानमां प्रतिकूळ जेवुं छे.

तमे जेओ समज्या छो, तेओ मार्गने साध्य करवा निरंतर सत्पुरुषनां चरित्रनुं मनन राखजो. ते विषये प्रसंगे अमने पूछजो. सत्शास्त्रने अने सत्कथाने तेम ज सद्वृत्तने सेवजो.

वि. निमित्तमात्र.

१६६. मुंबई. पोष वदी २ सोम, १९४७.

अमने प्रत्येक मुमुक्षुओनुं दासत्व प्रिय छे. जेथी तेओए जे जे विज्ञापन कर्युं ते अमे वांच्युं छे. यथायोग्य अवसर प्राप्त थये ए विषे उत्तर लखी शकाय तेवुं छे; तेमज हमणां आश्रम (स्थितिमां प्रवर्त्ते छे ते स्थिति) मुकी देवानुं कंई अवश्य नथी; अमारा समागमनुं अवश्य जणाव्युं ते खचीत हितरूपी छे. तथापि अत्यारे ए दशानो योग आवे तेम नथी. निरंतर अत्र आनंद छे. त्यां धर्म योगनी वृद्धि करवा सर्वने विनंति छे.

१६७. मुंबई. पोष. १९४७.

"जीवने मार्ग मळ्यो नथी, एनुं शुं कारण?" ए वारंवार विचारी योग्य लागे त्यारे साथेनुं (निचेनुं) पत्र वांचजो. अमने लागे छे के मार्ग सरळ छे; सुलभ छे; पण प्राप्तिनो योग मळवो दुर्लभ छे.–

सत्स्वरूपने अभेदभावे अने अनन्यभक्तिए नमोनमः

भावअप्रतिबद्धताथी निरंतर विचरे छे, एवा ज्ञानी पुरुषोनी आज्ञानी सम्यक् प्रतीति आव्या विना तथा तेमां अचळ स्नेह थया विना सत्स्वरूपना विचारनी यथार्थ प्राप्ति थती नथी, अने तेवी दशा आव्येथी जेनां चरणारविंद तेणे सेव्यां छे ते पुरुष जेवी दशाने क्रमे करीने पामे छे. ए मार्ग आराध्या विना जीवे अनादिकाळथी परिभ्रमण कर्युं छे. ज्यांसुधी जीवने स्वछंदरूपी अंधत्व छे, त्यांसुधी ए मार्गनुं दर्शन थतुं नथी; (अंधत्व टळवा माटे) जीवे ए मार्गनो विचार करवो; दृढ मोक्षेच्छा करवी; ए विचारमां अप्रमत्त रहेवुं; तो मार्गनी प्राप्ति थई अंधत्व टळे छे. अनादिकाळथी जीव अवळे मार्गे चाल्यो छे. जो के तेणे जप, तप, शास्त्राध्ययन वगेरे अनंतवार कर्युं छे; तथापि जे कंई अवश्य करवा योग्य हतुं ते तेणे कर्युं नथी; जे के अमे प्रथम ज जणाव्युं छे.

सूयगडांगसूत्रमां ऋषभदेवजीभगवाने ज्यां अठाणुं पुत्रोने उपदेश्या छे, मोक्ष मार्गे चढाव्या छे, त्यां आम उपदेश कर्यो छेः-हे आयुष्यमनो! आ जीवे सर्व कर्युं छे एक आ विना ते शुं? तो के निश्चय कहीए छीए के सत्पुरुषनुं कहेलुं वचन. तेनो उपदेश ते सांभळ्या नथी; अथवा रुडे प्रकारे करीने उठाव्या नथी; अने एने ज अमे मुनिओनुं सामायिक (आत्मस्वरूपनी प्राप्ति) कह्युं छे.

सुधर्मास्वामी जंबुस्वामीने उपदेशे छे के:- जगत् आखानुं जेणे दर्शन कर्युं छे,-एवा महावीर भगवान् तेणे आम अमने कह्युं छे:- गुरुने आधीन थई वर्त्तता एवा अनंत पुरुषो मार्ग पामीने मोक्ष प्राप्त थया. एक आ स्थळे नहीं पण सर्व स्थळे अने सर्व शास्त्रमां एज वात कहेवानो लक्ष छे.

आणाए धम्मो आणाए तवो.

आज्ञानुं आराधन ए ज धर्म; आज्ञानुं आराधन ए ज तप.

ए लक्ष जीवने समजायो नथी, तेना कारणमां प्रधान कारण स्वछंद छे.

१६८. मुंबई. पोष. १९४७.

सत्स्वरूपने अभेदरूपे अनन्य भक्तिए नमस्कार.

मार्गनी इच्छा जेने उत्पन्न थई छे, तेणे बधा विकल्पो मुकीने आ एक विकल्प फरिफरी स्मरण करवो अवश्यनो छे:-

"अनंत काळथी जीवने परिभ्रमण थतां छतां तेनी निवृत्ति कां थती नथी? अने ते शुं करवाथी थाय?"

आ वाक्यमां अनंत अर्थ समायलो छे; अने ए वाक्यमां कहेली चिंतना कर्या विना, तेने माटे दृढ थई झुर्या विना मार्गनी दिशानुं पण अल्प भान थतुं नथी; पूर्वे थयुं नथी; अने भविष्य-काळे पण नहीं थशे. अमे तो एम जाण्युं छे, माटे तमारे सघळाए एज शोधवानुं छे. त्यार पछी बीजुं जाणवुं शुं?-ते जणाय छे.

१६९. मुंबई. महा शुद ७ रवि. १९४७.

मु-पणे रहेवुं पडे छे एवा जिज्ञासु,

जीवने बे मोटां बंधन छे; एक स्वछंद अने बीजुं प्रतिबंध. स्वछंद टाळवानी इच्छा छे जेनी, तेणे ज्ञानीनी आज्ञा आराधवी जोईए. अने प्रतिबंध टाळवानी इच्छा छे जेनी, तेणे सर्वसंगथी त्यागी थवुं जोईए. आम न थाय तो बंधननो नाश थतो नथी. स्वछंद जेनो छेदायो छे तेने जे प्रतिबंध छे, ते अवसर प्राप्त थये नाश पामे छे, आटली शिक्षा स्मरण करवा रूप छे.

व्याख्यान करवुं पडे तो करवुं, पण आ कर्त्तव्यनी हजु मारी योग्यता नथी अने आ मने प्रतिबंध छे, एम समजतां जतां उदासीन भावे करवुं. न करवा माटे जेटला सामाने रुचिकर प्रयत्न थाय तेटलां करवां. अने तेम छतांय ज्यारे करवुं पडे तो उपर प्रमाणे उदासीन भाव समजीने करवुं.

१७०. मुंबई. महा शुद ९ भोम. १९४७.

ज्ञाननां परोक्ष अपरोक्ष विषे पत्रथी लखी शकाय तेम नथी; पण सुधानी धारा पछीनां केटलांक दर्शन थयां छे, अने जो असंगतानी साथे आपनो सत्संग होय तो छेवटनुं परिपूर्ण प्रकाशे तेम

छे; कारण के ते घणुं करीने सर्व प्रकारे जाण्युं छे. अने ते ज वाट तेनां दर्शननी छे; आ उपाधियोगमां ए दर्शन भगवत् थवा देशे नहीं, एम तेमने प्रेरे छे; माटे एकांतवासीपणे ज्यारे थवाशे त्यारे चाहीने भगवते राखेलो पडदो एक थोडा प्रयत्नमां टळी जशे.

१७१. मुंबई. महा शुद ११ गुरु. १९४७.

सत्ने अभेदभावे नमोनमः

बीजी बधी प्रवृत्ति करतां जीवने योग्यपणुं प्राप्त थाय तेवी विचारणा करवी योग्य छे; अने तेनुं मुख्य साधन सर्व प्रकारना कामभोगथी वैराग्यसमेत सत्संग छे.

सत्संग(समवयि पुरुषोनो, समगुणी पुरुषोनो योग)मां, सत्नो जेने साक्षात्कार छे एवा पुरुषनां वचनोनुं परिचर्यन करवुं के जेमांथी काळे करीने सत्नी प्राप्ति थाय छे.

कोईपण प्रकारे जीव पोतानी कल्पनाए करी सत्ने प्राप्त करी शकतो नथी. सजीवन मूर्ति प्राप्त थये ज सत् प्राप्त थाय छे, सत् समजाय छे, सत्नो मार्ग मळे छे, सत्पर लक्ष आवे छे. सजीवन मूर्तिना लक्षवगर जे कंई पण करवामां आवे छे, ते जीवने बंधन छे. आ अमारूं हृदय छे.

आ काळ सुलभबोधीपणुं प्राप्त थवामां विघ्नभूत छे. कंईक (बीजा काळ करतां बहु) हजु तेनुं विषमपणुं ओछुं छे; तेवा समयमां वक्रपणुं, जडपणुं जेनाथी प्राप्त थाय छे एवा मायिक व्यवहारमां उदासीन थवुं श्रेयस्कर छे.''''''सत्नो मार्ग कोई स्थळे देखातो नथी.

तमने बधाने हमणां जे कंई जैननां पुस्तको वांचवानो परिचय रहेतो होय, तेमांथी जगतनुं विशेष वर्णन कर्युं होय तेवो भाग वांचवानो लक्ष ओछो करजो; अने जीवे शुं नथी कर्युं? ने शुं करवुं? ए भाग वांचवानो, विचारवानो विशेष लक्ष राखजो.

कोई पण बीजाओ, धर्म क्रियाने नामे जे तमारा सहवासीओ (श्रावकादिक) क्रिया करता होय तेने निषेधशो नहीं. हाल जेणे उपाधिरूप इच्छा अंगीकार करी छे, ते पुरुषने कोई पण प्रकारे प्रगट करशो नहीं. मात्र कोई दृढ जिज्ञासु होय तो तेनो लक्ष मार्ग भणी वळे एवी थोडा शब्दोमां धर्म कथा करशो (ते पण जो ते इच्छा राखता होय तो). बाकी हालतो तमे सर्व पोतपोतानां सफळपणा अर्थे मिथ्या धर्म वासनाओनो, विषयादिकनी प्रियतानो, प्रतिबंधनो त्याग करतां शीखजो. जे कंई प्रिय करवा जेवुं छे, ते जीवे जाण्युं नथी; अने बाकीनुं कंई प्रिय करवा जेवुं नथी, आ अमारो निश्चय छे.

योग्यता माटे ब्रह्मचर्य ए मोटुं साधन छे, असत्संग ए मोटुं विघ्न छे.

१७२. मुंबई. महा शुद ११ गुरु. १९४७.

उपाधिना योगने लीधे शास्त्रवांचन जो न थई शकतुं होय तो हमणां ते रहेवा देवुं, परंतु उपाधिथी थोडो पण नित्य प्रति अवकाश लई चित्तवृत्ति स्थिर थाय एवी निवृत्तिमां बेसवानुं बहु अवश्य छे. अने उपाधिमां पण निवृत्तिनो लक्ष राखवानुं स्मरण राखजो.

जेटलो वखत आयुष्यनो तेटलो ज वखत जीव उपाधिनो राखे तो मनुष्यत्वनुं सफळ थवुं क्यारे संभवे? मनुष्यत्वना सफळपणा माटे जीववुं ए ज कल्याणकारक छे; एवो निश्चय करवो जोईए. अने सफळपणा माटे जे जे साधनोनी प्राप्ति करवी योग्य छे, ते प्राप्त करवा नित्य प्रति निवृत्ति मेळववी जोईए. निवृत्तिना अभ्यास विना जीवनी प्रवृत्ति न टळे ए प्रत्यक्ष समजाय तेवी वात छे.

धर्मने रूपे मिथ्या वासनाओथी जीवने बंधन थयुं छे; ए महा लक्ष राखी तेवी मिथ्या वासना केम टळे? ए माटे विचार करवानो परिचय राखशो.

१७३. मुंबई. महा शुद. १९४७.

(१)

वचनावली.

१. जीव पोताने भूली गयो छे, अने तेथी सत् सुखनो तेने वियोग छे, एम सर्व धर्म सम्मत कह्युं छे.

२. पोताने भूली गया रूप अज्ञान ज्ञान मळवाथी नाश थाय छे, एम निःशंक मानवुं.

३. ज्ञाननी प्राप्ति ज्ञानी पासेथी थवी जोईए. ए स्वाभाविक समजाय छे, छतां जीव लोकलज्जादि कारणोथी अज्ञानीनो आश्रय छोडतो नथी, एज अनंतानुबंधी कषायनुं मूळ छे.

४. ज्ञाननी प्राप्ति जेणे इच्छवी, तेणे ज्ञानीनी इच्छाए वर्त्तवुं एम जिनागमादि सर्व शास्त्र कहे छे. पोतानी इच्छाए प्रवर्त्ततां अनादिकाळथी रखड्यो.

५. ज्यांसुधी प्रत्यक्ष ज्ञानीनी इच्छाए, एटले आज्ञाए नहीं वर्त्ताय, त्यांसुधी अज्ञाननी निवृत्ति थवी संभवती नथी.

६. ज्ञानीनी आज्ञानुं आराधन ते करी शके के जे एक निष्ठाए, तन, मन, धननी आसक्तिनो त्याग करी तेनी भक्तिमां जोडाय.

७. जोके ज्ञानी भक्ति इच्छता नथी, परंतु मोक्षाभिलाषीने ते कर्या विना उपदेश परिणमतो नथी अने मनन तथा निदिध्यासनादिनो हेतु थतो नथी, माटे मुमुक्षुए ज्ञानीनी भक्ति अवश्य कर्त्तव्य छे एम सत्पुरूषोए कह्युं छे.

८. ऋषभदेवजीए अठाणुं पुत्रोने त्वराथी मोक्ष थवानो ए ज उपदेश कर्यो हतो.

९. परिक्षत राजाने शुकदेवजीए ए ज उपदेश कर्यो छे.

१०. अनंतकाळसुधी जीव निज छंदे चाली परिश्रम करे तो पण पोते पोताथी ज्ञान पामे नहीं, परंतु ज्ञानीनी आज्ञानो आराधक अंतर्मुहूर्त्तमां पण केवळज्ञान पामे.

११. शास्त्रमां कहेली आज्ञाओ परोक्ष छे अने ते जीवने अधिकारी थवा माटे कही छे; मोक्ष थवा माटे ज्ञानीनी प्रत्यक्ष आज्ञा आराधवी जोईए.

(२)

परमात्मामां परम स्नेह गमे तेवी विकट वाटेथी थतो होय तोपण करवो योग्यज छे. सरळ वाट मळ्या छतां उपाधिना कारणथी तन्मय भक्ति रहेती नथी, अने एकतार स्नेह उभरातो

नथी. आथी खेद रह्या करे छे अने वारंवार वनवासनी इच्छा थया करे छे. जोके वैराग्य तो एवो रहे छे के घर अने वनमां घणुंकरीने आत्माने भेद रह्यो नथी, परंतु उपाधिना प्रसंगने लीधे तेमां उपयोग राखवानी वारंवार जरूर रह्यां करे छे, के जेथी परम स्नेहपर ते वेळा आवरण आणवुं पडे अने एवी परम स्नेहता अने अनन्य प्रेमभक्ति आव्या विना देहत्याग करवानी इच्छा थती नथी.

कदापि सर्वात्मानी एवीज इच्छा हशे तो गमे तेवी दीनताथी ते इच्छा फेरवशो. पण प्रेम भक्तिनी पूर्ण लय आव्या विना देहत्याग नहीं करी शकाय एम रहे छे अने वारंवार एज रटना रहेवाथी 'वनमां जईए' 'वनमां जईए' एम थई आवे छे. आपनो निरंतर सत्संग होय तो अमने घर पण वनवास ज छे.

गोपांगनानी श्रीमद् भागवतमां सुंदर आख्यायिका आपी छे अने तेमनी प्रेम भक्ति वर्णवी छे, एवी प्रेमभक्ति आ कळिकाळमां प्राप्त थवी दुर्लभ छे, एम जोके सामान्य लक्ष छे, तथापि कळिकाळमां निश्चय मतिथी एज लय लागे तो परमात्मा अनुग्रह करी शीघ्र ए भक्ति आपे छे. ए दशा वारंवार सांभरी आवे छे. अने एवुं उन्मत्तपणुं परमात्माने पामवानुं परमद्वार छे. ए दशा विदेही हती.

भरतजीने हरणना संगथी जन्मनी वृद्धि थई हती अने तेथी जडभरतना भवमां असंग रह्या हता. एवा कारणथी मने पण असंगता बहु सांभरी आवे छे, अने केटलीक वखत तो एवुं थई जाय छे के असंगता विना परम दुःख थाय छे. यम अंतकाळे प्राणीने दुःखदायक नहीं लागतो होय, पण अमने संग दुःखदायक लागे छे. एम अंतर्वृत्तिओ घणी छे के जे एक ज प्रवाहनी छे, लखी जती नथी; रह्युं जतुं नथी; अने आपनो वियोग रह्या करे छे. सुगम उपाय कोई जडतो नथी. उदयकर्म भोगवतां दीनपणुं अनुकूळ नथी. भविष्यनी एक क्षणनो घणुंकरीने विचार पण रहेतो नथी.

सत् सत् अने सत्नुं साधन तमे ते त्यां छो. अधिक शुं कहीए? ईश्वरनी इच्छा एवां छे, अने तेने राजी राख्या रह्या विना छूटको नथी. नहींतो आवी उपाधियुक्त दशामां न रहीए अने धार्युं करीए. परम........लईने प्रेमभक्तिमय ज रहीए, पण प्रारब्ध कर्म बळवत्तर छे.

१७४. मुंबई. महा वद ३. १९४७.

केवळ निर्विकार छतां परब्रह्म प्रेममय पराभक्तिने वश छे ए, हृदयमां जेणे अनुवभ कर्यो छे एवा, ज्ञानीओनी गुप्त शिक्षा छे.

अत्र परमानंद छे. असंगवृत्ति होवाथी समुदायमां रहेवुं बहु विकट छे. जेनो कोई पण प्रकारे यथार्थ आनंद कही शकातो नथी, एवुं जे सत्स्वरूप ते जेनां हृदयमां प्रकाश्युं छे एवा महाभाग्य ज्ञानीओनी अने आपनी अमारा उपर कृपा वर्त्तो. अमे तो तमारी चरणरज छईए; अने त्रणे काळ एज प्रेमनी निरंजनदेव प्रत्ये याचना छे.

आजनां प्रभातथी निरंजनदेवनी कोई अद्भुत अनुग्रहता प्रकाशी छे; आजे घणा दिवस थयां इच्छेली पराभक्ति कोई अनुपम रूपमां उदय पामी छे. गोपीओ भगवान वासुदेव (कृष्ण-चंद्र)ने महीनी मटुकीमां नांखी वेचवा नीकळी हती; एवी एक श्रीमद्भागवतमां कथा छे; ते प्रसंग आजे बहु स्मरणमां रह्यो छे; अमृत प्रवहे छे त्यां सहस्रदळकमळ छे ए महीनी मटुकी छे; अने आदि पुरुष तेमां बिराजमान छे ते भगवंत वासुदेव छे; तेनी प्राप्ति सत्-पुरुषनी चित्तवृत्तिरूप गोपीने थतां ते उल्लासमां आवी जई बीजा कोई मुमुक्षु आत्मा प्रत्ये "कोई माधव ल्यो, हांरे कोई माधव ल्यो" एम कहे छे, अर्थात् ते वृत्ति कहे छे के आदि पुरुषनी अमने प्राप्ति थई, अने ए एकज प्राप्त करवा योग्य छे; बीजुं कशुंय प्राप्त करवा योग्य नथी; माटे तमे प्राप्त करो. उल्लासमां फरिफरी कहे छे के तमे ते पुराण पुरुषने प्राप्त करो; अने जो ते प्राप्तिने अचळ प्रेमथी इच्छो तो अमे तमने ए आदि पुरुष आपी दईए, मटुकीमां नाखीने वेचवा नीकळ्यां छीए, ग्राहक देखी आपी दईए छीए, कोई ग्राहक थाओ, अचळ प्रेमे कोई ग्राहक थाओ, वासुदेवनी प्राप्ति करावीए.

मटुकीमां नाखीने वेचवा नीकळ्यांनो अर्थ सहस्रदळकमळमां अमने वासुदेव भगवान मळ्या छे; महीनुं नाम मात्र छे; आखी सृष्टिने मथीने जो मही काढीए तो मात्र एक अमृतरूप वासुदेव-भगवान ज मही नीकळे छे. एवुं सूक्ष्म स्वरूप ते स्थूळ करीने व्यासजीए अद्भुत भक्तिने गाई छे. आ वात अने आखुं भागवत ए एकजने प्राप्त कराया माटे अक्षरे अक्षरे भरपुर छे; अने ते (अ)मने घणा काळ थया पहेलां समजायुं छे; आजे अति अति स्मरणमां छे; कारणके साक्षात् अनुभव प्राप्ति छे; अने एने लीधे आजनी परम अद्भुत दशा छे. एवी दशाथी जीव उन्मत्त पण थई गया विना रहेशे नहीं. अने वासुदेवहरि चाहीने केटलोक वखत वळी अंतर्धान पण थई जाय एवा लक्षणना धारक छे; माटे अमे असंगताने इच्छीए छीए; अने तमारो सहवास ते पण असंगता ज छे. एथी पण विशेष अमने प्रिय छे.

सत्संगनी अत्र खामी छे; अने विकट वासमां निवास छे. हरिइच्छाए ह्यॉ फर्यानी वृत्ति छे. एटले कंई खेद तो नथी; पण भेदनो प्रकाश करी शकातो नथी; ए चिंतना निरंतर रह्या करे छे.

घणा घणा प्रकारथी मनन करतां अमारो दृढ निश्चय छे के भक्ति ए सर्वोपरी मार्ग छे अने ते सत्पुरुषनां चरण समीप रहीने थाय तो क्षणवारमां ते मोक्ष करी दे तेवो पदार्थ छे.

विशेष कंई लख्युं जतुं नथी. परमानंद छे, पण असत्संग छे, अर्थात् सत्संग नथी.

(२)

कोई ब्रह्मरसना भोगी,
कोई ब्रह्मरसना भोगी.
जाणे कोई वीरला योगी,
कोई ब्रह्मरसना भोगी.

१७५ मुंबई. महा वद ३. १९४७.

मोकलावेली *वचनावलीमां आपनी प्रसन्नताथी अमारी प्रसन्नताने उत्तेजननी प्राप्ति थई. संतनो अद्‌भुत मार्ग एमां प्रकाश्यो छे. जो ते एकज वृत्तिए ए वाक्योने आराधशे अने तेज पुरुषनी आज्ञामां लीन रहेशे, तो अनंत काळथी प्राप्त थयेलुं परिभ्रमण मटी जशे. मायानो मोह ते विशेष राखे छे; के जे मार्ग मळवामां मोटो प्रतिबंध गणाय छे. माटे एवी वृत्तिओ हळवे हळवे ओछी करवा तेने मारी विनंति छे. (* आंक १७३.१)

१७६. मुंबई. महा वद ११ शुक्र. १९४७.

तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः

तेने मोह शो, अने तेने शोक शो? के जे सर्वत्र एकत्व (परमात्मस्वरूप)ने ज जुए छे.

वास्तविक सुख जो जगत्‌नी दृष्टिमां आव्युं होत तो ज्ञानी पुरुषोए नियत करेलुं एवुं मोक्षस्थान ऊर्द्ध्व लोकमां होत नहीं; पण आ जगत् ज मोक्ष होत.

ज्ञानीने सर्वत्र मोक्ष छे; आ वात जो के यथार्थ छे; तोपण ज्यां मायापूर्वक परमात्मानुं दर्शन छे एवुं जगत्, विचारी पग मुकवा जेवुं तेने पण कंई लागे छे; माटे अमने असंगताने इच्छीए छीए, कां तमारा संगने इच्छीए छीए ए योग्य ज छे.

१७७. मुंबई. महा वद १३ रवि. १९४७.

घट परिचय माटे आपे कंई जणाव्युं नथी ते जणावशो.

पारमार्थिक विषय माटे हाल मौन रहेवानुं कारण परमात्मानी इच्छा छे. ज्यांसुधी असंग थईशुं नहीं अने त्यार पछी तेनी इच्छा मळशे नहीं, त्यांसुधी प्रगट रीते मार्ग कहीशुं नहीं. अने आवो सर्व महात्माओनो रीवाज छे. अमे तो दीन मात्र छीए. भागवत वाळी वात आत्मज्ञानथी जाणेली छे.

१७८. मुंबई. महा वद १३ रवि. १९४७.

आपने माराप्रत्ये परमोल्लास आवे छे; अने वारंवार ते विषे आप प्रसन्नता प्रगट करो छो; पण हजी अमारी प्रसन्नता मारा उपर थती नथी; कारणके जेवी जोईए तेवी असंगदशाथी वर्त्ातुं नथी; अने मिथ्या प्रतिबंधमां वास छे. परमार्थ माटे परिपूर्ण इच्छा छे; पण ईश्वरेच्छानी हजु तेमां सम्मति थई नथी; त्यांसुधी मारा विषे अंतरमां समजी राखजो; अने गमे तेवा मुमुक्षुओने पण कंई नामपूर्वक जणावशो नहीं. हाल एवी दशाए रहेवुं अमने वहालुं छे.

१७९. मुंबई. महा वद ,, १९४७.

कोई जातनी क्रिया जोके उथापवामां नहीं आवती होय तोपण तेओने लागे छे तेनुं कंई कारण होवुं जोईए; जे कारण टाळवुं ए कल्याणरूप छे.

परिणामे 'सत्' ने प्राप्त करावनारी प्रारंभमां 'सत्' नी हेतुभूत एवी तेमनी रुचीने प्रसन्नता आपनारी वैराग्य कथानो प्रसंगोपात तेमनाथी परिचय करवो; तो तेमना समागमथी पण कल्याण ज बुद्धि पामशे; अने पेलुं कारण पण टळशे.

जेमां पृथ्व्यादिकनो विस्तारथी विचार कर्यो छे एवां वचनो करतां "वैतालिक" अध्ययन जेवां वचनो वैराग्यनी वृद्धि करेछे; अने बीजां मतभेदवाळां प्राणिने पण तेमां अरुची थती नथी.

जे साधुओ तमने अनुसरता होय, तेमने समय परत्वे जणावता रहेवुं, "धर्म तेनुं नाम आपी शकाय के जे धर्म थईने परिणमे; ज्ञान तेनुं नाम होय के जे ज्ञान थईने परिणमे; आपणे आ बधी क्रिया अने वांचना इत्यादिक करीए छीए, ते मिथ्या छे, एम कहेवानो मारो हेतु तमे समजो नहीं तो हुं तमने कंई कहेवा इच्छुं छउं." आम जणावी तेमने जणाववुं के आ जे कंई आपणे करीए छीए, तेमां कोई एवी वात रही जाय छे के जेथी 'धर्म अने ज्ञान' आपणने पोताने रूपे परणमता नथी, अने कषाय तेमज मिथ्यात्व (संदेह)नुं मंदत्व थतुं नथी; माटे आपणे जीवनां कल्याणनो फरिफरी विचार करवो योग्य छे; अने ते विचार्ये कंईक आपणे फळ पाम्या विना रहेशुं नहीं. आपणे बधुं जाणवानुं प्रयत्न करीए छीए पण आपणो 'संदेह' केम जाय? ते जाणवानुं प्रयत्न करता नथी. ए ज्यांमुधी नहीं करीए त्यांसुधी संदेह केम जाय? अने संदेह होय त्यासुधी ज्ञान पण न होय; माटे संदेह जवानुं प्रयत्न करवुं जोईए. ए संदेह ए छे के आ जीव भव्य छे के अभव्य? मिथ्या दृष्टि छे के सम्यक् दृष्टि? सुलभ बोधी छे के दुलभ बोधी? तुच्छ संसारी छे के अधिक संसारी? आ आपणने जणाय तेवुं प्रयत्न करवुं जोईए. आवी जातनी ज्ञान कथानो तेमनाथी प्रसंग राखवो योग्य छे.

परमार्थ उपर प्रीति थवामां सत्संग ए सर्वोत्कृष्ट अने अनुपम साधन छे; पण आ काळमां तेवो जोग बनवो बहु विकट छे; माटे जीवे ए विकटतामां रही पार पाडवामां विकट पुरुषार्थ करवो योग्य छे. अने ते ए के "अनादिकाळथी जेटलुं जाण्युं छे, तेटलुं बधुंय अज्ञान ज छे; तेनुं विसरण करवुं."

'सत्' सत्ज छे, सरळ छे, सुगम छे; सर्वत्र तेनी प्राप्ति होय छे; पण 'सत्'ने बतावनार 'सत्' जोईए.

नय अनंता छे, अकेका पदार्थमां अनंत गुण धर्म छे; तेमां अनंता नय परिणमे छे; तो एक अथवा बे चार नयपूर्वक बोली शकाय एवुं क्यां छे? माटे नयादिकमां समतावान रहेवुं; ज्ञानीओनी वांणी 'नय'मां उदासीन वर्ते छे; ते वाणीने नमस्कार हो!

१८०. मुंबई. महा वद ,, १९४७.

(१)

अनंता नय छे; अकेक पदार्थ अनंत गुणथी, अने अनंत धर्मथी युक्त छे; अकेक गुण अने अकेक धर्म प्रत्ये अनंत नय परिणमे छे; माटे ए वाटे पदार्थनो निर्णय करवा मागीए तो थाय नहीं; एनी वाट कोई बीजी होवी जोईए. घणुंकरीने आ वातने ज्ञानी पुरुषो ज जाणे छे; अने तेओ ते नयादिक मार्ग प्रत्ये उदासीन वर्ते छे; जेथी कोई नयनुं एकांत खंडन थतुं नथी, अथवा कोई नयनुं एकांत मंडन थतुं नथी. जेटली जेनी योग्यता छे, तेटली ते नयनी सत्ता ज्ञानीपुरुषोने सम्मत होय छे. मार्ग जेने नथी प्राप्त थयो एवां मनुष्यो 'नय'

नो आग्रह करे छे; अने तेथी विषम फळनी प्राप्ति होय छे. कोई नय ज्यां दूभातो नथी एवां ज्ञानीनां वचनने अमे नमस्कार करीए छीए. जेणे ज्ञानीना मार्गनी इच्छा करी होय एवां प्राणीए नयादिकमां उदासीन रहेवानो अभ्यास करवो; कोई नयमां आग्रह करवो नहीं अने कोई प्राणीने ए वाटे दूभाववुं नहीं. अने ए आग्रह जेने टळ्यो छे, ते कोई वाटे पण प्राणीने दूभाववानी इच्छा करतो नथी.

(२)

नाना प्रकारना नय, नाना प्रकारनां प्रमाण, नाना प्रकारनी भंगजाळ, नाना प्रकारना अनुयोग ए सघळां लक्षणा रूप छे. लक्ष एक सच्चिदानंद छे.

१८१. मुंबई. महा वद ,, १९४७

'सत्' ए कंई दूर नथी, पण दूर लागे छे. अने एज जीवनो मोह छे. 'सत्' जे कंई छे, ते 'सत्ज' छे; सरल छे; सुगम छे; अने सर्वत्र तेनी प्राप्ति होय छे; पण जेने भ्रांतिरूप आवरणतम वर्त्ते छे ते प्राणीने तेनी प्राप्ति केम होय? अंधकारनां गमे तेटला प्रकार करीए, पण तेमां कोई एवो प्रकार नहीं आवे के जे अजवालारूप होय; आवरण तिमिर जेने छे एवां प्राणीनी कल्पनामांनी कोई पण कल्पना 'सत्' जणाती नथी अने 'सत्' नी नजीक संभवती नथी. 'सत्' छे ते भ्रांति नथी, भ्रांतिथी केवल व्यतिरिक्त (जूदुं) छे; कल्पनाथी 'पर' (आघे) छे; माटे जेनी प्राप्त करवानी दृढ मति थई छे, तेणे पोते कईज जाणतो नथी एवो दृढ निश्चयवालो प्रथम विचार करवो. अने पछी 'सत्'नी प्राप्ति माटे ज्ञानीने शरणे जवुं; तो जरूर मार्गनी प्राप्ति थाय.

आ जे वचनो लख्यां छे ते सर्व मुमुक्षुने परम बंधवरूप छे; परम रक्षकरूप छे; अने एने सम्यक् प्रकारे विचार्येथी परमपदने आपे एवां छे; एमां निर्ग्रंथ प्रवचननी समस्त द्वादशांगी, षट् दर्शननुं सर्वोत्तम तत्त्व अने ज्ञानीनां बोधनुं बीज संक्षेपे कह्युं छे; माटे फरिफरीने तेने संभाळजो; विचारजो; समजजो; समजवा प्रयत्न करजो; एने बाध करे एवा बीजा प्रकारोमां उदासीन रहेजो; एमां ज वृत्तिनो लय करजो. ए तमने अने कोईपण मुमुक्षुने गुप्तरीते कहेवानो अमारो मंत्र छे; एमां 'सत्' ज कह्युं छे ए समजवा माटे घणो वखत गालजो ज.

१८२. मुंबई. महा वद ,, १९४७.

सत्स्वरूपने अभेदभावे नमोनमः

शुं लखवुं? ते तो कंई सूजतुं नथी; कारणके दशा जूदी वर्त्ते छे; तोपण प्रसंगे कोई सद्वृत्ति थाय तेवी वांचना हशे तो मोकलीश.

अमारा उपर तमारी गमे तेवी भक्ति हो, बाकी सर्व जीवोना अने विशेषे करी धर्म जीवना तो अमे त्रणे काळने माटे दास ज छैये. सर्वेए एटलुं ज हालतो करवानुं छे. जूनुं मूक्या विना तो छूटको ज नथी; अने ए मूकवा योग्य ज छे एम दृढ करवुं. मार्ग सरळ छे, प्राप्ति दुर्लभ छे.

१८३. मुंबई. महा वद, १९४७.

सत्‌ने नमोनमः

वांछा–इच्छाना अर्थ तरीके 'काम' शब्द वपराय छे, तेमज पंचेंद्रिय विषयना अर्थ तरीके पण वपराय छे.

अनन्य एटले जेना जेवो बीजो नहीं. सर्वोत्कृष्ट अनन्य भक्ति भाव एटले जेना जेवो बीजो नहीं एवो भक्तिपूर्वक उत्कृष्ट भाव.

जेना वचन बळे जीव निर्वाण मार्गने पामे छे एवी सजीवन मूर्त्तिनो पूर्वकाळमां जीवने जोग घणीवार थई गयो छे, पण तेनुं ओळखाण थयुं नथी, जीवे ओळखाण करवा प्रयत्न क्वचित् कर्युं पण हशे, तथापि जीवने विषे ग्रही राखेली सिद्धियोगादि, रिद्धियोगादि अने बीजी तेवी कामनाओथी पोतानी दृष्टि मलिन हती; दृष्टि जो मलिन होय तो तेवी सत्मूर्त्ति प्रत्ये पण बाह्य लक्ष रहे छे, जेथी ओळखाण पडतुं नथी; अने ज्यारे ओळखाण पडे छे, त्यारे जीवने कोई अपूर्व स्नेह आवे छे, ते एवो के ते मूर्त्तिना वियोगे घडी एक आयुष्य भोगववुं ते पण तेने विटंबना लागे छे, अर्थात् तेना वियोगे ते उदासीन भावे तेमांज वृत्ति राखीने जीवे छे; बीजा पदार्थोना संयोग अने मृत्यु ए बन्ने एने समान थई गया होय छे. आवी दशा ज्यारे आवे छे; त्यारे जीवने मार्ग बहु निकट होय छे एम जाणवुं. एवी दशा आववामां मायानी संगति बहु विटंबनामय छे; पण एज दशा आणवी एवो जेनो निश्चय दृढ छे तेने घणुंकरीने थोडा वखतमां ते दशा प्राप्त थाय छे.

तमे बधाए हाल तो एक प्रकारनुं अमने बंधन करवा मांड्युं छे, ते माटे अमारे शुं करवुं? ते कांई सूजतुं नथी. 'सजीवन मूर्त्ति' थी मार्ग मळे एवो उपदेश करतां पोते पोताने बंधन कर्युं छे; के जे उपदेशनो लक्ष तमे अमारा उपर ज मांड्यो. अमे तो सजीवन मूर्त्तिना दास छईए, चरणरज छईए. अमारी एवी अलौकिक दशा पण क्यां छे? के जे दशामां केवळ असंगता ज वर्ते छे. अमारो उपाधियोगतो तमे प्रत्यक्ष देखो तेवो छे.

आ बे छेली वात तो तमारा बधाने माटे में लखी छे. अमने हवे ओछुं बंधन थाय तेम करवा बधाने विनंती छे. बीजुं एक ए जणाववानुं छे के तमे अमारे माटे कंई हवे कोईने कहेशो नहीं. उदयकाळ तमे जाणो छो.

मुमुक्षु वै० योगमार्गना सारा परिचयी छे, एम जाणुं छुं, जोग्य जीव छे. जे 'पद'नो तमे साक्षात्कार पुछ्यो, ते तेमने हजी थयो नथी.

पूर्वकाळमां उत्तर दिशामां विचरवा विषेनुं तेमना मुखथी श्रवण कर्युं तो ते विषे हाल तो कंई लखी शकाय तेम नथी. जो के तेमणे तमने मिथ्या कह्युं नथी एटलुं जणावी शकुं छुं.

१८४. मुंबई. फागण शुद ४ शनि. १९४७.

पुराणपुरुषने नमोनमः

आ लोक त्रिविध तापथी आकुळ व्याकुळ छे. झांझवानां पाणीने लेवा दोडी तृषा छीपाववा

इच्छे छे, एवो दीन छे. अज्ञानने लीधे स्वरूपनुं विस्मरण थई जवाथी भयंकर परिभ्रमण तेने प्राप्त थयुं छे. समये समये अतुळ खेद, ज्वरादिक रोग, मरणादिक भय, वियोगादिक दुःखने अनुभवे छे; एवी अशरणतावाळा आ जगत्ने एक सत्पुरूष ज शरण छे; सत्पुरूषनी वाणी विना कोई ए ताप अने तृषा छेदी शके नहीं एम निश्चय छे. माटे फरिफरी ते सत्पुरूषना चरणनुं अमे ध्यान करीए छीए.

संसार केवळ अशातामय छे. कोई पण प्राणीने अल्प पण शाता छे, ते पण सत्पुरूषनो ज अनुग्रह छे; कोईपण प्रकारना पुण्य विना शातानी प्राप्ति नथी; अने ए पुण्य पण सत्पुरूषना उपदेश विना कोईए जाण्युं नथी; घणे काळे उपदेशेलुं ते पुण्य रूढीने आधीन थई प्रवर्त्ते छे; तेथी जाणे ते ग्रंथादिकथी प्राप्त थयेलुं लागे छे, पण एनुं मूळ एक सत्पुरूष ज छे; माटे अमे एमज जाणीए छैये के एक अंश शाताथी करीने पूर्ण कामना सुधीनी सर्व समाधि तेनुं सत्पुरूष ज कारण छे; आटली बधी समर्थता छतां जेने कंई पण स्पृहा नथी, उन्मत्तता नथी, पोतापणुं नथी, गर्व नथी, गारव नथी, एवा आश्चर्यनी प्रतिमारूप सत्पुरूषने अमे फरिफरी नामरूपे स्मरीए छीए.

त्रिलोकना नाथ वश थया छे जेने एवा छतां पण एवी कोई अटपटी दशाथी वर्ते छे के जेनुं सामान्य मनुष्यने ओळखाण थवुं दुर्लभ छे; एवा सत्पुरूषने अमे फरिफरी स्तवीए छीए.

एक समय पण केवळ असंगपणाथी रहेवुं ए त्रिलोकने वश करवा करतां पण विकट कार्य छे; तेवा असंगपणाथी त्रिकाळ जे रह्या छे, एवां सत्पुरूषनां अंतःकरण ते जोई अमे परमाश्चर्य पामी नमीए छैये.

हे परमात्मा, अमे तो एम ज मानीए छैये के आ काळमां पण जीवनो मोक्ष होय. तेम छतां जैन ग्रंथोमां क्वचित् प्रतिपादन थयुं छे ते प्रमाणे आ काळे मोक्ष न होय; तो आ क्षेत्रे ए प्रतिपादन तुं राख, अने अमने मोक्ष आपवा करतां सत्पुरूषनां ज चरणनुं ध्यान करीए अने तेनी समिप ज रहीए एवो योग आप.

हे पुरुषपुराण! अमे तारामां अने सत्पुरूषमां कंई भेद होय एम समजतां नथी; तारां करतां अमने तो सत्पुरूष ज विशेष लागे छे; कारणके तुं पण तेने आधीन ज रह्यो छे; अने अमे सत्पुरूषने ओळख्या विना तने ओळखी शक्यां नहीं; एज तारूं दुर्घटपणुं अमने सत्पुरूष प्रत्ये प्रेम उपजावे छे. कारणके तुं वश छतां पण तेओ उन्मत्त नथी; अने ताराथी पण सरळ छे माटे हवे तुं कहे तेम करीए.

हे नाथ, तारे खोटुं न लगाडवुं के अमे तारां करतां पण सत्पुरूषने विशेष स्तवीए छीए; जगत् आखुं तने स्तवे छे; तो पछी अमे एक तारा सामा बेठां रहीशुं तेमां तेमने क्यां स्तवननी आकांक्षा छे; अने क्यां तने न्यूनपणुं पण छे?

(२) ज्ञानी पुरुषो त्रिकाळनी वात जाणतां छतां प्रगट करता नथी, एम आपे पूछ्युं; ते संबंधमां एम जणाय छे के ईश्वरी इच्छा ज एवी छे के अमुक पारमार्थिक वात शिवाय ज्ञानी बीजी त्रिकाळिक वात प्रसिद्ध न करे; अने ज्ञानीनी पण अंतर इच्छा तेवी ज जणाय छे. जेनी कोई पण प्रकारनी आकांक्षा नथी, एवा ज्ञानी पुरूषने कंई कर्त्तव्यरूप नहीं होवाथी जे कंई उदयमां आवे तेटलुं ज करे छे. अमे तो कंई तेवुं ज्ञान धरावता नथी के जेथी त्रणे काळ सर्व प्रकारे जणाय; अने अमने एवां ज्ञाननो कंई विशेष लक्ष्ये नथी; अमने तो वास्तविक एवुं जे स्वरूप तेनी भक्ति अने असंगता ए प्रिय छे एज विज्ञापन.

१८५. मुंबई. फा. शु. ५ रवि. १९४७.

अभेद दशा आव्या विना जे प्राणी आ जगत्नी रचना जोवा इच्छे छे ते बंधाय छे.

एवी दशा आववा माटे ते प्राणीए ते रचनानां कारण प्रत्ये प्रीति करवी; अने पोतानी अहंरूप भ्रांतिनो परित्याग करवो. सर्व प्रकारे करीने ए रचनाना उपभोगनी इच्छा त्यागवी योग्य छे. अने एम थवा माटे सत्पुरूषनां शरण जेवुं एके औषध नथी. आ निश्चय वार्त्ता बचारां मोहांध प्राणीओ नहीं जाणीने त्रणे तापथी बळतां जोई परम करूणा आवे छे. हे नाथ, तुं अनुग्रह करी एने तारी गतिमां भक्ति आप, ए उद्गार निकळे छे.

उदयकाळ प्रमाणे वर्तिए छीए. क्वचित् मनोयोगने लीधे इच्छा उत्पन्न हो तो भिन्न वात, पण अमने तो एम लागे छे के आ जगत् प्रत्ये अमारो परम उदासीन भाव वर्त्ते छे; ते सात्र सोनानुं थाय तोपण अमने तृणवत् छे; अने परमात्मानी विभूतिरूपे अमारूं भक्तिधाम छे. आज्ञांकित.

१८६. मुंबई. फा. शु. ८, १९४७.

ए प्रश्नो एवां परमार्थी छे के मुमुक्षु पुरुषे तेनो परिचय करवो जोईए. हजारो पुस्तकोना पाठीने पण एवां प्रश्नो उगे नहीं, एम अमे धारीए छीए; तेमां पण प्रथम लखेलुं प्रश्न (जगतनां स्वरूपमां मतांतर कां छे?) तो ज्ञानी पुरूष अथवा तेनी आज्ञाने अनुसरनारो पुरूष ज उगाडी शके. अत्र मनमानती निवृत्ति नथी रहेती; जेथी एवी ज्ञान वार्त्ता लखवामां जरा विलंब करवानी जरूर थाय छे. छेल्लुं प्रश्न अमारा वनवासनुं पूछ्युं छे; ए पण ज्ञानीनी ज अंतर्वृत्ति जाणनार पुरूष विना कोईकथी ज पूछी शकाय तेवुं प्रश्न छे.

आपनी सर्वोत्तम प्रज्ञाने नमस्कार करीए छैये. कळिकाळमां परमात्माए कोई भक्तिमान पुरूष उपर प्रसन्न थवुं होय, तो तेमांना आप एक छो. अमने तमारो ओथ आ काळमां मळ्यो अने तेथी ज जीवाय छे.

१८७. मुंबई फागण शुद ११. १९४७.

'सत्' सत् छे, सरल छे, सुगम छे, तेनी प्राप्ति सर्वत्र होय छे.

'सत्' छे. काळथी तेने बाधा नथी. ते सर्वनुं अधिष्ठान छे. वाणीथी अकथ्य छे. तेनी प्राप्ति होय छे; अने ते प्राप्तिनो उपाय छे.—

गमे ते संप्रदाय, दर्शनना महात्माओनो लक्ष एक 'सत्'ज छे. वाणीथी अकथ्य होवाथी मुंगानी श्रेणे समजाव्युं छे; जेथी तेओना कथनमां कंईक भेद लागे छे; वास्तविक रीते भेद नथी.

लोकनुं स्वरूप सर्व काल एक स्थितिनुं नथी; क्षणे क्षणे ते रूपांतर पाम्या करे छे; अनेक रूप नवां थाय छे; अनेक स्थिति करे छे अने अनेक लय पामे छे; एक क्षण पहेलां जे रूप बाह्य ज्ञाने जणायुं नहोतुं, ते देखाय छे; अने क्षणमां घणा दीर्घ विस्तारवाळां रूप ळय पाम्या जाय छे. महात्मानी विद्यमाने वर्त्तुं लोकनुं स्वरूप अज्ञानीना अनुग्रहने अर्थे कंईक रुपांतरपूर्वक कह्युं जाय छे; पण सर्व काल जेनी एक स्थिति नथी एवुं ए रूप 'सत्' नहीं होवाथी गमे ते रूपे वर्णवी ते काळे भ्रांति टाळी छे; अने एने लीधे सर्वत्र ए स्वरूप ज होय ज एम नथी, एम समजाय छे. बाल जीवतो ते स्वरूपने शाश्वतरूप मानी लई भ्रांतिमां पडे छे, पण कोई जोग जीव एवी अनेकताथी कहेणीथी मुंझाई जई 'सत्' तरफ वळे छे. घणुंकरीने सर्व मुमुक्षुओ एम ज मार्ग पाम्या छे. 'भ्रांति'नुं रूप एवुं आ जगत् वारंवार वर्णववानो मोटा पुरूषनो एज उद्देश छे के ते स्वरूपने विचार करतां प्राणी भ्रांति पामे के खरूं शुं? आम अनेक पकारे कह्युं छे, तेमां शुं मानुं? अने मने शुं कल्याणकारक? एम विचारतां विचारतां एने एक भ्रांतिनो विषय जाणी, ज्यांथी 'सत्' नी प्राप्ति होय छे एवा संतना शरण वगर छूटको नथी एम समजी ते शोधी शरणापन्न थई 'सत्' पामी 'सत्' रूप होय छे.

जनक विदेही संसारमां रह्यां छतां विदेही रही शक्या ए जोके मोटुं आश्चर्य छे, महा विकट छे; तथापि परम ज्ञानमां जेनो आत्मा तदाकार छे तेने जेम रहे छे तेम रह्युं जाय छे; अने जेम पारब्ध कर्मनो उदय तेम वर्त्ततां तेमने बाध होतो नथी. देह सहितनुं जेने अहंपणुं मटी गयुं छे एवा ते महाभाग्यनो देह पण आत्मभावे ज जाणे वर्त्ततो हतो, तो पछी तेमनी दशा भेदवाळी क्यांथी होय?

श्रीकृष्ण ए महात्मा हता. ज्ञानी छतां उदयभावे संसारमां रह्या हता एटलुं जैनथी पण जाणी शकाय छे अने ते खरूं छे. तथापि तेनी गति विषे जे भेद बताव्यो छे तेनुं जुदुं कारण छे.

स्वर्ग नरकादिनी प्रतीतिनो उपाय योगमार्ग छे. तेमां पण जेमने दूरंदेशी सिद्धि प्राप्त थाय छे, ते तेने प्रतीति माटे योग्य छे. सर्वकाळ ए प्रतीति प्राणीने दुलभ थई पडी छे. ज्ञानमार्गमां ए विशेष वात वर्णवी नथी पण ते बधांय छे ए जरूर.

मोक्ष जेटले स्थळे बताव्यो छे ते सत्य छे. कर्मथी, भ्रांतिथी, अथवा मायाथी छुटवुं ते मोक्ष. ए मोक्षना शब्दनी व्याख्या छे.

जीव एक पण छे अने अनेक पण छे.

१८८. मुंबई. फा. वद १ गुरु, १९४७.

"एक देखिये जानिये" ए दोहा विषे आपे लख्युं, तो ए दोहाथी अमे आपने निःशंकतानी दृढता थवा लख्युं न होतुं: पण स्वभावे ए दोहो प्रशस्त लागवाथी लखी मोकल्यो हतो. एवी लय तो गोपांगनाने हती. श्रीमद्भागवतमां महात्मा व्यासे वासुदेव भगवान् प्रत्ये गोपीओनी प्रेम भक्ति वर्णवी छे, ते परमाल्हादक अने आश्चर्यक छे.

"नारद भक्तिसूत्र" ए नामनुं एक नानुं शिक्षाशास्त्र महर्षि नारदजीनुं रचेलुं छे; तेमां प्रेम भक्तिनुं सर्वोत्कृष्ट प्रतिपादन कर्युं छे.

१८९. मुंबई. फा. वद ८ बुध, १९४७.

श्रीमद्भागवत् परम भक्ति रुपज छे. एमां जे जे वर्णव्युं छे, ते ते लक्षरूपने सूचववा माटे छे.

मुनिने सर्वव्यापक अधिष्ठान, आत्मा विषे कंई पूछवाथी लक्षरूप उत्तर मळी नहीं शके. कल्पित उत्तरे कार्य सिद्धि नथी. आपे ज्योतिषादिकनी पण हाल इच्छा करवी नही, कारणके ते कल्पित छे; अने कल्पित पर लक्ष नथी.

१९०. मुंबई. फा. वद ८ बुध, १९४७.

परस्पर समागम लाभ परमात्मानी कृपाथी थाय एवुं इच्छुं छुं.

अत्रे उपाधिजोग विशेष वर्त्ते छे, तथापि समाधिमां जोगनी अप्रियता कोई काळे नहीं थाय एवो ईश्वरनो अनुग्रह रहेशे, एम लागे छे.

१९१. मुंबई. फा. वद १० शनि, १९४७.

आजे आपनुं जन्माक्षर सह पत्र मळ्युं. जन्माक्षर विषेनो उत्तर हाल मळी शके तेम नथी. भक्ति विषेनां प्रश्नोनो उत्तर प्रसंगे लखीश. अमे आपने जे विगतवाळां पत्रमां "अधिष्ठान" विषे लख्युं हतुं ते समागमे समजी शकाय तेवुं छे.

"अधिष्ठान" एटले जेमांथी वस्तु उत्पन्न थई, जेमां ते स्थिर रही, अने जेमां ते लय पामी ते. ए व्याख्याने अनुसरी "जगतनुं अधिष्ठान" समजशो.

जैनमां चैतन्य सर्व व्यापक कहेता नथी. आपने ए विषे जे कंई लक्षमां होय ते लखशो.

१९२. मुंबई. फा. वद ११ रवि, १९४७.

ज्योतिषने कल्पित कहेवानो हेतु एवो छे के ते विषय पारमार्थिक ज्ञाने कल्पित ज छे; अने पारमार्थिक ज सत् छे; अने तेनी ज रटणा रहे छे.

मने पोताने शीर हाल उपाधिनो बोजो ईश्वरे विशेष मूक्यो छे, एम करवामां तेनी इच्छा सुखरूप ज मानुं छउं. पंचम काळने नामे जैन ग्रंथो आ काळने ओळखे छे; अने कळिकाळने नामे पुराण ग्रंथो ओळखे छे, एम आ काळने कठिन काळ कह्यो छे; तेनो हेतु जीवने 'सत्संग अने सत्शास्त्र'नो जोग थवो आ काळमां दुर्लभ छे, अने तेटला ज माटे काळने एवुं उपनाम आप्युं छे.—अमने पण पंचमकाळ अथवा कळियुग हालतो अनुभव आपे छे. अमारूं चित्त निस्पृह अतिशय छे; अने जगत्मां सस्पृह तरीके वर्तिए छीए, ए कळियुगनी कृपा छे.

१९३. मुंबई. फा. वद १४ बुध, १९४७.

देहाभिमाने गलिते, विज्ञाते परमात्मनि,
यत्र यत्र मनो याति, तत्र तत्र समाधयः.

हुं कर्त्ता, हुं मनुष्य, हुं सुखी, हुं दुःखी ए वगेरे प्रकारथी रहेलुं देहाभिमान ते जेनुं गळी गयुं छे, अने सर्वोत्तम पदरूप परमात्माने जेणे जाण्यो छे, तेनुं मन ज्यां ज्यां जाय छे त्यां त्यां तेने समाधि ज छे.

आपना पत्र घणीवार विगतथी मळे छे; अने ते पत्रो वांची प्रथम तो समागममां ज रहेवानी इच्छा थाय छे. तथापि'''कारणथी ते इच्छानुं गमे ते प्रकारे विस्मरण करवुं पडे छे; अने पत्रनो सविगत उत्तर लखवा इच्छा थाय छे तो ते इच्छा पण घणुंकरीने क्वचित् ज पार पडे छे. एनां बे कारण छे. एक तो ए विषयमां अधिक लखवा जेवी दशा रही नथी ते; अने बीजुं कारण उपाधि योग करतां वर्त्तती दशावाळुं कारण अधिक बळवान छे; जे दशा बहु निस्पृह छे; अने तेने लीधे मन अन्य विषयमां प्रवेश करतुं नथी; अने तेमां पण परमार्थ विषे लखतां केवळ शून्यता जेवुं थया करे छे; ए विषयमां लेखकशक्ति तो एटली बधी शून्यता पामी छे; वाणी प्रसंगोपात्त हजु ए विषयमां केटलुंक कार्य करी शके छे; अने तेथी आशा रहे छे के समागममां जरूर ईश्वर कृपा करशे.

वाणी पण जेवी आगळ क्रम पूर्वक वात करी शकती, तेवी हवे लागती नथी; लेखकशक्ति शून्यता पाम्या जेवी थवानुं कारण एक एवुं पण छे के चित्तमां उगेली वात घणा नययुक्त होय छे, अने ते लेखमां आवी शकता नथी; जेथी चित्त वैराग्य पामी जाय छे.

आपे एकवार भक्तिना संबंधमां प्रश्न कर्युं हतुं, ते संबंधमां वधारे वात तो समागमे थई शके तेम छे. अने घणुंकरीने बधी वातने माटे समागम ठीक लागे छे. तोपण घणोज टुंको उत्तर लखुं छउं.

परमात्मा अने आत्मानुं एकरूप थई जवुं (!) ते पराभक्तिनी छेवटनी हद छे. एक एज लय रहेवी ते पराभक्ति छे. परम महात्म्या गोपांगनाओ महात्मा वासुदेवनी भक्तिमां एज प्रकारे रही हती; परमात्माने निरंजन अने निर्देहरूपे चिंतव्ये जीवने ए लय आववी विकट छे, एटला माटे जेने परमात्मानो साक्षात्कार थयो छे, एवो देहधारी परमात्मा ते पराभक्तिनुं परम कारण छे. ते ज्ञानी पुरुषनां सर्व चरित्रमां ऐक्य भावनो लक्ष थवाथी तेना हृदयमां विराजमान परमात्मानो ऐक्यभाव होय छे; अने एज पराभक्ति छे. ज्ञानी पुरुष अने परमात्मामां अंतर ज नथी; अने जे कोई अंतर माने छे, तेने मार्गनी प्राप्ति परम विकट छे. ज्ञानी तो परमात्मा ज छे; अने तेमां ओळखाण विना परमात्मानी प्राप्ति थई नथी; माटे सर्वप्रकारे भक्ति करवा योग्य एवी देहधारी दिव्य मूर्त्ति ज्ञानीरूप परमात्मानीने नमस्कारादि भक्तिथी मांडी पराभक्तिनां अंतसुधी एक लये आराधवी, एवो शास्त्र लक्ष छे. परमात्मा आ देहधारीरूपे थयो छे एम ज ज्ञानी पुरुष प्रत्ये जीवने बुद्धि थये भक्ति उगे छे, अने ते भक्ति क्रमे करी पराभक्तिरूप होय छे. आ विषे श्रीमद्भागवतमां, भगवद् गीतामां घणा भेद प्रकाशित करी एज लक्ष्य प्रशंस्यो छे; अधिक शुं कहेवुं? ज्ञानी–तीर्थंकर देवमां लक्ष थवा जैनमां पण पंचपरमेष्टि मंत्रमां **"नमो अरिहंताणं"** पद पछी सिद्धने नमस्कार कर्यो छे; एज भक्ति माटे एम सूचवे छे के प्रथम ज्ञानी पुरुषनी भक्ति; अने एज परमात्मानी प्राप्ति अने भक्तिनुं निदान छे.

बीजुं एक प्रश्न (एकथी अधिकवार) आपे एम लख्युं हतुं के व्यवहारमां वेपारादि विषे आ वर्ष जेवुं जोईए तेवुं लाभरूप लागतुं नथी; अने कठणाई रह्या करे छे. परमात्मानी भक्ति ज जेने

प्रिय छे, एवा पुरुषने एवी कठणाई रह्या करे छे. परमात्मानी भक्ति ज जेने प्रिय छे, एवा पुरुषने एवी कठणाई न होय तो पछी खरा परमात्मानी तेने भक्ति ज नथी एम समजवुं. अथवा तो चाहीने परमात्मानी इच्छारूप मायाए तेवी कठणाई मोकलवानुं कार्य विस्मरण कर्युं छे. जनक विदेहीनी कठणाई विषे कंई अत्र कहेवुं जोग नथी, कारणके ते अप्रगट कठणाई छे, अने महात्मा कृष्णनी संकटरूप कठणाई प्रगट ज छे, तेम अष्टमासिद्धि अने नवनिधि पण प्रसिद्ध ज छे; तथापि कठणाई तो घटारत ज हती अने होवी जोईए. ए कठणाई मायानी छे; अने परमात्मानां लक्षनी तो ए सरळाई छे. अने एम ज हो. ऋभु राजाए विकट तप करी परमात्मानुं आराधन कर्युं; अने देहधारीरूपे परमात्माए तेने दर्शन आप्युं अने वर मागवा कह्युं त्यारे ऋभु राजाए माग्युं के हे! भगवान? आवी जे राज्यलक्ष्मी मने आपी छे ते ठीक ज नथी, तारो परम अनुग्रह मारा उपर होय तो पंच विषयना साधनरूप ए राज्यलक्ष्मीनुं फरीथी मने स्वप्नुं पण न हो, ए वर आप. परमात्मा दिंग दिंग थई जई 'तथास्तु' कही स्वधाम गत थया.

कहेवानो आशय एवो छे के एम ज योग्य छे. कठणाई अने सरळाई, शाता अने अशाता ए भगवद्भक्तने सरखां ज छे; अने वळी कठणाई अने अशाता तो विशेष अनुकूळ छे के ज्यां मायानो प्रतिबंध दर्शनरूप नथी.

आपने तो ए वार्त्ता जाणवामां छे; तथा कुटुंबादिकने विषे कठणाई होवी घटारत नथी एम उगतुं होय तो तेनुं कारण एज छे के परमात्मा एम कहे छे, के तमे तमारा कुटुंब प्रत्ये निःस्नेह हो, अने तेना प्रत्ये समभावी थई प्रतिबंध रहित थाओ; ते तमारूं छे एम न मानो, अने प्रारब्ध योगने लीधे एम मनाय छे, ते टाळवा आ कठणाई में मोकली छे. अधिक शुं कहेवुं? ए एमज छे.

१९४. मुंबई फा. १९४७.

सत्स्वरूपने अभेद भक्तिए नमस्कार.

वासनाना उपशमार्थे तेमनुं विज्ञापन छे; अने तेनो सर्वोत्तम उपाय तो ज्ञानी पुरुषनो जोग मळवो ते छे. दृढ मुमुक्षुता होय, अने अमुक काळसुधी तेवो जोग मळ्यो होय तो जीवनुं कल्याण थई जाय.

तमे बधा सत्संग सत्शास्त्रादिक संबंधी हाल केवा (जोगे) वर्त्तो छो ते लखशो. ए जोग माटे प्रमाद भाव करवो योग्य ज नथी; मात्र पूर्वेनी कोई गाढी प्रतिबंधता होय तो आत्मा तो ए विषये अप्रमत्त होवो जोईए. तमारी इच्छाने खातर कांई पण लखवुं जोईए; जेथी प्रसंगे लखुं छऊं. बाकी हमणा सत्कथानो लेख करी शकाय तेवी दशा (इच्छा?) नथी.

१९५. मुंबई. फा. १९४७.

अनंत काळथी जीवने असत् वासनानो अभ्यास छे. तेमां एकदम सत् संबंधी संस्कार स्थित थता नथी. जेम मलीन दर्पणने विषे यथायोग्य प्रतिबिंब दर्शन थई शकतुं नथी, तेम असत् वासनावाळा चित्तने विषे पण सत् संबंधी संस्कार यथायोग्य प्रतिबिंबित थता नथी. क्वचित् अंशे थायछे; त्यां जीव पाछो अनंत काळनो जे मिथ्या अभ्यास छे, तेना विकल्पमां पडी जाय छे. एटले ते क्वचित्

सत्‌ना अंशोपर आवरण आवे छे. सत् संबंधी संस्कारोनी दढता थवा सर्व प्रकारे लोक लज्जानी उपेक्षा करी सत्संगनो परिचय करवो श्रेयस्कर छे. लोकलज्जा तो कोई मोटा कारणमां सर्व प्रकारे त्यागवी पडे छे. सामान्य रीते सत्संगनो लोक समुदायमां तिरस्कार नथी, जेथी लज्जा दुःखदायक थती नथी; मात्र चित्तने विषे सत्संगना लाभनो विचार करी निरंतर अभ्यास करवो; तो परमार्थने विषे दढता थाय छे.

१९६. मुंबई. चैत्र. शुद ५ सोम, १९४७.

एक पत्र मळ्युं के जे पत्रमां केटलाक जीवने योग्यता छे, पण मार्ग बतावनार नथी विगेरे विगत आपी छे. ए विषे आगळ आपने घणुंकरीने गुढ गुढ पण खुलासो करेलो छे. तथापि आप विशेष विशेष परमार्थनी उत्सुकतामय छो, जेथी ते खुलासो विस्मरण थई जाय एमां आश्चर्य नथी.

वळी आपने स्मरण रहेवा लखुं छउं के ज्यांसुधी ईश्वरेच्छा नथी त्यांसुधी अमाराथी कांई पण थई शकनार नथी, तणखलांनां बे कटका करवानी सत्ता पण अमे धरावता नथी. अधिक शुं कहेवुं?

आप तो करुणामय छो. तथापि अमारी करुणा विषे केम लक्ष आपता नथी अने ईश्वरने समजावता नथी?

१९७. मुंबई. चैत्र. शुद ७ बुध, १९४७.

महात्मा कबीरजी तथा नरसै महेतानी भक्ति अनन्य, अलौकिक, अद्भुत, अने सर्वोत्कृष्ट हती, तेम छतां ते निस्पृहा हती. स्वमे पण तेमणे एवी दुःखी स्थिति छतां आजीविका अर्थे, व्यवहारार्थे परमेश्वर प्रत्ये दीनपणुं कर्युं नथी; तेम कर्या शिवाय जो के ईश्वरेच्छाथी व्यवहार चाल्यो गयो छे, तथापि तेमनी दारिद्रावस्था हजुसुधी जगत् विदित छे. अने एज एमनुं सबळ महात्म्य छे. परमात्माए एमना 'परचा' पुरा कर्या छे ते ए भक्तोनी इच्छाथी उपरवट थईने. भक्तोनी एवी इच्छा न होय, अने तेवी इच्छा होय तो रहस्य भक्तिनी तेमने प्राप्ति पण न होय. आप हजारो वात लखो पण ज्यांसुधी निस्पृह नहीं हो, (नहीं थाओ) त्यांसुधी विटंबना ज छे.

१९८. मुंबई. चैत्र. शुद ९ शुक्र. १९४७.

परेच्छानुचारीने शब्दभेद नथी.

(१.) मायानो प्रपंच क्षणे क्षणे बाध कर्त्ता छे; ते प्रपंचना तापनी निवृत्ति कोई कल्पद्रुमनी छाया छे; अने कां केवल दशा छे; तथापि कल्पद्रुमनी छाया प्रशस्त छे; ते शिवाय ए तापनी निवृत्ति नथी; अने ए कल्पद्रुमने वास्तविक ओळखवा जीवे जोग्य थवुं प्रशस्त छे. ते जोग्य थवामां बाध कर्त्ता एवो आ माया प्रपंच छे. जेनो परिचय जेम ओछो होय तेम वर्त्या विना जोग्यतानुं आवरण भंग थतुं नथी; पगले पगले भयवाळी अज्ञान भूमिकामां जीव वगर विचार्ये कोट्यावधि योजनो चाल्या करे छे; त्यां जोग्यतानो अवकाश क्यांथी होय? आम न थाय तेटला माटे थयेलां कार्यना उपद्रवने जेम शमावाय तेम शमावी, सर्वप्रकारे निवृत्ति (ए विषेनी) करी योग्य व्यवहारमां आववानुं प्रयत्न करवुं उचित छे. 'न चालतां' करवो जोईए, अने ते पण प्रारब्धवशात् निस्पृह बुद्धिथी, एवो जे व्यवहार तेने योग्य व्यवहार मानजो. अत्र ईश्वरानुग्रह छे.

(२.) कार्यनी जाळमां आवी पड्या पछी घणुंकरीने प्रत्येक जीव पश्चात्तापयुक्त होय छे; कार्यना जन्म प्रथम विचार थाय अने ते दृढ रहे एम रहेवुं बहु विकट छे, एम जे डाह्या मनुष्यो कहे छे ते खरूं छे. कार्यनुं परिणाम, पश्चात्तापथी तो, आव्युं होय तेथी अन्यथा न थाय; तथापि बीजा तेवा प्रसंगमां उपदेशनुं कारण थाय. एम ज होवुं योग्य हतुं एम मानी शोकनो परित्याग करवो अने मात्र मायाना प्रबळनो विचार करवो ए उत्तम छे. मायानुं स्वरूप एवुं छे के एमां जेने 'सत्' संप्राप्त छे तेवा ज्ञानी पुरुषने पण रहेवुं विकट छे, तो पछी हजु मुमुक्षुतानां अंशोनुं पण मलीनत्व छे तेने ए स्वरूपमां रहेवुं विकट, भूलामणीवाळुं, चलित करनार होय एमां कंई आश्चर्य नथी एम जरूर जाणजो.

१९९. मुंबई. चैत्र. शुद, ९ शुक्र. १९४७.

जंबुस्वामीनुं दृष्टांत प्रसंगने प्रबळ करनारूं, अने घणुं आनंदकारक अपायुं छे.

लुंटावी देवानी इच्छा छतां लोकप्रवाह एम माने के चोर लई गयानां कारणे जंबुनो त्याग छे, तो ते परमार्थने कलंकरूप छे, एवो जे महात्मा जंबुनो आशय ते सत्य हतो.

ए वात एम टुंकी करी हवे आपने प्रश्न करवुं योग्य छे के चित्तनी मायाना प्रसंगोमां आकुळ व्याकुळता होय, अने तेमां आत्मा चिंतित रह्या करे, ए ईश्वरप्रसन्नतानो मार्ग छे के केम? अने पोतानी बुद्धिए नहीं, तथापि लोकप्रवाहने लईने पण कुटुंबादिकने कारणे शोचनिय थवुं ए वास्तविक मार्ग छे के केम? आपणे आकुळ थवाथी कंई करी शकीए छैये के केम? अने जो करी शकीए छैये तो पछी ईश्वर पर विश्वास शुं फळदायक छे?

ज्योतिष् जेवा कल्पित विषयने सांसारिक प्रसंगमां निस्पृह पुरुषो लक्ष करता हशे के केम? अने अमे ज्योतिष् जाणीए छैये अथवा कंई करी शकीए छैये एम न मानो तो सारूं, एवी हाल इच्छा छे.

२००. मुंबई चैत्र शुद १० शनि, १९४७.

सर्वात्मस्वरूपने नमस्कार.

पोतानुं अथवा पारकुं जेने कंई रह्युं नथी एवी कोई दशा तेनी प्राप्ति हवे समीप ज छे, (आ देहे छे); अने तेने लीधे परेच्छाथी वर्त्तिये छैये. पूर्वे जे जे विद्या. बोध, ज्ञान, क्रियानी प्राप्ति थई गई छे ते ते सघळां आ देहे ज विस्मरण करी निर्विकल्प थया विना छूटको नथी; अने तेने लीधे ज आम वर्त्तिये छैये तथापि आपनी अधिक आकुळता जोई कंई कंई आपने उत्तर आपवो पड्यो छे ते पण स्वेच्छाथी नथी; आम होवाथी आपने विनंति छे के ए सर्व मायिक विद्या अथवा मायिक मार्ग संबंधी आपना तरफथी मारी बीजी दशा थतांसुधी स्मरण न मळवुं जोईए, एम योग्य छे.

२०१. मुंबई. चैत्र शुद १४ गुरु, १९४७

ज्ञानीनी परिपक्व अवस्था (दशा) थये सर्व प्रकारे राग, द्वेषनी निवृत्ति होय एम अमारी मान्यता छे.

ईश्वरेच्छा प्रमाणे जे थाय ते थवा देवुं ए भक्तिमानने सुखदायक छे.

२०२. मुंबई. चैत्र सुद १५ गुरु. १९४७.

परमार्थमां नीचेनी वार्त्ता विशेष उपयोगी छे.

१. तरवाने माटे जीवे प्रथम शुं जाणवुं?

२. जीवनुं परिभ्रमण थवामां मुख्य कारण शुं?

३. ते कारण केम टळे?

४. ते माटे सुगममां सुगम एटले थोडा काळमां फळदायक थाय एवो कयो उपाय छे?

५. एवो कोई पुरुष हशे के जेथी ए विषयनो निर्णय प्राप्त थाय? आ काळमां एवो पुरुष होय एम तमे धारो छो? अने धारो छो तो केवां कारणोथी? एवा पुरुषना कंई लक्षण होय के केम? हाल एवो पुरुष तमने कया उपाये प्राप्त होई शके?

६. सत्पुरुषनी प्राप्ति थये जीवने मार्ग न मळे एम बने के केम? एम बने तो तेनुं कारण शुं? ए जीवनी अयोग्यता जणाववामां आवे तो ते अयोग्यता क्या विषयनी?

७. ....ना संगे योग्यता आव्ये तेनी पासेथी ज्ञान प्राप्ति होय?

योग्यता ज्ञाननी प्राप्ति माटे बहु बळवान् कारण छे. ईश्वरेच्छा बळवान् छे अने सुखकारक छे. वारंवार उगे छे के, अबंध बंधन युक्त होय? तमे शुं धारो छो?

२०३. मुंबई. चैत्र वद ३ रवि. १९४७.

ते पूर्ण पदने ज्ञानीओ परम प्रेमथी उपासे छे.

चारेक दिवस पहेलां आपनुं पत्र मळ्युं. परमस्वरूपना अनुग्रहथी अत्र समाधि छे. आपनी इच्छा सद्वृत्तियो थवा रहे छे; ए वांची वारंवार आनंद थाय छे; चित्तनुं सरळपणुं, वैराग्य अने 'सत्' प्राप्त होवानी जिज्ञासा ए प्राप्त थवां परम दुर्लभ छे; अने तेनी प्राप्तिने विषे परम कारणरूप एवो 'सत्संग' ते प्राप्त थवो ए तो परम परम दुर्लभ छे. मोटेरा पुरुषोए आ काळने कठण काळ कह्यो छे, तेनुं मुख्य कारण तो ए छे के 'सत्संग' नो जोग थवो जीवने बहु कठण छे; अने एम होवाथी काळने पण कठण कह्यो छे. मायामय अग्निथी चौदे राजलोक प्रज्वलित छे. ते मायामां जीवनी बुद्धि राची रही छे, अने तेथी जीव पण ते त्रिविधताप अग्निथी बळ्या करे छे; तेने परमकारुण्यमूर्त्तिनो बोध एज परम शीतळ जळ छे; तथापि जीवने चारे बाजुथी अपूर्ण पुण्यने लीधे तेनी प्राप्ति होवी दुर्लभ थई पडी छे.

पण एज वस्तुनी चिंतना राखवी. 'सत्'ने विषे प्रीति, 'सत्'रूप संतने विषे परमभक्ति, तेना मार्गनी जिज्ञासा एज निरंतर संभारवा योग्य छे. ते स्मरण रहेवामां उपयोगी एवां वैराग्यादिक चरित्रवाळां पुस्तको अने वैराग्य–सरळ चित्तवाळां मनुष्यनो संग अने पोतानी चित्तशुद्धि ए सारां कारणो छे. एज मेळववा रटण राखवुं कल्याणकारक छे. अत्र समाधि छे.

२०४. मुंबई. चैत्र. वद ७ गुरु. १९४७.

आप्युं सौने ते अक्षरधाम रे.

जो के उपाधि संयुक्त काळ घणो जाय छे, ईश्वरेच्छा प्रमाणे वर्त्तवुं श्रेयस्कर छे अने योग्य छे, एटले जेम चाले छे तेम उपाधि हो तो भले, न हो तोपण भले, जे होय ते समान ज छे.

एमतो समजाय छे के भेदनो भेद टळ्ये वास्तविक समजाय छे. परम अभेद एवुं 'सत्' सर्वत्र छे.

२०५. मुंबई. चैत्र. वद १४ गुरु. १९४७.

जेने लागी छे तेने ज लागी छे अने तेणेज जाणी छे; तेज "पियु पियु" पोकारे छे. ए ब्राह्मी वेदना कही केम जाय? के ज्यां वाणीनो प्रवेश नथी. वधारे शुं कहेवुं? लागी छे तेने ज लागी छे. तेना ज चरण संगथी लागे छे; अने लागे छे त्यारे ज छूटको होय छे. ए विना बीजो सुगम मोक्षमार्ग छे ज नहीं. तथापि कोई प्रयत्न करतुं नथी! मोह बळवान छे!

२०६. मुंबई. चैत्र. १९४७.

सुदृढ स्वभावथी आत्मार्थनुं प्रयत्न करवुं. आत्म कल्याण प्राप्त थवामां घणुंकरीने वारंवार प्रबळ परिसहो आववानो स्वभाव छे; पण जो ते परिसह शांत चित्तथी वेदवामां आवे छे, तो दीर्घ काळे थई शकवा योग्य एवुं कल्याण बहु अल्पकाळमां साध्य थाय छे.

तमे सौ एवां शुद्ध आचरणथी वर्त्तजो के विषम दृष्टिए जोनार माणसोमांथी घणांने पोतानी ते दृष्टिनो काळ जतां पश्चात्ताप करवानो वखत आवे.

धैर्य राखीने आत्मार्थमां निर्भय रहेजो. निराश न थवुं. आत्मार्थमां प्रयत्न करवुं.

२०७. मुंबई. वै. शुद ७ शुक्र. १९४७.

परब्रह्म आनंदमूर्त्ति छे; तेनो त्रणे काळने विषे अनुग्रह इच्छीए छीए.

केटलोक निवृत्तिनो वखत मळ्या करे छे; परब्रह्म विचार तो एमने एम रह्या ज करे छे; क्यारेक तो ते माटे आनंदकीर्ण बहु स्फुरी नीकळे छे. अने कंईनी कंई (अभेद) वात समजाय छे; पण कोईने कही शकाती नथी; अमारी ए वेदना अथाग छे. वेदनाने वखते शाता पूछनार जोईए, एवो व्यवहार मार्ग छे; पण अमने आ परमार्थ मार्गमां शाता पूछनार मळतो नथी; अने जे छे तेनाथी वियोग रहे छे.

२०८. मुंबई. वै. वद ३. १९४७.

विरह पण सुखदायक मानवो.

अतिशय विरहाग्नि हरिमत्येनी जळवाथी साक्षात् तेनी प्राप्ति होय छे. तेमज संतना विरहानुभवनुं फळ पण तेज छे. ईश्वरेच्छाथी आपणा संबंधमां तेमज मानशो.

पूर्ण काम एवुं हरिनुं स्वरूप छे. तेने विषे जेनी निरंतर लय लागी रही छे; एवा पुरुषथी भारतक्षेत्र माये शून्यवत् थयुं छे. मायामोह सर्वत्र भळाय छे. क्वचित् मुमुक्षु जोईए छैये; तथापि मतांतरादिकनां कारणोथी तेमने पण जोग थवो दुर्लभ थाय छे. अमने वारंवार आप जे प्रेरो छो, ते माटे अमारी जेवी जोईए तेवी योग्यता नथी; अने हरिए साक्षात् दर्शनथी ज्यांसुधी ते वात प्रेरी नथी त्यांसुधी इच्छा थती नथी, थवानी नथी.

२०९. मुंबई. वैशाख. वद ८ रवि. १९४७.

हरिने प्रतापे हरिनुं स्वरूप मळशुं त्यारे समजावशुं.

चित्तनी दशा चैतन्यमय रह्या करे छे; जेथी व्यवहारनां बधां कार्य घणुंकरीने अव्यवस्थाथी करीए छैये; हरि इच्छा सुखदायक मानीए छैये. एटले जे उपाधि जोग वर्त्ते छे, तेने पण समाधि जोग मानीए छैये.

चित्तनी अव्यवस्थाने लीधे मुहूर्त्त मात्रमां करी शकाय एवुं कार्य विचारतां पण पखवाडियुं व्यतीत करी नखाय छे. अने वखते ते कार्य कर्या विनाज जवा देवानुं थाय छे; बधा प्रसंगोमां तेम थाय तोपण हानि मानी नथी, तथापि आपने कंई कंई ज्ञान वार्त्ता दर्शावाय तो विशेष आनंद रहे छे; अने ते प्रसंगमां चित्तने कंईक व्यवस्थित करवानी इच्छा राख्या कराय छे, छतां ते स्थितिमां पण हमणा प्रवेश नथी करी शकातो. एवी चित्तनी दशा निरंकुश थई रही छे; अने ते निरंकुशता प्राप्त थवामां हरिनो परम अनुग्रह कारण छे एम मानीए छैये. जे निरंकुशताने पूर्णता आप्या शिवाय चित्त यथोचित समाधियुक्त नहीं थाय एम लागे छे; अत्यारे तो बधुंय गमे छे, अने बधुंय गमतुं नथी, एवी स्थिति छे. ज्यारे बधुंय गमशे त्यारे निरंकुशतानी पूर्णता थशे. ए पूर्णकामता पण कहेवाय छे, ज्यां हरि ज सर्वत्र स्पष्ट भासे छे. अत्यारे कंईक अस्पष्ट भासे छे, पण स्पष्ट छे एवो अनुभव छे.

जे रस जगत्नुं जीवन छे, ते रसनो अनुभव थवा पछी हरिप्रत्ये अतिशय लय थई छे. अने तेनुं परिणाम एम आवशे के ज्यां जेवे रूपे इच्छीए तेवे रूपे हरि आवशे एवो भविष्य काळ ईश्वरेच्छाने लीधे लख्यो छे.

अमे अमारो अंतरंग विचार लखी शकवाने अतिशय अशक्त थई गया छैये, जेथी समागमने इच्छीए छैये, पण ईश्वरेच्छा हजु तेम करवामां असम्मत लागे छे. जेथी वियोगे ज वर्त्तिए छीये.

ते पूर्णस्वरूप हरिमां परम जेनी भक्ति छे, एवो कोई पण पुरुष हाल नथी देखातो तेनुं शुं कारण हशे? तेम तेवी अति तीव्र अथवा तीव्र मुमुक्षुता कोईनी जोवामां आवी नथी, तेनुं शुं कारण हशे? कचित् तीव्रमुमुक्षुता जोवामां आवी हशे तो त्यां अनंतगुणगंभीर ज्ञानावतार पुरुषनो लक्ष केम जोवामां आव्यो नहीं होय? ए माटे आप जे लागे ते लखशो.

बीजुं मोटुं आश्चर्यकारक तो ए छे के आप जेवांने सम्यक्ज्ञाननां बीजनी, पराभक्तिनां मूळनी प्राप्ति छतां त्यार पछीनो भेद केम प्राप्त नथी होतो? तेम हरि प्रत्ये अखंड लयरूप वैराग्य जेटलो जोईए तेटलो केम वर्धमान नथी थतो? एनुं जो कंई कारण समजातुं होय तो लखशो.

अमारी चित्तनी अव्यवस्था एवी थई जवाने लीधे कोई काममां जेवो जोईए तेवो उपयोग रहेतो नथी, स्मृति रहेती नथी, अथवा खबर पण रहेती नथी, ते माटे शुं करवुं? शुं करवुं एटले के व्यवहारमां बेठां छतां एवी सर्वोत्तम दशा बीजा कोईने दुःखरूप न थवी जोईए, अने अमारा आचार एवा छे के वखते तेम थई जाय.

बीजा कोईने पण आनंदरूप लागवा विषे हरिने चिंता रहे छे; माटे ते राखशे. अमारूं काम तो ते दशानी पूर्णता करवानुं छे, एम मानीए छैये, तेम बीजा कोईने संतापरूप थवानो तो स्वप्ने पण विचार नथी; बधाना दास छैये, त्यां पछी दुःखरूप कोण मानशे? तथापि व्यवहार प्रसंगमां हरिनी माया अमने नहीं तो सामाने पण एकने बदले बीजुं आरोपावी दे तो निरुपायता छे, अने एटलो पण शोक रहेशे. अमे सर्व सत्ता हरिने अर्पण करीए छैये, करी छे.

वधारे शुं लखवुं? परमानंदरूप हरिने क्षण पण न विसरवा ए अमारी सर्व कृति, वृत्ति अने लेखनो हेतु छे.

२१०. मुंबई. वैशाख वद ८ रवि. १९४७.

ॐ नमः

प्रबोधशतक मोकल्युं छे. ते पहोंच्युं हशे. तमो बधाने ए शतक श्रवण मनन अने निदिध्यासन करवा जोग छे. ए पुस्तक वेदांतनी श्रद्धा करवा माटे मोकल्युं नथी, एवो लक्ष सांभळनारनो प्रथम थवो जोईए. बीजा कंई कारणथी मोकल्युं छे, जे कारण घणुंकरीने विशेष विचारे तमो जाणी शकशो.

हाल तमोने कोई तेवुं बोधक साधन नहीं होवाने लीधे ए शतक ठीक साधन छे, एम मानी मोकल्युं छे, एमांथी तमारे शुं जाणवुं जोईए, तेनो तमारे विचार करवो.

सांभळतां कोईए अमारा विषे आशंका करवी नहीं के एमां जे कंई मत भाग जणाव्यो छे, ते मत अमारो छे; मात्र चित्तनी स्थिरता माटे ए पुस्तकना घणा विचारो कामना छे. माटे मोकल्युं छे एम मानवुं.

२११. मुंबई. जेठ शुद ७ शनि. १९४७.

ॐ नमः

कराळ काळ होवाथी जीवने ज्यां वृत्तिनी स्थिति करवी जोईए, त्यां ते करी शकतो नथी.
सत्धर्मनो घणुंकरीने लोप ज रहे छे, ते माटे आ काळने कळियुग कहेवामां आव्यो छे.
सत्धर्मनो जोग सत्पुरुष विना होय नहीं; कारण के असत्मां सत् होतुं नथी.

घणुंकरीने सत्पुरुषना दर्शननी अने जोगनी आ काळमां अप्राप्ति देखाय छे. ज्यारे एम छे, त्यारे सत्धर्मरूप समाधि मुमुक्षु पुरुषने क्यांथी प्राप्त होय? अने अमुक काळ व्यतीत थयां छतां ज्यारे तेवी समाधि प्राप्त नथी थती त्यारे मुमुक्षुता पण केम रहे?

घणुंकरीने जीव जे परिचयमां रहे छे, ते परिचयरूप पोताने माने छे. जेनो प्रगट अनुभव पण थाय छे के अनार्य कुळमां परिचय करी रहेलो जीव अनार्यरूपे पोताने दृढ माने छे; अने आर्यत्वने विषे मति करतो नथी.

माटे मोटा पुरुषोए अने तेने लईने अमे एवो दृढ निश्चय कर्यो छे के जीवने सत्संग ए ज मोक्षनुं परम साधन छे.

पोतानी योग्यता जेवी छे, तेवी योग्यता धरावनारा पुरुषोनो संग ते सत्संग कह्यो छे. मोटा पुरुषना संगमां निवास छे, तेने अमे परम सत्संग कहीए छीए; कारण एना जेवुं कोई हितस्वी साधन आ जगत्‌मां अमे जोयुं नथी, अने सांभळ्युं नथी.

पूर्वे थई गयेला मोटा पुरुषनुं चिंतन कल्याणकारक छे; तथापि स्वरूपस्थितिनुं कारण होई शकतुं नथी; कारण के जीवे शुं करवुं?—ते तेवा स्मरणथी नथी समजातुं. प्रत्यक्षजोगे वगर समजाव्ये पण स्वरूपस्थिति थवी संभवित मानीए छैये, अने तेथी एम निश्चय थाय छे के ते जोगनुं अने ते प्रत्यक्ष चिंतननुं फळ मोक्ष होय छे. कारण के मूर्त्तिमान मोक्ष ते सत्पुरुष छे.

मोक्षे गया छे एवा (अर्हंतादिक) पुरुषनुं चिंतन घणा काळे भावानुसार मोक्षादिक फळदाता होय छे.

सम्यक्त्व पाम्या छे एवा पुरुषनो निश्चय थये अने जोग्यताना कारणे जीव सम्यक्त्व पामे छे.

२१२. मुंबई. जेठ, शुद १५ रवि. १९४७.

ॐ

भक्ति पूर्णता पामवाने योग्य त्यारे थाय छे, के एक तृण मात्र पण हरिप्रत्ये याचवुं नहीं, सर्व दशामां भक्तिमय ज रहेवुं.

वहेवारचिंताथी अकळामण आवतां, सत्संगना वियोगथी कोई प्रकारे शांति नथी होती ते योग्य ज छे. तथापि वहेवार चिंतानुं अकळामण योग्य नथी.

सर्वत्र हरि इच्छा बळवान छे. ए कराववा माटे हरिए आम कर्युं छे, एम निःशंकपणे समजवुं; माटे जे थाय ते जोवुं; अने पछी जो अकळामण जन्म पामे, तो जोई लईशुं. हवे समागम थशे त्यारे ए विषे वातचित करशुं. अकळामण राखशो नहीं. अमे तो ए मार्गथी तर्या छैये.

छोटम ज्ञानी पुरुष हता. पदनी रचना बहु श्रेष्ठ छे. साकार रूपे हरिनी प्रगट प्राप्ति ए शब्दने प्रत्यक्ष दर्शन घणुंकरीने लखुं छुं.

२१३. मुंबई. जेठ वद ६ शनि. १९४७.

हरि इच्छाथी जीववुं छे; अने परेच्छाथी चालवुं छे. अधिक शुं कहेवुं? ली. आज्ञांकित.

२१४. मुंबई. जेठ. १९४७.

छोटमकृत पदसंग्रह वगेरे पुस्तको वांचवानो हाल तो परिचय राखजो. वगेरे शब्दथी सत्संग, भक्ति, अने वीतरागतानुं महात्म्य वर्णव्युं होय तेवां पुस्तको समजशो.

सत्संगादिकनी जेमां महात्म्यता वर्णवी छे तेवां पुस्तको अथवा पदो काव्यो होय ते वारंवार मनन करवां अने स्मृतिमां राखवां योग्य समजशो.

जैनसूत्रो हाल वांचवानी इच्छा थाय तो ते निवृत्त करवा योग्य छे, कारणके ते (जैन सूत्रो) **वांचवा समजवामां वधारे योग्यपणुं होवुं जोईए;** ते विना यथार्थ फळनी प्राप्ति होती नथी; तथापि बीजां पुस्तकोनी गेरहाजरी होय, तो "उत्तराध्ययन" अथवा "सूयगडांग"नुं बीजुं अध्ययन वांचशो, विचारशो.

२१५. मुंबई. अशाड. शुद १ सोम. १९४७.

गुरूगमे करीने ज्यांसुधी भक्तिनुं परम स्वरूप समजायुं नथी, तेम तेनी प्राप्ति थई नथी, त्यांसुधी भक्तिमां प्रवर्त्तता अकाल अने अशुचि दोष होय. अकाल अने अशुचिनो विस्तार मोटो छे; तोपण टुंकामां लख्युं छे. 'एकांते' प्रभात, प्रथम प्रहर, ए सेव्य भक्तिने माटे योग्य काळ छे. स्वरूपचिंतनभक्ति तो सर्व काळ सेव्य छे. व्यवस्थित मन ए सर्व शुचिनुं कारण छे. बाह्य-मलादिकरहित तन अने शुद्ध स्पष्ट वाणी ए शुचि छे.

२१६. मुंबई. अशाड. शुदी ८ भोम. १९४७.

(१)

निःशंकताथी निर्भयता उत्पन्न होय छे; अने तेथी निःसंगता प्राप्त होय छे.

प्रकृतिना विस्तारथी जीवनां कर्म अनंत प्रकारनी विचित्रताथी प्रवर्त्ते छे; अने तेथी दोषना प्रकार पण अनंत भासे छे; पण सर्वथी मोटो दोष ए छे के जेथी तीव्र मुमुक्षुता उत्पन्न न ज होय, अथवा मुमुक्षुता ज उत्पन्न न होय.

घणुंकरीने मनुष्यात्मा कोईने कोई धर्म मतमां होय छे; अने तेथी ते धर्म मत प्रमाणे प्रवर्त्तवानुं ते करे छे, एम माने छे; पण एनुं नाम मुमुक्षुता नथी.

मुमुक्षुता ते छे के सर्व प्रकारनी मोहासक्तिथी मुंझाई एक मोक्षने विषे ज यत्न करवो; अने तीव्र मुमुक्षुता ए छे के अनन्य प्रेमे मोक्षना मार्गमां क्षणे क्षणे प्रवर्त्तवुं.

तीव्र मुमुक्षुता विषे अत्र जणाववुं नथी; पण मुमुक्षुता विषे जणाववुं छे; के ते उत्पन्न थवानुं लक्षण पोताना दोष जोवामां अपक्षपातता ए छे. अने तेने लीधे स्वछंदनो नाश होय छे. स्वछंद ज्यां थोडी अथवा घणी हानि पाम्यो छे, त्यां तेटली ज बोधबीजजोग्य भूमिका थाय छे. स्वछंद ज्यां प्राये दबायो छे, त्यां पछी "मार्ग प्राप्ति"ने रोकनारां त्रण कारणो मुख्य करीने होय छे, एम अमे जाणीए छैये.

आ लोकनी अल्प पण सुखेच्छा, परम विनयनी ओछाश अने पदार्थनो अनिर्णय. ए बधां कारणो टाळवानुं बीज हवे पछी कहेशुं. ते पहेलां तेज कारणोने अधिकतानी कहीए छैये.

आ लोकनी अल्प पण सुखेच्छा, ए घणुंकरीने तीव्र मुमुक्षुतानी उत्पत्ति थया पहेलां होय छे. ते होवानां कारणो निःशंक पणे ते 'सत्' छे एवुं दृढ थयुं नथी, अथवा ते 'परमानंद' रूप ज छे, एम पण निश्चय नथी, अथवा तो मुमुक्षुतामां पण केटलोक आनंद अनुभवाय छे, तेने लीधे बाह्य शातानां कारणो पण केटलीकवार प्रिय लागे छे; अने तेथी आ लोकनी अल्प पण सुखेच्छा रह्या करे छे, जेथी जीवनी जोग्यता रोकाई जाय छे.

तथा रूप ओळखाण थये सद्गुरूमां परमेश्वर बुद्धि राखी तेमनी आज्ञाए प्रवर्त्तवुं ते परम विनय कह्यो छे. तेथी परम जोग्यतानी प्राप्ति होय छे. ए परम विनय ज्यांसुधी आवे नहीं त्यांसुधी जीवने योग्यता आवती नथी.

कदापि ए बन्ने थयां होय, तथापि वास्तविक तत्त्व पामवानी कंई जोग्यतानी ओछाशने लीधे पदार्थ निर्णय न थयो होय तो चित्त व्याकुळ रहे छे, अने मिथ्या समता आवे छे; कल्पित

पदार्थ विषे 'सत्'नी मान्यता होय छे. जेथी काळेकरी अपूर्व पदार्थने विषे परम प्रेम आवतो नथी, अने एज परम जोग्यतानी हानि छे.

आ त्रणे कारणो घणुंकरीने अमने मळेला घणाखरा मुमुक्षुमां अमे जोयां छे. मात्र बीजां कारणनी कंईक न्यूनता कोई कोई विषे जोई छे. अने जो तेओमां सर्वप्रकारे परम विनयनी खामीनी न्यूनता थवानुं प्रयत्न होय तो जोग्य थाय, एम जाणीए छैये. परम विनय ए त्रणेमां बळवान साधन छे. अधिक शुं कहीए? अनंत काळे एज मार्ग छे.

पहेलुं अने त्रीजुं कारण जवाने माटे बीजां कारणनी हानि करवी, अने परम विनयमां वर्त्तवुं योग्य छे.

कळियुग छे, माटे क्षणवार पण वस्तु विचार विना न रहेवुं एम महात्माओनी शिक्षा छे.

(२)

मुमुक्षुनां नेत्रो महात्माने ओळखी ले छे.

२१७. मुंबई. अशाड सुद १३. १९४७.

ॐ

सुखना सिंधु श्री सहजानंदजी, जगजिवन के जगवंदजी;
शरणागतना सदा सुखकंदजी, परमस्नेही छो परमानंदजी.

अमारी दशा हालमां केवी वर्त्ते छे? ते जाणवानी आपनी इच्छा रहे छे; पण जेवी विगतथी जोईए, तेवी विगतथी लखी शकाय नहीं एटले वारंवार लखी नथी. अत्रे टुंकामां लखीए छैये.

एक पुराणपुरुष अने पुराणपुरुषनी प्रेमसंपत्ति विना अमने कंई गमतुं नथी; अमने कोई पदार्थमां रुचि मात्र रही नथी; कंई प्राप्त करवानी इच्छा थती नथी; व्यवहार केम चाले छे एनुं भान नथी; जगत् शुं स्थितिमां छे तेनी स्मृति रहेती नथी; कोई शत्रु मित्रमां भेद भाव रह्यो नथी; कोण शत्रु छे अने कोण मित्र छे, एनी खबर रखाती नथी; अमे देहधारी छैये के केम ते संभारीए त्यारे मांड जाणीए छैये; अमारे शुं करवानुं छे ते कोईथी कळाय तेवुं नथी; अमे बधाय पदार्थथी उदास थई जवाथी गमे तेम वर्त्तिये छैये; व्रत, नियमनो कंई नियम राख्यो नथी; जात भातनो कंई प्रसंग नथी; अमाराथी विमुख जगत्मां कोई मान्युं नथी; अमाराथी सन्मुख एवा सत्संगी नहीं मळतां खेद रहे छे; संपत्ति पूर्ण छे एटले संपत्तिनी इच्छा नथी; शब्दादिक विषयो अनुभव्या स्मृतिमां आववाथी अथवा ईश्वरेच्छाथी तेनी इच्छा रही नथी; पोतानी इच्छाए थोडी ज प्रवृत्ति करवामां आवे छे; जेम हरिए इच्छेलो क्रम दोरे तेम दोराईए छैये; हृदय प्राये शून्य जेवुं थई गयुं छे; पांचे इंद्रियो शून्यपणे प्रवर्त्तवारूप ज रहे छे; नय प्रमाण वगेरे शास्त्रभेद सांभरता नथी; कंई वांचतां चित्त स्थिर रहेतुं नथी; खावानी, पीवानी, बेसवानी, सुवानी, चालवानी अने बोलवानी वृत्तियो पोतानी इच्छा प्रमाणे वर्त्ते छे; मन पोताने स्वाधीन छे के केम एनुं यथायोग्य भान रह्युं नथी.

आम सर्व प्रकारे विचित्र एवी उदासीनता आववाथी गमे तेम वर्त्ताय छे. एक प्रकारे पूर्ण घेलछा छे; एक प्रकारे ते घेलछा कंईक छूपी राखीये छैये; अने जेटली छूपी रखाय छे, तेटली हानि छे. योग्य वर्त्तिए छैये के अयोग्य एनो कंई हिसाब राख्यो नथी. आदिपुरुषने विषे अखंड प्रेम

शिवाय बीजा मोक्षादिक पदार्थोमांनी आकांक्षानो भंग थई गयो छे; आटलुं बधुं छतां मन-मानती उदासीनता नथी, एम मानीए छैये; अखंड प्रेम खुमारी जेवी प्रवहवी जोईए तेवी प्रवहती नथी, एम जाणीए छैये; आम करवाथी ते अखंड खुमारी प्रवहे एम निश्चलपणे जाणीए छैये; पण ते करवामां काळ कारणभूत थई पड्यो छे; अने ए सर्वनो दोष अमने छे के हरिने छे एवो चोकस निश्चय करी शकातो नथी. एटली बधी उदासीनता छतां वेपार करीए छैये; लईए छैये, दईए छैये, लखीए छैये, वांचीए छैये, जाळवीए छैये, अने खेद पामीए छैये. वळी हसीए छैये. जेनुं ठेकाणुं नथी, एवी अमारी दशा छे; अने तेनुं कारण मात्र हरिनी सुखद इच्छा ज्यांसुधी मानी नथी, त्यांसुधी खेद मटवो नथी; समजाय छे, समजीये छैये, समजशुं, पण हरि ज सर्वत्र कारणरूप छे.

जे मुनीने आप समजावा इच्छो छो, ते हाल जोग छे, एम अमे जाणता नथी. अमारी दशा मंद जोग्यने हाल लाभ करे तेवी नथी; अमे एवी जंजाळ हाल इच्छता नथी; राखी नथी; अने तेओ बधानो केम वहिवट चाले छे, एनुं स्मरणे नथी.

तेम छतां अमने ए बधानी अनुकंपा आव्या करे छे; तेमनाथी अथवा प्राणी मात्रथी मनथी भिन्न भाव राख्यो नथी अने राख्यो रहे तेम नथी.

भक्तिवाळां पुस्तको क्वचित् क्वचित् वांचीए छैये. पण जे सघळुं करीए छैये ते ठेकाणा वगरनी दशाथी करीए छैये.

प्रभुनी परम कृपा छे. अमने कोईथी भिन्न भाव रह्यो नथी; कोई विषे दोष बुद्धि आवती नथी; मुनी विषे अमने कोई हलको विचार नथी; पण हरिनी प्राप्ति न थाय एवी प्रवृत्तिमां तेओ पड्या छे. एकलुं बीज ज्ञान ज तेमनुं कल्याण करे एवी एमनी अने बीजा घणा मुमुक्षुओनी दशा नथी; सिद्धांत ज्ञान साथे जोईए; ए सिद्धांत ज्ञान अमारा हृदयने विषे आवरितरूपे पड्युं छे. हरि इच्छा जो प्रगट थवा देवानी हशे तो थशे.

अमारे देश हरि छे, जात हरि छे, काळ हरि छे, देह हरि छे, रूप हरि छे, नाम हरि छे, दिशा हरि छे, सर्व हरि छे, अने तेम छतां आम वहिवटमां छैये, ए एनी इच्छानुं कारण छे. ॐ शातिः शांतिः शांतिः.

२१८. मुंबई. अशाड. वद ४ शनि. १९४७.

जीव स्वभावे दोषित छे; त्यां पछी तेना दोष भणी जोवुं, ए अनुकंपानो त्याग करवा जेवुं थाय छे अने मोटा पुरुषो तेम आचरवा इच्छता नथी. कळियुगमां असत्संगथी अने अणसमजणथी भूल भरेले रस्ते न दोराय एम बनवुं बहु मुश्केल छे.

२१९. मुंबई. अशाड. १९४७.

(१)

श्री सद्गुरु कृपा महात्म्य.

बिना नयन पावे नहीं, बिना नयनकी बात,
सेवे सद्गुरुके चरन, सो पावे साक्षात्. १.

बुझी चहत जो प्यासको, है बुझनकी रीत;
पावे नहि गुरु गम बिना, एही अनादि स्थित. २.
एहि नहि हे कल्पना, एहि नहीं विभंग;
कयि नर पंचमकाळमें, देखी वस्तु अभंग. ३.
नहिं दे तुं उपदेशकुं, प्रथम लेहि उपदेश;
सबसें न्यारा अगम है, वो ज्ञानीका देश. ४.
जप, तप, ओर व्रतादि सब, तहां लगी भ्रमरूप;
जहां लगी नहि संतकी, पाई कृपा अनूप. ५.
पायाकी ए बात है, निज छंदनको छोड;
पिछे लाग सत्पुरुषके, तो सब बंधन तोड. ६.

(२)

तृषातुरने पायानी महेनत करजो. अतृषातुरने तृषातुर थवानी जिज्ञासा पेदा करजो. जेने ते पेदा न थाय तेवुं होय, तेने माटे उदासीन रहेजो.

उपाधि एवी छे, के आ काम थतुं नथी. परमेश्वरने नहीं पालवतुं होय त्यां शुं करवुं?

२२०. मुंबई. श्रावण शुद १ बुध. १९४७.

सर्वशक्तिमान हरिनी इच्छा सदैव सुखरूप ज होय छे; अने जेने कांई पण भक्तिनां अंशो प्राप्त थया छे एवा पुरुषे तो जरूर एम ज निश्चय करवो योग्य छे के "हरिनी इच्छा सदैव सुखरूप ज होय छे." आपणो वियोग रहेवामां पण हरिनी तेवी ज इच्छा छे. अने ते इच्छा शुं हशे? ते अमने कोई रीते भासे छे; जे समागमे कहीशुं.

"ज्ञानधारा" सबंधी मूळ मार्ग अमे तमने आ वखतना समागममां थोडो पण कहीशुं; अने ते मार्ग पुरी रीते आ ज जन्ममां तमने कहीशुं, एम अमने हरिनी प्रेरणा होय तेवुं लागे छे.

तमे अमारे माटे जन्म धर्यो हशे एम लागे छे. तमे अमारा अथाग उपकारी छो. तमे अमने अमारी इच्छानुं सुख आप्युं, ते माटे नमस्कार शिवाय बीजो शुं बदलो वाळीए?

पण अमने एम लागे छे के अमारे हाथे हरि तमने पराभक्ति अपावशे; हरिना स्वरूपनुं ज्ञान करावशे; अने एज अमने मोटो भाग्योदय मानशुं.

अमारूं चित्त तो बहु हरिमय रहे छे. पण संग बधा कळियुगना रह्या छे. मायाना प्रसंगमां रात दिवस रहेवुं रहे छे; एटले पूर्ण हरिमय चित्त रही शकवुं दुलभ होय छे. अने त्यांसुधी अमारा चित्तने उद्वेग मटशे नहीं. ली. ईश्वरार्पण.

२२१. मुंबई. श्रावण शुद ९ गुरु. १९४७.

चमत्कार बतावी योगने सिद्ध करवो, ए योगीनुं लक्षण नथी.

सर्वोत्तम योगी तो ए छे के सर्व प्रकारनी स्पृहाथी रहितपणे सत्यमां केवल अनन्य निष्ठाए जे सर्व प्रकारे सत् ज आचरे छे, जगत् जेने विस्मृत थयुं छे. अमे एज इच्छीए छीए.

२२२. मुंबई. श्रावण शुद ९ गुरु. १९४७.

खंभातथी पांच सात गाउपर एवुं कोई गाम छे के ज्यां अजाणपणे रहेवुं होय तो अनुकूळ आवे? जळ, वनस्पति अने सृष्टिरचना ज्यां ठीक होय तेवुं स्थळ जो ध्यानमां आवे तो लखशो. पर्युषणथी पहेलां अने श्रावण वद १ पछी अत्रेथी थोडा वखतने माटे निवृत्त थवानी इच्छा छे. धर्म संबंधे पण ज्यां अमने ओळखतां होय तेवा गाममां हाल तो अमे प्रवृत्ति मानी छे; जेथी खंभात आववा विषे विचार हाल संभवतो नथी.

हालमां थोडा वखतने माटे आ निवृत्ति लेवा इच्छुं छुं. सर्व काळने माटे (आयुष्य पर्यंत) ज्यांसुधी निवृत्ति मेळववानो प्रसंग न आव्यो होय त्यांसुधी धर्म संबंधे पण प्रगटमां आववानी इच्छा रहेती नथी. मात्र निर्विकारपणे ज्यां रहेवाय ए रीते तजवीज करवी. ली. समाधि.

२२३. मुंबई. श्रावण शुद. १९४७.

आ जगत्ने विषे सत्संगनी प्राप्ति चतुर्थ काळ जेवा काळने विषे पण प्राप्त थवी घणी दुर्लभ छे. तो आ दुषम काळने विषे प्राप्ति परम दुर्लभ होवी संभाव्य छे; एम जाणी जे जे प्रकारे सत्संगना वियोगमां पण आत्मामां गुणोत्पत्ति थाय ते ते प्रकारे प्रवर्त्तवानो पुरुषार्थ वारंवार, वखतो वखत अने प्रसंगे प्रसंगे कर्त्तव्य छे, अने निरंतर सत्संगनी इच्छा, असत्संगमां उदासीनता रहेवामां मुख्य कारण तेनो पुरुषार्थ छे, एम जाणी जे कंई निवृत्तिनां कारणो होय ते ते कारणोनो वारंवार विचार करवो योग्य छे.

अमने एम आ लखतां स्मरण थाय छे के "शुं करवुं" अथवा "कोई प्रकारे थतुं नथी" एवुं तमारा चित्तमां वारंवार थई आवतुं हशे, तथापि एम घटे छे के जे पुरुष बीजा बधा प्रकारनो विचार अकर्त्तव्यरूप जाणी आत्मकल्याणने विषे उजमाळ थाय छे, तेने कंई नहीं जाणतां छतां, तेज विचारनां परिणाममां जे करवुं घटे छे, अने कोई प्रकारे थतुं नथी एम भास्यमान थयेलुं ते प्रगट थवानुं ते जीवने विषे कारण उत्पन्न थाय छे, अथवा कृतकृत्यतानुं स्वरूप उत्पन्न थाय छे.

दोष करे छे एवी स्थितिमां आ जगत्ना जीवोना त्रण प्रकार ज्ञानी पुरुषे दीठा छे. (१) कोई पण प्रकारे जीव दोष के कल्याणनो विचार नथी करी शक्यो अथवा करवानी जे स्थिति तेमां बेभान छे, एवा जीवोनो एक प्रकार छे. (२) अज्ञानपणाथी असत्संगना अभ्यासे भास्यमान थयेला बोधथी दोष करे छे ते क्रियाने कल्याणस्वरूप मानता एवा जीवोनो बीजो प्रकार छे. (३) उदयाधीनपणे मात्र जेनी स्थिति छे, सर्व परस्वरूपनो साक्षी छे एवो बोधस्वरूप जीव मात्र उदासीन पणे कर्त्ता देखाय छे एवा जीवोनो त्रीजो प्रकार छे.

एम त्रण प्रकारना जीव समूह ज्ञानी पुरुषे दीठा छे. घणुंकरी प्रथम प्रकारने विषे स्त्री, पुत्र, मित्र, धनादि प्राप्ति अप्राप्तिना प्रकारने विषे तदाकार परिणामी जेवा भासता एवा जीवो समावेश पामे छे. जुदा जुदा धर्मनी नामक्रिया करता एवा जीवो, अथवा स्वछंद परिणामी एवा परमार्थ-मार्गे चालीए छैये एवी बुद्धिए गृहीत जीवो ते बीजा प्रकारने विषे समावेश पामे छे. स्त्री, पुत्र, मित्र, धनादि प्राप्ति अप्राप्ति आदिभावने विषे जेने वैराग्य उत्पन्न थयो छे, अथवा थया करे छे, स्वछंद

परिणाम जेनुं गळित थयुं छे, अने ते भावना विचारमां निरंतर जेनुं रहेवुं छे, एवा जीवना दोष ते त्रीजा प्रकारमां समावेश थाय छे. जे प्रकारे त्रीजो समूह साध्य थाय ते प्रकार विचार छे. विचारवान छे तेने यथाबुद्धिये, सद्ग्रंथे, सत्संगे ते विचार प्राप्त थाय छे, अने अनुक्रमे दोष रहित एवुं स्वरूप तेने विषे उत्पन्न होय छे. ए वात फरिफरी सूतां तथा जागतां अने बीजे बीजे प्रकारे विचारवा, संभारवा योग्य छे.

२२४. राळज. भा. शुद ८ १९४७.

ॐ

श्री सद्गुरुभक्तिरहस्य

हे प्रभु हे प्रभु शुं कहुं, दीनानाथ दयाळ;
हुंतो दोष अनंतनुं, भाजन छुं करूणाळ. १.
शुद्धभाव मुजमां नथी, नथी सर्व तुजरूप;
नथी लघुता के दीनता, शुं कहुँ परमस्वरूप? २.
नथी आज्ञा गुरुदेवनी, अचळ करी उरमांहि;
आपतणो विश्वास दृढ, ने परमादर नाहिं. ३.
जोग नथी सत्संगनो, नथी सत्सेवा जोग;
केवळ अर्पणता नथी, नथी आश्रय अनुयोग. ४.
हुं पामर शुं करी शकुं? एवो नथी विवेक;
चरण शरण धीरज नथी, मरण सुधीनी छेक. ५.
अचिंत्य तुज महात्म्यनो, नथी प्रफुल्लित भाव;
अंश न एके स्नेहनो, न मळे परम प्रभाव. ६.
अचलरूप आशक्ति नहिं, नहिं विरहनो ताप;
कथा अलभ तुज प्रेमनी, नहिं तेनो परिताप. ७.
भक्तिमार्ग प्रवेश नहिं, नहिं भजन दृढ भान;
समज नहिं निज धर्मनी, नहिं शुभ देशे स्थान. ८.
काळदोष कळिथी थयो, नहिं मर्यादा धर्म;
तोये नहिं व्याकूळता? जुओ प्रभु मुज कर्म. ९.
सेवाने प्रतिकूळ जे, ते बंधन नथी त्याग;
देहेंद्रिय माने नहिं, करे बाह्यपर राग. १०.
तुज वियोग स्फुरतो नथी, वचन नयन यम नाहिं;
नहिं उदासीन अभक्तथी, तेम गृहादिक मांही. ११.
अहंभावथी रहित नहिं, स्वधर्मसंचय नाहिं;
नथी निवृत्ति निर्मळपणे, अन्य धर्मनी कांई. १२.

एम अनंत प्रकारथी, साधन रहित हुंय;
नहिं एक सद्गुण पण, मुख बतावुं शुंय? १३.
केवल करुणा मूर्त्ति छो, दीनबंधु दीननाथ;
पापी परम अनाथ छउं, गृहो प्रभुजी हाथ. १४.
अनंत काळथी आथड्यो, विना भान भगवान;
सेव्या नहिं गुरु संतने, मूक्युं नहिं अभिमान. १५.
संतचरणआश्रय विना, साधन कर्यां अनेक;
पार न तेथी पामियो, उग्यो न अंश विवेक. १६.
सहु साधन बंधन थयां, रह्यो न कोई उपाय;
सत् साधन समज्यो नहीं, त्यां बंधन शुं जाय? १७.
प्रभु प्रभु लय लागी नहीं; पड्यो न सद्गुरु पाय;
दीठा नहिं निज दोष तो, तरिये कोण उपाय? १८.
अधमाधम अधिको पतित, सकळ जगत्मां हुंय;
ए निश्चय आव्या विना, साधन करशे शुंय? १९.
पडी पडी तुज पद पंकजे, फरिफरी मागुं एज;
सद्गुरु संत स्वरूप तुज, ए दृढता करि देज. २०.

२२५. राळज. भा. सुद ८. १९४७.

ॐ सत्

शुं साधन बाकी रह्युं? कैवल्य बीज शुं?

यम नियम संजम आप कियो, पुनि त्याग बिराग अथाग लह्यो;
वनवास लियो मुख मौन रह्यो, दृढ आसन पद्म लगाय दियो. १.
मनपौननिरोध स्वबोध कियो, हठजोग प्रयोग सुतार भयो;
जपभेद जपे तप त्यौंहि तपे, उरसेंहि उदासि लही सबपें. २.
सब शास्त्रनके नय धारि हिये, मत मंडन खंडन भेद लिये;
वह साधन बार अनंत कियो, तदपी कछु हाथ हजू न पर्यो. ३.
अब क्यौं न बिचारतहें मनसें, कछु ओर रहा उन साधनसें?
बिन सद्गुरु कोउ न भेद लहे, मुख आगल हैं कह बात कहे? ४.
करुना हम पावत हे तुमकी; वह बात रही सुगुरु गमकी;
पलमें प्रगटे मुख आगलसें, जब सद्गुरुचर्नसु प्रेम बसे. ५.
तनसें, मनसें, धनसें, सबसें, गुरुदेवकि आन स्वआत्म बसे;
तब कारज सिद्ध बने अपनो, रस अमृत पावहि प्रेम घनो. ६.

वह सत्य सुधा दरसावहिंगे, चतुरांगुल हे द्रगसें मिल हे;
रस देव निरंजनको पिवही, गहि जोग जुगोजुग सो जिवही. ७.
पर प्रेम प्रवाह बढे प्रभुसें, सब आगमभेद सुऊर बसे;
वह केवळको बिज ग्यानि कहे, निजको अनुभौ बतलाइ दिये. ८.

२२६. राळज. भा. शुद ८. १९४७.

(१) जड भावे जड परिणमे, चेतन चेतन भाव;
कोई कोई पलटे नहीं, छोडी आप स्वभाव. १.
जड ते जड त्रण काळमां चेतन चेतन तेम;
प्रगट अनुंभवरूप छे, संशय तेमां केम? २.
जो जड त्रण काळमां, चेतन चेतन होय;
बंध मोक्ष तो नहीं घटे, निवृत्ति प्रवृत्ति न्होय. ३.
बंध मोक्ष संयोगथी, ज्यां लग आत्म अभान;
पण त्याग स्वभावनो, भाखे जिन भगवान. ४.
वर्त्ते बंध प्रसंगमां, ते निज पद अज्ञान;
पण जडता नहि आत्मने, ए सिद्धांत प्रमाण. ५.
ग्रहे अरूपी रूपीने, ए अचरजनी वात;
जीव बंधन जाणे नहीं, केवो जिन सिद्धांत. ६.
प्रथम देह दृष्टि हती, तेथी भास्यो देह;
हवे दृष्टि थई आत्ममां, गयो देहथी नेह. ७.
जड चेतन संयोग आ, खाण अनादि अनंत,
कोई न कर्त्ता तेहनो, भाखे जिन भगवंत. ८.
मूळ द्रव्य उत्पन्न नहिं, नहिं नाश पण तेम;
अनुभवथी ते सिद्ध छे, भाखे जिनवर एम. ९.
होय तेहनो नाश नहिं, नहिं तेह नहिं होय;
एक समय ते सौ समय, भेद अवस्था जोय. १०.

---

(२) परम पुरुष प्रभु सद्गुरु, परम ज्ञान सुख धाम;
जेणे आप्युं भान निज, तेने सदा प्रणाम. १.

(३) जे जे प्रकारे आत्माने चिंतन कर्यो होय ते ते प्रकारे ते प्रतिभासे छे.

विषयार्त्तपणाथी मूढताने पामेली विचारशक्तिवाळा जीवने आत्मानुं नित्यपणुं भासतुं नथी, एम घणुंकरीने देखाय छे, तेम थाय छे, ते यथार्थ छे; केमके अनित्य एवा विषयने विषे आत्मबुद्धि होवाथी पोतानुं पण अनित्यपणुं भासे छे.

विचारवानने आत्मा विचारवान लागे छे. शून्यपणे चिंतन करनारने आत्मा शून्य लागे छे, अनित्यपणे चिंतन करनारने अनित्य लागे छे, नित्यपणे चिंतन करनारने नित्य लागे छे.

२२७. राळज. भाद्रपद. १९४७.

(१) **जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्वे भव्यो सांभळो.**

जो होय पूर्व भणेल नव पण, जीवने जाण्यो नहीं,
तो सर्व ते अज्ञान भाख्युं, साक्षी छे आगम अहीं.
ए पूर्व सर्व कह्यां विशेषे, जीव करवा निर्मळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. १.

नहिं ग्रंथ मांहि ज्ञान भाख्युं, ज्ञान नहिं कवि चातुरी,
नहिं मंत्र तंत्रो ज्ञान दाख्यां, ज्ञान नहि भाषा ठरी;
नहिं अन्य स्थाने ज्ञान भाख्युं, ज्ञान ज्ञानीमां कळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. २.

आ जीव अने आ देह एवो, भेद जो भास्यो नहीं,
पचखाण कीधां त्यांसुधी, मोक्षार्थ ते भाख्यां नहीं,
ए पांचमे अंगे कह्यो, उपदेश केवळ निर्मळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. ३.

केवळ नहिं ब्रह्मचर्यथी,
केवळ नहिं संयम थकी, पण ज्ञान केवळथी कळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. ४.

शास्त्रो विशेष सहित पण जो, जाणियुं निजरूपने,
कां तेहवो आश्रय करजो, भावथी साचां मने,
तो ज्ञान तेने भाखियुं, जो सम्मति आदि स्थळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. ५.

आठ समिति जाणीए जो, ज्ञानीना परमार्थथी;
तो ज्ञान भाख्युं तेहने, अनुसार ते मोक्षार्थथी,
निज कल्पनाथी कोटी शास्त्रो, मात्र मननो आमळो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. ६.

चार वेद पुराण आदि शास्त्र सौ मिथ्यात्वनां,
श्रीनंदिसूत्रे भाखियां छे, भेद ज्यां सिद्धांतना,
पण ज्ञानीने ते ज्ञान भाख्यां, एज ठेकाणे ठरो,
जिनवर कहे छे ज्ञान तेने, सर्व भव्यो सांभळो. ७.

व्रत नहि पच्चखाण नहिं, नहिं त्याग वस्तु कोईनो,
महापद्मतीर्थंकर थशे, श्रेणिक ठाणंग जोई ल्यो,
छेद्यो अनंता.

(२)

दृष्टिविष गया पछी गमे ते शास्त्र, गमे ते अक्षर, गमे ते कथन, गमे ते वचन, गमे ते स्थळ प्राये अहितनुं कारण थतुं नथी.

२२८. राळज. भाद्रपद. १९४७.

ॐ

(प्रश्न).	(उत्तर).
फ्रुदय झीश ख्वांदी ईश्शे?	आझल नायदी. (प्लीयथ् फुलुसोथ्थययांदी.)
आंथे झीश झषे स्त्रां?	झषे थ्रां.
शेपे फयार खेय?	हघ्घुलदी.

प्रथम जीव क्यांथी आव्यो?	अक्षर धामथी (श्रीमत् पुरुषोत्तममांथी.)
अंते जीव जशे क्यां?	जशे त्यां.
तेने पमाय केम?	सद्गुरुथी.

२२९. ववाणीआ. भा. वद ४ भोम. १९४७.

ॐ "सत्"

ज्ञान तेज के अभिप्राय एकज होय; थोडो अथवा घणो प्रकाश, पण प्रकाश एकज.
शास्त्रादिकना ज्ञानथी निवेडो नथी पण अनुभव ज्ञानथी निवेडो छे.

२३०. ववाणीआ. भा. वद ४ भोम. १९४७.

एवो एकज पदार्थ परिचय करवा योग्य छे के जेथी अनंत प्रकारनो परिचय निवृत्त थाय छे; ते क्यो? अने केवा प्रकारे? तेनो विचार मुमुक्षुओ करे छे. ली. सत्मां अभेद.—

२३१. ववाणीआ. भा. वद ४ भोम. १९४७.

जे महान् पुरुषनुं गमे तेवुं आचरण पण वंदन योग्य ज छे, एवो महात्मा प्राप्त थये निःसंदेहपणे न ज वर्ति शकाय तेम ते वर्त्ततो होय तो मुमुक्षुए केवी दृष्टि राखवी? ए वार्त्ता समजवा जेवी छे. ली. अप्रगट सत्.

२३२. ववाणीआ. भा. वद ५ बुध. १९४७.

कळियुगमां अपार कष्टे करीने सत्पुरुषनुं ओळखाण पडे छे. छतां वळी कंचन अने कांतानो मोह तेमां परम प्रेम आववा न दे तेम छे. ओळखाण पड्ये अडगपणे न रही शके एवी जीवनी वृत्ति छे. अने आ कळियुग छे. तेमां जे नथी मुंझाता तेने नमस्कार.

२३३. ववाणीआ. भा. वद ५ बुध. १९४७.

'सत्' हाल तो केवळ अप्रगट रह्युं देखाय छे. जूदी जूदी चेष्टाए ते हाल प्रगट जेवुं मानवामां आवे छे, (योगादिक साधन, आत्मानुं ध्यान, अध्यात्मचिंतन, वेदांत–शुष्क वगेरेथी) पण ते तेवुं नथी.

जिननो सिद्धांत छे के जड कोई काळे जीव न थाय; अने जीव कोई काळे जड न थाय; तेम 'सत्' कोई काळे 'सत्' शिवायनां बीजां कोई साधनथी उत्पन्न होई शके ज नहीं. आवी देखीती समजाय तेवी वातमां मुंझाई जीव पोतानी कल्पनाए 'सत्' करवानुं कहे छे, प्ररूपे छे, बोधे छे, ए आश्चर्य छे.

जगत्मां रुडुं देखाडवा माटे मुमुक्षु कंई आचरे नहीं, पण रुडुं होय ते ज आचरे.

२३४. ववाणीआ. भा. वद ५ बुध. १९४७.

आजे आपनुं पत्तुं १ आव्युं. ते वांची सर्वात्मानुं चिंतन अधिक सांभर्युं छे. सत्संगनो अमने वारंवार वियोग राखवो एवी हरिनी इच्छा सुखदायक केम मनाय? तथापि मानवी पडे छे.

............ने दासत्व भावथी वंदन करूं छुं, एमनी इच्छा "सत्" प्राप्त करवा माटे तीव्र रहेती होय तो पण सत्संग विना ते तीव्रता फळदायक थवी दुलभ छे. अमने तो कांई स्वार्थ नथी; एटले कहेवुं योग्य छे के केवळ 'सत्'थी विमुख एवे मार्गे प्राये तेओ वर्त्ते छे. जे तेम वर्त्तता नथी ते हाल तो अप्रगट रहेवा इच्छे छे. आश्चर्यकारक तो ए छे के कळिकाळे थोडा वखतमां परमार्थने वेरी लई अनर्थने परमार्थ बनाव्यो छे.

२३५. ववाणीआ. भा. वद ७. १९४७.

चित्त उदास रहे छे; कंई गमतुं नथी; अने जे कंई गमतुं नथी ते ज बधुं नजरे पडे छे; ते ज संभळाय छे. त्यां हवे शुं करवुं? मन कोई कार्यमां प्रवृत्ति करी शकतुं नथी. जेथी प्रत्येक कार्य मुलतववां पडे छे; कंई वांचन, लेखन के जनपरिचयमां रुचि आवती नथी. चालता मतना प्रकारनी वात काने पडे छे के हृदयने विषे मृत्युथी अधिक वेदना थाय छे. स्थिति कां तमे जाणो छो, कां स्थिति विति गई छे ते जाणे छे, अने हरि जाणे छे.

२३६. ववाणीआ. भा. वद १० रवि. १९४७.

"आत्मामां रमण करी रह्या छे, एवा निर्ग्रंथ मुनिओ पण निष्कारण भगवाननी भक्तिमां प्रवर्त्ते छे, कारणके भगवानना गुणो एवा ज छे." श्रीमद्भागवतः—

२३७. ववाणीआ. भा. वद ११ सोम. १९४७.

जीवने ज्यांसुधी संतनो जोग न थाय त्यांसुधी मतमतांतरमां मध्यस्थ रहेवुं योग्य छे.

२३८. ववाणीआ. भा. वद १२ भोम. १९४७.

जणाव्या जेवुं तो मन छे; के जे सत्स्वरूप भणी अखंड स्थिर थयुं छे, (नाग जेम मोरली उपर). तथापि ते दशा वर्णववानी सत्ता सर्वाधार हरिए वाणीमां पूर्ण मूकी नथी; अने

लेखमां तो ते वाणीनो अनंतमो भाग मांड आवी शके एवी ते दशा ते सर्वनुं कारण एवुं जे पुरुषोत्तमस्वरूप तेने विषे अमने तमने अनन्य प्रेमभक्ति अखंड रहो, ते प्रेमभक्ति परिपूर्ण प्राप्त थाओ एज प्रयाचना इच्छी अत्यारे अधिक लखतो नथी. ईश्वरेच्छा.

२३९. ववाणीआ. भा. व. १४ गुरु. १९४७.

ॐ सत्

परम विश्राम सुभाग्य.

महात्मा व्यासजीने जेम थयुं हतुं, तेम अमने हमणां वर्ते छे. आत्मदर्शन पाम्या छतां पण व्यासजी आनंद संपन्न थया न होता; कारण के हरिरस अखंडपणे गायो नहोतो. अमने पण एम ज छे. अखंड एवो हरिरस परम प्रेमे अखंडपणे अनुभवतां हजी क्यांथी आवडे? अने ज्यांसुधी तेम नहीं थाय त्यांसुधी अमने जगत्मांनी वस्तुनुं एक अणु पण गमवुं नथी.

भगवान् व्यासजी जे युगमां हता, ते युग बीजो हतो; आ कळियुग छे; एमां हरिस्वरूप, हरिनाम अने हरिजन दृष्टिए नथी आवतां, श्रवणमां पण नथी आवतां; ए त्रणेमांना कोईनी स्मृति थाय एवी कोई पण चीज पण दृष्टिए नथी आवती. बधां साधन कळियुगथी घेराई गयां छे. घणुंकरीने बधाय जीव उन्मार्गे प्रवर्त्ते छे, अथवा सन्मार्गनी सन्मुख वर्त्तता नजरे नथी पडता.–क्वचित् मुमुक्षु छे, पण तेने हजु मार्गनो निकट संबंध नथी.

निष्कपटीपणुं पण मनुष्योमांथी चाल्या गया जेवुं थयुं छे, सन्मार्गनो एक अंश अने तेनो पण शतांश ते कोई आगळ पण दृष्टे पडतो नथी; केवळज्ञाननो मार्ग ते तो केवळ विसर्जन थई गयो छे. कोण जाणे हरिनी इच्छा शुंय छे? आवो विकट काळ तो हमणां ज जोयो. केवल मंदपुण्यवाळां प्राणी जोई परम अनुकंपा आवे छे अने सत्संगनी न्यूनताने लीधे कंई गमतुं नथी.

घणीवार थोडे थोडे कहेवाई गयुं छे, तथापि चोक्खा शब्दोमां कहेवायाथी स्मृतिमां वधारे रहे एटला माटे कहीए छैये के कोईथी अर्थसंबंध अने कामसंबंध तो घणा काळ थयां गमतां ज नथी. हमणां धर्मसंबंध अने मोक्षसंबंध पण गमतो नथी. धर्मसंबंध अने मोक्ष-संबंध तो घणुंकरीने योगीओने पण गमे छे; अने अमे तो तेथी पण विरक्त रहेवा मागीए छैये. हालतो अमने कंई गमतुं नथी, अने जे कंई गमे छे, तेनो अतिशय वियोग छे. वधारे शुं लखवुं? सहन ज करवुं ए सुगम छे.

२४०. ववाणीआ. आसो सुद ६ गुरु. १९४७.

१. **परसमय** जाण्या विना **स्वसमय** जाण्या छे एम कही शकाय नहीं.

२. **परद्रव्य** जाण्या विना **स्वद्रव्य** जाण्युं छे एम कही शकाय नहीं.

३. सम्मतिसूत्रमां श्रीसिद्धसेन दिवाकरे कह्युं छे, के जेटला वचनमार्ग छे तेटला नयवाद छे अने जेटला नयवाद छे तेटला ज परसमय छे.

४. अक्षय भगत कविए कह्युं छे केः—

कर्त्ता मटे तो छूटे कर्म, ए छे महा भजननो मर्म,
जो तुं जीव तो कर्त्ता हरी, जो तुं शिव तो वस्तु खरी.
तुं छो जीव ने तुं छो नाथ, एम कही अखे झटक्या हाथ.

२४१. ववाणीआ. आसो सुद ७ शुक्र. १९४७.

ॐ

(१)

अपूर्व पोताथी पोताने प्राप्त थवुं दुर्लभ छे. जेनाथी प्राप्त थाय छे तेनुं स्वरूप ओळखावुं दुर्लभ छे. अने जीवने भुलवणी पण ए ज छे.

आ पत्रमां, लखेलां प्रश्नोनो टुंकामां निचे उत्तर लख्यो छे.

१–२–३ ए त्रणे प्रश्नो स्मृतिमां हशे. एमां एम जणाव्युं छे के (१) ठाणांगमां आठ वादी कह्या छे तेमां आपणे तथा अमारे क्या वादमां दाखल थवुं?

२. ए आठ वादथी कोई जूदो मारग आदरवा जोग होय तो ते जाणवा सारूं आकांक्षा छे.

३. अथवा आठे वादीना मार्गनो सरवाळो करवो एज मारग छे के शी रीते? अथवा ते आठ वादीना सरवाळामां कांई न्यूनाधिकता करी मार्ग ग्रहण करवा योग्य छे? अने छे तो शुं?

आम लख्युं छे ते विषे जाणवानुं के ए आठ वादीना बीजा ते शिवायना दर्शनोमां संप्रदायोमां मार्ग कंईक (अन्वय) जोडाएलो रहे छे. नहींतो घणुंकरीने (व्यतिरिक्त) जूदो ज रहे छे. ते वादी, दर्शन, संप्रदाय ए बधां कोई रीते प्राप्तिमां कारणरूप थाय छे. पण सम्यक्‌ज्ञानी विनाना बीजा जीवोने तो बंधन पण थाय छे. मार्गनी जेने इच्छा उत्पन्न थई छे, तेणे ए बधानुं साधारण ज्ञान वांचवुं, विचारवुं; बाकीमां मध्यस्थ रहेवुं योग्य छे. साधारण ज्ञाननो अर्थ आ ठेकाणे एवो करवो के बधा शास्त्रमां वर्णवतां अधिक जूदाई न पडी होय तेवुं ज्ञान.

तीर्थंकर आवी गर्भमां उपजे अथवा जन्मे त्यारे अथवा त्यार पछी देवताओ जाणे? के आ तीर्थंकर छे, अने जाणे तो शी रीते?–तेना उत्तरमां, सम्यक्‌ज्ञान जेने प्राप्त थयुं छे एवा देवताओ अवधिज्ञानथी तीर्थंकरने जाणे, बधा न जाणे. जे प्रकृतिओ जवाथी जन्मथी तीर्थंकर अवधिज्ञान संयुक्त होय छे, ते प्रकृतिओ तेमां नहीं देखावाथी ते सम्यक्‌ज्ञानी देवताओ तीर्थंकरने ओळखी शके छे.

(२)

मुमुक्षुतानी सन्मुख थवा इच्छता तमो बंनेने यथायोग्य प्रणाम करूं छउं.

घणुंकरीने परमार्थमौन एम वर्त्तवानुं कर्म हाल उदयमां वर्त्ते छे अने तेने लीधे तेम ज वर्त्तवामां काल व्यतीत थाय छे अने तेज कारणथी आपनां प्रश्नोने उपर टुंकामां उत्तरयुक्त कर्यो छे.

शांतमूर्त्ति सौभाग्य हाल मोरबी छे.

२४२. ववाणीआ. आशो सुद. १९४७.

ॐ सत्.

हम परदेशी पंखी साधु, ओर देशके नांहिरे.

एक प्रश्न शिवाय बाकीनां प्रश्नोनो उत्तर चाहीने लखी शक्यो नथी. काळ शुं खाय छे? तेनो उत्तर त्रण प्रकारे लखुं छुं.

सामान्य उपदेशमां काळ शुं खाय छे तेनो उत्तर ए छे, के ते प्राणीमात्रनुं आयुष्य खाय छे. व्यवहार नयथी काळ जूनुं खाय छे. निश्चय नयथी काळ पदार्थ मात्रने रूपांतर आपे छे, पर्यायांतर करे छे.

छेल्ला बे उत्तर वधारे विचारवाथी बंध बेसी शकशे. व्यवहार नयथी काळ जूनुं खाय छे, एम जे लख्युं छे ते वळी निचे विशेष स्पष्ट कर्युं छेः—

काळ जूनुं खाय छेः—जूनुं एटले शुं? एक समय जे चीजने उत्पन्न थयां थई, बीजो समय वर्त्ते छे, ते जुनी गणाय छे, (ज्ञानीनी अपेक्षाथी) ते चीजने त्रीजे समये, चोथे समये एम संख्यात, असंख्यात समये, अनंत समये, काळ बदलाव्या ज करे छे. बीजा समयमां ते जेवी होय, तेवी त्रीजा समयमां न होय, एटले के बीजा समयमां पदार्थनुं जे स्वरूप हतुं ते खाई जई त्रीजे समये काळे पदार्थने बीजुं रूप आप्युं, अर्थात् जूनुं ते खाई गयो. पहेले समये पदार्थ उत्पन्न थयो अने तेज वेळा काळ तेने खाई जाय एम व्यवहारनयथी बने नहीं. पहेले समये पदार्थनुं नवापणुं गणाय, पण ते वेळा काळ तेने खाई जतो नथी, बीजे समये बदलावे छे, माटे जूनापणाने ते खाय छे, तेम कह्युं छे.

निश्चयनयथी पदार्थ मात्र रूपांतर ज पामे छे. कोई पण पदार्थ कोई पण काळमां केवळ नाश पामे ज नहीं. अने जो पदार्थ केवळ नाश पामतो होत, तो आज कंई पण होत नहीं. माटे काळ खातो नथी, पण रूपांतर करे छे एम कह्युं छे. त्रण प्रकारना उत्तरमां पहेलो उत्तर सर्वने समजवो सुलभ छे.

अत्र पण दशाना प्रमाणमां बाह्य उपाधि विशेष छे. आपे केटलाक व्यवहारिक (जोके शास्त्र संबंधी) प्रश्नो आ वेळा लख्यां हतां, पण चित्त तेवुं वांचवामां पण हाल पुरूं रहेतुं नथी, एटले उत्तर शी रीते लखी शकाय?

२४३. ववाणीआ. आशो वद १ रवि. १९४७.

ॐ

पूर्वापर अविरुद्ध एवुं जे भगवत्संबंधी ज्ञान ते प्रगट करवा ज्यांसुधी तेनी इच्छा नथी, त्यांसुधी वधारे प्रसंग कोईथी पाडवामां नथी आवतो ते जाणो छो.

अभिन्न एवुं हरिपद ज्यांसुधी अमे अमारामां नहीं मानीए त्यांसुधी प्रगट मार्ग कहीशुं नहीं; तमे पण जेओ अमने जाणे छे, ते शिवाय अधिकने नाम, ठाम, गामथी अमने जणावशो नहीं. एकथी अनंत छे; अनंत छे ते एक छे.

२४४. ववाणीआ. आशो वद ५. १९४७.

आदिपुरुष रमत मांडीने बेठो छे.

नवाजूनुं तो एक आत्मवृत्ति शिवाय अमारे क्यां छे? अने ते लखवा जेटलो मनने अवकाश पण क्यां छे? नहीं तो बधुंय नवुं छे, अने बधुंय जीर्ण छे.

२४५. ववाणीआ. आशो वद १० सोम. १९४७.

ॐ

(१) परमार्थ विषये मनुष्योनो पत्र व्यवहार वधारे चाले छे; अने अमने ते अनुकूळ आवतो नथी. जेथी घणा उत्तर तो लखवामां ज आवता नथी एवी हरि इच्छा छे. अने अमने ए वात प्रिय पण छे.

(२) एक दशाए वर्त्तन छे; अने ए दशा हजु घणो वखत रहेशे. त्यांसुधी उदयानुसार प्रवर्त्तन योग्य जाण्युं छे. माटे कोई पण प्रसंगे पत्रादिनी पहोंच मळतां विलंब थाय अथवा न मोकलाय, अथवा कंई न जणावी शकाय तो ते शोच करवा योग्य नथी, एम दृढ करीने अत्रेनो पत्र प्रसंग राखजो.

२४६. ववा० आशो वद. १९४७.

(१) एज स्थिति–एज भाव अने एज स्वरूप. गमे तो कल्पना करी बीजी वाट ल्यो. यथार्थ जोईतो होय तो आ....लो.

विभंग ज्ञान–दर्शन अन्य दर्शनमां मानवामां आव्युं छे. एमां मुख्य प्रवर्त्तकोए जे धर्म मार्ग बोध्यो छे, ते सम्यक् थवा स्यात् मुद्रा जोईए.

स्यात् मुद्रा ते स्वरूपस्थत आत्मा छे. श्रुतज्ञाननी अपेक्षाए स्वरूपस्थित आत्माए कहेली शिक्षा छे.

(२) पुनर्जन्म छे–जरूर छे,–ए माटे हुं अनुभवथी हा कहेवामां अचळ छुं.

(३) आ काळमां मारूं जन्मवुं मानुं तो दुःखदायक छे, अने मानुं तो सुखदायक पण छे.

(४) एवुं हवे कोई वांचन रह्युं नथी के जे वांची जोईए. छीए ते पामीए ए जेना संगमां रह्युं छे ते संगनी आ काळमां न्यूनता थई पडी छे.

विकराळ काळ! . . . विकराळ कर्म! . . . विकराळ आत्मा! . . . जेम . . पण एम . . . . .

हवे ध्यान राखो. एज कल्याण.

(५) एटलुं ज शोधाय तो बधुं पामशो; खचित एमां ज छे. मने चोकस अनुभव छे. सत्य कहुं छुं. यथार्थ कहुं छुं. निःशंक मानो.

ए स्वरूप माटे सहज सहज कोई स्थळे लखी वाळ्युं छे.

२४७. ववाणीआ. आशो वद १२ गुरु. १९४७.

ॐ पूर्णकाम चित्तने नमोनमः

आत्मा ब्रह्म समाधिमां छे. मन वनमां छे, एक बीजाना आभासे अनुक्रमे देह कंई क्रिया करे छे, त्यां सविगत अने संतोषरूप एवां तमारा बन्नेनां पत्रोनो उत्तर शाथी लखवो? ते तमे कहो.

धर्मजमां जेमनो निवास छे एवा ए मुमुक्षुओनी दशा अने पृथा तमने स्मरणमां राखवा योग्य छे, अनुसरवा योग्य छे.

एक समय पण विरह नहीं एवी रीते सत्संगमां ज रहेवानुं इच्छिये छईए; पण ते तो हरि इच्छा वश छे.

कळियुगमां सत्संगनी परम हानि थई गई छे; अंधकार व्याप्त छे; अने सत्संगनुं जे अपूर्वपणुं तेनुं जीवने यथार्थ भान थतुं नथी.

तमे बधा केवी प्रवृत्तिमां परमार्थ विषये रहो छो, ते लखशो.

एक कोई नहीं जणावेल प्रसंग विषे विगतथी पत्र लखवानी इच्छा हती, तेनो पण निरोध करवो पड्यो छे. ते प्रसंग गांभीर्यवशात् आटलां वर्ष सुधी हृदयमां ज राख्यो छे. हवे जाणीए छईए के कहीए, तथापि तमारी सत्संगतीए आव्ये कहीए तो कहीए.

२४८. ववाणीआ. आशो वद १३ शुक्र. १९४७.

श्री········स्वमूर्त्तिरूप श्री·······विरहनी वेदना अमने वधारे रहे छे, कारणके वीतरागता विशेष छे; अन्य संगमां बहु उदासीनता छे. पण हरि इच्छाने अनुसरी प्रसंगोपात्त विरहमां रहेवुं पडे छे; जे इच्छा सुखदायक मानीए छीए, एम नथी. भक्ति अने सत्संगमां विरह राखवानी इच्छा सुखदायक मानवामां अमारो विचार नथी रहेतो. श्री हरि करतां ए बाबतमां अमे वधारे स्वतंत्र छीए.

२४९. मुंबई. १९४७.

आर्त्तध्यान ध्यावन करवा करतां धर्म ध्यानमां वृत्ति लाववी ए ज श्रेयस्कर छे. अने जेने माटे आर्त्तध्यान ध्याववुं पडतुं होय त्यांथी कांतो मन उठावी लेवुं अथवा तो ते कृत्य करी लेवुं एटले तेथी विरक्त थवाशे.

जीवने स्वच्छंद ए महामोटो दोष छे. ए जेनो मटी गयो छे तेने मार्गनो क्रम पामवो बहु सुलभ छे.

२५०. मुंबई. १९४७.

चित्तनी जो स्थिरता थई होय तो तेवा समय परत्वे सत्पुरुषोना गुणोनुं चिंतन, तेमनां वचनोनुं मनन, तेमना चारित्रनुं कथन, कीर्त्तन, अने प्रत्येक चेष्टाना फरिफरी निदिध्यासन एम थई शकतुं होय तो मननो निग्रह थई शके खरो. अने मन जीतवानी खरे खरी कसोटी ए छे.

एम थवाथी ध्यान शुं छे ए समजाशे. पण उदासीन भावे चित्तस्थिरता समय परत्वे तेनी खुबी मालुम पडे.

२५१. मुंबई. १९४७.

१. उदयने अबंध परिणामे भोगवाय, तोज उत्तम छे.

२. बेनां अंतमां रहेल जे वस्तु, ते छेद्यो छेदाय नहीं, भेद्यो भेदाय नहीं. श्री आचारंग

२५२. मुंबई. १९४७.

आत्मार्थे विचार मार्ग अने भक्तिमार्ग आराधवा योग्य छे. पण विचार मार्गने योग्य जेनुं सामर्थ्य नथी तेने ते मार्ग उपदेशवो न घटे ए वगेरे लख्युं ते यथायोग्य छे.

श्री·······स्वामीए केवळ दर्शन संबंधी जणावेल आशंका लखी ते वांची छे. बीजा घणा प्रकार समजाया पछी ते प्रकारनी आशंका शमाय छे, अथवा ते प्रकार समजवा योग्य घणुं-करीने थाय छे.

एवी आशंका हाल संक्षेप्त करी अथवा उपशांत करी विशेष निकट एवा आत्मार्थनो विचार करवो घटे छे.

२५३. ववाणीआ. कार्त्तिक शुद ४ गुरु. १९४८

काळ विषम आवी गयो छे. सत्संगनो जोग नथी, अने वीतरागता विशेष छे, एटले क्यांय सातुं नथी,–अर्थात् मन विश्रांति पामतुं नथी. अनेक प्रकारनी विटंबना तो अमने नथी. तथापि निरंतर सत्संग नहीं ए मोटी विटंबना छे. लोक संग रुचतो नथी.

२५४. ववाणीआ. कार्त्तिक शुद ७ रवि. १९४८.

गमे ते क्रिया, जप, तप के शास्त्र वांचन करीने पण एक ज कार्य सिद्ध करवानुं; ते ए के जगत्‌नी विस्मृति करवी अने सत्‌ना चरणमां रहेवुं.

अने ए एक ज लक्ष उपर प्रवृत्ति करवाथी जीवने पोताने शुं करवुं योग्य छे, अने शुं करवुं अयोग्य छे ते समजाय छे, समजातुं जाय छे.

ए लक्ष आगळ थया विना जप, तप, ध्यान के दान कोईनी यथायोग्य सिद्धि नथी, अने त्यांसुधी ध्यानादिक नहींजेवा कामना छे.

माटे एमांथी जे जे साधनो थई शकतां होय ते बधां एक लक्षने थवाने अर्थे करवां के जे लक्ष अमे उपर जणाव्यो छे. जप तपादिक कंई निषेधवा योग्य नथी; तथापि ते बधां एक लक्षने अर्थे छे, अने ए लक्षविना जीवने सम्यक्त्वसिद्धि थती नथी.

वधारे शुं कहिये? उपर जणाव्युं छे तेटलुं ज समजवाने माटे सघळां शास्त्रो प्रतिपादित थयां छे.

२५५. ववाणीआ. कार्तिक शुद ८. १९४८.

ॐ

कोईपण प्रकारनुं दर्शन थाय तेने सम्यक्‌ज्ञान मोटा पुरुषोए गण्युं छे, एम समजवानुं नथी. पदार्थनो यथार्थ बोध प्रास थाय तेने सम्यक्‌ज्ञान गणवामां आव्युं छे.

धर्मज जेमनो निवास छे, तेओ हजु ते भूमिकामां आव्या नथी. दर्शनादि करतां यथार्थ बोध श्रेष्ठ पदार्थ छे. आ वात जणाववानो हेतु ए छे के कोईपण जातनी कल्पनाथी तमे कोईपण निर्णय करतां निवृत्त थाओ.

उपर जे कल्पना शब्द वापरवामां आव्यो छे ते एवा अर्थमां छे के "अमे तमने ते समागमनी सम्मति आपवाथी ते समागमीओ वस्तु ज्ञानना संबंधमां जे कंई प्ररूपे छे, अथवा बोधे छे, तेमज अमारी मान्यता पण छे, अर्थात् जेने अमे सत् कहीए छैये ते, पण अमे हाल मौन रहेता होवाथी तेमना समागमथी ते ज्ञाननो बोध तमने मेळववा इच्छिये छैये."

२५६. ववाणीआ. कार्तिक शुद ८ सोम. १९४८.

जगत् आत्मरूप मानवामां आवे; जे थाय ते योग्य ज मानवामां आवे; परना दोष जोवामां न आवे; पोताना गुणनुं उत्कृष्टपणुं सहन करवामां आवे तो ज आ संसारमां रहेवुं योग्य छे. बीजी रीते नहीं.

२५७. ववाणीआ. कार्तिक शुद. १९४८.

ॐ

यथा योग्य वंदन स्वीकारशो.

समागममां आपने बे चार कारणो मन खोली वात करवा देतां नथी. अनंत काळनुं वलण, समागमीओनुं वलण अने लोकलज्जा घणुंकरीने ए कारणनां मूळ होय छे. एवां कारणो होय तेथी कोई पण प्राणी उपर कटाक्ष आवे एवी दशा घणुंकरीने मने रहेती नथी. पण हाल मारी दशा कंई पण लोकोत्तर वात करतां अटके छे; अर्थात् मन मळतुं नथी.

'परमार्थ मौन' ए नामनुं एक कर्म हालमां उदयमां पण वर्त्ते छे, तेथी घणा प्रकारनी मौनता पण अंगीकृत करी छे; अर्थात् परमार्थ संबंधी वातचित करवानुं घणुंकरीने राखवामां आवतुं नथी. तेवो उदय काळ छे. क्वचित् साधारण मार्गसंबंधी वातचित करवामां आवे छे; नहीं तो ए विषयमां वाणीवडे, तेमज परिचयवडे मौन्यता अने शून्यता ग्रहण करवामां आवी छे. ज्यांसुधी योग्य समागम थई चित्त ज्ञानी पुरुषनुं स्वरूप जाणी शकतुं नथी, त्यांसुधी उपर जणावेलां त्रण कारणो केवळ जतां नथी, अने त्यांसुधी 'सत्' नुं यथार्थ कारण प्राप्त पण थतुं नथी.

आम होवाथी तमने मारो समागम थतां पण घणी व्यवहारिक अने लोकलज्जायुक्त वात करवानो प्रसंग रहेशे; अने ते पर मने कंटाळो छे; आप गमे तेनाथी पण मारा समागम थया पछी एवा प्रकारनी वातमां गुंथाओ ए में योग्य मान्युं नथी.

२५८. आनंद. मागशर शुद गुरु. १९४८.

ॐ

'एवुं जे' परमसत्य तेनुं अमे ध्यान करीए छईए.

भगवत्ने सर्व समर्पण कर्या शिवाय आ काळमां जीवनुं देहाभिमान मटवुं संभवतुं नथी. माटे अमे सनातनधर्मरूप परमसत्य तेनुं निरंतर ध्यान करीए छैये. जे सत्यनुं ध्यान करे छे, ते सत्य होय छे.

२५९. मुंबई. मागशर शुदी १४ भोम. १९४८.

ॐ सत्.

श्री सहज समाधि.

अत्र समाधि छे.

स्मृति रहे छे; तथापि निरुपायता वर्त्ते छे. असंगवृत्ति होवाथी अणुमात्र उपाधि सहन थई शके तेवी दशा नथी, तोय सहन करीए छईये.

विचार करी वस्तुने फरिफरीने समजजो; मनथी करेलो निश्चय साक्षात् निश्चय मानशो नहीं. ज्ञानीथी थयेलो निश्चय जाणीने प्रवर्त्तवामां कल्याण छे. पछी जेम भावि. सुधाने विषे अमने संदेह नथी. तमे तेनुं स्वरूप समजो, अने त्यारे ज फळ छे.

२६०. मुंबई. मागशर वद ,, गुरु. १९४८.

अनुक्रमे संयम स्पर्शतोजी, पाम्यो क्षायकभाव रे;
संयम श्रेणी फुलडेजी, पूजुं पद निष्पाव रे.—

(आत्मानी अभेदचिंतनारूप) संयमना एक पछी एक क्रमने अनुभवीने क्षायकभाव (जडपरिणतिनो त्याग) ने पामेलो एवो जे श्रीसिद्धार्थनो पुत्र, तेना निर्मळ चरणकमळने संयमश्रेणिरूप फुलथी पूजुं छउं.

उपरनां वचनो अतिशय गंभीर छे. ली. यथार्थ बोध स्वरूपना यथा.

२६१. मुंबई. पोष शुद ३ रवि. १९४८.

अनुक्रमे संयम स्पर्शतोजी, पाम्यो क्षायकभाव रे,
संयम श्रेणी फूलडेजी, पूजुं पद निष्पाव रे.

दर्शन सकलना नय ग्रहे, आप रहे निज भावे रे,
हितकरी जननी संजीवनी, चारो तेह चरावे रे.

दर्शन जे थयां जूजवां, ते ओघ नजरने फेरे रे,
दृष्टि थिरादिक तेहमां, समकितदृष्टिने हेरे रे.

योगनां बीज इहां ग्रहे, जिनवर शुद्ध प्रणामो रे,
भावाचारज सेवना, भव उद्वेग सुठामो रे.

---

२६२. मुंबई. पोष शुद ५. १९४८.

क्षायक चारित्रने संभारीए छीए.

जनक विदेहीनी वात लक्षमां छे. करसनदासनुं पत्र लक्षमां छे. **बोधस्वरूपना यथायोग्य.**

२६३. मुंबई. पोष शुद ७ गुरु. १९४८.

ज्ञानीना आत्माने अवलोकीए छईए; अने तेम थईए छईए.

आपनी स्थिति लक्षमां छे. आपणी इच्छा पण लक्षमां छे; गुरु अनुग्रहवाळी वार्त्ता लखी ते पण खरी छे. कर्मनुं उदयपणुं भोगववुं पडे ते पण खरूं छे. आप अतिशय खेद वखतोवखत पामी जाओ छो, ते पण जाणीए छईए. वियोगनो ताप असह्य आपने रहे छे ते पण जाणीए छईए. घणा प्रकारे सत्संगमां रहेवा जोग छे, एम मानीए छईए, तथापि हाल तो एम सहन करवुं योग्य मान्युं छे.

गमे तेवा देशकाळने विषे यथायोग्य रहेवुं, यथायोग्य रहेवा इच्छ्या ज करवुं ए उपदेश छे. मननी चिंता लखी जणावो तोय अमने तमारा उपर खेद थाय तेम नथी. ज्ञानी अन्यथा करे नहीं, तेम करवुं तेने सूजे नहीं, त्यां बीजो उपाय इच्छवो पण नहीं एम विनंति छे.

कोई एवा प्रकारनो उदय छे के, अपूर्व वीतरागता छतां वेपार संबंधी कंईक प्रवर्त्तन करी शकीए छईए, तेमज बीजा पण खावापीवा वगेरेनां प्रवर्त्तन मांडमांड करी शकीए छईए. मन क्यांय विराम पामतुं नथी, घणुंकरीने अत्र कोईनो समागम इच्छतुं नथी. कंई लखी शकातुं नथी. वधारे परमार्थवाक्य वदवा इच्छा थती नथी, कोईए पूछेलां प्रश्नोनो उत्तर जाणतां छतां लखी शकतां नथी, चित्तनो पण झाझो संग नथी, आत्मा आत्मभावे वर्त्ते छे.

समये समये अनंतगुणविशिष्ट आत्मभाव वधतो होय एवी दशा रहे छे. जे घणुंकरीने कळवा देवामां आवती नथी. अथवा कळी शके तेवानो प्रसंग नथी.

आत्माने विषे सहज स्मरणे प्राप्त थयेलुं ज्ञान श्रीवर्धमानने विषे हतुं एम जणाय छे. पूर्ण वीतराग जेवो बोध ते अमने सहजे सांभरी आवे छे, एटले ज ० ० ० अमे ० ० ० ० लख्युं हतुं के तमे **पदार्थने** समजो. बीजो कोई तेम लखवामां हेतु नहोतो.

२६४. मुंबई. पोष शुद ११. १९४८.

(१)

स्वरूप सहजमां छे. ज्ञानीनां चरणसेवनविना अनंत काळसुधी पण प्राप्त न थाय एवुं विकट पण छे. आत्मसंयमने संभारीए छईए. यथारूप वीतरागतानी पूर्णता इच्छिये छिये.

अमे अने तमे हाल प्रत्यक्षपणे वियोगमां रह्या करिये छिये. ए पण पूर्व निबंधननो कोई मोटो प्रबंध उदयमां होवानुं संभाव्य कारण छे.

(२)

अमे कोई वार कंई काव्य, पद, के चरण लखी मोकलीए ते आपे क्यांय वांच्यां, सांभळ्यां होय तो पण अपूर्ववत् मानवां. अमे पोते तो हाल बनतांसुधी तेवुं कांई करवानुं इच्छवा जेवी दशामां नथी.

श्री बोधस्वरूपना यथायोग्य.

२६५. मुंबई. पोष वद ३ रवि. १९४८.

एक परिनाम के न करता दरव दोय,
दोय परिनाम एक दर्व न धरतु है;
एक करतूति दोई दर्व कब हों न करें,
दोई करतूति एक दर्व न करतु है;
जीव पुदगल एक खेत अवगाही दोइ,
अपने अपने रुप, कोउ न टरतु है,
जड परिनामनिको, करता है पुदगल,
चिदानंद चेतन सुभाव आचरतु है. (समयसार).

२६६. मुंबई. पोष वद ९ रवि. १९४८.

एक परिनाम के न करता दरव दोय,

(१) वस्तु पोतानां स्वरूपमां ज परिणमे एवो नियम छे. जीव जीवरूपे परिणम्या करे छे, अने जड जडरूपे परिणम्या करे छे. जीवनुं मुख्य परिणमवुं ते चेतन (ज्ञान) स्वरूप छे; अने जडनुं मुख्य परिणमवुं ते जडत्वस्वरूप छे. जीवनुं जे चेतनपरिणाम ते कोई प्रकारे जड थईने परिणमे नहीं, अने जडनुं जडत्वपरिणाम ते कोई दिवसे चेतनपरिणामे परिणमे नहीं एवी वस्तुनी मर्यादा छे. अने चेतन, अचेतन ए बे प्रकारनां परिणाम तो अनुभवसिद्ध छे. तेमांनुं एक परिणाम बे द्रव्य मळीने करी शके नहीं; अर्थात् जीव अने जड मळी केवळ चेतनपरिणामे परिणमी शके नहीं, अथवा केवळ अचेतनपरिणामे परिणमी शके नहीं. जीव चेतनपरिणामे परिणमे अने जड अचेतन परिणामे परिणमे, एम वस्तुस्थिति छे, माटे जिन कहे छे के एक परिणाम बे द्रव्य करी शके नहीं. जे जे द्रव्य छे ते ते पोतानी स्थितिमां ज होय, अने पोताना स्वभावमां परिणमे.

दोय परिनाम एक द्रव्य न धरतु है;

तेमज एक द्रव्य बे परिणामे पण परिणमी शके नहीं, एवी वस्तुस्थिति छे. एक जीवद्रव्य ते चेतन अने अचेतन ए बे परिणामे परिणमी शके नहीं, अथवा एक पुद्गलद्रव्य अचेतन अने चेतन ए बे परिणामे परिणमी शके नहीं. मात्र पोते पोतानां ज परिणाममां परिणमे. चेतन-परिणाम ते अचेतन पदार्थने विषे होय नहीं, अने अचेतनपरिणाम ते चेतनपदार्थने विषे होय नहीं; माटे बे प्रकारनां परिणामे एक द्रव्य परिणमे नहीं, बे परिणामने धारण करी शके नहीं.

एक करतूति दोई दर्ब कब हीं न करे,

माटे एक क्रिया ते बे द्रव्य क्यारे पण करे नहीं, बे द्रव्यनुं मळवुं एकांते होवुं योग्य नथी. जो बे द्रव्य मळीने एक द्रव्य उपजतुं होय तो वस्तु पोतानां स्वरूपनो त्याग करे; अने एमतो कोई काळे बने नहीं के वस्तु पोतानां स्वरूपनो केवळ त्याग करे. ज्यारे एम बनतुं नथी, त्यारे बे द्रव्य केवल एक परिणामने पाम्या विना एक क्रिया पण क्यांथी करे? अर्थात् न ज करे.

दोई करतूति एक दर्ब न करतु है;

तेमज बे क्रिया एक द्रव्य धारण पण करे नहीं; एक समयने विषे बे उपयोग होई शके नहीं माटे.

जीव पुद्गल एक खेत अवगाही दोइ,

जीव अने पुद्गल कदापि एक क्षेत्रने रोकी रह्यां होय तोपण

अपने अपने रूप, कोउ न टरतु है;

पोतपोतानां स्वरूपथी कोई अन्य परिणाम पामतुं नथी, अने तेथी करीने ज एम कहीए छैये के,

जड परिनामनिको, करता है पुद्गल,

देहादिके करीने जे परिणाम थाय छे तेनो पुद्गल कर्त्ता छे. कारण के ते देहादि जड छे; अने जडपरिणाम तो पुद्गलने विषे छे. ज्यारे एम ज छे तो पछी जीव पण जीव स्वरूपेज वर्ते छे, एमां कंई बीजुं प्रमाण पण हवे जोतुं नथी; एम गणी कहे छे के,

चिदानंद चेतन सुभाउ आचरतु है.

काव्यकर्त्तानो कहेवानो हेतु एम छे के जो आम तमे वस्तुस्थिति समजो तो तो जडने विषेनो जे स्वस्वरूपभाव छे ते मटे, अने स्वस्वरूपनुं जे तिरोभावपणुं छे ते प्रगट थाय. विचार करो, स्थिति पण एम ज छे

घणी गहन वातने अहीं टुंकामां लखी छे. (जो के) जेने यथार्थ बोध छे तेने तो सुगम छे.

ए वातनो घणीवार मनन करवाथी केटलोक बोध थई शकशे.

(२) चित्त घणुंकरीने वनमां रहे छे, आत्मा तो प्राये मुक्तस्वरूप लागे छे. वीतरागपणुं विशेष छे; वेठनी पेठे प्रवृत्ति करीए छैये. बीजाने अनुसरवानुं पण राखीए छैये. जगत्थी बहु उदास थई गया छैये. वस्तीथी कंटाळी गया छैये. दशा कोईने जणावी शकता नथी. जणावीए तेवो सत्संग नथी; मनने जेम धारीए तेम वाळी शकीए छैए. एटले प्रवृत्तिमां रही शक्या छैये. कोई प्रकारथी रागपूर्वक प्रवृत्ति थती नहीं होय एवी दशा छे, एम रहे छे. लोक परिचय गमतो नथी. जगत्मां सातुं नथी, तथापि करेला कर्म निर्जरवानुं छे एटले उपाय नथी. ली. **यथार्थ बोधस्वरूपना य०**

२६७. **मुंबई. पोष वदी १४ गुरु. १९४८.**

जेम बने तेम सद्विचारनो परिचय थाय तेम करवा, (उपाधिमां मुंझाई रहेवाथी) योग्यपणे न वर्त्ताय ते वात लक्षमां राखवा योग्य ज्ञानीओए जाणी छे.

बीजा काममां प्रवर्ततां पण अन्यत्व भावनाए वर्तवानो अभ्यास राखवो योग्य छे.

वैराग्यभावनाए भूषित एवा "शांतसुधारसादि" ग्रंथो निरंतर चिंतन करवा योग्य छे. प्रमादमां वैराग्यनी तीव्रता, मुमुक्षुता मंद करवा योग्य नथी एवो निश्चय राखवो योग्य छे. **श्री बोधस्वरूप.**

२६८. मुंबई. महा शुद ५ बुध. १९४८.

अनंतकाळ थयां स्वरूपनुं विस्मरण होवाथी अन्यभाव जीवने साधारण थई गयो छे. दीर्घकाळ-सुधी सत्संगमां रही बोधभूमिकानुं सेवन थवाथी ते विस्मरण अने अन्यभावनी साधारणता टळे छे; अर्थात् अन्यभावथी उदासीनपणुं प्राप्त होय छे. आ काळ विषम होवाथी स्वरूपमां तन्मयता रहेवानी दुर्घटता छे. तथापि सत्संगनुं दीर्घकाळ सुधी सेवन ते तन्मयता आपे एमां संदेह नथी थतो.

जींदगी अल्प छे, अने जंजाळ अनंत छे; संख्यात धन छे, अने तृष्णा अनंत छे; त्यां स्वरूप-स्मृति संभवे नहीं; पण ज्यां जंजाळ अल्प छे, अने जींदगी अप्रमत्त छे, तेमज तृष्णा अल्प छे, अथवा नथी, अने सर्व सिद्धि छे त्यां स्वरूपस्मृति पूर्ण थवी संभवे छे. अमूल्य एवुं ज्ञानजीवन प्रपंचे आवरेलुं वह्युं जाय छे. उदय बळवान छे!

२६९. मुंबई. महा शुद १३ बुध. १९४८.

(राग—प्रभातने अनुसरतो)

जीव नवि पुग्गली नैव पुग्गल कदा, पुग्गलाधार नहीं तास रंगी.
पर तणो ईश नहिं अपर ऐश्वर्यता, वस्तुधर्मे कदा न परसंगी;

(श्रीसुमतिनाथनुं स्तवन—देवचंद्रजी)

२७०. मुंबई. महा वद २ रवि १९४८.

(१)

अत्यंत उदास परिणामे रहेलुं एवुं जे चैतन्य, तेने ज्ञानी प्रवृत्तिमां छतां तेवुं ज राखे छे; तोपण कहीए छैयेः—

माया दुस्तर छे; दुरंत छे; क्षणवार पण, समय एक पण एने आत्माने विषे स्थापन करवा योग्य नथी, एवी तीव्र दशा आव्ये अत्यंत उदास परिणाम उत्पन्न थाय छे; अने तेवा उदास परिणामनी जे प्रवर्त्तना (गृहस्थपणां सहितनी) ते अबंधपरिणामी कहेवा योग्य छे. जे बोधस्वरूपे स्थित छे, ते एम कठिणताथी वर्त्ति शके छे. कारण के तेनी विकटता परम छे.

विदेहीपणे जनकराजानी प्रवृत्ति ते अत्यंत उदास परिणामने लीधे रहेती; घणुंकरीने तेमने ते सहज स्वरूपमां हती, तथापि कोई मायाना दुरंत प्रसंगमां समुद्रने विषे जेम नाव यत्किंचित् डोलायमान थाय तेम ते परिणामनुं डोलायमान थवापणुं संभवित होवाथी प्रत्येक मायाना प्रसंगमां केवळ जेनी उदास अवस्था छे, एवा निजगुरु अष्टावक्रनी शरणता स्वीकारी होवाथी मायाने सुखे तरी शकाय एम थतुं हतुं. कारण के महात्माना आलंबननी एवी ज बळवत्तरता छे.

(२)

(१) लौकिक दृष्टिए तमे अने अमे प्रवर्त्तशुं तो पछी अलौकिक दृष्टिए पछी कोण प्रवर्त्तशुं?

आत्मा एक छे के अनेक छे, कर्त्ता छे, के अकर्त्ता छे, जगत्नो कोई कर्त्ता छे के जगत् स्वतः छे, ए वगेरे क्रमे करीने सत्संगे समजवायोग्य छे; एम जाणीने पत्रवाटे ते विषे हाल लखवामां आव्युं नथी.

सम्यक्प्रकारे ज्ञानीने विषे अखंड विश्वास राखवानुं फळ निश्चये मुक्तपणुं छे.

संसारसंबंधी तमने जे जे चिंता छे, ते चिंता प्राये अमने जाणवामां छे, अने ते विषे अमुक अमुक तमने विकल्प रहे छे, ते पण जाणीए छईए, तेम ज परमार्थचिंता पण सत्संगना वियोगने लीधे रहे छे ते पण जाणीए छईए,–बेय प्रकारनो विकल्प होवाथी तमने आकुळ–व्याकुळपणुं प्राप्त होय एमां पण आश्चर्य लागतुं नथी, अथवा असंभवरूप लागतुं नथी; हवे ए बेय प्रकारने माटे चोख्खा शब्दोमां नीचे जे कंई मनने विषे छे ते लखवानुं प्रयत्न कर्युं छे.

संसारसंबंधी तमने जे चिंता छे, ते जेम उदयमां आवे तेम वेदवी, सहन करवी. ए चिंता थवानुं कारण एवुं कोई कर्म नथी के जे टाळवा माटे ज्ञानी पुरुषने प्रवृत्ति करतां बाध न आवे. ज्यारथी यथार्थ बोधनी उत्पत्ति थई छे, त्यारथी कोई पण प्रकारना सिद्धियोगे के विद्याना योगे संसारिक साधन पोतासंबंधीके परसंबंधी करवानी प्रतिज्ञा छे; अने ए प्रतिज्ञामां एक पळ पण मंदपणुं आव्युं होय एम हजुसुधीमां थयुं छे एम सांभरतुं नथी. तमारी चिंता जाणीए छईए, अने अमे ते चिंतानो कोई पण भाग जेटलो बने तेटलो वेदवा इच्छिये छैये. पण एम तो कोई काळ बन्युं नथी, ते केम बने? अमने पण उदयकाळ एवो वर्त्ते छे के हाल रिद्धियोग हाथमां नथी.

प्राणीमात्र प्राये आहार, पाणी पामी रहे छे. तो तमजेवा प्राणीना कुटुंबने माटे तेथी विपर्यय परिणाम आवे एवुं जे धारवुं ते योग्य ज नथी. कुटुंबनी लाज वारंवार आडी आवी जे आकुळता आपे छे, ते गमे तो राखीए अने गमे तो न राखीए ते बन्ने सरखुं छे, केमके जेमां पोतानुं निरुपाय-पणु रह्युं तेमां तो जे थाय ते योग्य ज मानवुं ए दृष्टि सम्यक् छे.

अमने जे निर्विकल्प नामनी समाधि छे, ते तो आत्मानी स्वरूपपरिणती वर्त्तती होवाने लीधे छे. आत्मानां स्वरूपसंबंधी तो प्राये निर्विकल्पपणुं ज रहेवानुं अमने संभवित छे, कारण के अन्य-भावने विषे मुख्यपणे अमारी प्रवृत्ति ज नथी.

बंध, मोक्षनी यथार्थ व्यवस्था जे दर्शनने विषे यथार्थपणे कहेवामां आवी छे, ते दर्शन निकट मुक्तपणानुं कारण छे; अने ए यथार्थ व्यवस्था कहेवाने जोग्य जो कोई अमे विशेषपणे मानता होईए तो ते श्री तीर्थंकरदेव छे.

अने ए जे श्री तीर्थंकरदेवनो अंतर् आशय ते प्राये मुख्यपणे अत्यारे कोईने विषे आ क्षेत्रे होय तो ते अमे होईशुं एम अमने दृढ करीने भासे छे.

कारण के अमारूं अनुभवज्ञान तेनुं फळ वीतरागपणुं छे, अने वीतरागनुं कहेलुं जे श्रुतज्ञान ते पण ते ज परिणामनुं कारण लागे छे; माटे अमे तेना अनुयायि खरेखरा छईए, साचा छईए.

वन अने घर ए बन्ने कोई प्रकारे अमने समान छे, तथापि वनमां पूर्ण वीतरागभावने अर्थे रहेवुं वधारे रुचिकर लागे छे; सुखनी इच्छा नथी पण वीतरागपणानी इच्छा छे.

जगत्‌नां कल्याणने अर्थे पुरुषार्थ करवा विषे लख्युं तो ते पुरुषार्थ करवानी इच्छा कोई प्रकारे रहे पण छे, तथापि उदयने अनुसरीने चालवुं ए आत्मानी सहज दशा थई छे, अने तेवो उदय-काळ हाल समीपमां जणातो नथी; तो ते उदेरी आणवानुं बने एवी दशा अमारी नथी.

"मागी खाईने गुजरान चलावशुं, पण खेद नहीं पामीए, ज्ञानना अनंत आनंद आगळ ते दुःख तृण मात्र छे" आ भावार्थनुं जे वचन लख्युं छे, ते वचनने अमारो नमस्कार हो! एवुं जे वचन ते खरी जोग्यता विना निकळवुं संभवित नथी.

(२) "जीव ए पुद्गलीपदार्थ नथी, पुद्गळ नथी, तेम पुद्गळनो आधार नथी, तेना रंगवाळो नथी; पोतानी स्वरूप सत्ता शिवाय जे अन्य तेनो ते स्वामी नथी, कारण के परनी ऐश्वर्यता स्वरूपने विषे होय नहीं. वस्तुत्व धर्मे जोतां ते कोई काळे पण परसंगी पण नथी" ए प्रमाणे सामान्य अर्थ "जीव नवी पुग्गली" वगेरे पदोनो छे.

सुखदु:खरूप करम फळ जाणो, निश्चय एक आनंदो रे,
चेतनता परिणाम न चूके, चेतन कहे जिनचंदो रे—

(वासुपुज्यस्तवन—आनंदघन)

(३)

अत्र समाधि छे. पूर्णज्ञाने करीने युक्त एवी जे समाधि ते वारंवार सांभरे छे.

परमसत्‌नुं ध्यान करीए छेये. उदासपणुं वर्त्ते छे.

२७१. मुंबई. महा वद ४ बुध. १९४८.

चो तरफ उपाधिनी ज्वाला प्रज्वलती होय ते प्रसंगमां समाधि रहेवी ए परम दुष्कर छे. अने ए वात तो परमज्ञानी विना थवी विकट छे; अमने पण आश्चर्य थई आवे छे, तथापि एम प्राये वर्त्त्या ज करे छे, एवो अनुभव छे.

आत्मभाव यथार्थ जेने समजाय छे, निश्चल रहे छे, तेने ए समाधि प्राप्त होय छे.

सम्यक् दर्शननुं मुख्य लक्षण वीतरागता जाणीए छईए; अने तेवो अनुभव छे.

२७२. मुंबई. महा वद ९ सोम. १९४८.

जबहि तें चेनत विभावसौं उलटि आपु,
समो पाई अपनो सुभाव गहि लीनो है;

तबहि तें जो जो लेनजोग सो सो सब लीनो,
जो जो त्यागजोग सो सो सब छांडी दीनो है.
लेवेकी न रही ठोर, त्यागिवेकों नाही और,
बाकी कहा उबर्यो जु, कारज नवीनो है,
संगत्यागी, अंगत्यागी, वचनतरंगत्यागी,
मनत्यागी, बुद्धित्यागी, आपा शुद्ध कीनो है.

केवी अद्भुत दशा?

२७३. मुंबई. महा वद १० भोम. १९४८.

आत्मापणे केवळ उजागर अवस्था वर्त्ते, अर्थात् आत्मा पोतानां स्वरूपने विषे केवळ जागृत होय त्यारे तेने **केवळज्ञान** वर्त्ते छे एम कहेवुं योग्य छे, एवो श्री तीर्थंकरनो आशय छे.

"आत्मा" जे पदार्थने तीर्थंकरे कह्यो छे, तेज पदार्थनी तेज स्वरूपे प्रतीति थाय, तेज परिणामे आत्मा साक्षात् भासे त्यारे तेने **परमार्थ सम्यक्त्व** छे, एवो श्री तीर्थंकरनो अभिप्राय छे.

एवुं स्वरूप जेने भास्युं छे तेवा पुरुषने विषे निष्काम श्रद्धा छे जेने ते पुरुषने **बीजरुचि-सम्यक्त्व** छे.

तेवा पुरुषनी निष्काम भक्ति अबाधाए प्राप्त थाय एवा गुणो जे जीवमां होय ते जीव **मार्गानुसारी** होय एम जिन कहे छे.

अमारो अभिप्राय कंई पण देहप्रत्ये होय तो ते मात्र एक आत्मार्थे ज छे, अन्य अर्थे नहीं. बीजा कोई पण पदार्थ प्रत्ये अभिप्राय होय तो ते पदार्थ अर्थे नहीं, पण आत्मार्थे छे. ते आत्मार्थ ते पदार्थनी प्राप्ति अप्राप्तिने विषे होय एम अमने लागतुं नथी. "आत्मापणुं" ए ध्वनि शिवाय बीजो कोई ध्वनि कोई पण पदार्थना ग्रहणत्यागमां स्मरणजोग नथी. अनवकाश आत्मापणुं जाण्या विना, ते स्थिति विना अन्य सर्व क्लेशरूप छे.

२७४. मुंबई. महा वद ११ बुध. १९४८.

शुद्धता विचारे ध्यावे, शुद्धतामें केली करे,
शुद्धतामें थिर व्हे अमृत धारा वरसे. (समयसार)

२७५. मुंबई. महा वद १४ शनि. १९४८.

अद्भुत दशाना काव्यनो अर्थ लखी मोकल्यो ते यथार्थ छे. अनुभवनुं जेम सामर्थ्य उत्पन्न होय छे. तेम एवां काव्यो, शब्दो, वाक्यो यथातथ्यरूपे परिणमे छे; आश्चर्यकारकदशानुं एमां वर्णन छे.

सत्पुरुषनुं ओलखाण जीवने नथी पडतुं अने पोता समान व्यवहारिक कल्पना ते प्रत्ये रहे छे, ए जीवने क्या उपायथी टळे? ते लखशो. उपाधि प्रसंग बहु रहे छे. सत्संग विना जीवीए छीए.

२७६. मुंबई. महा वद ,, रवि. १९४८.

लेवेकी न रही ठोर, त्यागिबेकी नाहिं और,
बाकी कहा उबर्यो जु, कारज नवीनो है?

स्वरूपनुं भान थवाथी पूर्णकामपणुं प्राप्त थयुं. एटले हवे बीजुं कोई क्षेत्र कंई पण लेवाने माटे रह्युं नथी. स्वरूपनो तो कोई काळे त्याग करवाने मूर्ख पण इच्छे नहीं; अने ज्यां केवल स्वरूपस्थित छे त्यां तो पछी बीजुं कंई रह्युं नथी, एटले त्यागवापणुं पण रह्युं नहीं. हवे ज्यारे लेवुं, देवुं ए बन्ने निवृत्त थई गयुं त्यारे बीजुं कोई नवीन कार्य करवाने माटे शुं उगर्युं? अर्थात् जेम थवुं जोईए तेम थयुं त्यां पछी बीजी लेवादेवानी जंजाळ क्यांथी होय? एटले कहे छे के अहीं पूर्णकामता प्राप्त थई.

२७७. मुंबई. महा वद, १९४८.

ॐ

न गमतुं एवुं क्षणवार करवाने कोई इच्छतुं नथी. तथापि ते करवुं पडे छे ए एम सूचवे छे, के पूर्वकर्मनुं निबंधन अवश्य छे.

अविकल्प समाधिनुं ध्यान क्षणवार पण मटतुं नथी. तथापि अनेक वर्षो थयां विकल्परूप उपाधिने आराध्या जईए छीए.

ज्यांसुधी संसार छे त्यांसुधी कोई जातनी उपाधि होवी तो संभवे छे. तथापि अविकल्प समाधिमां स्थित एवा ज्ञानीने तो ते उपाधि पण अबाध छे, अर्थात् समाधि ज छे.

आ देह धारण करीने जो के कोई महान् श्रीमंतपणु भोगव्युं नथी, शब्दादि विषयोनो पूरो वैभव प्राप्त थयो नथी, कोई विशेष एवा राज्याधिकारेसहित दिवस गाळ्या नथी, पोतानां गणाय छे एवां कोई धाम, आराम सेव्यां नथी, अने हजु युवावस्थानो पहेलो भाग वर्ते छे, तथापि ए कोईनी आत्मभावे अमने कंई इच्छा उत्पन्न थती नथी ए एक मोटुं आश्चर्य जाणी वर्तीए छीए. अने ए पदार्थोनी प्राप्ति अप्राप्ति बंने समान थयां जाणी घणा प्रकारे अविकल्प समाधिने ज अनुभवीए छीए.

एम छतां वारंवार वनवास सांभरे छे, कोई प्रकारनो लोकपरिचय रुचिकर थतो नथी, सत्संगमां सुरती प्रवाह्यां करे छे अने अव्यवस्थित दशाए उपाधियोगमां रहीए छीए.

एक अविकल्पसमाधि शिवाय बीजुं खरी रीते स्मरण रहेतुं नथी, चिंतन रहेतुं नथी, रुचि रहेती नथी, अथवा कंई काम करातुं नथी.

ज्योतिषादि विद्या के अणिमादि सिद्धि ए मायिक पदार्थो जाणी आत्माने तेनुं स्मरण पण कचित् ज थाय छे. ते वाटे कोई वात जाणवानुं अथवा सिद्ध करवानुं क्यारेय योग्य लागतुं नथी, अने ए वातमां कोई प्रकारे हाल तो चित्तप्रवेश पण रह्यो नथी.

पूर्व निबंधन जे जे प्रकारे उदय आवे, ते ते प्रकारे ० ० ० अनुक्रमे वेदन कर्यां जवां एम करवुं योग्य लाग्युं छे.

तमे पण तेवा अनुक्रममां गमे तेटला थोडा अंशे प्रवर्त्ताय तोपण तेम प्रवर्त्तवानो अभ्यास राखजो. अने कोई पण कामना प्रसंगमां वधारे शोचमां पडवानो अभ्यास ओछो करजो, एम करवुं अथवा थवुं ए ज्ञानीनी अवस्थामां प्रवेश करवानुं द्वार छे.

कोई पण प्रकारनो उपाधि प्रसंग लखो छो, ते जोके वांच्यामां आवे छे, तथापि ते विषे चित्तमां कंई आभास पडतो नहीं होवाथी घणुंकरीने उत्तर लखवानुं पण बनतुं नथी, ए दोष कहो के गुण कहो पण क्षमा करवा योग्य छो.

संसारिक उपाधि अमने पण ओछी नथी. तथापि तेमां स्वपणुं रह्युं नहीं होवाथी तेथी गभराट उत्पन्न थतो नथी. ते उपाधिना उदय काळने लीधे हाल तो समाधि गौणभावे वर्त्ते छे; अने ते माटेनो शोच रह्या करे छे. ल० वीतरागभावना यथायोग्य.

२७८. मुंबई. महा. १९४८.

दीर्घ काळसुधी यथार्थ बोधनो परिचय थवाथी बोधबीजनी प्राप्ति होय छे; अने ए बोधबीज ते प्राये निश्चय सम्यक्त्व होय छे.

जिने बाविश प्रकारना परिसह कह्या छे, तेमां दर्शनपरिसह नामे एक परिसह कह्यो छे, तेम ज एक बीजो अज्ञानपरिसह नामनो परिसह पण कह्यो छे. ए बन्ने परिसहनो विचार-करवा योग्य छे; ए विचार करवानी तमारी भूमिका छे; अर्थात् ते भूमिका (गुणस्थानक) विचारवाथी कोई प्रकारे तमने यथार्थ धीरज आववानो संभव छे.

कोई पण प्रकारे पोते कंई मनमां संकल्प्युं होय के आवी दशामां आवीए अथवा आवा प्रकारनुं ध्यान करीए तो सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय, तो ते संकल्पेलुं प्राये (ज्ञानीनुं स्वरूप सम-जाये) खोटुं छे, एम जणाय छे.

यथार्थ बोध एटले शुं? तेनो विचार करी, अनेकवार विचार करी पोतानी कल्पना निवृत्त करवानुं ज्ञानीओए कह्युं छे.

अध्यात्मसारनुं वांचन, श्रवण चाले छे ते सारूं छे. अनेकवार ग्रंथ वंचावानी चिंता नहीं, पण कोई पण प्रकारे तेनुं अनुप्रेक्षन दीर्घकाळसुधी रह्या करे एम करवुं योग्य छे.

परमार्थ प्राप्त थवा विषे कोई पण प्रकारनुं आकुळ व्याकुळपणुं राखवुं तेने दर्शनपरिसह कह्या छे. ए परिसह उत्पन्न थाय ते तो सुखकारक छे; पण जो धीरजथी ते वेदाय तो तेमांथी दर्शननी उत्पत्ति थवानो संभव थाय छे.

तमे दर्शनपरिसहमां कोई पण प्रकारे वर्तो छो, एम जो तमने लागतुं होय तो ते धीरजथी वेदवा योग्य छे; एम उपदेश छे. दर्शन परिसहमां तमे प्राये छो, एम अमे जाणीए छईए.

कोई पण प्रकारनी आकुळता विना वैराग्यभावनाए, वीतरागभावे, ज्ञानी विषे परमभक्तिभावे सत्शास्त्रादिक अने सत्संगनो परिचय करवो हाल तो योग्य छे.

कोई पण प्रकारनी परमार्थसंबंधे मनथी करेला संकल्प प्रमाणे इच्छा करवी नहीं; अर्थात् कंई पण प्रकारना दिव्यतेजयुक्त पदार्थो इत्यादि देखावा वगेरेनी इच्छा, मनःकल्पित ध्यानादि ए सर्व संकल्पनी जेम बने तेम निवृत्ति करवी.

शांतसुधारसमां कहेली भावना, अध्यात्मसारमां कहेलो आत्मनिश्चयाधिकार ए फरिफरी मनन करवा योग्य छे. ए बेनुं विशेषपणुं मानवुं.

आत्मा छे एम जे प्रमाणथी जणाय, आत्मा नित्य छे एम जे प्रमाणथी जणाय, आत्मा कर्त्ता छे एम जे प्रमाणथी जणाय, आत्मा भोक्ता छे एम जे प्रमाणथी जणाय, मोक्ष छे एम जे प्रमाणथी जणाय, अने तेनो उपाय छे एम जे प्रमाणथी जणाय, ते वारंवार विचारवा योग्य छे. अध्यात्मसारमां अथवा बीजा गमे ते ग्रंथमां ए वात होय तो विचारवामां बाध नथी. कल्पनानो त्यागकरी विचारवा योग्य छे.

जनकविदेहीनी वात हाल जाणवानुं फळ तमने नथी.

२७९. मुंबई. महा. १९४८.

ॐ

भ्रांतिगतपणे सुखस्वरूप भासे छे एवा आ संसारी प्रसंग अने प्रकारोमां ज्यांसुधी जीवने वहालप वर्त्ते छे, त्यांसुधी जीवने पोतानुं स्वरूप भासवुं असंभवित छे, अने सत्संगनुं महात्म्य पण तथारूपपणे भास्यमान थवुं असंभवित छे. ज्यांसुधी ते संसारगत वहालप असंसारगत वहालपने प्राप्त न थाय त्यांसुधी खचित करी अप्रमत्तपणे वारंवार पुरुषार्थनो स्वीकार योग्य छे. आ वात त्रणे काळने विषे अविसंवाद जाणी निष्कामपणे लखी छे.

२८०. मुंबई. फागण सुद ४ बुध. १९४८.

(१)

आरंभ अने परिग्रहनो जेम जेम मोह मटे छे, जेम जेम तेने विषेथी पोतापणानुं अभिमान मंद परिणामने पामे छे, तेम तेम मुमुक्षुता वर्धमान थया करे छे. अनंत काळना परिचयवाळुं ए अभिमान प्राये एकदम निवृत्त थतुं नथी; तेटला माटे तन, मन, धनादि जे कंई पोतापणे वर्त्ततां होय छे, ते ज्ञानी प्रत्ये अर्पण करवामां आवे छे. प्राये ज्ञानी कंई तेने ग्रहण करता नथी पण तेमांथी पोतापणुं मटाडवानुं ज उपदेशे छे; अने करवा योग्य पण तेम ज छे के आरंभ, परिग्रहने वारंवारना प्रसंगे विचारी विचारी पोतानां थतां अटकाववां. त्यारे मुमुक्षुता निर्मळ होय छे.

(२)

"सत्पुरुषनी ओळखाण जीवने नथी पडती, अने व्यवहारिक कल्पना पोता समान ते प्रत्ये रहे छे, ए जीवने क्या उपायथी टळे?" ए प्रश्ननो उत्तर यथार्थ लख्यो छे. ए उत्तर ज्ञानी अथवा ज्ञानीनो आश्रित मात्र जाणी शके, कही शके अथवा लखी शके तेवो छे. मार्ग केवो होय? ए जेने बोध नथी, तेवा शास्त्राभ्यासी पुरुषो तेनो यथार्थ उत्तर न करी शके ते पण यथार्थ ज छे. "शुद्धता विचारे ध्यावे" ए पदविषे हवे पछी लखशुं.

अंबारामजीनां पुस्तक विषे आपे विशेष वांचन करी जे अभिप्राय लख्यो ते हवे पछी वात चितमां विशेष जणावाय तेम छे. अमे ए पुस्तकनो घणो भाग जोयो छे; पण सिद्धांत ज्ञानमां

विघटती वातो लागे छे, अने तेमज छे, तथापि ते पुरुषनी दशा सारी छे, मार्गानुसारी जेवी छे एम तो कहीए छीए. जेने सिद्धांतिक अथवा यथार्थ ज्ञान अमे मान्युं छे ते अति अति सूक्ष्म छे, पण ते थाय तेवुं ज्ञान छे. विशेष हवे पछी.

२८१. मुंबई. फागण शुद १० बुध. १९४८.

'हवे पछी लखीशुं, हवे पछी लखीशुं' एम लखीने घणीवार लखवानुं बन्युं नथी, ते क्षमा करवा योग्य छे; कारणके चित्तस्थिति घणुंकरी विदेही जेवी वर्ते छे; एटले कार्यने विषे अव्यवस्था थई जाय छे. जेवी हाल चित्तस्थिति वर्ते छे, तेवी अमुक समयसुधी वर्ताव्या विना छूटको नथी.

घणा घणा ज्ञानी पुरुषो थई गया छे, तेमां अमारी जेवो उपाधि प्रसंग अने चित्तस्थिति उदासीन, अति उदासीन तेवा–घणुंकरीने प्रमाणमां थोडा थया छे. उपाधि प्रसंगने लीधे आत्मा संबंधी जे विचार ते अखंड पणे थई शकतो नथी अथवा गौणपणे थया करे छे, तेम थवाथी घणो काल प्रपंच विषे रहेवुं पडे छे; अने तेमां तो अत्यंत उदास परिणाम थई गयेल होवाथी क्षणवार पण चित्त टकी शकतुं नथी, जेथी ज्ञानीओ सर्वसंग परित्याग करी अप्रतिबद्धपणे विचरे छे. सर्वसंग शब्दनो लक्ष्यार्थ एवो छे के अखंडपणे आत्मध्यान के बोध मुख्यपणे न रखावी शके एवो संग. आ अमे टुंकामां लख्युं छे; अने ते प्रकारने बाह्यथी, अंतरथी भज्या करीए छीये.

देह छतां मनुष्य पूर्ण वीतराग थई शके एवो अमारो निश्चल अनुभव छे. कारणके अमे पण निश्चय तेज स्थिति पामवाना छीए, एम अमारो आत्मा अखंडपणे कहे छे; अने एम ज छे, जरूर एम ज छे. पूर्ण वीतरागनी चरणरज निरंतर मस्तके हो, एम रह्या करे छे. अत्यंत विकट एवुं वीतरागत्व अत्यंत आश्चर्यकारक छे; तथापि ते स्थिति प्राप्त थाय छे, सदेहे प्राप्त थाय छे, ए निश्चय छे. प्राप्त करवाने पूर्ण योग्य छे एम निश्चय छे, सदेहे तेम थया विना अमने उदासीनता मटे एम जणातुं नथी, अने तेम थवुं संभवित छे, जरूर एम ज छे.

प्रश्नोना उत्तर घणुंकरीने लखवानुं बनी शकशे नहीं; कारणके चित्तस्थिति जणावी तेवी वर्त्या करे छे. हाल त्यां कंई वांचवा, विचारवानुं चाले छे के शी रीते, ते कंई प्रसंगोपात लखशो. त्यागने इच्छीए छीए; पण थतो नथी. ते त्याग कदापि तमारी इच्छाने अनुसरतो करीए, तथापि तेटलुं पण हाल तो बनवुं संभवित नथी. **अभिन्न बोधमयना प्रणाम पहोंचे.**

२८२. मुंबई. फागण शुद ११ बुध. १९४८

(१)

उदास परिणाम आत्माने भज्या करे छे. निरूपायतानो उपाय काळ छे. समजवा विषेनी जे विगत लखी छे, ते खरी छे. ए वातो ज्यांसुधी जीवना समज्यामां आवती नथी, त्यांसुधी यथार्थ उदासीन परिणति पण थवी कठण लागे छे.

"सत्पुरुष नथी ओळखवामां आवता?" ए वगेरे प्रश्नो उत्तर सहित लखी मोकलवानो विचार

तो थाय छे, पण लखवामां चित्त जेवुं जोईए तेवुं रहेतुं नथी, अने ते वळी अल्पकाळ रहे छे, एटले धारेलुं लखी शकातुं नथी. आत्माने उदास परिणाम अत्यंत भज्या करे छे. एक अर्थी जिज्ञास्य वृत्तिवाळा पुरुषने एक पत्र लखी, मोकलवा माटे आठेक दिवस पहेलां लख्युं हतुं. पाछळथी अमुक कारणथी चित्त अटकतां ते पत्र पडतर रहेवा दीधु हतुं, जे वांचवा माटे आपने बीडी आप्युं छे.

जे वास्तव्य ज्ञानीने ओळखे छे, ते ध्यानादिने इच्छे नहीं, एवो अमारो अंतरंग अभिप्राय वर्ते छे. मात्र ज्ञानीने इच्छे छे, ओळखे छे अने भजे छे, तेज तेवो थाय छे, अने ते उत्तम मुमुक्षु जाणवो योग्य छे.

(२)

विशेषे करीने वैराग्य प्रकरणमां श्रीरामे जे पोताने वैराग्यनां कारणो लाग्यां ते जणाव्यां छे, ते फरिफरी विचारवां जेवां छे.

२८३. मुंबई. फागण शुद ११॥ गुरु. १९४८.

चि. चंदुना स्वर्गवासना खबर वांची खेद थयो. जे जे प्राणीओ देह धारण करे छे, ते ते प्राणिओ ते देहनो त्याग करे छे, एम आपणने प्रत्यक्ष अनुभव सिद्ध देखाय छे; तेम छतां आपणुं चित्त ते देहनुं अनित्यपणुं विचारी नित्य पदार्थना मार्गने विषे चालतुं नथी ए शोचनीय वातनो वारंवार विचार करवो योग्य छे.

मनने धीरज आपी उदासी निवृत्त कर्ये छूटको छे. दीलगीरी न करतां धीरजथी ते दुःख सहन करवुं एज आपणो धर्म छे.

आ देह पण ज्यारे त्यारे एमज त्यागवानो छे, ए वात स्मरणमां आव्या करे छे, अने संसारप्रति वैराग्य विशेष रह्या करे छे.

पूर्व कर्मने अनुसरी जे कंई पण सुख दुःख प्राप्त थाय ते समान भावथी वेदवुं ए ज्ञानिनी शिखामण सांभरी आवी छे, ते लखी छे. मायानी रचना गहन छे.

२८४. मुंबई. फागण शुद १३ शुक्र. १९४८.

अत्यंत परिणाममां उदासीनता परिणम्या करे छे. जेम जेम तेम थाय छे, तेम तेम प्रवृत्ति प्रसंग पण वध्या करे छे. जे प्रवृत्तिनो प्रसंग प्राप्त थशे, एम नहीं धारेलुं ते पण प्राप्त थया करे छे; अने एथी एम मानीए छैये के उतावळे पूर्वे निबंधन करेलां एवां कर्मो निवृत्त थवाने माटे उदयमां आवे छे.

२८५. मुंबई. फागण शुद १४ शुक्र. १९४८.

कोईनो दोष नथी, अमे कर्म बांध्यां माटे अमारो दोष छे.

ज्योतिषनी आम्नाय संबंधी केटलीक विगत लखी ते वांची छे. घणो भाग तेनो जाणवामां छे. तथापि चित्त तेमां जराय प्रवेश करी शकतुं नथी. अने ते विषेनुं वांचवुं सांभळवुं कदापि चमत्कारिक होय, तोपण बोजारूप लागे छे. थोडी पण तेमां रुचि रही नथी.

अमने तो मात्र अपूर्व एवा सत्‌ना ज्ञाने विषे ज रुचि रहे छे. बीजुं जे कंई करवामां आवे छे के अनुसरवामां आवे छे ते बधुं आसपासनां बंधनने लईने करवामां आवे छे.

हाल जे कंई व्यवहार करीए छीए, तेमां देह अने मनने बाह्य उपयोग वर्त्ताववो पडे छे तेथी अत्यंत आकुळता आवी जाय छे.

जे कंई पूर्वे निबंधन करवामां आव्यां छे ते कर्मो निवृत्त थवा अर्थे, भोगवी लेवा अर्थे, थोडा काळमां भोगवी लेवाने अर्थे आ वेपार नामनुं व्यवहारिक काम बीजाने अर्थे सेवीए छीए.

आ कामनी प्रवृत्ति करती वखते जेटली अमारी उदासीन दशा हती तेथी आज विशेष छे.

कोई पण जीव परमार्थने इच्छे अने व्यवहारिक संगमां प्रीति राखे ने परमार्थ प्राप्त थाय एम तो कोई काळे बने ज नहीं. आ कामनी निवृत्ति पूर्वकर्म जोतां तो हाल थाय तेवुं देखातुं नथी.

आ काम पछी त्याग एवुं अमे तो ज्ञानमां जोयुं हतुं; अने हाल आवुं स्वरूप देखाय छे, एटली आश्चर्य वार्त्ता छे. अमारी वृत्तिने परमार्थ आडे अवकाश नथी, तेम छतां घणो खरो काळ आ काममां गाळीए छीए.

२८६. मुंबई. फागण सुद १५ रवि. १९४८.

जे ज्ञाने करीने भवांत थाय छे, ते ज्ञान प्राप्त थवुं जीवने घणुं दुलभ छे, तथापि ते ज्ञान, स्वरूपे तो अत्यंत सुगम छे एम जाणीए छैये. ते ज्ञान सुगमपणे प्राप्त थवामां जे दशा जोईए छैये, ते दशा प्राप्त थवी घणी घणी कठण छे; अने ए प्राप्त थवानां जे बे कारण ते मळ्या विना जीवने अनंत काळ थयां रखडवुं पडयुं छे, जे बे कारण मळ्ये मोक्ष होय छे.

२८७. मुंबई. फागण वद ४ गुरु. १९४८.

चित्तने विषे अविक्षेपपणे रहेजो, समाधि राखजो. ते वार्त्ता चित्तमां निवृत्त करवाने अर्थे आपने लखी छे, जेमां ते जीवनी अनुकंपा शिवाय बीजो हेतु नथी; अमने तो गमे तेम हो तोपण समाधि ज राख्या करवानी दृढता रहे छे. पोताने जे कांई आपत्ति, विटंबना, मुंझवण के एवुं कांई आवी पडे तेने माटे कोई प्रत्ये दोषनुं आरोपण करवानी इच्छा थती नथी. तेम परमार्थ दृष्टिए जोतां ते, जीवनो दोष छे. व्यवहारिक दृष्टिए जोतां नही जेवो छे, अने जीवनी ज्यांसुधी व्यवहारिक दृष्टि होय छे त्यांसुधी पारमार्थिक दोषनो ख्याल आववो बहु दुष्कर छे.

मोक्षनां बे मुख्य कारण जे तमे लख्यां छे ते तेम ज छे. पछी विशेष लखीश.

२८८. मुंबई. फागण वद ६ शनि. १९४८.

अत्र भावसमाधि तो छे. द्रव्यसमाधि आववाने माटे पूर्व कर्म निवृत्त थवां देवां योग्य छे.

दुसमकाळनुं मोटामां मोटुं चिन्ह शुं? अथवा दुसम काळ कयो कहेवाय? अथवा कियां मुख्य लक्षणे ते ओळखी शकाय? एज विज्ञापन. ली० बोधबीज.

२८९. मुंबई. फागण वद १० बुध. १९४८.

(१)

ॐ

उपाधि उदयपणे प्रवर्त्ते छे. पूर्वकर्म तरत निवृत्त थाय एम करिये छिये.

(२)

कोई पण प्रकारे सत्संगनो जोग बने तो ते कर्या रहेवुं, ए कर्त्तव्य छे. अने जे प्रकारे जीवने मारापणुं विशेष थया करतुं होय अथवा वध्या करतुं होय ते प्रकारथी जेम बने तेम संकोचातुं रहेवुं ए सत्संगमां पण फळ आपनार भावना छे.

२९०. मुंबई. सोमवती फागण वद ,, सोम. १९४८.

ॐ

जाणीए छैये के घणा काळे जे परिणाम प्राप्त थवानुं छे, ते तेथी थोडा काळे प्राप्त थवा माटे ते उपाधि जोग विशेष पणे वर्त्ते छे.

हाल अत्र अमे व्यवहारिक काम तो प्रमाणमां घणुं करीए छैये, तेमां मन पण पूरी रीते दइये छैये; तथापि ते मन व्यवहारमां चोटतुं नथी, पोताने विषे ज रहे छे, एटले व्यवहार बहु बोजारूपे रहे छे. आखो लोक त्रणे काळने विषे दुःखे करीने पीडातो मानवामां आव्यो छे; अने तेमां पण आ वर्त्ते छे, ते तो महा दुसमकाळ छे; अने सर्व प्रकारे विश्रांतिनुं कारण एवो जे कर्त्तव्यरूप श्री सत्संग ते तो सर्व काळने विषे प्राप्त थवो दुलभ छे. ते आ काळमां प्राप्त थवो घणो घणो दुलभ होय एमां कंई आश्चर्यकारक नथी. अमे के जेनुं मन प्राये क्रोधथी, मानथी, मायाथी, लोभथी, हास्यथी, रतिथी, अरतिथी, भयथी, शोकथी, जुगुप्साथी के शब्दादिक विषयोथी अप्रतिबंध जेवुं छे; कुटुंबथी, धनथी, पुत्रथी, वैभवथी, स्त्रिथी, के देहथी मुक्त जेवुं छे; ते मनने पण सत्संगने विषे बंधन राखवुं बहु बहु रह्या करे छे.

२९१. मुंबई. चैत्र सुद २ बुध. १९४८.

आ लोकस्थिति ज एवी छे के तेमां सत्यनुं भावन करवुं परम विकट छे. रचना बधी असत्यना आग्रहनी भावना करावववाळी छे.

लोकस्थिति आश्चर्यकारक छे.

ज्ञानीने सर्वसंगपरित्याग करवानो हेतु शो हशे?

२९२. मुंबई. चैत्र सुद ९ बुध. १९४८.

कोई कोई दुःखना प्रसंगोमां कंटाळो थई आवे छे अने तेने लीधे वैराग्य पण रहे छे, पण जीवनुं खरूं कल्याण अने सुख तो एम जणाय छे के ते बधुं कंटाळानुं कारण आपणुं उपार्जन करेलुं प्रारब्ध छे, जे भोगव्या विना निवृत्त थाय नहीं. अने ते समताए करी भोगववुं

योग्य छे. माटे मननो कंटाळो जेम बने तेम समाववो अने उपार्जन कर्यां न होय एवां कर्म भोगववामां आवे नहीं, एम जाणी बीजा कोईना प्रत्ये दोष दृष्टि कर्यानी वृत्ति जेम बने तेम शमावी समताए वर्त्तवुं ए योग्य लागे छे. अने एज जीवने कर्त्तव्य छे.

२९३. मुंबई. चैत्र सुद १३ शुक्र. १९४८.

ॐ

(१)

समय मात्र पण अप्रमत्तधाराने नहीं विस्मरण करतुं एवुं जे आत्माकार मन ते वर्त्तमान समये उदय प्रमाणे प्रवृत्ति करे छे; अने जे कोई पण प्रकारे वर्त्ताय छे, तेनुं कारण पूर्वे निबंधन करवामां आवेलो ए उदय छे. ते उदयने विषे प्रीति पण नथी, अने अप्रीति पण नथी. समता छे; करवा योग्य पण एम ज छे.

(२)

समकीतनी फरसना थई क्यारे गणाय? केवी दशा वर्त्तती होय? ए विषेनो अनुभव करीने लखशो.

संसारी उपाधिनुं जेम थतुं होय तेम थवा देवुं, कर्त्तव्य एज छे, अभिप्राय एज रह्या करे छे. धीरजथी उदयने वेदवो योग्य छे.

(३)

प्रतिबंधपणुं दुःखदायक छे. स्वरूपस्थ यथायोग्य.

२९४. मुंबई. चैत्र वद १ बुध. १९४८.

आत्मसमाधिपूर्वक योगउपाधि रह्या करे छे; जे प्रतिबंधने लीधे हालतो कंई इच्छित करी शकातुं नथी.

आवा ज हेतुए करीने श्री ऋषभादि ज्ञानीओए शरीरादि प्रवर्त्ततानां भाननो पण त्याग कर्यो हतो.

समस्थितभाव.

२९५. मुंबई. चैत्र वद ५ रवि. १९४८.

सत्संग थवानो प्रसंग इच्छिये छैये, पण उपाधि योगनो जे उदय ते पण वेदवा विना उपाय नथी. जगत्मां बीजा पदार्थो तो अमने कंई रुचिनां कारण रह्यां नथी. जे कंई रुचि रही छे ते मात्र एक सत्यनुं ध्यान करनारा एवा संत प्रत्ये, जेमां आत्माने वर्णव्यो छे एवा सत्शास्त्र प्रत्ये, अने परेच्छाए परमार्थनां निमित्त कारण एवां दानादि प्रत्ये रही छे. आत्मातो कृतार्थ समजाय छे.

२९६. मुंबई. चैत्र वद ५ रवि. १९४८.

जगत्ना अभिप्राय प्रत्ये जोईने जीव पदार्थनो बोध पाम्यो छे. ज्ञानीना अभिप्राय प्रत्ये जोईने पाम्यो नथी. जे जीव ज्ञानीना अभिप्रायथी बोध पाम्यो छे, ते जीवने सम्यक्दर्शन थाय छे.

मार्ग बे प्रकारनो जाणीए छैये. एक उपदेश थवा अर्थेनो मार्ग, एक वास्तव्य मार्ग; विचारसागर उपदेश थवा अर्थे विचारवा योग्य छे. ज्यारे जैनशास्त्र वांचवा जणावीए त्यारे जैनी

थवाने नथी जणावता, वेदांत शास्त्र वांचवा जणावीए त्यारे वेदांती थवा नथी जणावता, तेम ज अन्य शास्त्र वांचवा जणावीए त्यारे अन्य थवा नथी जणावता; मात्र जे जणावीए छैये, ते तम सर्वने उपदेश अर्थे जणावीए छैये. जैन अने वेदांती आदिनो भेद हाल त्याग करो. आत्मा तेवो नथी.

२९७. मुंबई. चैत्र वद १२ रवि. १९४८.

ज्यां पूर्णकामपणुं छे, त्यां सर्वज्ञता छे.

जेने बोधबीजनी उत्पत्ति होय छे, तेने स्वरूपसुखथी करीने परितृप्तपणुं वर्त्ते छे, अने विषय प्रत्ये अप्रयत्न दशा वर्त्ते छे.

जे जीवितव्यमां क्षणिकपणुं छे, ते जीवितव्यमां ज्ञानीओए नित्यपणुं प्राप्त कर्युं छे, ए अचरजनी वात छे.

जो जीवने परितृप्तपणुं वर्त्त्या करतुं न होय तो अखंड एवो आत्मबोध तेने समजवो नहीं.

२९८. मुंबई. वैशाख शुद ३ शुक्र. १९४८ अक्षयतृतीया.

(१)

भावसमाधि छे. बाह्यउपाधि छे; जे भावने गौण करी शके एवी स्थितिनी छे; तथापि समाधि वर्त्ते छे.

(२)

अमे पूर्णकामपणां विषे लख्युं हतुं; ते एवा आशयथी लख्युं छे के जे प्रमाणे ज्ञाननुं प्रकाशवुं छे, ते प्रमाणे शब्दादि व्यवहारिक पदार्थने विषेथी निस्पृहपणुं वर्त्ते छे; आत्मसुखे करी परितृप्तपणुं वर्त्ते छे. अन्य सुखनी जे इच्छा नहीं थवी, ते पूर्ण ज्ञाननुं लक्षण छे.

ज्ञानी अनित्य जीवनमां नित्यपणुं प्राप्त करे छे, एम जे लख्युं छे ते एवा आशयथी लख्युं छे के तेने मृत्युने माटे निर्भयपणुं वर्त्ते छे. जेने एम होय तेने पछी अनित्यपणा विषे रह्या छे, एम कहीए नहीं, तो ते वात सत्य छे.

खरूं आत्मभान थाय छे तेने, हुं अन्यभावनो अकर्त्ता छउं एवो बोध उत्पन्न थई, अहंप्रत्ययिबुद्धि,—ते विलय पामे छे.

एवुं जे आत्मभान ते वारंवार उज्ज्वलपणे वर्त्त्या करे छे, तथापि जेम इच्छिये तेम तो नहीं.

समाधिरूप.

२९९. मुंबई. वैशाख शुद ५ रवि. १९४८.

हाल तो अनुक्रमे उपाधियोग विषेष वर्त्त्या करे छे.

अनंतकाळ व्यवहार करवामां व्यतीत कर्यो छे, तो तेनी जंजाळमां परमार्थ विसर्जन न कराय एम ज वर्त्तवुं, एवो जेने निश्चय छे, तेने तेम होय छे, एम अमे जाणीए छैये.

वनने विषे उदासीनपणे स्थित एवा जे योगीओ, तीर्थंकरादिक,—तेनुं आत्मत्व सांभरे छे.

३००. मुंबई. वैशाख शुद १२ रवि. १९४८.

१. मनमां वारंवार विचारथी निश्चय थई रह्यो छे के कोई पण प्रकारे उपयोग फरी अन्य भावमां पोतापणुं थतुं नथी, अने अखंड आत्मध्यान रह्या करे छे, एवी जे दशा तेने विषे

विकट उपाधिजोगनो उदय ए आश्चर्यकारक छे; हालमां तो थोडा क्षणनी निवृत्ति मांड रहे छे; अने प्रवृत्ति करी शके एवी योग्यतावाळुं तो चित्त नथी, अने हाल तेवी प्रवृत्ति करवी ए कर्त्तव्य छे. तो उदासपणे तेम करीए छैये; मन क्यांय बाझतुं नथी, अने कंई गमतुं नथी.

२. निरूपम एवुं जे आत्मध्यान तीर्थंकरादिके कर्युं छे, ते परमाश्चर्यकारक छे. ते काळे पण आश्चर्यकारक हतो. वधारे शुं कहेवुं ? वननी मारी कोयलना कहेवत प्रमाणे आ काळमां अने आ प्रवृत्तिमां अमे छैये.

३०१ मुंबई. वैशाख वद ६ भोम. १९४८.

ज्ञानीने विषे जो कोई पण प्रकारे धनादिनी वांछा राखवामां आवे छे, तो जीवने दर्शनावरणीय कर्मनो प्रतिबंध विशेष उत्पन्न थाय छे. घणुंकरीने ज्ञानी तेवो प्रतिबंध कोईने पोताथकी उत्पन्न न थाय एम वर्त्ते छे.

ज्ञानी पोतानुं उपजीवन, आजीविका पण पूर्वकर्मानुसार करे छे, ज्ञानने विषे प्रतिबद्धता थाय एम करी आजीविका करता नथी अथवा कराववानो प्रसंग इच्छता नथी, एम जाणीए छैये.

ज्ञानी प्रत्ये जेने केवळ निस्पृह भक्ति छे, पोतानी इच्छा ते थकी पूर्ण थती न देखीने पण जेने दोष आवतो नथी एवा जे जीव छे, तेने ज्ञानीने आश्रये धीरजथी वर्त्ततां आपत्तिनो नाश होय छे. अथवा घणुं मंदपणुं थई जाय छे, एम जाणीए छैये; तथापि तेवी धीरज रहेवी आ काळने विषे बहु विकट छे, अने तेथी उपर जणाव्युं छे, एवुं परिणाम घणीवार आवतुं अटकी जाय छे.

अमने तो एवी जंजाळ विषे उदासीन पणुं वर्त्ते छे. अमारे विषे वर्त्ततो परम वैराग्य व्यवहारने विषे क्यारेय मन मळवा देतो नथी, अने व्यवहारनो प्रतिबंध तो आखो दिवस राखवो पडे छे. हाल तो एवी उदय स्थितिमां वर्त्ते छे. तेथी संभव थाय छे के ते पण सुखनो हेतु छे.

अमे तो पांच मास थयां जगत्, ईश्वर, अन्यभाव ए सर्वने विषे उदासीनपणे वर्त्तीए छैये, तथापि ते वार्त्ता तमने गांभीर्यपणे रही जणावी नथी. तमे जे प्रकारे ईश्वरादि विषे श्रद्धाशील छो तेम वर्त्तवुं तमने कल्याणरूप छे, अमने तो कोई जातनो भेदभाव नहीं उत्पन्न थतो होवाथी सर्व जंजाळरूप वर्त्ते छे, एटले ईश्वरादि समेतमां उदासपणुं वर्त्ते छे. आवुं जे अमारूं लखवुं ते वांची कोई प्रकारे संदेहने विषे पडवाने योग्य तमे नथी.

हाल तो अमे अत्रपणे वर्त्तीए छैये, एटले कोई प्रकारनी ज्ञानवार्त्ता पण जणावी शकाती नथी; पण मोक्ष तो केवळ अमने निकटपणे वर्त्ते छे, ए तो निःशंक वार्त्ता छे. अमारूं जे चित्त ते आत्मा शिवाय अन्य स्थळे प्रतिबद्धता पामतुं नथी, क्षण पण अन्यभावने विषे स्थिर थतुं नथी. स्वरूपने विषे स्थिर रहे छे. एवुं जे अमारूं आश्चर्यकारक स्वरूप ते हाल तो क्यांय कह्युं जतुं नथी. घणा मास वीत्याथी तमने लखी संतोष मानीए छैये. नमस्कार वांचशो. भेद रहित एवा अमे छैये.

३०२. मुंबई. वैशाख वद १३ भोम. १९४८.

निरंतर जेने अभेदध्यान वर्त्ते छे, एवा श्री बोधपुरूषना यथायोग्य वांचशो. अत्र भाव प्रत्ये

तो समाधि वर्त्ते छे, अने बाह्य प्रत्ये उपाधिजोग वर्त्ते छे; तमारां आवेलां त्रण पत्रो प्राप्त थयां छे, अने ते कारणथी प्रत्युत्तर लख्यो नथी.

आ काळनुं विषमपणुं एवुं छे के जेने विषे घणा वखतसुधी सत्संगनुं सेवन थयुं होय तो जीवने विषेथी लोकभावना ओछी थाय; अथवा लय पामे. लोक भावनानां आवरणने लीधे परमार्थ-भावना प्रत्ये जीवने उल्लासपरिणति थाय नहीं, अने त्यांसुधी लोकसहवास ते भवरूप होय छे.

सत्संगनुं सेवन जे निरंतरपणे इच्छे छे, एवा मुमुक्षु जीवने ज्यांसुधी ते जोगनो विरह रहे त्यांसुधी दृढभावे ते भावना इच्छी प्रत्येक कार्य करतां विचारथी वर्त्ति, पोताने विषे लघुपणुं मान्य करी, पोताना जोवामां आवे ते दोष प्रत्ये निवृत्ति इच्छी, सरळपणे वर्त्त्या करवुं; अने जे कार्यकरी ते भावनानी उन्नति थाय एवी ज्ञानवार्त्ता के ज्ञानलेख के ग्रंथनुं कंई कंई विचारवुं राखवुं ते योग्य छे.

उपर जणावी छे जे वार्त्ता तेने विषे बाध करनारा एवा घणा प्रसंग तम जीवोने वर्त्ते छे, एम जाणीए छैये, तथापि ते ते बाध करनारा प्रसंग प्रत्ये जेम बने तेम सद् उपयोगे विचारी वर्त्तवानुं इच्छवुं, ते अनुक्रमे बने एवुं छे. कोई प्रकारे मनने विषे संताप पामवा योग्य नथी. पुरुषार्थ जे कंई थाय ते करवानी दृढ इच्छा राखवी योग्य छे; अने परम एवुं जे बोधस्वरूप छे तेनुं जेने ओळखाण छे, एवा पुरुषे तो निरंतर तेम वर्त्त्यानां पुरूषार्थने विषे मुंझावुं योग्य नथी.

अनंत काळे जे प्राप्त थयुं नथी, ते प्राप्तपणाने विषे अमुक काळ व्यतीत थाय तो हानि नथी. मात्र अनंतकाळे जे प्राप्त थयुं नथी, तेने विषे भ्रांति थाय, भूल थाय ते हानि छे. जो परम एवुं ज्ञानीनुं स्वरूप भास्यमान थयुं छे, तो पछी तेना मार्गने विषे अनुक्रमे जीवनुं प्रवेशपणुं थाय ए सरळ प्रकारे समजाय एवी वार्त्ता छे.

रुडे प्रकारे मन वर्त्ते एम वर्त्तो. वियोग छे, तो तेमां कल्याणनो पण वियोग छे ए वार्त्ता सत्य छे, तथापि जो ज्ञानीनां वियोगमां पण तेने ज विषे चित्त वर्त्ते छे, तो कल्याण छे. धीरजनो त्याग करवाने योग्य नथी.

श्री स्वरूपना यथायोग्य.

३०३. मुंबई. वैशाख वद १४ बुध. १९४८.

(१)

मोहमयीथी जेनी अमोहपणे स्थिति छे, एवा श्री. ………… ना यथा०

"मनने लईने आ बधुं छे" एवो जे अत्यारसुधीनो थयेलो निर्णय लख्यो ते सामान्य प्रकारे तो यथातथ्य छे. तथापि मन, तेने लईने, अने आ बधुं, अने तेनो निर्णय, एवा जे चार भाग ए वाक्यना थाय छे, ते घणा काळना बोधे जेम छे तेम समजाय एम जाणीए छैये; जेने ते समजाय छे, तेने मन वश वर्त्ते छे; वर्त्ते छे, ए वात निश्चयरूप छे, तथापि न वर्त्तवुं होय तोपण ते आत्मस्वरूपने विषे ज वर्त्ते छे. ए मन वश थवानो उत्तर उपर लख्यो छे, ते सर्वथी मुख्य एवो लख्यो छे. जे वाक्य लखवामां आव्यां छे ते घणा प्रकारे विचारवाने योग्य छे.

महात्मानो देह बे कारणने लईने विद्यमानपणे वर्ते छे, प्रारब्ध कर्म भोगववाने अर्थे, जीवोना कल्याणने अर्थे; तथापि ए बंनेमां ते उदासपणे उदय आवेली वर्त्तनाए वर्ते छे. एम जाणीए छैये.

ध्यान, जप, तप, क्रिया मात्र ए सर्व थकी. अमे जणावेलुं कोई वाक्य जो परम फळनुं कारण धारता हो तो, निश्चयपणे धारता हो तो, पाछळथी बुद्धि लोकसंज्ञा, शास्त्रसंज्ञा पर न जती होय तो, जाय तो ते भ्रांतिवडे गई छे एम धारता हो तो, ते वाक्यने घणा प्रकारनी धीरज वडे विचारवा धारता हो तो, लखवाने इच्छा थाय छे.

हजी आथी विशेषपणे निश्चयने विषे धारणा करवाने लखवुं अगत्य जेवुं लागे छे, तथापि चित्त अवकाशरूपे वर्त्ततुं नथी, एटले जे लख्युं छे ते प्रबलपणे मानशो.

(२)

सर्व प्रकारे उपाधियोग तो निवृत्त करवा योग्य छे; तथापि जो ते उपाधियोग सत्संगादिकने अर्थे ज इच्छवामां आवतो होय, तेमज पाछी चित्तस्थिति संभवपणे रहेती होय तो ते उपाधि योगमां प्रवर्तवुं श्रेयस्कर छे.

अप्रतिबद्ध प्रणाम.

३०४. मुंबई. वैशाख. १९४८.

गमे तेटली विपत्तियो पडे, तथापि ज्ञानीद्वारा सांसारिक फळनी इच्छा करवी योग्य नथी.

उदय आवेलो अंतराय समपरिणामे वेदवा योग्य छे. विषमपरिणामे वेदवा योग्य नथी.

तमारी आजीविका संबंधी स्थिति घणा वखत थयां जाणवामां छे; ए पूर्व कर्मनो योग छे.

यथार्थ ज्ञान जेमने छे एवो पुरुष अन्यथा आचरे नहीं; माटे तमे जे आकुळताने लई इच्छा जणावी, ते निवृत्त करवा योग्य छे.

ज्ञानी पासे सांसारिक वैभव होय तोपण मुमुक्षुए कोई पण प्रकारे ते इच्छवो योग्य नथी. घणुंकरी ज्ञानी पासे तेवो वैभव होय छे, तो ते मुमुक्षुनी विपत्ति टाळवा माटे उपयोगी थाय छे. पारमार्थिक वैभवथी ज्ञानी, मुमुक्षुने सांसारिक फळ आपवानुं इच्छे नहीं; कारणके अकर्त्तव्य ते ज्ञानी करे नहीं.

धीरज न रहे एवा प्रकारनी तमारी स्थिति छे एम अमे जाणीए छैये, तेम छतां धीरजमां एक अंशनुं पण न्यूनपणुं न थवा देवुं ते तमने कर्तव्य छे; अने ए यथार्थ बोध पामवानो मुख्य मार्ग छे.

हाल तो अमारी पासे एवुं कोई सांसारिक साधन नथी के तमने ते वाटे धीरजनुं कारण थईए, पण तेवो प्रसंग लक्षमां रहे छे; बाकी बीजां प्रयत्न तो कर्त्तव्य नथी.

कोई पण प्रकारे भविष्यनो सांसारिक विचार छोडी वर्तमानमां समपणे प्रवर्त्तवानो दृढ निश्चय करवो ए तमने योग्य छे; भविष्यमां जे थवा योग्य हशे, ते थशे, ते अनिवार्य छे, एम गणी परमार्थ पुरुषार्थ भणी सन्मुख थवुं योग्य छे.

गमे ते प्रकारे पण ए लोकलज्जारूप भयनुं स्थानक एवुं जे भविष्य ते विसरण करवा योग्य छे. तेनी चिंतावडे परमार्थनुं विसरण होय छे. अने एम थाय ते महा आपत्तिरूप छे; माटे

ते आपत्ति आवे नहीं, एटलुं ज वारंवार विचारवा योग्य छे. घणा वखत थयां आजीविका अने लोक लज्जानो खेद तमने अंतरमां मेळो थयो छे. ते विषे हवे तो निर्भयपणुं ज अंगीकार करवुं योग्य छे. फरी कहीए छईए के ते ज कर्त्तव्य छे. यथार्थ बोधनो ए मुख्य मार्ग छे. ए स्थळे भूल खावी योग्य नथी.

लज्जा अने आजीविका मिथ्या छे. कुटुंबादिनुं ममत्व राखशो तोपण जे थवानुं हशे, ते थशे. तेमां समपणुं राखशो तोपण जे थवा योग्य हशे ते थशे; माटे निःशंकपणे निरभिमानी थवुं योग्य छे. समपरिणामे परिणमवुं योग्य छे. अने ए ज अमारो बोध छे.

आ ज्यांसुधी नहीं परिणमे त्यांसुधी यथार्थ बोध पण परिणमे नहीं.

३०५. मुंबई. वैशाख. १९४८.

जिनागम छे ते उपशमस्वरूप छे. उपशमस्वरूप एवा पुरुषोए उपशमने अर्थे ते प्ररूप्यां छे, उपदेश्यां छे. ते उपशम आत्मार्थे छे. अन्य कोई प्रयोजन अर्थे नथी. आत्मार्थमां जो तेनुं आराधन करवामां न आव्युं, तो ते जिनागमनुं श्रवण, वांचन निष्फळरूप छे; ए वार्त्ता अमने तो निःसंदेह यथार्थ लागे छे.

दुःखनी निवृत्तिने सर्व जीव इच्छे छे, अने दुःखनी निवृत्ति दुःख जेनाथी जन्म पामे छे एवा राग, द्वेष अने अज्ञानादि दोषनी निवृत्ति थया विना संभवती नथी. ते रागादिनी निवृत्ति एक आत्मज्ञान शिवाय बीजा कोई प्रकारे भूतकाळमां थई नथी, वर्त्तमानकाळमां थती नथी, भविष्यकाळमां थई शके तेम नथी. एम सर्व ज्ञानी पुरुषोने भास्युं छे. माटे ते आत्मज्ञान माटे जीवने प्रयोजनरूप छे तेनो सर्वश्रेष्ठ उपाय सद्गुरुवचननां श्रवणनुं के सत्शास्त्रनुं विचारवुं ए छे. जे कोई जीव दुःखनी निवृत्ति इच्छतो होय, सर्वथा दुःखथी मुक्तपणुं तेने प्राप्त करवुं होय तेने एज एक मार्ग आराध्या शिवाय अन्य बीजो कोई उपाय नथी. माटे जीवे सर्व प्रकारनां मतमतांतरनो, कुळधर्मनो, लोकसंज्ञारूप धर्मनो, ओघ संज्ञारूप धर्मनो उदासभाव भजी एक आत्मविचार कर्त्तव्यरूप धर्म भजवो योग्य छे.

एक मोटी निश्चयनी वार्त्ता तो मुमुक्षु जीवे एज करवी योग्य छे के सत्संग जेवुं कल्याणनुं कोई बळवान कारण नथी. अने ते सत्संगमां निरंतर समय समय निवास इच्छवो, असत्संगनुं क्षणे क्षणे विपरिणाम विचारवुं, ए श्रेयरूप छे. बहुबहु करीने आ वार्त्ता अनुभवमां आणवा जेवी छे.

यथाप्रारब्धे स्थिति छे एटले बळवान उपाधियोगे विषमता आवती नथी, कंटाळो अत्यंत आवी जतां छतां उपशमनुं, समाधिनुं यथारूप रहेवुं थाय छे; तथापि निरंतर चित्तमां सत्संगनी भावना वर्त्त्या करे छे. सत्संगनुं अत्यंत माहात्म्य पूर्वभवे वेदन कर्युं छे; ते फरिफरी स्मृतिरूप थाय छे; अने निरंतर अभंग पणे ते भावना स्फुरित रह्या करे छे.

ज्यांसुधी आ उपाधियोगनो उदय छे त्यांसुधी समवस्थाने ते निर्वाहवो एवुं प्रारब्ध छे, तथापि जे काळ जाय छे ते तेना त्यागना भावमां घणुं करी गया करे छे.

निवृत्ति जेवां क्षेत्रे चित्त स्थिरताए हाल सूत्रकृतांग सूत्रनुं श्रवण करवा इच्छा होय तो करवामां बाधा नथी. मात्र जीवने उपशमार्थे ते करवुं योग्य छे. क्या मतनुं विशेषपणुं छे, क्या मतनुं न्यूनपणुं छे, एवा अन्यार्थमां पडवा अर्थे तेम करवुं योग्य नथी.

ते सूत्रकृतांगनी रचना जे पुरुषोए करी छे, ते आत्मस्वरूपपुरुष हता, एवो अमारो निश्चय छे.

आ कर्मरूप क्लेश जे जीवने प्राप्त थयो छे ते केम त्रुटे? एवुं प्रश्न मुमुक्षु शिष्यने उद्भव करी "बोध पामवाथी त्रुटे" एवुं ते सूत्रकृतांगनुं प्रथम वाक्य छे. "ते बंधन शुं? अने शुं जाणवाथी ते त्रुटे?" एवुं बीजुं प्रश्न त्यां शिष्यने संभवे छे अने ते बंधन वीरस्वामीए शा प्रकारे कह्युं? एवा वाक्यथी ते प्रश्न मूक्युं छे, अर्थात् शिष्यनां प्रश्नमां ते वाक्य मूकी ग्रंथकार एम कहे छे के आत्मस्वरूप एवा श्री वीरस्वामीनुं कहेलुं तमने कहीशुं, केमके आत्मस्वरूपपुरुष आत्मस्वरूपार्थे अत्यंत प्रतीति योग्य छे. ते बंधननुं स्वरूप त्यार पछी ग्रंथकार कहे छे ते फरिफरी विचारवा योग्य छे. त्यार पछी तेना विशेष विचारे ग्रंथकारने स्मृति थई के आ जे समाधिमार्ग ते आत्माना निश्चय विना घटे नहीं, अने जगत्वासी जीवोए अज्ञानी उपदेशकोथी जीवनुं स्वरूप अन्यथा जाणी, कल्याणनुं स्वरूप अन्यथा जाणी अन्यनो यथार्थपणे निश्चय कर्यो छे, ते निश्चयनो भंग थया विना, ते निश्चयमां संदेह पड्या विना अमे जे अनुभव्यो छे एवो समाधि मार्ग तेमने कोई प्रकारे संभळाव्यो शी रीते फळीभूत थशे? एवुं जाणी ग्रंथकार कहे छे, के "आवा मार्गनो त्याग करी कोई एक श्रमण ब्राह्मण अजाण पणे, वगर विचार्ये अन्यथा प्रकारे मार्ग कहे छे" एम कहेता हता. ते अन्यथा प्रकार पछी ग्रंथकार निवेदन करे छे के पंचमहाभूतनुं ज कोई अस्तित्व माने छे, आत्मानुं उत्पन्न थवुं तेथी माने छे, जेम घटतुं नथी. एम जणावी आत्मानुं नित्यपणुं प्रतिपादन करे छे. जो जीवे पोतानुं नित्यपणुं जाण्युं नथी, तो पछी निर्वाणनुं यत्न शा अर्थे थाय? एवो अभिप्राय दर्शावी यथार्थ अभिप्रायनो बोध करी यथार्थ मार्ग विना छूटको नथी, गर्भपणुं टळे नहीं, जन्म टळे नहीं, मरण टळे नहीं, दुःख टळे नहीं, आधि, व्याधि, उपाधि कंई टळे नहीं, अने अमे उपर जे कही आव्या छैये एवा मतवादीओ ते सौ तेवा प्रकारने विषे वस्या छे के जेथी जन्म जरा मरणादिनो नाश थाय नहीं, एवो विशेष उपदेशरूप आग्रह करी प्रथमाध्ययन समाप्त कर्युं छे. त्यार पछी अनुक्रमे तेथी वर्धमान परिणामे उपशम कल्याण आत्मार्थ बोध्यो छे. ते लक्ष्मां राखी वांचन, श्रवण घटे छे. कुळ धर्मार्थे सूत्रकृतांगनुं वांचन, श्रवण निष्फळ छे.

३०६. मुंबई. वैशाख वद. १९४८.

श्री स्थंभतीर्थवासी जिज्ञासुप्रत्ये श्री ००० मोहमयिथी अमोहस्वरूप एवा श्री ०००० ना आत्मसमानभावनी स्मृतिए यथायोग्य वांचशो.

हाल अत्रे बाह्यप्रवृत्तिनो जोग विशेष पणे रहे छे. ज्ञानीनो देह उपार्जन करेलां एवां पूर्वकर्म निवृत्त करवाअर्थे अने अन्यनी अनुकंपानेअर्थे होय छे.

जे भावे करी संसारनी उत्पत्ति होय छे, ते भाव जेने विषेथी निवृत थयो छे; एवा ज्ञानी

पण बाह्य प्रवृत्तिनां निवृत्तपणांने, अने सत्समागमना निवास पणाने इच्छे छे, ते जोगनुं ज्यांसुधी उदयपणुं प्राप्त न होय त्यांसुधी अविषमपणे प्रारब्धस्थितिए वर्त्ते छे.

एवो जे ज्ञानी तेना चरणारविंदनी फरिफरी स्मृति थई आववाथी परम विशिष्टभावे नमस्कार करीए छैये.

हाल जे प्रवृत्ति जोगमां रहीए छैये, ते तो घणा प्रकारना परेच्छाना कारणथी रहीए छैये. आत्मदृष्टिनुं अखंडपणुं ए प्रवृत्ति जोगथी बाध नथी पामतुं. माटे उदय आवेलो एवो ते जोग आराधिये छैये.

अमारो प्रवृत्ति जोग जिज्ञासु प्रत्ये कल्याण प्राप्त थवा विषे वियोग पणे कोई प्रकारे वर्त्ते छे.

जेने विषे सत्स्वरूप वर्त्ते छे, एवा जे ज्ञानी तेने विषे लोक स्पृहादिनो त्याग करी, भावे पण जे आश्रित पणे वर्त्ते छे, ते निकट पणे कल्याणने पामे छे, एम जाणीए छैये.

निवृत्तिने, समागमने घणा प्रकारे इच्छिये छैये, कारणके ए प्रकारनो जे अमारो राग ते केवळ अमे निवृत्त कर्यो नथी.

काळनुं कळिस्वरूप वर्त्ते छे. तेने विषे जे अविषमपणे मार्गनी जिज्ञासाए करी, बाकी बीजा जे अन्य जाणवाना उपाय ते प्रत्ये उदासीनपणे वर्त्ततो पण ज्ञानीना समागमे अत्यंत निकटपणे कल्याण पामे छे, एम जाणीये छैये.

जगत् ईश्वरादिसंबंधी प्रश्न ते अमारा घणा विशेष समागमे समजवा योग्य छे.

एवा प्रकारनो विचार (कोई कोई समये) करवामां हानि नथी. तेनो यथार्थ उत्तर कदापि अमुक काळसुधी प्राप्त न थाय तो तेथी धीरजनो त्याग करवाने विषे जती एवी जे मति ते रोकवा योग्य छे.

अविषमपणे ज्यां आत्मध्यान वर्त्ते छे, एवा जे श्रीरायचंद्र ते प्रत्ये फरिफरी नमस्कार करी आ पत्र अत्यारे पुरूं करीए छैये.

३०७. मुंबई. वैशाख. १९४८.

आत्माने विषे वर्त्ते छे एवा ज्ञानीपुरुषो सहज प्राप्त प्रारब्ध प्रमाणे वर्त्ते छे. वास्तव्य तो एम छे के जे काळे ज्ञानथी अज्ञान निवृत्त थयुं तेज काळे ज्ञानी मुक्त छे. देहादिने विषे अप्रतिबद्ध छे एवा जे ज्ञानी तेने कोई आश्रय के आलंबन नथी. धीरज प्राप्त थवा "ईश्वरेच्छादि" भावना तेने थवी योग्य नथी. भक्तिमानने जे कंई प्राप्त थाय छे, तेमां कोई क्लेशना प्रकार देखी, तटस्थ धीरज रहेवा ते भावना कोई प्रकारे योग्य छे. ज्ञानीने प्रारब्ध, ईश्वरेच्छादि बधा प्रकारो एक ज भावना, सरखा भावना छे. तेने साता, असातामां कंई कोई प्रकारे रागद्वेषादि कारण नथी. ते बन्नेमां उदासीन छे. जे उदासीन छे. ते मूळ स्वरूपे निरालंबन छे. निरालंबन एवुं तेनुं उदासपणुं ए ईश्वरेच्छाथी पण बळवान जाणीए छीए.

ईश्वरेच्छा ए शब्द पण अर्थांतरे जाणवा योग्य छे. ईश्वरेच्छारूप आलंबन ए आश्रयरूप एवी

भक्तिने योग्य छे. निराश्रय एवा ज्ञानीने बधुंय सम छे. अथवा ज्ञानी सहज परिणामी छे; सहज स्वरूपी छे, सहजपणे स्थित छे, सहजपणे प्राप्त उदय भोगवे छे, सहजपणे जे कंई थाय ते थाय छे, जे न थाय ते न थाय छे, ते कर्त्तव्य रहित छे; कर्त्तव्यभाव तेने विषे विलय प्राप्त छे. माटे तमने ते ज्ञानीना स्वरूपने विषे प्रारब्धना उदयनुं सहज प्राप्तपणुं ते वधारे योग्य छे एम जाणवुं योग्य छे; ईश्वरेच्छाने विषे कोई प्रकारे इच्छा स्थापित करी, ते इच्छावान कहेवा योग्य छे. ज्ञानी इच्छा रहित के इच्छा सहित एम कहेवुं पण बनतुं नथी; ते सहजस्वरूप छे.

३०८. मुंबई. ज्येष्ठ शुद १० रवि. १९४८.

ईश्वरादि संबंधी जे निश्चय छे, तेने विषे हाल विचारनो त्याग करी सामान्यपणे समयसारनुं वांचन करवुं योग्य छे; अर्थात् ईश्वरना आश्रयथी हाल धीरज रहे छे, ते धीरज तेना विकल्पमां पडवाथी रहेवी विकट छे.

निश्चयने विषे अकर्त्ता, व्यवहारने विषे कर्त्ता इत्यादि जे व्याख्यान समयसारने विषे छे, ते विचारवाने योग्य छे, तथापि निवृत्त थया छे जेना बोधसंबंधी दोष एवा जे ज्ञानी ते प्रत्येथी ए प्रकार समजवा योग्य छे.

समजवा योग्य तो जे छे ते·······स्वरूप, प्राप्त थयुं छे जेने निर्विकल्पपणुं एवा ज्ञानीथी. तेना आश्रये जीवना दोष गळित थई प्राप्त होय छे, समजाय छे.

छ मास संपूर्ण थयां जेने परमार्थ प्रत्ये एक पण विकल्प उत्पन्न थयो नथी एवा श्री·······ने नमस्कार छे.

३०९. मुंबई. ज्येष्ठ वदी ,, शुक्र. १९४८.

जेनी प्राप्ति पछी अनंत काळनुं याचकपणुं मटी सर्व काळने माटे अयाचकपणुं प्राप्त होय छे एवो जो कोई होय तो ते तरण तारण जाणीए छैये. तेने भजो.

मोक्ष तो आ काळने विषे पण प्राप्त होय; अथवा प्राप्त थाय छे. पण ते मुक्तपणानुं दान आपनार एवा पुरुषनी प्राप्ति परम दुर्लभ छे; अर्थात् मोक्ष दुर्लभ नथी, दाता दुर्लभ छे.

संसारथी कंटाळ्या तो घणो काळ थई गयो छे. तथापि संसारनो प्रसंग हजी विराम पामतो नथी, ए एक प्रकारनो मोटो क्लेश वर्त्ते छे.

हालतो निर्बळ थई श्रीहरीने हाथ सोंपीए छैये.

अमने तो कंई करवा विषे बुद्धि थती नथी, अने लखवा विशे बुद्धि थती नथी, कंईक वाणीए वर्त्तिए छैये, तेमां पण बुद्धि थती नथी. मात्र आत्मरूप मौनपणुं, अने ते संबंधी प्रसंग एने विषे बुद्धि रहे छे. अने प्रसंगतो तेथी अन्य प्रकारना वर्त्ते छे.

एवीज ईश्वरेच्छा हशे! एम जाणी जेम स्थिति प्राप्त थाय छे तेम ज योग्य जाणी रहीए छैये.

बुद्धि तो मोक्षने विषे पण स्पृहावाळी नथी पण प्रसंग आ वर्त्ते छे. 'वननी मारी कोयल' एवुं एक गुर्जरादि देशनुं कहेवत आ प्रसंगने विषे योग्य छे. ॐ शांतिः शांतिः शांतिः

३१०. मुंबई. ज्येष्ठ १९४८.

(१)

प्रभुभक्तिमां जेम बने तेम तत्पर रहेवुं, मोक्षनो ए धुरंधर मार्ग मने लाग्यो छे; गमे तो मनथी पण स्थिर थईने बेसी प्रभुभक्ति अवश्य करवी योग्य छे,

मननी स्थिरता थवानो मुख्य उपाय हमणां तो प्रभुभक्ति समजो. आगळ पण ते अने तेवुं ज छे तथापि स्थूळपणे एने लखी जणाववी वधारे योग्य लागे छे.

उत्तराध्ययनसूत्रमां बीजा इच्छित अध्ययन वांचशो; बत्रीसमांनी चोवीश गाथा मोढा आगळनी मनन करशो.

शम, संवेग, निर्वेद, आस्था अने अनुकंपा इत्यादिक सद्गुणोथी योग्यता मेळववी, अने कोई वेळा महात्माना योगे तो धर्म मळी रहेशे. सत्संग, सत्शास्त्र, अने सद्वृत्त ए उत्तम साधन छे.

(२)

सूयगडांगसूत्रनो जोग होय तो तेनुं बीजुं अध्ययन, तथा उदकपेढाळवाळुं अध्ययन वांचवानो परिचय राखजो. तेम ज उत्तराध्ययनमां केटलांक वैराग्यादिक चरित्रवाळां अध्ययन वांचता रहेजो. अने प्रभातमां वहेला उठवानो परिचय राखजो. एकांतमां स्थिर बेसवानो परिचय राखजो. माया एटले जगत्, लोकनुं जेमां वधारे वर्णन कर्युं छे एवां पुस्तको वांचवा करतां जेमां सत्पुरुषनां चरित्रो अथवा वैराग्य कथा विशेष करीने रही छे तेवां पुस्तकोनो भाव राखजो.

(३)

जे वडे वैराग्यनी वृद्धि थाय ते वांचन विशेष करीने राखवुं, मतमतांतरनो त्याग करवो. अने जेथी मतमतांतरनी वृद्धि थाय तेवुं वांचन लेवुं नहीं. असत्संगादिकमां रुचि उत्पन्न थती मटवानो विचार वारंवार करवो योग्य छे.

३११. मुंबई. ज्येष्ठ. १९४८.

विचारवान पुरुषने केवळ क्लेशरूप भासे छे, एवो आ संसार तेने विषे फरी आत्मभावे करी जन्मवानी निश्चळ प्रतिज्ञा छे. त्रणे काळने विषे हवे पछी आ संसारनुं स्वरूप अन्यपणे भास्यमान थवा योग्य नथी, अने भासे एवुं त्रणे काळने विषे संभवतुं नथी.

अत्रे आत्मभावे समाधि छे. उदयभाव प्रत्ये उपाधि वर्त्ते छे. श्री तीर्थंकरे तेरमा स्थानके वर्त्तता पुरुषनुं नीचे लख्युं छे, ते स्वरूप कह्युं छे:—

आत्मभावने अर्थे सर्व संसार संवृत्त कर्यो छे जेणे, अर्थात् सर्व संसारनी इच्छा जेना प्रत्ये आवती निरोध थई छे, एवा निर्ग्रंथने, सत्पुरुषने तेरमे गुणस्थानके कहेवा योग्य छे.

मनसमितिएयुक्त, वचनसमितिएयुक्त, कायसमितिएयुक्त, कोई पण वस्तुने ग्रहण त्याग करतां समितिएयुक्त, दीर्घशंकादिनो त्याग करतां समितियुक्त, मनने संकोचनार, वचनने संकोचनार, कायाने संकोचनार, सर्व इंद्रियोना संकोचपणे ब्रह्मचारी, उपयोगपूर्वक चालनार, उपयोगपूर्वक उभो रहेनार, उपयोगपूर्वक बेसनार, उपयोगपूर्वक शयन करनार, उपयोगपूर्वक बोलनार, उपयोगपूर्वक

आहार लेनार अने उपयोगपूर्वक श्वासोच्छ्वास लेनार, आंखनुं एक निमिषमात्र पण उपयोगरहित चलन न करनार, के उपयोगरहित जेनी क्रिया नथी तेवा आ निर्ग्रंथने एक समये क्रिया बंधाय छे, बीजे समये वेदाय छे, त्रीजे समये ते कर्मरहित होय छे, अर्थात् चोथे समये ते क्रियासंबंधी सर्व चेष्टा निवृत्त थाय छे.

श्री तीर्थंकर जेवाने केवो अत्यंत निश्चळ, (अपूर्ण.)

३१२. मुंबई. अशाड सुद ९ रवि. १९४८.

शब्दादि पांच विषयनी प्राप्तिनी इच्छाए करी जेनां चित्त अत्यंत व्याकुळपणे वर्त्ते छे एवा जीवोनुं ज्यां विशेषपणे देखावुं छे, एवो जे काळ ते आ दुसम कळियुग नामनो काळ छे. तेने विषे विव्हळपणुं जेने परमार्थने विषे नथी थयुं, चित्त विक्षेप पाम्युं नथी, संगे करी प्रवर्त्तन भेद पाम्युं नथी, बीजी प्रीतिना प्रसंगे जेनुं चित्त आवृत्त थयुं नथी, बीजां जे कारणो तेने विषे जेनो विश्वास वर्त्ततो नथी, एवो जे कोई होय तो ते आ काळने विषे **बीजो श्री राम** छे.

तथापि जोईने सखेद आश्चर्य वर्त्ते छे के ए गुणोना कोई अंशे संपन्न पण अल्प जीवो दृष्टिगोचर थता नथी.

निद्रा शिवायनो बाकीनो जे वखत तेमांथी एकाद कलाक शिवाय बाकीनो वखत मन, वचन, कायाथी उपाधिने जोगे वर्त्ते छे. उपाय नथी, एटले सम्यक्परिणतिए संवेदन करवुं योग्य छे.

मोटां आश्चर्यने पमाडनारां एवां जळ, वायु, चंद्र, सूर्य, अग्नि, आदि पदार्थोना जे गुणो ते सामान्य प्रकारे पण जेम जीवोनी दृष्टिमां आवता नथी, अने पोतानुं जे नानुं घर अथवा जे कंई चीजो तेने विषे कोई जातनुं जाणे आश्चर्यकारक स्वरूप देखी अहंत्व वर्त्ते छे, ए जोई एम थाय छे के लोकोने दृष्टिभ्रम अनादिकाळनो मट्यो नथी. जेथी मटे एवो जे उपाय, तेने विषे जीवनुं अल्प पण ज्ञान प्रवर्त्ततुं नथी, अने तेनुं ओळखाण थये पण स्वेच्छाए वर्त्तवानी जे बुद्धि ते वारंवार उदय पामे छे, एम घणा जीवोनी स्थिति जोई आ लोक अनंतकाळ रहेवानो छे, एम जाणो.

३१३. मुंबई. अशाड. १९४८

सूर्य उदय अस्त रहित छे. मात्र लोकोने चक्षु मर्यादाथी बहार वर्त्ते त्यारे अस्त अने चक्षुमर्यादाने विषे वर्त्ते त्यारे उदय एम भासे छे. पण सूर्यने विषे तो उदय अस्त नथी. तेमज ज्ञानी छे, ते बधा प्रसंगने विषे जेम छे तेम छे, मात्र प्रसंगनी मर्यादा उपरांत लोकोनुं ज्ञान नथी, एटले पोतानी जेवी ते प्रसंगने विषे दशा थई शके तेवी दशा ज्ञानीने विषे कल्पे छे; अने ए कल्पना ज्ञानीनुं परम एवुं जे आत्मपणुं, परितोषपणुं, मुक्तपणुं ते जीवने जणावा देती नथी, एम जाणवा योग्य छे.

जे प्रकारे प्रारब्धनो क्रम उदय होय ते प्रकारे हालतो वर्तिये छैये, अने एम वर्त्तवुं कोई प्रकारे तो सुगम भासे छे.

जोके अमारूं चित्त नेत्र जेवुं छे; नेत्रने विषे बीजा अवयवनी पेठे एक रजकण पण सहन थई शके नहीं. बीजा अवयवो रूप अन्य चित्त छे. अमने वर्त्ते छे एवुं जे चित्त ते नेत्ररूप छे, तेने विषे वाणीनुं

उठवुं, समजाववुं, आ करवुं, अथवा आ न करवुं, एवी विचारणा करवी ते मांड मांड बने छे. घणी क्रिया तो शून्यपणानी पेठे वर्ते छे; आवी स्थिति छतां उपाधिजोग तो बळवानपणे आराधिये छैये. ए वेदवुं विकट ओछुं लागतुं नथी, कारणके आंखनी पासे जमीननी रेती उपडाववानुं कार्य थवारूप थाय छे; ते जेम दुःखे, अत्यंत दुःखे थवुं विकट छे, तेम चित्तने उपाधि ते परिणामरूप थवा बराबर छे. सुगमपणाए स्थित चित्त होवाथी वेदनाने सम्यक्प्रकारे वेदे छे, अखंडसमाधिपणे वेदे छे. आ वात लखवानो आशय तो एम छे जे आवा उत्कृष्ट वैराग्यने विषे आवो उपाधिजोग वेदवानो जे प्रसंग छे, तेने केवो गणवो? अने आ बधुं शा अर्थे करवामां आवे छे? जाणतां छतां ते मुकी केम देवामां आवतो नथी? ए बधुं विचारवा योग्य छे.

ईश्वरेच्छा जेम हशे तेम थशे. विकल्प करवाथी खेद थाय; अने ते तो ज्यांसुधी तेनी इच्छा होय त्यांसुधी ते प्रकारे ज प्रवर्ते. सम रहेवुं योग्य छे.

बीजी तो कंई स्पृहा नथी, कोई प्रारब्धरूप स्पृहा पण नथी, सत्तारूप कोई पूर्वे उपार्जित करेली उपाधिरूप स्पृहा ते तो अनुक्रमे संवेदन करवी छे. एक सत्संग, तमरूप सत्संगनी स्पृहा वर्ते छे, रुचिमात्र समाधान पामी छे. ए आश्चर्यरूप वात क्यां कहेवी? आश्चर्य थाय छे. आ जे देह मळ्यो ते पूर्वे कोईवार मळ्यो न होतो, भविष्यकाळे प्राप्त थवो नथी. धन्यरूप, कृतार्थरूप एवा जे अमे तेने विषे आ उपाधिजोग जोई लोक मात्र भूले एमां आश्चर्य नथी, अने पूर्वे जो सत्पुरुषनुं ओळखाण पड्युं नथी, तो ते आवा योगनां कारणथी छे. वधारे लखवुं सूजतुं नथी. नमस्कार पहोंचे.

समस्वरूप श्री रायचंद्रना यथायोग्य.

३१४. मुंबई. अशाड वद ,,. १९४८.

समात्मप्रदेश स्थितिए यथायोग्य.

पत्रो प्राप्त थयेल छे, अत्र उपाधिनामे प्रारब्ध उदयपणे छे.

उपाधिने विषे विक्षेप रहितपणे वर्त्तवुं ए वात अत्यंत विकट छे; जे वर्ते छे ते थोडा काळने विषे परिपक्व समाधिरूप होय छे. शांतिः

३१५. मुंबई. श्रावण सुद. १९४८.

जीवने स्वस्वरूप जाण्या शिवाय छूटको नथी. त्यांसुधी यथायोग्य समाधि नथी. ते जाणवा माटे उत्पन्न थवा योग्य मुमुक्षुता अने ज्ञानीनुं ओळखाण ए छे. ज्ञानीने जे यथायोग्यपणे ओळखे छे ते ज्ञानी थाय छे, क्रमे करी ज्ञानी थाय छे.

आनंदघनजीए एक स्थळे एम कह्युं छे के,—

> जिन थई जिनने जे आराधे, ते सही जिनवर होवे रे;
> भ्रंगी ईलीकाने चटकावे, ते भ्रंगी जग जोवे रे.

जिंन थईने एटले सांसारिकभावने विषेथी आत्मभाव त्यागीने, जे कोई जिनने एटले कैवल्य ज्ञानीने, वीतरागने आराधे छे ते निश्चये जिनवर एटले कैवल्यपदेयुक्त होय छे.

तेने भमरी अने इयळनुं प्रत्यक्ष समजाय एवुं दृष्टांत आप्युं छे.

अमने पण अत्रे उपाधि जोग वर्ते छे; अन्यभावने विषे जो के आत्मभाव उत्पन्न थतो नथी, अने एज मुख्य समाधि छे.

३१६. मुंबई. श्रावण सुद ४ बुध. १९४८.

आत्मप्रदेश समस्थित नमस्कार.

जगत् ज्यां सुए छे त्यां ज्ञानी जागे छे, ज्ञानी जागे छे त्यां जगत् सुए छे. जगत् जागे छे, त्यां ज्ञानी सुए छे. एम श्रीकृष्ण कहे छे.

३१७. मुंबई. श्रावण सुद ५. १९४८.

जगत् अने मोक्षनो मार्ग ए बे एक नथी. जेने जगत्नी इच्छा, रुचि, भावना तेने मोक्षने विषे अनिच्छा, अरुचि, अभावना होय एम जणाय छे.

३१८. मुंबई. श्रावण. सुद १० बुध. १९४८.

(१)

ॐ नमः

निष्काम यथायोग्य.

जे उपार्जित कर्म भोगवतां घणो वखत भाविमां व्यतीत थशे, ते बळवानपणे उदयमां वर्त्ति क्षयपणाने पामतां होय तो तेम थवा देवा योग्य छे, एम घणा वर्षनो संकल्प छे.

व्यवहारिक प्रसंग संबंधी चोतरफथी चिंता उत्पन्न थाय एवां कारणो जोईने पण निर्भयता आश्रय राखवा योग्य छे. मार्ग एवो छे.

अमे विशेष हाल कंई लखी शकता नथी, ते माटे क्षमा मागीए छैये.

"नागर सुख पामर नवी जाणे, वल्लभ सुख न कुमारी रे,
अनुभव विण तेम ध्यानतणुं सुख, कोण जाणे नर नारी रे?"

मन महिलानुं वहाला उपरे, बीजां काम करंत रे.

(२)

'सत्' एक प्रदेश पण असमीप नथी, तथापि ते प्राप्त थवाने विषे अनंत अंतराय, लोक प्रमाणे प्रत्येक, एवा रह्या छे. जीवने कर्त्तव्य ए छे के अप्रमत्तपणे ते सत्नुं श्रवण, मनन, निदिध्यासन करवानो अखंड निश्चय राखवो.

(३)

जे अवसरे जे प्राप्त थाय तेने विषे संतोषमां रहेवुं एवो हे! राम! सत्पुरुषोनो कहेलो सनातन धर्म छे एम वसिष्ठ कहेता हता.

३१९. मुंबई. श्रावण सुद १० बुध. १९४८.

"मन महिलानुं वहाला उपरे, बीजां काम करंत रे,
तेम श्रुत धर्मे मन दृढ धरे, ज्ञानाक्षेपकवंत रे."

जेमां मननी व्याख्या विषे लख्युं छे ते पत्र, जेमां पींपर–पाननुं दृष्टांत लख्युं छे ते पत्तुं, जेमां "यम नियम संयम आप कियो" ए आदि काव्यादि विषे लख्युं छे ते पत्र, जेमां मनादि निरोध करतां शरीरादि व्यथा उत्पन्न थवा विषेनुं सूचवन छे ते पत्र, अने त्यारपछीनुं एक सामान्य, एम पत्र–पत्तां मळ्यां ते पहोंच्यां छे. तेने विषे मुख्य एवी जे भक्ति संबंधीनी इच्छा, मूर्त्तिनुं प्रत्यक्ष थवुं ए वात विषेनुं प्रधान वाक्य वांचेल छे. लक्षमां छे.

ए प्रश्न शिवाय बाकीनां पत्रो संबंधी उत्तर लखवानो अनुक्रमे विचार थतां थतां हाल ते समागमे पुछवा योग्य जाणीए छैये, अर्थात् एम जणाववुं हाल योग्य भासे छे.

बीजां पण जे कोई परमार्थ संबंधी विचार प्रश्न उत्पन्न थाय ते लखी राखवानुं बनी शके तेवुं होय तो लखी राखवानो विचार योग्य छे.

पूर्वे आराधेली एवी मात्र जेनुं नाम उपाधि छे एवी समाधि उदय पणे वर्त्ते छे.

वांचन, श्रवण, मनननो हाल त्यां जोग केवा प्रकारनो बने छे?

आनंदघनजीनां बे वाक्य स्मृतिमां आवे छे ते लखी अत्यारे आ पत्र समाप्त करूं छुं.

इण विध परखी मन विसरामी जिनवर गुण जे गावे रे,
दीनबंधुनी महेर नजरथी, आनंदघन पद पावे हो.

मन महिलानुं वहाला उपरे बीजां काम करंतरे.

३२०. मुंबई. श्रावण वद १०. १९४८.

मन महिलानुं वहाला उपरे, बीजां काम करंत रे;
तेम श्रुत धर्मे मन दृढ धरे, ज्ञानाक्षेपकवंत रे. (धन०)

घर संबंधी बीजां समस्त कार्य करतां थकां पण जेम पतिवृत्ता (महिला शब्दनो अर्थ) स्त्रीनुं मन पोताना प्रिय एवा भर्त्तारने विषे लीन छे, तेम सम्यक्दृष्टि एवा जीवनुं चित्त संसारमां रही समस्तकार्य प्रसंगे वर्त्तवुं पडतां छतां, ज्ञानीसंबंधी श्रवण कर्यो छे एवो जे उपदेशधर्म तेने विषे लीनपणे वर्त्ते छे.

समस्त संसारने विषे स्त्री पुरुषना स्नेहने प्रधान गणवामां आव्यो छे, तेमां पण पुरुष प्रत्येनो स्त्रीनो प्रेम ए कोई प्रकारे पण तेथी विशेष प्रधान गणवामां आव्यो छे, अने एमां पण पतिवृत्ता एवी स्त्रीनो पतिप्रत्येनो स्नेह ते प्रधानने विषे पण प्रधान एवो गणवामां आव्यो छे. ते स्नेह एवो प्रधानप्रधान शामाटे गणवामां आव्यो छे? त्यारे जेणे सिद्धांत बळवानपणे दर्शाववा ते दृष्टांतने ग्रहण कर्युं छे, एवो सिद्धांतकार कहे छे के ते स्नेहने एटला माटे अमे प्रधानने विषे पण प्रधान गण्यो छे के बीजां बधां घरसंबंधी (अने बीजां पण) काम करतां छतां ते पतिवृत्ता एवी महिलानुं चित्त पतिने विषे ज लीनपणे, प्रेमपणे, स्मरणपणे, ध्यानपणे, इच्छापणे वर्त्ते छे; एटला माटे.

पण सिद्धांतकार कहे छे के ए स्नेहनुं कारण तो संसारप्रत्ययि छे. अने अत्र तो ते असंसार-

प्रत्ययि करवाने अर्थे कहेवुं छे; माटे ते स्नेह लीनपणे, प्रेमपणे, स्मरणपणे, ध्यानपणे, इच्छापणे ज्यां करवा योग्य छे, ज्यां ते स्नेह असंसार परिणामने पामे छे, ते कहीए छैये.

ते स्नेहतो पतिव्रतारूप एवा मुमुक्षुए ज्ञानीसंबंधी श्रवणरूप जे उपदेशादि धर्म तेनी प्रत्ये ते ज प्रकारे करवा योग्य छे; अने ते प्रत्ये ते प्रकारे जे जीव वर्ते छे, त्यारे "कांता" एवा नामनी समकीत संबंधी जे दृष्टि तेने विषे ते जीव स्थित छे, एम जाणीए छैये.

एवा अर्थने विषे पूरित एवां ए बे पद छे; ते पद तो भक्तिप्रधान छे, तथापि ते प्रकारे गूढ आशये जीवनुं निदिध्यासन न थाय तो कचित् बीजुं एवुं पद ते ज्ञानप्रधान जेवुं भासे छे, अने तमने भासशे एम जाणी ते बीजा पदनो तेवा प्रकारनो भास बाध थवाने अर्थे फरी पत्रनी पूर्णताए मात्र प्रथमनुं* एक ज पद लखी प्रधानपणे भक्तिने जणावी छे.

भक्ति प्रधान दशाए वर्तवाथी जीवना स्वछंदादि दोष सुगमपणे विलय थाय छे; एवो प्रधान आशय ज्ञानी पुरुषोनो छे.

ते भक्तिने विषे निष्काम एवी अल्प पण भक्ति जो जीवने उत्पन्न थई होय छे तो ते घणा दोषथी निवृत्त करवाने योग्य एवी होय छे. अल्प एवुं ज्ञान, अथवा ज्ञानप्रधानदशा ते असुगम एवा मार्ग प्रत्ये, स्वछंदादि दोषप्रत्ये, अथवा पदार्थसंबंधी भ्रांतिप्रत्ये प्राप्त करे छे, घणुंकरीने एम होय छे; तेमां पण आ काळने विषे तो घणा काळसुधी जीवनपर्यंत पण जीवे भक्तिप्रधानदशा आराधवा योग्य छे; एवो निश्चय ज्ञानीओए कर्यो जणाय छे. (अमने एम लागे छे, अने एम ज छे.)

हृदयने विषे जे मूर्त्तिसंबंधी दर्शन करवानी तमने इच्छा छे, तेने प्रतिबंध करनारी एवी प्रारब्धस्थिति (तमने) छे; अने ते स्थितिने परिपक्व थवाने विषे हजु वार छे; वळी ते मूर्त्तिनां प्रत्यक्षपणामां तो हाल गृहाश्रम वर्त्ते छे, अने चित्रपटने विषे संन्यस्ताश्रम वर्त्ते छे, ए एक ध्याननो मुख्य एवो बीजो प्रतिबंध छे, ते मूर्त्तिथी ते आत्मस्वरूपपुरुषनी दशा फरिफरी तेनां वाक्यादिनां अनुसंधाने विचारवाने योग्य छे, अने तेनुं ते हृदयदर्शनथी पण मोटुं फळ छे. आ वातने अत्र संक्षेप करवी पडे छे.

"भ्रंगी ईलीकाने चटकावे, ते भ्रंगी जग जोवे रे."

ए वाक्य परंपरागत छे. एम थवुं कोई प्रकारे संभवित छे, तथापि ते प्रोफेसरनां गवेषण प्रमाणे धारीए के तेम थतुं नथी, तोपण अत्र कंई हानि नथी, कारणके दृष्टांत तेवी असर करवाने योग्य छे, तो पछी सिद्धांतनो ज अनुभव के विचार कर्त्तव्य छे. घणुंकरीने ए दृष्टांत संबंधी कोईने ज विकल्प हशे; एटले ते दृष्टांत मान्य छे, एम जणाय छे. लोकदृष्टिए अनुभवगम्य छे, एटले सिद्धांतने विषे तेनुं बळवानपणुं जाणी महत् पुरुषो ते दृष्टांत आपता आव्या छे, अने कोई प्रकारे तेम थवुं संभाव्य पण जाणीए छैये. एक समय पण कदापि ते दृष्टांत सिद्ध न थाय एवुं छे एम ठरे तोपण त्रणे काळने विषे निराबाध, अखंड सिद्ध एवी वात तेना सिद्धांतपदनी तो छे.

"जिन स्वरूप थई जिनने आराधे, ते सही जिनवर होवे रे."

(* जुओ आंक ३१८-१९ बंनेना अंते.)

आनंदघनजी अने बीजा बधा ज्ञानीपुरुषो एम ज कहे छे, अने जिन वळी बीजो प्रकार कहे छे के अनंतवार जिनसंबंधी जे भक्ति ते करवा छतां जीवनुं कल्याण थयुं नहीं; जिनमार्गने विषे ओळखातां एवां स्त्री पुरुषो एम कहे छे के अमे जिनने आराधिये छैये, अने ते आराधवा जाय छे, अथवा आराधन करवाने विषे उपाय ले छे, तेम छतां जिनवर थयेलां एवां ते देखातां नथी, त्रणे काळने विषे अखंड एवो ए सिद्धांत तो अत्र खंडपणाने पामे छे, त्यारे हवे ए वात विकल्प करवायोग्य केम नथी??

३२१. मुंबई. श्रावण वद, १९४८.

ॐ

तेम श्रुतधर्मे मन दृढ धरे, ज्ञानाक्षेपकवंत रे.

विक्षेपरहित एवुं जेनुं विचारज्ञान थयुं छे एवो 'ज्ञानाक्षेपकवंत' आत्मकल्याणनी इच्छावाळो पुरुष होय ते ज्ञानी मुखेथी श्रवण थयो छे एवो जे आत्मकल्याणरूप धर्म तेने विषे निश्चळ परिणामे मनने धारण करे, ए सामान्य भाव उपरनां पदोनो छे.

ते निश्चळ परिणामनुं स्वरूप त्यां केवुं घटे छे ते प्रथम ज जणाव्युं छे, के प्रिय एवा पोताना स्वामीने विषे बीजां गृहकामने विषे प्रवर्त्तन छतां पण पतिवृत्ता एवी स्त्रीनुं मन वर्त्ते छे ते प्रकारे. जे पदनो विशेष अर्थ आगळ लख्यो छे, ते स्मरणमां लावी सिद्धांतरूप एवां उपरनां पदने विषे संधीभूत करवुं योग्य छे. कारणके "मन महिलानुं वहाला उपरे" ए पद छे ते दृष्टांतरूप छे.

अत्यंत समर्थ एवो सिद्धांत प्रतिपादन करतां जीवना परिणाममां ते सिद्धांत स्थित थवाने अर्थे समर्थ एवुं दृष्टांत देवुं घटे छे, एम जाणी ग्रंथ कर्त्ता ते स्थळे जगतमां, संसारमां प्राये मुख्य एवो जे पुरुष प्रत्येनो क्लेशादिभावरहित एवो काम्यप्रेम स्त्रिनो, तेज प्रेम सत्पुरुषथी श्रवण थयो होय जे धर्म तेने विषे परिणमित करवा कहे छे. ते सत्पुरुषद्वारा श्रवण प्राप्त थयो छे जे धर्म तेमां सर्व बीजा जे पदार्थ प्रत्ये प्रेम रह्यो छे, तेथी उदासीन थई एक लक्षपणे, एक ध्यानपणे, एक लयपणे, एक स्मरणपणे, एक श्रेणीपणे, एक उपयोगपणे, एक परिणामपणे सर्व वृत्तिमां रहेलो जे काम्यप्रेम ते मटाडी, श्रुतधर्मरूप करवानो उपदेश कर्यो छे; ए काम्यप्रेमथी अनंतगुण विशिष्ट एवो श्रुतप्रत्ये प्रेम करवो घटे छे, तथापि दृष्टांत परिसीमा करी शक्युं नथी, जेथी दृष्टांतनी परिसीमा ज्यां थई त्यांसुधीनो प्रेम कह्यो छे, सिद्धांत त्यां परिसीमापणाने पमाड्यो नथी.

अनादिथी जीवने संसाररूप अनंत परिणति प्राप्त थवाथी असंसारपणारूप कोई अंश प्रत्ये तेने बोध नथी. घणां कारणोनो जोग प्राप्त थये ते अंशदृष्टि प्रगटवानो जोग प्राप्त थयो तो ते विषम एवी संसारपरिणति आडे तेने ते अवकाश प्राप्त थतो नथी; ज्यांसुधी ते अवकाश प्राप्त न थाय त्यांसुधी जीवने स्वप्राप्तिभान घटतुं नथी, ज्यांसुधी ते प्राप्ति न थाय त्यांसुधी जीवने कंई सुख कहेवुं घटतुं नथी, दुःखी कहेवो घटे छे, एम देखी अत्यंत अनंत करुणा प्राप्त थई छे जेने एवा आप्तपुरुषे दुःख मटवानो मार्ग जाण्यो छे जे ते कहेता हता, कहेछे, भविष्यकाळे

कहेशे. ते मार्ग ए के जीवनुं स्वाभाविकपणुं प्रगट्युं छे जेने विषे, जीवनुं स्वाभाविक सुख प्रगट्युं छे जेने विषे, एवो ज्ञानीपुरुष ते ज ते अज्ञानपरिणति अने तेथी प्राप्त थयुं जे दुःख परिणाम तेथी आत्माने स्वाभाविकपणे समजावी शकवा योग्य छे; कही शकवाने योग्य छे; अने ते वचन स्वाभाविक आत्मा जाण्या पूर्वक होवाथी ते दुःख मटाडी शकवाने बळवान छे. माटे ते वचन जो कोई पण प्रकारे जीवने श्रवण थाय, ते अपूर्वभावरूप जाणी तेमां परम प्रेम वर्त्ते, तो तत्काळ अथवा अमुक अनुक्रमे आत्मानुं स्वाभाविकपणुं प्रगट थाय.

३२२. मुंबई. श्रावण वद. १९४८.

ॐ

अन-अवकाश एवुं आत्मस्वरूप वर्त्ते छे. जेमां प्रारब्धोदय शिवाय बीजो कोई अवकाश जोग नथी.

ते उदयमां क्वचित् परमार्थभाषा कहेवारूप जोग उदय आवे छे, क्वचित् परमार्थभाषा लखवारूप जोग उदय आवे छे, क्वचित् परमार्थभाषा समजावारूप जोग आवे छे. विशेषपणे वैश्यदशारूप जोग हालतो उदयमां वर्त्ते छे; अने जे कंई उदयमां नथी आवतुं ते करी शकवानुं हालतो असमर्थपणुं छे. उदयाधीन मात्र जीवितव्य करवाथी, थवाथी विषमपणुं मटयुं छे. तम प्रत्ये पोता प्रत्ये अन्य प्रत्ये कोई जातनो विभाविक भाव प्राये उदय प्राप्त थतो नथी. अने एज कारणथी पत्रादि कार्य करवारूप परमार्थभाषा जोगे अवकाश प्राप्त नथी एम लख्युं छे, ते तेम ज छे.

पूर्वोपार्जित एवो जे स्वाभाविक उदय ते प्रमाणे देह स्थिति छे, आत्मापणे तेनो अवकाश अत्यंताभावरूप छे.

ते पुरुषनां स्वरूपने जाणीने तेनी भक्तिना सत्संगनुं मोटुं फळ छे, जे चित्रपटना मात्र जोगे ध्याने नथी.

जे ते पुरुषनां स्वरूपने जाणे छे, तेने स्वाभाविक अत्यंत शुद्ध एवुं आत्मस्वरूप प्रगटे छे. ए प्रगट थवानुं कारण ते पुरुष भणी सर्व प्रकारनी असंसार संसारकामना परित्यागरूप करी, परित्यागी शुद्ध भक्तिए ते पुरुषस्वरूप विचारवा योग्य छे.

चित्रपटनी प्रतिमानां हृदयदर्शनथी उपर कह्युं ते महान् फळ छे, ए वाक्य निर्विसंवादी जाणी लख्युं छे.

"मन महिलानुं वहाला उपरे, बीजां काम करंत रे," ए पदना विस्तारवाळा अर्थने आत्मपरिणामरूप करी, ते प्रेमभक्ति सत्पुरुषने विषे अत्यंतपणे करवी योग्य छे, एम सर्व तीर्थंकरोए कह्युं छे, वर्त्तमाने कहे छे अने भविष्ये पण एमज कहेवाना छे.

ते पुरुषथी प्राप्त थयेली एवी तेनी आत्मपद्धतिसूचक भाषा तेमां अक्षेपकथयुं छे विचार ज्ञान जेनुं एवो पुरुष, ते आत्मकल्याणनो अर्थ ते पुरुष जाणी, ते श्रुत (श्रवण) धर्ममां मन (आत्मा) धारण (ते रूपे परिणाम) करे छे. ते परिणाम केवुं करवा योग्य छे ते दृष्टांत (मन महिलानुं वहाला उपरे, बीजां काम करंत रे) आपी समर्थ कर्युं छे.

घटे छे तो एम के पुरुष प्रत्ये स्त्रिनो जे काम्यप्रेम ते संसारनां बीजा भावोनी अपेक्षाए शिरोमणी छे, तथापि ते प्रेमथी अनंत गुणविशिष्ट एवो प्रेम, सत्पुरुष प्रत्येथी प्राप्त थयो जे आत्मारूप श्रुतधर्म तेने विषे योग्य छे, परंतु ते प्रेमनुं स्वरूप ज्यां अदृष्टांतपणाने पामे छे, त्यां बोधनो अवकाश नथी, एम जाणी परिसीमाभूत एवुं ते श्रुतधर्मने अर्थे भर्त्तार प्रत्येना स्त्रिना काम्यप्रेमनुं दृष्टांत कह्युं छे. सिद्धांत त्यां परिसीमा पामतो नथी, आगळ वाणी पछीनां परिणामने पामे छे, अने आत्मव्यक्तिए जणाय छे, एम छे.

३२३. मुंबई. श्रावण वद ११ गुरु. १९४८.

शुभेच्छा संपन्न भाई ० ० ० ० स्थंभतीर्थ.

आत्मस्वरूपने विषे स्थिति छे एवा जे ० ० ० ० ० ० ० तेना निष्काम स्मरणे यथायोग्य वांचशो. ते तरफना "आजे क्षायकसमकीत न होय" ए वगेरे संबंधी व्याख्यानना प्रसंगनुं तम लिखित पत्र प्राप्त थयुं छे: जे जीवो ते ते प्रकारे प्रतिपादन करे छे, उपदेशे छे, अने ते संबंधी विशेषपणे जीवोने प्रेरणा करे छे, ते जीवो जो तेटली प्रेरणा–गवेषणा जीवनां कल्याणने विषे करशे तो ते प्रश्ननुं समाधान थवानो क्यारेक पण तेमने प्रसंग प्राप्त थशे. ते जीवो प्रत्ये दोषदृष्टि करवा योग्य नथी, निष्काम करुणाए करी मात्र ते जीवो जोवा योग्य छे; कोई प्रकारनो ते संबंधी चित्तने विषे खेद आणवो योग्य नथी, ते ते प्रसंगे जीवे तेमना प्रत्ये क्रोधादि करवा योग्य नथी, ते जीवोने उपदेशे करी समजाववानी कदापि तमने चिंतना थती होय तोपण ते माटे तमे वर्त्तमानदशाए जोतां तो निरूपाय छो, माटे अनुकंपाबुद्धि अने समताबुद्धिए ते जीवो प्रत्ये सरळ परिणामे जोवुं, तेमज इच्छवुं अने तेज परमार्थ मार्ग छे. एम निश्चय राखवो योग्य छे.

हाल तेमने जे कर्म संबंधी आवरण छे, ते भंग करवाने तेमने ज जो चिंता उत्पन्न थाय तो पछी तमथी अथवा तम जेवा बीजा सत्संगीना मुखथी कंई पण श्रवण करवानी वारंवार तेमने उल्लासवृत्ति उत्पन्न थाय. अने कोई आत्मस्वरूप एवा सत्पुरुषने जोगे मार्गनी प्राप्ति थाय, पण तेवी चिंता उत्पन्न थवानो तेमने समीप जोग जो होय तो हाल आवी चेष्टामां वर्त्ते नहीं, अने ज्यांसुधी तेवी तेवी जीवनी चेष्टा छे त्यांसुधी तीर्थंकर जेवा ज्ञानीपुरुषनुं वाक्य पण ते प्रत्ये निष्फळ थाय छे; तो तम वगेरेनां वाक्यनुं निष्फळपणुं होय, अने तेमने क्लेशरूप भासे, एमां आश्चर्य नथी; एम समजी उपर प्रदर्शित करी छे तेवी अंतरंग भावनाए ते प्रत्ये वर्त्तवुं; अने कोई प्रकारे पण तेमने तम संबंधी क्लेशनुं ओछुं कारण थाय एवी विचारणा करवी ते मार्गने विषे योग्य गण्युं छे.

वळी बीजी एक भलामण स्पष्टपणे लखवी योग्य भासे छे, माटे लखीए छैये; ते एके:– आगळ अमे तम वगेरेने जणाव्युं हतुं के अमारा संबंधी जेम बने तेम बीजा जीवो प्रत्ये ओछी वात करवी, ते अनुक्रममां वर्त्तवानो लक्ष विसर्जन थयो होय तो हवेथी स्मरण राखशो; अमारा संबंधी अने अमाराथी कहेवायलां के लखायलां वाक्यो संबंधी एम करवुं योग्य छे, अने तेनां

कारणो तमने हाल स्पष्ट जणाववां ते योग्यतावाळुं नथी, तथापि ते अनुक्रमे जो अनुसरवामां विसर्जन थवाय छे, तो बीजा जीवोने क्लेशादिनुं कारण थवाय छे, ते पण हवे "क्षायकनी चर्चा" वगेरेना प्रसंगथी तमने अनुभवमां आवेल छे. जे कारणो जीवने प्राप्त थवाथी कल्याणनुं कारण थाय ते कारणोनी प्राप्ति ते जीवोने आ भवने विषे थती अटके छे; केमके ते तो पोतानां अज्ञानपणांथी नथी ओळखाण पड्युं एवा सत्पुरुषसंबंधीनी तम वगेरेनी प्राप्त थयेली वातथी ते सत्पुरुष प्रत्ये विमुखपणांने पामे छे, तेने विषे आग्रहपणे अन्य अन्य चेष्टा कल्पे छे, अने फरी तेवो जोग थये तेवुं विमुखपणुं घणुंकरीने बळवानपणांने पामे छे. एम न थवा देवा अने आ भवने विषे तेमने तेवो जोग जो अजाणपणे प्राप्त थाय तो वखते श्रेयने पामशे एम धारणा राखी, अंतरंगमां एवा सत्पुरुषने प्रगट राखी बाह्यप्रदेशे गुप्तपणुं राखवुं वधारे योग्य छे. ते गुप्तपणुं माया कपट नथी, कारण के तेम वर्त्तवा विषे माया कपटनो हेतु नथी; तेनां भविष्यकल्याणनो हेतु छे. जे तेम होय ते माया कपट न होय एम जाणीए छैये.

जेने दर्शनमोहिनीय उदयपणे, बळवानपणे वर्त्ते छे एवा जीवने मात्र सत्पुरुषादिकनी अवज्ञा बोलवानो प्रसंग आपणाथी प्राप्त न थाय एटलो उपयोग राखी वर्त्तवुं, ए तेनुं अने उपयोग राखनार ए बंनेना कल्याणनुं कारण छे.

ज्ञानीपुरुषनी अवज्ञा बोलवी तथा तेवा प्रकारना प्रसंगमां उजमाळ थवुं, ए जीवनुं अनंत संसार वधवानुं कारण छे एम तीर्थंकर कहे छे. ते पुरुषना गुणग्राम करवा, ते प्रसंगमां उजमाळ थवुं, अने तेनी आज्ञामां सरळ परिणामे परमउपयोगदृष्टिए वर्त्तवुं ए अनंत संसारने नाश करनारूं तीर्थंकर कहे छे; अने ते वाक्यो जिनागमने विषे छे. घणा जीवो ते वाक्यो श्रवण करता हशे, तथापि प्रथम वाक्यने अफळ अने बीजां वाक्यने सफळ कर्युं होय एवा जीवो तो क्वचित् जोवामां आवे छे; प्रथम वाक्यने सफळ अने बीजा वाक्यने अफळ एम जीवे अनंतवार कर्युं छे. तेवा परिणाममां आवतां तेने वखत लागतो नथी, कारण के अनादिकाळथी मोह नामनो मदिरा तेना आत्मामां परिणाम पाम्यो छे; माटे वारंवार विचारी तेवा तेवा प्रसंगमां यथाशक्ति, यथा बळवीर्ये उपर दर्शित कर्या छे जे प्रकार ते प्रकारे वर्त्तवुं योग्य छे.

कदापि एम धारो के "क्षायकसमकीत आ काळमां न होय" एवुं स्पष्ट जिनना आगमने विषे लख्युं छे; हवे ते जीवे विचारवुं योग्य छे के "क्षायकसमकीत एटले शुं समजवुं"? जेमां एक नवकारमंत्र जेटलुं पण वृत्त प्रत्याख्यान होतुं नथी, छतां ते जीव विशेष तो त्रण भवे अने नहीं तो ते ज भवे परमपदने पामे छे एवी मोटी आश्चर्यकारक तो ते समकीतनी व्याख्या छे; त्यारे हवे एवी ते कयि दशा समजवी के जे क्षायक समकीत कहेवाय? "भगवान तीर्थंकरने विषे दृढ श्रद्धा" एनुं नाम जो क्षायक समकीत एम गणीए तो ते श्रद्धा केवी समजवी? के जे श्रद्धा आपणे जाणीये के आतो खचित आ काळमां होय ज नहीं. जो एम जणातुं नथी के अमुक दशा के अमुक श्रद्धाने क्षायकसमकीत कह्युं छे, तो पछी ते नथी,

एम मात्र जिनागमना शब्दोथी जाणवुं थयुं कहीए छैये; हवे एम धारो के ते शब्दो बीजा आशये कहेवाया छे; अथवा कोई पाछळना काळना विसर्जनदोषे लखाया छे, तो तेने विषे आग्रह करीने जे जीवे प्रतिपादन कर्युं होय ते जीव केवा दोषने प्राप्त थाय? ते सखेद करुणाए विचारवायोग्य छे.

हाल जेने जिनसूत्रोने नामे ओळखवामां आवे छे, तेमां "क्षायकसमकीत नथी" एवुं स्पष्ट लखेलुं नथी, अने परंपरागत तथा बीजा केटलाक ग्रंथोमां ए वात चाली आवे छे, एम वांचेलुं छे, अने सांभळेलुं छे; अने ते वाक्य मिथ्या छे के मृषा छे एम अमारो अभिप्राय नथी, तेम ते वाक्य जे प्रकारे लख्युं छे. ते एकांत अभिप्राये ज लख्युं छे एम अमने लागतुं नथी. कदापि एम धारो के ते वाक्य एकांत एम ज होय तोपण कोई पण प्रकारे व्याकुळपणुं करवुं योग्य नथी. कारण के ते बधी व्याख्या जो सत्पुरुषना आशयथी जाणी नथी, तो पछी सफळ नथी. एने बदले कदापि धारोके जिनागममां लख्युं होय के चोथा काळनी पेठे पांचमा काळमां पण घणा जीवो मोक्षे जवाना छे; तो ते वातनुं श्रवण कंई तमने अमने कंई कल्याणकर्त्ता थाय नहीं, अथवा मोक्षप्राप्तिनुं कारण होय नहीं, कारणके ते मोक्षप्राप्ति जे दशाने कही छे. ते ज दशानी प्राप्ति ज सिद्ध छे, उपयोगी छे, कल्याणकर्त्ता छे. श्रवण तो मात्र वात छे, तेम ज तेथी प्रतिकूळ वाक्य पण मात्र वात छे; ते बेय लखी होय, अथवा एक ज लखी होय अथवा वगर व्यवस्थाए लख्युं होय तोपण ते बंध के मोक्षनुं कारण नथी;

मात्र बंधदशा ते बंध छे, मोक्षदशा ते मोक्ष छे, क्षायकदशा ते क्षायक छे, अन्य दशा ते अन्य छे, श्रवण ते श्रवण छे, मनन ते मनन छे, परिणाम ते परिणाम छे, प्राप्ति ते प्राप्ति छे, एम सत्पुरुषनो निश्चय छे. बंध ते मोक्ष नथी, मोक्ष ते बंध नथी. जे जे छे ते ते छे, जे जे स्थितिमां छे, ते ते स्थितिमां छे. बंधबुद्धि टळी नथी. अने मोक्ष. जीवन्मुक्तता मानवामां आवे तो ते जेम सफळ नथी, तेम अक्षायकदशाए क्षायक मानवामां आवे तो ते पण सफळ नथी. **मानवानुं फळ नथी, पण दशानुं फळ छे.**

ज्यारे ए प्रकारे छे त्यारे हवे आपणो आत्मा कयि दशामां हाल छे, अने ते क्षायक समकीती जीवनी दशानो विचार करवाने योग्य छे के केम? अथवा तेनाथी उतरती अथवा तेथी उपरनी दशानो विचार आ जीव यथार्थ करी शके एम छे के केम? ते ज विचारवुं जीवने श्रेयस्कर छे, पण अनंतकाळ थयां जीवे तेवुं विचार्युं नथी, तेने तेवुं विचारवुं योग्य छे एवुं भास्युं पण नथी. अने निष्फळपणे सिद्धपद सुधीना उपदेश जीव अनंतवार करी चूक्यो छे; ते उपर जणाव्यो छे, ते प्रकार विचार्या विना करी चूक्यो छे, विचारीने, यथार्थ विचार करीने करी चूक्यो नथी; जेम पूर्वे जीवे यथार्थ विचार विना तेम कर्युं छे, तेम ज ते दशा (यथार्थ विचारदशा) विना वर्त्तमाने तेम करे छे, पोतानां बोधनुं बळ जीवने भानमां आवशे नहीं त्यांसुधी हवे पछी पण ते वर्त्त्या करशे, कोई पण महापुण्यने योगे जीव ओसरीने तथा

तेवा मिथ्या उपदेशना प्रवर्तनथी पोतानुं बोधबळ आवरणने पाम्युं छे, एम जाणी तेने विषे सावधान थई निरावरण थवानो विचार करशे त्यारे तेवो उपदेश करतां, बीजाने प्रेरतां, आग्रहे कहेतां अटकशे. वधारे शुं कहीए? एक अक्षर बोलतां अतिशय अतिशय एवी प्रेरणाए पण वाणी मौनपणांने प्राप्त थशे; अने ते मौनपणुं प्राप्त थयां पहेलां जीवने एक अक्षर सत्य बोलाय एम बनवुं अशक्य छे; आ वात कोई पण प्रकारे त्रणेकाळने विषे संदेहपात्र नथी.

तीर्थंकरे पण एम ज कह्युं छे; अने ते तेना आगममां पण हाल छे, एम जाणवामां छे. कदापि आगमने विषे एम कहेवायलो अर्थ रह्यो होत नहीं तोपण उपर जणाव्या छे ते शब्दो आगम ज छे, जिनागम ज छे. राग, द्वेष, अने अज्ञान ए त्रणे कारणथी रहितपणे ए शब्दो प्रगट लेखपणुं पाम्या छे; माटे सेवनीय छे.

थोडां वाक्योमां लखी वाळवा धारेलो आ पत्र विस्तार पाम्यो छे, अने घणां ज टुंकाणमां ते लख्यो छे छतां केटलाक प्रकारे अपूर्ण स्थितिए आ पत्र अत्र परिसमाप्त करवो पडे छे.

आ पत्र तमने तथा तमारा जेवा बीजा जे जे भाईओने प्रसंग छे तेमने प्रथम भाग विशेष करी तेवा प्रसंगे स्मरणमां राखवा योग्य छे; अने बाकीनो बीजो भाग तमने अने बीजा मुमुक्षु जीवने वारंवार विचारवा योग्य छे. अत्र समाधि छे. "प्रारब्धवेदी".

३२४. मुंबई. श्रावण वद १४ रवि. १९४८.

ॐ

स्वस्तिश्री सायला ग्राम शुभस्थाने स्थित, परमार्थना अखंड निश्चयि, निष्काम स्वरूप (....) ना वारंवार स्मरणरूप, मुमुक्षु पुरुषोए अनन्य प्रेमे सेवन करवा योग्य, परमसरळ अने शांत-मूर्त्ति एवा श्री "सुभाग्य", तेमना प्रत्ये श्री "मोहमयि" स्थानेथी निष्काम स्वरूप छे जेनुं एवा स्मरणरूप सत्पुरुषना विनयपूर्वक यथायोग्य प्राप्त थाय.

जेमां प्रेमभक्ति प्रधान निष्कामपणे रही छे, एवां तम लिखित घणां पत्रो अनुक्रमे प्राप्त थयां छे. आत्माकारस्थिति अने उपाधिजोगरूप कारणने लीधे मात्र ते पत्रोनी पहोंच लखवा जेटलुं बन्युं छे.

अत्र भा० रेवाशंकरनी शारीरिक स्थिति यथायोग्यपणे रहेती नहीं होवाथी, अने व्यवहार संबंधीनुं कामकाज वध्युं होवाथी उपाधिजोग पण विशेष रह्यो छे, अने रहे छे; जेथी आ चोमासामां बहार नीकळवानुं अशक्य थयुं छे; अने तेने लीधे तम संबंधी निष्काम समागम ते प्राप्त थई शक्यो नथी, वळी दीवाळी पहेलां तेवो जोग प्राप्त थवो संभवतो नथी.

तम लिखित केटलांक पत्रोने विषे जीवादि स्वभाव अने परभावनां केटलाक प्रश्नो आवतां हतां, तेना प्रत्युत्तर ते कारणथी लखी शकाया नथी. बीजा पण जिज्ञासुओनां पत्रो आ वखतमां घणां मळ्यां छे, तेने माटे पण घणुंकरीने तेम ज थयुं छे.

हाल जे उपाधिजोग प्राप्तपणे वर्त्ते छे, ते जोगनो प्रतिबंध त्यागवानो विचार जो करीए तो तेम थई शके एम छे; तथापि ते उपाधिजोगना वेदवाथी जे प्रारब्ध निवृत्त थवानुं छे, ते तेज प्रकारे वेदवा शिवायनी बीजी इच्छा वर्त्तती नथी, एटले तेज जोगे ते प्रारब्ध निवृत्त थवा देवुं योग्य छे, एम जाणीए छैये अने तेम स्थिति छे.

शास्त्रोने विषे आ काळने अनुक्रमे क्षीणपणां योग्य कह्यो छे; अने ते प्रकारे अनुक्रमे थया करे छे. ए क्षीणपणुं मुख्य करीने परमार्थसंबंधीनुं कह्युं छे. जे काळमां अत्यंत दुलभपणे परमार्थनी प्राप्ति थाय ते काळ दुसम कहेवा योग्य छे, जो के सर्व काळने विषे परमार्थप्राप्ति जेनाथी थाय छे एवा पुरुषोनो जोग दुलभ ज छे, तथापि आवा काळने विषे तो अत्यंत दुलभ होय छे. जीवोनी परमार्थवृत्ति क्षीणपरिणामने पामती जती होवाथी ते प्रत्ये ज्ञानीपुरुषोनां उपदेशनुं बळ ओछुं थाय छे, अने तेथी परंपराए ते उपदेश पण क्षीणपणाने पामे छे, एटले परमार्थ मार्ग अनुक्रमे व्यवछेद थवा जोग काळ आवे छे.

आ काळने विषे अने तेमां पण हमणा लगभगना सैकडाथी मनुष्यनी परमार्थवृत्ति बहु क्षीणपणाने पामी छे, अने ए वात प्रत्यक्ष छे. सहजानंद स्वामीना वखत सुधी मनुष्योमां जे सरळ वृत्ति हती, ते अने आजनी सरळ वृत्ति एमां मोटो तफावत थई गयो छे. त्यांसुधी मनुष्योनी वृत्तिने विषे कंई कंई आज्ञांकितपणुं. परमार्थनी इच्छा. अने ते संबंधी निश्चयमां दृढता ए जेवां हतां तेवां आजे नथी; तेथी तो आजे घणुं क्षीणपणुं थयुं छे, जो के हजु आ काळमां परमार्थवृत्ति केवळ व्यवछेद प्राप्त थई नथी, तेम सत्पुरुषरहित भूमि थई नथी, तोपण काळ ते करतां वधारे विषम छे, बहु विषम छे; एम जाणीए छैये.

आवुं काळनुं स्वरूप जोईने मोटी अनुकंपा हृदयने विषे अखंडपणे वर्त्ते छे, जीवोने विषे कोई पण प्रकारे अत्यंत दुःखनी निवृत्तिनो उपाय एवो जे सर्वोत्तम परमार्थ. ते संबंधी वृत्ति कंई पण वर्धमानपणाने प्राप्त थाय, तो ज तेने सत्पुरुषनुं ओळखाण थाय छे, नहीं तो थतुं नथी, ते वृत्ति सजीवन थाय अने कोई पण जीवोने. घणा जीवोने परमार्थ संबंधी जे मार्ग ते प्राप्त थाय तेवी अनुकंपा अखंडपणे रह्या करे छे; तथापि तेम थवुं बहु दुलभ जाणीए छैये, अने तेनां कारणो पण उपर जणाव्यां छे.

जे पुरुषनुं दुलभपणुं चोथा काळने विषे हतुं, तेवा पुरुषनो जोग आ काळमां थाय एम थयुं छे, तथापि परमार्थसंबंधी चिंता जीवोने अत्यंत क्षीण थई गई छे, एटले ते पुरुषनुं ओळखाण थवुं अत्यंत विकट छे. तेमां पण जे गृहवासादि प्रसंगमां ते पुरुषनी स्थिति छे, ते जोई जीवने प्रतीति आववी दुलभ छे, अत्यंत दुलभ छे, अने कदापि प्रतीति आवी तो तेमनो जे प्रारब्धप्रकार हाल वर्त्ते छे, ते जोई निश्चय रहेवो दुलभ छे, अने कदापि निश्चय थाय तोपण तेनो सत्संग रहेवो दुलभ छे, अने जे परमार्थनुं मुख्य कारण ते तो ते छे.

ते आवी स्थितिमां जोई उपर जणाव्यां छे जे कारणो तेने वधारे बळवानपणे देखीए छैये अने ए वात जोई फरिफरी अनुकंपा उत्पन्न थाय छे.

ईश्वरेच्छाथी जे कोई पण जीवोनुं कल्याण वर्त्तमानमां पण थवुं सृजित हशे ते तो तेम थशे, अने ते बीजेथी नहीं पण अमथकी, एम पण अत्र मानीए छैये. तथापि जेवी अमारी अनुकंपासंयुक्त इच्छा छे तेवी परमार्थ विचारणा अने परमार्थ प्राप्ति जीवोने थाय तेवो कोई प्रकारे ओछो जोग थयो छे एम अत्र मानीए छैये. गंगायमुनादिना प्रदेशने विषे अथवा गुजरात देशने विषे जो आ देह उत्पन्न थयो होत, त्यां वर्धमानपणुं पाम्यो होत तो ते एक बळवान कारण हतुं एम जाणीए छैये; बीजुं प्रारब्धमां गृहवास बाकी न होत अने ब्रह्मचर्य वनवास होत तोतो ते बळवान कारण हतुं, एम जाणीए छैये. कदापि गृहवास बाकी छे तेम होत अने उपाधिजोगरूप प्रारब्ध न होत तो ते त्रीजुं परमार्थने बळवान कारण हतुं एम जाणीए छैये. प्रथम कह्यां तेवां बे कारणो तो थई चूक्यां छे. एटले हवे तेनुं निवारण नथी. त्रीजुं उपाधिजोगरूप जे प्रारब्ध ते शीघ्रपणे निवृत्त थाय, वेदन थाय अने ते निष्कामकरुणाना हेतुथी,—तो तेम थवुं हजु बाकी छे, तथापि ते पण हजु विचार योग्य स्थितिमां छे. एटले के ते प्रारब्धनो सहेजे प्रतीकार थई जाय एम ज इच्छानी स्थिति छे, अथवा तो विशेष उदयमां आवी जई थोडा काळमां ते प्रकारनो उदय परिसमाप्त थाय तो तेम निष्काम करुणानी स्थिति छे; अने ए बे प्रकारमां तो हाल उदासीनपणे एटले सामान्यपणे रहेवुं छे; एम आत्मसंभावना छे; अने ए संबंधीनो मोटो विचार वारंवार रह्या करे छे.

परमार्थ केवा प्रकारना संप्रदाये कहेवो ए प्रकार ज्यांसुधी उपाधि जोग परिसमाप्त नहीं थाय त्यांसुधी मौनपणामां अने अविचार अथवा निर्विचारमां राख्यो छे, अर्थात् ते विचार हाल करवा विषे उदासपणुं वर्त्ते छे.

आत्माकार स्थिति थई जवाथी चित्त घणुं करीने एक अंश पण उपाधिजोग वेदवाने योग्य नथी, तथापि ते तो जे प्रकारे वेदवुं प्राप्त थाय तेज प्रकारे वेदवुं छे, एटले तेमां समाधि छे; परंतु परमार्थसंबंधी कोई कोई जीवोने प्रसंग पडे छे, तेने ते उपाधिजोगनां कारणथी अमारी अनुकंपा प्रमाणे लाभ मळतो नथी; अने परमार्थसंबंधी कंई तम लिखितादि वार्त्ता आवे छे, ते पण चित्तमां मांड प्रवेश थाय छे, कारण के तेनो हाल उदय नथी, आथी पत्रादि प्रसंगथी तम शिवायना बीजा जे मुमुक्षु जीवो तेमने इच्छित अनुकंपाए परमार्थवृत्ति आपी शकाती नथी, ए पण चित्तने घणीवार लागी जाय छे.

चित्त बंधनवाळुं थई शकतुं नहीं होवाथी जे जीवो संसार संबंधे स्त्रियादिरूपे प्राप्त थया छे, ते जिवोनी इच्छा पण दुभववानी इच्छा थती नथी, अर्थात् ते पण अनुकंपाथी अने माबापादिना उपकारादि कारणोथी उपाधिजोगने बळवान रीते वेदीए छैये; अने जेनी जेनी जे

कामना छे ते ते प्रारब्धना उदयमां जे प्रकारे प्राप्त थवी सृजित छे, ते प्रकारे थाय त्यांसुधी निवृत्ति ग्रहण करतां पण जीव उदासीन रहे छे; एमां कोई प्रकारनुं अमारूं सकामपणुं नथी, अमे ए सर्वमां निष्काम ज छैये, एम छे, तथापि प्रारब्ध तेवा प्रकारनुं बंधन राखवा रूप उदये वर्त्ते छे; ए पण बीजा मुमुक्षुनी परमार्थवृत्ति उत्पन्न करवाने विषे रोधरूप जाणीए छैये.

ज्यारथी तमे अमने मळ्या छो, त्यारथी आ वार्त्ता के जे उपर अनुक्रमे लखी छे ते जणाववानी इच्छा हती, पण तेनो उदय ते ते प्रकारमां हतो नहीं, एटले तेम बन्युं नहीं, हमणा ते उदय जणाववा योग्य थवाथी संक्षेपे जणाव्यो छे, जे वारंवार विचारवाने अर्थे तमने लख्यो छे. बहु विचार करी सूक्ष्मपणे हृदयमां निर्धार राखवा योग्य प्रकार एमां लेखित थयेल छे. तमे अने गोशळीआ शिवाय आ पत्रनी विगत जाणवाने बीजा जोग जीव हाल तमारी पासे नथी, आटली वात स्मरण राखवा लखी छे. कोई वातमां शब्दोना संक्षेपपणाथी एम भासी शके एवुं होय के अमने कोई प्रकारनी कंई हजु संसारसुखवृत्ति छे, तो ते अर्थ फरी विचारवायोग्य छे. निश्चय छे के त्रणे काळने विषे अमारा संबंधमां ते भासवुं आरोपित जाणवायोग्य छे, अर्थात् संसार-सुखवृत्तिथी निरंतर उदासपणुं ज छे. आ वाक्यो कंई तम संबंधीनो ओछो निश्चय अम प्रत्ये छे अथवा हशे तो निवृत्त थशे एम जाणी लख्यां नथी, अन्यहेतुए लख्यां छे.

जगत्मां कोईपण प्रकारथी जेनी कोईपण जीवप्रत्ये भेददृष्टि नथी एवा श्री... **निष्काम आत्म-स्वरूपना नमस्कार प्राप्त थाय.**

"उदासीन" शब्दनो अर्थ समपणुं छे.

३२५. मुंबई. श्रावण, १९४८.

मुमुक्षुजन सत्संगमां होय तो निरंतर उल्लासित परिणाममां रही आत्मसाधन अल्पकाळमां करी शके छे, ए वार्त्ता यथार्थ छे; तेम ज सत्संगना अभावमां समपरिणति रहेवी ए विकट छे; तथापि एम करवामां ज आत्मसाधन रह्युं होवाथी गमे तेवां माठां निमित्तमां पण जे प्रकारे सम-परिणति आवे ते प्रकारे प्रवर्त्तवुं एज योग्य छे. ज्ञानीना आश्रयमां निरंतर वास होय तो सहज साधनवडे पण समपरिणति प्राप्त होय छे, एमां तो निर्विवादता छे, पण ज्यारे पूर्व कर्मनां निबंधनथी अनुकूळ नहीं एवां निमित्तमां निवास प्राप्त थयो छे, त्यारे गमे तेम करीने पण तेना प्रत्ये अद्वेष परिणाम रहे एम प्रवर्त्तवुं ए ज अमारी वृत्ति छे, अने ए ज शिक्षा छे.

सत्पुरुषनो दोष जे प्रकारे तेओ न उच्चारी शके, ते प्रकारे जो तमाराथी प्रवर्त्तवानुं बनी शके तेम होय तो विकटता वेठीने पण तेम प्रवर्त्तवुं योग्य छे. हाल अमारी तमने एवी कोई शिक्षा नथी के तमारे तेमनाथी घणी रीते प्रतिकूळ वर्त्तन करवुं पडे; कोई बाबतमां तेओ तमने बहु प्रतिकूळ गणता होय तो ते जीवनो अनादि अभ्यास छे एम जाणी सहनता राखवी ए वधारे योग्य छे.

जेनां गुणग्राम करवाथी जीव भवमुक्त होय छे, तेना गुणग्रामथी प्रतिकूळता आणी दोषभावे प्रवर्त्तवुं ए जीवने जोके महादुःखदायक छे, एम जाणीए छैये; अने तेवा प्रकारमां ज्यारे तेओनुं आवी जवुं थाय छे, त्यारे जाणीए छैये के जीवने कोई तेवां पूर्वकर्मनुं निबंधन हशे. अमने तो ते विषे अद्वेष परिणाम ज छे. अने तेमना प्रत्ये करुणा आवे छे. तमे पण ते गुणनुं अनुकरण करो अने जे प्रकारे तेओ गुणग्राम करवा योग्यना अवर्णवाद बोलवानो प्रसंग न पामे तेम योग्य मार्ग ग्रहण करो, ए भलामण छे.

अमे पोते उपाधिप्रसंगमां रह्या हता अने रह्या छैये ते परथी स्पष्ट जाणीये छैये, के ते प्रसंगमां केवळ आत्मभावे प्रवर्त्तवुं ए दुर्लभ छे. माटे निरुपाधिवाळां द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भावनुं सेवन अवश्यनुं छे. एम जाणतां छतां पण हाल तो एम ज कहीये छैये के ते उपाधि वहन करतां जतां निरुपाधिने विसर्जन न कराय एम थाय तेम कर्या रहो.

अम जेवा सत्संगने निरंतर भजे छे, तो ते तमने केम अभज्य होय ते जाणीये छैये; पण हालतो पूर्वकर्मने भजीए छैये, एटले तमने बीजो मार्ग केम बतावीए ते तमे विचारो.

एक क्षणवार पण आ संसर्गमां रहेवुं गमतुं नथी, तेम छतां घणा काळ थयां सेव्यां आवी छैये; अने हजु अमुक काळ सेववानुं धारी राखवुं पड्युं छे. अने ते ज भलामण तमने करवी योग्य मानी जेम बने तेम विनयादि साधनसंपन्न थई सत्संग, सत्शास्त्राभ्यास, अने आत्मविचारमां प्रवर्त्तवुं एम करवुं ए ज श्रेयस्कर छे.

समय मात्र पण प्रमाद करवानी तीर्थंकर देवनी आज्ञा नथी.

३२६. मुंबई. श्रावण वद. १९४८.

ते पुरुष नमन करवा योग्य छे, कीर्तन करवा योग्य छे, परमप्रेमे गुणग्राम करवा योग्य छे, फरिफरी विशिष्ट आत्मपरिणामे ध्यावन करवा योग्य छे; के जे पुरुषने द्रव्यथी, क्षेत्रथी, के काळथी अने भावथी कोई पण प्रकारनुं प्रतिबद्धपणुं वर्त्ततुं नथी.

आपनां घणां पत्रो मळ्यां छे, उपाधिजोग एवा प्रकारे रहे छे के तेना विद्यमानपणामां पत्र लखवायोग्य अवकाश रहेतो नथी, अथवा ते उपाधिने उदयरूप जाणी मुख्यपणे आराधतां तमजेवा पुरुषने पण चाहीने पत्र लखेल नथी; ते माटे क्षमा करवायोग्य छो.

चित्तने विषे जेवुं आ उपाधियोग आराधिये छैये, त्यारथी मुक्तपणुं वर्त्ते छे, तेवुं मुक्तपणुं अनुपाधिप्रसंगमां पण वर्त्ततुं नहोतुं; एवी निश्चळदशा मागशर शुद ६थी एकधाराए वर्त्ती आवी छे.

३२७. मुंबई. भादरवा शुद १ भोम. १९४८.

ॐ सत्.

तमारा वैराग्यादि विचारोवाळुं एक पत्र त्रणेक दिवस पहेलां सविस्तर मळ्युं छे. जीवने विषे वैराग्य उत्पन्न थवो ए एक मोटो गुण जाणीए छीए. अने ते साथे शम, दम, विवेकादि साधनो

अनुक्रमे उत्पन्न थवारूप जोग प्राप्त थाय तो जीवने कल्याण प्राप्ति सुलभ थाय छे, एम जाणीए छीए. (उपली लीटीमां जोग शब्द लख्यो छे तेनो अर्थ प्रसंग अथवा सत्संग एवो करवो.)

अनंतकाळ थयां जीवनुं संसारने विषे परिभ्रमण छे, अने ए परिभ्रमणने विषे एणे अनंत एवां जप, तप, वैराग्यादि साधनो कर्यां जणाय छे, तथापि जेथी यथार्थ कल्याण सिद्ध थाय छे, एवां एके साधन थई शक्यां होय एम जणातुं नथी. एवो तप, जप, के वैराग्य अथवा बीजां साधनो ते मात्र संसाररूप थयां छे; तेम थयुं ते शा कारणथी? ए वात अवश्य फरिफरी विचारवा योग्य छे. (आ स्थळने विषे कोईपण प्रकारे जप, तप, वैराग्यादि साधनो निष्फळ छे एम कहेवानो हेतु नथी, परंतु निष्फळ थयां छे, तेनो हेतु शो हशे? ते विचारवा माटे लखवामां आव्युं छे. कल्याणप्राप्ति जेने थाय छे, एवा जीवने विषे वैराग्यादि साधन तो खचीत होय छे.)

निरंतर अमारा सत्संगने विषे रहेवा संबंधीनी तमारी जे इच्छा छे, ते विषे हाल कांई लखी शकावुं अशक्य छे. तमारा जाणवामां आव्युं होवुं जोईए के अत्र अमारुं जे रहेवुं थाय छे ते उपाधिपूर्वक थाय छे, अने ते उपाधि एवा प्रकारथी छे के तेवा प्रसंगमां श्री तीर्थंकर जेवा पुरुष विषेनो निर्धार करवो होय तोपण विकट पडे, कारण के अनादि काळथी मात्र जीवने बाह्य प्रवृत्ति अथवा बाह्य निवृत्तिनुं ओळखाण छे; अने तेना आधारे ज ते सत्पुरुष, असत्पुरुष कल्पतो आवेल छे; कदापि कोई सत्संगना योगे जीवने "सत्पुरुष आ छे" एवुं जाणवामां आवे छे, तोपण पछी तेमनो बाह्य प्रवृत्तिरूप योग देखीने जोईए तेवो निश्चय रहेतो नथी. अथवा तो निरंतर वधतो एवो भक्ति भाव नथी रहेतो अने वखते तो संदेहने प्राप्त थई जीव तेवा सत्पुरुषना योगने त्यागी जेनी बाह्य निवृत्ति जणाय छे एवा असत्पुरुषने दृढाग्रहे सेवे छे; माटे निवृत्ति प्रसंग जे काळमां सत्पुरुषने वर्त्ततो होय तेवा प्रसंगमां तेमनी समीपनो वास ते जीवने विशेष हितकर जाणीए छीए; आ वात अत्यारे आथी विशेष लखवी अशक्य छे. जो कोई प्रसंगे अमारो समागम थाय तो त्यारे तमे ते विषे पूछशो अने कंई विशेष कहेवा योग्य प्रसंग हशे तो कही शकवानो संभव छे.

दीक्षा लेवा वारंवार इच्छा थती होय तोपण हाल ते वृत्ति समावेश करवी, अने कल्याण शुं? अने ते केम होय? तेनी वारंवार विचारणा अने गवेषणा करवी. ए प्रकारमां अनंतकाळ थयां भूल थती आवी छे, माटे अत्यंत विचारे पगलुं भरवुं योग्य छे.

३२८. मुंबई. भादरवा सुद ७ सोम. १९४८.

उदय जोईने उदासपणुं भजशो नहीं.

संसार भजवाना आरंभकाळ(?)थी ते आजदीनपर्यंत तम प्रत्ये जे कंई अविनय, अभक्ति अने अपराधादि दोष उपयोगपूर्वक के अनुपयोगे थया होय ते सर्वे अत्यंत नम्रपणे क्षमावुं छउं.

श्री तीर्थंकरे जेने मुख्य एवुं धर्मपर्व गणवानुं योग्य गण्युं छे, एवी संवत्सरी आ वर्ष संबंधी व्यतीत थई. कोई पण जीव प्रत्ये कोई पण प्रकारे कोई पण काळने विषे अत्यंत अल्प पण दोष करवो योग्य नथी, एवी वात जेने परमोत्कृष्टपणे निर्धार थई छे, एवां आ चित्तने नमस्कार करीए छैये, अने ते ज वाक्य मात्र स्मरण योग्य एवा तमने लख्युं छे; के जे वाक्य निःशंकपणे तमे जाणो छो.

"रविवारे तमने पत्र लखीश" एम जणाव्युं हतुं तथापि तेम थई शक्युं नथी, ते क्षमा करवा जोग छे. तमे व्यवहारप्रसंगनी विगत संबंधी पत्र लख्यो हतो, ते विगत चित्तमां उतारवा अने विचारवानी इच्छा हती, तथापि ते चित्तना आत्माकारपणांथी निष्फळपणांने प्राप्त थई छे; अने अत्यारे कंई लखवुं बनावी शकाय एम भासतुं नथी. जे माटे अत्यंत नम्रपणे क्षमा इच्छी आ पत्र परिसमाप्त करूं छउं. सहजस्वरूप

३२९. मुंबई. भादरवा शुद १० गुरु. १९४८

जे जे प्रकारे आत्मा आत्मभाव पामे ते ते प्रकार धर्मना छे. आत्मा जे प्रकारे अन्यभाव पामे ते प्रकार अन्यरूप छे; धर्मरूप नथी. तमे हाल जे निष्ठा, वचनना श्रवण पछी, अंगीकृत करी छे ते निष्ठा श्रेय जोग छे. दृढ मुमुक्षुने सत्संगे ते निष्ठादि अनुक्रमे वर्धमानपणाने प्राप्त थई आत्मस्थितिरूप थाय छे.

जीवे धर्म पोतानी कल्पना वडे अथवा कल्पनाप्राप्त अन्य पुरुष वडे श्रवण करवा जोग, मनन करवा जोग के आराधवा जोग नथी. मात्र आत्मस्थिति छे जेनी एवा सत्पुरुषथी ज आत्मा के आत्मधर्म श्रवण करवा जोग छे, यावत् आराधवा जोग छे.

३३०. मुंबई. भादरवा शुद १० गुरु. १९४८.

संसारकाळथी ते अत्र क्षण सुधीमां तम प्रत्ये कोई पण प्रकारनो अविनय, अभक्ति, असत्कार के तेवा बीजा अन्य प्रकार संबंधी कोई पण अपराध मन, वचन, कायाना परिणामथी थयो होय ते सर्व अत्यंत नम्रपणे, ते सर्व अपराधोना अत्यंत लय परिणामरूप आत्मस्थितिए करी हुं सर्व प्रकारे करी क्षमावुं छउं; अने ते क्षमाववाने योग्य छउं. तमने कोईपण प्रकारे ते अपराधादिनो अनुपयोग होय तोपण अत्यंतपणे अमारी तेवी पूर्वकाळ संबंधीनी कोई प्रकारे पण संभावना जाणी अत्यंतपणे क्षमा आपवा योग्य आत्मस्थिति करवा अत्र क्षण लघुत्वपणे विनंती छे.

३३१. मुंबई. भादरवा शुद १० गुरु. १९४८.

अत्र क्षणपर्यंत तम प्रत्ये कोई पण प्रकारे पूर्वादि काळने विषे मन, वचन, कायाना योगथी जे जे अपराधादि कंई थयुं होय ते सर्व अत्यंत आत्मभावथी विस्मरण करी क्षमा इच्छुं छउं; हवे

पछीना कोई पण काळने विषे तम प्रत्ये ते प्रकार थवो असंभवित जाणुं छउं, तेम छतां पण कोईक अनुपयोग भावे देहपर्यंतने विषे ते प्रकार क्वचित् थाय तो ते विषे पण अत्र अत्यंत नम्र परिणामे क्षमा इच्छुं छउं; अने ते क्षमारूपभाव आ पत्रने विचारतां वारंवार चिंतवी तमे पण ते सर्व प्रकार अम प्रत्येना पूर्व काळना विस्मरण करवाने योग्य छो.

३३२. मुंबई. भादरवा शुद १२ रवि. १९४८.

परमार्थ शीघ्र प्रकाश पामे तेम थवा विषे तम बनेनो आग्रह प्राप्त थयो; तेम ज व्यवहार-चिंता विषे लख्युं, अने तेमां पण सकामपणुं निवेदन कर्युं ते पण आग्रहरूपे प्राप्त थयेल छे.

हाल तो ए सर्व विसर्जन करवारूप उदासीनता वर्त्ते छे, अने ते सर्व ईश्वरेच्छाधीन सोंपवा योग्य छे. हाल ए बेय वात अमे फरी न लखीए त्यांसुधी विस्मरण करवा योग्य छे.

३३३. मुंबई भादरवा वद ३ शुक्र. १९४८.

अत्रेथी लखेलुं पत्र तमने मळवाथी थयेलो आनंद निवेदन करतां तमे दीक्षासंबंधी वृत्ति हाल क्षोभ पामवा विषेनुं लख्युं, ते क्षोभ हाल योग्य छे.

क्रोधादि अनेक प्रकारना दोषो परिक्षीण पामी गयाथी, संसार त्यागरूप दीक्षा योग्य छे, अथवा तो कोई महत् पुरुषना योगे यथा प्रसंगे तेम करवुं योग्य छे. ते शिवाय बीजा प्रकारे दीक्षानुं धारण करवुं ते सफळपणांने प्राप्त थतुं नथी; अने जीव तेवी बीजा प्रकारनी दीक्षा-रूप भ्रान्तिए ग्रस्त थई अपूर्व एवा कल्याणने चूके छे. अथवा तो तेथी विशेष अंतराय पडे एवो जोग उपार्जन करे छे. माटे हाल तो तमारो ते क्षोभ योग्य जाणीए छीए.

तमारी इच्छा अत्र समागममां आववा विषेनी विशेष छे ए अमे जाणीए छीए. तथापि हाल ते जोगनी इच्छा निरोध करवा योग्य छे, अर्थात् ते जोग बनवो अशक्य छे; अने ए खुलासो प्रथमना पत्रमां लख्यो छे ते तमे जाणी शक्या हशो. आ तरफ आववा विषेनी इच्छामां तमारा वडीलादि तरफनो जे निरोध छे ते निरोधथी हाल उपरवट थवानी इच्छा करवी योग्य नथी.

मताग्रह विषे बुद्धिने उदासीन करवी योग्य छे; अने हाल तो गृहस्थधर्मने अनुसरवुं पण योग्य छे. पोताना हितरूप जाणी के समजीने आरंभ परिग्रह सेववा योग्य नथी. अने आ परमार्थ वारंवार विचारी सद्ग्रंथनुं वांचन, श्रवण, मननादि करवां योग्य छे. **निष्काम यथायोग्य.**

३३४. मुंबई. भादरवा वद ८ बुध. १९४८.

ॐ नमस्कार.

जे जे काळे जे जे प्रारब्ध उदय आवे ते ते वेदन करवुं ए ज्ञानीपुरुषोनुं सनातन आचरण छे, अने ते ज आचरण अमने उदयपणे वर्त्ते छे; अर्थात् जे संसारमां स्नेह रह्यो

नथी ते संसारना कार्यनी प्रवृत्तिनो उदय छे, अने उदय अनुक्रमे वेदन थया करे छे. ए उदयना क्रममां कोई पण प्रकारनी हानिवृद्धि करवानी इच्छा उत्पन्न थती नथी; अने एम जाणीए छैये के ज्ञानी पुरुषोनुं पण ते सनातन आचरण छे. तथापि जेमां स्नेह रह्यो नथी, अथवा स्नेह राखवानी इच्छा निवृत्त थई छे, अथवा निवृत्त थवा आवी छे, तेवा आ संसारमां कार्यपणे कारणपणे प्रवर्त्तवानी इच्छा रही नथी, तेनाथी निवृत्तपणुं ज आत्माने विषे वर्ते छे, तेम छतां पण तेनां अनेक प्रकारनां संग प्रसंगमां प्रवर्त्तवुं पडे एवुं पूर्वे कोई प्रारब्ध उपार्जन कर्युं छे, जे समपरिणामे वेदन करीए छैये, तथापि हजु पण ते केटलाक वखत सुधी उदय जोग छे एम जाणी क्वचित् खेद पामीए छैये, क्वचित् विशेष खेद पामीए छैये. अने ते खेदनुं कारण विचारी जोतां तो परानुकंपारूप जणाय छे. हाल तो ते प्रारब्ध स्वाभाविक उदय प्रमाणे वेदन कर्या शिवाय अन्य इच्छा उत्पन्न थती नथी, तथापि ते उदयमां बीजा कोईने सुख, दुःख, राग, द्वेष, लाभ अलाभना कारणरूपे बीजाने भासीए छैये. ते भासवाने विषे लोक प्रसंगनी विचित्र भ्रांति जोई खेद थाय छे. जे संसारने विषे साक्षी कर्त्ता तरीके मनाय छे, ते संसारमां ते साक्षीए साक्षीरूप रहेवुं, अने कर्त्ता तरीके भाम्यमान थवुं ते बेधारी तरवार उपर चालवा बराबर छे.

एम छतां पण कोईने खेद, दु:ख, अलाभनुं कारण ते साक्षी पुरुष भ्रांतिगत लोकोने न भासे तो ते प्रसंगमां ते साक्षीपुरुषनुं अत्यंत विकटपणुं नथी. अमने तो अत्यंत विकटपणाना प्रसंगनो उदय छे.

एमा पण उदासीनपणुं एज सनातन धर्म ज्ञानीनो छे. (धर्म शब्द आचरणने बदले छे)

एकवार एक तणखलाना बे भाग करवानी क्रिया करी शकवानी शक्ति पण उपशम थाय त्यारे जे ईश्वरेच्छा हशे ते थशे.

अचिंत्यदशास्वरूप.

३३५. मुंबई. आशो. सुद १ बुध. १९४८.

जीवनुं कर्तृत्व, अकर्तृत्वपणुं समागमे श्रवण थई निदिध्यासन करवा योग्य छे.

वनस्पती आदिना जोगथी पारो बंधाई तेनुं रूपां वगेरे रूप थवुं ते संभवतुं नथी, तेम नथी. योग सिद्धिना प्रकारे कोई रीते तेम बनवा योग्य छे, अने ते योगना आठ अंगमांना पांच जेने प्राप्त छे तेने विषे सिद्धि जोग होय छे. आ शिवायनी कल्पना मात्र काळक्षेपरूप छे. तेनो विचार उदय आवे ते पण एक कौतुकभूत छे. कौतक आत्म परिणामने विषे योग्य नथी. पारानुं स्वाभाविक पारापणुं छे.

३३६. मुंबई. आशो. सुद ७ भोम. १९४८.

प्रगट आत्मस्वरूप अविच्छिन्नपणे भजवा योग्य छे.

वास्तविक तो एम छे के करेलां कर्म भोगव्या विना निवृत्त थाय नहीं, अने नहीं करेलुं

एवुं कंई कर्म फळ प्राप्त थाय नहीं. कोई कोई वखत अकस्मात् कोईनुं शुभ अथवा अशुभ वर अथवा शापथी थयेलुं देखवामां आवे छे, ते कंई नहीं करेलां कर्मनुं फळ नथी. कोई पण प्रकारे करेलां कर्मनुं फळ छे.

एकेंद्रियनुं एकावतारीपणुं अपेक्षाए जाणवा योग्य छे.

३३७. मुंबई. आसो. सुद १०, १९४८.

ॐ

(१)

भगवती वगेरे सिद्धांतोने विषे जे कोई कोई जीवोना भवांतरनुं वर्णन कर्युं छे, तेमां कंई संशयात्मक थवा जेवुं नथी. तीर्थंकर तो पूर्ण आत्मस्वरूप छे. परंतु जे पुरुषो मात्र योग-ध्यानादिकना अभ्यास बळवडे स्थित होय तेमांना घणा पुरुषो पण ते भवांतर जाणी शके छे; अने एम बनवुं ए कंई कल्पित प्रकार नथी. जे पुरुषने आत्मानुं निश्चयात्मक ज्ञान छे, तेने भवांतरनुं ज्ञान घटे छे, होय छे. कचित् ज्ञाननां तारतम्य क्षयोपशम भेदे तेम नथी पण होतुं, तथापि जे आत्मानुं पूर्ण शुद्धपणुं वर्त्ते छे, ते पुरुष तो निश्चय ते ज्ञानने जाणे छे, भवांतरने जाणे छे. आत्मा नित्य छे, अनुभव रूप छे, वस्तु छे, ए ए प्रकारो अत्यंतपणे दृढ थवा अर्थे शास्त्रने विषे ते प्रसंगो कहेवामां आव्या छे.

भवांतरनुं जो स्पष्ट ज्ञान कोईने थतुं न होय तो आत्मानुं स्पष्ट ज्ञान पण कोईने थतुं नथी, एम कहेवा तुल्य छे; तथापि एम तो नथी. आत्मानुं स्पष्ट ज्ञान थाय छे, अने भवांतर पण स्पष्ट भासे छे. पोताना तेम ज परना भव जाणवानुं ज्ञान कोई प्रकारे विसंवादपणाने पामतुं नथी.

प्रत्येक ठेकाणे तीर्थंकर भिक्षार्थे जतां सुवर्णवृष्टि इत्यादि थाय एम शास्त्रना कहेवानो अर्थ समजवा योग्य नथी. अथवा शास्त्रमां कहेलां वाक्योनो तेवो अर्थ थतो होय तो ते सापेक्ष छे. लोक भाषानां ए वाक्य समजवां योग्य छे. रुडापुरुषनुं आगमन कोईने त्यां थाय तो ते जेम एम कहे के "आजे अमृतना मेह वुठ्या" तो ते कहेवुं सापेक्ष छे, यथार्थ छे, तथापि शब्दना भावार्थे यथार्थ छे, शब्दथी परभारा अर्थे यथार्थ नथी; तेम ज तीर्थंकरादिकनी भिक्षा संबंधमां तेवुं छे. तथापि एम ज मानवुं योग्य छे के आत्मस्वरूपे पूर्ण एवा पुरुषना प्रभाव जोगे ते बनवुं अत्यंत संभवित छे. सर्वत्र एम बन्युं छे एम कहेवानो अर्थ नथी, एम बनवुं संभवित छे, एम घटे छे, एम कहेवानो हेतु छे. सर्व महत् प्रभावजोग पूर्ण आत्मस्वरूप ज्यां छे त्यां आधीन छे, ए निश्चयात्मक वात छे, निःसंदेह अंगीकार करवा योग्य वात छे. पूर्ण आत्मस्वरूप ज्यां वर्त्ते छे, त्यां जो सर्व महत् प्रभाव जोग वर्त्तता न होय तो पछी ते बीजे क्ये स्थळे वर्त्ते, ते विचारवा योग्य छे. तेवुं तो बीजुं कोई स्थळ संभवतुं नथी. त्यारे सर्व महत् प्रभावजोगनो अभाव थशे. पूर्ण आत्मस्वरूपनुं प्राप्त थवुं ए अभावरूप नथी, तो पछी महत् एवा प्रभावजोगनो अभाव तो क्यांथी होय? अने जो कदापि एम कहेवामां आवे के आत्मस्वरूपनुं पूर्ण प्राप्तपणुं तो घटे छे,

महत् प्रभावजोगनुं प्राप्त पणुं घटतुं नथी, तो ते कहेवुं एक विसंवाद शिवाय बीजुं कंई नथी. कारणके ते कहेनार शुद्ध आत्मस्वरूपना महत्पणाथी अत्यंत हीन एवा प्रभाव जोगने महत् जाणे छे, अंगीकार करे छे; अने ते एम सूचवे छे के ते वक्ता आत्मस्वरूपनो जाणनार नथी.

ते आत्मस्वरूपथी महत् एवुं कंई नथी. एवो आ सृष्टिने विषे कोई प्रभावजोग उत्पन्न थयो नथी, छे नहीं, अने थवानो नथी के जे प्रभावजोग पूर्ण आत्मस्वरूपने पण प्राप्त न होय; तथापि ते प्रभावजोगने विषे वर्त्तवामां आत्मस्वरूपने कंई कर्त्तव्य नथी, एम तो छे, अने जो तेने ते प्रभावजोगने विषे कंई कर्त्तव्य भासे छे तो ते पुरुष आत्मस्वरूपनां अत्यंत अज्ञानने विषे वर्त्ते छे. एम जाणीए छैये. कहेवानो हेतु एम छे के सर्व प्रकारना प्रभावजोग आत्मारूप महाभाग्य एवा तीर्थंकरने विषे घटे छे, होय छे, तथापि तेने विकाशवानो एक अंश पण तेने विषे घटतो नथी, स्वाभाविक कोई पुण्यप्रकारवशात् सुवर्णवृष्टि इत्यादि थाय एम कहेवुं असंभवित नथी, अने तीर्थंकरपदने ते बाधरूप नथी. जे तीर्थंकर छे, ते आत्मस्वरूपविना अन्य प्रभावादिने करे नहीं अने जे करे ते आत्मारूप एवा तीर्थंकर कहेवा योग्य नही; एम जाणीए छैये, एम ज छे.

जिननां कहेलां शास्त्रो जे गणाय छे, तेने विषे अमुक बोल विच्छेद गयानुं कथन छे, अने तेमां मुख्य एवा केवळज्ञानादि दश बोल छे; अने ते दश बोल विच्छेद देखाडवानो आशय आ काळने विषे "सर्वथा मुक्तपणुं न होय" एम बताववानो छे. ते दश बोल प्राप्त होय, अथवा एक बोल तेमांनो प्राप्त होय तो ते चरमशरीरी जीव कहेवो घटे एम जाणी ते वात विच्छेदरूप गणी छे. तथापि तेम एकांत ज कहेवा योग्य नथी, एम अमने भासे छे, एम ज छे. कारण के क्षायकसमकीतनो एने विषे निषेध छे, ते चरमशरीरीने ज होय एम तो घटतुं नथी अथवा तेम एकांत नथी. महाभाग्य एवा श्रेणिक क्षायकसमकीत छतां चरमशरीरी नहोता एवुं तेज जिनशास्त्रोने विषे कथन छे. जिनकल्पी विहार व्यविच्छेद एम श्वेतांबरनुं कथन छे, दिगंबरनुं कथन नथी. "सर्वथा मोक्ष थवो" एम आ काळे बने नहीं एम बेयनो अभिप्राय छे; ते पण अत्यंत एकांतपणे कही शकातो नथी. चरमशरीरीपणुं जाणीए के आ काळमां नथी, तथापि अशरीरीभावपणे आत्मस्थिति छे तो ते भावनये चरमशरीरीपणुं नहीं पण सिद्धपणुं छे; अने ते अशरीरीभाव आ काळने विषे नथी एम अत्रे कहीए तो आ काळमां अमे पोते नथी एम कहेवा तुल्य छे. विशेष शुं कहीए? ए केवळ एकांत नथी. कदापि एकांत हो तोपण आगम जेणे भाख्यां छे, तेज आशयि सत्पुरुषे करी ते गम्य करवा योग्य छे, अने तेज आत्मस्थितिनो उपाय छे.

(२)

पुनर्जन्म छे,—जरूर छे,—ए माटे हुं अनुभवथी हा कहेवामां अचळ छुं.

(३)

परम प्रेमरूप भक्ति विना ज्ञान शून्य ज छे. जे अटक्युं छे ते योग्यतानी कचाशने लीधे.

ज्ञानी पासे ज्ञान इच्छवुं ते करतां बोधस्वरूप समजी भक्ति इच्छवी ए परम फळ छे. ईश्वर कृपाकरे तेने कलियुगमां ते पदार्थनी प्राप्ति थाय. महा विकट छे.

३३८. मुंबई. आशो. वद ६. १९४८.

ॐ

(१) अत्रे आत्माकारता वर्त्ते छे. आत्मानुं आत्मस्वरूपरूपे परिणामनुं होवापणुं ते आत्माकारता कहिये छैये.

(२) जे कंई थाय छे ते थवा देवुं, न उदासीन न अनुद्यमी थवुं. न परमात्माप्रत्ये पण इच्छा करवी अने न मुंझावुं. अहंपणुं आडुं आवतुं होय तो तेनो जेटलो बने तेटलो रोध करवो. अने तेम छतां ते न टळतुं होय तो तेने ईश्वरार्पण करी देवुं. तथापि दीनपणुं न आववा देवुं. शुं थशे? एवो विचार करवो नहीं. अने जे थाय ते कर्या रहेवुं. अधिक ज्ञावां नांखवा प्रयत्न करवुं नहीं. अल्प पण भय राखवो नहीं. कर्यानो जे अभ्यास थई गयो छे ते विस्मरण कर्या रहेवुं; तो ज ईश्वर प्रसन्न थशे अने तो ज परमभक्ति पाम्यानुं फळ छे. तो ज अमारो तमारो संयोग थयो योग्य छे.

अने उपाधि विषे शुं थाय छे ते आगळ उपर जोई लईशुं. जोई लईशुं, एनो अर्थ बहु गंभीर छे. सर्वात्मा हरि समर्थ छे. महंत पुरुषोनी कृपाथी निर्बळ मति ओछी रहे छे. आपना उपाधियोग विषे जो के लक्ष रह्या करे छे, पण जे कंई सत्ता छे ते ते सर्वात्माने हाथ छे. अने **ते सत्ता निश्चयेथी निराकांक्ष तेवा ज्ञानीने ज प्राप्त होय छे.** ज्यांसुधी ते सर्वात्मा हरिनी इच्छा जेम होय तेम ज्ञानीने पण चालवुं ए आज्ञांकित धर्म छे.

उपर जे उपाधिमांथी अहंपणुं मुकवानां वचनो लख्यां छे. ते उपर आप थोडो वखत विचार करशो, त्यांज तेवी दशा थई रहे एवी आपनी मनोवृत्ति छे. फरी विज्ञापन, के उपाधि विषे जेम बने तेम निःशंकपणे रही उद्यम करवो. शुं थशे?—ए विचार मुकी देवो.

३३९. मुंबई. आशो. वद ८. १९४८.

लोकव्यापक एवा अंधकारने विषे स्वए करी प्रकाशित एवा ज्ञानीपुरुष ज तथातथ्य देखे छे. लोकनी शब्दादि कामनाप्रत्ये देखतां छतां उदासीन रही जे मात्र स्पष्टपणे पोताने देखे छे, एवा ज्ञानीने नमस्कार करीए छैये, अने ज्ञाने स्फुरित एवा आत्मभावने अत्यारे आटलुं लखी तटस्थ करीए छैये.

३४०. मुंबई. आशो. १९४८.

ॐ

(१) जे कंई उपाधि कराय छे, ते कंई स्वपणांने कारणे करवामां आवती नथी; तेम कराती नथी. जे कारणे कराय छे, ते कारण अनुक्रमे वेदवा योग्य एवुं प्रारब्ध कर्म छे. जे कंई उदय आवे ते अविसंवाद परिणामे वेदवुं एवुं जे ज्ञानीनुं बोधन छे ते अमारे विषे निश्चळ छे, एटले

ते प्रकारे वेदीए छैये; तथापि इच्छा तो एम रहे छे के अल्पकाळने विषे, एक समयने विषे जो ते उदय असत्ताने पामतो होय तो अमे आ बधामांथी उठी चाल्या जईए; एटली आत्माने मोकळाश वर्त्ते छे. तथापि निद्राकाळ, भोजन काळ तथा अमुक छूटक काळ शिवाय उपाधिनो प्रसंग रह्या करे छे, अने कंई भिन्नांतर थतुं नथी, तोपण आत्मोपयोग कोई प्रसंगे पण अप्रधानपणुं भजतो जोवामां आवे छे, अने ते प्रसंगे मृत्युना शोकथी अत्यंत अधिक शोक थाय छे, एम निःसंदेह छे.

एम होवाथी अने गृहस्थ प्रत्ययि प्रारब्ध ज्यांसुधी उदयमां वर्त्ते त्यांसुधीमां सर्वथा अयाचकपणांने भजतुं चित्त रहेवामां ज्ञानीपुरुषोनो मार्ग रहेतो होवाथी आ उपाधि भजीए छैये. जो ते मार्गनी उपेक्षा करीए तोपण ज्ञानीने विरोधीए नहीं एम छे छतां उपेक्षा थई शक्ती नथी. जो उपेक्षा करीए तो गृहस्थपणुं पण वनवासीपणे भजाय एवो आकरो वैराग्य वर्त्ते छे.

सर्वप्रकारना कर्त्तव्यने विषे उदासीन एवा अमाराथी कंई थई शकतुं होय तो ते एक ज थई शके छे के पूर्वोपार्जितनुं समतापणे वेदन करवुं; अने जे कंई कराय छे ते तेना अधारे कराय छे एम वर्त्ते छे.

(२) अमने एम आवी जाय छे के अमे जो अप्रतिबद्धपणे रही शकीए एम छैये छतां संसारना बाह्यप्रसंगने, अंतरप्रसंगने, कुटुंबादि स्नेहने भजवा इच्छता नथी, तो तम जेवा मार्गेच्छावानने ते भजवाने अत्यंत त्रास अहोरात्र केम नथी छूटतो? के जेने प्रतिबद्धपणारूप भयंकर यमनुं सहचारीपणुं वर्त्ते छे.

ज्ञानीपुरुषने मळीने जे संसारने भजे छे, तेने तीर्थंकर पोताना मार्गथी बहार कहे छे.

कदापि ज्ञानीपुरुषने मळीने संसार भजे छे, ते सर्व, तीर्थंकरना मार्गथी बहार कहेवा योग्य होय तो श्रेणिकादिकने विषे मिथ्यात्वनो संभव थाय छे अने विसंवादपणुं प्राप्त थाय छे. ते विसंवादपणांथी युक्त एवुं वचन जो तीर्थंकरनुं होय तो ते तीर्थंकर कहेवा योग्य नथी.

ज्ञानीपुरुषने मळीने जे आत्मभावे, स्वछंदपणे, कामनाए करी, रसेकरी ज्ञानीनां वचननी उपेक्षा करी, अनुपयोग परिणामी थई संसारने भजे छे, ते पुरुष तीर्थंकरना मार्गथी बहार छे, एम कहेवानो तीर्थंकरनो आशय छे.

३४१. मुंबई. आसो. १९४८.

कोई पण जातना अमारा आत्मिक बंधनने लईने अमे संसारमां रह्या नथी. स्त्रि जे छे तेनाथी पूर्वे बंधायलुं भोगकर्म निवृत्त करवुं छे. कुटुंब छे तेनुं पूर्वेनुं करेलुं करज आपी निवृत्त थवा अर्थे रह्या छैये. तनने अर्थे, धनने अर्थे, भोगने अर्थे, सुखने अर्थे, स्वार्थने अर्थे के कोई जातनां आत्मिकबंधनथी अमे संसारमां रह्या नथी. आवो जे अंतरंगनो भेद ते जे जीवने निकटपणे मोक्ष वर्त्ततुं न होय ते जीव केम समजी शके?

दुःखना भयथी पण संसारमां रहेवुं राख्युं छे एम नथी. मान अपमाननो तो कंई भेद छे ते निवृत्त थई गयो छे.

३४२. मुंबई. आसो. १९४८.

(१)

(१) जे प्रकारे अत्रे कहेवामां आव्युं हतुं, ते प्रकारथी पण सुगम एवुं ध्याननुं स्वरूप अहीं लख्युं छे.

१. निर्मळ एवा कोई पदार्थने विषे दृष्टिनुं स्थापन करवानो अभ्यास करीने प्रथम तेने अचपळ-स्थितिमां आणवी.

२. एवुं केटलुंक अचपळपणुं प्राप्त थया पछी जमणा चक्षुने विषे सूर्य अने डाबा चक्षुने विषे चंद्र स्थित छे, एवी भावना करवी.

३. ए भावना ज्यांसुधी ते पदार्थनां आकारादिनां दर्शनने आपे नही त्यांसुधी सुदृढ करवी.

४. तेवी सुदृढता थया पछी चंद्रने जमणा चक्षुने विषे अने सूर्यने वाम चक्षुने विषे स्थापना करवा.

५. ए भावना ज्यांसुधी ते पदार्थनां आकारादि दर्शनने आपे नहीं त्यांसुधी सुदृढ करवी. (आ जे दर्शन कह्युं छे, ते भास्यमानदर्शन समजवुं.)

६. ए बे प्रकारनी उलट सुलट भावना सिद्ध थये भृकुटीना मध्यभागने विषे ते बन्नेनुं चिंतन करवुं.

७. प्रथम ते चिंतन दृष्टि उघाडी राखी करवुं.

८. घणा प्रकारे ते चिंतन दृढ थवा पछी दृष्टि बंध राखवी. ते पदार्थनां दर्शननी भावना करवी.

९. ते भावनाथी दर्शन सुदृढ थया पछी ते बन्ने पदार्थो अनुक्रमे हृदयने विषे एक अष्टदल-कमळनुं चिंतन करी स्थापित करवा.

१०. हृदयने विषे एवुं एक अष्टदलकमळ मानवामां आव्युं छे, तथापि ते विमुखमुखे रह्युं छे एम मानवामां आव्युं छे, जेथी सन्मुखमुखे तेने चितववुं, अर्थात् मुलटुं चिंतववुं.

११. ते अष्टदलकमळने विषे प्रथम चंद्रना तेजने स्थापन करवुं, पछी सूर्यना तेजने स्थापन करवुं, अने पछी अखंड दिव्याकार एवी अग्निनी ज्योतिनुं स्थापन करवुं.

१२. ते भाव दृढ थये पूर्ण छे जेनुं ज्ञान, दर्शन अने आत्मचारित्र एवा श्री वीतरागदेव तेनी प्रतिमा महातेजोमय स्वरूपे तेने विषे चिंतववी.

१३. ते परम दिव्य प्रतिमा नहीं बाळ, युवा अने वृद्ध एवां दिव्यस्वरूपे चिंतववी.

१४. संपूर्ण ज्ञान, दर्शन उत्पन्न थवाथी स्वरूपसमाधिने विषे श्री वीतरागदेव अत्र छे, एम भाववुं.

१५. स्वरूपसमाधिने विषे स्थित एवा ते वीतराग आत्माना स्वरूपमां तदाकार ज छे, एम भाववुं.

१६. तेमनां मूर्धस्थानने विषेथी ते वखते ॐकारनो ध्वनि थया करे छे एम भाववुं.

१७. ते भावनाओ दृढ थये ते ॐकार सर्व प्रकारनां वक्तव्य ज्ञानने उपदेशे छे, एम भाववुं.

१८. जे प्रकारना सम्यक्मार्गे करी वीतरागदेव वीतराग निष्पन्नताने पाम्या एवुं ज्ञान ते उपदेशनुं रहस्य छे. एम चिंतवतां चिंतवतां ते ज्ञान ते शुं छे एम भाववुं.

१९. ते भावना दृढ थया पछी तेमणे जे द्रव्यादि पदार्थो कह्या छे, तेनुं भावन करी आत्माने स्वस्वरूपमां चिंतववो. सर्वांग चिंतववो.

(२) ध्यानना घणा घणा प्रकार छे, ए सर्वमां श्रेष्ठ एवुं तो आत्मा जेमां मुख्यपणे वर्त्ते छे, ते ध्यान कहेवाय छे; अने ए ज आत्मध्याननी प्राप्ति घणुं करीने आत्मज्ञाननी प्राप्ति विना थती नथी, एवुं जे आत्मज्ञान ते यथार्थ बोधनी प्राप्ति शिवाय उत्पन्न थतुं नथी. ए यथार्थ बोधनी प्राप्ति घणुं करीने क्रमे करीने घणा जीवोने थाय छे, अने तेनो मुख्य मार्ग ते बोधस्वरूप एवा ज्ञानी पुरुषनो आश्रय के संग अने तेने विषे बहुमान, प्रेम ए छे. ज्ञानी पुरुषनो तेवो तेवो संग जीवने अनंतकाळमां घणीवार थई गयो छे, तथापि आ पुरुष ज्ञानी छे, माटे हवे तेनो आश्रय ग्रहण करवो ए ज कर्त्तव्य छे, एम जीवने आव्युं नथी अने ते ज कारण जीवने परिभ्रमणनुं थयुं छे, एम अमने तो दृढ करीने लागे छे.

(३) ज्ञानी पुरुषनुं ओळखाण नहीं थवामां घणुं करीने जीवना त्रण मोटा दोष जाणीए छैये.

(१) एक तो हुं जाणुं छउं, हुं समजुं छउं एवा प्रकारनुं जे मान जीवने रह्या करे छे ते मान.

(२) बीजुं, परिग्रहादिकने विषे ज्ञानी पुरुषपर राग करतां पण विशेष राग.

(३) त्रीजुं, लोकभयने लीधे, अपकीर्त्तिभयने लीधे, अने अपमानभयने लीधे ज्ञानीथी विमुख रहेवुं, तेना प्रत्ये जेवुं विनयान्वित थवुं जोईए तेवुं न थवुं.

ए त्रण कारणो जीवने ज्ञानीथी अजाण्यो राखे छे; ज्ञानीने विषे पोता समान कल्पना रह्या करे छे; पोतानी कल्पना प्रमाणे ज्ञानीना विचारनुं, शास्त्रनुं तोलन करवामां आवे छे; थोडुं पण ग्रंथसंबंधी वांचनादि ज्ञान मळवाथी घणा प्रकारे ते दर्शाववानी जीवने इच्छा रह्या करे छे, ए वगेरे जे दोष ते उपर जणाव्या एवा जे त्रण दोष तेने विषे शमाय छे; अने ए त्रणे दोषनुं उपादान कारण एवो तो एक 'स्वछंद' नामनो महादोष छे; अने तेनुं निमित्तकारण असत्संग छे.

जेने तमारा प्रत्ये तमने परमार्थनी कोई प्रकारे कंई पण प्राप्ति थाओ ए हेतु शिवाय बीजी स्पृहा नथी, एवो हुं ते आ स्थळे स्पष्ट जणाववा इच्छुं छुं, अने ते ए के उपर जणावेला दोषो जे विषे हजु तमने प्रेम वर्त्ते छे; हुं जाणुं छउं, हुं समजुं छउं, ए दोष घणीवार वर्त्तवामां प्रवर्त्ते छे; असार एवा परिग्रहादिकने विषे पण महत्तानी इच्छा रहे छे, ए वगेरे जे दोषो ते, ध्यान ज्ञान ए सर्वेनुं कारण जे ज्ञानी पुरुष अने तेनी आज्ञाने अनुसरवुं तेने आडा आवे छे. माटे जेम बने तेम आत्मवृत्ति करी तेने ओछा करवानुं प्रयत्न करवुं अने लौकिक भावनाना प्रतिबंधथी उदास थवुं ए ज कल्याणकारक छे, एम जाणीए छैये.

(२)

शरीरने विषे आत्मभावना प्रथम थती होय तो थवा देवी, क्रमे करी प्राणमां आत्मभावना करवी, पछी इंद्रियोमां आत्मभावना करवी, पछी संकल्प विकल्परूप परिणाममां आत्मभावना करवी, पछी स्थिर ज्ञानमां आत्मभावना करवी. त्यां सर्वप्रकारनी अन्यालंबनरहित स्थिति करवी.

(३)

प्राण, वाणी, रस. } सोहं अनहद } तेनुं ध्यान करवुं.

३४३. वि. सं. १९४८. आश्विन.

* हे परमकृपाळु देव! जन्म, जरा, मरणादि सर्व दुःखोनो अत्यंत क्षय करनारो एवो वीतराग पुरुषनो मूळमार्ग आप श्रीमदे अनंत कृपा करी मने आप्यो, ते अनंत उपकारनो प्रतिउपकार वाळवा हुं सर्वथा असमर्थ छुं; वळी आप श्रीमत् कंई पण लेवाने सर्वथा निस्पृह छो; जेथी हुं मन, वचन, कायानी एकाग्रताथी आपना चरणारविन्दमां नमस्कार करूं छुं. आपनी परमभक्ति अने वीतराग-पुरुषना मूळधर्मनी उपासना मारा हृदयने विषे भवपर्यंत अखंड जाग्रत रहो एटलुं मागुं छुं ते सफळ थाओ. ॐ शांतिः शांतिः शांतिः.

३४४. विक्रम संवत् १९४८.

भववासी मूढ दशा.

(१)
रविके उद्योत अस्त होत दिन दिन प्रति,
अंजुलीके जीवन ज्यों, जीवन घटतु है;
कालके ग्रसत छिन छिन, होत छीन तन,
औरके चलत मानो काठसो कटतु है;
एते परि मूरख न खोजै परमारथको,
स्वारथके हेतु भ्रम भारत ठटतु है;
लग्यो फिरै लोगनिसों, पग्यो परि जोगनिसों,
विषै रस भोगनिसों, नेकु न हटतु है. १.

(२)
जैसे मृग मत्त वृषादित्यकी तपति मांही,
तृषावंत मृषाजल कारण अटतु है;
तैसे भववासी मायाहीसों हित मानि मानि,
ठानिठानि भ्रम भूमि नाटक नटतु है;
आगेकों ढुंकत धाय पाछे बछरा चराय,
जैसे दृगहीन नर जेवरी वटतु है;
तैसे मूढ चेतन सुकृत करतूति करै,
रोवत हसत फल खोवत खटतु है. २. (समयसार.)

* प्रणिपात स्तुति.

३४५. मुंबई. १९४८.

संसारमां सुख शुं छे? के जेना प्रतिबंधमां जीव रहेवानी इच्छा करे छे.

३४६. मुंबई. १९४८.

किं बहुणा इह? जह जह रागा दोषा बहु विलयंति,
तह तह वटीअवं, एसा आणा जीणंदाणम्.

केटलुंक कहिये? जेम जेम आ राग दोषनो नाश विशेष करी थाय ते ते प्रकारे प्रवर्त्तवुं ए ज आज्ञा जिनेश्वर देवनी छे.

३४७. मुंबई. वि. सं. आश्विन. १९४८.

(१)

जे पदार्थमांथी नित्य व्यय विशेष थाय अने आवृत्ति ओछी होय ते पदार्थ क्रमे करी पोतापणानो त्याग करे छे; अर्थात् नाश पामे छे, एवो विचार राखी आ व्यवसायनो प्रसंग राखवा जेवुं छे.

पूर्वे उपार्जित करेलुं एवुं जे कंई प्रारब्ध छे ते वेदवा शिवाय बीजो प्रकार नथी, अने योग्य पण ते रीते छे एम जाणी जे जे प्रकारे जे कांई प्रारब्ध उदय आवे छे ते समपरिणामथी वेदवां घटे छे, अने ते कारणथी आ व्यवसाय प्रसंग घटे छे.

चित्तमां कोई रीते ते व्यवसायनुं कर्त्तव्यपणुं नहीं जणातां छतां ते व्यवसाय मात्र खेदनो हेतु छे, एवो परमार्थ निश्चय छतां पण प्रारब्धरूप होवाथी, सत्संगादि योगने अप्रधानपणे वेदवो पडे छे. ते वेदवा विषे इच्छा-निरीच्छा नथी; पण आत्माने आ अफळ एवी आ प्रवृत्ति संबंध देखी खेद थाय छे अने ते विषे वारंवार विचार रह्या करे छे.

(२)

इंद्रियना विषयरूपी क्षेत्रनी जमीन जीतवाने आत्मा असमर्थपणुं बतावे छे अने आखी पृथ्वी जीतवामां समर्थपणुं धारे छे, ए केवुं आश्चर्यरूप छे?

प्रवृत्तिने आडे आत्मा निवृत्तिनो विचार करी शकतो नथी, एम कहेवुं ए मात्र बहानुं छे. जो थोडो समय पण आत्मा प्रवृत्ति छोडी प्रमाद रहित हमेशां निवृत्तिनो विचार करे, तो तेनुं बळ प्रवृत्तिमां पण पोतानुं कार्य करी शके छे. कारण दरेक वस्तुनो पोताना वधता ओछा बळवानपणाना प्रमाणमां पोतानुं कार्य करवानो स्वभाव छे. मादक चीज बीजा खोराक साथे पोताना असलना स्वभाव परिणमवाने भुली जती नथी, तेम ज्ञान पण पोतानो स्वभाव भुलतुं नथी. माटे दरेक जीवे प्रमाद रहित, योग्य काळ, निवृत्ति मार्गनो विचार निरंतर करवो जोईए.

(३)

वृत्त संबंधी:—

दरेक जीवे वृत्त लेवुं होय तो स्पष्टाईनी साथे बीजानी साक्षीए लेवुं. तेमां स्वेच्छाए वर्त्तवुं

नहीं. वृत्तमां रही शकतो आगार राख्यो होय अने कारण विशेषने लईने वस्तुनो उपयोग करवो पडे तो तेम करवामां अधिकारी पोते न बनवुं. ज्ञानीनी आज्ञा प्रमाणे वर्त्तवुं. नहीं तो तेमां मोळा पडी जवाय छे; अने वृत्तनो भंग थाय छे.

(४)

मोह-कषाय:—

दरेक जीवनी अपेक्षाए ज्ञानीए क्रोध, मान, माया अने लोभ एम अनुक्रम राख्यो छे. ते क्षय थवानी अपेक्षाए छे.

पहेलो कषाय जवाथी अनुक्रमे बीजा कषायो जाय छे. अने अमुक अमुक जीवोनी अपेक्षाए मान, माया, लोभ अने क्रोध एम क्रम राखेल छे, ते देश, काळ, क्षेत्र जोईने. प्रथम जीवने बीजाथी उंचो मानवा मान थाय छे. ते अर्थे छळकपट करे छे; अने तेथी पैसा मेळवे छे; अने तेम करवामां विघ्न करनार उपर क्रोध करे छे. एवी रीते कषायनी प्रकृतीओ अनुक्रमे बंधाय छे, जेमां लोभनी एटली बळवत्तर मीठाश छे, के तेमां जीव मान पण भुली जाय छे, ने तेनी दरकार नथी करता; माटे मानरूपी कषाय ओछो करवाथी अनुक्रमे बीजा एनी मेळे ओछा थई जाय छे.

(५)

आस्था तथा श्रद्धा:—

दरेक जीवे जीवना अस्तित्वथी ते मोक्ष सुधीनी पूर्णपणे श्रद्धा राखवी. एमां जरा पण शंका राखवी नहीं. आ जग्याए अश्रद्धा राखवी ते जीवने पतित थवानुं कारण छे, अने ते एवुं स्थानक छे के त्यांथी अत्रे पडवाथी कांई स्थिति रहेती नथी.

सित्तेर कोटाकोटि सागरोपम स्थिति अंतर्मुहूर्त्तमां बंधाय छे; जेने लईने जीवने असंख्याता भव भ्रमण करवां पडे छे.

चारित्र मोहनो लटक्यो ते ठेकाणे आवे छे, पण दर्शन मोहनो पड्यो ठेकाणे आवतो नथी. कारण, समजवा फेर थवाथी करवा फेर थाय छे. वीतरागरूप ज्ञानीनां वचनमां अन्यथापणुं होवानो संभव नथी. तेना अवलंबने रही अमृत रेड्युं होय एवी रीते श्रद्धाने ओघे पण न्यून न करवी. ज्यारे ज्यारे शंका थवानो प्रसंग आवे त्यारे जीवे विचारवुं के तेमां पोतानी भुल ज थाय छे. वीतराग पुरुषोए ज्ञान जे मतिथी कह्युं छे, ते मति आ जीवमां छे नहीं; अने आ जीवनी मति तो शाकमां मीठुं ओछुं पड्युं होय तो तेटलामां ज रोकाई जाय छे. तो पछी वीतरागना ज्ञाननी मतिनो मुकाबलो क्यांथी करी शके? तेथी बारमा गुणस्थानकना अंतसुधी पण जीवे ज्ञानीनुं अवलंबन लेवुं एम कह्युं छे.

अधिकारी नहीं छतां पण उंचा ज्ञाननो उपदेश करवामां आवे छे ते मात्र आ जीवे पोताने ज्ञानी तथा डाह्यो मानी लीधेलो होवाथी तेनुं मान गाळवाना हेतुथी अने नीचेना स्थानकेथी वातो कहेवामां आवे छे ते मात्र तेवो प्रसंग प्राप्त थये नीचे ने नीचे ज रहे.

वर्ष २६ मुं.

३४८. मुंबई. कार्त्तिक शुद १९४९.

जिनागममां आ काळने 'दुसम' एवी संज्ञा कही छे, ते प्रत्यक्ष देखाय छे, केमके दुसम शब्दनो अर्थ दुःखे करीने प्राप्त थवायोग्य एवो थाय छे. ते दुःखे करीने प्राप्त थवा योग्य तो एवो एक परमार्थमार्ग मुख्यपणे कही शकाय; अने तेवी स्थिति प्रत्यक्ष जोवामां आवे छे. जोके परमार्थ मार्गनुं दुलभपणुं तो सर्व काळने विषे छे, पण आवा काळनेविषे तो विशेष करीने काळ पण दुलभपणानां कारणरूप छे.

अत्र कहेवानो हेतु एवो छे के घणुं करी आ क्षेत्रे वर्त्तमान काळमां पूर्वे जेणे परमार्थ मार्ग आराध्यो छे, ते देह धारण न करे. अने ते सत्य छे, केमके जो तेवा जीवोनो समूह देहधारीपणे आ क्षेत्रे वर्त्ततो होत तो तेमने तथा तेमना समागममां आवनारा एवा घणा जीवोने परमार्थ मार्गनी प्राप्ति सुखे करीने थई शकती होत; अने तेथी आ काळने दुसम कहेवानुं कारण रहेत नहीं. आ रीते पूर्वाराधक जीवोनुं अल्पपणुं ए आदि छतां पण वर्त्तमानकाळने विषे जो कोई पण जीव परमार्थ मार्ग आराधवा इच्छे तो अवश्य आराधी शके, केमके दुःखे करीने पण आ काळने विषे परमार्थ मार्ग प्राप्त थाय, एम पूर्व ज्ञानीओनुं कथन छे.

सर्व जीवने वर्त्तमानकाळमां मार्ग दुःखे करीने ज प्राप्त थाय, एवो एकांत अभिप्राय विचारवायोग्य नथी, घणुं करीने तेम बने एवो अभिप्राय समजवायोग्य छे. तेनां घणां कारणो प्रत्यक्ष देखाय छे.

(१) प्रथम कारण उपर दर्शाव्युं ते के पूर्वनुं घणुं करीने आराधकपणुं नहीं ते.

(२) बीजुं कारण तेवुं आराधकपणुं नहीं तेने लीधे वर्त्तमानदेहे ते आराधकमार्गनी रीति पण प्रथम समजवामां न होय, तेथी अनाराधकमार्गने आराधकमार्ग मानी लई जीवे प्रवृत्ति करी होय छे.

(३) त्रीजुं कारण घणुं करीने क्यांक सत्समागम अथवा सद्गुनो योग बने, अने ते पण क्वचित् बने.

(४) चोथुं कारण असत्संग आदि कारणोथी जीवने सद्गुरुवादिकनुं ओळखाण थवुं पण दुष्कर वर्त्ते छे, अने घणुं करीने असद्गुरुवादिने विषे सत्य प्रतीति मानी त्यांज रोकाई रहे छे.

(५) पांचमुं कारण क्वचित् सत्समागमनो योग बने तोपण बळ, वीर्यादिनुं एवुं शिथिळपणुं के जीव तथारूप मार्ग ग्रहण न करी शके अथवा न समजी शके; अथवा असत्समागमादि के पोतानी कल्पनाथी मिथ्याने विषे सत्य पणे प्रतीति करी होय.

घणुं करीने वर्त्तमानमां कां तो शुष्कक्रियाप्रधानपणामां जीवे मोक्षमार्ग कल्प्यो छे, अथवा बाह्यक्रिया अने शुद्ध व्यवहारक्रियाने उत्थापवामां मोक्षमार्ग कल्प्यो छे; अथवा स्वमति-कल्पनाए अध्यात्म ग्रंथो वांची कथन मात्र अध्यात्म पामी मोक्षमार्ग कल्प्यो छे. एम कल्पायाथी जीवने सत्समागमादि हेतुमां तो ते मान्यतानो आग्रह आडो आवी परमार्थ पामवामां स्थंभ-भूत थाय छे.

जे जीवो शुष्कक्रियाप्रधानपणामां मोक्षमार्ग कल्पे छे, ते जीवोने तथारूप उपदेशनुं पोषण पण रह्या करे छे. ज्ञान, दर्शन, चारित्र अने तप एम मोक्षमार्ग चार प्रकारे कह्यो छतां प्रथमनां बे पद तो तेमणे विसार्या जेवुं होय छे, अने चारित्र शब्दनो अर्थ वेष तथा मात्र बाह्य विरतिमां समज्या जेवुं होय छे. तप शब्दनो अर्थ मात्र उपवासादि व्रतनुं करवुं; ते पण बाह्य संज्ञाथी तेमां समज्या जेवुं होय छे; वळी कचित् ज्ञानदर्शन पद कहेवां पडे तो त्यां लौकिक कथन जेवा भावोनां कथनने ज्ञान अने तेनी प्रतीति अथवा ते कहेनारनी प्रतीतिने विषे दर्शन शब्दनो अर्थ समजवा जेवुं रहे छे.

जे जीवो बाह्यक्रिया (एटले दानादि) अने शुद्ध व्यवहारक्रियाने उत्थापवामां मोक्ष मार्ग समजे छे, ते जीवो शास्त्रोना कोई एक वचनने अणसमजणभावे ग्रहण करीने समजे छे. दानादि क्रिया जो कोई अहंकारादिथी, निदानबुद्धिथी के ज्यां तेवी क्रिया न संभवे एवां छठ्ठा गुण स्थानादि स्थाने करे तो ते संसारहेतु छे, एम शास्त्रोनो मूळ आशय छे, पण समूळगी दानादि क्रिया उत्थापवानो शास्त्रोनो हेतु नथी; ते मात्र पोतानी मतिकल्पनाथी निषेधे छे. तेम ज व्यवहार बे प्रकारना छे, एक परमार्थमूळहेतु व्यवहार अने बीजो व्यवहाररूप व्यवहार. पूर्वे आ जीवे अनंतीवार कर्या छतां आत्मार्थ थयो नहीं एम शास्त्रोमां वाक्यो छे. ते वाक्य ग्रहण करी सचोडो व्यवहार उत्थापनारा पोते समज्या एवुं माने छे, पण शास्त्रकारे तो तेवुं कशुं कह्युं नथी. जे व्यवहार परमार्थहेतुमूळ व्यवहार नथी, अने मात्र व्यवहारहेतु व्यवहार छे, तेना दुराग्रहने शास्त्रकारे निषेध्यो छे. जे व्यवहारनुं फळ चार गति थाय ते व्यवहार व्यवहारहेतु कही शकाय, अथवा जे व्यवहारथी आत्मानी विभाव दशा जवा योग्य न थाय ते व्यवहारने व्यवहारहेतु व्यवहार कहेवाय, एनो शास्त्रकारे निषेध कर्यो छे, ते पण एकांते नहीं; केवळ दुराग्रहथी अथवा तेमां ज मोक्षमार्ग माननारने ए निषेधथी साचा व्यवहार उपर लाववा कर्यो छे. अने परमार्थहेतुमूळ व्यवहार शम, संवेग, निर्वेद, अनुकंपा, आस्था अथवा सद्गुरु, सत्शास्त्र अने मन वचनादि समिति तथा गुप्ति तेनो निषेध कर्यो नथी अने तेनो जो निषेध करवा योग्य होय तो शास्त्रो उपदेशीने बाकी शुं समजावा जेवुं रहेतुं हतुं के शुं साधनो कराववानुं जणाववुं बाकी रहेतुं हतुं के शास्त्रो उपदेश्यां? अर्थात् तेवा व्यवहारथी परमार्थ पमाय छे, अने अवश्य जीवे तेवो व्यवहार ग्रहण करवो के जेथी परमार्थ पामशे एम शास्त्रोनो आशय छे. शुष्कअध्यात्मी अथवा तेना प्रसंगी ते आशय समज्या विना ते व्यवहारने उत्थापी पोताने तथा परने दुर्लभबोधीपणुं करे छे.

शम, संवेगादि गुणो उत्पन्न थये, अथवा वैराग्य विशेष, निष्पक्षपातता थये, कषायादि पातळां पड्ये तथा कंई पण प्रज्ञाविशेषथी समज्यानी योग्यता थये जे सद्गुरुगमे समजवा योग्य अध्यात्मग्रंथो, त्यांसुधी घणुं करी शस्त्र जेवा छे, ते पोतानी कल्पनाए जेम तेम वांची लई, निर्धारी लई, तेवो अंतर्भेद थयाविना अथवा दशा फर्याविना, विभाव गयाविना पोताने विषे ज्ञान कल्पे छे, अने क्रिया तथा शुद्ध व्यवहाररहित थई वर्त्ते छे, एवो त्रीजो प्रकार शुष्कअध्यात्मीनो छे. ठामठाम जीवने आवा योग बाझे तेवुं रह्युं छे, अथवा तो ज्ञान रहित गुरु के परिग्रहादि इच्छक गुरुओ, मात्र पोताना मान पूजादिनी कामनाए फरता एवा, जीवोने अनेक प्रकारे अवळे रस्ते चडावीदे छे; अने घणुं करीने क्वचित् ज एवुं नहीं होय. जेथी एम जणाय छे के काळनुं दुसमपणुं छे.

आ दुसमपणुं लख्युं छे ते जीवने पुरुषार्थ रहित करवा अर्थे लख्युं नथी, पण पुरुषार्थ-जागृतिअर्थे लख्युं छे.

अनुकूळ संयोगमां तो जीवने कंईक ओछी जागृति होय तोपण वखते हानि न थाय, पण ज्यां आवा प्रतिकूळ योग वर्त्तता होय त्यां अवश्य मुमुक्षु जीवे वधारे जाग्रत रहेवुं जोईए, के जेथी तथारूप पराभव न थाय; अने तेवा कोई प्रवाहमां न तणाई जवाय.

वर्त्तमानकाळ दुसम कह्यो छे छतां तेने विषे अनंत भवने छेदी मात्र एक भव बाकी राखे एवुं एकावतारीपणुं प्राप्त थाय एवुं पण छे, माटे विचारवान जीवे ते लक्ष राखी, उपर कह्या तेवा प्रवाहोमां न पडतां यथाशक्ति वैराग्यादि अवश्य आराधी सत्गुरुनो योग प्राप्त करी कषायादि दोष छेद करवा वाळो एवो अने अज्ञानथी रहित थवानो सत्य मार्ग प्राप्त करवो. मुमुक्षु जीवमां शमादि कह्या ते गृणो अवश्य संभवे छे; अथवा ते गुणोविना मुमुक्षुता न कही शकाय.

नित्य तेवो परिचय राखतां, ते ते वात श्रवण करतां, विचारतां फरिफरीने पुरुषार्थ करतां ते मुमुक्षुता उत्पन्न थाय छे. ते मुमुक्षुता उत्पन्न थये जीवने परमार्थ मार्ग अवश्य समजाय छे.

३४९. मुंबई. कार्तिक वद ९, १९४९.

ओछो प्रमाद थवानो उपयोग ए जीवने मार्गना विचारमां स्थिति करावे छे, अने विचार मार्गमां स्थिति करावे छे, ए वात फरिफरी विचारी ते प्रयत्न त्यां वियोगे पण कोई प्रकारे करवुं घटे छे. ए वात् भूलव जोग्य नथी.

३५०. मुंबई. कार्तिक वद १२ बुध. १९४९.

* "पुनर्जन्मछे—जरूर छे. ए माटे हुं अनुभवथी हा कहेवामां अचळ छउं" ए वाक्य पूर्व भवना कोई जोगनुं स्मरण थती वखते सिद्ध थयेलुं लख्युं छे. जेने पुनर्जन्मादि भाव कर्या छे, ते पदार्थने कोई प्रकारे जाणीने ते वाक्य लखायुं छे.

३५१. मुंबई. मागशर वद ९ सोम. १९४९.

(१) उपाधि वेदवा माटे जोईतुं कठिनपणुं मारामां नथी, एटले उपाधिथी अत्यंत निवृत्तिनी इच्छा रह्या करे, तथापि उदयरूप जाणी ते यथाशक्ति सहन थाय छे.

* जुओ अंक ३३७ (२).

परमार्थनुं दुःख मळ्या छतां संसारनुं प्रासंगिक दुःख रह्या करे छे; अने ते दुःख पोताना इच्छादि कारणनुं नथी, पण बीजानी अनुकंपा तथा उपकारादिनां कारणनुं रहे छे. अने ते विटंबना विषे चित्त क्यारेक क्यारेक विशेष उद्वेग पामी जाय छे.

आटला लेख उपरथी ते उद्वेग स्पष्ट नहीं समजाय, केटलाक अंशे तमने समजाई शकशे. ए उद्वेग शिवाय बीजुं कंई दुःख संसार प्रसंगनुं पण जणातुं नथी. जेटला प्रकारना संसारना पदार्थो छे ते सर्वमां जो अस्पृहापणुं होय अने उद्वेग रहेतो होय तो ते अन्यनी अनुकंपा के उपकार के तेवां कारणनो होय एम मने निश्चयपणे लागे छे.

ए उद्वेगने लीधे क्यारेक चक्षुमां आंसु आवी जाय छे. अने ते बधां कारणने प्रत्ये वर्त्तवानो मार्ग ते अमुक अंशे परतंत्र देखाय छे. एटले समान उदासीनता आवी जाय छे.

ज्ञानिना मार्गनो विचार करतां जणाय छे, के कोई पण प्रकारे मूर्च्छापात्र आ देह नथी, तेने दुःखे शोचवा योग्य आ आत्मा नथी. आत्माने आत्म–अज्ञाने शोचवुं ए शिवाय बीजो शोच तेने घटतो नथी. प्रगट एवा यमने समीप देखतां छतां जेने देहने विषे मूर्च्छा नथी वर्त्तती ते पुरुषने नमस्कार छे. एज वात चिंतवी राखवी अमने तमने प्रत्येकने घटे छे.

देह ते आत्मा नथी. आत्मा ते देह नथी. घडाने जोनार जे घडादिथी भिन्न छे, तेम देहनो जोनार, जाणनार एवो आत्मा ते देहथी भिन्न छे, अर्थात् देह नथी.

विचार करतां ए वात प्रगट अनुभवसिद्ध थाय छे, तो पछी ए भिन्न देहनां तेना स्वाभाविक क्षय वृद्धि रूपादि परिणाम जोई हर्ष शोकवान थवुं कोई रीते घटतुं नथी; अने अमने तमने ते निर्धार करवो, राखवो घटे छे, अने ए ज्ञानिना मार्गनो मुख्य ध्वनि छे.

(२) वेपारमां कोई यांत्रिक वेपार सूजे तो हवेना काळमां कंई लाभ थवो संभवे छे.

३५२. मुंबई. मागशर वद १३ शनि. १९४९.

भावसार खुशालरायजीए एक पांच मिनिटना मंदवाडमां देह त्याग्यो छे. संसारने विषे उदासीन रह्या शिवाय बीजो कोई उपाय नथी.

३५३. मुंबई. महा सुद ९ गुरु. १९४९.

ॐ

तमो सर्व मुमुक्षुजनप्रत्ये नम्रपणे यथायोग्य प्राप्त थाय. निरंतर ज्ञानीपुरुषनी सेवानी इच्छावान एवा अमे छैये, तथापि आ दुषम काळने विषे तो तेनी प्राप्ति परम दुषम देखीए छैये, अने तेथी ज्ञानीपुरुषना आश्रयने विषे स्थिर बुद्धि छे जेनी एवा मुमुक्षुजनने विषे सत्संगपूर्वक भक्तिभावे रहेवानी प्राप्ति ते महा भाग्यरूप जाणीए छैये; तथापि हाल तो तेथी विपर्यय प्रारब्धोदय वर्त्ते छे. सत्संगनो लक्ष अमारा आत्मा विषे वसे छे, तथापि उदयाधीन स्थिति छे अने ते एव परिणामे हाल वर्त्ते छे के तम मुमुक्षुजननां पत्रनी पहोंच मात्र विलंबेथी अपाय छे. गमे ते स्थितिमां पण अपराधयोग्य परिणाम नथी.

३५४.　　　　मुंबई. महा वद ११ रवि. १९४९.

कोई माणस आपणे विषे कंई जणावे त्यारे ते गंभीर मनथी बनतां सुधी सांभळ्या राखवुं, एटलुं मुख्य काम छे. ते वात बराबर छे के नहीं ए जाण्या पहेलां कंई हर्ष–खेद जेवुं होतुं नथी.

मारी चित्तवृत्ति विषे क्यारेक क्यारेक लखाय छे, तेनो अर्थ परमार्थ उपर लेवा योग्य छे; अने ए लखवानो अर्थ कंई व्यवहारमां माठां परिणामवाळो देखावो योग्य नथी.

थयेला संस्कार मटवा दुर्लभ होय छे. कंई कल्याणनुं कार्य थाय के चिंतन थाय ए साधननुं मुख्य कारण छे. बाकी एवो विषय कोई नथी के जेने वांसे उपाधि तापे दीनपणे तपवुं योग्य होय अथवा एवो कोई भय राखवा योग्य नथी के जे मात्र आपणने लोकसंज्ञाथी रहेतो होय.

३५५.　　　　मुंबई. महा वद ,, गुरु. १९४९.

ॐ

अत्र प्रवृत्तिउदये समाधि छे.

प्रभावना विषे जे आपने विचार रहे छे, ते करुणाभावना कारणथी रहे छे, एम अमे जाणीए छैये. कोई पण जीव परमार्थप्रत्ये मात्र अंशपणे पण प्राप्त थवाना कारणने प्राप्त थाय एम निष्कारण करुणाशील एवा ऋषभादि तीर्थंकरोए पण कर्युं छे, कारण के सत्पुरुषोना संप्रदायनी सनातन एवी करुणावस्था होय छे के समय मात्रना अनवकाशे आखो लोक आत्मावस्थाप्रत्ये हो, आत्मस्वरूपप्रत्ये हो, आत्मसमाधिप्रत्ये हो, अन्य अवस्थाप्रत्ये न हो, अन्य स्वरूपप्रत्ये न हो, अन्य आधिप्रत्ये न हो, जे ज्ञानथी स्वात्मस्थ परिणाम होय छे, ते ज्ञान सर्व जीवोप्रत्ये प्रगट हो, अनवकाशपणे सर्व जीव ते ज्ञानप्रत्ये रुचिपणे हो, एवो ज जेनो करुणाशील सहज स्वभाव छे, ते संप्रदाय सनातन सत्पुरुषोनो छे.

आपनां अंतःकरणमां एवी करुणा वृत्तिथी प्रभावना विषे वारंवार विचार आव्या करे छे. अने आपना विचारनुं एक अंश पण फळ प्राप्त थाय अथवा ते फळ प्राप्त थवानुं एक अंश पण कारण उत्पन्न थाय तो आ पंचमकाळमां तीर्थंकरनो मार्ग बहु अंशे प्रगट थवा बरोबर छे, तथापि तेम थवुं संभवित नथी, अने ते वाटे थवा योग्य नथी एम अमने लागे छे. जेथी संभवित थवा योग्य छे अथवा एनो जे मार्ग छे, ते हाल तो प्रवृत्तिना उदयमां छे; अने ते कारण ज्यांसुधी तेमने लक्षगत नहीं थाय त्यांसुधी बीजा उपाय ते प्रतिबंधरूप छे, निःसंशय प्रतिबंधरूप छे. जीव जो अज्ञान परिणामी होय तो ते अज्ञान नियमितपणे आराधवाथी जेम कल्याण नथी, तेम मोहरूप एवो ए मार्ग अथवा एवा ए लोकसंबंधी मार्ग ते मात्र संसार छे; ते पछी गमे ते आकारमां मुको तोपण संसार छे. ते संसारपरिणामथी रहित करवा असंसारगत वाणीनो अस्वछंद-परिणामे ज्यारे आधार प्राप्त थाय छे, त्यारे ते संसारनो आकार निराकारताने प्राप्त थतो जाय

छे. बीजा प्रतिबंध तेमनी दृष्टि प्रमाणे कर्या करे छे, तेम ज ज्ञानीनां वचन पण तेनी ते दृष्टिए आराधे तो कल्याण थवा योग्य लागतुं नथी.

माटे तमे एम त्यां जणावो के तमे कोई कल्याणनां कारण नजीक थवाना उपायनी इच्छा करता हो तो तेना प्रतिबंध ओछा थवाना उपाय करो; अने नहीं तो कल्याणनी तृष्णानो त्याग करो. तमे एम जाणता हो के अमे जेम वर्त्तिये छैये तेम कल्याण छे, मात्र अव्यवस्था थई गई छे तेज मात्र अकल्याण छे एम जाणता हो तो ते यथार्थ नथी. वास्तव्यपणे तमारूं जे वर्त्तवुं छे तेथी कल्याण न्यारूं छे, अने ते तो ज्यारे ज्यारे जे जे जीवने तेवो तेवो भवस्थित्यादि समीप जोग होय त्यारे त्यारे तेमे ते प्राप्त थवा योग्य छे. आखा समूहने विषे कल्याण मानी लेवा योग्य नथी, अने एम जो कल्याण थतुं होय तो तेनुं फळ संसारार्थ छे; कारण के पूर्वे एम करी जीव, संसारी रह्या कर्यो छे. माटे ते विचार तो ज्यारे जेने आववो हशे त्यारे आवशे. हाल तमे तमारी रुचि अनुसार अथवा तमने जे भासे छे ते कल्याण मानी प्रवर्त्तो छो ते विषे सहज, कोई जातनां माननी इच्छा वगर, स्वार्थनी इच्छा वगर, तमारामां क्लेश उत्पन्न करवानी इच्छा वगर मने जे कंई चित्तमां लागे छे, ते जणावुं छउं.

कल्याण जे वाटे थाय छे ते वाटनां मुख्य बे कारण जोवामां आवे छे. एक तो जे संप्रदायमां आत्मार्थे बधी असंगपणावाळी क्रिया होय, अन्य कोई पण अर्थनी इच्छाए न होय, अने निरंतर ज्ञानदशा उपर जीवोनुं चित्त होय, तेमां अवश्य कल्याण जन्मवानो जोग जाणीए छैये. एम न होय त्यां ते जोगनो संभव थतो नथी. अत्र तो लोकसंज्ञाए, ओघसंज्ञाए, मानार्थे, पूजार्थे, पदना महत्त्वार्थे, श्रावकादिनां पोतापणार्थे के एवां बीजां कारणथी जपतपादि व्याख्यानादि करवानुं प्रवर्त्तन थई गयुं छे, ते आत्मार्थ कोई रीते नथी, आत्मार्थना प्रतिबंधरूप छे, माटे जो तमे कंई इच्छा करता हो तो तेनो उपाय करवा माटे बीजुं जे कारण कहीए छैये ते असंगपणाथी साध्य थये कोई दिवसे पण कल्याण थवा संभव छे.

असंगपणुं एटले आत्मार्थ सिवायना संगप्रसंगमां पडवुं नहीं, संसारना संगीना संगमां वातचितादि प्रसंग शिष्यादि करवानां कारणे राखवो नहीं, शिष्यादि करवा साथे गृहवासी वेषवाळाने फेरववा नहीं. दीक्षा ले तो तारूं कल्याण थशे एवां वाक्य तीर्थंकरदेव कहेता नहोता. तेनो हेतु एक ए पण हतो के एम कहेवुं ए पण तेनो अभिप्राय उत्पन्न थवा पहेलां तेने दीक्षा आपवी छे ते कल्याण नथी. जेमां तीर्थंकरदेव आवा विचारथी वर्त्या छे, तेमां आपणे छ छ मास दीक्षा लेवानो उपदेश जारी राखी तेने शिष्य करीए छैये ते मात्र शिष्यार्थे छे, आत्मार्थे नथी. पुस्तक छे ते ज्ञाननां आराधनने अर्थे सर्व प्रकारनां पोतानां ममत्वभाव रहित रखाय तो ज आत्मार्थ छे, नहीं तो महान् प्रतिबंध छे ते पण विचारवा योग्य छे.

आ क्षेत्र आपणुं छे अने ते क्षेत्र जाळववा चातुर्मास त्यां रहेवा माटे जे विचार करवामां आवे छे ते क्षेत्रप्रतिबंध छे. तीर्थंकरदेव तो एम कहे छे के द्रव्यथी, क्षेत्रथी, काळथी, अने भावथी

ए चारे प्रतिबंधथी जो आत्मार्थ थतो होय अथवा निर्ग्रंथ थवातुं होय तो ते तीर्थंकर देवना मार्गमां नहीं, पण संसारना मार्गमां छे.

३५६. मुंबई. फागण सुद ७ गुरु. १९४९.

आत्माने विभावथी अवकाशित करवाने अर्थे अने स्वभावमां अनवकाशपणे रहेवाने अर्थे कोई पण मुख्य उपाय होय तो आत्माराम एवा ज्ञानी पुरुषनो निष्काम बुद्धिथी भक्तियोगरूप संग छे. ते सफळ थवाने अर्थे निवृत्ति क्षेत्रमां तेवो जोग प्राप्त थवो ए कोई मोटा पुण्यनो जोग छे, अने तेवो पुण्यजोग घणा प्रकारना अंतरायवाळो प्राये आ जगत्ने विषे देखाय छे, माटे अमने वारंवार समीपमां छैये एम संभारी जेमां आ संसारनुं उदासीनपणुं कह्युं होय ते हाल वांचो, विचारो. आत्मापणे केवळ आत्मा वर्ते एम जे चिंतवन राखवुं ते लक्ष छे, शास्त्रना परमार्थरूप छे.

आ आत्मा पूर्वे अनंतकाळ व्यतीत कर्ये जाण्यो नथी, ते उपरथी एम लागे छे के ते जाणवानुं कार्य सर्वथी विकट छे. अथवा तो जाणवाना तथारूप योगो परम दुलभ छे. जीव अनंतकाळथी एम जाण्या करे छे के हुं अमुकने जाणुं छउं, अमुकने नथी जाणतो एम नथी, एम छतां जे रूपे पोते छे ते रूपनुं निरंतर विसरण चाल्युं आवे छे, ए बहु बहु प्रकारे विचारवा योग्य छे, अने तेनो उपाय पण बहु प्रकारे विचारवा योग्य छे.

३५७. मुंबई. फागण सुद १४, १९४९.

(१)

जेने विषे परमार्थ धर्मनी प्राप्तिनां कारणो प्राप्त थवां अत्यंत दुसम थाय ते काळने तीर्थंकरदेवे दुसम कह्यो छे, अने आ काळने विषे ते वात स्पष्ट देखाय छे. सुगममां सुगम एवो कल्याणनो उपाय ते, जीवने प्राप्त थवो आ काळने विषे अत्यंत दुष्कर छे. मुमुक्षुपणुं, सरळपणुं, निवृत्ति, सत्संगआदि साधनो आ काळने विषे परम दुलभ जाणी पूर्वना पुरुषोए आ काळने हुंडाअवसर्पिणी काळ कह्यो छे; अने ते वात पण स्पष्ट छे. प्रथमनां त्रण साधनोनो संयोग तो क्वचित् पण प्राप्त थवो बीजा अमुक काळमां सुगम हतो. परंतु सत्संग तो सर्व काळमां दुलभ ज देखाय छे; तो पछी आ काळने विषे सत्संग सुलभ क्यांथी होय? प्रथमनां त्रण साधन कोई रीते आ काळमां जीव पामे तोपण धन्य छे. काळ संबंधी तीर्थंकरवाणी सत्य करवाने अर्थे आवो उदय अमने वर्ते छे, अने ते समाधिरूपे वेदवा योग्य छे. आत्मस्वरूप.

मुंबई. फागण वद ,, १९४९.

(२)

मणिरत्नमाळा तथा योगकल्पद्रुम वांचवा आ जोडे मोकल्यां छे. जे कंई बांधेलां कर्म छे, ते भोगव्या विना निरुपायता छे. चिंता रहित परिणामे जे कंई उदय आवे ते वेदवुं, एवो श्री तीर्थंकरादि ज्ञानिओनो उपदेश छे.

३५८. मुंबई. चैत्र शुद १, १९४९.

ॐ

(१)

समता, रमता, ऊरधता, ज्ञायकता, सुखभास;
वेदकता, चैतन्यता, ए सब जीव विलास.

जे तीर्थंकरदेवे स्वरूपस्थ आत्मापणे थई वक्तव्यपणे जे प्रकारे ते आत्मा कही शकाय ते प्रमाणे अत्यंत यथास्थित कह्यो छे ते तीर्थंकरने बीजी सर्व प्रकारनी अपेक्षानो त्याग करी नमस्कार करीए छैये.

पूर्वे घणां शास्त्रोनो विचार करवाथी ते विचारनां फळमां सत्पुरुषने विषे जेनां वचनथी भक्ति उत्पन्न थई छे, ते तीर्थंकरनां वचनने नमस्कार करीए छैये.

घणा प्रकारे जीवनो विचार करवाथी, ते जीव आत्मारूप पुरुष विना जाण्यो जाय एवो नथी, एवी निश्चल श्रद्धा उत्पन्न थई ते तीर्थंकरना मार्ग बोधने नमस्कार करीए छैये.

भिन्न भिन्न प्रकारे ते जीवनो विचार थवा अर्थे, ते जीव प्राप्त थवा अर्थे योगादिक अनेक साधनोनो बळवान परिश्रम कर्ये छते प्राप्ति न थई, ते जीव जे वडे सहज प्राप्त थाय छे, ते ज कहेवा विषे जेनो उद्देश छे ते तीर्थंकरनां उद्देशवचनने नमस्कार करीए छैये.

(२)

आ जगत्‌ने विषे जेने विषे विचारशक्ति वाचासहित वर्त्ते छे, एवा मनुष्यप्राणी कल्याणनो विचार करवाने सर्वथी अधिक योग्य छे, तथापि प्राये जीवने अनंतवार मनुष्यपणुं मळ्यां छतां ते कल्याण सिद्ध थयुं नथी, जेथी वर्त्तमानसुधी जन्ममरणनो मार्ग आराधवो पड्यो छे. अनादि एवा आ लोकने विषे जीवनी अनंतकोटी संख्या छे; समये समये अनंत प्रकारनी जन्ममरणादि स्थिति ते जीवोने विषे वर्त्त्यां करे छे, एवो अनंतकाळ पूर्वे व्यतीत थयो छे. अनंतकोटी जीवनां प्रमाणमां आत्मकल्याण जेणे आराध्युं छे, के जेने प्राप्त थयुं छे एवा जीव अत्यंत थोडा थया छे. वर्त्तमाने तेम छे, अने हवे पछीना काळमां पण तेवी ज स्थिति संभवे छे, तेम ज छे. अर्थात् कल्याणनी प्राप्ति जीवने त्रणेकाळने विषे अत्यंत दुर्लभ छे; एवो जे श्री तीर्थंकरदेवादि ज्ञानीनो उपदेश ते सत्य छे.

एवी जीवसमुदायनी जे भ्रांति ते अनादि संयोगे छे, एम घटे छे, एम ज छे; ते भ्रांति जे कारणथी वर्त्ते छे, ते कारणना मुख्य बे प्रकार जणाय छे. एक पारमार्थिक अने एक व्यवहारिक; अने ते बे प्रकारनो एकत्र अभिप्राय जे छे ते ए छे, के आ जीवने खरी मुमुक्षुता आवी नथी, एक अक्षर सत्य पण ते जीवमां परिणाम पाम्युं नथी; सत्पुरुषना दर्शनप्रत्ये जीवने रुचि थई नथी; तेवा तेवा जोगे समर्थ अतरायथी जीवने ते प्रतिबंध रह्यो छे; अने तेनुं सौथी मोटुं कारण असत्संगनी वासनाए जन्म पाम्युं एवुं निजेच्छापणुं, अने असत्दर्शनने विषे सत्दर्शनरूप भ्रांति ते छे.

'आत्मा' नामनो कोई पदार्थ नथी, एवो एक अभिप्राय धरावे छे. आत्मा नामनो पदार्थ संयोगिक छे, एवो अभिप्राय कोई बीजां दर्शननो समुदाय स्वीकारे छे. आत्मा देह स्थितिरूप छे, देहनी स्थिति पछी नथी, एवो अभिप्राय कोई बीजां दर्शननो छे. आत्मा अणु छे, आत्मा सर्वव्यापक छे,

आत्मा शून्य छे, आत्मा साकार छे, आत्मा प्रकाशरूप छे, आत्मा स्वतंत्र नथी, आत्मा कर्त्ता नथी, आत्मा कर्त्ता छे भोक्ता नथी, आत्मा कर्त्ता नथी भोक्ता छे, आत्मा कर्त्ता नथी भोक्ता नथी, आत्मा जड छे, आत्मा कृत्रिम छे, ए आदि अनंत नय जेना थई शके छे एवा अभिप्रायनी **भ्रांतिनुं कारण एवुं असत्दर्शन ते आराधवाथी पूर्वे आ जीवे पोतानुं स्वरूप ते जेम छे तेम जाण्युं नथी. ते ते उपर जणाव्यां एकांत–अयथार्थपदे जाणी आत्माने विषे अथवा आत्माने नामे ईश्वरादि विषे पूर्वे जीवे आग्रह कर्यो छे, एवुं जे असत्संग, निजेच्छापणुं, अने मिथ्या दर्शननुं परिणाम ते ज्यांसुधी मटे नहीं त्यांसुधी आ जीव क्लेशरहित एवो शुद्ध असंख्य प्रदेशात्मक मुक्त थवो घटतो नथी, अने ते असत्संगादि टळवाने अर्थे सत्संग, ज्ञानीनी आज्ञानुं अत्यंत अंगीकृतपणुं, अने परमार्थस्वरूप एवुं जे आत्मापणुं ते जाणवा योग्य छे.**

पूर्वे थया एवा जे तीर्थंकरादि ज्ञानीपुरुषो तेमणे उपर कही एवी जे भ्रांति तेनो अत्यंत विचार करी, अत्यंत एकाग्रपणे–तन्मयपणे जीवस्वरूपने विचारी जीवस्वरूपे शुद्ध स्थिति करी छे, ते आत्मा अने बीजा सर्व पदार्थो ते श्री तीर्थंकरादिए सर्वप्रकारनी भ्रांति रहितपणे जाणवाने अर्थे अत्यंत दुष्कर एवो पुरुषार्थ आराध्यो छे. आत्माने एक पण अणुना आहार परिणामथी अनन्य भिन्न करी आ देहने विषे स्पष्ट एवो अणाहारी आत्मा, स्वरूपथी जीवनार एवो जोयो छे. ते जोनार एवा जे तीर्थंकरादि ज्ञानी पोते पोते ज शुद्धात्मा छे तो त्यां भिन्नपणे जोवानुं कहेवुं जो के घटतुं नथी, तथापि वाणीधर्मे एम कह्युं छे.

एवो जे अनंतप्रकारे विचारीने पण जाणवा योग्य चैतन्यघन जीव ते बे प्रकारे तीर्थंकरे कह्यो छे; के जे सत्पुरुषथी जाणी जीव विचारी, सत्कारीने पोते ते स्वरूपने विषे स्थिति करे. पदार्थ मात्र तीर्थंकरादि ज्ञानीए वक्तव्य अने अवक्तव्य एवा बे व्यवहारधर्मवाळा मान्या छे. अवक्तव्यपणे जे छे ते अहीं अवक्तव्य ज छे. वक्तव्य पणे जे जीव धर्म छे, ते सर्व प्रकारे तीर्थंकरादि कहेवा समर्थ छे, अने ते मात्र जीवना विशुद्ध परिणामे अथवा सत्पुरुषे करी जणाय एवो जीव धर्म छे, अने तेज धर्म ते लक्षणे करी अमुक मुख्य प्रकारे करी ते (आ) दोहाने विषे कह्यो छे. अत्यंत परमार्थना अभ्यासे ते व्याख्या अत्यंत स्फुट समजाय छे, अने ते समजाये आत्मापणुं पण अत्यंत प्रगटे छे, तथापि यथावकाश अत्र तेनो अर्थ लख्यो छे.

(३)

समता, रमता, ऊरधता, ज्ञायकता सुख भास;
वेदकता चैतन्यता, ए सब जीव विलास.

श्री तीर्थंकर एम कहे छे के आ जगत्मां आ जीव नामना पदार्थने गमे ते प्रकारे कह्यो होय ते प्रकार तेनी स्थितिमां हो तेने विषे अमारूं उदासीनपणुं छे. जे प्रकारे निराबाधपणे ते जीव नामनो पदार्थ अमे जाण्यो छे, ते प्रकारे करी ते प्रगट अमे कह्यो छे. जे लक्षणे कह्यो छे, ते सर्व प्रकारना बाधे करी रहित एवो कह्यो छे. अमे ते आत्मा एवो जाण्यो छे, जोयो छे, स्पष्ट

अनुभव्यो छे, प्रगट तेज आत्मा छैये. ते आत्मा समता नामनां लक्षणे युक्त छे. वर्तमान समये जे असंख्य प्रदेशात्मक चैतन्यस्थिति ते आत्मानी छे ते, ते पहेलांना एक, बे, त्रण, चार, दश, संख्यात, असंख्यात, अनंत समये हती, वर्तमाने छे, हवे पछीना काळने विषे पण तेज प्रकारे तेनी स्थिति छे, कोई पण काळे तेनुं असंख्यात प्रदेशात्मकपणुं, चैतन्यपणुं, अरूपीपणुं, ए आदि समस्त स्वभाव ते छूटवा घटता नथी; एवुं जे समपणुं, समता ते जेनामां लक्षण छे ते जीव छे.

पशु, पक्षि, मनुष्यादि देहने विषे, वृक्षादिने विषे जे कंई रमणीयपणुं जणाय छे, अथवा जेना वडे ते सर्व प्रगट स्फुरतांवाळां जणाय छे, प्रगट सुंदरपणा समेत लागे छे, ते रमता रमणीयपणुं छे लक्षण जेनुं ते जीव नामनो पदार्थ छे. जेना विद्यमानपणा विना आखुं जगत् शून्यवत् संभवे छे, एवुं रम्यपणुं जेने विषे छे, ते लक्षण जेने विषे घटे ते जीव छे.

कोई पण जाणनार क्यारे पण कोई पण पदार्थने पोतानां अविद्यमानपणे जाणे एम बनवा योग्य नथी. प्रथम पोतानुं विद्यमानपणुं घटे छे, अने कोई पण पदार्थनुं ग्रहण, त्यागादि के उदासीन ज्ञान थवामां पोते ज कारण छे. बीजा पदार्थना अंगीकारमां, तेना अल्प मात्र पण ज्ञानमां प्रथम जे होय तो ज ते थई शके एवो सर्वथी प्रथम रहेनारो जे पदार्थ ते जीव छे. तेने गौण करीने एटले तेना विना कोई कंई पण जाणवा इच्छे तो ते बनवा योग्य नथी, मात्र तेज मुख्य होय तो ज बीजुं कंई जाणी शकाय एवो जे प्रगट ऊर्ध्वता धर्म ते जेने विषे छें, ते पदार्थने श्री तीर्थंकर जीव कहे छे.

प्रगट एवा जड पदार्थो अने जीव ते जे कारणे करी भिन्न पडे छे, ते लक्षण जीवनो ज्ञायकपणा नामनो गुण छे. कोई पण समये ज्ञायकरहितपणे आ जीव पदार्थ कोई पण अनुभवी शके नहीं, अने ते जीव नामना पदार्थ शिवाय बीजा कोई पण पदार्थने विषे ज्ञायकपणुं संभवी शके नहीं एवुं जे अत्यंत अनुभवनुं कारण ज्ञायकता ते लक्षण जेमां छे ते पदार्थ तीर्थंकरे जीव कह्यो छे.

शब्दादि पांच विषयसंबंधी अथवा समाधि आदि जोगसंबंधी जे स्थितिमां सुख संभवे छे ते भिन्न भिन्न करी जोतां मात्र छेवटे ते सर्वने विषे सुखनुं कारण एक ज एवो ए जीव पदार्थ संभवे छे, ते सुखभास नामनुं लक्षण माटे तीर्थंकरे जीवनुं कह्युं छे, अने व्यवहारदृष्टांते निद्राथी ते प्रगट जणाय छे. जे निद्राने विषे बीजा सर्व पदार्थथी रहितपणुं छे, त्यां पण हुं सुखी छउं एवुं जे ज्ञान छे, ते बाकी वध्यो एवो जे जीव पदार्थ तेनुं छे; बीजुं कोई त्यां विद्यमान नथी, अने सुखनुं भासवापणुं तो अत्यंत स्पष्ट छे. ते जेनेथी भासे छे, ते जीव नामना पदार्थ शिवाय बीजे क्यांय ते लक्षण जोयुं नथी.

आ मोळुं छे, आ मीठुं छे, आ खाटुं छे, आ खारूं छे, हुं आ स्थितिमां छुं, टाढे ठरूं छउं, ताप पडे छे, दुःखी छउं, दुःख अनुभवुं छउं, एवुं जे स्पष्टज्ञान, वेदनज्ञान, अनुभवज्ञान,

अनुभवपणुं ते जो कोईमां पण होय तो ते आ जीव पदने विषे छे, अथवा ते जेनुं लक्षण होय छे ते पदार्थ जीव होय छे, ए ज तीर्थंकरादिनो अनुभव छे.

स्पष्ट प्रकाशपणुं—अनंत अनंत कोटी तेजस्वी दीपक, मणि, चंद्र, सूर्यादिनी कांति जेना प्रकाश विना प्रगटवा समर्थ नथी अर्थात् ते सर्व पोते पोताने जणावा अथवा जाणवा योग्य नथी. जे पदार्थना प्रकाशने विषे चैतन्यपणाथी ते पदार्थ जाण्या जाय छे, ते पदार्थ प्रकाश पामे छे, स्पष्ट भासे छे, ते पदार्थ जे कोई छे ते जीव छे. अर्थात् ते लक्षण प्रगटपणे स्पष्ट प्रकाशमान अचळ एवुं निराबाध प्रकाश्यमान चैतन्य ते जीवनुं ते जीवप्रत्ये उपयोग वाळतां प्रगट देखाय छे.

ए जे लक्षणो कह्यां ते फरिफरी विचारी जीव निराबाधपणे जाण्यो जाय छे, जे जाणवाथी जीव जाण्यो छे ते लक्षणो ए प्रकारे तीर्थंकरादिए कह्यां छे.

३५९. मुंबई. चैत्र सुद ६ गुरु. १९४९.

ॐ

उपाधिनो जोग विशेष रहे छे. जेम जेम निवृत्तिना जोगनी विशेष इच्छा थई आवे छे, तेम तेम उपाधिनी प्राप्तिनो जोग विशेष देखाय छे. चारे बाजुथी उपाधिनो भीडो छे. कोई एवी बाजु अत्यारे जणाती नथी के अत्यारे ज एमांथी छुटी चाल्या जवुं होय तो कोईनो अपराध कर्यो न गणाय; छूटवा जतां कोईना मुख्य अपराधमां आवी जवानो स्पष्ट संभव देखाय छे, अने आ वर्तमान अवस्था उपाधिरहितपणाने अत्यंत योग्य छे; प्रारब्धनी व्यवस्था एवी प्रबंध करी हशे.

३६०. मुंबई. चैत्र सुद ९. १९४९.

(१)

आरंभ, परिग्रह, असत्संग आदि कल्याणने प्रतिबंध करनारां कारणोमां जेम बने तेम ओछो परिचय थाय तथा तेमां उदासीनता प्राप्त थाय ते विचार हाल मुख्यपणे राखवा योग्य छे.

(२)

हाल ते तरफ थयेला श्रावको वगेरेना समागम संबंधीनी विगत वांची छे. ते प्रसंगमां रुचि के अरुचि जीवने उदय आवी नहीं, ते श्रेयवाळुं कारण जाणी, तेने अनुसरी निरंतर प्रवर्त्तन करवानो परिचय करवो योग्य छे. अने ते असत्संगनो परिचय जेम ओछो पडे तेम तेनी अनुकंपा इच्छी रहेवुं योग्य छे. जेम बने तेम सत्संगना जोगने इच्छवो अने पोताना दोषने जोवा योग्य छे.

३६१. मुंबई. चैत्र वद १ रवि. १९४९.

धार तरवारनी सोहली, दोहली, चौदमा जिनतणी चरणसेवा;
धारपर नाचता देख बाजीगरा, सेवना धारपर रहे न देवा.

(आनंदघन—अनंतजिनस्तवन)

एवुं मार्गनुं अत्यंत दुष्करपणुं शा कारणे कह्युं ? ते विचारवा योग्य छे.

३६२. मुंबई. चैत्र वद ९ रवि. १९४९.

संसारसंबंधी कारणना पदार्थोनी प्राप्ति सुलभपणे निरंतर प्राप्त थया करे अने बंधन न थाय एवा कोई पुरुष होय तो ते तीर्थंकर जेवा जाणीए छैये, पण प्राये एवी सुलभ प्राप्तिना जोगथी जीवने अल्पकाळमां संसार प्रत्येथी अत्यंत एवो वैराग्य थतो नथी, अने स्पष्ट आत्मज्ञान उदय थतुं नथी, एम जाणी जे कंई ते सुलभ प्राप्तिने हानि करनारा जोग बने छे, ते उपकार कारण जाणी सुखे रहेवा योग्य छे.

३६३. मुंबई. चैत्र वद ,, रवि. १९४९.

संसारीपणे वसतां कयि स्थितिए वर्त्तिये तो सारूं, एम कदापि भासे तोपण ते वर्तवानुं प्रारब्धाधीन छे. कोई प्रकारनुं कंई राग, द्वेष के अज्ञाननां कारणथी जे न थतुं होय तेनुं कारण उदय जणाय छे.

जळमां स्वाभाविक शीतळपणुं छे, पण सूर्यादिना तापने योगे उष्णपणाने भजतुं देखाय छे, ते तापनो योग मट्येथी तेज जळ शीतळ जणाय छे. वच्चे शीतळपणाथी रहित ते जळ जणायुं छे, ते तापना योगथी छे. एम प्रवृत्ति जोग अमने छे. पण अमारो ते प्रवृत्ति विषे हाल तो वेद्या शिवाय अन्य उपाय नथी.

३६४. मुंबई. चैत्र वद ,, १९४९.

जे मु. अत्रे चातुर्मास अर्थे आववा इच्छे छे, तेमनो जो आत्मा न दुभाय तेम होय तो जणावशो के आ क्षेत्रने विषे तमने आववुं निवृत्तिरूप नथी. कदापि अत्र सत्संगनी इच्छाथी आववुं विचार्युं होय तो ते जोग बनवो घणो विकट छे, कारणके अमारूं त्यां जवुं आववुं बने एम संभवतुं नथी. प्रवृत्तिनां बळवान् कारणोनी तेमने प्राप्ति थाय एवुं अत्रे छे, एम जाणी जो बीजो विचार करवो तेमने सुगम होय तो करवो योग्य छे. हाल तमने त्यां शी दशा वर्त्ते छे? समागम जोग विशेषपणे त्यां सत्संगनो करवो योग्य छे. आत्मस्थित.

३६५. मुंबई. वैशाख वद ६ रवि. १९४९.

(१) प्रदेशे प्रदेशथी जीवना उपयोगने आकर्षक एवा आ संसारने विषे एक समय मात्र पण अवकाश लेवानी ज्ञानीपुरुषोए हा कही नथी. केवळ ते विषे नकार कह्यो छे. ते आकर्षणथी उपयोग जो अवकाश पामे तो ते ज समये ते आत्मापणे थाय छे. ते ज समये आत्माने विषे ते उपयोग अनन्य थाय छे.

ए आदि जे अनुभव वार्त्ता ते जीवने सत्संगना दृढ निश्चय विना प्राप्त थवी अत्यंत विकट छे. ते सत्संग निश्चयपणे जाण्यो छे, एवा पुरुषने ते सत्संगनो योग रहेवो ए दुसम काळने विषे अत्यंत विकट छे.

(२) जे चिंताना उपद्रवे तमे मुंझाओ छो, ते चिंता उपद्रव कोई शत्रु नथी. प्रेम भक्तिए नमस्कार.

३६६. मुंबई. वैशाख वद ८ भोम. १९४९.

ज्यां उपाय नहीं त्यां खेद करवो योग्य नथी.

ईश्वरेच्छा प्रमाणे जे थाय तेमां समता घटे छे. अने तेना उपायनो कंई विचार सूझे ते कर्या रहेवुं एटलो मात्र आपणो उपाय छे.

संसारना प्रसंगोमां क्वचित् ज्यांसुधी आपणने अनुकूळ एवुं थया करे छे त्यांसुधी ते संसारनुं स्वरूप विचारी त्याग जोग छे एवुं प्राये हृदयमां आववुं दुर्लभ छे. ते संसारमां ज्यारे घणा घणा प्रतिकूळ प्रसंगोनी प्राप्ति थाय छे तो वखते पण जीवने प्रथम ते न गमतो थई पछी वैराग्य आवे छे; पछी आत्मसाधननी कंई सूज पडे छे. अने परमात्मा श्री कृष्णना वचन प्रमाणे मुमुक्षु जीवने ते ते प्रसंगो सुखदायक मानवा घटे छे के जे प्रसंगने कारणे आत्मसाधन सूझे छे.

अमुक वखतसुधी अनुकूळप्रसंगीसंसारमां कदापि सत्संगनो जोग थयो होय तोपण आ काळमां ते वडे वैराग्यनुं यथास्थित वेदन थवुं दुर्लभ छे; पण त्यारपछी प्रतिकूळ प्रतिकूळ कोई कोई प्रसंग बन्या कर्या होय तो तेने विचारे, तेने विमासणे सत्संग हितकारक थई आवे छे एवुं जाणी जे कंई प्रतिकूळ प्रसंगनी प्राप्ति थाय ते आत्मसाधननां कारणरूपे मानी समाधि राखी उजागर रहेवुं. **कल्पित भावमां कोई रीते भूल्या जेवुं नथी.**

३६७. मुंबई. वैशाख वद ९. १९४९.

श्री महावीरदेवने गौतमादि मुनिजन एम पूछता हता के हे पूज्य! माहण, श्रमण, भिक्षु अने निर्ग्रंथ ए चार शब्दनो अर्थ शो छे ते अमने कहो. ते अर्थ त्यार पछी श्री तीर्थंकर विस्तारथी कहेता हता. घणा प्रकारनी वीतराग अवस्थाओ ते चारनी अनुक्रमे विशेषथी विशेष करी कहेता हता, अने एम ते शब्दनो अर्थ शिष्यो धारता हता.

निर्ग्रंथनी घणी दशाओ कहेतां एक "आत्मवादप्राप्त" * एवो शब्द ते निर्ग्रंथनो तीर्थंकर कहेता हता. टीकाकार शिलांकाचार्य ते आत्मवादप्राप्त शब्दनो अर्थ एम कहेता हता के "उपयोग छे लक्षण जेनुं, असंख्य प्रदेशी, संकोच विकाशनुं भाजन, पोतानां करेलां कर्मोनो भोक्ता, व्यवस्थाए करी द्रव्य पर्यायरूप, नित्यानित्यादि अनंत धर्मात्मक एवा आत्माने जाणनार."

३६८. मुंबई. जेठ शुद ११ शुक्र. १९४९.

सर्व परमार्थनां साधनमां परमसाधन ते सत्संग छे, सत्पुरुषना चरण समीपनो निवास छे. बधा काळमां तेनुं दुर्लभपणुं छे; अने आवा विषमकाळमां तेनुं अत्यंत दुर्लभपणुं ज्ञानीपुरुषोए जाण्युं छे.

* श्री सूत्रकृतांगसूत्र. १ श्रु. स्कं. १६. अध्ययन. ५. गाथा. 'आयवायपत्ते,'=आत्मवादप्राप्त आत्मन उपयोग-लक्षणस्य जीवस्यासंख्येयप्रदेशात्मकस्य संकोचविकाशभाजः स्वकृतफलभुजः प्रत्येकसाधारणतया व्यवस्थितस्य द्रव्यपर्यायतया नित्यानित्याद्यनंतधर्मात्मकस्य वा वाद आत्मवादस्तं प्राप्त आत्मवादप्राप्तः सम्यग् यथावस्थितात्म स्वतत्त्ववेदीत्यर्थः

ज्ञानीपुरुषोनी प्रवृत्ति प्रवृत्ति जेवी होती नथी. उनां पाणीने विषे जेम अग्निपणानो मुख्य गुण कही शकातो नथी, तेम ज्ञानीनी प्रवृत्ति छे, तथापि ज्ञानीपुरुष पण निवृत्तिने कोई प्रकारे पण इच्छे छे. पूर्वे आराधन करेलां एवां निवृत्तिनां क्षेत्रो, वन, उपवन, जोग, समाधि अने सत्संगादि ज्ञानीपुरुषने प्रवृत्तिमां बेठां वारंवार सांभरी आवे छे. उदयप्राप्त प्रारब्धने तथापि ज्ञानी अनुसरे छे. सत्संगनी रुचि रहे छे, तेनो लक्ष रहे छे, पण ते वखत अत्र वखत नियमित नथी.

कल्याणने विषे प्रतिबंधरूप जे जे कारणो छे, ते जीवे वारंवार विचारवां घटे छे. ते ते कारणोने वारंवार विचारी मटाडवां घटे छे, अने ए मार्गने अनुसर्या विना कल्याणनी प्राप्ति घटती नथी. मळ, विक्षेप अने अज्ञान ए अनादि जीवना त्रण दोष छे. ज्ञानीपुरुषोनां वचननी प्राप्ति थये तेनो यथायोग्य विचार थवाथी अज्ञाननी निवृत्ति होय छे. ते अज्ञाननी संतति बळवान होवाथी तेनो रोध थवाने अर्थे अने ज्ञानीपुरुषनां वचनोनो यथायोग्य विचार थवाने अर्थे मळ अने विक्षेप मटाडवां घटे छे. सरळपणुं, क्षमा, पोताना दोषनुं जोवुं, अल्पारंभ, अल्प परिग्रह ए आदि मळ मटवानां साधन छे. ज्ञानीपुरुषनी अत्यंत भक्ति ते विक्षेप मटवानुं साधन छे.

ज्ञानीपुरुषना समागमनो अंतराय रहेतो होय ते ते प्रसगमां वारंवार ते ज्ञानीपुरुषनी दशा, चेष्टा अने वचनो निरखवां, संभारवां अने विचारवां योग्य छे. वळी ते समागमना अंतरायमां, प्रवृत्तिना प्रसंगोमां अत्यंत सावधानपणुं राखवुं घटे छे. कारणके एकतो समागमनुं बळ नथी, अने बीजी अनादि अभ्यास छे जेनो एवी सहजाकार प्रवृत्ति छे; जेथी जीव आवरणप्राप्त होय छे. घरनुं, ज्ञातिनुं के बीजां तेवां कामोनुं कारण पड्ये उदासीनभावे, प्रतिबंधरूप जाणी प्रवर्त्तन घटे छे. ते कारणोने मुख्यकरी कोई प्रवर्त्तन करवुं घटतुं नथी; अने एम थया विना प्रवृत्तिनो अवकाश प्राप्त थाय नहीं.

आत्माने भिन्न भिन्न प्रकारनी कल्पना वडे विचारवामां, लोकसंज्ञा, ओघसंज्ञा अने असत्संग ए कारणो छे; जे कारणोमां उदासीन थया विना निःसत्व एवी लोकसंबंधी जपतपादि क्रियामां साक्षात् मोक्ष नथी, परंपरा मोक्ष नथी, एम मान्या विना निःसत्व एवा असत्शास्त्र अने असद्गुरु जे आत्मस्वरूपने आवरणनां मुख्य कारणो छे, तेने साक्षात् आत्मघाती जाण्याविना जीवने जीवनां स्वरूपनो निश्चय थवो बहु दुलभ छे, अत्यंत दुलभ छे. ज्ञानी पुरुषनां प्रगट आत्मस्वरूपने कहेतां एवां वचनो पण ते कारणोने लीधे जीवने स्वरूपनो विचार करवाने बळवान थतां नथी.

हवे एवो निश्चय करवो घटे छे के जेने आत्मस्वरूप प्राप्त छे, प्रगट छे, ते पुरुष विना बीजो कोई ते आत्मस्वरूप यथार्थ कहेवा योग्य नथी; अने ते पुरुषथी आत्मा जाण्या विना बीजो कोई कल्याणनो उपाय नथी. ते पुरुषथी आत्मा जाण्या विना आत्मा जाण्यो छे, एवी कल्पना मुमुक्षु जीवे सर्वथा त्याग करवी घटे छे. ते आत्मरूप पुरुषना सत्संगनी निरंतर कामना राखी उदासीनपणे लोकधर्मसंबंधी अने कर्मसंबंधी छूटी शकाय एवी रीते व्यवहार करवो; जे व्यवहार कर्यामां जीवने पोतानां महत्वादिनी इच्छा होय ते व्यवहार करवो यथायोग्य नथी.

अमारा समागमनो हाल अंतराय जाणी निराशताने प्राप्त थवाय छे, तथापि तेम करवा विषे ईश्वरेच्छा जाणी समागमनी कामना राखी जेटलो परस्पर मुमुक्षुभाईओनो समागम बने तेटलो करवो, जेटलुं बने तेटलुं प्रवृत्तिमांथी विरक्तपणुं राखवुं, सत्पुरुषनां चरित्रो अने मार्गानुसारी (सुंदरदास, प्रीतम, अखा, कबीर आदि) जीवोनां वचनो अने जेनो उद्देश आत्माने मुख्य कहेवा विषे छे एवा ग्रंथनो परिचय राखवो अने ए सौ साधनमां मुख्य साधन एवा श्री सत्पुरूषनो समागम गणवो.

अमारा समागमनो अंतराय जाणी चित्तने प्रमादनो अवकाश आपवो योग्य नहीं, परस्पर मुमुक्षु-भाईओनो समागम अव्यवस्थित थवा देवो योग्य नहीं, निवृत्तिनां क्षेत्रनो प्रसंग न्यून थवा देवो योग्य नहीं, कामना पूर्वक प्रवृत्ति योग नहीं; एम विचारी जेम बने तेम अप्रमत्तताने, परस्परना समागमने, निवृत्तिनां क्षेत्रने अने प्रवृत्तिनां उदासीनपणाने आराधवां.

जे प्रवृत्ति अत्र उदयमां छे, ते बीजे द्वारेथी चाल्या जतां पण न छोडी शकाय एवी छे, वेदवायोग्य छे. माटे तेने अनुसरीए छैये; तथापि अव्याबाध स्थितिने विषे जेवुं ने तेवुं स्वास्थ्य छे.

आजे आ आठमुं पत्तुं लखीए छैये, ते सौ तम सर्व जिज्ञासुभाईओने वारंवार विचारवाने अर्थे लखायां छे. चित्त एवा उदयवाळुं क्यारे क वर्त्ते छे. आजे तेवो अनुक्रमे उदय थवाथी ते उदयप्रमाणे लख्युं छे. अमे सत्संगनी तथा निवृत्तिनी कामना राखीए छैये, तो पछी तम सर्वेने ए राखवी घटे एमां कंई आश्चर्य नथी. अमे अल्पारंभने, अल्प परिग्रहने व्यवहारमां बेठां प्रारब्ध-निवृत्तिरूपे इच्छिये छैये, तो पछी तमारे तेम वर्त्तवुं घटे एमां कंई संशय कर्त्तव्य नथी. अत्यारे समागम थवाना जोगनो नियमित वखत लखी शकाय एम सूजतुं नथी.

३६९. मुंबई. जेठ शुद १५ भोम. १९४९.

जीव तुं शीद शोचना धरे? कृष्णने करवुं होय ते करे;
जीव तुं शीद शोचना धरे? कृष्णने करवुं होय ते करे.

पूर्वे ज्ञानीपुरुषो थई गया छे, ते ज्ञानीमां घणा ज्ञानीपुरुषो सिद्धि जोगवाळा थई गया छे, एवुं जे लोक कथन छे ते साचुं छे के खोटुं, एम आपनुं प्रश्न छे, अने साचुं संभवे छे एम आपनो अभिप्राय छे. साक्षात् जोवामां आवतुं नथी ए विचाररूप जिज्ञासा छे.

केटलाक मार्गानुसारीपुरुषो अने अज्ञान योगीपुरुषोने विषे पण सिद्धि जोग होय छे. घणुं करी तेमनां चित्तनां अत्यंत सरळपणाथी अथवा सिद्धि जोगादिने अज्ञानजोगे स्फुरणा आपवाथी ते प्रवर्त्ते छे.

सम्यक्दृष्टिपुरुषो के जेनो चोथे गुणठाणे संभव छे, तेवा ज्ञानीपुरुषोने विषे क्वचित् सिद्धि होय छे, अने क्वचित् सिद्धि होती नथी. जेने विषे होय छे तेने ते स्फुरणा विषे माये इच्छा

थती नथी. अने घणुं करी ज्यारे इच्छा थाय छे, त्यारे जीव प्रमादवशपणे होय तो थाय छे; अने जो तेवी इच्छा थई तो सम्यक्त्वथी पडवापणुं तेने घटे छे. प्राये पांचमे छट्ठे गुणठाणे पण उत्तरोत्तर सिद्धिजोगनो विशेष संभव थतो जाय छे; अने त्यां पण जो प्रमादादि जोगे सिद्धिमां जीव प्रवर्त्ते तो प्रथम गुणठाणाने विषे स्थिति थवी संभवे छे.

सातमे गुणठाणे, आठमे गुणठाणे, नवमे, दशमे घणुं करी प्रमादनो अवकाश ओछो छे. अगियारमे गुणठाणे सिद्धि जोगनो लोभ संभवतो जाणी प्रथम गुणठाणे स्थिति होवी संभवे छे.

बाकी जेटलां सम्यक्त्वनां स्थानक छे, अने ज्यांसुधी सम्यक्परिणामी आत्मा छे त्यांसुधी ते एके जोगने विषे जीवने प्रवृत्ति त्रिकाळे संभवती नथी.

जे सम्यक्ज्ञानीपुरुषोथी सिद्धि जोगना चमत्कारो लोकोए जाण्या छे, ते ते ज्ञानीपुरुषना करेला संभवता नथी, स्वभावे करी ते सिद्धि जोग परिणाम पाम्या होय छे. बीजा कोई कारणथी ज्ञानीपुरुषने विषे ते जोग कह्यो जतो नथी.

मार्गानुसारी के सम्यक्दृष्टि पुरुषनां अत्यंत सरळ परिणामथी तेमनां वचनानुसार केटलीक वार बने छे. अज्ञानपूर्वक जेनो योग छे, तेनां ते आवरणना उदये अज्ञान स्फुरी ते सिद्धिजोग अल्पकाळ फळे छे. ज्ञानीपुरुषथी तो मात्र स्वाभाविक स्फुर्ये ज फळे छे, अन्य प्रकारे नहीं.

जे ज्ञानीथी स्वाभाविक सिद्धिजोग परिणामी होय छे. ते ज्ञानीपुरुष अत्रे जे करीए छैये तेवां अने ते आदि बीजां घणा प्रकारनां चारित्रने प्रतिबंधक कारणोथी मुक्त होय छे. के जे कारणे आत्मानुं ऐश्वर्य विशेष स्फुरित थई मनादि जोगमां सिद्धिनां स्वाभाविक परिणामने पामे छे. क्वचित् एम पण जाणीए छैये के कोई प्रसंगे ज्ञानीपुरुषे पण सिद्धि जोग परिणामी कर्या होय छे, तथापि ते कारण अत्यंत बळवान होय छे. अने ते पण संपूर्ण ज्ञानदशानुं कार्य नथी. अमे जे आ लख्युं छे, ते बहु विचारवाथी समजाशे.

अमारा विषे मार्गानुसारीपणुं कहेवुं घटतुं नथी. अज्ञानयोगीपणुं तो आ देह धर्यो त्यारथी ज नहीं होय एम जणाय छे. सम्यक्दृष्टिपणुं तो जरूर संभवे छे. कोई प्रकारनो सिद्धिजोग अमे क्यारे पण साधवानो आखी जींदगीमां अल्प पण विचार कर्यो सांभरतो नथी, एटले साधने करी तेवो जोग प्रगट्यो होय एवुं जणातुं नथी. आत्मानां विशुद्धपणाना कारणे जो कंई तेवुं ऐश्वर्य होय तो तेनुं नहीं होवापणुं कही शकातुं नथी. ते ऐश्वर्य केटलेक अंशे संभवे छे. तथापि आ पत्र लखती वखत ए ऐश्वर्यनी स्मृति थई छे, नहीं तो घणा काळ थयां तेम थवुं स्मरणमां नथी; तो पछी ते स्फुरित करवा त्रिषेनी इच्छा क्यारेय थई होय एम कही शकाय नहीं, ए स्पष्ट वार्त्ता छे.

तमे अमे कंई दुःखी नथी. जे दुःख छे ते रामना चौद वर्षनां दुःखनो एक दिवस पण नथी, पांडवना तेर वर्षनां दुःखनी एक घडी नथी, अने गजसुकुमारनां ध्याननी एक पळ नथी,

तो पछी अमने ए अत्यंत कारण क्यारेय जणावुं संभवतुं नथी. तमे शोच करवा योग्य नथी. मात्र जे थाय ते जोया करवुं, एवो निश्चय राखवानो विचार करो; उपयोग करो अने साचवी रहो.

३७०. मुंबई. प्रथम अषाड वद ३ रवि. १९४९.

गई सालना मार्गशीर्ष मासमां अत्रे आववुं थयुं, त्यारथी उत्तरोत्तर उपाधियोग विशेषाकार थतो आव्यो छे, अने घणुं करी ते उपाधियोग विशेष प्रकारे करी उपयोगथी वेदवो पड्यो छे.

आ काळ स्वभावे करी तीर्थंकरादिके दुसम कह्यो छे, तेम विशेष करी प्रयोगे अनार्यपणा योग्य थयेलां एवां आवां क्षेत्रो विषे ते काळ बळवानपणे वर्त्ते छे. लोकोनी आत्मप्रत्यय योग्य बुद्धि अत्यंत हणाई जवा योग्य थई छे, एवा सर्व प्रकारना दुसम योगने विषे व्यवहार करतां परमार्थनुं विसरवुं अत्यंत सुलभ छे. अने परमार्थनुं अविसरवुं अत्यंत अत्यंत दुलभ छे. आनंदघनजीए चौदमा जिनना स्तवनने विषे कह्युं छे तेमां आवा क्षेत्रनुं दुसमपणुं एटली विशेषता छे. अने आनंदघनजीना काळ करतां वर्त्तमानकाळ विशेष दुसम परिणामी वर्त्ते छे; तेमां जो कोई आत्मप्रत्ययिपुरुषने बचवा योग्य उपाय होय तो एक मात्र निरंतर अविच्छिन धाराए सत्संगनुं उपासवुं ए ज जणाय छे.

प्राये सर्व कामना प्रत्ये उदासीनपणुं छे, एवा अमने पण आ सर्व व्यवहार अने काळादि गळकां खातो खातो संसार समुद्रे मांड तरवा दे छे, तथापि समये समये ते परिश्रमनो अत्यंत प्रस्वेद उत्पन्न थया करे छे; अने उताप उत्पन्न थई सत्संगरूप जळनी तृषा अत्यंतपणे रह्या करे छे; अने ए ज दुःख लाग्या करे छे.

एम छतां पण आवो व्यवहार भजतां द्वेष परिणाम ते प्रत्ये करवा योग्य नथी; एवो जे सर्व ज्ञानीपुरुषोनो अभिप्राय ते ते व्यवहारप्राये समतापणे करावे छे, आत्मा तेने विषे जाणे कंई ठरतो नथी, एम लाग्या करे छे.

आ जे उपाधि उदयवर्त्ति छे. ते सर्व प्रकारे कष्टरूप छे. एम पण विचारतां लागतुं नथी. पूर्वोपार्जित प्रारब्ध जेवडे शांत थाय छे. ते उपाधि परिणामे आत्मप्रत्ययि कहेवा योग्य छे.

मनमां अमने एम रह्या करे छे के अल्प काळमां आ उपाधियोग मटी बाह्याभ्यंतर निर्ग्रंथता प्राप्त थाय तो वधारे योग्य छे, तथापि ते वात अल्प काळमां बने एवुं सूजतुं नथी, अने ज्यांसुधी तेम न थाय त्यांसुधी ते चिंतना मटवी संभवती नथी.

बीजो बधो व्यवहार वर्त्तमानमां ज मुकी दीधो होय तो ते बने एवुं छे. बे त्रण उदय व्यवहार एवा छे के जे भोगव्ये ज निवृत्त थाय एवा छे, अने कष्टे पण ते विशेष काळनी स्थितिमांथी अल्प काळमां वेदी शकाय नहीं एवा छे; अने ते कारणे करी मूर्खनी पेठे आ व्यवहार भज्या करीए छैये.

कोई द्रव्यमां, कोई क्षेत्रमां, कोई काळमां, कोई भावमां स्थिति थाय एवो प्रसंग जाणे क्यांय

देखातो नथी. केवळ सर्व प्रकारनुं तेमांथी अप्रतिबंधपणुं ज योग्य छे, तथापि निवृत्ति क्षेत्र, अने निवृत्ति काळने, सत्संगने अने आत्म विचारने विषे अमने प्रतिबंध रुचि रहे छे.

ते जोग कोई प्रकारे पण जेम बने तेम थोडा काळमां थाय तेज चिंतनामां अहो रात्र वर्त्तिये छैये.

३७१. मुंबई. प्रथम अशाड वद ४ सोम. १९४९.

ॐ

संसार स्पष्ट प्रीतिथी करवानी इच्छा थती होय तो ते पुरुषे ज्ञानीनां वचन सांभळ्यां नथी. अथवा ज्ञानीपुरुषनां दर्शन पण तेणे कर्यां नथी, एम तीर्थंकर कहे छे.

जेनी केडनो भंग थयो छे, तेनुं प्राये बधुं बळ परिक्षीणपणाने भजे छे. जेने ज्ञानीपुरुषनां वचनरूप लाकडीनो प्रहार थयो छे ते पुरुषने विषे ते प्रकारे संसार संबंधी बळ होय छे, एम तीर्थंकर कहे छे.

ज्ञानीपुरुषने जोया पछी स्त्रीने जोई जो राग उत्पन्न थतो होय तो ज्ञानीपुरुषने जोया नथी, एम तमे जाणो.

ज्ञानीपुरुषनां वचनने सांभळ्या पछी स्त्रीनुं सजीवन शरीर अजीवनपणे भास्या विना रहे नहीं.

खरेखर पृथ्वीनो विकार धनादि संपत्ति भास्या विना रहे नहीं.

ज्ञानीपुरुष शिवाय तेनो आत्मा बीजे क्यांय क्षणवार स्थायि थवाने विषे इच्छे नहीं.

ए आदि वचनो ते पूर्वे ज्ञानीपुरुषो मार्गानुसारी पुरुषने बोधता हता. जे जाणीने, सांभळीने ते सरळ जीवो आत्माने विषे अवधारता हता. प्राणत्याग जेवा प्रसंगने विषे पण ते वचनोने अप्रधान न करवा योग्य जाणता हता, वर्त्तता हता.

सर्वथी सरण जोग वातनो घणी छे, तथापि संसारमां साव उदासीनता, परना अल्प गुणमां पण प्रीति, पोताना अल्प दोषने विषे पण अत्यंत क्लेश, दोषना विलयमा अत्यंत वीर्यने स्फुरवुं ए वातो सत्संगमां अखंड एक शरणागत पणे ध्यानमां राखवा योग्य छे. जेम बने तेम निवृत्तिकाळ, निवृत्तिक्षेत्र, निवृत्तिद्रव्य, अने निवृत्तिभावने भज जो. तीर्थंकर गौतम जेवा ज्ञानीपुरुषने पण संबोधता हता के **समय मात्र पण प्रमाद योग्य नथी.**

३७२. मुंबई. प्रथम अशाड वद १३ भोम. १९४९.

अनुकूळता, प्रतिकूळतानां कारणमां विषमता नथी. सत्संगनाकामी जनने आ क्षेत्र विषम जेवुं छे. कोई कोई उपाधि जोगनो अनुक्रम अमने पण रह्या करे छे. ए बे कारण तरफथी विस्मृति करतां पण जे घरमां रहेवानुं छे तेनी केटलीक प्रतिकूळता छे, तो हाल तम सौ भाईनो विचार कंई मुलतववा योग्य (जेवुं) छे.

३७३. मुंबई. प्रथम अशाड वद १४ बुध. १९४९.

घणुं करीने प्राणीओ आशाथी जीवे छे. जेम जेम संज्ञा विशेष होय छे तेम तेम विशेष

आशाना बळथी जीववुं थाय छे. **एक मात्र ज्यां आत्मविचार अने आत्मज्ञाननो उद्भव थाय छे, त्यां सर्व प्रकारनी आशानी समाधि थई जीवनां स्वरूपथी जीवाय छे.** जे कोई पण मनुष्य इच्छे छे ते भविष्यमां तेनी प्राप्ति इच्छे छे; अने ए प्राप्तिनी इच्छारूप आशाए तेनी कल्पनानुं जीववुं छे; अने ते कल्पना घणुं करी कल्पना ज रक्षा करे छे. जो ते कल्पना जीवने न होय अने ज्ञान पण न होय तो तेनी दुःखकारक भयंकर स्थिति अकथ्य होवी संभवे छे.

सर्व प्रकारनी आशा, तेमां पण आत्मा शिवाय बीजा अन्य पदार्थनी आशामां समाधि केवा प्रकारे थाय ते कहो?

३७४. मुंबई. बीजा अशाड शुद ६ बुध. १९४९.

राख्युं कंई रहेतुं नथी अने मुक्युं कंई जतुं नथी, एवो परमार्थ विचारी कोईप्रत्ये दीनता भजवी के विशेषता दाखववी ए योग्य नथी. समागममां दीनपणे आववुं नहीं.

३७५. मुंबई. बीजा अशाड वद ६. १९४९.

श्रीकृष्णादिकनी क्रिया उदासीन जेवी हती. जे जीवने सम्यक्त्व उत्पन्न थाय, तेने सर्व प्रकारनी संसारी क्रिया तेज समये न होय एवो कंई नियम नथी. सम्यक्त्व उत्पन्न थवा पछी संसारी क्रिया रसरहितपणे थवी संभवे छे. घणुं करी एवी कोई पण क्रिया ते जीवनी होती नथी के जेथी परमार्थने विषे भ्रांति थाय; अने ज्यांसुधी **परमार्थने विषे भ्रांति थाय नहीं** त्यांसुधी बीजी क्रियाथी सम्यक्त्वने बाध थाय नही. सर्पने आ जगत्ना लोको पूजे छे ते वास्तविकपणे पूज्य बुद्धिथी पूजता नथी, पण भयथी पूजे छे; भावथी पूजता नथी; अने ईष्टदेवने लोको अत्यंत भावे पूजे छे. एम सम्यक्दृष्टि जीव ते ससारने भजतो देखाय छे, ते पूर्वे निबंधन करेलां एवां प्रारब्ध कर्मथी देखाय छे. वास्तव्यपणे भावथी ते संसारमां तेनो प्रतिबंध घटे नहीं. पूर्व कर्मना उदयरूप भयथी घटे छे. **जेटले अंशे भाव प्रतिबंध न होय तेटले अंशे ज सम्यक्दृष्टिपणुं ते जीवने होय छे.**

अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया अने लोभ सम्यक्त्व शिवाय गयां संभवे नहीं; एम जे कहेवाय छे ते यथार्थ छे. संसारी पदार्थोने विषे जीवने तीव्र स्नेह विना एवां क्रोध, मान, माया अने लोभ होय नहीं के जे कारणे तेने अनंत संसारनो अनुबंध थाय. जे जीवने संसारी पदार्थो विषे तीव्र स्नेह वर्त्ततो होय तेने कोई प्रसंगे पण अनंतानुबंधी चतुष्कमांथी कोई पण उदय थवा संभवे छे. अने ज्यांसुधी तीव्र स्नेह ते पदार्थोमां होय त्यांसुधी अवश्य परमार्थ मार्गवाळो जीव ते न होय. **परमार्थमार्गनुं लक्षण ए छे के अपरमार्थने भजतां जीव बधा प्रकारे कायर थया करे, सुखे अथवा दुःखे.** दुःखमां कायरपणुं कदापि बीजा जीवोनुं पण संभवे छे. पण संसार सुखनी प्राप्तिमां पण कायरपणुं, ते सुखनुं अणगमवापणुं, नीरसपणुं परमार्थमार्गि पुरुषने होय छे.

तेवुं नीरसपणुं जीवने परमार्थ ज्ञाने अथवा परमार्थ ज्ञानीपुरुषनां निश्चये थवुं संभवे छे; बीजा प्रकारे थवुं संभवतुं नथी. परमार्थज्ञाने अपरमार्थरूप एवो आ संसार जाणी पछी ते प्रत्ये तीव्र एवो क्रोध, मान, माया के लोभ कोण करे ? के क्यांथी थाय ? जे वस्तुनुं महात्म्य दृष्टिमांथी गयुं ते वस्तुने अर्थे अत्यंत क्लेश थतो नथी. संसारने विषे भ्रांतिपणे जाणेलुं सुख ते परमार्थ ज्ञाने भ्रांति ज भासे छे. अने जेने भ्रांति भासी छे तेने पछी तेनुं महात्म्य शुं लागे ? एवी महात्म्य दृष्टि परमार्थ ज्ञानीपुरुषना निश्चयवाळा जीवने होय छे तेनुं कारण पण ए ज छे. कोई ज्ञाननां आवरणने कारणे जीवने व्यवछेदक ज्ञान थाय नहीं तथापि सामान्य एवुं ज्ञान ज्ञानीपुरुषनी श्रद्धारूपे थाय छे. वडनां बीजनी पेठे परमार्थ वडनुं बीज ए छे.

तीव्र परिणामे, भवभयरहितपणे ज्ञानीपुरुष के सम्यक्‌दृष्टि जीवने क्रोध, मान, माया के लोभ होय नहीं. जे संसार अर्थे अनुबंध करे छे, ते करतां परमार्थने नामे, भ्रांतिगत परिणामे असद्गुरु, देव, धर्मने भजे छे ते जीवने घणुं करी अनंतानुबधी क्रोध, मान, माया, लोभ थाय छे. कारण के बीजी संसारनी क्रियाओ घणुं करी अनंत अनुबंध करवा वाळी नथी. मात्र अपरमार्थने परमार्थ जाणी आग्रहे जीव भज्या करे, ते परमार्थ ज्ञानी एवा पुरुषप्रत्ये, देवप्रत्ये. धर्मप्रत्ये निरादर छे एम कहेवामां घणुं करी यथार्थ छे. ते सद्गुरु, देव, धर्मप्रत्ये असतगुरुवादिकना आग्रहथी, माठा बोधथी. आसातनाए, उपेक्षाए प्रवर्त्ते एवो संभव छे. तेम ज ते माठा संगथी तेनी संसारवासना परिच्छेद नहीं थती होतां छतां ते परिच्छेद मानी परमार्थ प्रत्ये उपेक्षक रहे छे. ए ज अनंत क्रोध, मान, माया, लोभनो आकार छे.

३७६. मुंबई बीजा अशाड वद १० सोम. १९४९.

शारीरिक वेदनाने देहनो धर्म जाणी अने बांधेलां एवां कर्मोनुं फळ जाणी सम्यक्‌प्रकारे अहियासवायोग्य छे. घणी वार शारीरिक वेदनानुं बळ विशेष वर्त्ततुं होय छे, त्यारे उपर जे कह्यो छे ते सम्यक्‌प्रकार रूडा जीवोने पण स्थिर रहेवो कठण थाय छे, तथापि हृदयने विषे वारंवार ते वातनो विचार करतां अने आत्माने नित्य, अछेद्य, अभेद्य, जरा, मरणादि धर्मथी रहित भावतां, विचारतां केटलीक रीते ते सम्यक्‌प्रकारनो निश्चय आवे छे. मोटा पुरुषोए अहियासेला एवा उपसर्ग. तथा परिसहना प्रसंगोनी जीवमां स्मृति करी ते विषे तेमनो रहेलो अखंड निश्चय ते फरिफरी हृदयमां स्थिर करवा योग्य जाणवाथी जीवने ते सम्यक्‌परिणाम फळीभूत थाय छे. अने वेदना वेदनाना क्षयकाळे निवृत्त थये फरी ते वेदना कोई कर्मोनुं कारण थती नथी. व्याधि रहित शरीर होय तेवा समयमां जीवे जो तेनाथी पोतानुं जूदापणुं जाणी तेनुं अनित्यादि स्वरूप जाणी ते प्रत्येथी मोह ममत्वादि त्याग्यां होय तो ते मोटुं श्रेय छे; तथापि तेम न बन्युं होय तो कंई पण व्याधि उत्पन्न थये तेवी भावना भावतां जीवने निश्चळ एवुं घणुं करी कर्मबंधन थतुं नथी; अने महाव्याधिनी उत्पत्ति काळे तो देहनुं ममत्व जीवे जरूर त्यागी ज्ञानीपुरुषना मार्गनी

विचारणाए वर्त्तवुं, ए रूडो उपाय छे. जो के देहनुं तेवुं ममत्व त्यागवुं के ओछुं करवुं ए महा दुष्कर वात छे तथापि जेनो तेम करवा निश्चय छे ते वेलेमोडे फळीभूत थाय छे.

ज्यांसुधी देहादिकथी करी जीवने आत्मकल्याणनुं साधन करवुं रह्युं छे, त्यांसुधी ते देहने विषे अपरिणामिक एवी ममता भजवी योग्य छे. एटले के आ देहना कोई उपचार करवा पडे तो ते उपचार देहनां ममत्वार्थे करवानी इच्छाए नहीं, पण ते देहे करी ज्ञानीपुरुषना मार्गनुं आराधन थई शके छे एवो कोई प्रकारे तेमां रहेलो लाभ, ते लाभने अर्थे अने तेवी ज बुद्धिए ते देहनी व्याधिना उपचारे प्रवर्त्तवामां बाध नथी. जे कंई ते ममता छे ते अपरिणामिक ममता छे एटले परिणामे समतास्वरूप छे; पण ते देहनी प्रियतार्थे, सांसारिक साधनमां प्रधान भोगनो ए हेतु छे, ते त्यागवो पडे छे, एवा आर्त्तध्याने कोई प्रकारे पण ते देहमां बुद्धि न करवी एवी ज्ञानीपुरुषोना मार्गनी शिक्षा जाणी आत्मकल्याणनो तेवा प्रसंगे लक्ष राखवो योग्य छे.

सर्व प्रकारे ज्ञानीनां शरणमां बुद्धि राखी निर्भयपणाने, निःखेदपणाने भजवानी शिक्षा श्री तीर्थंकर जेवाए कही छे अने अमे पण एज कहीए छैये. कोई पण कारणे आ संसारमां क्लेशित थवा योग्य नथी. अविचार अने अज्ञान ए सर्व क्लेशनुं, मोहनुं, अने माठी गतिनुं कारण छे. सद्‌विचार, अने आत्मज्ञान ते आत्मगतिनुं कारण छे. तेनो प्रथम साक्षात् उपाय ज्ञानीपुरुषनी आज्ञाने विचारवी ए ज जणाय छे.

३७७. मुंबई. श्रावण सुद ४ भोम. १९४९.

कोई सामान्य मुमुक्षु जीव थाय छे, तेने पण आ संसारना प्रसंगमां प्रवर्त्तवा प्रत्ययिनुं वीर्य मंद पडी जाय छे, तो अमने ते प्रत्ययी कैं घणी मंदता वर्त्ते तेमां आश्चर्य लागतुं नथी, तथापि कोई पूर्वे प्रारब्ध उपार्जन थवानो एवो ज प्रकार हशे के जेथी ते प्रसंगमां प्रवर्त्तवानुं रह्या करे, पण ते केवुं रह्या करे छे? के जेने खास संसारसुखनी इच्छावाळा होय तेने पण तेवुं करवुं न पोषाय, एवुं रह्या करे छे. जो के ए वातनो खेद योग्य नथी, अने उदासीनता ज भजीए छैये, तथापि ते कारणे एक बीजो खेद उत्पन्न थाय छे ते ए के सत्संग, निवृत्तिनुं अप्रधानपणुं रह्या करे छे, अने परम रुचि छे जेने विषे एवुं आत्मज्ञान अने आत्मवार्त्ता ते कोई पण प्रकारनी इच्छा विना क्वचित् त्याग जेवां राखवां पडे छे. आत्मज्ञान वेदक होवाथी मुंझवतुं नथी, पण आत्मवार्त्तानो वियोग ते मुंझवे छे. संसारना झाळ जोई चिंता भजशो नहीं. चिंतामां समता रहे तो ते आत्मचिंतन जेवी छे.

३७८. मुंबई. श्रावण सुद ५. १९४९.

(१) जवाहीरी लोकोनुं एम मानवुं छे के एक साधारण सोपारी जेवुं सारा रंगनुं, पाणीनुं अने घाटनुं माणेक (प्रत्यक्ष) एब रहित होय तो तेनी करोडो रुपैया कींमत गणीए तोपण ते ओछुं छे. जो विचार करीए तो मात्र तेमां आंखनुं ठरवुं अने मननी इच्छा ने कल्पित *मान्यता* शिवाय बीजुं कांई नथी, तथापि एक आंखना ठरवानी एमां मोटी खुबीने माटे अने दुर्लभ

प्राप्तिने कारणे जीवो तेनुं अद्भुत महात्म्य कहे छे! अने अनादि दुर्लभ, जेमां आत्मा ठरी रहे छे एवुं जे सत्संगरूप साधन तेने विषे कंई आग्रह रुचि नथी, ते आश्चर्य विचारवा योग्य छे!

(२) असत्संगमां उदासीन रहेवा माटे जीवने विषे अप्रमादपणे निश्चय थाय छे त्यारे सत्ज्ञान समजाय छे. ते पहेलां प्राप्त थयेल बोधने घणा प्रकारना अंतराय रह्या होय छे.

३७९. मुंबई. श्रावण शुद १५ रवि. १९४९.

घणुं करीने *आत्मामां* एम ज रह्या करे छे के ज्यांसुधी आ वेपार प्रसंगे कामकाज करवुं रह्या करे त्यांसुधी धर्मकथादिप्रसंगे अने धर्मना जाणनाररूपे कोई प्रकारे प्रगटपणामां न अवाय ए *यथायोग्य प्रकार* छे. वेपारप्रसंगे रहेतां छतां जेनो भक्तिभाव रह्या कर्यो छे, तेनो प्रसंग पण एवा प्रकारमां करवो योग्य छे, के ज्यां आत्माने विषे उपर जणावेलो प्रकार रह्या करे छे ते प्रकारने बाध न थाय.

जिने कहेलां मेरू वगेरे विषे तथा अंग्रेजे कहेल पृथ्व्यादि संबंधे समागमप्रसंगमां वातचित करशो.

अमारूं मन घणुं उदास रहे छे अने प्रतिबंध एवा प्रकारनो रहे छे के ते उदासपणुं साव गुप्त जेवुं करी न खमी शकाय एवा वेपारादिप्रसंगमां उपाधिजोग वेदवा पडे छे. जो के वास्तव्य-पणे तो समाधिप्रत्ययी *आत्मा* छे.

३८०. मुंबई. श्रावण वद ५. १९४९.

गई शालनां मागशर शुद ६ठे अत्रे आववानुं थयुं हतुं, त्यारथी आज दिवसपर्यंतमां घणा प्रकारनो उपाधियोग वेदवानुं बन्युं छे, अने जो भगवत्कृपा न होय तो आ काळने विषे तेवा उपाधि जोगमां माथुं धड उपर रहेवुं कठण *थाय* एम थतां थतां घणीवार जोयुं छे; अने आत्म-स्वरूप जेणे जाण्युं छे एवा पुरुषने अने *आ संसारने* मळती पाण आवे नहीं एवो अधिक निश्चय थयो छे.

ज्ञानीपुरुष पण अत्यंत निश्चय उपयोगे वर्त्ततां वर्त्ततां क्वचित् पण मंद परिणाम पामी जाय एवी आ संसारनी रचना छे. आत्मस्वरूप संबंधी बोधनो तो जो के नाश न थाय, तथापि आत्म-स्वरूपना बोधनां विशेष परिणामप्रत्ये एक प्रकारनुं आवरण थवारूप उपाधिजोग थाय छे. अमे तो ते उपाधिजोगथी हजु त्रास पाम्या करीए छैये. अने ते ते जोगे हृदयमां अने मुखमां मध्यमा वाचाए प्रभुनुं नाम राखी मांड कंई प्रवर्तन करी स्थिर रही शकीए छैये. सम्यक्त्वने विषे अर्थात् बोधने विषे भ्रांति प्राये थती नथी, पण बोधनां विशेष परिणामनो अनवकाश थाय छे, एम तो स्पष्ट देखाय छे. अने तेथी घणीवार आत्मा आकुळव्याकुळपणाने पामी त्यागने भजतो हवो तथापि उपार्जित कर्मनी स्थितिने सम परिणामे, अदीनपणे, अव्याकुळपणे वेदवी ए ज ज्ञानीपुरुषोनो मार्ग छे अने ते ज भजवो छे, एम स्मृति थई स्थिरता रहेती आवी छे. एटले आकुळादि भावनी विशेष मुंझवण थती समाप्त थती हती.

आखो दिवस निवृत्तिना योगे काळ नहीं जाय त्यांसुधी सुख रहे नहीं, एवी अमारी स्थिति छे. "आत्मा" "आत्मा", तेनो विचार, ज्ञानीपुरुषनी स्मृति, तेनां महात्म्यनी कथा वार्त्ता, ते प्रत्ये अत्यंत भक्ति, तेमनां अनअवकाश आत्मचारित्रप्रत्ये मोह ए अमने हजु आकर्ष्या करे छे, अने ते काळ भजीए छैये.

पूर्वे काळमां जे जे ज्ञानीपुरुषना प्रसंगे व्यतीत थया छे ते काळ धन्य छे, ते क्षेत्र अत्यंत अत्यंत धन्य छे, ते श्रवणने, श्रवणना कर्त्ताने अने तेमां भक्तिभाववाळा जीवोने त्रिकाळ दंडवत् छे. ते आत्मस्वरूपमां भक्ति, चिंतन, आत्मव्याख्यानी ज्ञानीपुरुषनी वाणी अथवा ज्ञानीनां शास्त्रो के मार्गानुसारी ज्ञानीपुरुषनां सिद्धांत तेनी अपूर्वताने प्रणाम अति भक्तिए करीए छैये.

अखंड आत्मधुनना एकतार प्रवाहपूर्वक ते वात अमने हजी भजवानी अत्यंत आतुरता रह्या करे छे; अने बीजी बाजुथी आवां क्षेत्र, आवा लोकप्रवाह, आवा उपाधिजोग अने बीजा बीजा तेवा तेवा प्रकार जोई विचार मूर्छावत् थाय छे. ईश्वरेच्छा!

३८१. पेटलाद. भादरवा शुद ६. १९४९.

ॐ

१. जेनी पासेथी धर्म मागवो, ते पाम्यानी पूर्ण चोकसी करवी ए वाक्यने स्थिर चित्तथी विचारवुं.

२. जेनी पासेथी धर्म मागवो तेवा पूर्ण ज्ञानीनुं ओळखाण जीवने थयुं होय त्यारे तेवा ज्ञानिओनो सत्संग करवो अने सत्संग थाय ते पूर्ण पुण्योदय समजवो. ते सत्संगमां तेवा परमज्ञानीए उपदेशेलो शिक्षाबोध ग्रहण करवो एटले जेथी कदाग्रह, मतमतांतर, विश्वासघात अने असत्वचन ए आदिनो तिरस्कार थाय,-अर्थात् तेने ग्रहण करवां नहीं. मतनो आग्रह मुकी देवो. आत्मानो धर्म आत्मामां छे. आत्मत्व प्राप्तपुरुषनो बोधेलो धर्म आत्मतामार्गरूप होय छे. बाकीना मार्गना मतमां पडवुं नहीं.

३. आटलुं थतां छतां जो जीवथी सत्संग थया पछी कदाग्रह, मतमतांतरादि दोष न मुकी शकातो होय तो पछी तेणे छुटवानी आशा करवी नहीं. अमे पोते कोईने आदेशवात एटले आम करवुं एम कहेता नथी. वारंवार पुछो तोपण ते स्मृतिमां होय छे. अमारा संगमां आवेला कोई जीवोने हजुसुधी अमे एम जणाव्युं नथी के आम वर्त्तो, के आम करो. मात्र शिक्षा बोध तरिके जणाव्युं हशे.

४. अमारो उदय एवो छे के एवी उपदेश वात करतां वाणी पाछी खेंचाई जाय छे. साधारण प्रश्न पुछे तो तेमां वाणी प्रकाश करे छे; अने उपदेश वातमां तो वाणी पाछी खेंचाई जाय छे, तेथी अमे एम जाणीये छीए के हजु तेवो उदय नथी.

५. पूर्वे थई गयेला अनंत ज्ञानिओ जो के महाज्ञानी थई गया छे पण तेथी कंई जीवनो दोष जाय नहीं. एटले के अत्यारे जीवमां मान होय ते पूर्वे थई गयेला ज्ञानी कहेवा आवे

नहीं; परंतु हालमां जे प्रत्यक्ष ज्ञानी बिराजमान होय ते ज दोषने जणावी कढावी शके. जेम दूरना क्षीरसमुद्रथी अत्रेना तृषातुरनी तृषा छीपे नहीं, पण एक मीठा पाणीनो कळशो अत्रे होय तो तेथी तृषा छीपे.

६. जीव पोतानी कल्पनाथी कल्पे के ध्यानथी कल्याण थाय के समाधिथी के योगथी के आवा आवा प्रकारथी, पण तेथी जीवनुं कंई कल्याण थाय नहीं. जीवनुं कल्याण थवुं तो ज्ञानी-पुरुषना लक्षमां होय छे अने ते परम सत्संगे करी समजी शकाय छे. माटे तेवा विकल्प करवा मुकी देवा.

७. जीवे मुख्यमां मुख्य आ वात विशेष ध्यान आपवा जेवी छे, के सत्संग थयो होय तो सत्संगमां सांभळेल शिक्षा बोध परिणाम पामी सहेजे जीवमां उत्पन्न थयेल कदाग्रहादि दोषो तो छुटी जवा जोईए के जेथी सत्संगनुं अवर्णवादपणुं बोलवानो प्रसंग बीजा जीवोने आवे नहीं.

८. ज्ञानीपुरुषे कहेवुं बाकी नथी राख्युं; पण जीवे करवुं बाकी राख्युं छे. एवो योगानु-योग कोईक ज वेळा उदयमां आवे छे. तेवी वांछाए रहित महात्मानी भक्ति तो केवळ कल्याण-कारक ज निवडे छे. पण कोई वेळा तेवी वांछा महात्माप्रत्ये थई अने तेवी प्रवृत्ति थई चुकी, तोपण ते ज वांछा जो असत्पुरुषमां करी होय अने जे फळ थाय छे, ते करतां आनुं फळ जुदुं थवानो संभव छे. सत्पुरुष प्रत्ये तेवा काळमां जो निःशंकपणुं रह्युं होय तो काळे करीने तेमनी पासेथी सन्मार्गनी प्राप्ति होई शके छे. एक प्रकारे अमने पोताने ए माटे बहु शोच रहेतो हतो; पण तेनुं कल्याण विचारीने शोच विसरण कर्यो छे.

९. मन, वचन, कायाना जोगमांथी जेने केवळीस्वरूप भाव थतां अहंभाव मटी गयो छे, एवा जे ज्ञानीपुरुष, तेना परम उपशमरूप चरणारविंद तेने नमस्कार करी, वारंवार तेने चिंतवी, ते ज मार्गमां प्रवृत्तिनी तमे इच्छा कर्या करो एवो उपदेश करी आ पत्र पुरो करूं छउं.

विपरीत काळमां एकाकी होवाथी उदास!!!

३८२. खंभात. भादरवा. १९४९.

ॐ

अनादिकाळथी विपर्यय बुद्धि होवाथी, अने केटलीक ज्ञानीपुरुषनी चेष्टा अज्ञानीपुरुषना जेवी ज देखाती होवाथी ज्ञानीपुरुषने विषे विभ्रम बुद्धि थई आवे छे, अथवा जीवथी ज्ञानी-पुरुष प्रत्ये ते ते चेष्टानो विकल्प आव्या करे छे. बीजी बाजुओथी ज्ञानीपुरुषनो जो यथार्थ निश्चय थयो होय तो कोई विकल्पने उत्पन्न करवावाळी एवी ज्ञानीनी उन्मत्तादि भाववाळी चेष्टा प्रत्यक्ष दीठामां आवे तोपण बीजी बाजुना निश्चयना बळने लीधे ते चेष्टा अविकल्प-पणाने भजे छे. अथवा ज्ञानीपुरुषनी चेष्टानुं कोई अगम्यपणुं ज एवुं छे के अधुरी अवस्थाए, के अधुरा निश्चये जीवने विभ्रम तथा विकल्पनुं कारण थाय छे, पण वास्तव्यपणे तथा पुरा निश्चये ते विभ्रम अने विकल्प उत्पन्न थवा योग्य नथी, माटे आ जीवनो अधुरो ज्ञानीपुरुष-प्रत्येनो निश्चय छे, ए ज आ जीवनो दोष छे.

ज्ञानीपुरुष बधी रीते अज्ञानीपुरुषथी चेष्टापणे सरखा होय नहीं, अने जो होय तो पछी ज्ञानी नथी एवो निश्चय करवो ते यथार्थ कारण छे, तथापि ज्ञानी अने अज्ञानी पुरुषमां कोई एवां विलक्षण कारणोनो भेद छे, के जेथी ज्ञानीनुं अज्ञानीनुं एकपणुं कोई प्रकारे थाय नहीं. अज्ञानी छतां ज्ञानीनुं स्वरूप जे जीव मनावतो होय ते ते विलक्षणपणाद्वाराए निश्चयमां आवे छे; माटे ज्ञानीपुरुषनुं जे विलक्षणपणुं छे तेनो प्रथम निश्चय विचारवा योग्य छे. अने जो तेवां विलक्षण कारणनुं स्वरूप जाणी ज्ञानीनो निश्चय थाय छे, तो पछी अज्ञानी जेवी क्वचित् जे जे ज्ञानीपुरुषनी चेष्टा जोवामां आवे छे तेने विषे निर्विकल्पपणुं प्राप्त होय छे; तेम नहीं तो ज्ञानीपुरुषनी ते चेष्टा तेने विशेष भक्ति अने स्नेहनुं कारण थाय छे.

प्रत्येक जीव, एटले ज्ञानी अज्ञानी जो बधी अवस्थामां सरखा ज होय तो पछी ज्ञानी अज्ञानी ए नाम मात्र थाय छे; पण तेम होवा योग्य नथी. ज्ञानीपुरुष अने अज्ञानीपुरुषने विषे अवश्य विलक्षणपणुं होवा योग्य छे. जे विलक्षणपणुं यथार्थ निश्चय थये जीवने समजवामां आवे छे, जेनुं कंईक स्वरूप अत्रे जणाववा योग्य छे. ज्ञानीपुरुष अने अज्ञानीपुरुषनुं विलक्षणपणुं मुमुक्षु जीवने तेमनी एटले ज्ञानी अज्ञानी पुरुषनी दशाद्वारा समजाय छे. ते दशानुं विलक्षणपणुं जे प्रकारे थाय छे, ते जणाववा योग्य छे. एक तो मूळदशा, अने बीजी उत्तरदशा एवा बे भाग जीवनी दशाना थई शके छे.

३८३. मुंबई. भाद्रपद. १९४९.

अज्ञान दशा वर्त्तती होय अने ते दशाने ज्ञान दशा जीवे भ्रमादि कारणथी मानी लीधी होय त्यारे तेवा तेवा देहने दुःख थवाना प्रसंगोमां अथवा तेवां बीजां कारणोमां जीव देहनी शाताने भजवानी इच्छा करे छे अने तेम वर्त्तवानुं करे छे. साची ज्ञानदशा होय तो तेने देहने दुःख प्राप्तिनां कारणो विषे विषमता थती नथी अने ते दुःखने टाळवां एटली बधी चीवट पण होती नथी.

३८४. मुंबई. भादरवा वद ,,. १९४९.

जेवी दृष्टि आ आत्माप्रत्ये छे, तेवी दृष्टि जगत्‌ना सर्व आत्माने विषे छे. जेवो स्नेह आ आत्माप्रत्ये छे तेवो स्नेह सर्व आत्माप्रत्ये वर्त्ते छे. जेवी आ आत्मानी सहजानंद स्थिति इच्छीए छैये, तेवी ज सर्व आत्माप्रत्ये इच्छीए छैये. जे जे आ आत्मा माटे इच्छीए छैये, ते ते सर्व आत्मा माटे इच्छीए छैये. जेवो आ देहप्रत्ये भाव राखीए छैये, तेवो ज सर्व देहप्रत्ये भाव राखीए छैये. जेवो सर्व देहप्रत्ये वर्त्तवानो प्रकार राखीए छैये, तेवो ज आ देहप्रत्ये प्रकार वर्त्ते छे. आ देहमां विशेष बुद्धि अने बीजा देहप्रत्ये विषम बुद्धि घणुं करी क्यारेय थई शकती नथी. जे स्त्रियादिनो स्वपणे संबंध गणाय छे, ते स्त्रियादिप्रत्ये जे कंई स्नेहादिक छे, अथवा समता छे, तेवां ज प्राये सर्व प्रत्ये वर्त्ते छे. आत्मारूपपणानां कार्ये मात्र प्रवर्त्तन होवाथी जगत्‌ना सर्व पदार्थप्रत्ये जेम उदासीनता वर्त्ते छे, तेम स्वपणे गणाता स्त्रियादि पदार्थोप्रत्ये वर्त्ते छे.

प्रारब्ध प्रबंधे क्रियादिप्रत्ये जे कंई उदय होय तेथी विशेष वर्त्तना घणुं करीने आत्माथी थती नथी. कदापि करुणाथी कंई तेवी विशेष वर्त्तना थती होय तो तेवी ते ज क्षणे तेवा उदयप्रतिबद्ध आत्माओप्रत्ये वर्त्ते छे, अथवा सर्व जगत्प्रत्ये वर्त्ते छे. कोईप्रत्ये कंई विशेष करवुं नहीं, के न्यून करवुं नहीं; अने करवुं तो तेवुं एकधारानुं वर्त्तन सर्व जगत्प्रत्ये करवुं एवुं ज्ञान आत्माने घणा काळ थयां दृढ छे; निश्चयस्वरूप छे. कोई स्थळे न्यूनपणुं विशेषपणुं, के कंई तेवी सम विषम चेष्टाए वर्त्तवुं देखातुं होय तो जरूर ते आत्मस्थितिए आत्मबुद्धिए थतुं नथी, एम लागे छे. पूर्व प्रबंधी प्रारब्धना योगे कंई तेवुं उदयभावपणे थतुं होय तो तेने विषे पण समता छे. कोईप्रत्ये ओछापणुं अधिकपणुं कंई पण आत्माने रुचतुं नथी, त्यां पछी बीजी अवस्थानो विकल्प होवा योग्य नथी.

सौथी अभिन्न भावना छे; जेटली योग्यता जेनी वर्त्ते छे, ते प्रत्ये तेटली अभिन्न भावनी स्फुर्ति थाय छे, क्वचित् करुणा बुद्धिथी विशेष स्फुर्ति थाय छे. पण विषमपणाथी के विषय परिग्रहादि कारण प्रत्ययथी ते प्रत्ये वर्त्तवानो कंई आत्मामां संकल्प जणातो नथी. अविकल्परूप स्थिति छे. अमारे कंई अमारूं नथी, के बीजानुं नथी के बीजुं नथी. जेम छे तेम छे. जेम स्थिति आत्मानी छे, तेवी स्थिति छे. सर्व प्रकारनी वर्त्तना निष्कपटपणाथी उदयनी छे. समविषमता नथी. सहजानंद स्थिति छे. ज्यां तेम होय त्यां अन्य पदार्थमां आसक्त बुद्धि घटे नहीं, होय नहीं.

३८५. मुंबई आसो सुद १ भोम. १९४९.

"ज्ञानीपुरुषप्रत्ये अभिन्न बुद्धि थाय, ए कल्याणनो मोटो निश्चय छे," एवो सर्व महात्मा पुरुषोनो अभिप्राय जणाय छे. तमे तथा ते अन्य वेदे जेनो देह हाल वर्त्ते छे, ते बेय ज्ञानीपुरुषप्रत्ये जेम अभिन्नता विशेष निर्मळपणे आवे ते प्रकारनी वात प्रसंगोपात करो. ते योग्य छे; अने परस्परमां एटले तेओ अने तम वच्चे निर्मळ हेत वर्त्ते तेम प्रवर्त्तवामां बाध नथी, पण ते हेत जात्यंतर थवुं योग्य छे. जेवुं स्त्री पुरुषने कामादि कारणे हेत होय छे, तेवुं हेत नहीं, पण ज्ञानीपुरुषप्रत्ये बन्नेनो भक्ति राग छे एवुं बेय एक गुरुप्रत्येनु शिष्यपणुं जोई अने निरंतरनो सत्संग रह्या करे छे एम जाणी भाई जेवी बुद्धिए, तेवे हेते वर्त्ताय ते वात विशेष योग्य छे. ज्ञानीपुरुषप्रत्येनो भिन्नभाव साव टाळवा योग्य छे.

३८६. मुंबई. आसो सुद ५ शनि. १९४९.

आत्माने समाधि थवा माटे, आत्मस्वरूपमां स्थिति माटे सुधारस के जे मुखने विषे वरसे छे, ते एक अपूर्व आधार छे; माटे कोई रीते तेने बीजज्ञान कहो तो हरकत नथी; मात्र एटलो भेद छे के ते ज्ञान ज्ञानीपुरुष, के जे तेथी आगळ छे, आत्मा छे, एम जाणनार होवा जोईए.

द्रव्यथी द्रव्य मळतुं नथी, एम जाणनारने कंई कर्त्तव्य कही शकाय नहीं, पण ते क्यारे? स्वद्रव्य द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भावे यथावस्थित समजाये, स्वद्रव्य स्वरूप परिणामे परिणमी अन्यद्रव्यप्रत्ये केवळ उदास थई, कृतकृत्य थये कंई कर्त्तव्य रहेतुं नथी. एम घटे छे, अने एम ज छे.

३८७. मुंबई. आसो सुद ९ बुध. १९४९.

(१)

खुल्ला कागळमां सुधारस परत्वे प्राये स्पष्ट लख्युं हतुं, ते चाहीने लख्युं हतुं. एम लखवाथी विपरिणाम आववानुं छे नहीं एम जाणीने लख्युं हतुं. कंई कंई ते वातना चर्चक जीवने जो ते वात वांचवामां आवे तो केवळ तेथी निर्धार थई जाय एम बने नहीं, पण एम बने के जे पुरुषे आ वाक्यो लख्यां छे ते पुरुष कोई अपूर्व मार्गनो ज्ञाता छे, अने आ वातनुं निराकरण ते प्रत्येथी थवानो मुख्य संभव छे एम जाणी तेनी ते प्रत्ये कंई पण भावना थाय. कदापि एम धारीए के तेने कंई कंई संज्ञा ते विषेनी थई होय, अने आ स्पष्ट लखाण वांचवाथी तेने विशेष संज्ञा थई पोतानी मेळे ते निर्धारमां आवी जाय, पण ते निर्धार एम थतो नथी. यथार्थ तेनां स्थळनुं जाणवुं तेनाथी थई शके नहीं, अने ते कारणथी जीवने विक्षेपनी उत्पत्ति थाय के आ वात कोई प्रकारे जाणवामां आवे तो सारूं. तो ते प्रकारे पण जे पुरुषे लख्युं छे ते प्रत्ये तेने भावनानी उत्पत्ति थवी संभवे छे.

त्रीजो प्रकार एम समजवा योग्य छे के सत्पुरुषनी वाणी स्पष्टपणे लखाई होय तोपण तेनो परमार्थ सत्पुरुषनो सत्संग जेने आज्ञांकित पणे थयो नथी, तेने समजावो दुर्लभ थाय छे, एम ते वांचनारने स्पष्ट जाणवानुं क्यारेय पण थाय. जो के अमे तो अति स्पष्ट लख्युं न होतुं तोपण तेमने एवो कंई संभव थाय छे. पण अमे तो एम धारीए छैये के अति स्पष्ट लख्युं होय, तोपण घणुं करी समजातुं नथी, अथवा विपरीत समजाय छे, अने परिणामे पाछो तेने विक्षेप उत्पन्न थई सन्मार्गने विषे भावना थवानो संभव थाय छे. ए पत्तामां अमे इच्छापूर्वक स्पष्ट लख्युं हतुं.

सहेज स्वभावे पण न धारेलुं घणुं करी परमार्थ परत्वे लखातुं नथी, अथवा बोलातुं नथी, के जे अपरमार्थरूप परिणामने पामे.

(२)

बीजो अमारो आशय ते ज्ञान विषे लखवानो विशेषपणे अत्र लख्यो छे. (१.) जे ज्ञानीपुरुषे स्पष्ट एवो आत्मा *कोई अपूर्व लक्षणे, गुणे अने वेदनपणे अनुभव्यो छे, अने ते ज परिणाम जेना आत्मानुं थयुं छे ते ज्ञानीपुरुषे जो ते सुधारस संबंधी ज्ञान आप्युं होय तो तेनुं परिणाम परमार्थ परमार्थस्वरूप छे. (२.) अने जे पुरुष ते सुधारसने ज आत्मा जाणे छे, तेनाथी ते ज्ञाननी प्राप्ति थई होय तो ते व्यवहार परमार्थस्वरूप छे. (३.) ते ज्ञान कदापि परमार्थ परमार्थस्वरूप एवा ज्ञानीए न आप्युं होय, पण ते ज्ञानीपुरुषे सन्मार्ग सन्मुख आकर्षे एवो जे जीवने उपदेश कर्यो होय ते जीवने रुच्यो होय तेनुं ज्ञान ते परमार्थ व्यवहारस्वरूप छे. (४.) अने ते शिवाय शास्त्रादि जाणनार सामान्य प्रकारे मार्गानुसारी जेवी उपदेश वात करे, ते श्रद्धाय, ते व्यवहार व्यवहार-स्वरूप छे. सुगमपणे समजवा एम चार प्रकार थाय छे.

परमार्थ परमार्थस्वरूप ए निकट मोक्षनो उपाय छे. परमार्थ व्यवहारस्वरूप ए अनंतर परंपर-संबंधे मोक्षनो उपाय छे. व्यवहार परमार्थस्वरूप ते घणा काळे कोई प्रकारे पण मोक्षनां साधननां

* जुओ आंक ३५८. म. कि.

कारणभूत थवानो उपाय छे. व्यवहार व्यवहारस्वरूपनुं फळ आत्मप्रत्ययि नथी संभवतुं. आ वात हजु कोई प्रसंगे विशेषपणे लखीशुं; एटले विशेषपणे समजाशे; पण आटली संक्षेपताथी विशेष न समजाय तो मुंझाशो नहीं.

लक्षणथी, गुणथी अने वेदनथी जेने आत्मस्वरूप जणायुं छे, तेने ध्याननो ए एक उपाय छे, के जेथी आत्म प्रदेशनी स्थिरता थाय छे, अने परिणाम पण स्थिर थाय छे. लक्षणथी, गुणथी अने वेदनथी जेणे आत्मस्वरूप जाण्युं नथी एवा मुमुक्षुने ज्ञानीपुरुषे बतावेलुं जो आ ज्ञान होय तो तेने अनुक्रमे लक्षणादिनो बोध सुगमपणे थाय छे. सुखरस अने तेनुं उत्पत्तिक्षेत्र ए कोई अपूर्व कारणरूप छे एम तमे निश्चयपणे निर्धारजो. ज्ञानीपुरुषनो ते पछीनो जे मार्ग ते न दुभाय एवो तमने प्रसंग थयो छे तेथी तेवो निश्चय राखवा जणाव्युं छे. ते पछीनो मार्ग जो दुभातो होय अने तेने विषे कोईने अपूर्व कारणरूपे निश्चय थयो होय तो ते कोई प्रकारे पाछो निश्चय फेरव्ये ज उपाय रूप थाय छे, एवो अमारा आत्मामां लक्ष रहे छे.

एक अज्ञानपणे पवननी स्थिरता करे छे, पण श्वासोच्छ्वास रोधनथी तेने कल्याणनो हेतु थतो नथी, अने एक ज्ञानीनी आज्ञापूर्वक श्वासोच्छ्वासनो रोध करे छे, तो तेने ते कारणथी जे स्थिरता आवे छे, ते आत्माने प्रगटवानो हेतु थाय छे. श्वासोच्छ्वासनी स्थिरता थवी ए एक प्रकारे घणी कठण वात छे. तेनो सुगम उपाय सुखरस एकतार करवाथी थाय छे; माटे ते विशेष स्थिरतानुं साधन छे. पण ते सुधारसस्थिरता अज्ञानपणे फळीभूत थती नथी, एटले कल्याणरूप थती नथी, तेम ते बीजज्ञाननुं ध्यान पण अज्ञानपणे कल्याणरूप थतुं नथी एटलो विशेष निश्चय अमने भास्या करे छे. **जेणे वेदनपणे आत्मा जाण्यो छे ते ज्ञानीपुरुषनी आज्ञाए** ते कल्याणरूप थाय छे, अने आत्मा प्रगटवानो अत्यंत सुगम उपाय थाय छे.

एक बीजी अपूर्व वात पण आ स्थळे लखवानुं सूझे छे. आत्मा छे ते चंदन वृक्ष छे. तेनी समीपे जे जे वस्तुओ विशेषपणे रही होय ते ते वस्तु तेनी सुगंधनो (!) विशेष बोध करे छे. जे वृक्ष चंदनथी विशेष समीप होय ते वृक्षमां चंदननी गंध विशेषपणे स्फुरे छे, जेम जेम आघेनां वृक्ष होय तेम तेम सुगंध मंद परिणामने भजे छे; अने अमुक मर्यादा पछी असुगंधरूप वृक्षोनुं वन आवे छे, अर्थात् चंदन पछी ते सुगंधपरिणाम करतुं नथी, तेम आ आत्मा विभावपरिणामने भजे छे, त्यांसुधी तेने चंदन वृक्ष कहीए छैये अने सौथी तेने अमुक अमुक सूक्ष्म वस्तुनो संबंध छे, तेमां तेनी छांया(!)रूप सुगंध विशेष पडे छे; जेनुं ध्यान **ज्ञानीनी आज्ञाए** थवाथी आत्मा प्रगटे छे.

पवन करतां पण सुधारस छे, तेमां आत्मा विशेष समीपपणे वर्त्ते छे, माटे ते आत्मानी विशेष छांया सुगंध (!) नो ध्यान करवा योग्य उपाय छे. आ पण विशेषपणे समजवा योग्य छे.

३८८. मुंबई. आसो वद ३. १९४९.

ॐ

मुंझवणना वखतमां घणुं करी चित्त मुंझवण टाळवानी उतावळमां योग्य थाय छे के नहीं एनी वखते सहेज सावचेती मुमुक्षुजनने पण ओछी थई जाय छे; पण वात योग्य तो एम छे

के तेवा प्रसंगमां कंई थोडो वखत गमे तेम करी काम काजमां मौन जेवो, निर्विकल्प जेवो करी नाखवो. मुंझवण बहु लांबा काळनी स्थितिनी समजीबेसवा योग्य नथी. अने धीरज वगर जो ते वेदवामां आवे छे, तो ते अल्प काळनी होय तो कोई वार विशेष काळनी पण थई आवे छे, माटे ईश्वरेच्छा अने "यथायोग्य" समजी मौनपणुं भजवुं योग छे. मौनपणानो अर्थ एम करवो के अंतरने विषे विकल्प, उताप कर्या न करवो.

३८९. मुंबई. आशो वद. १९४९.

ॐ

आतम भावना भावतां, जीव लहे केवळ ज्ञानरे.

३९०. मुंबई. आशो वद १३ रवि. १९४९.

आपनां बे पत्र समयसारना कवित सहित पहोंच्यां छे. निराकार साकार चेतना विषेनुं कवित सुखरस संबंधमां कंई संबंध करी शकाय तेवा अर्थ वाळुं नथी; जे हवे पछी जणावशुं.

"शुद्धता विचारे ध्यावे, शुद्धतामें केलि करे;
शुद्धतामें स्थिर रहे, अमृतधारा बरसे."

ए कवितमां सुधारसनुं जे महात्म्य कह्युं छे, ते केवळ एक विस्रसा (सर्व प्रकारनां अन्य परिणामथी रहित असंख्यात प्रदेशी आत्मद्रव्य) परिणामे स्वरूपस्थ एवा, अमृतरूप एवा आत्मानुं वर्णन छे. तेनो परमार्थ यथार्थ हृदयगत राख्यो छे, जे अनुक्रमे समजाशे.

३९१. मुंबई. आश्विन. १९४९.

जे अबुद्धा महाभागा वीरा असमत्तदंसिणो ।
असुद्धं तेसि परकंतं सफलं होइ सव्वसो ॥ १ ॥
जेय बुद्धा महाभागा वीरा सम्मत्तदंसिणो ।
सुद्धं तेसिं परकंतं अफलं होइ सव्वसो ॥ २ ॥ *

उपर ज्यां 'सफळ' छे त्यां 'अफळ' ठीक लागे छे अने 'अफळ' छे त्यां 'सफळ' ठीक लागे छे, माटे तेमां लखित दोष छे के बराबर छे? तेनुं समाधान के लखित दोष नथी; सफळ छे त्यां सफळ अने अफळ छे त्यां अफळ बंने बराबर छे.

मिथ्या दृष्टिनी क्रिया सफळ छे, फळे करिने सहित छे, अर्थात् तेने पुण्य पाप फळनुं बेसवापणुं छे; सम्यग्दृष्टिनी क्रिया अफळ छे, फळ रहित छे, तेने फळ बेसवापणुं नथी, अर्थात् निर्जरा छे. एकनी(मिथ्या दृष्टिनी)क्रियानुं संसारहेतुक सफळपणुं अने बीजानी (सम्यग्दृष्टिनी) क्रियानुं संसारहेतुक अफळपणुं एम परमार्थ समजवा योग्य छे.

३९२. मुंबई. आश्विन. १९४९.

ॐ

(१) स्वरूप सहजमां छे. ज्ञानिनी चरणसेवना विना अनंतकाळ सुधी प्राप्त न थाय एवुं विकट पण छे.

* श्री सूयगडांग सूत्र. वीर्याध्ययन, २२-२३. म. कि.

अमे अने तमे हाल प्रत्यक्षपणे तो वियोगमां रह्या करिये छीए. ए पण पूर्व निबंधननो कोई मोटो प्रतिबंध उदयमां होवानुं संभाव्य कारण छे.

(२) जे अवसरे जे प्राप्त थाय तेने विषे संतोषमां रहेवुं एवो हे! राम! सत्पुरुषोनो कहेलो सनातन धर्म छे एम वसिष्ठ कहेता हता.

(३) जे ईश्वरेच्छा हशे ते थशे. मात्र मनुष्यने प्रयत्न करवानुं सरजेलुं छे. अने तेथी ज पोताना प्रारब्धमां होय ते मळी रहेशे. माटे मनमां संकल्प विकल्प करवा नहीं. निष्काम य०.

३९३. मुंबई. कार्तिक शुद ९ शुक. १९५०.

"माथे राजा वर्त्ते छे" एटला वाक्यना इहापोह (विचार)थी गर्भश्रीमंत एवा श्री शाळीभद्र ते काळथी स्त्रीआदि परिचयने त्यागवारूप प्रारंभ भजता हवा.

"नित्य प्रत्ये एकेक स्त्रीने त्यागी अनुक्रमे बत्रीश स्त्रीओने त्यागवा इच्छे छे, एवो बत्रीश दिवस सुधीनो काळ पारधीनो भरूसो श्री शाळीभद्र करे छे, ए मोटुं आश्चर्य छे" एम श्री धनाभद्रथी स्वाभाविक वैराग्य वचन उद्भव थतां हवां.

"तमे एम कहो छो ते जो के मने मान्य छे, तथापि ते प्रकारे आप पण त्यागवाने दुर्लभ छो" एवां सहज वचन ते धनाभद्रप्रत्ये शाळीभद्रनी बहेन अने ते धनाभद्रनी पत्नी कहेती हवी. जे सांभळी कोई प्रकारना चित्त क्लेश परिणमव्या वगर ते श्री धनाभद्र ते ज समये त्यागने भजता हवा, अने श्री शाळीभद्रप्रत्ये कहेता हवा के तमे शा विचारे काळना विश्वासने भजो छो? ते श्रवण करी, जेनुं चित्त आत्मारूप छे एवा ते श्री शाळीभद्र अने धनाभद्र "जाणे कोई दिवसे कंई पोतानुं कर्युं नथी" एवा प्रकारथी गृहादि त्याग करी चाल्या जता हवा.

आवा सत्पुरुषनां वैराग्यने सांभळ्या छतां आ जीव घणा वर्षना आग्रहे काळनो विश्वास करे छे, ते कियां बळे करतो हशे? ते विचारी जोवा योग्य छे.

३९४. मुंबई. मागशर शुद ३. १९५०.

वाणीनुं संयमन श्रेयरूप छे, तथापि व्यवहारनो संबंध एवा प्रकारनो वर्त्ते छे के केवळ तेवुं संयमन राख्ये प्रसंगमां आवता जीवोने क्लेशनो हेतु थाय, माटे बहु करी सप्रयोजन शिवायमां संयमन राखवुं थाय तो तेनुं परिणाम कोई प्रकारे श्रेयरूप थवुं संभवे छे.

जीवनुं मूढपणुं फरिफरी, क्षणेक्षणे, प्रसंगे प्रसंगे विचारवामां जो सचेतपणुं न राखवामां आव्युं तो आवो जोग बन्यो ते पण वृथा छे.

३९५. मुंबई. पोष वद १४ रवि. १९५०.

हाल विशेषपणे करी लखवानुं थतुं नथी, तेमां उपाधि करतां चित्तनुं संक्षेपपणुं विशेष कारणरूपे छे. (चित्तनुं इच्छारूपमां कंई प्रवर्त्तन थवुं संक्षेप पामे, न्यून थाय ते संक्षेपपणुं अत्रे लख्युं छे.)

अमे एम वेद्युं छे के ज्यां कंई पण प्रमत्त दशा होय छे त्यां जगत् प्रत्ययि कामनो

आत्माने विषे अवकाश घटे छे. ज्यां केवळ अप्रमत्तता वर्त्ते छे त्यां आत्मा शिवाय बीजा कोई पण भावनो अवकाश वर्त्ते नहीं. जो के तीर्थंकरादिक संपूर्ण एवुं ज्ञान पाम्या पछी कोई जातनी देहक्रियाए सहित देखावानुं बन्युं छे, तथापि आत्मा, ए क्रियानो अवकाश पामे तो ज करी शके एवी क्रिया कोई ते ज्ञान पछी होई शके नहीं; अने तो ज त्यां संपूर्ण ज्ञान घटे एवो असंदेह ज्ञानीपुरुषोनो निर्धार छे, एम अमने लागे छे. ज्वरादि रोगमां कंई स्नेह जेम चित्तने नथी थतो तेम आ भावोने विषे पण वर्त्ते छे, लगभग स्पष्ट वर्त्ते छे. अने तेवा प्रतिबंधना रहितपणानो विचार थया करे छे.

३९६. मोहमयि. भादरवा ४ शुक्र. १९५०.

ॐ

तमारां पत्रो पोच्यां छे. ते साथे प्रश्नोनी टीप उतारीने बीडी ते पोची छे.

ते प्रश्नोमां जे विचार जणाव्या छे, ते प्रथम विचारभूमिकामां विचारवा जेवा छे. जे पुरुषे ते ग्रंथ कर्यो छे, तेणे वेदांतादि शास्त्रना अमुक ग्रंथना अवलोकन उपरथी ते प्रश्नो लख्यां छे. अत्यंत आश्चर्ययोग्य वार्त्ता एमां लखी नथी; ए प्रश्नो तथा ते जातिना विचार घणा वखत पहेलां विचार्या हता अने एवा विचारनी विचारणा करवा विषे तमने तथा···ने जणाव्युं हतुं. तेम ज बीजा तेवा मुमुक्षुने एवा विचारना अवलोकन विषे कह्युं हतुं, अथवा कह्यानुं थई आवे छे के **विचारोनी विचारणा उपरथी अनुक्रमे सद्‌असद्‌नो पुरो विवेक थई शके.**

हाल सात आठ दिवस थयां शारीरिक स्थिति ज्वरग्रस्त हती, हमणा बे दिवस थयां ठीक छे.

कविता बीडी ते पोची छे. तेमां आलापिका तरीकेना भेदमां तमारूं नाम बताव्युं छे अने कविता करवामां जे कंई विचक्षणता जोईए ते बताववानो विचार राख्यो छे. कविता ठीक छे.

कविता कवितार्थे आराधवायोग्य नथी, संसारार्थे आराधवायोग्य नथी. भगवद्‌भजनार्थे, आत्मकल्याणार्थे जो तेनुं प्रयोजन थाय तो जीवने ते गुणनी क्षयोपशमतानुं फळ छे. जे विद्याथी उपशम गुण प्रगट्यो नहीं, विवेक आव्यो नहीं के समाधि थई नहीं ते विद्याने विषे रूडा जीवे आग्रह करवा योग्य नथी.

हाल हवे घणुं करी मोतीनी खरीदी बंध राखी छे. विलायतमां छे तेनो अनुक्रमे वेचवानो विचार राख्यो छे. जो आ प्रसंग न होत तो ते प्रसंगमां उद्भव थती जंजाळ अने तेनुं उपशमाववुं थात नहीं. हवे ते स्वसंवेद्यरूपे अनुभवमां आवेल छे. ते पण एक प्रकारनुं प्रारब्ध-निवर्त्तनरूप छे.

३९७. मोहमयि. भाद्र वद ९ गुरु. १९५०.

अत्रेना उपाधिप्रसंगमां कंईक विशेष सहनताथी वर्त्तवुं पडे एवी मोसम होवाथी आत्मानेविषे गुणनुं विशेष स्पष्टपणुं वर्त्ते छे. घणुं करीने हवेथी जो बने तो नियमितपणे कंई सत्संग वार्त्ता लखशो.

३९८. मुंबई. फागण शुद ४ रवि. १९५०.

ॐ

(१)

वारंवार कंटाळी जईए छैये, तथापि प्रारब्धयोगथी उपाधिथी दूर थई शकातुं नथी.

(२)

हाल दोढथी बे मास थयां उपाधिना प्रसंगमां विशेष विशेष करी संसारनुं स्वरूप वेदायुं छे. एवा जो के पूर्वे घणा प्रसंग वेद्या छे, तथापि ज्ञाने करी घणुं करी वेद्या नथी. आ देह अने ते प्रथमनो * बोधबीजहेतुवाळो देह तेमां थयेलुं वेदन ते मोक्षकार्ये उपयोगी छे.

३९९. मुंबई. फागण शुद ११ रवि. १९५०.

प्रमादने तीर्थंकर देव कर्म कहे छे, अने अप्रमादने तेथी बीजुं एटले अकर्मरूप एवुं आत्मस्वरूप कहे छे. तेवा भेदना प्रकारथी अज्ञानी अने ज्ञानीनुं स्वरूप छे; (कह्युं छे.) (**सूयगडांगसूत्र–वीर्य अध्ययन.**) †

जे कुळने विषे जन्म थयो छे, अने जेना सहवासमां जीव वस्यो छे, त्यां अज्ञानी एवो आ जीव ममता करे छे. अने तेमां निमग्न रह्या करे छे. (**सूयगडांग–प्रथमाध्ययन.**) ‡

जे ज्ञानीपुरुषो भूतकाळनेविषे थई गया छे, अने जे ज्ञानीपुरुषो भाविकाळनेविषे थशे ते सर्व पुरुषोए "शांति" (बधा विभाव परिणामथी थाकवुं, निवृत्त थवुं ते)ने सर्व धर्मनो आधार कह्यो छे. जेम भूतमात्रने पृथ्वी आधारभूत छे, अर्थात् प्राणीमात्र पृथ्वीना आधारथी स्थितिवाळां छे, तेनो आधार प्रथम तेमने होवो योग्य छे, तेम सर्व प्रकारना कल्याणनो आधार, पृथ्वीनी पेठे "शांति" ने ज्ञानीपुरुषे कह्यो छे. (**सूयगडांग**)

४००. मुंबई. फागण शुद ११ रवि. १९५०.

ॐ

(१)

बुधवारे एक पत्र लखीशुं, नहीं तो रविवारे सविगत पत्र लखीशुं एम जणाव्युं हतुं, ते जणावती वखते चित्तमां एम हतुं के तम मुमुक्षुओने कंई § नियमजेवुं स्वस्थपणुं थवुं घटे छे,

* जुओ आंक ३३७ (२) म. कि.

† पमायं कम्ममाहंसु, अप्पमायं तहावरं ।
तब्भावादेसओवावि, बालं पंडियमेववा ॥ सू. कृ. १ श्रु. ८ अ. ३जी गाथा.

‡ जेस्सिं कुले समुप्पन्ने, जेहिं वा संवसे नरे ।
ममाई लुप्पई बाले, अणे अणेहि मुछिए ॥ सू. कृ. १ श्रु. १ अ. ४थी गाथा.

§ **जुओ आंक ४१७. म. कि.**

अने ते विषे कंई लखवानुं सूजे तो लखवुं एम आव्युं हतुं. लखवानुं करतां एम थयुं के जे कंई लखवामां आवे छे ते सत्संग प्रसंगमां विस्तारथी कहेवा योग्य छे, अने ते कंई फळरूप थवा योग्य छे.

(२)

आटली वातनो निश्चय राखवो योग्य छे, के ज्ञानीपुरुषने पण प्रारब्ध कर्म भोगव्याविना निवृत्त थतां नथी, अने अभोगव्ये निवृत्त थवाने विषे ज्ञानीने कंई इच्छा नथी; ज्ञानी शिवाय बीजां जीवने पण एवां केटलांक कर्म छे के जे भोगव्ये ज निवृत्त थाय, अर्थात् ते प्रारब्ध जेवां होय छे, तथापि भेद एटलो छे के ज्ञानीनी प्रवृत्ति पूर्वोपार्जित कारणथी मात्र छे, अने बीजांनी प्रवृत्तिमां भविष् संसारनो हेतु छे; माटे ज्ञानीनुं प्रारब्ध जूदुं पडे छे.

ए प्रारब्धनो एवो निर्धार नथी के ते निवृत्तिरूपे ज उदय आवे. जेम श्रीकृष्णादिक ज्ञानीपुरुष के जेने प्रवृत्तिरूप प्रारब्ध छतां ज्ञानदशा हती. जेम गृहअवस्थामां श्री तीर्थंकर. ए प्रारब्ध निवृत्त थवुं ते मात्र भोगव्याथी संभवे छे. केटलीक प्रारब्धस्थिति एवी छे के जे ज्ञानीपुरुषने विषे तेना स्वरूप माटे जीवोने अंदेशानो हेतु थाय, अने ते माटे थई ज्ञानीपुरुषो घणुं करी जडमौनदशा राखी पोतानुं ज्ञानीपणुं अस्पष्ट राखे छे; तथापि प्रारब्धवशात् ते दशा कोईने स्पष्ट जाणवामां आवे तो पछी ते ज्ञानीपुरुषनुं विचित्र प्रारब्ध तेने अंदेशानो हेतु थतो नथी.

४०१. मुंबई. फागण वद १० शनि. १९५०.

श्री शिक्षापत्र ग्रंथ वांचवा, विचारवामां हाल कंई अडचण नथी. ज्यां कोई अंदेशानो हेतु होय त्यां विचारवुं, अथवा समाधान पूछाववायोग्य होय तो पूछवामां प्रतिबंध नथी.

सुदर्शन शेठ पुरुष धर्ममां हता, तथापि राणीना समागममां ते अविकळ हता. अत्यंत आत्मबळे काम उपशमाववाथी कामेंद्रियने विषे अजागृतपणुं ज संभवे छे. अने ते वखते राणीए कदापि तेनी देहनो परिचय करवा इच्छा करी होत तोपण कामनी जागृति श्री सुदर्शनमां जोवामां आवत नहीं; एम अमने लागे छे.

४०२. मुंबई. फागण वद ११ रवि. १९५०.

शिक्षापत्र ग्रंथमां मुख्य भक्तिनुं प्रयोजन छे. भक्तिना आधाररूप एवा विवेक, धैर्य अने आश्रय ए त्रण गुणनुं तेमां विशेष पोषण कर्युं छे. तेमां धैर्य अने आश्रयनुं प्रतिपादन विशेष सम्यक् प्रकारे छे, जे विचारी मुमुक्षु जीवे स्वगुण करवा योग्य छे.

श्रीकृष्णादिनो प्रसंग एमां जे जे आवे छे ते क्वचित् संदेहनो हेतु थाय एवो छे. तथापि तेमां श्रीकृष्णनुं स्वरूप समज्याफेर गणी उपेक्षित रहेवायोग्य छे. केवळ हितबुद्धिथी वांचवा विचारवामां मुमुक्षुनुं प्रयोजन होय छे.

४०३. मुंबई. फागण वद ११ रवि. १९५०.

उपाधि मटाडवाना बे प्रकारथी पुरुषार्थ थई शके, एक तो कोई पण व्यापारादि कार्यथी; बीजो प्रकार विद्या मंत्रादि साधनथी; जो के ए बन्नेमां अंतराय त्रुटवानो संभव प्रथम जीवने होवो जोईए. प्रथम दर्शावेलो प्रकार कोईरीते बने तो करवामां अमने हाल प्रतिबंध नथी, पण बीजा प्रकारने विषे तो केवळ उदासीनता ज छे; अने ए प्रकार स्मरणमां आववाथी पण चित्तमां खेद थई आवे छे; एवी ते प्रकार प्रत्ये निरिच्छा छे.

जेटली आकुळता छे तेटलो मार्गनो विरोध छे, एम ज्ञानी पुरुषो कही गया छे.

४०४. मुंबई. फागण १९५०.

ॐ

तीर्थंकर वारंवार नीचे कह्यो छे, ते उपदेश करता हताः—

हे जीव! तमे बुझो, सम्यक् प्रकारे बुझो. मनुष्यपणुं मळवुं घणुं दुर्लभ छे, अने चारे गतिने विषे भय छे एम जाणो. अज्ञानथी सद्विवेक पामवो दुर्लभ छे एम समजो. आखो लोक एकांत दुःखे करी बळे छे, एम जाणो. अने सर्व जीव पोतपोतानां कर्मे करी विपर्यासपणुं अनुभवे छे तेनो विचार करो. (**सूयगडांग–अध्ययन ७ मुं. १२.**)

सर्व दुःखथी मुक्त थवानो अभिप्राय जेनो थयो होय ते पुरुषे आत्माने गवेषवो अने आत्मा गवेषवो होय तेणे यमनियमादिक सर्व साधननो आग्रह अप्रधान करी सत्संगने गवेषवो; तेम ज उपासवो. सत्संगनी उपासना करवी होय तेणे संसारने उपासवानो आत्मभाव सर्वथा त्यागवो. पोताना सर्व अभिप्रायनो त्याग करी पोतानी सर्व शक्तिए ते सत्संगनी आज्ञाने उपासवी. तीर्थंकर एम कहे छे के जे कोई ते आज्ञा उपासे छे, ते अवश्य सत्संगने उपासे छे. एम जे सत्संगने उपासे छे ते अवश्य आत्माने उपासे छे, अने आत्माने उपासनार सर्व दुःखथी मुक्त थाय छे. (**द्वादशांगीनुं सळंग सूत्र**).

प्रथममां जे अभिप्राय दर्शाव्यो छे ते गाथा सूयगडांगमां नीचे प्रमाणे छे.

संबुज्झहा जंतवो माणुसत्तं, दट्ठुभयं बालिसेणं अलंभो,
एगंतदुक्खे जरिएव लोए, सकम्मणा विपरियासु विंति.

सर्व प्रकारनी उपाधि, आधि, व्याधिथी मुक्तपणे वर्त्तता होईए तोपण सत्संगने विषे रहेली भक्ति ते अमने मटवी दुर्लभ जणाय छे. सत्संगनुं सर्वोत्तम अपूर्वपणुं अहोरात्र एम अमने वस्या करे छे, तथापि उदयजोग प्रारब्धथी तेवो अंतराय वर्ते छे. घणुं करी कोई वातनो खेद अमारा आत्माने विषे उत्पन्न थतो नथी, तथापि सत्संगना अंतरायनो खेद अहोरात्रमां घणुं करी वर्त्या करे छे. सर्व भूमिकाओ, सर्व माणसो, सर्व कामो, सर्व वातचितादि प्रसंगो अजाण्यां जेवां, साव परनां, उदासीन जेवां, अरमणीय, अमोहकर अने रसरहित स्वाभाविकपणे भासे छे. मात्र

ज्ञानीपुरुषो, मुमुक्षुपुरुषो के मार्गानुसारी पुरुषोनो सत्संग ते जाणीतो, पोतानो, प्रीतिकर, सुंदर, आकर्षनार अने रसस्वरूप भासे छे. एम होवाथी अमारूं मन घणुं करी अप्रतिबद्धपणुं भजतुं भजतुं तम जेवा मार्गेच्छावान पुरुषोने विषे प्रतिबद्धपणुं पामे छे.

४०५. मुंबई. फागण १९५०.

ॐ

मुमुक्षुजीवने आ काळने विषे संसारनी प्रतिकूळ दशाओ प्राप्त थवी ते तेने संसारथी तरवा बराबर छे. अनंतकाळथी अभ्यासेलो एवो आ संसार स्पष्ट विचारवानो वखत प्रतिकूळ प्रसंगे विशेषे होय छे, ए वात निश्चय करवा योग्य छे.

प्रतिकूळ प्रसंग जो समताए वेदवामां आवे तो जीवने निर्वाण समीपनुं साधन छे.

व्यवहारिक प्रसंगोनुं नित्य चित्रविचित्रपणुं छे. मात्र कल्पनाए तेमां सुख अने कल्पनाए दुःख एवी तेनी स्थिति छे. अनुकूळ कल्पनाए ते अनुकूळ भासे छे; प्रतिकूळ कल्पनाए ते प्रतिकूळ भासे छे; अने ज्ञानीपुरुषोए ते बेय कल्पना करवानी ना कही छे. विचारवानने शोक घटे नहीं एम श्री तीर्थंकर कहेता हता.

४०६. मुंबई. वि. सं. १९५० फाल्गुन.

(१)

अनन्य शरणना आपनार एवा श्री सद्गुरुदेवने अत्यंत भक्तिथी नमस्कार.

शुद्ध आत्मस्वरूपने पाम्या छे एवा ज्ञानीपुरुषोए नीचे कह्यां छे ते छ पदने सम्यग्दर्शनना निवासनां सर्वोत्कृष्ट स्थानक कह्यां छे.

प्रथम पदः—आत्मा छे. जेम घटपटआदि पदार्थो छे तेम आत्मा पण छे. अमुक गुण होवाने लीधे जेम घटपटआदि होवानुं प्रमाण छे; तेम स्वपरप्रकाशक एवी चैतन्य–सत्तानो प्रत्यक्ष गुण जेने विषे छे एवो आत्मा होवानुं प्रमाण छे.

बीजुं पदः—आत्मा नित्य छे. घटपटआदि पदार्थो अमुक काळवर्त्ति छे. आत्मा त्रिकाळवर्त्ति छे. घटपटादि संयोगे करी पदार्थ छे. आत्मा स्वभावे करीने पदार्थ छे, केमके तेनी उत्पत्ति माटे कोई पण संयोगो अनुभवयोग्य थता नथी. कोई पण संयोगी द्रव्यथी चेतन–सत्ता प्रगट थवायोग्य नथी, माटे अनुत्पन्न छे. असंयोगी होवाथी अविनाशी छे, केमके जेनी कोई संयोगथी उत्पत्ति न होय, तेनो कोईने विषे लय पण होय नहीं.

त्रीजुं पदः—आत्मा कर्त्ता छे. सर्व पदार्थ अर्थक्रियासंपन्न छे. कंईने कंई परिणामक्रियासहित ज सर्व पदार्थ जोवामां आवे छे. आत्मा पण क्रियासंपन्न छे. क्रियासंपन्न छे, माटे कर्त्ता छे. ते कर्त्तापणुं त्रिविध श्री जिने विवेच्युं छे; परमार्थथी स्वभाव-परिणतिए निजस्वरूपनो कर्त्ता छे. अनुपचरित(अनुभवमां आववायोग्य विशेष

संबंधसहित) व्यवहारथी ते आत्मा द्रव्य कर्मनो कर्त्ता छे. उपचारथी घर, नगर आदिनो कर्त्ता छे.

चोथुं पदः—आत्मा भोक्ता छे. जे जे कंई क्रिया छे ते ते सर्व सफळ छे, निरर्थक नथी. जे कंई पण करवामां आवे तेनुं फळ भोगववामां आवे एवो प्रत्यक्ष अनुभव छे. विष खाधाथी विषनुं फळ; साकर खावाथी साकरनुं फळ; अग्निस्पर्शथी अग्निस्पर्शनुं फळ; हीमने स्पर्श करवाथी हीमस्पर्शनुं जेम फळ थयाविना रहेतुं नथी, तेम कषायादि के अकषायादि जे कंई पण परिणामे आत्मा प्रवर्त्ते तेनुं फळ पण थवायोग्य ज छे, अने ते थाय छे. ते क्रियानो आत्मा कर्त्ता होवाथी भोक्ता छे.

पांचमुं पदः—मोक्षपद छे. जे अनुपचरित व्यवहारथी जीवने कर्मनुं कर्त्तापणुं निरूपण कर्युं, कर्त्तापणुं होवाथी भोक्तापणुं निरूपण कर्युं, ते कर्मनुं टळवापणुं पण छे, केमके प्रत्यक्ष कषायादिनुं तीव्रपणु होय पण तेना अनभ्यासथी तेना, अपरिचयथी, तेने उपशम करवाथी तेनुं मंदपणु देखाय छे, ते क्षीण थवायोग्य देखाय छे; क्षीण थई शके छे. ते ते बंधभाव क्षीण थई शकवायोग्य होवाथी तेथी रहित एवो जे शुद्ध आत्मस्वभाव ते रूप मोक्षपद छे.

छठुंः पदः—ते मोक्षनो उपाय छे. जो कदी कर्मबंधमात्र थया करे एम ज होय तो तेनी निवृत्ति कोई काळे संभवे नहीं; पण कर्मबंधथी विपरीत स्वभाववाळां एवां ज्ञान, दर्शन, समाधि, वैराग्य, भक्त्यादि साधन प्रत्यक्ष छे. जे साधनना बळे कर्मबंध शिथिल थाय छे, उपशम पामे छे, क्षीण थाय छे. माटे ते ज्ञान, दर्शन, संयमादि मोक्षपदना उपाय छे.

श्री ज्ञानीपुरुषोए *सम्यग्दर्शनना मुख्य* निवासभूत कह्यां एवां आ छ पद अत्रे संक्षेपमां जणाव्यां छे. समीपमुक्तिगामी जीवने सहज विचारमां ते सप्रमाण थवायोग्य छे, परम निश्चयरूप जणावायोग्य छे, तेनो सर्व विभागे विस्तार थई तेना आत्मामां विवेक थवायोग्य छे. आ छ पद अत्यंत संदेहरहित छे, एम परमपुरुषे निरूपण कर्युं छे. ए छ पदनो विवेक जीवने स्वस्वरूप समजवाने अर्थे कह्यो छे. अनादि स्वप्नदशाने लीधे उत्पन्न थयेलो एवो जीवनो अहंभाव, ममत्वभाव ते निवृत्त थवाने अर्थे आ छ पदनी ज्ञानीपुरुषोए देशना प्रकाशी छे. ते स्वप्नदशाथी रहित मात्र पोतानुं स्वरूप छे, एम जो जीव परिणाम करे, तो सहजमात्रमां ते जागृत थई सम्यग्दर्शनने प्राप्त थाय; सम्यग्दर्शनने प्राप्त थई स्वस्वभावरूप मोक्षने पामे. कोई विनाशी, अशुद्ध अने अन्य एवा भावने विषे तेने हर्ष, शोक संयोग उत्पन्न न थाय. ते विचारे स्वस्वरूपने विषे ज शुद्धपणुं, संपूर्णपणुं, अविनाशीपणुं, अत्यंत आनंदपणुं, अंतररहित तेना अनुभवमां आवे छे. सर्व विभाव पर्यायमां मात्र पोताने अध्यासथी ऐक्यता थई छे, तेथी केवळ पोतानुं भिन्नपणुं ज छे,

ए स्पष्ट, प्रत्यक्ष, अत्यंत प्रत्यक्ष, अपरोक्ष तेने अनुभव थाय छे. विनाशी अथवा अन्य पदार्थना संयोगने विषे तेने इष्टअनिष्टपणु प्राप्त थतुं नथी. जन्म, जरा, मरण, रोगादि बाधारहित संपूर्ण महात्म्यनुं ठेकाणुं एवुं निजस्वरूप जाणी, वेदी ते कृतार्थ थाय छे. जे जे पुरुषोने ए छ पद सप्रमाण एवां परम पुरुषनां वचने आत्मानो निश्चय थयो छे, ते ते पुरुषो सर्व स्वरूपने पाम्या छे; आधि, व्याधि, उपाधि सर्वसंगथी रहित थया छे, थाय छे, अने भाविकाळमां पण तेम ज थशे.

जे सत्पुरुषोए जन्म, जरा, मरणनो नाश करवावाळो, स्वस्वरूपमां सहजअवस्थान थवानो उपदेश कह्यो छे, ते सत्पुरुषोने अत्यंत भक्तिथी नमस्कार छे. तेनी निष्कारण करुणाने नित्य-प्रत्ये निरंतर स्तववामां पण आत्मस्वभाव प्रगटे छे. एवा सर्व सत्पुरुषो, तेनां चरणारविंद सदाय हृदयने विषे स्थापन रहो!

जे छ पदथी सिद्ध छे एवुं आत्मस्वरूप जेनां वचनने अंगीकार कर्ये सहजमां प्रगटे छे, जे आत्मस्वरूप प्रगटवाथी सर्वकाळ जीव संपूर्ण आनंदने प्राप्त थई निर्भय थाय छे, ते वचनना कहेनार एवा सत्पुरुषना गुणनी व्याख्या करवाने अशक्ति छे, केमके जेनो प्रत्युपकार न थई शके एवो परमात्मभाव ते जाणे कंई पण इच्छयाविना मात्र निष्कारण करुणाशीलताथी आप्यो, एम छतां पण जेणे अन्य जीवने विषे आ मारो शिष्य छे, अथवा भक्तिनो कर्त्ता छे, माटे मारो छे, एम कदी जोयुं नथी, एवा जे सत्पुरुष तेने अत्यंत भक्तिए फरिफरी नमस्कार हो!

जे सत्पुरुषोए सद्गुरुनी भक्ति निरूपण करी छे, ते भक्ति मात्र शिष्यना कल्याणने अर्थे कही छे. जे भक्तिने प्राप्त थवाथी सद्गुरुना आत्मानी चेष्टाने विषे वृत्ति रहे, अपूर्व गुण दृष्टिगोचर थई अन्य स्वछंद मटे, अने सहेजे आत्मबोध थाय एम जाणीने जे भक्तिनुं निरुपण कर्युं छे, ते भक्तिने अने ते सत्पुरुषोने फरिफरी त्रिकाळ नमस्कार हो!

जो कदी प्रगटपणे वर्त्तमानमां केवळज्ञाननी उत्पत्ति थई नथी, पण जेना वचनना विचारयोगे शक्तिपणे केवळज्ञान छे एम स्पष्ट जाण्युं छे, एम श्रद्धापणे केवळज्ञान थयुं छे, विचारदशाए केवळज्ञान थयुं छे, इच्छादशाए केवळज्ञान थयुं छे, मुख्य नयना हेतुथी केवळज्ञान वर्त्ते छे, ते केवळज्ञान सर्व अव्याबाध सुखनुं प्रगट करनार, जेना योगे सहजमात्रमां जीव पामवा योग्य थयो, ते सत्पुरुषना उपकारने सर्वोत्कृष्ट भक्तिए नमस्कार हो! नमस्कार हो!!

(२)

सम्यक्‌दर्शनस्वरूप एवां नीचे लख्यां श्री जिननां उपदेशेलां छ पद आत्मार्थी जीवे अतिशय करी विचारवां घटे छे.

आत्मा छे, केमके प्रमाणे करी तेनुं प्रसिद्धपणुं छे; ए अस्तिपद.

आत्मा नित्य छे; ए नित्यपद.

आत्मानुं जे स्वरूप छे ते कोई पण प्रकारे उत्पन्न थवुं संभवतुं नथी, तेम तेनो विनाश संभवतो नथी.

आत्मा कर्मनो कर्त्ता छे; ए कर्त्ता पद.

आत्मा कर्मनो भोक्ता छे.

ते आत्मनी मुक्ति थई शके छे.

मोक्ष थई शके एवा प्रकार प्रसिद्ध छे.

४०७. मुंबई. चैत्र शुद. १९५०.

ॐ

अत्रे हाल कंईक बाह्यउपाधि ओछी वर्ते छे. तमारा पत्रमां प्रश्नो छे तेनुं समाधान निचे लख्याथी विचारशो.

पूर्वकर्म बे प्रकारनां छे. अथवा जीवथी जे जे कर्म कराय छे ते बे प्रकारथी कराय छे. एक प्रकारनां कर्म एवां छे, के जे प्रकारे काळादि तेनी स्थिति छे ते ज प्रकारे ते भोगवी शकाय. बीजो प्रकार एवो छे के ज्ञानथी, विचारथी केटलांक कर्म निवृत्त थाय. ज्ञान थवा छतां पण जे प्रकारनां कर्म अवश्य भोगववां योग्य छे ते प्रथम प्रकारनां कर्म कह्यां छे; अने जे ज्ञानथी टळी शके छे ते बीजा प्रकारनां कर्म कह्यां छे.

केवळज्ञान उत्पन्न थवां छतां देहनुं रहेवुं थाय छे, ते देहनुं रहेवुं ए केवळज्ञानीनी इच्छाथी नथी, पण प्रारब्धथी छे. एटलुं संपूर्ण ज्ञानबळ छतां पण ते देहस्थिति वेद्या शिवाय केवळज्ञानीथी पण छुटी शकाय नहीं एवी स्थिति छे. जो के तेवा प्रकारथी छुटवाविषे कोई ज्ञानीपुरुष इच्छा करे नहीं; तथापि अत्रे कहेवानुं एम छे, के ज्ञानीपुरुषने पण ते कर्म भोगववां योग्य छे; तेम ज अंतरायादि अमुक कर्मनी व्यवस्था एवी छे, के ते ज्ञानीपुरुषने पण भोगववां योग्य छे; अर्थात् ज्ञानीपुरुष पण ते कर्म भोगव्यां विना निवृत्त करी शके नहीं. सर्व प्रकारनां कर्म एवां छे, के ते अफळ होय नहीं; मात्र तेनी निवृत्तिना प्रकारमां फेर छे.

एक, जे प्रकारे स्थिति वगेरे बांध्युं छे, ते ज प्रकारे भोगववां योग्य होय छे, बीजां जीवनां ज्ञानादि पुरुषार्थधर्मे निवृत्त थाय एवां होय छे. ज्ञानादि पुरुषार्थधर्मे निवृत्त थाय एवां कर्मनी निवृत्ति ज्ञानीपुरुष पण करे छे; पण भोगववां योग्य कर्मने ज्ञानीपुरुष सिद्धिआदि प्रयत्ने करी निवृत्त करवानी इच्छा करे नहीं ए संभवित छे.

कर्मने यथायोग्यपणे भोगववां विषे ज्ञानीपुरुषने संकोच होतो नथी. कोई अज्ञानदशा छतां पोताविषे ज्ञानदशा समजनार जीव कदापि भोगववां योग्य कर्म भोगववाविषे न इच्छे तोपण भोगव्ये ज छुटको थाय एवी नीति छे. जीवनुं करेलुं जो वगरभोगव्ये अफळ जतुं होय तो पछी बंध मोक्षनी व्यवस्था क्यांथी होई शके?

वेदनादि कर्म होय ते भोगववा विषे अमने निरिच्छा थती नथी. जो निरिच्छा थती होय, तो चित्तमां खेद थाय के जीवने देहाभिमान छे तेथी उपार्जित कर्म भोगवतां खेद थाय छे, अने तेथी निरिच्छा थाय छे.

मंत्रादिथी, सिद्धिथी अने बीजां तेवां अमुक कारणोथी अमुक चमत्कार थई शकवा असंभवित नथी. तथापि उपर जेम अमे जणाव्यां तेम भोगववां योग्य एवां निकाचितकर्म ते तेमांना कोई प्रकारे मटी शके नहीं; अमुक शिथिल कर्मनी कचित् निवृत्ति थाय छे. पण ते कंई उपार्जित करनारे वेद्याविना निवृत्त थाय छे एम नहीं; आकारफेरथी ते कर्मनुं वेदवुं थाय छे.

कोई एक एवुं शिथिलकर्म छे, के जेमां अमुक वखत चित्तनी स्थिरता रहे तो ते निवृत्त थाय. तेवुं कर्म ते मंत्रादिमां स्थिरताना योगे निवृत्त थाय ए संभवित छे. अथवा कोई पासे कोई पूर्वलाभनो कोई एवो बंध छे, के जे मात्र तेनी थोडी कृपाथी फळीभूत थई आवे; ए पण एक सिद्धि जेवुं छे. तेम अमुक मंत्रादिना प्रयत्नमां होय अने अमुक पूर्वांतराय त्रुटवानो प्रसंग समीपवर्ती होय, तोपण कार्यसिद्धि मंत्रादिथी थई गणाय. पण ए वातमां कंई सेहेज पण चित्त थवानुं कारण नथी. निष्फळ वार्ता छे. आत्माने कल्याण संबंधनो एमां कोई मुख्य प्रसंग नथी. मुख्य प्रसंग, विस्मृतिनो हेतु एवी कथा थाय छे; माटे ते प्रकारना विचारनो के शोधनो निर्धार लेवानी इच्छा करवा करतां त्यागीदेवी सारी छे; अने ते त्याग्ये सहेजे निर्धार थाय छे.

आत्मामां विशेष आकुळता न थाय तेम राखशो. जे थवायोग्य हशे ते थई रहेशे, अने आकुळता करतां पण जे थवायोग्य हशे ते थशे, तेनी साथे आत्मा पण अपराधी थशे.

४०८. मुंबई. चैत्र वद ११ भोम. १९५०.

जे कारण विषे लख्युं हतुं, ते कारणना विचारमां हजु चित्त छे; अने ते विचार हजुसुधी चित्त समाधानरूप एटले पुरो थई शक्यो न होवाथी तमने पत्र लखवानुं थयुं नथी. वळी कोई प्रमाददोष जेवो कंई प्रसंगदोष वर्त्ते छे के जेने लीधे कंई पण परमार्थवात लखवा संबंधमां चित्त मुंझाई लखतां साव अटकवुं थाय छे. तेम ज जे कार्य प्रवृत्ति छे, ते कार्य प्रवृत्तिमां अने अपरमार्थ प्रसंगमां उदासीन बळ यथायोग्य जाणे माराथी थतुं नथी, एम लागी आवी पोताना दोष विचारमां पडी जई पत्र लखवुं अटकी जाय छे अने घणुं करी उपर जे विचारनुं समाधान थयुं नथी एम लख्युं छे ते ते ज कारण छे.

जो कोई पण प्रकारे बने तो आ त्रासरूप संसारमां वधतो व्यवसाय न करवो. सत्संग करवो योग्य छे.

मने एम लागे छे के जीवने मूळपणे जोतां जो मुमुक्षुता आवी होय तो नित्य प्रत्ये तेनुं संसार बळ घट्या करे. संसारमां धनादि संपत्ति घटे के नहीं ते अनियत छे, पण संसारप्रत्ये जे जीवनी भावना ते मोळी पड्या करे; अनुक्रमे नाश पामवायोग्य थाय. आ काळमां

ए वात घणुं करी जोवामां आवती नथी. कोई जुदा स्वरूपमां मुमुक्षु, अने जुदा स्वरूपमां मुनि वगेरे जोई विचार थाय छे के आवा संगे करी जीवनी ऊर्ध्वदशा थवी घटे नहीं; पण अधःदशा थवी घटे. वळी सत्संगनो कंई प्रसंग थयो छे एवा जीवनी व्यवस्था पण काळदोषथी पलटतां वार नथी लागती. एवुं प्रगट जोईने चित्तमां खेद थाय छे; अने मारां चित्तनी व्यवस्था जोतां मने पण एम थाय छे के मने कोई पण प्रकारे आ व्यवसाय घटतो नथी, अवश्य घटतो नथी. जरूर, अत्यंत जरूर आ जीवनो कोई प्रमाद छे. नहीं तो प्रगट जाण्युं छे एवुं जे झेर ते पीवाने विषे जीवनी प्रवृत्ति केम होय? अथवा एम नहीं तो उदासीन प्रवृत्ति होय. तोपण ते प्रवृत्तिए हवे जो कोई प्रकारे पण परिसमाप्तपणुं भजे एम थवा योग्य छे, नहीं तो जरूर जीवनो कोई पण प्रकारे दोष छे. वधारे लखवानुं थई शकतुं नथी, एटले चित्तमां खेद थाय छे, नहीं तो प्रगट पणे कोई मुमुक्षुने आ जीवना दोष पण जेटला बने तेटला प्रकारे विदित करी जीवनो तेटलो तो खेद टाळवो, अने ते विदित दोषनी परिसमाप्ति माटे तेनो संगरूप उपकार इच्छवो.

वारंवार मने मारा दोष माटे एम लागे छे के जे दोषनुं बळ परमार्थथी जोतां में कह्युं छे, पण बीजा आधुनिक जीवोना दोष आगळ मारा दोषनुं अत्यंत अल्पपणुं लागे छे; जो के एम मानवानी कंई बुद्धि नथी, तथापि स्वभावे एम कंई लागे छे. छतां कोई विशेष अपराधीनी पेठे ज्यांसुधी अमे आ व्यवहार करीए छैये त्यांसुधी अमारा आत्मामां लाग्या करीशुं. तमने अने तमारा संगमां वर्त्तता कोई पण मुमुक्षुने कंई पण विचारवा जोग जरूर आ वात लागे छे.

(२)

ए त्यागी नथी, अत्यागी पण नथी. ए रागी पण नथी, वीतरागी पण नथी.

पोतानो क्रम निश्चळ करो. तेनी चो बाजु निवृत्त भूमिका राखो.

आ दर्शन थाय छे, ते कां वृथा जाय छे? एनो विचार पुनः पुनः विचारतां मूर्च्छा आवे छे.

संतजनोए पोतानो क्रम मुक्यो छे ते परम असमाधिने पाम्या छे.

संतपणुं अति अति दुर्लभ छे. आव्या पछी संत मळवा दुर्लभ छे. संतपणानी जिज्ञासावाळा अनेक छे. परंतु संतपणुं दुर्लभ ते दुर्लभ ज छे.

(३)

क्षयोपशमी ज्ञान विकळ थतां शी वार?

(४)

जो आ जीवे ते विभावी परिणाम क्षीण न कर्यां तो आज भवने विषे ते प्रत्यक्ष दुःख वेदशे.

४०९. मुंबई. चैत्र वद १२. १९५०.

जे मुमुक्षुजीव गृहस्थ व्यवहारमां वर्त्तता होय, तेणे तो अखंड नीतिनुं मूळ प्रथम आत्मामां स्थापवुं जोईए. नहीं तो उपदेशादिनुं निष्फळपणुं थाय छे.

द्रव्यादि उत्पन्न करवा आदिमां सांगोपांग न्यायसंपन्न रहेवुं तेनुं नाम नीति छे. ए नीति मुकतां प्राण जाय एवी दशा आव्ये त्याग, वैराग्य खरा स्वरूपमां प्रगटे छे. अने ते ज जीवने सत्पुरुषनां वचननुं तथा आज्ञाधर्मनुं अद्भुत सामर्थ्य, महात्म्य अने रहस्य समजाय छे; अने सर्व वृत्तिओ निजपणे वर्त्तवानो मार्ग स्पष्ट सिद्ध थाय छे.

देश, काळ, संग आदिनो विपरीत योग घणुं करीने तमने वर्त्ते छे. माटे वारंवार, पळेपळे तथा कार्ये कार्ये सावचेतीथी नीति आदि धर्मोमां वर्त्तवुं घटे छे. तमारी पेठे जे जीव कल्याणनी आकांक्षा राखे छे अने प्रत्यक्ष सत्पुरुषनो निश्चय छे, तेने प्रथम भूमिकामां ए नीति परम आधार छे. जे जीव सत्पुरुषनो निश्चय थयो छे एम माने छे, तेने विषे उपर जे कही नीति तेनुं बळवानपणुं न होय अने कल्याणनी याचना करे तथा वार्त्ता करे तो ए निश्चय मात्र सत्पुरुषने वंचवा बरोबर छे. जो के सत्पुरुष तो निराकांक्षी छे एटले तेने छेतरावापणुं कंई छे नहीं, पण एवा प्रकारे प्रवर्त्तता जीव ते अपराधयोग्य थाय छे.

आ वातपर वारंवार तमारे तथा तमारा समागमने इच्छता होय ते मुमुक्षुओए लक्ष कर्त्तव्य छे. कठण वात छे माटे न बने, ए कल्पना मुमुक्षुने अहितकारी छे अने छोडी देवी योग्य छे.

४१०. मुंबई. चैत्र वद १४ शुक्रवार. १९५०.

उपदेशनी आकांक्षा रह्या करे छे, तेवी आकांक्षा मुमुक्षु जीवने हितकारी छे, जाग्रतिनो विशेष हेतु छे. जेम जेम जीवमां त्याग, वैराग्य अने आश्रय भक्तिनुं बळ वधे छे, तेम तेम सत्पुरुषनां वचननुं अपूर्व अने अद्भुतस्वरूप भासे छे; अने बंधनिवृत्तिना उपायो सहजमां सिद्ध थाय छे. प्रत्यक्ष सत्पुरुषना चरणारविंदनो योग केटलाक समयसुधी रहे तो पछी वियोगमां पण त्याग, वैराग्य अने आश्रय भक्तिनी धारा बळवान् रहे छे; नहिं तो माठा देश, काळ, संगादिना योगथी सामान्य वृत्तिना जीवो त्याग वैराग्यादिनां बळमां वधी शकतां नथी, अथवा मंद पडी जाय छे, के सर्वथा नाश करी दे छे.

४११. मुंबई. वैशाख शुद १ रवि. १९५०.

योगवासिष्ठ वांचवामां हरकत नथी. आत्माने वारंवार संसारनुं स्वरूप कारागृहजेवुं क्षणे क्षणे भास्या करे ए मुमुक्षुतानुं मुख्य लक्षण छे. योगवासिष्ठादि जे जे ग्रंथ ते कारणनां पोषण छे, ते विचारवामां हरकत नथी. मूळवात तो ए छे के जीवने वैराग्य आवतां छतां पण जे तेनुं अत्यंत शिथिळपणुं छे, ढीलापणुं छे ते टाळतां तेने अत्यंत वसमुं लागे छे, अने गमे ते प्रकारे पण ए ज प्रथम टाळवा योग्य छे.

४१२. मुंबई. वैशाख शुद ९ रवि. १९५०.

जे व्यवसाये करी जीवने भावनिद्रानुं घटवुं न थाय ते व्यवसाय कोई प्रारब्धयोगे करवो पडतो होय तो ते फरिफरी पाछा हठीने, मोटुं भयंकर हिंसावाळुं दुष्ट काम ज आ कर्या करूं छुं एवुं फरिफरी विचारीने अने जीवमां ढीलापणाथी ज घणुं करी मने आ प्रतिबंध छे एम

फरिफरी निश्चय करीने जेटलो बने तेटलो व्यवसाय संक्षेप करतां जई प्रवर्त्तवुं थाय, तो बोधनुं फळवुं थवुं संभवे छे.

४१३. मुंबई. वैशाख शुद ९ रवि. १९५०.

अत्रे उपाधिरूप व्यवहार वर्त्ते छे. घणुं करी आत्मसमाधिनी स्थिति रहे छे. तोपण ते व्यवहारना प्रतिबंधथी छूटवानुं वारंवार स्मृतिमां आव्या करे छे. ते प्रारब्धनी निवृत्ति थतांसुधी तो व्यवहारनो प्रतिबंध रहेवो घटे छे, माटे समचित्त थई स्थिति रहे छे.

योगवासिष्ठादि ग्रंथनी वांचना थती होय तो ते हितकारी छे. जिनागममां प्रत्येक आत्मा मानी परिणाममां अनंत आत्मा कह्या छे अने वेदांतमां प्रत्येक कहेवामां आवी, सर्वत्र चेतनसत्ता देखाय छे ते एक ज आत्मानी छे अने आत्मा एक ज छे, एम प्रतिपादन कर्युं छे; ते बेय वात मुमुक्षुपुरुषे जरूर करी विचारवा जेवी छे, अने यथाप्रयत्ने ते विचारी, निर्धार करवा योग्य छे, ए वात निःसदेह छे. तथापि ज्यांसुधी प्रथम वैराग्य अने उपशमनुं बळ दृढपणे जीवमां आव्युं न होय, त्यांसुधी ते विचारथी चित्तनुं समाधान थवाने बदले चंचळपणुं थाय छे अने ते विचारनो निर्धार प्राप्त थतो नथी तथा चीत्त विक्षेप पामी यथार्थपणे पछी वैराग्य उपशमने धारण करी शकतुं नथी; माटे ते प्रश्ननुं समाधान ज्ञानीपुरुषोए कर्युं छे ते समजवा आ जीवमां वैराग्य, उपशम अने सत्संगनुं बळ हाल तो वधारवुं घटे छे, एम जीवमां विचारी वैराग्यादि बळ वधवानां साधन आराधवाने नित्यप्रति विशेष पुरुषार्थ योग्य छे.

विचारनी उत्पत्ति थवा पछी वर्द्धमानस्वामी जेवा महात्मापुरुषे फरिफरी विचार्युं के आ जीवनुं अनादि काळथी चारे गति विषे अनंतथी अनंतवार जन्मवुं मरवुं थयां छतां, हजु ते जन्म मरणादि स्थिति क्षीण थती नथी; ते हवे केवा प्रकारे क्षीण करवां? अने एवी कयि भूल आ जीवनी रह्या करी छे के. जे भूलनुं आटलांसुधी परिणमवुं थयुं छे? आ प्रकारे फरिफरी अत्यंत एकाग्रपणे सद्बोधनां वर्द्धमानपरिणामे विचारतां विचारतां जे भूल भगवाने दीठी छे ते जिनागममां ठाम ठाम कही छे; के जे भूल जाणीने तेथी रहित मुमुक्षु जीव थाय. जीवनी भूल जोतां तो अनंतविशेष लागे छे; पण सर्व भूलनी बीजभूत भूल ते जीवे प्रथममां प्रथम विचारवी घटे छे, के जे भूलनो विचार कर्याथी सर्वे भूलनो विचार थाय छे; अने जे भूलना मटवाथी सर्वे भूल मटे छे. कोई जीव कदापि नाना प्रकारनी भूलनो विचार करी ते भूलथी छूटवा इच्छे, तोपण ते कर्त्तव्य छे, अने तेवी अनेक भूलथी छुटवानी इच्छा मूळ भुलथी छूटवानुं सहेजे कारण थायछे.

शास्त्रमां जे ज्ञान प्रगट कर्युं छे ते ज्ञान बे प्रकारमां विचारवा योग्य छे. एक प्रकार उपदेशनो अने बीजो प्रकार सिद्धांतनो छे. जन्म मरणादि क्लेशवाळा आ संसारने त्यागवो घटे छे; अनित्य पदार्थमां विवेकीने रुचि करवी होय नहीं; मात, पिता स्वजनादिक सर्वनो स्वार्थरूप संबंध छतां आ जीव ते जाळनो आश्रय कर्यां करे छे, ए ज तेनो अविवेक छे; प्रत्यक्षरीते त्रिविधतापरूप आ संसार जणातां छतां मूर्ख एवो जीव तेमां ज विश्रांति इच्छे छे; परिग्रह, आरंभ अने

संग ए सौ अनर्थना हेतु छे, ए आदि जे शिक्षा छे ते उपदेशज्ञान छे. आत्मानुं होवापणुं, नित्यपणुं, एकपणुं अथवा अनेकपणुं, बंधादि भाव, मोक्ष, आत्मानी सर्वप्रकारनी अवस्था, पदार्थ अने तेनी अवस्था ए आदिने दृष्टांतादिथी करी जे प्रकारे सिद्ध कर्यो होय छे, ते सिद्धांत ज्ञान छे.

वेदांत अने जिनागम ए सौनुं अवलोकन प्रथम तो उपदेश ज्ञानप्राप्ति अर्थे ज मुमुक्षु जीवे करवुं घटे छे; कारण के सिद्धांतज्ञान जिनागम अने वेदांतमां परस्पर भेद पामतुं जोवामां आवे छे; अने ते प्रकार जोई मुमुक्षुजीव अंदेशा शंका पामे छे; अने ते शंका चित्तनुं असमाधिपणुं करे छे; एवुं घणुं करीने बनवा योग्य ज छे, कारण के सिद्धांतज्ञान तो जीवना कोई अत्यंत उज्वळ क्षयोपशमे अने सद्गुरुना वचननी आराधनाए उद्भवे छे. सिद्धांतज्ञाननुं कारण उपदेशज्ञान छे. सद्गुरुथी के सत्शास्त्रथी प्रथम जीवमां ए ज्ञाननुं दृढ थवुं घटे छे के जे उपदेशज्ञाननां फळ वैराग्य अने उपशम छे. वैराग्य अने उपशमनुं बळ वधवाथी जीवने विषे सहेजे क्षयोपशमनुं निर्मळपणुं थाय छे; अने सहेज सहेजमां सिद्धांतज्ञान थवानुं कारण थाय छे. जो जीवमां असंगदशा आवे तो आत्मस्वरूप समजवुं साव सुलभ थाय छे; अने ते असंगदशानो हेतु वैराग्य, उपशम छे; जे फरिफरी जिनागममां तथा वेदांतादि घणां शास्त्रोमां कहेल छे, विस्तारेल छे; माटे निःसंशयपणे योगवासिष्ठादि वैराग्य उपशमना हेतु एवा सद्ग्रंथो विचारवा योग्य छे. अमारी पासे आववामां कोई कोई रीते तमारी साथेना परिचयी श्री······नुं मन अटकतुं हतुं; अने तेम अटकवुं थवुं स्वाभाविक छे, कारण के अमारा विषे अंदेशो सहेजे उत्पन्न थाय एवो व्यवहार प्रारब्धवशात् अमने उदयमां वर्ते छे; अने तेवा व्यवहारनो उदय देखी घणुंकरी धर्मसंबंधी संगमां अमे लौकिक, लोकोत्तर प्रकारे भळवापणुं कर्युं नथी के जेथी लोकोने आ व्यवहारनो अमारो प्रसंग विचारवानो प्रसंग ओछो आवे. तमने अथवा श्री······ने अथवा कोई बीजा मुमुक्षुने कोई प्रकारनी कंई पण परमार्थनी वार्ता करी होय तेमां मात्र परमार्थ शिवाय बीजो कोई हेतु नथी.

विषम अने भयंकर आ संसारनुं स्वरूप जोई तेनी निवृत्ति विषे अमने बोध थयो, जे बोधवडे जीवमां शांति आवी, समाधिदशा थई ते बोध आ जगत्मां कोई अनंत पुण्यजोगे जीवने प्राप्त थाय छे, एम महात्मापुरुषो फरिफरी कही गया छे. आ दुषम काळने विषे अंधकार प्रगटी बोधना मार्गने आवरण प्राप्त थया जेवुं थयुं छे, ते काळमां अमने देहजोग बन्यो, तेथी कोई रीते खेद थाय छे, तथापि परमार्थथी ते खेद पण समाधान राख्या कर्या छे; पण ते देहजोगमां कोई कोई वखत कोई मुमुक्षुप्रत्ये वखते लोक मार्गनो प्रतिकार फरिफरी कहेवानुं थाय छे; जे जोगमांनो जोग तमारा अने श्री······संबंधमां सहेजे बन्यो छे; पण तेथी तमे अमारूं कहेवुं मान्य करो एवा आग्रह माटे कंई पण नथी कहेवानुं थतुं; मात्र हितकारी जाणी ते वातनो आग्रह थयो होय छे के थाय छे, एटलो लक्ष रहे तो संगनुं फळ कोई रीते थवुं संभवे छे.

जेम बने तेम जीवना पोताना दोषप्रत्ये लक्ष करी बीजा जीवप्रत्ये निर्दोषदृष्टि राखी वर्त्तवुं अने वैराग्योपशमनुं जेम आराधन थाय तेम करवुं ए प्रथम स्मरणवायोग्य वात छे.

(२)

एक चैतन्यमां आ सर्व शी रीते घटे छे?

४१४. मुंबई. वैशाख वद ७ रवि. १९५१.

घणुंकरीने जिनागममां सर्वविरति एवा साधुने पत्रसमाचारादि लखवानी आज्ञा नथी, अने जो तेम सर्वविरति भूमिकामां रही करवा इच्छे, तो ते अतिचारयोग्य गणाय. आ प्रमाणे साधारणपणे शास्त्रउद्देश छे, अने ते धोरीमार्ग तो यथायोग्य लागे छे; तथापि जिनागमनी रचना पूर्वापर अविरोध वाळी जणाय छे अने तेवो अविरोध रहेवा पत्रसमाचारादि लखवानी आज्ञा कोई प्रकारथी जिनागममां छे, ते तमारा चित्तनुं समाधान थवा माटे संक्षेप अत्रे लखुं छुं.

जिननी जे जे आज्ञा छे ते ते आज्ञा, सर्व प्राणी अर्थात् आत्माना कल्याणने अर्थे जेनी कंई इच्छा छे ते सर्वेने, ते कल्याणनुं जेम उत्पन्न थवुं थाय अने जेम वर्द्धमान थवुं थाय, तथा ते कल्याण जेम रक्षाय तेम ते आज्ञाओ करी छे. एक आज्ञा एवी जिनागममां कही होय के ते आज्ञा अमुक द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भावने संयोगे न पळी शकतां आत्माने बाधकारी थाती होय, तो त्यां ते आज्ञा गौण करी, निषेधीने बीजी आज्ञा श्री तीर्थंकरे कही छे.

सर्व विरति करी छे एवा मुनिने सर्व विरति करती वखतना प्रसंगमां "सव्वाई पाणाईवायं पच्चखामि, सव्वाई मुसावायं पच्चखामि, सव्वाई अदत्तादाणाई पच्चखामि, सव्वाई मेहुणाई पच्चखामि, सव्वाई परिग्गहाई पच्चखामि", आ उद्देशनां वचनो उच्चारवानां कह्यां छे; अर्थात् सर्व 'प्राणातिपातथी हुं निवृत्तुं छुं,' 'सर्वप्रकारना मृषावादथी हुं निवृत्तुं छुं,' 'सर्व प्रकारना अदत्तादानथी हुं निवृत्तुं छुं,' 'सर्व प्रकारना मैथुनथी निवृत्तुं छुं,' अने 'सर्व प्रकारना परिग्रहथी निवृत्तुं छुं.' (सर्व प्रकारना रात्रिभोजनथी तथा बीजां तेवां तेवां कारणोथी निवृत्तुं छुं, एम ते साथे घणां त्यागनां कारणो जाणवां.) एम जे वचनो कह्यां छे ते 'सर्वविरतिनी भूमिकानां लक्षणे कह्यां छे, तथापि ते पांच महाव्रतमां चार महाव्रत मैथुनत्याग शिवायमां भगवाने पाछी बीजी आज्ञा करी छे, के जे आज्ञा प्रत्यक्ष तो महाव्रतने बाधकारी लागे, पण ज्ञानदृष्टिथी जोतां तो रक्षणकारी छे,

'सर्वप्रकारना प्राणातिपातथी निवृत्तुं छुं,' एवां पच्चखाण छतां नदी उतरवा जेवा प्राणातिपातरूप प्रसंगनी आज्ञा करवी पडी छे; जे आज्ञा लोकसमुदायने विशेष समागमे करी साधु आराधशे तो पंचमहाव्रत्त निर्मूळ थवानो वखत आवशे एवुं जाणी, नदीनुं उतरवुं भगवाने कह्युं छे. ते, प्राणातिपातरूप प्रत्यक्ष छतां पांच महाव्रतनी रक्षाना अमूल्य हेतुरूप होवाथी प्राणातिपातनी निवृत्तिरूप छे, कारण के पांच महाव्रतनी रक्षानो हेतु एवुं जे कारण ते प्राणातिपातनी निवृत्तिनो पण हेतु ज छे. प्राणातिपात छतां अप्राणातिपातरूप एम नदीना उतरवानी आज्ञा थाय छे, तथापि 'सर्व प्रकारना प्राणातिपातथी निवृत्तुं छुं' ए वाक्यने ते कारणथी एकवार आंचको आवे छे; जे आंचको फरीथी विचार करतां तो तेनी विशेष दृढता माटे जणाय छे, तेम ज बीजां व्रतो माटे छे. 'परिग्रहनी सर्वथा निवृत्ति करूं छुं' एवुं व्रत छतां वस्त्र, पात्र, पुस्तकनो संबंध जोवामां आवे छे; ते अंगीकार करवामां आवे छे. ते परिग्रहनी सर्वथा निवृत्तिनां कारणने कोई प्रकारे रक्षणरूप होवाथी कह्यां छे; अने तेथी परिणामे अपरिग्रहरूप होय छे. मूर्छारहितपणे नित्य

आत्मदशा वधवाने माटे पुस्तकनो अंगीकार कह्यो छे. शरीरसंघयणनुं आ काळनुं हीनपणुं देखी, चित्तस्थिति प्रथम समाधान रहेवा अर्थे वस्त्रपात्रादिनुं ग्रहण कह्युं छे; अर्थात् आत्महित दीठुं तो परिग्रह राखवानुं कह्युं छे. प्राणातिपात क्रियाप्रवर्त्तन कह्युं छे; पण भावनो आकार फेर छे. परिग्रहबुद्धिथी के प्राणातिपातबुद्धिथी एमांनुं कंई पण करवानुं क्यारे पण भगवाने कह्युं नथी. पांच महाव्रत, सर्वथा निवृत्तिरूप भगवाने ज्यां बोध्यां त्यां पण बीजा जीवनां हितार्थे कह्यां छे; अने तेमां तेना त्याग जेवो देखाव देनार एवो अपवाद पण आत्महितार्थे कह्यो छे; अर्थात् एक परिणाम होवाथी त्याग कहेली क्रिया ग्रहण करावी छे.

मैथुनत्यागमां जे अपवाद नथी तेनो हेतु एवो छे के रागद्वेषविना तेनो भंग थई शके नहीं; अने रागद्वेष छे ते आत्माने अहितकारी छे; जेथी तेमां कोई अपवाद भगवाने कह्यो नथी. नदीनुं उतरवुं रागद्वेषविना पण थई शके; पुस्तकादिकनुं ग्रहण पण तेम थई शके; पण मैथुनसेवन तेम न थई शके; माटे भगवाने अनपवाद ए व्रत कह्युं छे; अने बीजामां अपवाद आत्महितार्थे कह्या छे. आम होवाथी जिनागम जेम जीवनुं, संयमनुं रक्षण थाय तेम कहेवाने अर्थे छे.

पत्र लखवानुं के समाचारादि कहेवानुं जे निषिद्ध कर्युं छे, ते पण एज हेतुए छे. लोकसमागम वधे, प्रीति अप्रीतिनां कारणो वधे, स्त्रियादिना परिचयमां आववानो हेतु थाय, संयम ढीलो थाय, ते ते प्रकारनो परिग्रह विनाकारणे अंगीकृत थाय, एवां सान्निपाती अनंत कारणो देखी पत्रादिनो निषेध कर्यो छे, तथापि ते पण अपवादसहित छे. अनार्य भूमिमां विचरवानी बृहत्कल्पमां ना कही छे अने त्यां क्षेत्रमर्यादा करी छे; पण ज्ञान, दर्शन, संयमना हेतुए त्यां विचरवानी पण हा कही छे; तेज अर्थ उपरथी एम जणाय छे के, कोई ज्ञानीपुरुषनुं दूर रहेवुं थतुं होय, तेमनो समागम थवो मुश्केल होय, अने पत्रसमाचार शिवाय बीजो कोई उपाय न होय तो पछी **आत्महित शिवाय बीजा सर्व प्रकारनी बुद्धिनो त्याग करी** तेवा ज्ञानीपुरुषनी आज्ञाए के कोई मुमुक्षु सत्संगीनी सामान्य आज्ञाए तेम करवानो जिनागमथी निषेध थतो नथी एम जणाय छे, कारण के पत्रसमाचार लखवाथी आत्महित नाश पामतुं हतुं त्यांज ते ना समजावी छे. ज्यां आत्महित पत्रसमाचार नहीं होवाथी नाश पामतुं होय, त्यां पत्रसमाचारनो निषेध होय एम जिनागमथी बने के केम? ते हवे विचारवायोग्य छे.

ए प्रकारे विचारवाथी जिनागममां ज्ञान, दर्शन, संयमना संरक्षणार्थे पत्रसमाचारादि व्यवहार पण स्वीकारवानो समावेश थाय छे, तथापि ते कोईक काळ अर्थे, कोई मोटा प्रयोजने, महात्मा-पुरुषोनी आज्ञाथी के केवळ जीवना कल्याणना ज कारणमां तेनो उपयोग कोईक पात्रने अर्थे छे, एम समजवा योग्य छे. नित्यप्रति अने साधारण प्रसंगमां पत्रसमाचारादि व्यवहार घटे नहीं; ज्ञानीपुरुषप्रत्ये तेनी आज्ञाए नित्यप्रति पत्रादि व्यवहार पण घटे छे, तथापि बीजा लौकिक जीवनां कारणोमां तो साव निषेध समजाय छे. वळी काळ एवो आव्यो छे के, जेमां आम कहेवाथी पण

विषम परिणाम आवे. लोकमार्गमां वर्त्तता एवा साधु आदिना मनमां आ व्यवहारमार्गनो नाश करनार भासमान थाय ते संभवित छे; तेम आ मार्ग समजाववाथी पण अनुक्रमे वगर कारणे पत्रसमाचारादि चालु थाय के जेथी वगर कारणे साधारण द्रव्यत्याग पण हणाय.

एवुं जाणी ए व्यवहार घणुंकरी श्री····थी पण करवो नहीं, कारण के तेम करवाथी पण व्यवसाय वधवा संभव छे. तमने सर्व पच्चखाण होय तो पछी पत्र न लखवानां जे पच्चखाण साधुए आप्यां छे ते अपाय नहीं. तथापि आप्यां तोपण हरकत गणवी नहीं; ते पच्चखाण पण ज्ञानीपुरुषनी वाणीथी रूपांतर थयां होत तो हरकत नहोती, पण साधारणपणे रूपांतर थयां छे ते घटारत नथी थयुं. मूळ स्वाभाविक पच्चखाणनो अत्रे व्याख्याअवसर नथी. लोक पच्चखाणनी वातनो अवसर छे, तथापि ते पण साधारणपणे पोतानी इच्छाए तोडवां घटे नहीं; एवो हमणा तो दृढ विचार ज राखवो. गुण प्रगटवाना साधनमां ज्यारे रोध थतो होय त्यारे ते पच्चखाण ज्ञानीपुरुषनी वाणीथी के मुमुक्षुजीवना प्रसंगथी सहज आकारफेर थवा दई रस्तापर लाववां, कारण के वगर कारणे लोकोमां अंदेशो थवा देवानी वार्त्ता योग्य नथी. बीजा पामर जीवने वगर कारणे ते जीव अनहितकारी थाय छे, ए वगेरे घणा हेतु धारी बनतांसुधी पत्रादि व्यवहार ओछो करवो ए ज योग्य छे. अमप्रत्ये क्यारेक तेवो व्यवहार तमने हितकारीरूप छे, माटे करवो योग्य लागतो होय तो ते पत्र श्री······जेवा कोई सत्संगीने वंचावीने मोकलवो, के जेथी ज्ञानचर्चा शिवाय एमां कांई बीजी वार्त्ता नथी एवुं तेमनुं साक्षीपणुं ते तमारा आत्माने बीजा प्रकारनो पत्रव्यवहार करतां अटकाववाने संभवित थाय. मारा विचार प्रमाणे एवा प्रकारमां श्री······विरोध नहीं समजे; कदापि तेमने तेम लागतुं होय तो कोई प्रसंगमां तेमनो ते अंदेशो अमे निवृत्त करीशुं, तथापि तमारे घणुंकरी विशेष पत्रव्यवहार करवो योग्य नहीं ते लक्ष, चुकशो नहीं.

घणुंकरी शब्दनो अर्थ मात्र हितकारी प्रसंगे पत्रनुं कारण कह्युं छे तेने बाध न थाय ते छे. विशेष पत्रव्यवहार करवाथी ते ज्ञानचर्चारूप हशे तोपण लोकव्यवहारमां घणा अंदेशानो हेतु थशे. मात्र जे प्रमाणे प्रसंगे प्रसंगे आत्महितार्थ होय ते विचारवुं अने विमासवुं योग्य छे. अमप्रत्ये कोई ज्ञानप्रश्नार्थे पत्र लखवानी तमारी इच्छा होय तो ते श्री······ने पूछीने लखवो के जेथी तमने गुण उत्पन्न थवामां बाध ओछो थाय.

तमे श्री····ने पत्र लख्या विषेमां चर्चा थई ते जो के घटारत थयुं नथी, तमने कांई प्रायश्चित्त आपे तो ते लेवुं, पण कोई ज्ञानवार्त्ता लखवाने बदले लखाववामां तमारे अडचण करवी न जोईए, एम साथे यथायोग्य निर्मळ अंतःकरणथी जणाववुं योग्य छे, के जे वात मात्र जीवना हितने अर्थे करवा माटे छे. पर्युषणादिमां पत्रव्यवहार साधुओ लखावीने करे छे; जेमां आत्महितजेवुं थोडुं ज होय छे, तथापि ते रुढी थई होवाथी तेनो लोक निषेध करता नथी, तेम ते रुढीने अनुसरी वर्त्तवानुं राखशो, तोपण हरकत नथी, एटले तमने पत्र लखाववामां अडचण नहीं पहोंचे अने लोकोने अंदेशो नहीं थाय.

अमने उपमानुं कंई सफळपणुं नथी; मात्र तमारी चित्तसमाधि अर्थे तमने लखवानो प्रतिबंध कर्यो नथी.

४१५. मुंबई. वैशाख वद ,,. १९५०.

सुरतथी मुनिश्री···नो कागळ एक प्रथम हतो. तेना प्रत्युत्तरमां एक कागळ अहींथी लख्यो हतो. त्यार पछी पांच छ दिवस पहेलां तेमनो एक कागळ हतो, जेमां तमाराप्रत्ये पत्रादि लखवानुं थयुं, तेना संबंधमां थयेली लोकचर्चा विषेनी केटलीक विगत हती. ते कागळनो उत्तर पण अत्रेथी लख्यो छे. ते संक्षेपमां आ प्रमाणे छे.

प्राणातिपातादि पांच महाव्रत्त छे ते सर्व त्यागनां छे, अर्थात् सर्व प्रकारना प्राणातिपातथी निवर्त्तवुं, सर्व प्रकारना मृषावादथी निवर्त्तवुं, ए प्रमाणे पांच महाव्रत्त साधुने होय छे. अने ए आज्ञाए वर्त्ते त्यारे ते मुनिना संप्रदायमां वर्त्ते छे एम भगवाने कह्युं छे. ए प्रकारे पंच महाव्रत्त उपदेश्यां छतां जेमां प्राणातिपातनुं कारण छे, एवां नदीनां उतरवां वगेरे क्रियानी आज्ञा पण जिने कही छे. ते एवा अर्थे के नदी उतरवाथी जे बंध जीवने थशे, ते करतां एक क्षेत्रे निवासथी बळवान् बंध थशे, अने परंपराए पंच महाव्रत्तनी हानिनो प्रसंग आवशे एवुं देखी तेवो द्रव्य प्राणातिपात जेमां छे एवी नदी उतरवानी आज्ञा श्री जिने कही छे. तेमज वस्त्र पुस्तक राखवाथी सर्वपरिग्रहविरमण व्रत्त रही शके नहीं; तथापि देहना शातार्थनो त्याग करावी आत्मार्थ साधवा देह साधनरूप गणी तेनांथी पूरी मूर्च्छा टळतां सुधी वस्त्रनो निस्पृह संबंध जिने उपदेश्यो छे; एटले सर्व त्यागमां प्राणातिपात तथा परिग्रहनुं सर्व प्रकारे अंगीकृत करवुं ना छतां ए प्रकारे जिने अंगीकृत करवानी आज्ञा करी छे. ते सामान्य दृष्टिथी जोतां विषम जणाय, तथापि जिने तो सम ज कहेलुं छे. बेय वात जीवना कल्याण अर्थे कहेल छे. जेम सामान्य जीवनुं कल्याण थाय तेम विचारीने कह्युं छे. एज प्रकारे मैथुन त्यागव्रत्त छतां तेमां अपवाद कह्यो नथी, कारण के **मैथुननुं आराधवुं रागद्वेष विना थई शके नहीं एवुं जिननुं अभिमत छे.** एटले रागद्वेष अपरमार्थरूप जाणी मैथुन त्याग अनपवादे आराधवुं कह्युं छे. तेमज बृहत्कल्प सूत्रमां साधुए विचरवानी भूमिकानुं प्रमाण कह्युं छे, त्यां चारे दिशामां अमुक नगर सुधीनी मर्यादा कही छे, तथापि ते उपरांत जे अनार्य क्षेत्र छे तेमां पण ज्ञान, दर्शन, संयमनी वृद्धिने अर्थे विचरवानो अपवाद कह्यो छे. कारणके आर्य भूमिमां कोई योगवशात् ज्ञानीपुरुषनुं समीप विचरवुं न होय अने प्रारब्धयोगे अनार्य भूमिमां विचरवुं ज्ञानीपुरुषनुं होय तो त्यां जवुं, तेमां भगवाने बतावेली आज्ञा भंग थती नथी.

ते ज प्रकारे पत्र समाचारादिनो जो साधु प्रसंग राखे तो प्रतिबंध वधे एम होवाथी भगवाने ना कही छे, पण ते ना ज्ञानीपुरुषना कोई तेवा पत्र समाचारमां अपवादरूपे लागे छे. कारणके

ज्ञानीप्रत्ये निष्कामपणे ज्ञानाराधनार्थे पत्र समाचार व्यवहार छे. एमां अन्य कंई संसारार्थ हेतु नथी, उलटो संसारार्थ मटवानो हेतु छे. अने **संसार मटाडवो एटलो ज परमार्थ छे.** जेथी ज्ञानी-पुरुषनी अनुज्ञाए के कोई सत्संगी जननी अनुज्ञाए पत्र समाचारनुं कारण थाय तो ते संयम विरुद्ध ज छे एम कही शकाय नहीं, तथापि तमने साधुए पच्चखाण आप्यां हतां ते भंग थवानो दोष तमाराप्रत्ये आरोपवा योग्य थाय छे. पच्चखाणनुं स्वरूप अत्र विचारवानुं नथी, पण तमे तेमने प्रगट विश्वास आप्यो ते भंग करवानो हेतु शो छे? जो ते पच्चखाण लेवा विषेमां तमने यथायोग्य चित्त नहोतुं तो ते तमारे लेवां घटे नहीं, अने जो कोई लोक दाबथी तेम थयुं तो तेनो भंग करवो घटे नहीं, अने भंगनुं जे परिणाम छे ते अभंगथी विशेष आत्म हितकारी होय तोपण **स्वेच्छाथी** भंग करवुं घटे नहीं; कारण के जीव राग द्वेष के अज्ञानथी सहेजे अपराधी थाय छे; तेनो विचारेलो हिताहित विचार घणीवार विपर्यय होय छे. आम होवाथी तमे जे प्रकारे भंग ते पच्चखाण कर्युं छे ते अपराधयोग्य छे, अने तेनुं प्रायश्चित्त पण कोई रीते घटे छे. पण कोई जातनी संसार बुद्धिथी आ कार्य थयुं नथी, अने संसार कार्यना प्रसंगथी पत्र समाचारनी मारी इच्छा नथी, आ जे कंई पत्रादि लखवानुं थयुं छे ते मात्र कंई जीवना कल्याणनी वात विषेमां छे, अने ते जो करवामां न आव्युं होत तो एक प्रकारे कल्याणरूप हतुं, पण बीजा प्रकारे चित्तनी व्यग्रता उत्पन्न थई अंतर् क्लेशवाळुं थतुं हतुं एटले जेमां कंई संसारार्थ नथी, कोई जातनी बीजी वांच्छा नथी, मात्र जीवना हितनो प्रसंग छे एम गणी लखवानुं थयुं छे. महाराजे पच्चखाण आपेल ते पण मारा हितने अर्थे हतां के कोई संसारी प्रयोजनमां एथी हुं न पडी जाउं; अने ते माटे तेमनो उपकार हतो, पण में संसारी प्रयोजनथी ए कार्य कर्युं नथी; तमारा संघाडाना प्रतिबंधने तोडवा ए कार्य नथी; तोपण एक प्रकारे मारी भूल छे तो ते अल्प साधारण प्रायश्चित्त आपी क्षमा करवी घटे छे. पर्युषणादि पर्वमां श्रावके श्रावकना नामथी साधु पत्र लखावे छे, ते प्रकार शिवाय बीजा प्रकारे हवे वर्त्तवामां न आवे अने ज्ञानचर्चा लखाय तो पण अडचण नथी, ए वगेरे भाव लखेल छे. तमे पण ते तथा आ पत्र विचारी जेम क्लेश न उत्पन्न थाय तेम करशो. कोई पण प्रकारे सहन करवुं ए सारूं छे, एम नहीं बने तो सहेज कारणमां मोटुं विपरित क्लेशरूप परिणाम आवे. बनतांसुधी प्रायश्चित्तनुं कारण न बने तो न करवुं, नहीं तो पछी अल्प पण प्रायश्चित्त लेवामां बाध नथी. तेओ वगर प्रायश्चित्ते कदापि ते वात जती करे तेवुं होय तोपण तमारे एटले साधु‥‥ए चित्तमां ए वातनो पश्चात्ताप एटलो तो करवो घटे छे के आम पण करवुं घटतुं नहोतुं. हवे पछीमां‥‥‥साधु जेवानी समक्षताथी श्रावक त्यांथी अमुक लखनार होय अने पत्र लखावे तो अडचण नहीं एटली व्यवस्था ते संप्रदायमां चाल्या करे छे तेथी घणुं करी लोको विरोध करशे नहीं, अने तेमां पण विरोध जेवुं लागतुं होय तो हाल ते वात माटे पण धीरज ग्रहण करवी हितकारी छे. लोकसमुदायमां क्लेश उत्पन्न न थाय, ए लक्ष चुकवा योग्य हाल नथी. कारण के तेवुं कोई बळवान प्रयोजन नथी.

श्री····नो कागळ वांची सत्त्व हर्ष थयो छे. जिज्ञासानुं बळ जेम वधे तेम प्रयत्न करवुं ए प्रथम भूमि छे. वैराग्य अने उपशमना हेतु एवा योगवासिष्ठादि ग्रंथो वांचवामां अडचण नथी. अनाथदासजीनो करेलो विचारमाळा ग्रंथ सटीक अवलोकवा योग्य छे. अमारूं चित्त नित्य सत्संगने इच्छे छे, तथापि प्रारब्धयोग स्थिति छे. तमारा समागमी भाईओथी जेटलुं बने तेटलुं सद्‌ग्रंथोनुं अवलोकन थाय ते अप्रमादे करवा योग्य छे. अने एक बीजानो नियमित परिचय कराय तेटलो लक्ष राखवा योग्य छे. **प्रमाद ए सर्व कर्मनो हेतु छे.**

४१६.   मुंबई. वैशाख. १९५०.

मननो, वचननो तथा कायानो व्यवसाय धारीए ते करतां हमणा विशेष वर्त्त्या करे छे. अने एज कारणथी तमने पत्रादि लखवानुं बनी शकतुं नथी. व्यवसायनुं बहोळापणुं इच्छवामां आवतुं नथी, तथापि प्राप्त थया करे छे अने एम जणाय छे के केटलाक प्रकारे ते व्यवसाय वेदवा योग्य छे, के जेना वेदनथी फरी तेनो उत्पत्ति योग मटशे, निवृत्त थशे. कदापि बळवान्‌पणे तेनो निरोध करवामां आवे तोपण ते निरोधरूप क्लेशने लीधे आत्मा आत्मापणे विस्रसा परिणाम जेवो परिणमी शके नहीं, एम लागे छे. माटे ते व्यवसायनी जे प्रकारे अनिच्छापणे प्राप्ति थाय ते वेदवी, ए कोई प्रकारे विशेष सम्यक् लागे छे.

कोई प्रगट कारणने अवलंबी, विचारी परोक्ष चाल्या आवता सर्वज्ञ पुरुषने मात्र सम्यग्‌दृष्टिपणे पण ओळखाय तो तेनुं महत् फळ छे. अने तेम न होय तो सर्वज्ञने सर्वज्ञ कहेवानुं कंई आत्मासंबंधी फळ नथी एम अनुभवमां आवे छे.

प्रत्यक्ष सर्वज्ञ पुरुषने पण कोई कारणे, विचारे, अवलंबने सम्यग्‌दृष्टिस्वरूपपणे पण न जाण्या होय तो तेनुं आत्मप्रत्ययि फळ नथी. परमार्थथी तेनी सेवा, असेवाथी जीवने कंई जाति–( )–भेद थतो नथी. माटे ते कंई सफळ कारणरूपे ज्ञानीपुरुषे स्वीकारी नथी एम जणाय छे.

घणां प्रत्यक्ष वर्त्तमानोपरथी एम प्रगट जणाय छे के आ काळ ते विषम के दुषम अथवा कलियुग छे. काळचक्रना परावर्त्तनमां अनंतवार दुसम काळ पूर्वे आवी गया छे, तथापि आवो दुषम काळ कोईक ज वखत आवे छे. श्वेतांबर संप्रदायमां एवी परंपरागत वात चाली आवे छे, के असंयतीपूजा नामे आश्चर्यवाळो हुंड–धीट एवो आ पंचमकाळ अनंतकाळे आश्चर्यस्वरूपे तीर्थंकरादिके गण्यो छे, ए वात अमने बहुकरी अनुभवमां आवे छे, साक्षात् एम जाणे भासे छे.

काळ एवो छे. क्षेत्र घणुंकरी अनार्य जेवुं छे. त्यां स्थिति छे. प्रसंग, द्रव्यकाळादि कारणथी सरळ छतां लोकसंज्ञापणे गणवा घटे छे. द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भावना आलंबनविना निराधारपणे जेम आत्मापणुं भजाय तेम भजे छे, बीजो शो उपाय?

४१७. वैशाख. १९५०.

नित्यनियम.*

ॐ श्रीमत्परमगुरुभ्योनमः

सवारमां उठी इर्यापथिकी प्रतिक्रमी रात्रि दिवस जे कंई अढार पापस्थानकमां प्रवृत्ति थई होय, सम्यग्ज्ञान दर्शन चारित्र संबंधी तथा पंचपरमपदसंबंधी जे कंई अपराध थयो होय, कोई पण जीव प्रति किंचित् मात्र पण अपराध कर्यो होय, ते जाणतां अजाणतां थयो होय ते सर्व क्षमाववा, तेने निंदवा, विशेष निंदवा, आत्मामांथी ते अपराध विसर्जन करी निःशल्य थवुं. (रात्रिए शयन करती वखते पण ए ज प्रमाणे करवुं.)

श्री सत्पुरुषनां दर्शन करी चार घडी माटे सर्व सावद्य व्यापारथी निवर्ति एक आसन पर स्थिति करवी. ते समयमां "परमगुरु" ए शब्दनी पांच माळाओ गणी सत्शास्त्रनुं अध्ययन करवुं. त्यार पछी एक घडी कायोत्सर्ग करी श्री सत्पुरुषोनां वचनोनुं ते कायोत्सर्गमां रटण करी सद्वृत्तिनुं अनुसंधान करवुं. त्यार पछी अरधी घडीमां भक्तिनी वृत्ति उजमाळ करनारां एवां पदो (आज्ञानुसार) उच्चारवां. अरधी घडीमां "परमगुरु" शब्दनुं कायोत्सर्गरूपे रटण करवुं, अने "सर्वज्ञदेव" ए नामनी पांच माळा गणवी.

[हाल अध्ययन करवां योग्य शास्त्रोः—वैराग्य शतक, इंद्रियपराजयशतक, शांतसुधारस, अध्यात्मकल्पद्रुम, योगदृष्टिसमुच्चय, नवतत्त्व, मूळपद्धती कर्मग्रंथ, धर्मबिंदु, आत्मानुशासन, भावनाबोध, मोक्षमार्गप्रकाश, मोक्षमाळा, उपमितिभवप्रपंच, अध्यात्मसार, श्री आनंदघनजी चोविशीमांथी निचेनां स्तवनोः—१, ३, ५, ७, ८, ९, १०, १३, १५, १६, १७, १९, २२.]

सातव्यसन (जुगटुं, मांस, मदिरा, वेश्यागमन, शिकार, चोरी, परस्त्री) नो त्याग.

जूंवो[१], आमिष[२], मदिरा[३], दारी[४]; आहेटक[५], चोरी[६], परनारी[७];
एहि सप्तव्यसन दुःखदाई; दुरित मूळ दुर्गति के जाई (माता.)

रात्रि भोजननो त्याग. अमुक शिवाय सर्व वनस्पतीनो त्याग. अमुक तिथिए अत्याग वनस्पतीनो पण प्रतिबंध. अमुक रसनो त्याग. अब्रह्मचर्यनो त्याग. परिग्रह परिमाण. [शरीरमां विशेष रोगादि उपद्रवथी, बेभानपणाथी, राजा अथवा देवादिना बळात्कारथी अत्रे विदित करेल नियममां प्रवर्त्तवा अशक्त थवाय तो ते माटे पश्चात्तापनुं स्थानक समजवुं. स्वेच्छाए करीने ते नियममां न्यूनाधिकता कंई पण करवानी प्रतिज्ञा. सत्पुरुषनी आज्ञाए ते नियममां फेरफार करवाथी नियम भंग नहीं.]

* आंक ४०० (१) मां जे नियम जणावेल छे ते, "श्रीमद्" ना उपदेशामृतमांथी झीली श्रीखंभातना मुमुक्षुभाईए योजेल.

४१८. मुंबई. वैशाख १९५०.

श्री तीर्थंकरादि महात्माओए एम कह्युं छे के जेने विपर्यास मटी देहादिने विषे थयेली आत्मबुद्धि, अने आत्मभावने विषे थयेली देहबुद्धि ते मटी छे, एटले आत्मापरिणामी थयो छे, तेवा ज्ञानीपुरुषने पण ज्यांसुधी प्रारब्ध व्यवसाय छे, त्यांसुधी जागृतिमां रहेवुं योग्य छे. केमके अवकाश प्राप्त थये अनादि विपर्यास भयनो हेतु त्यां पण अमे जाण्यो छे. चार घनघाती कर्म ज्यां छिन्न थयां छे, एवा सहज स्वरूप परमात्माने विषे तो संपूर्ण ज्ञान अने संपूर्ण जागृतिरूप *तुर्यावस्था छे, एटले त्यां अनादि विपर्यास निर्बीजपणांने प्राप्त थवाथी कोई पण प्रकारे उद्भव थई शके ज नहीं, तथापि तेथी न्यून एवां विरत्यादि गुणस्थानके वर्त्तता एवा ज्ञानीने तो कार्ये कार्ये अने क्षणे क्षणे आत्मजागृति योग्य छे. प्रमाद वशे चौदपूर्व अंशेन्यून जाण्या छे एवा ज्ञानीपुरुषने पण अनंतकाळ परिभ्रमण थयुं छे, माटे जेनी व्यवहारने विषे अनाशक्तबुद्धि थई छे, तेवा पुरुषे पण जो तेवा उदयनुं प्रारब्ध होय तो तेनी क्षणे क्षणे निवृत्ति चिंतववी, अने निजभावनी जागृति राखवी.

आ प्रकारे ज्ञानीपुरुषने महाज्ञानी एवा श्री तिर्थंकरादिके भलामण दीधी छे, तो पछी जेने मार्गानुसारी अवस्थामां पण हजु प्रवेश थयो नथी, एवा जीवने तो आ सर्व व्यवसायथी विशेष विशेष निवृत्त भाव राखवो अने विचार जागृति राखवी योग्य छे, एम जणाववा जेवुं पण रहेतुं नथी, केमके ते तो समजणमां सहेजे आवी शके एवुं छे.

बोध बे प्रकारथी ज्ञानीपुरुषोए कर्यो छे. एक तो सिद्धांतबोध, अने बीजो ते सिद्धांतबोध थवाने कारणभूत एवो उपदेशबोध. जो उपदेशबोध जीवने अंतःकरणमां स्थितिमान थयो न होय तो सिद्धांतबोधनुं मात्र तेने श्रवण थाय ते भले, पण परिणाम थई शके नहीं. सिद्धांतबोध एटले पदार्थनुं जे सिद्ध थयेलुं स्वरूप छे, ज्ञानीपुरुषोए निष्कर्ष करी जे प्रकारे छेवटे पदार्थ जाण्यो छे, ते जे प्रकारथी वाणीद्वाराए जणावाय तेम जणाव्यो छे, एवो जे बोध छे ते सिद्धांतबोध छे. पण पदार्थना निर्णयने पामवा जीवने अंतरायरूप तेनी अनादि विपर्यासभावने पामेली एवी बुद्धि छे के जे व्यक्तपणे के अव्यक्तपणे विपर्यासपणे पदार्थस्वरूपने निर्धारी ले छे; ते विपर्यास बुद्धिनुं बळ घटवा यथावत् वस्तुस्वरूप जाणवाने विषे प्रवेश थवा जीवने वैराग्य अने उपशम साधन कह्यां छे, अने एवां जे जे साधनो जीवने संसार भय दृढ करावे छे ते ते साधनो संबंधी जे उपदेश कह्यो छे ते **उपदेशबोध** छे.

आ ठेकाणे एवो भेद उत्पन्न थाय के उपदेशबोध करतां सिद्धांतबोधनुं मुख्यपणुं जणाय छे, केमके उपदेशबोध पण तेने ज अर्थे छे, तो पछी सिद्धांतबोधनुं ज प्रथमथी अवगाहन कर्युं होय तो जीवने प्रथमथी ज उन्नतिनो हेतु छे. आ प्रकारे जो विचार उद्भवे तो ते विपरीत छे. केमके सिद्धांतबोधनो जन्म उपदेशबोधथी थाय छे. जेने वैराग्य उपशम

संबंधी उपदेशबोध थयो नथी, तेने बुद्धिनुं विपर्यासपणुं वर्त्या करे छे, अने ज्यांसुधी बुद्धिनुं विपर्यासपणुं होय त्यांसुधी सिद्धांतनुं विचारवुं पण विपर्यासपणे थवुं ज संभवे छे. केमके चक्षुने विषे जेटली झांखप छे, तेटलो झांखो पदार्थ ते देखे छे, अने जो अत्यंत बळवान पडळ होय तो तेने समूळगो पदार्थ देखातो नथी, तेम जेने चक्षुनुं यथावत् संपूर्ण तेज छे ते पदार्थने पण यथायोग्य देखे छे. तेम जे जीवने विषे गाढ विपर्यासबुद्धि छे, तेने तो कोई रीते सिद्धांतबोध विचारमां आवी शके नहीं; जेनी विपर्यासबुद्धि मंद थई छे तेने ते प्रमाणमां सिद्धांतनुं अवगाहन थाय; अने जेणे विपर्यासबुद्धि विशेषपणे क्षीण करी छे एवा जीवने विशेषपणे सिद्धांतनुं अवगाहन थाय.

गृहकुटुंब परिगृहादिभावनेविषे जे अहंता ममता छे अने तेनी प्राप्ति अप्राप्तिं प्रसंगमां जे रागद्वेष कषाय छे तेज **विपर्यासबुद्धि** छे. अने अहंता ममता तथा कषाय ज्यां वैराग्य उपशम उद्भवे छे त्यां मंद पडे छे, अनुक्रमे नाश पामवा योग्य थाय छे. गृहकुटुंबादिभावनेविषे अनाशक्त बुद्धि थवी ते **वैराग्य** छे. अने तेनी प्राप्ति अप्राप्ति निमित्ते उत्पन्न थतो एवो जे कषाय क्लेश तेनुं मंद थवुं ते **उपशम** छे. एटले ते बे गुण विपर्यासबुद्धिने पर्यायांतर करी सद्बुद्धि करे छे, अने ते सद्बुद्धि जीवाजीवादि पदार्थनी व्यवस्था जेवी जणाय छे, एवा सिद्धांतनी विचारणा करवा योग्य थाय छे, केमके चक्षुने पटळादि अंतराय मटवाथी जेम पदार्थ यथावत् देखे छे, तेम अहंतादि पटळनुं मंदपणुं थवाथी जीवने ज्ञानीपुरुषे कहेला एवा सिद्धांतभाव, आत्मभाव विचार चक्षुए देखाय छे. ज्यां वैराग्य अने उपशम बळवान छे, त्यां विवेक बळवानपणे होय छे. वैराग्य उपशम बळवान न होय त्यां विवेक बळवान होय नहीं अथवा यथावत् विवेक होय नहीं. सहज आत्मस्वरूप छे एवुं केवळज्ञान ते पण प्रथम मोहिनीय कर्मना क्षयांतर प्रगटे छे, अने ते वातथी उपर जणाव्यो छे ते सिद्धांत स्पष्ट समजी शकाशे.

वळी ज्ञानीपुरुषोनी विशेष शिखामण वैराग्य उपशम प्रतिबोधती जोवामां आवे छे. जिनना आगमपर दृष्टि मूकवाथी ए वात विशेष स्पष्ट जणाई शकशे. सिद्धांतबोध एटले जीवाजीव पदार्थनुं विशेषपणे कथन ते आगममां जेटलुं कर्युं छे, ते करतां विशेषपणे विशेषपणे वैराग्य अने उपशमने कथन कर्यां छे, केमके तेनी सिद्धि थया पछी विचारनी निर्मळता सहेजे थशे, अने विचारनी निर्मळता सिद्धांतरूप कथनने सहेजे के ओछा परिश्रमे अंगीकार करी शके छे, एटले तेनी पण सहेजे सिद्धि थशे; अने तेम ज थतुं होवाथी ठामठाम ए ज अधिकारनुं व्याख्यान कर्युं छे. जो जीवने आरंभ परिगृहनुं प्रवर्त्तन विशेष रहेतुं होय तो वैराग्य अने उपशम होय तो ते पण चाल्या जवा संभवे छे, केमके आरंभ परिगृह ते अवैराग्य अने अनुपशमनां मूळ छे, वैराग्य अने उपशमना काळ छे.

श्री ठाणांग सूत्रमां आ आरंभ अने परिगृहनुं बळ जणावी पछी तेथी निवृत्तवुं योग्य छे एवो उपदेश थवा आ भावे द्विभंगी कही छे.

१. जीवने मतिज्ञानावरणीय क्यांसुधी होय? ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय त्यांसुधी.
२. जीवने श्रुतज्ञानावरणीय क्यांसुधी होय? ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय त्यांसुधी.
३. जीवने अवधिज्ञानावरणीय क्यांसुधी होय? ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय त्यांसुधी.
४. जीवने मनःपर्यवज्ञानावरणीय क्यांसुधी होय? ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय त्यांसुधी.
५. जीवने केवळज्ञानावरणीय क्यांसुधी होय? ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय त्यांसुधी.

एम कही दर्शनादिना भेद जणावी सत्तरवार तेने ते वात जणावी छे के ते आवरणो त्यांसुधी होय के ज्यांसुधी आरंभ अने परिग्रह होय. आवुं आरंभपरिग्रहनुं बळ जणावी फरी अर्थापत्तिरूपे पाछुं तेनुं त्यांज कथन कर्युं छे.

१. जीवने मतिज्ञान क्यारे उपजे? आरंभपरिग्रहथी निवृत्त्ये.
२. जीवने श्रुतज्ञान क्यारे उपजे? आरंभपरिग्रहथी निवृत्त्ये.
३. जीवने अवधिज्ञान क्यारे उपजे? आरंभपरिग्रहथी निवृत्त्ये.
४. जीवने मनःपर्यवज्ञान क्यारे उपजे? आरंभपरिग्रहथी निवृत्त्ये.
५. जीवने केवळज्ञान क्यारे उपजे? आरंभपरिग्रहथी निवृत्त्ये.

एम सत्तर प्रकार फरीथी कही आरंभपरिग्रहनी निवृत्तिनुं फळ ज्यां छेवटे केवळज्ञान छे त्यांसुधी लीधुं छे. अने प्रवृत्तिनुं फळ केवळज्ञानसुधीनां आवरणना हेतुपणे कही तेनुं अत्यत बळवानपणुं कही जीवने तेथी निवृत्त थवानो ज उपदेश कर्यो छे. फरिफरीने ज्ञानीपुरुषोनां वचन ए उपदेशनो ज निश्चय करवानी जीवने प्रेरणा करवा इच्छे छे. तथापि अनादि असत्संगथी उत्पन्न थयेली एवी दुष्ट इच्छादि भावमां मुंढ थयेलो एवो जीव प्रतिबुझतो नथी; अने ते भावोनी निवृत्ति कर्याविना अथवा निवृत्तिनुं प्रयत्न कर्याविना श्रेय इच्छे छे, के जेनो संभव क्यारे पण थई शक्यो नथी, वर्त्तमानमां थतो नथी, अने भविष्यमां थशे नहीं.

४१९. मुंबई. जेठ सुद १४ रवि. १९५०.

ॐ

(१)

चित्तमां उपाधिना प्रसंग माटे वारंवार खेद थाय छे; जे आवो उदय जो आ देहमां घणा वखत सुधी वर्त्या करे तो समाधि दशाए जे लक्ष छे ते लक्ष एमने एम अप्रधानपणे राखवो पडे, अने जेमां अत्यंत अप्रमादयोग घटे छे, तेमां प्रमादयोग जेवुं थाय.

कदापि तेम नहीं तोपण आ संसारने विषे कोई प्रकार रुचियोग जणातो नथी. प्रत्यक्ष रसरहित एवुं स्वरूप देखाय छे. तेने विषे जरूर सद् विचारवान् जीवने अल्प पण रुचि थाय नहीं एवो निश्चय वर्त्ते छे. वारंवार संसार भयरूप लागे छे. भयरूप लागवानो बीजो कोई हेतु

जणातो नथी, मात्र एमां शुद्ध एवुं आत्मस्वरूप अप्रधान राखी वर्त्तवुं थाय छे तेथी मोटो त्रास वर्त्ते छे. अने नित्य छुटवानो लक्ष रहे छे; तथापि हजु तो अंतराय संभवे छे, अने प्रतिबंध पण रह्यां करे छे. तेम ज तेने अनुसरता बीजा अनेक विकल्पथी खारा लागेला आ संसारने विषे पराणे स्थिति छे.

(२)

आत्मपरिणामनी विशेष स्थिरता थवा वाणी अने कायानो संयम सउपयोगपणे करवो घटे छे.

४२०. मोहमयि. अशाड शुद ६ रवि. १९५०.

(१)

जीव, काया पदार्थपणे जूदां छे, पण संबंधपणे सहचारी छे, के ज्यांसुधी ते देहथी जीवने कर्मनो भोग छे. श्री जिने जीव अने कर्मनो क्षीरनीरनी पेठे संबंध कह्यो छे. तेनो हेतु पण ए ज छे के क्षीर अने नीर एकत्र थयां स्पष्ट देखाय छे. छतां परमार्थे ते जूदां छे, पदार्थपणे भिन्न छे, अग्निप्रयोगे ते पाछां स्पष्ट जूदां पडे छे; तेम ज जीव अने कर्मनो संबंध छे. कर्मनो मुख्य आकार कोई प्रकारे देह छे. अने जीव इंद्रियादिद्वारा क्रिया करतो जाणी जीव छे एम सामान्यपणे कहेवाय छे, पण ज्ञानदशा आव्या विना जीव कायानुं जे स्पष्ट जूदापणुं छे, ते जीवने भास्यामां आवतुं नथी; तथापि क्षीरनीरवत् जूदापणुं छे. ज्ञानसंस्कारे ते जूदापणुं साव स्पष्ट वर्त्ते छे. हवे त्यां एम प्रश्न कर्युं छे के जो ज्ञाने करी जीव ने काया जूदां जाण्यां छे तो पछी वेदनानुं वेदवुं अने मानवुं शाथी थाय छे? ते पछी थवुं न जोईए ए प्रश्न जो के थाय छे; तथापि तेनुं समाधान आ प्रकारे छे.

सूर्यथी तपेला एवा पथ्थर ते सूर्यना अस्त थया पछी पण अमुक वखतसुधी तप्या रहे छे, अने पछी स्वरूपने भजे छे, तेम पूर्वना अज्ञान संस्कारथी उपार्जित करेला एवा वेदनादि ताप तेनो आ जीवने संबंध छे. ज्ञानयोगनो कोई हेतु थयो तो पछी अज्ञान नाश पामे छे, अने तेथी उत्पन्न थनारूं एवुं भाविकर्म नाश पामे छे, पण ते अज्ञानथी उत्पन्न थयेलुं एवुं वेदनीयकर्म ते अज्ञानना सूर्यनी पेठे अस्त थया पछी पथ्थररूप एवा आ जीवने संबंधमां छे; जे आयुष्कर्मना नाशथी नाश पामे छे. भेद एटलो छे के ज्ञानीपुरुषने कायाने विषे आत्मबुद्धि थती नथी, अने आत्माने विषे कायाबुद्धि थती नथी, बेय स्पष्ट भिन्न तेनां ज्ञानमां वर्त्ते छे. मात्र पूर्व संबंध, जेम पथ्थरने सूर्यना तापनो प्रसंग छे तेनी पेठे होवाथी वेदनीयकर्म आयुष् पूर्णसुधी अविषम भावे वेदवुं थाय छे; पण ते वेदना वेदतां जीवने स्वरूपज्ञाननो भंग थतो नथी, अथवा जो थाय छे तो ते जीवने तेवुं स्वरूपज्ञान संभवतुं नथी. आत्मज्ञान होवाथी पूर्वोपार्जित वेदनीयकर्म नाश ज पामे एवो नियम नथी. ते तेनी स्थितिए नाश पामे. वळी ते कर्म ज्ञानने आवरण करनारूं नथी; अव्याबाधपणाने आवरणरूप छे; अथवा त्यांसुधी संपूर्ण

अव्याबाधपणुं प्रगटतुं नथी; पण संपूर्ण ज्ञान साथे तेने विरोध नथी. संपूर्ण ज्ञानीने आत्मा अव्याबाध छे एवो निजरूप अनुभव वर्त्ते छे. तथापि संबंधपणे जोतां तेनुं अव्याबाधपणुं वेदनीयकर्मथी अमुक भावे रोकायेल छे. जो के ते कर्ममां ज्ञानीने आत्मबुद्धि नहीं होवाथी अव्याबाध गुणने पण मात्र संबंध आवरण छे, साक्षात् आवरण नथी.

वेदना वेदतां जीवने कंई पण विषम भाव थवो ते अज्ञाननुं लक्षण छे; पण वेदना छे ते अज्ञाननुं लक्षण नथी, पूर्वोपार्जित अज्ञाननुं फळ छे. वर्त्तमानमां ते मात्र प्रारब्धरूप छे; तेने वेदतां ज्ञानीने अविषमपणुं छे; एटले जीव ने काया जूदां छे, एवो जे ज्ञानयोग ते ज्ञानी पुरुषनो अबाध ज रहे छे. मात्र विषमभावरहितपणुं छे ए प्रकार ज्ञानने अव्याबाध छे. विषमभाव छे ते ज्ञानने बाधकारक छे. देहमां देहबुद्धि अने आत्मामां आत्मबुद्धि, देहथी उदासीनता अने आत्मामां स्थिति छे, एवा ज्ञानी पुरुषनो वेदना उदय ते प्रारब्ध वेदवारूप छे. नवांकर्मनो हेतु नथी.

बीजुं प्रश्न परमात्मस्वरूप सर्व ठेकाणे सरखुं छे, सिद्ध अने संसारी जीव सरखा छे, त्यारे सिद्धनी स्तुति करतां कंई बाध छे के केम? ए प्रकारनुं छे. परमात्मस्वरूप प्रथम विचारवायोग्य छे. व्यापकपणे परमात्मस्वरूप सर्वत्र छे के केम? ते वात विचारवायोग्य छे.

सिद्ध अने संसारी जीवो ए सम सत्तावानस्वरूपे छे ए निश्चय, ज्ञानी पुरुषोए कर्यो छे ते यथार्थ छे. तथापि भेद एटलो छे के सिद्धने विषे ते सत्ता प्रगटपणे छे, संसारी जीवने विषे ते सत्ता सत्तापणे छे. जेम दीवाने विषे अग्नि प्रगट छे अने चकमकने विषे अग्नि सत्तापणे छे ते प्रकारे. दीवाने विषे अने चकमकने विषे जे अग्नि छे ते अग्निपणे सम छे, व्यक्ति(प्रगटता) अने शक्ति(सत्तामां)पणे भेद छे, पण वस्तुनी जातिपणे भेद नथी, ते प्रकारे सिद्धना जीवने विषे जे चेतनसत्ता छे ते ज सौ संसारी जीवने विषे छे. भेद मात्र प्रगट—अप्रगटपणांनो छे. जेने ते चेतन सत्ता प्रगटी नथी एवा संसारी जीवने ते सत्ता प्रगटवानो हेतु प्रगट सत्ता जेने विषे छे एवा सिद्ध भगवंतनुं स्वरूप ते विचारवा योग्य छे, ध्यान करवा योग्य छे, स्तुति करवा योग्य छे; केमके तेथी आत्मा निजस्वरूपनो विचार, ध्यान, स्तुति करवानो प्रकार थाय छे; के जे कर्त्तव्य छे. सिद्धस्वरूप जेवुं आत्मस्वरूप छे एवुं विचारीने अने आ आत्माने विषे तेनुं वर्त्तमानमां अप्रगटपणुं छे तेनो अभाव करवा ते सिद्धस्वरूपनो विचार, ध्यान, स्तुति घटे छे. ए प्रकार जाणी सिद्धनी स्तुति करतां कंई बाध जणातो नथी.

आत्मस्वरूपमां जगत् नथी, एवी वेदांते वात कही छे अथवा एम घटे छे, पण बाह्य जगत् नथी एवो अर्थ मात्र जीवने उपशम थवा अर्थे मानवो योग्य गणाय.

एम ए त्रण प्रश्नोनुं संक्षेप समाधान लख्युं छे, ते विशेष करी विचारशो. विशेष कंई समाधान जाणवा इच्छा थाय ते लखशो.

जेम वैराग्य उपशमनुं वर्धमानपणुं थाय तेम हालतो कर्त्तव्य छे.

(२)

जैन जेने सर्वप्रकाशता कहे छे, तेने वेदांत सर्व व्यापकता कहे छे.

४२१. मुंबई. असाड सुद ६ रवि. १९५०.

बंधवृत्तिओने उपशमाववानो तथा निवृत्तावववानो जीवने अभ्यास, सतत अभ्यास कर्त्तव्य छे, कारण के विना विचारे, विना प्रयासे ते वृत्तिओनुं उपशमवुं अथवा निवृत्तवुं केवा प्रकारथी थाय? कारणविना कोई कार्य संभवतुं नथी. तो आ जीवे ते वृत्तिओनां उपशमन के निवर्त्तननो कोई उपाय कर्यो न होय एटले तेनो अभाव न थाय ए स्पष्ट संभवरूप छे. घणीवार पूर्वकाळे वृत्तियोना उपशमननुं तथा निवर्तननुं जीवे अभिमान कर्युं छे, पण तेवुं कंई साधन कर्युं नथी. अने हजुसुधी ते प्रकारमां जीव कंई टेकाणुं करतो नथी, अर्थात् हजु तेने ते अभ्यासमां कंई रस देखातो नथी; तेम कडवास लागनां छतां ते कडवास उपर पग दई आ जीव उपशमन निवर्त्तनमां प्रवेश करतो नथी. आ वात वारंवार आ दुष्टपरिणामी जीवे विचारवायोग्य छे; विसर्जन करवायोग्य कोई रीते नथी.

पुत्रादि संपत्तिमां जे प्रकारे आ जीवने मोह थाय छे ते प्रकार केवळ नीरस अने निंदवायोग्य छे. जरा य जीव जो विचार करे तो स्पष्ट देखाय एवुं छे के कोईने विषे पुत्रपणुं भावी आ जीवे मारुं कर्यामां मणा राखी नथी, अने कोईने विषे पितापणुं मानीने पण तेम ज कर्युं छे, अने कोई हजुसुधी तो पितापुत्र थई शक्या दीठा नथी. सौ कहेता आवे छे के आनो आ पुत्र अथवा आनो आ पिता, पण विचारतां आ वात कोई पण काळे न बनी शके तेवी स्पष्ट लागे छे. अनुत्पन्न एवो आ जीव तेने पुत्रपणे गणवो. ते गणाववानुं चित्त रहेवुं ए सौ जीवनी मूढता छे. अने ते मूढता कोई पण प्रकारे सत्संगनी इच्छावाळा जीवने घटती नथी.

जे मोहादि प्रकार विषे तमे लख्युं ते बन्नेने भ्रमणनो हेतु छे, अत्यंत विटंबनानो हेतु छे. ज्ञानीपुरुष पण एम वर्त्ते तो ज्ञान उपर पग मुकवा जेवुं छे, अने सर्व प्रकारे अज्ञाननिद्रानो ते हेतु छे. ए प्रकारने विचारे बन्नेने सीधो भाव कर्त्तव्य छे. आ वात अल्पकाळमां चेतवायोग्य छे.

जेटलो बने तेटलो तमे के बीजा तम संबंधी सत्संगी निवृत्तिनो अवकाश लेशो तेज जीवने हितकारी छे.

४२२. मोहमयि. असाड सुद ६ रवि. १९५०.

ॐ

(१)

जे जे साधन आ जीवे पूर्वकाळे कर्यां छे, ते ते साधन ज्ञानीपुरुषनी आज्ञाथी थयां जणातां नथी, ए वात अंदेशारहित लागे छे. जो एम थयुं होय तो जीवने संसार परिभ्रमण होय नहीं. **ज्ञानीपुरुषनी आज्ञा छे ते भवमां जवाने आडा प्रतिबंध जेवी छे.** कारण जेने आत्मार्थ शिवाय बीजो कोई अर्थ नथी अने आत्मार्थपण साधी प्रारब्धवशात् जेनो देह छे, एवा ज्ञानीपुरुषनी आज्ञा ते फक्त आत्मार्थमां ज सामा जीवने प्रेरे छे. अने आ जीवे तो पूर्वकाळे

कंई आत्मार्थ जाण्यो नथी, उलटो आत्मार्थ विसरणपणे चाल्यो आव्यो छे. ते पोतानी कल्पना करी साधन करे तेथी आत्मार्थ न थाय, अने उलटुं आत्मार्थ साधुं छउं एवुं दुष्ट अभिमान उत्पन्न थाय के जे जीवने संसारनो मुख्य हेतु छे. जे वात स्वप्ने पण आवती नथी, ते जीव मात्र असमथी कल्पनाथी साक्षात्कार जेवी गणे तो तेथी कल्याण न थई शके. तेम आ जीव पूर्वकाळथी अंध चाल्यो आवतां छतां पोतानी कल्पनाए आत्मार्थ माने तो तेमां सफळपणुं न होय ए साव समजी शकाय एवो प्रकार छे.

एटले एम तो जणाय छे के जीवना पूर्वकाळनां बधां माठां साधन, कल्पित साधन मटवां अपूर्वज्ञान शिवाय बीजो कोई उपाय नथी, अने ते अपूर्व विचारविना उत्पन्न थवा संभव नथी, अने ते अपूर्व विचार अपूर्व पुरुषनां आराधनविना बीजा क्या प्रकारे जीवने प्राप्त थाय ए विचारतां एम ज सिद्धांत थाय छेः—**ज्ञानी पुरुषनी आज्ञानुं आराधन ए सिद्धपदनो सर्व श्रेष्ठ उपाय छे.** अने ए वात ज्यारे जीवथी मनाय छे, त्यारथी ज बीजा दोषनुं उपशमवुं निवृत्तवुं शरु थाय छे.

श्री जिने आ जीवना अज्ञाननी जे जे व्याख्या कही छे, तेमा समये समये तेने अनंत कर्मनो व्यवसायी कह्यो छे अने अनादि काळथी अनंत कर्मनो बंध करतो आव्यो छे, एम कह्युं छे. ते वात तो यथार्थ छे. पण त्यां आपने एक प्रश्न थयुं के तो तेवां अनंत कर्म निवृत्त करवानुं बळवान साधन गमे तेवुं होय ते पण अनंत काळने प्रयोजने पण ते पार पडे नहीं. जो के केवळ एम होय तो तमने लाग्युं तेम संभवे छे. तथापि जिने प्रवाहथी जीवने अनंत कर्मनो कर्त्ता कह्यो छे, अनंत काळथी कर्मनो कर्त्ता ते चाल्यो आवे छे एम कह्युं छे; पण समये समये अनंतकाळ भोगववां पडे एवां कर्म ते आगामिकाळ माटे उपार्जन करे छे एम कह्युं नथी. कोई जीव आश्रयी ए वात दूर राखी, विचारवा जतां एम कह्युं छे के सर्व कर्मनुं मूळ एवुं जे अज्ञान मोह परिणाम ते हजु जीवमां एवुं ने एवुं चाल्युं आवे छे के जे परिणामथी अनंतकाळ तेने भ्रमण थयुं छे. अने जे परिणाम वर्त्यां करे तो हजु पण एम ने एम अनंतकाळ परिभ्रमण थाय. अग्निना एक तणखाने विषे आखो लोक सळगावी शकाय एटलो ऐश्वर्य गुण छे; तथापि तेने जेवो जेवो योग थाय छे तेवो तेवो तेनो गुण फळवान थाय छे. तेम अज्ञान परिणामने विषे अनादि काळथी जीवनुं रखडवुं थयुं छे. तेम हजु अनंत काळ पण चौदे राज लोकमां प्रदेशे प्रदेशे अनंत जन्ममरण ते परिणामथी हजु संभवे, तथापि जेम तणखानो अग्नि योगवश छे, तेम अज्ञाननां कर्म परिणामनी पण अमुक प्रकृति छे. उत्कृष्टमां उत्कृष्ट एक जीवने मोहनीय कर्मनुं बंधन थाय तो सीतेर कोडाकोडीनुं थाय, एम जिने कह्युं छे, तेनो हेतु स्पष्ट छे के जो अनंतकाळनुं बंधन थतुं होय तो पछी जीवनो मोक्ष न थाय. ए बंध हजु निवृत्त न थयो होय पण लगभग निवृत्तवा आव्यो होय त्यां वखते बीजी तेवी स्थितिनो संभव होय, पण एवां मोहनीय कर्म के जेनी काळ स्थिति उपर कही छे, तेवां एक वखते घणां बांधे एम न बने.

अनुक्रमे हजु ते कर्मथी निवृत्त थवा प्रथम बीजुं ते ज स्थितिनुं बांधे, तेम बीजुं निवृत्त थतां प्रथम त्रीजुं बांधे; पण बीजुं, त्रीजुं, चोथुं, पांचमुं, छठुं एम सौ एक मोहनीय कर्मनां संबंधमां ते ज स्थितिनुं बांध्या करे एम बने नहीं. कारण के जीवने एटलो अवकाश नथी. मोहनीय कर्मनी ए प्रकारे स्थिति छे, तेम आयुष् कर्मनी स्थिति श्री जिने एम कही छे के एक जीव एक देहमां वर्त्ततां ते देहनुं जेटलुं आयुष्य छे तेटलाना त्रण भागमांना बे भाग व्यतीत थये आवता भवनुं आयुष् जीव बांधे, ते प्रथम बांधे नहीं, अने एक भवमां आगामिक काळना बे भवनुं आयुष् बांधे नहीं, एवी स्थिति छे. अर्थात् जीवने अज्ञान भावथी कर्म संबंध चाल्यो आवे छे. तथापि ते ते कर्मोनी स्थिति गमे तेटली विटंबनारूप छतां, अनंत दुःख भवनो हेतु छतां पण जेमां जेमां जीव तेथी निवृत्त थाय एटलो अमुक प्रकार बाध करतां साव अवकाश छे. आ प्रकार जिने घणो सूक्ष्मपणे कह्यो छे, ते विचारवा योग्य छे. **जेमां जीवने मोक्षनो अवकाश कही कर्मबंध कह्यो छे.** आ वार्त्ता संक्षेपमां आपने लखी छे. ते फरिफरी विचारवाथी केटलुंक समाधान थशे, अने क्रमे करी के समागमे करी तेनुं साव समाधान थशे.

सत्संग छे ते काम बाळवानो बळवान उपाय छे. सर्व ज्ञानीपुरुषे कामनुं जीतवुं ते अत्यंत दुष्कर कह्युं छे, ते साव सिद्ध छे; अने जेम जेम ज्ञानीनां वचननुं अवगाहन थाय छे, तेम तेम कंईक कंईक करी पाछो हठतां अनुक्रमे जीवनुं वीर्य बळवान थई कामनुं सामर्थ्य जीवथी नाश कराय छे; कामनुं स्वरूप ज ज्ञानीपुरुषनां वचन सांभळी जीवे जाण्युं नथी. अने जो जाण्युं होत तो तेने विषे साव नीरसता थई होत.

(२)

नमो जिणाणं जिदभवाणं.

जेनी प्रत्यक्ष दशा ज बोधरूप छे, ते महत्पुरुषने धन्य छे.

जे मतभेदे आ जीव ग्रहायो छे ते ज मतभेद ज तेना स्वरूपने मुख्य आवरण छे.

वीतराग पुरुषना समागमविना, उपासनाविना, आ जीवने मुमुक्षुता केम उत्पन्न थाय? सम्यग्ज्ञान क्यांथी थाय? सम्यग्दर्शन क्यांथी थाय? सम्यक्चारित्र क्यांथी थाय? केमके ए त्रणे वस्तु अन्य स्थानके होती नथी.

हे मुमुक्षु! वीतराग पुरुषना अभाव जेवो वर्त्तमानकाळ वर्त्ते छे.

वीतराग पद वारंवार विचार करवा योग्य छे, उपासना करवा योग्य छे, ध्यान करवा योग्य छे.

४२३. मोहमयि. अषाड सुद १५ भोम. १९५०.

ॐ

प्रश्न:—भगवाने चौद राज लोकमां काजळना कुंपानी पेरे सूक्ष्म एकेंद्रिय जीव भर्या छे एम कह्युं छे, के जे जीव बाळ्या बळे नहीं, छेद्या छेदाय नहीं, मार्या मरे नहीं एवा कह्या छे. ते जीवने औदारिक शरीर नहीं होय तेथी तेने अग्निआदि व्याघात नहीं थतो होय? जो औदारिक शरीर होय तो ते शरीर अग्निआदि व्याघात केम न पामे? ए प्रकारनुं प्रश्न वांच्युं छे.

उत्तरः–विचारने अर्थे संक्षेपमां तेनुं अत्रे समाधान लख्युं छे के एक देह त्यागी बीजो देह धारण करती वखते कोई जीव ज्यारे वाटे वहेतो होय छे त्यारे अथवा अपर्याप्तपणे मात्र तेने तैजस् अने कार्मण ए बे शरीर होय छे, बाकी सर्व स्थितिमां एटले सकर्म स्थितिमां सर्व जीवने त्रण शरीरनो संभव श्री जिने कह्यो छे, कार्मण, तैजस् अने औदारिक के वैक्रिय ए बेमांनुं कोई एक. फक्त वाटे वहेता जीवने कार्मण तैजस् ए बे शरीर होय छे; अथवा अपर्याप्त स्थिति जीवनी ज्यांसुधी छे, त्यांसुधीमां तेने कार्मण, तैजस् शरीरथी निर्वाह होई शके, पण पर्याप्त स्थितिमां तेने त्रीजां शरीरनो नियमित संभव छे. पर्याप्त स्थितिनुं लक्षण ए छे के आहारादिनुं ग्रहण करवा-रूप बराबर सामर्थ्य अने ए आहारादिनुं कंई पण ग्रहण छे ते त्रीजा शरीरनो प्रारंभ छे, अर्थात् ते ज त्रीजुं शरीर शरु थयुं, एम समजवा योग्य छे. भगवाने जे सूक्ष्म एकेंद्रिय कह्या छे, ते अग्निआदिकथी व्याघात नथी पामता ते पर्याप्त सूक्ष्म एकेंद्रिय होवाथी तेने त्रण शरीर छे; पण तेने जे त्रीजुं औदारिक शरीर छे ते एटला सूक्ष्म अवगाहननुं छे के तेने शस्त्रादिक स्पर्श न थई शके. अग्निआदिकनुं जे महत्त्व छे अने एकेंद्रिय शरीरनुं जे सूक्ष्मत्व छे ते एवा प्रकारनां छे के जेने एक बीजानो संबंध न थई शके. अर्थात् साधारण संबंध थाय एम कहीए तोपण अग्नि, शस्त्रादिने विषे जे अवकाश छे, ते अवकाशमांथी ते एकेंद्रिय जीवोनुं सुगमपणे गमनागमन थई शके तेम होवाथी ते जीवोनो नाश थई शके के तेने व्याघात थाय तेवो अग्नि, शस्त्रादिकनो संबंध तेने थतो नथी. जो ते जीवोनी अवगाहना महत्त्ववाळी होय अथवा अग्निआदिकनुं अत्यंत सूक्ष्मपणुं होय के जे ते एकेंद्रिय जीव जेवुं सूक्ष्मपणुं गणाय, तो ते एकेंद्रिय जीवने व्याघात करवाने विषे संभवित गणाय. पण तेम नथी. अहीं तो जीवोनुं अत्यंत सूक्ष्मत्व छे, अने अग्नि शस्त्रादिनुं महत्त्व छे, तेथी व्याघात योग्य संबंध थतो नथी, एम भगवाने कह्युं छे. तेथी औदारिक शरीर अविनाशी कह्युं छे एम नथी, स्वभावे करी ते विपरिणाम पामी अथवा उपार्जित करेलां एवां ते जीवोनां पूर्वकर्म परिणाम पामी औदारिक शरीरनो नाश करे छे. कंई ते शरीर बीजाथी ज नाश पमाड्युं होय तो ज पामे एवो पण नियम नथी.

अत्रे हालमां व्यापार संबंधी प्रयोजन रहे छे. तेथी तरतमां थोडा वखत माटे पण नीकळी शकावुं दुर्लभ छे. कारण के प्रसंग एवो छे के जेमां मारां विद्यमानपणानी अवश्य प्रसंगना लोको गणे छे. तेमनुं मन न दुभाई शके, अथवा तेमना कामने अत्रेथी मारा दूर थवाथी कोई बळवान हानि न थई शके एवो व्यवसाय थाय तो तेम करी थोडो वखत आ प्रवृत्तिथी अवकाश लेवानुं चित्त छे, तथापि तमारी तरफ आववाथी लोकोना परिचयमां जरूर करी आववानुं थाय ए संभवित होवाथी ते तरफ आववानुं चित्त थवुं मुस्केल छे. लोकोना परिचयमां, आवा प्रसंग रह्या छतां, धर्म प्रसंगे आववुं थाय ते विशेष अंदेशा योग्य जाणी जेम बने तेम ते परिचयथी धर्म प्रसंगने नामे दूर रहेवानुं चित्त विशेषपणे रह्या करे छे.

वैराग्य उपशमनुं बळ वधे ते प्रकारनो सत्संग–सत्शास्त्रनो परिचय करवो ए जीवने परम हितकारी छे. बीजो परिचय जेम बने तेम निवर्त्तन योग्य छे.

४२४. मुंबई. श्रावण सुद ११ रवि. १९५०.

ॐ

योगवासिष्ठादि ग्रंथो वांचवा-विचारवामां बीजी अडचण नथी. अमे आगळ लख्युं हतुं के उपदेश ग्रंथ समजी एवा ग्रंथ विचारवाथी जीवने गुण प्रगटे छे. घणुं करी तेवा ग्रंथो वैराग्य अने उपशमने अर्थे छे. सिद्धांत ज्ञान सत्पुरुषथी जाणवा योग्य जाणीने जीवमां सरळता निरहंतादि गुणो उद्भव थवाने अर्थे योगवासिष्ठ, उत्तराध्ययन, सूत्रकृतांगादि विचारवामां अडचण नथी एटली स्मृति राखजो.

वेदांत अने जिन सिद्धांत ए बेमां केटलाक प्रकारे भेद छे.

वेदांत एक ब्रह्मस्वरूपे सर्व स्थिति कहे छे. जिनागममां तेथी बीजो प्रकार कह्यो छे. समयसार वांचतां पण केटलाक जीवोने एक ब्रह्मनी मान्यता रूप सिद्धांत थई जाय छे. **सिद्धांतनो विचार घणा सत्संगथी तथा वैराग्य अने उपशमनुं बळ विशेषपणे वध्या पछी कर्त्तव्य छे.** जो एम नथी करवामां आवतुं तो जीव बीजा प्रकारमां चडी जई वैराग्य अने उपशमथी हीन थाय छे. एक ब्रह्मस्वरूप विचारवामां अडचण नथी, अथवा अनेक आत्मा विचारवामां अडचण नथी, मात्र तमने अथवा कोई मुमुक्षुने पोताना स्वरूपनुं जाणवुं ए मुख्य कर्त्तव्य छे. अने ते जाणवानां साधन शम, संतोष, विचार अने सत्संग छे. **ते साधन सिद्ध थये, वैराग्य उपशम वर्द्धमान परिणामी थये एक आत्मा छे के अनेक आत्मा छे ए आदि प्रकार विचारवा योग्य छे.**

४२५. मुंबई. श्रावण शुद १४ १९५०.

निःसारपणुं अत्यंतपणे जाण्या छतां, व्यवसायनो प्रसंग आत्मवीर्यने कंईपण मंदतानो हेतु थाय छे, ते छतां ते व्यवसाय करीए छीए. आत्माथी खमवा योग्य नहीं ते खमीए छीए, एज विनंति.

४२६.

जेम आत्मबळ अप्रमादी थाय तेम सत्संग-सद्वांचनानो प्रसंग नित्यप्रत्ये करवा योग्य छे. तेने विषे प्रमाद कर्त्तव्य नथी, अवश्य एम कर्त्तव्य नथी.

४२७. मुंबई. श्रावण वद १. १९५०.

पाणी स्वभावे शीतळ छतां कोई वासणमां नांखी नीचे अग्नि सळगतो राख्यो होय तो तेनी निरीच्छा होय छतां ते पाणी उष्णपणुं भजे छे, तेवो आ व्यवसाय, समाधिए शीतळ एवा पुरुष प्रत्ये उष्णपणानो हेतु थाय छे, ए बात अमने तो स्पष्ट लागे छे.

वर्धमानस्वामीए गृहावासमां पण आ सर्व व्यवसाय असार छे, कर्त्तव्यरूप नथी, एम जाण्युं हतुं, तेम छतां ते गृहवासने त्यागी मुनिचर्या ग्रहण करी हती. ते मुनिपणामां पण आत्मबळे समर्थ छतां ते बळ करतां पण अत्यंत वधता बळनी जरूर छे, एम जाणी मौनपणुं अने अनिद्रापणुं साडाबार वर्ष लगभग भज्युं छे, के जेथी व्यवसायरूप अग्नि तो माये थई शके नहीं.

जे वर्धमानस्वामी गृहवासमां छतां अभोगी जेवा हता, अव्यवसायी जेवा हता, निस्पृह हता अने सहज स्वभावे मुनि जेवा हता, आत्माकार परिणामी हता ते वर्धमानस्वामी सर्व व्यवसायमां असारपणुं जाणीने, नीरस जाणीने पण दूर प्रवर्त्त्या ते व्यवसाय, बीजा जीवे, करी क्या प्रकारथी समाधि राखवी विचारी छे ते विचारवा योग्य छे. ते विचारीने फरिफरी ते चर्या कार्ये कार्ये, प्रवर्त्तने प्रवर्त्तने स्मृतिमां लावी व्यवसायना प्रसंगमां वर्त्तती एवी रुचि विलय करवा योग्य छे. जो एम न करवामां आवे तो एम घणुंकरीने लागे छे के हजु आ जीवनी यथायोग्य जिज्ञासा मुमुक्षुपदने विषे थई नथी, अथवा तो आ जीव लोकसंज्ञाए मात्र कल्याण थाय एवी भावना करवा इच्छे छे. पण कल्याण करवानी तेने जिज्ञासा घटती नथी. कारण के बेय जीवनां सरखां परिणाम होय अने एक बंधाय, बीजाने अबंधता थाय एम त्रिकाळमां बनवा योग्य नथी.

४२८.

श्रीमान् महावीरस्वामी जेवाए अप्रसिद्ध पद राखी गृहवासरूप वेद्यो; गृहवासथी निवृत्त थये पण साडाबार (वरस) जेवा दीर्घ काळ सुधी मौन आचर्युं. निद्रा तजी विषम परिषह सह्या एनो हेतु शो? अने आ जीव आम वर्ते छे तथा आम कहे छे तेनो हेतु शो?

जे पुरुष सद्गुरुनी उपासना विना निज कल्पनाए आत्मस्वरूपनो निर्धार करे ते मात्र पोताना स्वछंदना उदयने वेदे छे, एम विचारवुं घटे छे.

जे जीव सत्पुरुषना गुणनो विचार न करे, अने पोतानी कल्पनाना आश्रये वर्ते ते जीव सहजमात्रमां भववृद्धि उत्पन्न करे छे, केमके अमर थवा माटे झेर पीए छे.

४२९. मुंबई. श्रावण वद ७ गुरुवार. १९५०.

तमे अने बीजा मुमुक्षुजननां चित्तसंबंधी दशा जाणी छे. ज्ञानीपुरुषोए अप्रतिबद्धपणाने प्रधान मार्ग कह्यो छे, अने सर्वथी अप्रतिबद्ध दशाने विषे लक्ष राखी प्रवृत्ति छे, तोपण सत्संगादिने विषे हजी अमने पण प्रतिबद्ध बुद्धि राखवानुं चित्त रहे छे. हाल अमारा समागमनो अप्रसंग छे एम जाणी तम सर्व भाईओए जे प्रकारे जीवने शांत, दांतपणुं उद्भव थाय ते प्रकारे वांचनादि समागम करवो घटे छे. ते वात बळवान करवा योग्य छे.

४३०. मुंबई. श्रा. वद ९ शनि. १९५०.

जीवमां जेम त्याग वैराग्य अने उपशम गुण प्रगटे, उदय पामे ते प्रकार लक्षमां राखवाना खबर लख्या ते पत्र प्राप्त थयुं छे.

ए गुणो ज्यांसुधी जीवने विषे स्थिरता पामशे नहीं त्यांसुधी आत्मस्वरूपनो विशेष विचार जीवथी यथार्थपणे थवो कठण छे. आत्मा रूपी छे, अरूपी छे ए आदि विकल्प ते *प्रथममां जे विचाराय छे ते कल्पना जेवा छे. जीव कंईक पण गुण पामीने जो शीतळ थाय तो पछी

* उपर जणाव्युं तेम वैराग्य उपशम गुण प्रगट थया प्रथम. म. कि.

तेने विशेष विचार कर्तव्य छे. आत्मदर्शनादि प्रसंग तीव्र मुमुक्षुपणुं उत्पन्न थया पहेलां घणुं-करीने कल्पितपणे समजाय छे. जेथी हाल ते संबंधी प्रश्न शमाववा योग्य छे.

४३१.

(१) प्रसंगना चारे बाजुना प्रारब्धवशात् दबाणथी केटलांक व्यवसायी कार्य थई आवे छे; पण चित्तपरिणाम साधारण प्रसंगमां प्रवृत्ति करतां विशेष संकोचायलां रह्यां करतां होवाथी आ प्रकारनां पत्रादि लखवा वगेरेनुं बनी शकतुं नथी. जेथी वधारे नथी लखायुं ते माटे बंने क्षमा आपवा योग्य छो.

(२) अत्यारे एके परिणाम भणी अनुसरण नथी.

४३२. मुंबई. श्रा. व. ,, गुरुवार. १९५०.

ज्ञानवार्त्ताना प्रसंगमां उपकारी एवां केटलांक प्रश्नो तमने थाय छे, ते तमे अमने लखी जणावो छे. अने तेनी समाधाननी तमारी इच्छा विशेष रहे छे. तेथी कोई पण प्रकारे जो तमने ते प्रश्नोना समाधान लखाय तो सारूं, एम चित्तमां रह्यां करतां छतां उदययोगथी तेम बनतुं नथी. पत्र लखवामां चित्तनी स्थिरता घणी ज ओछी रहे छे. अथवा चित्त ते कार्यमां अल्प मात्र छांया जेवो प्रवेश करी शके छे. जेथी तमने विशेष विगतथी पत्र लखवानुं थई आवतुं नथी. एक एक कागळ लखतां दशदश पांच पांच वखत बब्बे चचार लीटी लखी ते कागळ अधुरा मुकवानुं चित्तनी स्थितिने लीधे बने छे. क्रियाने विषे रुचि नहीं, तेम प्रारब्ध बळ पण ते क्रियामां हाल विशेष उदयमान नहीं होवाथी तमने तेम ज बीजा मुमुक्षुओने विशेषपणे कंई ज्ञानचर्चा लखी शकाती नथी. चित्तमां ए विषे खेद रहे छे, तथापि तेने हाल तो उपशम करवानुं ज चित्त रहे छे. एवी ज कोई आत्मदशानी स्थिति हाल वर्त्ते छे. घणुंकरीने जाणीने करवामां आवतुं नथी, अर्थात् प्रमादादि दोषे करी ते क्रिया नथी बनती;–एम जणातुं नथी.

जे मुखरस संबंधी ज्ञान विषे समयसार ग्रंथना कवितादिमां तमे अर्थ धारो छो ते तेम ज छे एम सर्वत्र छे एम कहेवा योग्य नथी. बनारसीदासे समयसार ग्रंथ हिन्दी भाषामां करतां केटलाक कवित सवैया वगेरेनी तेना जेवी ज वात कही छे; अने ते कोईरीते बीजज्ञानने लगती जणाय छे. तथापि क्यांक क्यांक तेवा शब्दो उपमापणे पण आवे छे. समयसार बनारसीदासे कर्यो छे, तेमां ते शब्दो ज्यां ज्यां आव्या छे त्यां त्यां सर्व स्थळे उपमापणे छे एम जणातुं नथी, पण केटलेक स्थळे वस्तुपणे कह्युं छे एम लागे छे. जो के ए वात कंईक आगळ गये मळती आवी शके एम छे. एटले तमे जे बीजज्ञानमां कारण गणो छो तेवी कंईक आगळ वधती वात अथवा ते वात विशेष ज्ञाने तेमां अंगीकार करी जणाय छे.

बनारसीदासने कंई तेवो योग बन्यो होय एम समयसार ग्रंथनी तेमनी रचना परथी जणाय छे. मूळ समयसारमां एटली बधी स्पष्ट वार्त्ता बीजज्ञान विषे कही नथी जणाती, अने

बनारसीदासे तो घणे ठेकाणे वस्तुपणे अने उपमापणे ते वात कही छे. जे उपरथी एम जणाय छे के बनारसीदासे साथे पोताना आत्माने विषे जे कंई अनुभव थयो छे, तेनो पण कोई ते प्रकारे प्रकाश कर्यो छे के कोई विचक्षण जीवना अनुभवने ते वात आधारभूत थाय, विशेष स्थिर करनार थाय.

एम पण लागे छे के बनारसीदासे लक्षणादि भेदथी जीवनो विशेष निर्धार कर्यो हतो अने ते ते लक्षणादिनुं सतत मनन थया कर्याथी आत्मस्वरूप कंईक तीक्ष्णपणे तेमने अनुभवमां आव्युं छे, अने अव्यक्तपणे आत्मद्रव्यनो पण तेमने लक्ष थयो छे. अने ते अव्यक्त लक्षथी ते बीजज्ञान तेमणे गायुं छे. अव्यक्तलक्षनो अर्थ अत्रे एवो छे के चित्तवृत्ति आत्मविचारमां विशेषपणे लागी रहेवाथी परिणामनी निर्मळ धारा बनारसीदासने जे अंशे प्रगटी छे, ते निर्मळ-धाराने लीधे पोताने द्रव्य आ ज छे एम जो के स्पष्ट जाणवामां नथी तोपण अस्पष्टपणे एटले स्वाभाविकपणे पण तेमना आत्मामां ते छांया भास्यमान थई छे, अने जेने लीधे ए वात तेमना मुखथी नीकळी शकी छे; अने सहज आगळ वधतां ते वात तेमने साव स्पष्ट थई जाय एवी दशा ते ग्रंथ करतां तेमनी प्राये रही छे.

श्री डुंगरना अंतरमां जे खेद रहे छे ते कोई रीते योग्य छे, अने ते खेद घणुंकरीने तमने पण रहे छे, ते जाणवामां छे. तेम ज बीजा पण केटलाक मुमुक्षुजीवोने ए प्रकारनो खेद रहे छे. ए रीते जाणवामां छतां, अने तम सौनो ए खेद दूर कराय तो सारूं एम मनमां रहेतां छतां प्रारब्ध वेदीए छैये. वळी अमारा चित्तमां ए विषे अत्यंत बळवान खेद छे. जे खेद दिवसमां प्राये घणा घणा प्रसंगे स्फुर्या करे छे, अने तेने उपशमाववानुं करवुं पडे छे. अने घणुं करी तम वगेरेने पण अमे विशेषपणे ते खेद विषे लख्युं नथी, के जणाव्युं नथी. अमने तेम जणाववानुं पण योग्य लागतुं न होतुं, पण हाल श्री डुंगरे जणाववाथी, प्रसंगथी जणाववानुं थयुं छे. तमने अने डुंगरने जे खेद रहे छे, तेथी ते प्रकार विषे अमने असंख्यात गुण विशिष्ट खेद रहेतो हशे एम लागे छे. कारण के जे जे प्रसंगे ते वात आत्म प्रदेशमां स्मरण थाय छे ते ते प्रसंगे बधा प्रदेश शिथिळ जेवा थई जाय छे; अने जीवनो नित्य स्वभाव होवाथी जीव आवो खेद राखतां छतां जीवे छे एवा प्रकारना खेद सुधी प्राप्त थाय छे. वळी परिणामांतर थई थोडा अवकाशे पण तेनी वात प्रदेशे प्रदेशे स्फुरी नीकळे छे. अने तेवीने तेवी दशा थई आवे छे. तथापि आत्मापर अत्यंत दृष्टि करी ते प्रकारने हाल तो उपशमाववो ज घटे छे, एम जाणी उपशमाववामां आवे छे.

श्री डुंगरनां के तमारां चित्तमां एम आवतुं होय के साधारण कारणोने लीधे अमे ए प्रकारनी प्रवृत्ति करता नथी, ते योग्य नथी. ए प्रकारे जो रहेतुं होय तो घणुंकरी तेम नथी एम अमने लागे छे. नित्यप्रत्ये ते वातनो विचार करवा छतां हजु बळवान कारणोनो ते प्रत्ये संबंध छे, एम जाणी जे प्रकारनी तमारी इच्छा प्रभावना हेतुमां छे ते हेतुने ढील्मां नाखवानुं थाय

छे. अने तेने अवरोधक एवां कारणोने क्षीण थवा देवामां कंई पण आत्मवीर्य परिणाम पामी स्थितिमां वर्ते छे. तमारी इच्छा प्रमाणे हाल जे प्रवर्त्तातुं नथी ते विषे जे बळवान कारणो अवरोधक छे ते तमने विशेषपणे जणाववानुं चित्त थतुं नथी, केमके हजु ते विशेषपणे जणाववामां अवकाश जवा देवायोग्य छे.

जे बळवान कारणो प्रभावना हेतुने अवरोधक छे तेमां अमारो कंई पण बुद्धिपूर्वक प्रमाद होय एम कोई रीते संभवतुं नथी. तेम ज अव्यक्तपणे एटले नहीं जाणवामां छतां सहेजे जीवथी थया करतो होय एवो प्रमाद होय एम पण जणातुं नथी, तथापि कोई अंशे ते प्रमाद संभवमां लेखतां पण तेथी अवरोधकपणुं होय एम लागी शके एम नथी; कारणके आत्मानी निश्चयवृत्ति तेथी असन्मुख छे.

लोकोमां ते प्रवृत्ति करतां मानभंग थवानो प्रसंग आवे तो ते मानभंगपणुं सहन न थई शके एम होवाथी प्रभावना हेतुनी उपेक्षा करवामां आवती होय एम पण लागतुं नथी. कारण के ते मानामान विषे चित्त घणुं करी उदासीन जेवुं छे, अथवा ते प्रकारमां चित्तने विशेष उदासीन कर्युं होय तो थई शके एम छे.

शब्दादि विषयो प्रत्येनुं कोई बळवान कारण पण अवरोधक होय एम जणातुं नथी. केवळ ते विषयोनो क्षायकभाव छे एम जो के कहेवा प्रसंग नथी, तथापि तेमां विरसपणुं बहुपणे भासी रह्युं छे. उदयथी पण क्यारेक मंद रुचि जन्मति होय तो ते पण विशेष अवस्था पाम्या प्रथम नाश पामे छे. अने ते मंद रुचि वेदतां पण आत्मा खेदमां ज रहे छे. एटले ते रुचि अनाधार थती जती होवाथी बळवान कारणरूप नथी.

बीजा केटलाक प्रभावक थया छे, ते करतां कोई रीते विचार दशादिनुं बळवानपणुं पण हशे. एम लागे छे के तेवा प्रभावक पुरुषो आजे जणाता नथी; अने मात्र उपदेशकपणे नाम जेवी प्रभावनाए प्रवर्त्तता कोई जोवामां सांभळवामां आवे छे. तेमना विद्यमानपणाने लीधे अमने कंई अवरोधकपणुं होय एम पण जणातुं नथी.

४३३. मुंबई. भा. शु. ३ रवि. १९५०.

जीवने ज्ञानीपुरुषनुं ओळखाण थये तथाप्रकारे अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया, लोभ मोळां पडवानो प्रकार बनवायोग्य छे, के जेम बनी अनुक्रमे ते परिक्षीणपणाने पामे छे. सत्पुरुषनुं ओळखाण जेम जेम जीवने थाय छे, तेम तेम मताभिग्रह, दुराग्रहतादि भाव मोळा पडवा लागे छे, अने पोताना दोष जोवाभणी चित्त वळी आवे छे; विकथादि भावमां नीरसपणुं लागे छे के जुगुप्सा उत्पन्न थाय छे; जीवने अनित्यादि भावना चिंतववाप्रत्ये बळवीर्य स्फुरवा विषे जे प्रकारे ज्ञानीपुरुष समीपे सांभळ्युं छे, तेथी पण विशेष बळवान परिणामथी ते पंचविषयादिने विषे अनित्यादि भाव दृढ करे छे.

अर्थात् सत्पुरुष मळ्ये आ सत्पुरुष छे एटलुं जाणी, सत्पुरुषने जाण्या प्रथम जे आत्मा पंचविषयादिने विषे रक्त हतो तेम रक्त त्यारपछी नथी रहेतो, अने अनुक्रमे ते रक्तभाव मोळो पडे एवा वैराग्यमां जीव आवे छे. अथवा सत्पुरुषनो योग थया पछी आत्मज्ञान कंई दुर्लभ नथी, तथापि सत्पुरुषने विषे, तेनां वचनने विषे, ते वचननां आशयने विषे प्रीति-भक्ति थाय नहीं त्यांसुधी आत्मविचार पण जीवमां उदय आववायोग्य नथी, अने सत्पुरुषनो जीवने योग थयो छे, एवुं खरेखरूं ते जीवने भास्युं छे, एम पण कहेवुं कठण छे.

जीवने सत्पुरुषनो योग थये तो एवी भावना थाय के अत्यारसुधी जे मारां प्रयत्न कल्याणने अर्थे हतां ते सौ निष्फळ हतां-लक्षवगरनां बाणनी पेठे हतां, पण हवे सत्पुरुषनो अपूर्व योग थयो छे तो मारां सर्व साधन सफळ थवानो हेतु छे. लोक प्रसंगमां जे निष्फळ-निर्लक्ष साधन कर्यां ते प्रकारे हवे सत्पुरुषने योगे न करतां जरूर अंतरात्मामां विचारीने, दृढ परिणाम राखीने जीवे आ योगने, वचनने विषे जागृत थवा योग्य छे, जागृत रहेवा योग्य छे. अने ते ते प्रकार भावी जीवने दृढ करवो के जेथी तेने प्राप्त जोग अफळ न जाय, अने सर्व प्रकारे एज बळ आत्मामां वर्धमान करवुं के आ योगथी जीवने अपूर्व फळ थवा योग्य छे तेमां अंतराय करनार,

"हुं जाणुं छउं ए मारूं अभिमान,

कुळधर्मने अने करता आव्या छैये ते क्रियाने केम त्यागी शकाय एवो लोक भय,

सत्पुरुषनी भक्त्यादिने विषे पण लौकिक भाव,

अने कदापि कोई पंचविषयाकार एवां कर्म ज्ञानीने उदयमां देखी तेवो भाव पोते आराधवापणुं," ए आदि प्रकार छे ते ज अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया, लोभ छे. ए प्रकारे विशेषपणे समजवायोग्य छे. तथापि अत्यारे जेटलुं लखवानुं बन्युं तेटलुं लख्युं छे.

उपशम, क्षयोपशम अने क्षायकसम्यक्त्वने माटे संक्षेपमां व्याख्या कही हती तेने अनुसरती ''''ना स्मरणमां छे.

ज्यां ज्यां आ जीव जन्म्यो छे, भवना प्रकार धारण कर्या छे त्यां त्यां तथा प्रकारना अभिमानपणे वर्त्यो छे. जे अभिमान निवृत्त कर्या शिवाय ते ते देहनो अने देहना संबंधमां आवता पदार्थोनो आ जीवे त्याग कर्यो छे; एटले हजीसुधी ते ज्ञानविचारे करी भाव गाळ्यो नथी, अने ते ते पूर्व संज्ञाओ हजी एम ने एम आ जीवना अभिमानमां वर्त्ते आवे छे, ए ज एने लोक आखानी अधिकरण क्रियानो हेतु कह्यो छे.

४३४. मुंबई. भा. शु. ४ सोम. १९५०.

कबीर साहेबनां बे पद अने चारित्रसागरनुं एक पद निर्भयपणांथी तेमणे कह्यां छे ते लख्यां ते वांच्यां छे. श्री चारित्रसागरनां तेवां केटलांक पदो प्रथम पण वांचवामां आव्यां छे. तेवी निर्भय वाणी मुमुक्षुजीवने घणुंकरी धर्म पुरुषार्थमां बळवान करे छे. अमाराथी तेवां

पद के काव्यो रचेलां जोवानी जे तमारी इच्छा छे, ते हाल तो उपशमाववा योग्य छे. केमके तेवां पद वांचवा–विचारवामां के करवामां उपयोगनो हाल विशेष प्रवेश थई शकतो नथी, छांया जेवो पण प्रवेश थई शकतो नथी.

४३५.

(१)

तमारां विद्यमानपणामां प्रभावना हेतुनी तमने जे विशेष जिज्ञासा छे, अने ते हेतु उत्पन्न थाय तो तमारे विषे जे असीम हर्ष उत्पन्न थवायोग्य छे ते विशेष जिज्ञासा अने असीम हर्ष संबंधीनी तमारी चित्तवृत्ति अमने समजवामां छे.

अनेक जीवोनी अज्ञान दशा जोई, वळी ते जीवो कल्याण करीए छैये अथवा आपणुं कल्याण थशे, एवी भावनाए के इच्छाए अज्ञान मार्ग पामतां जोई ते माटे अत्यंत करुणा छूटे छे, अने कोईपण प्रकारे आ मटाडवा योग्य छे एम थई आवे छे. अथवा तेवो भाव चित्तमां एम ने एम रह्या करे छे, तथापि ते थवायोग्य हशे ते प्रकारे थशे, अने जे समयपर ते प्रकार होवायोग्य हशे ते समये थशे. एवो प्रकार चित्तमां रहे छे, केमके **ते करुणाभाव चिंतवतां चिंतवतां आत्मा बाह्य महात्म्यने भजे एम थवा देवायोग्य नथी;** अने हजु कंईक तेवो भय राखवो योग्य लागे छे. बेय प्रकारने हालतो घणुंकरी नित्य विचारवामां आवे छे. तथापि बहु समीपमां तेनुं परिणाम आववानो संभव जणातो नहीं होवाथी बनतांसुधी तमने लख्युं के कह्युं नथी. तमारी इच्छा थवाथी वर्त्तमान जे स्थिति छे ते ए संबंधमां संक्षेपे लखी छे. अने तेथी तमने कोईपण प्रकारे उदास थवुं घटतुं नथी, केमके अमने वर्त्तमानमां तेवो उदय नथी, पण अमारां आत्मपरिणाम ते उदयने अल्पकाळमां मटाडवा भणी छे. एटले ते उदयनी काळस्थिति कोईपण प्रकारे वधारे बळवानपणे वेदवाथी घटती होय तो ते घटाडवा विषे वर्त्ते छे. बाह्य महात्म्यनी इच्छा आत्माने घणा वखत थयां नहीं जेवी ज थई गई छे. एटले बुद्धि बाह्य महात्म्य घणुंकरी इच्छती जणाती नथी, एम छे, तथापि बाह्य महात्म्यथी जीव सहेजे पण परिणाम भेद न पामे एवी, स्वास्थामां कंईक न्यूनता कहेवी घटे छे; अने तेथी जे कंई भय रहे छे ते रहे छे, जे भयथी तरतमां मुक्तपणुं थशे एम जणाय छे.

(२)

प्रश्न :–सोनाना घाट जुदा जुदा छे; पण ते घाटनो जो ढाळ पाडवामां आवे तो ते बधा घाट मटी जई एक सोनुं ज अवशेष रहे छे अर्थात् सौ घाट जुदां जुदां द्रव्यपणांनो त्याग करी दे छे, अने सौ घाटनी जातिनुं सजातियपणुं होवाथी मात्र एक सोनारूप द्रव्यपणांने पामे छे. ए प्रमाणे दृष्टांत लखी आत्मानी मुक्ति अने द्रव्यपणांनां सिद्धांत उपर प्रश्न कर्युं छे ते संबंधमां संक्षेपमां जणाववा योग्य आ प्रकारे छे.

उत्तर :–सोनुं उपचारिक द्रव्य छे एवो जिननो अभिप्राय छे, अने अनंत परमाणुंना समुदाय-पणे ते वर्त्ते छे त्यारे चक्षुगोचर थाय छे. जुदा जुदा तेना जे घाट बनी शके छे, ते सर्वे संयोग-

भावी छे, अने पाछा मेळा करी शकाय छे ते ते ज कारणथी छे. पण सोनानुं मूळ स्वरूप जोईए तो अनंत परमाणु समुदाय छे. जे प्रत्येक प्रत्येक परमाणुओ छे ते सौ पोतपोतानां स्वरूपमां ज रह्यां छे. कोईपण परमाणु पोतानुं स्वरूप तजी दई बीजां परमाणुंपणे कोईपण रीते परिणमवा योग्य नथी, मात्र तेओ एक जाति होवाथी अने तेने विषे स्पर्शगुण होवाथी ते स्पर्शना सम-विषमयोगे तेमनुं मळवुं थई शके छे, पण ते मळवुं कंई एवुं नथी के जेमां कोईपण परमाणुए पोतानुं स्वरूप तज्युं होय. करोडो प्रकारे ते अनंत परमाणुरूप सोनाना घाटोने एक रसपणे करो, तोपण सौ सौ परमाणुं पोतानां ज स्वरूपमां रहे छे; पोतानां द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भाव-त्यजतां नथी, केमके तेवुं बनवानो कोईपण रीते अनुभव थई शकतो नथी.

ते सोनानां अनंत परमाणुं प्रमाणे सिद्ध अनंतनी अवगाहना गणो तो अडचण नथी, पण तेथी कंई कोईपण जीवे कोईपण बीजा जीवनी साथे केवळ एकत्वपणे भळी जवापणुं कर्युं छे एम छे ज नहीं. सौ निज भावमां स्थिति करीने ज वर्ति शके. जीवे जीवनी जाति एक होय तेथी कंई एक जीव छे ते पोतापणुं त्यागी बीजा जीवोना समुदायमां भळी स्वरूपनो त्याग करी दे, एम बनवानो शो हेतु छे? तेनां पोतानां द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भाव, कर्मबंध अने मुक्तावस्था ए अनादिथी भिन्न छे. अने मुक्तावस्थामां पाछां ते द्रव्य, क्षेत्र, काळ, भावनो त्याग करे तो पछी तेने पोतानुं स्वरूप शुं रह्युं? तेने शो अनुभव रह्यो? अने पोतानुं स्वरूप जवाथी तेनी कर्मथी मुक्ति थई के पोतानां स्वरूपथी मुक्ति थई? ए प्रकार विचारवा योग्य छे. **ए आदिप्रकारे केवळ एकपणुं जिने निषेध्युं छे.**

४३६.

सर्वसंग महाश्रवरूप तीर्थंकरे कह्यो छे, ते सत्य छे.

आवी मिश्रगुणस्थानक जेवी स्थिति क्यांसुधी राखवी? जे वात चित्तमां नहीं ते करवी अने जे चित्तमां छे तेमां उदास रहेवुं एवो व्यवहार शी रीते थई शके?

वैश्यवेषे अने निर्ग्रंथभावे वसतां कोटी कोटी विचार थया करे छे.

वेष अने ते वेष संबंधी व्यवहार जोई लोकदृष्टि तेवुं माने ए खरूं छे, अने निर्ग्रंथभावे वर्त्ततुं चित्त ते व्यवहारमां यथार्थ न प्रवर्त्ति शके ए पण सत्य छे; जे माटे एवा बे प्रकारनी एक स्थिति करी वर्त्ति शकातुं नथी, केमके प्रथम प्रकारे वर्त्ततां निर्ग्रंथभावथी उदास रहेवुं पडे तो ज यथार्थ व्यवहार साचवी शकाय एम छे, अने निर्ग्रंथभावे वसीए तो पछी ते व्यवहार गमे तेवो थाय तेनी उपेक्षा करवी घटे; जो उपेक्षा न करवामां आवे तो निर्ग्रंथ-भाव हानि पाम्याविना रहे नहीं.

ते व्यवहार त्याग्याविना अथवा अत्यंत अल्प कर्या विना निर्ग्रंथता यथार्थ रहे नहीं, अने उदयरूप होवाथी व्यवहार त्याग्यो जतो नथी.

आ सर्व विभावयोग मटयाविना अमारूं चित्त बीजा कोई उपाये संतोष पामे एम लागतुं नथी.

ते विभावयोग बे प्रकारे छे:—एक पूर्वे निष्पन्न करेलो एवो उदयस्वरूप, अने बीजो आत्मबुद्धिए करी रंजनपणे करवामां आवतो भावस्वरूप.

आत्मभावे विभावसंबंधी योग, तेनी उपेक्षा ज श्रेयभूत लागे छे. नित्य ते विचारवामां आवे छे. ते विभावपणे वर्त्ततो आत्मभाव घणो परिक्षीण कर्यो छे, अने हजी पण ते ज परिणति वर्त्ते छे.

ते संपूर्ण विभावयोग निवृत्त कर्या विना चित्त विश्रांति पामे एम जणातुं नथी, अने हाल तो ते कारणे करी विशेष क्लेश वेदन करवो पडे छे, केमके उदय विभाव क्रियानो छे. अने इच्छा आत्मभावमां स्थिति करवानी छे.

तथापि एम रहे छे के उदयनुं विशेष काळसुधी वर्त्तवुं रहे तो आत्मभाव विशेष चंचळ परिणामने पामशे; केमके आत्मभाव विशेष संधान करवानो अवकाश उदयनी प्रवृत्तिने लीधे प्राप्त न थई शके, अने तेथी ते आत्मभाव कंई पण अजागृतपणाने पामे.

जे आत्मभाव उत्पन्न थयो छे, ते आत्मभावपर जो विशेष लक्ष करवामां आवे तो अल्पकाळमां तेनुं विशेष वर्धमानपणुं थाय, अने विशेष जागृतावस्था उत्पन्न थाय,—अने थोडा काळमां हितकारी एवी उग्र आत्मदशा प्रगटे; अने जो उदयनी स्थिति प्रमाणे उदयनो काळ रहेवा देवानो विचार करवामां आवे तो हवे आत्मशिथिलता थवानो प्रसंग आवशे, एम लागे छे; केमके दीर्घ काळनो आत्मभाव होवाथी अत्यारसुधी उदयबळ गमे तेवुं छतां ते आत्मभाव हणायो नथी, तथापि कंईक कंईक तेनी अजागृतावस्था थवा देवानो वखत आव्यो छे; एम छतां पण हवे केवळ उदयपर ध्यान आपवामां आवशे तो शिथिलभाव उत्पन्न थशे.

ज्ञानीपुरुषो उदयवश देहादि धर्म निवृत्ते छे. ए रीते प्रवृत्ति करी होय तो आत्मभाव हणावो न जोईए; ए माटे ते वात लक्ष राखी उदय वेदवो घटे छे, एम विचार पण हमणां घटतो नथी, केमके **ज्ञाननां तारतम्य करतां उदयबळ वधतुं जोवामां आवे तो जरूर त्यां ज्ञानीए पण जागृत दशा करवी घटे, एम श्री सर्वज्ञे कह्युं छे.**

अत्यंत दुषम काळ छे तेने लीधे अने हतपुण्य लोकोए भरतक्षेत्र घेर्युं छे तेने लीधे परम सत्संग, सत्संग के सरळ परिणामी जीवोनो समागम पण दुलभ छे, एम जाणी जेम अल्पकाळमां सावधान थवाय तेम करवुं घटे छे.

४३७.

मौन दशा धारण करवी?

व्यवहारनो उदय एवो छे के ते धारण करेली दशा लोकोने कषायनुं निमित्त थाय. तेम व्यवहारनी प्रवृत्ति बने नहीं.

त्यारे ते व्यवहार निवृत्त करवो?

ते पण विचारतां बनवुं कठण लागे छे, केमके तेवी कंईक स्थिति वेदवानुं चित्त रह्या करे छे, पछी ते शिथिलताथी, उदयथी के परेच्छाथी के सर्वज्ञ दृष्टथी. एम छतां पण अल्पकाळमां आ व्यवहारने संक्षेप करवा चित्त छे.

ते व्यवहार केवा प्रकारे संक्षेप थई शकशे?

केमके तेनो विस्तार विशेषपणे जोवामां आवे छे. व्यापारस्वरूपे, कुटुंब प्रतिबंध, युवावस्था प्रतिबंध, दयास्वरूपे, विकारस्वरूपे, उदयस्वरूपे–ए आदि कारणे ते व्यवहार विस्ताररूप जणाय छे.

हुं एम जाणुं छउं के अनंतकाळथी अप्राप्तवत् एवुं आत्मस्वरूप केवळज्ञान केवळदर्शनस्वरूपे अंतर्मुहूर्त्तमां उत्पन्न कर्युं छे, तो पछी वर्ष छ मास काळमां आटलो आ व्यवहार केम निवृत्त नहीं थई शके? मात्र जागृतिना उपयोगांतरथी तेनी स्थिति छे, अने ते उपयोगनां बळने नित्य विचार्येथी अल्पकाळमां ते व्यवहार निवृत्त थई शकवायोग्य छे. तोपण तेनी केवा प्रकारे निवृत्ति करवी, ए हजी विशेषपणे मारे विचारवुं घटे छे; एम मानुं छउं, केमके वीर्यने विषे कंई पण मंद दशा वर्त्ते छे. ते मंद दशानो हेतु शो?

उदय बळे प्राप्त थयो एवो परिचय मात्र परिचय, एम कहेवामां कंई बाध छे? ते परिचयनी विशेष विशेष अरुचि रहे छे, ते छतां ते परिचय करवो रह्यो छे. ते परिचयनो दोष कही शकाय नहीं, पण निजदोष कही शकाय. अरुचि होवाथी इच्छारूप दोष नहीं कहेतां उदयरूप दोष कह्यो छे.

४३८.

घणो विचार करी नीचेनुं समाधान थाय छे.

एकांत द्रव्य, एकांत क्षेत्र, एकांत काळ अने एकांत भावरूप संयम आराध्या विना चित्तनी शांति नहीं थाय एम लागे छे. एवो निश्चय रहे छे.

ते योग हजी कंई दूर संभवे छे, केमके उदयनुं बळ जोतां ते निवृत्त थतां कंईक विशेष काळ जशे.

४३९.

अवि, अप्पणो वि देहंमि नायरंति ममाइयं. (महात्मा पुरुष) पोताना देहने विषे पण ममत्व आचरता नथी.

४४०.

काम, मान अने उतावळ ए त्रणनो विशेष संयम करवो घटे छे.

४४१.

हे जीव! असारभूत लागता एवा आ व्यवसायथी हवे निवृत्त था, निवृत्त!

ते व्यवसाय करवाने विषे गमे तेटलो बळवान प्रारब्धोदय देखातो होय तोपण तेथी निवृत्त था, निवृत्त!

जो के श्री सर्वज्ञे एम कह्युं छे के चौदमे गुणठाणे वर्त्ततो एवो जीव पण प्रारब्ध वेद्याविना मुक्त थई शके नहीं, तोपण तुं ते उदयनो आश्रयरूप होवाथी निज दोष जाणी तेने अत्यंत तीव्रपणे विचारी तेथी निवृत्त था, निवृत्त!

केवळ मात्र प्रारब्ध होय, अने अन्य कर्म दशा वर्त्तती न होय तो ते प्रारब्ध सहेजे निवृत्त थवा देवानुं बने छे, एम परम पुरुषे स्वीकार्युं छे, पण ते **केवळ प्रारब्ध त्यारे कही शकाय के ज्यारे प्राणांतपर्यंत निष्ठाभेद दृष्टि न थाय,** अने तने सर्व प्रसंगमां एम बने छे एवुं ज्यांसुधी केवळ निश्चय न थाय त्यांसुधी श्रेय ए छे के तेने विषे त्यागबुद्धि भजवी. आ वात विचारी हे जीव! हवे तुं अल्पकाळमां निवृत्त था निवृत्त!

४४२.

हे जीव, हवे तुं संगनिवृत्तिरूप काळनी प्रतिज्ञा कर, प्रतिज्ञा कर!

केवळसंगनिवृत्तिरूप प्रतिज्ञानो विशेष अवकाश जोवामां आवे तो अंशसंगनिवृत्तिरूप एवो आ व्यवसाय तेने त्याग!

जे ज्ञानदशामां त्यागात्याग कंई संभवे नहीं ते ज्ञानदशानी सिद्धि छे जेने विषे एवो तुं सर्व-संगत्यागदशा अल्पकाळ वेदीश तो संपूर्ण जगत्प्रसंगमां वर्त्ते तोपण तने बाधरूप न थाय, ए प्रकार वर्त्ते छते पण निवृत्ति ज प्रशस्त सर्वज्ञे कही छे, केमके ऋषभादि सर्व परमपुरुषे छेवटे एम ज कर्युं छे.

४४३. मुंबई. भा. शु. १० रवि. १९५०.

आ आत्मभाव छे, अने आ अन्यभाव छे, एवुं बोधबीज आत्मानेविषे परिणमित थवाथी अन्य-भावने विषे सहेजे उदासीनता उत्पन्न थाय छे, अने ते उदासीनता अनुक्रमे ते अन्यभावथी सर्वथा मुक्तपणुं करे छे. निजपर भाव जेणे जाण्यो छे एवा ज्ञानीपुरुषने त्यारपछी पर भावनां कार्यनो जे कंई प्रसंग रहे छे, ते प्रसंगमां प्रवर्त्ततां प्रवर्त्ततां पण तेथी ते ज्ञानीनो संबंध छूट्या करे छे, पण तेमां हितबुद्धि थई प्रतिबंध थतो नथी.

प्रतिबंध थतो नथी ए वात एकांत नथी, केमके ज्ञाननुं विशेष बळवानपणुं ज्यां होय नहीं त्यां पर भावनो विशेष परिचय ते प्रतिबंधरूप थई आववो पण संभवे छे; अने तेटलामाटे पण ज्ञानीपुरुषने पण श्री जिने निजज्ञानना परिचयपुरुषार्थने वखाण्यो छे; तेने पण प्रमाद कर्त्तव्य नथी, अथवा पर भावनो परिचय करवायोग्य नथी, केमके कोई अंशे पण आत्मधाराने ते प्रतिबंधरूप कहेवायोग्य छे.

ज्ञानीने प्रमादबुद्धि संभवती नथी, एम जोके सामान्य पदे श्रीजिनादि महात्माओए कह्युं छे, तोपण ते पद चोथे गुणठाणेथी संभवित गण्युं नथी, आगळ जतां संभवित गण्युं छे, जेथी विचारवान जीवने तो अवश्य कर्त्तव्य छे के जेम बने तेम पर भावना परिचित कार्यथी दूर रहेवुं, निवृत्त थवुं.

घणुं करीने विचारवान जीवने तो ए ज बुद्धि रहे छे, तथापि कोई प्रारब्धवशात् पर भावनो परिचय बळवानपणे उदयमां होय त्यां निजपदबुद्धिमां स्थिर रहेवुं विकट छे, एम गणी नित्य निवृत्तबुद्धिनी विशेष भावना करवी एम मोटा पुरुषोए कह्युं छे.

अल्पकाळमां अव्याबाध स्थिति थवाने अर्थे तो अत्यंत पुरुषार्थ करी जीवे परपरिचयथी निवृत्तवुं ज घटे छे. हळवे हळवे निवृत्त थवानां कारणो उपर भार देवा करतां जे प्रकारे त्वराए निवृत्ति थाय ते विचार कर्त्तव्य छे. अने तेम करतां अशातादि आपत्तियोग वेदवा पडता होय तो तेने वेदीने पण परपरिचयथी शीघ्रपणे दूर थवानो प्रकार करवो योग्य छे. ए वात विस्मरण थवा देवायोग्य नथी.

ज्ञाननुं बळवान तारतम्यपणुं थये तो जीवने परपरिचयमां कदापि स्वात्मबुद्धि थवी संभवती नथी, अने तेनी निवृत्ति थये पण ज्ञानबळे ते एकांतबळे विहार करवायोग्य छे, पण तेथी जेनी ओछी दशा छे एवा जीवने तो अवश्य परपरिचयने छेदीने सत्संग कर्त्तव्य छे; के जे सत्संगथी सहेजे अव्याबाध स्थितिनो अनुभव थाय छे.

ज्ञानीपुरुष के जेने एकांते विचारतां पण प्रतिबंध संभवतो नथी ते पण सत्संगनी निरंतर इच्छा राखे छे, केमके **जीवने जो अव्याबाध समाधिनी इच्छा होय तो सत्संग जेवो कोई सरल उपाय नथी.**

आम होवाथी दिन दिनप्रत्ये, प्रसंगे प्रसंगे, घणीवार क्षणे क्षणे सत्संग आराधवानी ज इच्छा वर्धमान थया करे छे.

४४४. मुंबई. आ. व. ५ गुरु १९५०.

ॐ

योगवासिष्ठादि जे जे रूडा पुरुषोनां वचनो छे ते सौ अहंवृत्ति प्रतिकार करवा प्रत्ये ज प्रवर्त्ते छे. जे जे प्रकारे पोतानी भ्रांति कल्पाई छे, ते ते प्रकारे ते भ्रांति समजी ते संबंधी अभिमान निवृत्त करवुं ए ज सर्व तीर्थंकरादि महात्मानुं कहेवुं छे; अने ते ज वाक्य उपर जीवे विशेषकरी स्थिर थवानुं छे, विशेष विचारवानुं छे. अने ते ज वाक्य अनुप्रेक्षायोग्य मुख्यपणे छे. ते कार्यनी सिद्धिने अर्थे सर्व साधन कह्यां छे. अहंतादि वधवाने माटे, बाह्यक्रिया के मतना आग्रह माटे संप्रदाय चलावा माटे के पूजा श्लाघाथी पामवा अर्थे कोई महापुरुषनो कंई उपदेश छे नहीं, अने ते ज कार्य करवानी सर्वथा आज्ञा ज्ञानीपुरुषनी छे. पोताने विषे उत्पन्न थयो होय एवो महिमायोग्य गुण, तेथी उत्कर्ष पामवुं घटतुं नथी, पण अल्प पण निजदोष जोईने फरीफरी पश्चात्तापमां पडवुं घटे छे. अने विना प्रमादे तेथी पाछुं फरवुं घटे छे ए भलामण ज्ञानीपुरुषनां वचनमां सर्वत्र रही छे; अने ते भाव आववा माटे सत्संग, सद्गुरु अने सत्शास्त्रादि साधन कह्यां छे, जे अनन्य निमित्त छे.

ते साधननी आराधना जीवने निजस्वरूप करवाना हेतुपणे ज छे, तथापि जीव जो त्यां पण वंचनाबुद्धिए प्रवर्त्ते तो कोई दिवस कल्याण थाय नहीं. वंचनाबुद्धि एटले सत्संग–सद्गुरु आदिने विषे खरा आत्मभावे महात्म्यबुद्धि घटे ते महात्म्यबुद्धि नहीं, अने पोताना आत्माने अज्ञानपणुं ज वर्त्त्या कर्युं छे, माटे तेनी अल्पज्ञता लघुता विचारी अमहात्म्यबुद्धि नहीं; ते (महात्म्यबुद्धि आदि)

सत्संग—सद्गुरु आदिने विषे आराधवां नहीं (ए) पण वंचनाबुद्धि छे. त्यां पण जो जीव लघुता धारण न करे तो प्रत्यक्षपणे जीव भवपरिभ्रमणथी भय नथी पामतो एम ज विचारवायोग्य छे. वधारे लक्ष तो प्रथम जीवने जो आ थाय तो सर्व शास्त्रार्थ अने आत्मार्थ सहेजे सिद्ध थवा संभवे छे.

४४५. मुंबई. आशो सुद ११ बुध. १९५०.

सर्वथा जेने संसारसुखनी इच्छा रही नथी, अने संपूर्ण निःसारभूत जेने संसारनुं स्वरूप भास्युं छे एवा ज्ञानीपुरुष पण वारंवार आत्मावस्था संभाळी संभाळीने उदय होय ते प्रारब्ध वेदे छे, पण आत्मावस्थाने विषे प्रमाद थवा देता नथी. प्रमादना अवकाशयोगे ज्ञानीने पण अंशे व्यामोह थवानो संभव जे संसारथी कह्यो छे, ते संसारमां साधारण जीवे रहीने तेनो व्यवसाय लौकिकभावे करीने आत्महित इच्छवुं ए नहीं बनवा जेवुं ज कार्य छे, केमके लौकिकभाव आडे आत्माने निवृत्ति ज्यां नथी आवती, त्यां हितविचारणा बीजी रीते थवी संभवती नथी. एकनी निवृत्ति तो बीजानुं परिणाम थवुं संभवे छे. अहितहेतु एवो संसारसंबंधी प्रसंग, लौकिकभाव, लोकचेष्टा ए सौनी संभाळ जेम बने तेम जती करीने, तेने संक्षेपीने आत्महितने अवकाश आपवो घटे छे.

आत्महित माटे सत्संग जेवुं बळवान बीजुं निमित्त कोई जणातुं नथी, छतां ते सत्संग पण जे जीव लौकिकभावथी अवकाश लेतो नथी तेने प्राये निष्फळ जाय छे, अने सहेज सत्संग फळवान थयो होय तोपण जो विशेष विशेष लोकावेश रहेतो होय तो ते फळ निर्मूळ थई जतां वार लागती नथी; अने स्त्रि, पुत्र, आरंभ, परिग्रहना प्रसंगमांथी जो निजबुद्धि छोडवानो प्रयास करवामां न आवे तो सत्संग फळवान थवानो संभव शी रीते बने? जे प्रसंगमां महा ज्ञानीपुरुषो संभाळीने चाले छे, तेमां आ जीवे तो अत्यंत अत्यंत संभाळथी, संक्षेपीने चालवुं, ए वात न ज भूलवा जेवी छे. एम निश्चय करी, प्रसंगे प्रसंगे, कार्ये कार्ये अने परिणामे परिणामे तेनो लक्ष राखी तेथी मोकळुं थवाय तेम ज कर्या करवुं, ए श्री वर्धमानस्वामीनी छद्मस्थ मुनिचर्याने दृष्टांते अमे कह्युं हतुं.

४४६. मुंबई. आशो वद १ बुध. १९५०.

(१)

भगवत् भगवत्नुं संभाळशे, पण ज्यारे जीव पोतापणुं मूकशे त्यारे. एवुं जे भद्रजनोनुं वचन ते पण विचारतां हितकारी छे.

(२)

राग, द्वेष अने अज्ञाननो आत्यंतिक अभाव करी जे सहज शुद्ध आत्मस्वरूपमां स्थित थया ते स्वरूप अमारुं स्मरण, ध्यान अने पामवा योग्य स्थान छे.

(३)

सर्वज्ञपदनुं ध्यान करो.

५४७.* मुंबई. आसो वद ६ शनि. १९५०.

ॐ

सत्पुरुषने नमस्कार.

आत्मार्थगुणग्राही सत्संगयोग भाई श्री मोहनलाल प्रत्ये–श्री डरबन. श्री मुंबईथी ली. जीवन्मुक्तदशाइच्छक रायचंदना आत्मस्मृतिपूर्वक यथायोग्य पहोंचे.

तमारा लखेला पत्रमां जे आत्मादि विषय परत्वे प्रश्नो छे अने जे प्रश्नोना उत्तर जाणवानी तमारा चित्तमां विशेष आतुरता छे ते बंने प्रत्ये मारूं अनुमोदन सहेजे सहेजे छे. पण जेवामां तमारूं ते पत्र मने मळ्युं तेवामां तेना उत्तर लखी शकाय एवी मारी चित्तनी स्थिति न होती अने घणुंकरी तेम थवानुं कारण पण ते प्रसंगमां बाह्योपाधिप्रत्ये वैराग्य विशेष परिणाम पाम्यो होवाथी ते पत्रना उत्तर लखवा जेवा कार्योमां पण प्रवृत्ति थई शके तेवुं न होतुं. थोडो वखत जवा दई कंई तेवा वैराग्यमांथी पण अवकाश लई तमारा पत्रनो उत्तर लखीश एम विचार्युं हतुं, पण पाछळथी तेम पण बनवुं अशक्य थयुं. तमारा पत्रनी पहोंच पण में लखी न होती अने आवा प्रकारे उत्तर लखी मोकलवा परत्वे ढील थई तेथी मारां मनमां पण खेद थयो हतो अने जेमांनो अमुक भाव हजुसुधी वर्त्ते छे. जे प्रसंगमां विशेष करी जे खेद थयो ते प्रसंगमां एम सांभळवामां आव्युं के तमे तरतमां आ देशमां आववानी धारणा राखो छो तेथी कंईक चित्तमां एम आव्युं के तमने उत्तर लखवानी ढील थई छे ते पण तमारो समागम थवाथी सामी लाभकारक थशे. केमके लेखद्वारा केटलाक उत्तर समजाववा विकट हता. अने पत्र तरतमां तमने नहीं मळी शकवाथी तमारा चित्तमां जे आतुरपणुं वर्धमान थयेलुं ते उत्तर तरत समजी शकवाने समागममां एक सारूं कारण गणवायोग्य हतुं. हवे प्रारब्धोदये ज्यारे समागम थाय त्यारे कंईपण तेवी ज्ञानवार्त्ता थवानो प्रसंग थाय एवी आकांक्षा राखी संक्षेपमां तमारा प्रश्नोना उत्तर लखुं छउं. जे प्रश्नोना उत्तर विचारवाने निरंतर तत्संबंधी विचाररूप अभ्यासनी आवश्यकता छे ते उत्तर संक्षेपमां लखवानुं थयुं छे, तेथी केटलाक संदेहनी निवृत्ति वखते थवी कठण पडशे, तोपण मारा चित्तमां एम रहे छे के मारा वचनप्रति कंईपण विशेष विश्वास छे अने तेथी तमने धीरज रही शकशे अने प्रश्नोनुं यथायोग्य समाधान थवाने अनुक्रमे कारणभूत थशे एम मने लागे छे. तमारा पत्रमां २७ प्रश्नो छे तेना संक्षेपे नीचे उत्तर लखुं छउं.

१. प्र०–(१) आत्मा शुं छे? (२) ते कंई करे छे? (३) अने तेने कर्म नडे छे के नहीं?

उ०–(१) जेम घटपटादि जड वस्तुओ छे तेम आत्मा ज्ञानस्वरूप वस्तु छे. घटपटादि अनित्य छे, त्रिकाळ एकस्वरूपे स्थिति करी रही शके एवा नथी. आत्मा एकस्वरूपे त्रिकाळ स्थिति करी शके एवो नित्य पदार्थ छे, जे पदार्थनी उत्पत्ति कोईपण संयोगोथी बनी शके एम जणातुं नथी. केमके जडना हजारो गमे संयोगो करीए तोपण तेथी चेतननी उत्पत्ति नहीं थई शकवा योग्य

* श्री मोहनदास करमचंद गांधी (महात्मा गांधीजी)ए डरबन–आफ्रिकाथी पुछेल २७ प्रश्नोना आ उत्तर छे. म. कि.

छे. जे धर्म जे पदार्थमां होय नहीं तेवा घणा पदार्थो मेळा करवाथी पण तेमां जे धर्म नथी ते उत्पन्न थई शके नहीं एवो सौने अनुभव थई शके एम छे, ने घटपटादि पदार्थो छे तेने विषे ज्ञानस्वरूपता जोवामां आवती नथी. तेवा पदार्थोना परिणामांतर करी संयोग कर्यो होय अथवा थया होय तोपण ते तेवी ज जातिना थाय, अर्थात् जडस्वरूप थाय, पण ज्ञानस्वरूप न थाय. तो पछी तेवा पदार्थना संयोगे आत्मा के जेने ज्ञानीपुरुषो मुख्य ज्ञानस्वरूप लक्षणवाळो कहे छे ते तेवा (घटपटादि, पृथ्वी, जळ, वायु, आकाश) पदार्थथी उत्पन्न कोई रीते थई शकवा योग्य नथी. **ज्ञानस्वरूपपणुं ए आत्मानुं मुख्य लक्षण छे, अने तेना अभाववाळुं मुख्य लक्षण जडनुं छे.** ते बंनेना अनादि सहज स्वभाव छे. आ तथा बीजा तेवा सहस्रगमे प्रमाणो आत्माने **नित्य** प्रतिपादन करी शके छे, तेम ज तेनो विशेष विचार कर्ये सहज स्वरूप नित्यपणे आत्मा अनुभववामां पण आवे छे. जेथी सुखदुःखादि भोगवनार, तेथी निवर्त्तनार, विचारनार, प्रेरणाकरनार ए आदि भावो जेना विद्यमानपणाथी अनुभवमां आवे छे ते आत्मा मुख्य चेतन(ज्ञान)लक्षणवाळो छे. अने ते भावे(स्थितिए)करी ते सर्व काळ रही शके एवो नित्यपदार्थ छे. एम मानवामां कंईपण दोष के बाध जणातो नथी, पण सत्यनो स्वीकार थयारूप गुण थाय छे.

आ प्रश्न तथा तमारां बीजां केटलांक प्रश्नो एवां छे के जेमां विशेष लखवानुं तथा कहेवानुं अने समजाववानुं अवश्य छे. ते प्रश्न माटे तेवा स्वरूपमां उत्तर लखवानुं बनवुं हाल कठण होवाथी प्रथम **षट्दर्शनसमुच्चय** ग्रंथ तमने मोकल्यो हतो के जे वांचवा, विचारवाथी तमने कंईपण अंशे समाधान थाय अने आ पत्रमां पण कंई विशेष अंशे समाधान थाय एटलुं बनी शके. केमके ते संबंधी अनेक प्रश्नो उठवायोग्य छे जे फरिफरी समाधान प्राप्त थवाथी, विचारवाथी समावेश पामे एवी माये स्थिति छे.

(२) ज्ञानदशामां, पोताना स्वरूपमां यथार्थ बोधथी उत्पन्न थयेली दशामां ते आत्मा निजभावनो एटले ज्ञान, दर्शन(यथास्थित निर्धार) अने सहज समाधि परिणामनो कर्त्ता छे, अज्ञान दशामां क्रोध, मान, माया, लोभ ए आदि प्रकृतिनो कर्त्ता छे. अने ते भावनां फळनो भोक्ता थतां प्रसंगवशात् घटपटादि पदार्थनो निमित्तपणे कर्त्ता छे. अर्थात् घटपटादि पदार्थना मूळद्रव्यनो ते कर्त्ता नथी पण तेने कोई आकारमां लाववारूप क्रियानो कर्त्ता छे. ए जे पाछळ तेनी दशा कही तेने जैन कर्म कहे छे, वेदांत भ्रांति कहे छे तथा बीजा पण तेने अनुसरता एवा शब्द कहे छे. वास्तव्य विचार कर्येथी आत्मा घटपटादिनो तथा क्रोधादिनो कर्त्ता थई शकतो नथी, मात्र निजस्वरूप एवा ज्ञानपरिणामनो ज कर्त्ता छे, एम स्पष्ट समजाय छे.

(३) अज्ञानभावथी करेलां कर्म प्रारंभकाळे बीजरूप होई वखतनो योग पामी फळरूप वृक्ष-परिणामे परिणमे छे अर्थात् ते कर्मो आत्माने भोगववां पडे छे. जेम अग्निना स्पर्शे उष्णपणानो संबंध थाय छे अने तेनुं सहेजे वेदनारूप परिणाम थाय छे. तेम आत्माने क्रोधादि भावना कर्त्तापणाए जन्म जरा मरणादि वेदनारूप परिणाम थाय छे. आ विचारमां तमे विशेषपणे विचारशो

अने ते परत्वे जे कंई प्रश्न थाय ते लखशो केमके जे प्रकारने समजी तेथी निवृत्त थवारूप कार्य कर्ये जीवने मोक्षदशा प्राप्त थाय छे.

२. प्र०–(१) ईश्वर शुं छे? (२) ते जगत्कर्त्ता छे ए खरूं छे?

उ०–(१) अमे तमे कर्मबंधमां वसी रहेला जीव छईए ते जीवनुं सहजस्वरूप एटले कर्म रहितपणे मात्र एक आत्मत्वपणे जे स्वरूप छे ते ईश्वरपणुं छे. ज्ञानादि ऐश्वर्य जेने विषे छे ते ईश्वर कहेवायोग्य छे अने ते ईश्वरता आत्मानुं सहजस्वरूप छे. जे स्वरूप कर्मप्रसंगे जणातुं नथी पण ते प्रसंग अन्यस्वरूप जाणी ज्यारे आत्माभणी दृष्टि थाय छे त्यारे ज अनुक्रमे सर्वज्ञताथी ऐश्वर्यपणुं ते ज आत्मामां जणाय छे. अने तेथी विशेष ऐश्वर्यवाळो कोई पदार्थ समस्त पदार्थो निरखतां पण अनुभवमां आवी शकतो नथी. जेथी **ईश्वर छे ते आत्मानुं बीजुं पर्यायिक नाम छे, एथी कोई विशेष सत्तावाळो पदार्थ ईश्वर छे एम नथी.** एवा निश्चयमां मारो अभिप्राय छे.

(२) ते जगत्कर्त्ता नथी. अर्थात् परमाणुं आकाशादि पदार्थ नित्य होवायोग्य छे, ते कोईपण वस्तुमांथी बनवायोग्य नथी. कदापि एम गणीए के ते ईश्वरमांथी बन्या छे तो ते वात पण योग्य लागती नथी केमके ईश्वरने जो चेतनपणे मानीए तो तेथी परमाणुं, आकाश विगेरे उत्पन्न केम थई शके? केमके चेतनथी जडनी उत्पत्ति थवी ज संभवती नथी. जो ईश्वरने जड स्वीकारवामां आवे तो सहेजे ते अनैश्वर्यवान ठरे छे, तेम ज तेथी जीवरूप चेतन पदार्थनी उत्पत्ति पण थई शके नहीं. जड चेतन उभयरूप ईश्वर गणीए तो पछी जड चेतन उभयरूप जगत् छे तेनुं ईश्वर एवुं बीजुं नाम कही संतोष राखवा जेवुं थाय छे. अने जगत्नुं नाम ईश्वर राखी संतोष राखी लेवो ते करतां जगत्ने जगत् कहेवुं ए विशेष योग्य छे. कदापि परमाणुं आकाशादि नित्य गणीए अने ईश्वरने कर्मादिनां फळ आपनार गणीए तोपण ते वात सिद्ध जणाती नथी. ए विचार पर **षट्दर्शनसमुच्चय**मां सारां प्रमाणो आप्यां छे.

३. प्र०–मोक्ष शुं छे?

उ०–जे क्रोधादि अज्ञानभावमां. देहादिमां आत्माने प्रतिबंध छे तेथी सर्वथा निवृत्ति थवी, मुक्ति थवी ते मोक्षपद ज्ञानीओए कह्युं छे. ते सहज विचारतां प्रमाणभूत लागे छे.

४. प्र०–मोक्ष मळशे के नहीं ते चोकस रीते आ देहमां ज जाणी शकाय?

उ०–एक दोरडीना घणा बंधथी हाथ बांधवामां आव्यो होय तेमांथी अनुक्रमे जेम जेम बंध छोडवामां आवे तेम तेम ते बंधना संबंधनी निवृत्ति अनुभवमां आवे अने ते दोरडी वळ मुकी छूटी गयाना परिणाममां वर्त्ते छे एम पण जणाय छे, अनुभवाय छे, तेम ज अज्ञानभावना अनेक परिणामरूप बंधनो प्रसंग आत्माने छे, ते जेम जेम छुटे छे तेम तेम मोक्षनो अनुभव थाय छे. अने तेनुं घणुं ज अल्पपणुं ज्यारे थाय छे त्यारे सहजे आत्मामां निजभाव प्रकाशीनीकळीने अज्ञानभावरूप बंधथी छुटी शकवानो प्रसंग छे एवो स्पष्ट अनुभव थाय छे. तेम ज केवळ अज्ञानादि भावथी निवृत्ति थई केवळ आत्मभाव आ ज देहने विषे स्थितिमान छतां पण

आत्माने प्रगटे छे, अने सर्व संबंधथी केवळ पोतानुं भिन्नपणुं अनुभवमां आवे छे, अर्थात् मोक्षपद आ देहमां पण अनुभवमां आववायोग्य छे.

५. प्र०—एम वांचवामां आव्युं के माणस देह छोडी कर्म प्रमाणे जनावरोमां अवतरे, पथरो पण थाय, झाड पण थाय, आ बराबर छे?

उ०—देह छोडी उपार्जित प्रमाणे जीवनी गति थाय छे तेथी ते तिर्यंच् पण (जनावर) थाय छे अने पृथ्वीकाय एटले पृथ्वीरूप शरीर धारण करे. बाकीनी बीजी चार इंद्रियो विना कर्म भोगववानो जीवने प्रसंग पण आवे छे. तथापि ते केवळ पथ्थर के पृथ्वी थई जाय छे एवुं कांई नथी. पथ्थररूप काया धारण करे अने तेमां पण अव्यक्तपणे जीव जीवपणे होय छे. बीजी चार इंद्रियोनुं त्यां अव्यक्त(अप्रगट)पणुं होवाथी पृथ्वीकायरूप जीव कहेवायोग्य छे. अनुक्रमे ते कर्म भोगवी जीव निवृत्त थाय छे त्यारे फक्त पथ्थरनुं दळ परमाणुंरूपे रहे छे, पण जीव तेमां संबंधथी चाल्यो जवाथी आहारादि संज्ञा तेने होती नथी. अर्थात् केवळ जड एवो पथ्थर जीव थाय छे एवुं नथी. कर्मना विषमपणाथी चार इंद्रियनो प्रसंग अव्यक्त थई फक्त एक स्पर्शेन्द्रियपणे देहनो प्रसंग जीवने जे कर्मथी थाय छे ते कर्म भोगवतां ते पृथ्वी आदिमां जन्मे छे, पण केवळ पृथ्वीरूप के पथ्थररूप थई जतो नथी. जनावर थतां केवळ जनावर पण थई जतो नथी. देह छे ते जीवने वेषधारीपणुं छे, स्वरूपपणुं नथी.

६—७. छठा प्रश्ननुं पण आमां समाधान आव्युं छे. सातमा प्रश्ननु पण समाधान आव्युं, के केवळ पथ्थर के पृथ्वी कांई कर्मना कर्त्ता नथी. तेमां आवीने उपजेलो एवो जीव कर्मनो कर्त्ता छे, अने ते पण दुध अने पाणीनी पेठे छे. जेम ते बंनेनो संयोग थतां पण दुध ते दुध छे अने पाणी ते पाणी छे तेम एकेंद्रियादि कर्मबंधे जीवने पथ्थरपणुं, जडपणुं जणाय छे, तोपण ते जीव अंतर् तो जीवपणे ज छे अने त्यां पण ते आहार भयादि संज्ञापूर्वक छे, जे अव्यक्त जेवी छे.

८. प्र०—(१) आर्यधर्म ते शुं? (२) बधानी उत्पत्ति वेदमांथी ज छे शुं?

उ०—(१) आर्यधर्मनी व्याख्या करवामां सौ पोताना पक्षने आर्यधर्म कहेवा इच्छे छे, जैन जैनने, बौध बौधने, वेदांती वेदांतने आर्यधर्म कहे एम साधारण छे. तथापि ज्ञानीपुरुषो तो जेथी आत्माने निजस्वरूपनी प्राप्ति थाय एवो जे आर्य(उत्तम)मार्ग तेने आर्यधर्म कहे छे, अने एम ज योग्य छे.

(२) बधानी उत्पत्ति वेदमांथी थवी संभवती नथी. वेदमां जेटलुं ज्ञान कह्युं छे तेथी सहस्र-गणा आशयवाळुं ज्ञान श्री तीर्थकरादि महात्माओए कह्युं छे एम मारा अनुभवमां आवे छे. अने तेथी हुं एम जाणुं छुं के अल्प वस्तुमांथी संपूर्ण वस्तु थई शके नहीं. एम होवाथी वेदमांथी सर्वनी उत्पत्ति कहेवी घटती नथी. वैष्णवादि संप्रदायोनी उत्पत्ति तेना आशयेथी मानतां अडचण नथी. जैन, बौधना छेल्ला महावीरादि महात्माओ थया पहेलां वेद हता एम जणाय छे. तेम ते घणा प्राचीन ग्रंथ छे एम पण जणाय छे. तथापि जे कंई प्राचीन होय ते संपूर्ण होय के सत्य

होय एम कही शकाय नहीं, अने पाछळथी उत्पन्न थाय ते असंपूर्ण अने असत्य होय एम पण कही शकाय नहीं. बाकी वेद जेवो अभिप्राय अने जैन जेवो अभिप्राय अनादिथी चाल्यो आवे छे. सर्व भाव अनादि छे. मात्र रूपांतर थाय छे केवळ उत्पत्ति के केवळ नाश थतो नथी. वेद, जैन अने बीजा सौना अभिप्राय अनादि छे, एम मानवामां अडचण नथी त्यां-पछी विवाद शेनो रहे? तथापि ए सौमां विशेष बळवान, सत्य अभिप्राय कोनो कहेवायोग्य छे, ते विचारवुं ए अमने तमने सौने योग्य छे.

९. प्र०–(१) वेद कोणे कर्या? ते अनादि छे? (२) जो अनादि होय तो अनादि एटले शुं?

उ०–(१) घणा काळ पहेलां वेद थया संभवे छे.

(२) पुस्तकपणे कोईपण शास्त्र अनादि नथी. तेमां कहेला अर्थ प्रमाणे तो सौ शास्त्र अनादि छे. केमके तेवा तेवा अभिप्राय जुदा जुदा जीवो जुदे जुदे रूपे कहेता आव्या छे, अने एम ज स्थिति संभवे छे. क्रोधादिभाव पण अनादि छे, अने क्षमादिभाव पण अनादि छे. हिंसादि-धर्म पण अनादि छे, अने अहिंसादिधर्म पण अनादि छे. मात्र जीवने हितकारी शुं छे?--एटलुं विचारवुं कार्यरूप छे. अनादि तो बेय छे, पछी क्यारेक ओछा प्रमाणमां अने क्यारेक विशेष प्रमाणमां कोईनुं बळ होय छे.

१०. प्र०–गीता कोणे बनावी? ईश्वरकृत तो नथी? जो तेम होय तो तेनो कांई पुरावो?

उ०–उपर आवेला उत्तरोथी केटलुंक समाधान थई शकवायोग्य छे के ईश्वरकृतनो अर्थ ज्ञानी (संपूर्णज्ञानी) एवो करवाथी ते ईश्वरकृत थई शके; पण नित्य अक्रिय एवा आकाशनी पेठे व्यापक ईश्वरने स्वीकार्ये तेवा पुस्तकादिनी उत्पत्ति थवी संभवे नहीं. केमके ते तो साधारण कार्य छे के जेनुं कर्त्तापणुं आरंभपूर्वक होय छे, अनादि नथी होतुं. गीता वेदव्यासजीनुं करेलुं पुस्तक गणाय छे अने महात्मा श्रीकृष्णे अर्जुनने तेवो बोध कर्यो हतो, माटे मुख्यपणे कर्ता श्रीकृष्ण कहेवाय छे. जे वात संभवित छे. ग्रंथ श्रेष्ठ छे. तेवो भावार्थ अनादिथी चाल्यो आवे छे पण ते ज श्लोको अनादिथी चाल्या आवे एम बनवायोग्य नथी, ने अक्रिय ईश्वरथी पण तेनी उत्पत्ति होय एम बनवायोग्य नथी. सक्रिय एटले कोई देहधारीथी ते क्रिया बनवायोग्य छे. माटे संपूर्णज्ञानी ते ईश्वर छे अने तेनाथी बोधायलां शास्त्रो ते ईश्वरीशास्त्रो छे एम मानवामां अडचण नथी.

११. प्र०–पशु आदिना यज्ञथी जराए पुण्य छे खरूं?

उ०–पशुना वधथी, होमथी के जराए तेने दुःख आपवाथी पाप ज छे, तो पछी यज्ञमां करो के गमे तो ईश्वरना धाममां बेसीने करो. पण यज्ञमां जे दानादिक्रिया थाय छे ते कांईक पुण्य हेतु छे, तथापि हिंसामिश्रित होवाथी ते पण अनुमोदनयोग्य नथी.

१२. प्र०–जे धर्म उत्तम छे एम कहो तेनो पुरावो मागी शकाय खरो के?

उ०–पुरावो मागवामां न आवे अने उत्तम छे एम वगर पुरावे प्रतिपादन करवामां आवे तो तो अर्थ, अनर्थ, धर्म, अधर्म सौ उत्तम ज ठरे. **प्रमाणथी ज उत्तम, अनुत्तम जणाय छे. जे**

धर्मसंसार परिक्षीण करवामां सर्वथी उत्तम होय अने निज स्वभावमां स्थिति करावनाने बलवान होय ते ज उत्तम, अने ते ज बलवान छे.

१३. प्र०–खीस्ति धर्म विषे आप कांई जाणो छो? जाणता हो तो आपना विचार दर्शावशो.

उ०–खीस्तिधर्म विषे साधारणपणे हुं जाणुं छउं. भरतखंडमां महात्माओए जेवो धर्म शोध्यो छे, विचार्यो छे तेवो धर्म बीजा कोई देशथी विचारायो नथी, एम तो एक अल्प अभ्यासे समजी शकाय तेवुं छे. तेमां (खीस्तिधर्ममां) जीवनुं सदा परवशपणुं कह्युं छे, अने मोक्षमां पण ते दशा तेवी ज राखी छे. जीवना अनादिस्वरूपनुं विवेचन जेमां यथायोग्य नथी, कर्म बंध व्यवस्था अने तेनी निवृत्ति पण यथायोग्य कही नथी ते धर्म विषे मारो अभिप्राय सर्वोत्तम ते धर्म छे एम थवानो मने संभव नथी. खीस्ति धर्ममां में जे उपर कह्या तेवा प्रकारनुं यथायोग्य समाधान देखातुं नथी. आ वाक्य मतभेदवशे कह्युं नथी. वधारे पुछवायोग्य लागे तो पुछशो तो विशेष समाधान करवानुं बनी शकशे.

१४. प्र०–तेओ एम कहे छे के बाइबल ईश्वर प्रेरित छे. इसु ते ईश्वरनो अवतार, तेनो दीकरो छे, ने हतो.

उ०–ए वात तो श्रद्धाथी मान्याथी मानी रखाय, पण प्रमाणथी सिद्ध नथी. जेम गीता अने वेदना ईश्वरप्रेरितपणा माटे लख्युं छे, तेम ज बाइबलना संबंधमां पण गणवानुं छे. जे जन्म मरणथी मुक्त थाय ते ईश्वर अवतार ले ते बनवायोग्य नथी, केमके राग–द्वेषादि परिणाम जन्मनो हेतु छे ते जेने नथी एवो ईश्वर अवतार धारण करे ए वात विचारतां यथार्थ लागती नथी. ईश्वरनो दीकरो छे ने हतो ए वात पण कोई रूपक तरीके विचारीए तो वखते बंध बेसे, नहीं तो प्रत्यक्ष प्रमाणथी बाधा पामती छे. मुक्त एवा ईश्वरने दीकरो होय एम शी रीते कहेवाय? अने कहीए तो तेनी उत्पत्ति शी रीते कही शकीए? बन्नेने अनादि मानीए तो पितापुत्रपणुं शी रीते बंध बेसे? ए वगेरे वात विचारवायोग्य छे. जे विचारेथी मने एम लागे छे के ए वात यथायोग्य नथी.

१५. प्र०–जुना करारमां जे भविष्य भाख्युं छे ते बधुं इसामां खरूं पड्युं छे.

उ०–समाधान–एम होय तो पण तेथी ते बन्ने शास्त्र विषे विचार करवो घटे छे. तेम ज एवुं भविष्य इसुने ईश्वरावतार कहेवामां बळवान प्रमाण नथी. केमके ज्योतिषादिकथी पण महात्मानी उत्पत्ति जाणवी संभवे छे. अथवा भले कोई ज्ञानथी ते वात जाणी होय पण तेवा भविष्यवेत्ता संपूर्ण एवा मोक्षमार्गना जाणनार हता, ते वात ज्यांसुधी यथास्थित प्रमाणरूप न थाय, त्यांसुधी ए भविष्य वगेरे एक श्रद्धाग्राह्य प्रमाण छे. तेम बीजां प्रमाणोथी ते हानि न पामे एवुं धारणामां नथी आवी शकतुं.

१६. प्र०–इसुखीस्तना चमत्कार विषे लख्युं छे.

उ०—केवळ कायामांथी जीव चाल्यो गयो होय ते ज जीव ते ज कायामां दाखल कर्यो होय अथवा बीजा जीवने ते ज कायामां दाखल कर्यो होय तो ते बनी शके एवुं संभवतुं नथी. अने एम थाय तो पछी कर्मादिनी व्यवस्था पण निष्फळ थाय. बाकी योगादिनी सिद्धिथी केटलाक चमत्कार उत्पन्न थाय छे. अने तेवा केटलाक इसुने होय तो तेमां तद्दन खोटुं छे के असंभवित छे, एम कहेवाय नहीं. तेवी सिद्धिओ आत्माना ऐश्वर्य आगळ अल्प छे. आत्मानुं ऐश्वर्य तेथी अनंत गुण महत् संभवे छे. आ विषयमां समागमे पुछवा योग्य छे.

१७. प्र०—आगळ उपर शो जन्म थशे तेनी आ भवमां खबर पडे? अथवा अगाउ शुं हता तेनी?

उ०—तेम बनी शके. निर्मळज्ञान जेनुं थयुं होय तेने तेवुं बनवुं संभवे छे. वादळां वगेरेनां चिन्होपरथी वर्षादनुं अनुमान थाय छे तेम आ जीवनी आ भवनी चेष्टा उपरथी तेनां पूर्व कारण केवां होवां जोईए ते पण समजी शकाय, थोडे अंशे वखते समजाय. तेम ज ते चेष्टा भविष्यमां केवुं परिणाम पामशे ते पण तेना स्वरूप उपरथी जाणी शकाय अने तेने विशेष विचारतां केवो भव थवो संभवे छे तेम ज केवो भव हतो ते पण विचारमां सारीरीते आवी शकवा योग्य छे.

१८. प्र०—प्रश्ननो उत्तर एटले पडी शके तो कोने? ते उपर आवी गयो छे.

१९. प्र०—जे मोक्ष पामेलांनां नाम आपो छो ते शा आधार उपरथी?

उ०—आ प्रश्न खास संबोधीने पुछो तो तेना उत्तरमां एम कही शकाय के अत्यंत संसारदशा परिक्षीण जेनी थई छे तेनां वचनो आवां होय, आवी तेनी चेष्टा होय ए आदि अंशे पण पोताना आत्मामां अनुभव थयो होय तेने आश्रये तेना मोक्षपरत्वे कहेवाय. अने घणुं करीने ते यथार्थ होय एम मानवानां प्रमाण पण शास्त्रादिथी जाणी शकाय.

२०. प्र०—बुद्धदेव पण मोक्ष नथी पाम्या ए शा उपरथी आप कहो छो?

उ०—तेनां शास्त्र सिद्धांतोने आश्रये. जे प्रमाणे तेमनां शास्त्र सिद्धांतो छे ते ज प्रमाणे जो तेमनो अभिप्राय होत तो ते अभिप्राय पूर्वापर विरुद्ध पण देखाय छे. अने ते लक्षण संपूर्ण ज्ञाननुं नथी.

संपूर्ण ज्ञान जो न होय तो संपूर्ण रागद्वेष नाश पामवा संभवित नथी. ज्यां तेम होय त्यां संसारनो संभव छे. एटले केवळ मोक्ष तेने होय एम कहेवुं बनी शके एवुं नथी. अने तेमना कहेलां शास्त्रोमां जे अभिप्राय छे ते शिवाय बीजो तेमनो अभिप्राय हतो, ते बीजी रीते जाणवानुं अमने तमने कठण पडे तेवुं छे, अने तेम छतां कहीए के बुद्धदेवनो अभिप्राय बीजो हतो तो ते कारणपूर्वक कहेवाथी प्रमाणभूत न थाय एम कांई नथी.

२१. प्र०—दुनियानी छेवट शी स्थिति थशे?

उ०—केवळ मोक्षरूपे सर्व जीवनी स्थिति थाय के केवळ आ दुनियानो नाश थाय, तेवुं बनवुं मने प्रमाणरूप लागतुं नथी. आवाने आवा प्रवाहमां तेनी स्थिति संभवे छे. कोई भाव रूपांतर पामी क्षीण थाय, तो कोई वर्धमान थाय, पण ते एक क्षेत्रे वधे तो बीजे क्षेत्रे घटे ए आदि

आ सृष्टिनी स्थिति छे ते परथी अने घणा ज उंडा विचारमां गया पछी एम जणावुं संभवित लागे छे के केवळ आ सृष्टि नाश थाय के प्रलयरूप थाय ए न बनवा योग्य छे. सृष्टि एटले एक आ ज पृथ्वी एवो अर्थ नथी.

२२. प्र०—आ अनीतिमांथी सुनीति थशे खरी?

उ०—आ प्रश्ननो उत्तर सांभळी जे जीव अनीति इच्छे छे तेने ते उत्तर उपयोगी थाय एम थवा देवुं योग्य नथी. **सर्व भाव अनादि छे,** नीति, अनीति; तथापि तमे अमे अनीति त्यागी नीति स्वीकारीए तो ते स्वीकारी शकाय एवुं छे, अने ए ज आत्माने कर्त्तव्य छे. अने सर्व जीव आश्री अनीति मटी नीति स्थपाय एवुं वचन कही शकातुं नथी. केमके एकांते तेवी स्थिति थई शकवा जोग्य नथी.

२३. प्र०—दुनीआनो प्रलय छे?

उ०—प्रलय एटले जो केवळ नाश एवो अर्थ करवामां आवे तो ते वात घटती नथी केमके पदार्थनो केवळ नाश थई जवो संभवतो ज नथी. प्रलय एटले सर्व पदार्थोनुं ईश्वरादिने विषे लीनपणुं तो कोईना अभिप्रायमां ते वातनो स्वीकार छे, पण मने ते संभवित लागतुं नथी, केमके सर्व पदार्थ, सर्व जीव एवां सम परिणाम शी रीते पामे के एवो जोग बने, अने जो तेवां परिणामनो प्रसंग आवे तो पछी फरी विषमपणुं थवुं बने नहीं. अव्यक्तपणे जीवमां विषमपणुं होय अने व्यक्तपणे समपणुं ए रीते प्रलय स्वीकारीए तोपण देहादि संबंध विना विषमपणुं शा आश्रये रहे? देहादि संबंध मानीए तो एकेंद्रियपणुं मानवानो प्रसंग आवे. अने तेम मानतां तो विनाकारणे बीजी गतिओनो अस्वीकार कर्यो गणाय, अर्थात् उंची गतिना जीवने तेवां परिणामनो प्रसंग मटवा आव्यो होय ते प्राप्त थवानो प्रसंग आवे. ए आदि घणा विचार उद्भवे छे. सर्वजीव आश्र्यी प्रलय संभवतो नथी.

२४. प्र०—अभणने भक्तिथी मोक्ष मळे खरो के?

उ०—भक्ति ज्ञाननो हेतु छे. ज्ञान मोक्षनो हेतु छे. अक्षरज्ञान न होय तेने अभण कह्यो होय, तेने भक्ति प्राप्त थवी असंभवित छे, एवुं कंई छे नहीं. जीव मात्र ज्ञानस्वभावी छे. भक्तिना बळे ज्ञान निर्मळ थाय छे. निर्मळ ज्ञान मोक्षनो हेतु थाय छे. संपूर्ण ज्ञाननी आवृत्ति थया विना सर्वथा मोक्ष होय एम मने लागतुं नथी. अने ज्यां संपूर्ण ज्ञान त्यां सर्व भाषाज्ञान समाय एम कहेवानुं पण जरूर नथी. भाषाज्ञान मोक्षनो हेतु छे तथा ते जेने न होय तेने आत्मज्ञान न थाय, एवो कांई नियम संभवतो नथी.

२५. प्र०—(१) कृष्णावतार ने रामावतार ए खरी वात छे? एम होय तो ते शुं? ए साक्षात् ईश्वर हता के तेना अंश हता? (२) तेमने मानीने मोक्ष खरो?

उ०—(१) बन्ने महात्मापुरुष हता एवो तो मने पण निश्चय छे. आत्मा होवाथी तेओ ईश्वर हता. सर्व आवरण तेमने मट्यां होय तो तेनो मोक्ष पण सर्वथा मानवामां विवाद नथी. **ईश्वरनो**

अंश कोई जीव छे एम मने लागतुं नथी, केमके तेने विरोध आपतां एवां हजारो प्रमाण दृष्टिमां आवे छे. ईश्वरनो अंश जीवने मानवाथी बंध मोक्ष बधा व्यर्थ थाय, केमके ईश्वर ज अज्ञानादिनो कर्त्ता थयो अने अज्ञानादिनो ज कर्त्ता थाय तेने पछी अनैश्वर्यपणुं प्राप्त थाय ने ईश्वरपणुं खोई बेसे. अर्थात् उलटुं जीवना स्वामी थवा जतां ईश्वरने नुकशान खमवानो प्रसंग आवे तेवुं छे तेम जीवने ईश्वरनो अंश मान्या पछी पुरुषार्थ करवानो जोग शी रीते लागे? केमके ते जाते तो कंई कर्त्ताहर्त्ता ठरी शके नहीं. ए आदि विरोधथी ईश्वरना अंश तरीके कोई जीवने स्वीकारवानी पण मारी बुद्धि थती नथी. तो पछी श्रीकृष्ण के राम जेवा महात्माने तेवा जोगमां गणवानी बुद्धि केम थाय? ते बन्ने अव्यक्त ईश्वर हता एम मानवामां अडचण नथी. तथापि तेमने विषे संपूर्ण ऐश्वर्य प्रगट्युं हतुं के केम ते वात विचारवायोग्य छे.

(२) तेमने मानीने मोक्ष खरो के? एनो उत्तर सहज छे. जीवने सर्व राग, द्वेष, अज्ञाननो अभाव अर्थात् तेथी छूटवुं ते मोक्ष छे. ते जेना उपदेशे थई शके तेने मानीने अने तेनुं परमार्थ-स्वरूप विचारीने स्वात्माने विषे पण तेवी ज निष्ठा थई ते ज महात्माना आत्माना आकारे (स्वरूपे) प्रतिष्ठान थाय त्यारे मोक्ष थवो संभवे छे. बाकी बीजी उपासना केवळ मोक्षनो हेतु नथी; तेना साधननो हेतु थाय छे, ते पण निश्चय थाय ज एम कहेवाजोग्य नथी.

२६. प्र०—ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर ते कोण हता?

उ०—सृष्टिना हेतुरूप त्रण गुण गणी ते आश्रये रूप आप्युं होय तो ते वात बंध बेसी शके तथा तेवां बीजां कारणोथी ते ब्रह्मादिनुं स्वरूप समजाय छे. पण पुराणोमां जे प्रकारे तेमनुं स्वरूप कह्युं छे, ते प्रकारे स्वरूप छे एम मानवा विषे मारूं विशेष वलण नथी. केमके तेमां केटलांक उपदेशार्थ रूपक कह्यां होय एम पण लागे छे. तथापि आपणे पण तेमनो उपदेश तरीके लाभ लेवो, अने ब्रह्मादिना स्वरूपना सिद्धांत करवानी जंजाळमां न पडवुं, ए मने ठीक लागे छे.

२७. प्र०—मने सर्प करडवा आवे त्यारे मारे तेने करडवा देवो के मारी नाखवो? तेने बीजी रीते करवानी मारामां शक्ति न होय एम धारीए छईए.

उ०—सर्प तमारे करडवा देवो एवुं काम बतावतां विचारमां पडाय तेवुं छे. तथापि जो तमे देह अनित्य छे एम जाण्युं होय तो पछी आ असारभूत देहना रक्षणार्थे जेने देहमां प्रीति रही छे, एवा सर्पने तमारे मारवो केम जोग्य होय? जेणे आत्महित इच्छवुं तेणे तो त्यां पोताना देहने जतो करवो ए ज जोग्य छे. कदापि आत्महित इच्छवुं न होय तेणे केम करवुं? तो तेनो उत्तर ए ज अपाय के तेणे नरकादिमां परिभ्रमण करवुं. अर्थात् सर्पने मारवो एवो उपदेश क्यांथी करी शकीए? अनार्यवृत्ति होय तो मारवानो उपदेश कराय. ते तो अमने तमने स्वप्ने पण न होय ए ज इच्छा योग्य छे.

हवे संक्षेपमां आ उत्तरो लखी पत्र पूरूं करूं छउं. **षट्दर्शनसमुच्चय** विशेष समजवानुं यत्न करशो. आ प्रश्नोत्तरना मारा लखाणना संकोचथी तमने समजवुं विशेष मुंझवणवाळुं थाय एवुं

क्यांय पण होय तोपण विशेषताथी विचारशो अने कांई पण पत्र द्वारा पुछवा जेवुं लागे ते पुछशो तो घणुं करीने तेनो उत्तर लखीश. विशेष समागमे समाधान थाय ते वधारे योग्य लागे छे. ली० आत्मस्वरूपने विषे नित्य निष्ठाना हेतुभूत एवा विचारनी चिंतामां रहेनार रायचंदना प्रणाम

४४८. मुंबई. कार्तिक शुद १. १९५१.

मति ज्ञानादिनां प्रश्नो विषे समाधान पत्रद्वाराए थवुं कठण छे. केमके तेने विशेष वांचवानी के उत्तर लखवानी प्रवृत्ति हमणा थई शकती नथी.

महात्माना चित्तनुं स्थिरपणुं पण रहेवुं जेमां कठण छे एवा दुसम काळमां तम सौप्रत्ये अनुकंपा घटे छे एम विचारी लोकना आवेशे प्रवृत्ति करतां तमे प्रश्नादि लखवारूप चित्तमां अवकाश आप्यो ए मारा मनने संतोष थयो छे.

४४९. मुंबई. कार्तिक शुद ३ बुध. १९५१.

श्री सत्पुरुषने नमस्कार.

श्री सूर्यपुरस्थित, वैराग्य चित्त, सत्संग योग्य श्री ० ० ० प्रत्ये—श्री मोहमयी भूमिथी जीवन्मुक्त-दशाइच्छक श्री ० ० ० ० ना आत्मस्मृतिपूर्वक यथायोग्य प्राप्त थाय. विशेष विनंति के तमारां लखेलां त्रण पत्रो थोडा थोडा दिवसने अंतरे पहोंच्यां छे.

आ जीव अत्यंत मायाना आवरणे दिशामूढ थयो छे, अने ते योगे करी तेनी परमार्थ दृष्टि उदय प्रकाशती थती. अपरमार्थने विषे परमार्थनो दृढाग्रह थयो छे; अने तेथी बोध प्राप्त थवाना योगे पण तेमां बोध प्रवेश थाय एवो भाव स्फुरतो नथी, ए आदि जीवनी विषम दशा कही प्रभुप्रत्ये दीनत्व कह्युं छे के हे नाथ! हवे मारी कोई गति (मार्ग) मने देखाती नथी. केमके सर्वस्व लुंटाया जेवो योग में कर्यो छे, अने सहज ऐश्वर्य छतां प्रयत्न कर्ये छते ते ऐश्वर्यथी विपरीत एवा ज मार्ग में आचर्या छे, ते ते योगथी मारी निवृत्ति कर, अने ते निवृत्तिनो सर्वोत्तम सदुपाय एवो जे सद्गुरुप्रत्येनो शरण भाव ते उत्पन्न थाय, एवी कृपा कर. एवा भावना विश दोहरा के जेमां प्रथम वाक्य "हे प्रभु! हे प्रभु! शुं कहुं? दीनानाथ दयाळ" छे, ते दोहरा तमने स्मरणमां हशे. ते दोहरानी विशेष अनुप्रेक्षा थाय तेम करशो तो विशेष गुणावृत्तिनो हेतु छे.

बीजा आठ त्रोटक छंद ते साथे अनुप्रेक्षा करवायोग्य छे के जेमां आ जीवने शुं आचरवुं बाकी छे, अने जे जे परमार्थने नामे आचरण कर्यां ते अत्यारसुधी वृथा थयां ने ते आचरणने विषे मिथ्याग्रह छे ते निवृत्त करवानो बोध कह्यो छे, ते पण अनुप्रेक्षा करतां जीवने पुरुषार्थ विशेषनो हेतु छे.

योगवासिष्ठनी वांचना पुरी थई होय तो थोडो वखत तेनो अवकाश राखी एटले हमणां फरी वांचवानुं बंध राखी उत्तराध्ययनसूत्र विचारशो, पण ते कुळसंप्रदायना आग्रहार्थ निवृत्त

करवाने विचारशो, केमके **जीवने कुळयोगे संप्रदाय प्राप्त थयो होय छे ते परमार्थरूप छे के केम?–एम विचारतां दृष्टि चालती नथी; अने सहेजे ते ज परमार्थ मानीराखी जीव परमार्थथी चूके छे.** माटे मुमुक्षु जीवने तो एम ज कर्त्तव्य छे के जीवने सद्गुरुयोगे कल्याणनी प्राप्ति अल्पकाळमां थाय तेनां साधन वैराग्य अने उपशमार्थे योगवासिष्ठ, उत्तराध्ययनादि विचारवायोग्य छे, तेम ज प्रत्यक्षपुरुषनां वचननुं निराबाधपणुं जाणवाने अर्थे विचारवायोग्य छे.

४५०. मुंबई. कार्तिक शुद ३ बुध. १९५१.

श्रीकृष्ण गमे ते गतिने प्राप्त थया होय, पण विचारतां ते आत्मभावउपयोगी हता एम स्पष्ट जणाय छे. जे श्रीकृष्णे कांचननी द्वारिकानुं, छप्पनकोटियादवे संग्रहितनुं, पंचविषयना आकर्षित कारणोना योगमां स्वामीपणुं भोगव्युं, ते श्रीकृष्णे ज्यारे देह मुक्यो त्यारे शी स्थिति हती ते विचारवायोग्य छे. अने ते विचारी आ जीवने जरूर आकुळपणाथी मुक्त करवायोग्य छे. कुलनो संहार थयो छे, द्वारिकानो दाह थयो छे, ते शोके शोकवान एकला रानमां भूमिपर आधार करी सूता छे, त्यां जराकुमारे बाण मार्युं ते समये पण जेणे धीरजने अवगाही छे ते श्रीकृष्णनी दशा विचारवा योग्य छे.

४५१. मुंबई. कार्तिक शुद ४ गुरु. १९५१.

बे प्रकारनी दशा मुमुक्षुजीवने वर्त्ते छे; एक विचारदशा, अने बीजी स्थितिप्रज्ञदशा. स्थितिप्रज्ञदशा विचारदशा लगभग पुरी थये अथवा संपूर्ण थये प्रगटे छे. ते स्थितिप्रज्ञदशानी प्राप्ति आ काळमां कठण छे; केमके आत्म परिणामने व्याघातरूप योग आ काळमां प्रधानपणे वर्त्ते छे अने तेथी विचारदशानो योग पण सद्गुरु–सत्संगना अंतरायथी प्राप्त थतो नथी, तेवा काळमां कृष्णदास विचारदशाने इच्छे छे, ए विचारदशा प्राप्त थवानुं मुख्य कारण छे. अने तेवा जीवने भय, चिंता, पराभवादि भावमां निज बुद्धि करवी घटे नहीं. तोपण धीरजथी तेमने समाधान थवा देवुं; अने निर्भय चित्त रखाववुं घटे छे.

४५२. मुंबई. कार्तिक शुद ७. १९५१.

श्री सत्पुरुषोने नमस्कार.

मुमुक्षु जीवने एटले विचारवान जीवने आ संसारने विषे अज्ञान शिवाय बीजो कोई भय होय नहीं. एक अज्ञाननी निवृत्ति इच्छवी ए रूप जे इच्छा ते शिवाय विचारवान जीवने बीजी इच्छा होय नहीं, अने पूर्व कर्मना बळे तेवो कोई उदय होय तो पण विचारवाननां चित्तमां संसार काराग्रह छे, समस्त लोक दुःखे करी आर्त्त छे, भयाकुळ छे, रागद्वेषनां प्राप्त फळथी बळतो छे, एवो विचार निश्चयरूप ज वर्त्ते छे; अने ज्ञान प्राप्तिनो कंई अंतराय छे, माटे ते काराग्रहरूप संसार मने भयनो हेतु छे अने लोकनो प्रसंग करवायोग्य नथी, ए ज एक भय विचारवानने घटे छे.

महात्मा श्री तीर्थंकरे निर्ग्रंथने प्राप्त परिसह सहन करवानी फरिफरी भलामण आपी छे. ते परिसहनुं स्वरूप प्रतिपादन करतां अज्ञान परिसह, अने दर्शन परिसह एवा बे परिसह

प्रतिपादन कर्या छे, के कोई उदययोगनुं बळवानपणुं होय अने सत्संग, सत्पुरुषनो योग थयो छतां जीवने अज्ञाननां कारणो टाळवामां हिम्मत न चाली शकती होय, मुंझवण आवी जती होय तोपण धीरज राखवी; सत्संग–सत्पुरुषनो योग विशेष विशेष करी आराधवो; तो अनुक्रमे अज्ञाननी निवृत्ति थशे, केमके निश्चय जे उपाय छे अने जीवने निवृत्त थवानी बुद्धि छे तो पछी ते अज्ञान निराधार थयुं छतुं शी रीते रही शके?

एक मात्र पूर्वकर्मयोग शिवाय त्यां कोई तेने आधार नथी. ते तो जे जीवने सत्संग सत्पुरुषनो योग थयो छे अने पूर्वकर्मनिवृत्ति प्रत्ये प्रयोजन छे तेने क्रमे करी टळवा ज योग्य छे, एम विचारी ते अज्ञानथी थतुं आकुळव्याकुळपणुं ते मुमुक्षु जीवे धीरजथी सहन करवुं, ए प्रमाणे परमार्थ कहीने परिसह कह्यो छे. अत्र अमे संक्षेपमां ते बेय परिसहनुं स्वरूप लख्युं छे. आ परिसहनुं स्वरूप जाणी सत्संग सत्पुरुषना योगे, जे अज्ञानथी मुंझवण थाय छे ते निवृत्त थशे एवो निश्चय राखी, यथा उदय जाणी धीरज राखवानुं भगवान तीर्थंकरे कह्युं छे, पण ते धीरज एवा अर्थमां कही नथी के सत्संग सत्पुरुषना योगे प्रमाद हेतुए विलंब करवो ते धीरज छे अने उदय छे. ते वात पण विचारवान जीवे स्मृतिमां राखवा योग्य छे.

श्री तीर्थंकरादिए फरिफरी जीवोने उपदेश कह्यो छे, पण जीव दिशामूढ रहेवा इच्छे छे त्यां उपाय प्रवर्त्ती शके नहीं. फरिफरी ठोकिठोकीने कह्युं छे के एक आ जीव समजे तो सहज मोक्ष छे, नहीं तो अनंत उपाये पण नथी. अने ते समजवुं पण कंई विकट नथी, केमके जीवनुं सहज जे स्वरूप छे ते ज मात्र समजवुं छे; अने ते कंई बीजाना स्वरूपनी वात नथी के वखते ते गोपवे के न जणावे, तेथी समजवी न बने. **पोताथी पोते गुप्त रहेवानुं शी रीते बनवायोग्य छे?** पण स्वप्नदशामां जेम न बनवायोग्य एवुं पोतानुं मृत्यु पण जीव जुए छे तेम अज्ञानदशारूप स्वप्नरूपयोगे आ जीव पोताने पोतानां नहीं एवां बीजां द्रव्यने विषे स्वपणे माने छे; अने ए ज मान्यता ते संसार छे, ते ज अज्ञान छे, नरकादि गतिनो हेतु ते ज छे, ते ज जन्म छे, मरण छे अने ते ज देह छे, देहना विकार छे; ते ज पुत्र, ते ज पिता, ते ज शत्रु, ते ज मित्रादि भाव कल्पनाना हेतु छे, अने तेनी निवृत्ति थई त्यां सहज मोक्ष छे. अने ए ज निवृत्तिने अर्थे सत्संग-सत्पुरुषादि साधन कह्यां छे अने ते साधन पण जीव जो पोताना पुरुषार्थने तेमां गोपव्या शिवाय प्रवर्त्तावे तो ज सिद्ध छे. वधारे शुं कहीए? आटलो ज संक्षेप जीवमां परिणाम पामे तो ते सर्व वृत्त, यम, नियम, जप, यात्रा, भक्ति, शास्त्रज्ञान आदि करी छूट्यो एमां कंई संशय नथी.

४५३.

कृष्णदासने चित्तनी व्यग्रता जोईने तमारां सौनां मनमां खेद रहे छे, तेम बनवुं स्वाभाविक छे. जो बने तो योगवासिष्ठ ग्रंथ त्रीजा प्रकरणथी तेमने वंचावशो अथवा श्रवण करावशो; अने प्रवृत्ति क्षेत्रथी जेम अवकाश मळे तथा सत्संग थाय तेम करशो. दिवसना भागमां तेवो वधारे